

STATSMINISTERENS KONTOR

Rapport

Flertallsregjeringens statusrapport

Soria Moria-erklæringen – fire år etter
Juni 2009

STATSMINISTERENS KONTOR

Rapport

Flertallsregjeringens statusrapport

Soria Moria-erklæringen – fire år etter
Juni 2009

Innhold:

Viktige steg på vegen mot Soria Moria	8
KAPITTEL 2. INTERNASJONAL POLITIKK	33
En aktiv nordområdepolitikk	34
En mer offensiv Europapolitikk	47
Fred, forsoning og nedrustning, og et styrket FN	56
Utviklingspolitikk og menneskerettigheter	66
Forsvar og sikkerhet	80
Handel	96
KAPITTEL 3. DEN ØKONOMISKE POLITIKKEN	101
Skatte- og avgiftspolitikken	107
KAPITTEL 4. NÆRINGSPOLITIKK	120
Fiskeri- og havbrukspolitik	129
Industri	143
Landbruk	148
Skipsfart	159
Reiseliv	164
Eierskap	165
KAPITTEL 5. SAMFERDSEL	170
Gode veger i hele landet	171
En framtidsrettet kollektivtrafikk	176
Økt satsing på jernbane	180
Sjøvegen – en viktig del av transportpolitikken	183
Et godt flytilbud	187
Posttjenester i hele landet	189
Digital allemannsrett	190

KAPITTEL 6. FOLKESTYRE, LOKALSAMFUNN OG REGIONALPOLITIKK	193
Folkestyre	193
Åpenhet, offentlighet, ytringsfrihet og personvern	195
Lokaldemokrati	195
Lokalsamfunn og regionalpolitikk	197
Kommuner og regioner	197
Kommuneøkonomi	199
By og land	201
KAPITTEL 7. ET ARBEIDSLIV MED Plass TIL ALLE	208
Arbeidstakerrettigheter	212
Sosial dumping	217
KAPITTEL 8. SOSIALPOLITIKK	220
Ny arbeids- og velferdsforvaltning	224
Boligpolitikk	225
Habiliterings- og behandlingstiltak for rusmiddelavhengige	230
KAPITTEL 9. HELSE OG OMSORG	234
Helsetjenester	237
Psykisk helse	247
Tannhelse	249
Bioteknologi	250
Eldre	250
Folketrygd og pensjon	254
KAPITTEL 10. BARN, UTDANNING OG FORSKNING	255
Barnehager og kontantstøtte	255
Fødselspermisjon	258
Barnevern	259
Kvalitet og mangfold i fellesskolen	263

Etter- og videreutdanning	273
Høyere utdanning	276
Forskning	281
KAPITTEL 11: FORNYELSE OG UTVIKLING AV OFFENTLIG SEKTOR	290
Forbrukerpolitikk	297
KAPITTEL 12: NORGE SOM MILJØNASJON	299
Klima	300
Vassdrag	307
Friluftsliv og naturmangfold	309
Miljøvern i hverdagen	319
Miljøgifter og atomavfall	321
Kulturminner	324
KAPITTEL 13: ENERGIPOLITIKK	326
Energiforsyning	327
Ny fornybar energi	329
Vannbåren varme og ENØK	332
Innenlands bruk av naturgass	334
Olje- og gassvirksomheten	336
KAPITTEL 14: KULTURPOLITIKK	341
Kunst- og kulturpolitikk	341
Språk, litteratur og media	348
En ny og helhetlig frivillighetspolitikk	352
Idrett og friluftsliv	359
KAPITTEL 15: LIKESTILLING	361
Urfolk og nasjonale minoriteter	362
Nasjonale minoriteter	365

Likestilling mellom kjønnene	365
Personer med nedsatt funksjonsevne	367
Homofiles rettigheter	372
KAPITTEL 16: KRIMINALPOLITIKK	374
Forebygging	374
Politiet	377
Domstolene	381
Kriminalomsorg	385
Vold og overgrep	390
Samfunnssikkerhet	396
Tomtefestelov	399
KAPITTEL 17: INNVANDRING OG INTEGRERING	402
Behandlingen av asylsøknader/hensynet til mindreårige asylsøkere	403
Inkludering og deltakelse	408
KAPITTEL 18: KIRKE-, RELIGIONS- OG LIVSSYNSPOLITIKK	416

Om rapporten: Denne rapporten er basert på Soria Moria-erklæringen, men inkluderer også noen viktige tiltak og satsinger som ikke er direkte omtalt i Soria Moria-erklæringen. Rapporten omtaler hva regjeringen har levert i løpet av perioden.

Kapittel 1. Ny retning for Norge

I snart fire år har vi vært med på å forandre Norge. Vi har snudd retningen fra privatisering og markedstenkning til et samfunn som satser på fellesskapet. Et samfunn som velger velferd til alle framfor skattekutt til de som har mest fra før. Det har gitt resultater.

Vi har sørget for store velferdsløft gjennom 32 milliarder mer til kommunene. Det har gitt oppussede skoler, nye sykehjem og de tre første årene i stortingsperioden har vi fått mellom 30 og 35 000 kommunalt ansatte som kan gi omsorg, varme, service og hjelp til folk der de bor.

Vi har skrevet barnehagehistorie. Vi har satt ned prisene og iverksatt en kraftig utbygging. Nå innføres rett til barnehageplass. Til høsten melder nær alle kommuner at de vil ha full barnehagedekning.

Vi har lagt fram en ny Nasjonal transportplan (NTP) som vil gi et nødvendig og viktig løft for jernbanen og veinettet. De neste årene vil vi bruke 100 milliarder kroner mer på vei og jernbane. Det vil gi bedre og tryggere veier og mer miljøvennlig transport.

Vi har holdt kulturløftet og sørget for en ny satsning på frivillighet.

Trygg økonomisk styring gjør at vi har handlingsrom til å sette inn kraftfulle mottiltak mot den internasjonale finanskrisen. Selv om Norge står bedre rustet enn de aller fleste land, blir også vi berørt av den mest alvorlige økonomiske krisen i verdensøkonomien siden 2. verdenskrig . Vår bekymring er økende arbeidsledighet. Derfor gjør vi alt vi kan for å ta vare på arbeidsplassene, holde folk i jobb og sørge for nye arbeidsplasser der gamle forsvinner. Fordi vi har holdt igjen oljepengebruken i gode tider kan vi bruke mer i dårlige tider. Regjeringen har handlet tidlig og sterkt og iverksatt en rekke tiltak for å holde hjulene i gang i økonomien, hjelpe bedrifter og sørge for at folk har en jobb å gå til. Vi har satset stort på å skape aktivitet ved å sette i gang vedlikeholdsoppgaver. Slik får vi dobbel gevinst. Skoler og sykehjem pusses opp, veier settes i stand og vi får folk i jobb.

Klimakrisen er vår tids største politiske utfordring. Regjeringen har gjenreist Norge som foregangsland i miljøpolitikken både nasjonalt og internasjonalt. Derfor har vi verdens mest

ambisiøse klimamål. Strenge miljøkrav og storsatsing på fornybar energi og ny teknologi skal redusere de nasjonale utslippene. Vi bidrar også internasjonalt blant annet ved å redde regnskog, og gjennom kjøp av klimakvoter som bidrar til å begrense utslippene i utviklingsland.

Vi satte som mål å avskaffe fattigdom. En regjering som tror på fellesskap og like muligheter for alle kan ikke ha noen annen visjon, selv om det er et krevende mål. Derfor har vi gjort mye for å bekjempe fattigdom. Det store skillet mellom de som sliter økonomisk og resten er ofte om de er i jobb eller ikke. Derfor er det viktigste tiltaket vårt å hjelpe folk med å komme i jobb, slik vi gjør gjennom kvalifiseringsprogrammene i NAV. Vi har også økt sosialhjelpssatsene, bedret bostøtten, fjernet avgifter som rammer spesielt hardt denne gruppen og oppfylt opptrappingsplanene for rus og psykiatri. Trygdeoppgjøret har gitt viktige løfter for minstepensjonistene. Samtidig som vi har holdt løftet om å beholde skattenivået på 2004-nivå, har vi gjort store endringer innenfor skattesystemet som gir en bedre fordelingsprofil.

Vi har satt innsats for trygghet høyt. Derfor har vi sørget for mer penger til politiet, nye sivile stillinger, og et rekordhøyt opptak til politihøgskolen. Nå er vi nær å avskaffe soningskøene og de som soner får tilbud om utdanning underveis og hjelp til jobb, skole og bolig når de slipper ut. Dette er store forandringer som gir mer trygghet til folk.

Det har lenge vært et mål å løfte norsk bistand til 1 prosent av BNI. Det har vi nå sørget for. Økt støtte til bistand betyr at vi kan gjøre enda mer for å hjelpe mennesker som rammes av krig, katastrofer og fattigdom. Slik er vi med på å skape utvikling også i andre land.

Denne regjeringen satte seg store mål da vi laget regjeringserklæringen på Soria Moria i 2005. Vi har oppnådd mye og er stolte av resultatene våre. Men vi har enda mye ugjort. Vi vil mer.

Jens Stoltenberg
Arbeiderpartiet

Kristin Halvorsen
Sosialistisk Venstreparti

Liv Signe Navarsete
Senterpartiet

Viktige steg på veien mot Soria Moria

Vi har valgt fellesskap og velferd foran store skattelettelser. Disse 366 eksemplene viser samlet hvordan vi har sørget for en tydelig kursendring i norsk politikk etter tre år i regjering.

Kapittel 2. Internasjonal politikk

1. Siden 2005 har vi økt bevilgningene til bistand med 9,6 milliarder kroner. Målet om 1 prosent av BNI til bistand er nådd.
2. Handlekraftig når katastrofene rammer: Vi bevilget 300 millioner kroner til FNs nødhjelpsfond i 2008 og 2009, vi har økt støtten til FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) og er en av de sterkeste støttespillerne til Den internasjonale Røde Korskomiteen (ICRC). Regjeringen har lagt fram stortingsmelding om norsk humanitær politikk.
3. Aktivt deltakelse i FNs Fredsbyggingskommisjon og 200 millioner kroner i bidrag til FNs fredsbyggingsfond.
4. Økt deltakelse i FN-ledede fredsoperasjoner med et feltsykehus på 150 soldater i FNs operasjon i Tsjad.
5. En milliard kroner årlig til kamp mot barne- og mødre dødelighet.
6. Økt engasjement og sterk norsk profil i fredsbestrebelsene i Midtøsten.
7. Bidrag til konkrete reformer av FN. I 2007 rykket Norge opp til tredje plass på listen over de største giverlandene til FNs bistandsvirksomhet og humanitære innsats. Det er bare USA og Storbritannia som bidrar mer.
8. Økt støtte til FN-ledede operasjoner gjennom bl.a. sjømillitært bidrag til FN-operasjonen i Libanon, feltsykehus i FN-operasjon i Tsjad og trening av afrikansk politi til FN/AU-operasjonen i Sudan.
9. Arbeid for mer åpenhet i Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet.
10. Skipseksportgjelden slettet uten betingelser for fem land, til sammen 520 millioner kroner.
11. Milliardsatsing på reduksjon av CO₂ fra avskoging og skogferringelse i utviklingsland trappes videre opp, mot 3 milliarder kroner, fra 1,5 milliarder kroner i 2009. I tillegg videreføres satsingen på miljø og klima på samme nivå som i 2008.
12. Etterspørselen etter norsk petroleumsrelatert bistand til utviklingsland gjennom Olje for Utviklingsprogrammet er større enn noensinne, og ventes i 2009 å ligge på om lag 250 millioner kroner.
13. Norske soldater ut av Irak og operasjon Enduring Freedom i Afghanistan, og styrket deltakelse i ISAF-operasjonen i Afghanistan.
14. Aktiv Afghanistan-politikk: Internasjonalt gjennomslag for styrket koordinering av den samlede politiske, utviklingsmessige, militære og

humanitære innsats, betydelig styrking av den sivile innsatsen og opprettholdelse av et tungt militært engasjement. Vektlegging av en tydelig rolledeling mellom humanitær innsats og militært engasjement, bl.a. i Regjeringens Faryab-strategi. Norge deltar i nyetablerte kontaktfora til støtte for å hindre at utviklingen i Pakistan bidrar til ustabilitet.

15. Norge ledende i arbeidet som førte til internasjonalt forbud mot klasevåpen. Konvensjonen ble signert i Oslo 3. desember 2008, og så langt har 98 land underskrevet konvensjonen.
16. Den kvinne- og likestillingsrettede bistanden er økt med nær 2,5 milliarder kroner og utgjør nå 30 prosent av samlet bistand. Måltrettet oppfølging av FNs Sikkerhetsråds resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet. Kraftig opptrapping av norsk støtte til FNs kvinnefond UNIFEM.
17. Aktiv europapolitikk: Differensiert arbeidsgiveravgift gjeninnført, det geografiske virkeområdet for de distriktpolitiske virkemidlene utvidet med 24 kommuner, fått gjennomslag i gevinstautomatsaken og etablert et nasjonalt Europaforum. Norske militære enheter har inngått i EUs innsatsstyrker. Norge inngikk en samarbeidsavtale med Det europeiske forsvarsbyrået (EDA) i 2006. Substansielt bidrag (en fregatt) til EUs sjømilitære operasjon utenfor Somalia (EU NAVFOR Atalanta).
18. Aktiv NATO-politikk: Støtte til omforming og tilpasning av NATO til nye behov, støtte til opptak av nye medlemmer, styrket samarbeid med NATOs partnere og nedbygging av gjenværende skillelinjer i Europa. Regjeringen har tatt initiativ i NATO til at alliansen bør gi fornyet oppmerksomhet om sikkerhetsutfordringer i medlemslandenes nærområder.
19. Styrking av nordisk sikkerhets- og forsvarspolitisk samarbeid: Etablering av et forsterket nordisk forsvarssamarbeid innen kapabilitetsutvikling, styrkeproduksjon og logistikk som kan gi betydelige operative, kostnads- og kvalitetsmessige effekter. Regjeringen arbeider også aktivt for å styrke det nordiske samarbeidet innen NATOs operasjon i Afghanistan og i FN-operasjoner. Innenfor det nordiske forsvarssamarbeidet er det videre igangsatt et samarbeid for å gi støtte til afrikansk kapasitetsbygging. Styrket samarbeid også på det bilaterale plan, med for eksempel Island.
20. Offensiv nordområdepolitikk: Barentssamarbeidet, formannskap i Arktisk råd, Den nordlige dimensjon, Barents 2020 og økt satsing på kunnskapsutvikling og felles kartlegging av miljøstatus for hele Barentshavet. Økt tilgang til leteareal og klare rammebetingelser for petroleumsaktivitet i området, økt kapasitet i nord med kystvakt, Orionfly, Sjøforsvar og Hæren, nordområdedialoger, folk-til-folk samarbeid, prosjektsamarbeid og styrket samarbeid med Russland. Den særskilte satsingen på nordområdetiltak er over tre år økt med nesten 1 milliard kroner.

21. Trukket krav forrige regjering stilte de fattigste landene i GATS-forhandlingene.
22. Offensiv og aktiv deltagelse i WTO-forhandlingene for å sikre norske interesser, og sikre et forhandlingsresultat som ivaretar de fattige landene i verden. Ordningen med tollfri adgang til det norske markedet utvidet med 14 nye utviklingsland.
23. Større åpenhet og debatt om utenrikspolitiske utfordringer gjennom refleksprosjektet.
24. Regjeringen har gitt Forsvarets veteraner et betydelig løft gjennom lovforslaget fremmet i april 2009 med forslag om endringer i forsvarspersonelloven for å styrke rettighetene til veteraner i internasjonale operasjoner, samt gjennom stortingsmeldingen "Fra vernepliktig til veteran".
25. Ferdigforhandlet og implementert bilaterale og multilaterale handelsavtaler med en rekke land. Begynt og videreført forhandlingsprosesser om handelsavtaler med land som Kina, India, Russland og Ukraina.
26. Fremforhandlet en avtale med EuropaKommisjonen om norsk deltakelse i satellittnavigasjonssystemet Galileo.

Kapittel 3 Den økonomiske politikken

27. Ansvarlig økonomisk politikk i tråd med handlingsregelen. For første gang etter innføringen av handlingsregelen har bruken av oljepenger vært lavere enn forventet fondsavkastning i denne perioden. Etter finanskrisen inntraff har vi brukt betydelig mer for å dempe konsekvensene for norsk økonomi. Vi har satt inn de kraftigste tiltakene på 30 år for å møte de internasjonale nedgangstidene.
28. Arbeidsledigheten vil øke også i Norge, men fra et veldig lavt nivå: Sysselsettingen økte med 250 000 i perioden fra 2005 til 3. kvartal 2008.
29. Tilbakeført skattenivået til 2004-nivå.
30. Jevnet ut forskjellen i beskatningen av henholdsvis arbeids- og kapitalinntekter, blant annet ved å innføre skatt på aksjeutbytte.
31. Bedret fordelingsprofilen i inntektsbeskatningen.
32. Økt frikortgrensa for skoleelever og studenter fra 30 000 kroner til 40 000 kroner.
33. Fordoblet fagforeningsfradraget.
34. Økt bunnfradraget i formueskatten kombinert med blant annet å fjerne aksjerabatten. 400 000 færre betaler formueskatt sammenliknet med da vi overtok. Formuesskatten er redusert for om lag 900 000 personer fra 2005 til 2009. Av disse slipper anslagsvis 400 000 personer å betale formuesskatt i 2009, hvorav halvparten er pensjonister. Vi har også foreslått å senke satsene i arveavgiften og øke bunnfradragene slik at

mellom 90 og 95 prosent av alle avgiftspliktige får en lavere arveavgift, og å tette hull i arveavgiften som særlig de rikeste har hatt stor fordel av mens et lite, velstående mindretall får høyere arveavgift.

35. Lagt om bilavgiftene i mer miljøvennlig retning.
36. Fjernet CO₂-avgiften på lavinnblandet bioetanol. Det er ikke drivstoffavgift eller CO₂-avgift på E85-drivstoffet. Innført støtte til kjøp av E85-biler gjennom et fradrag i engangsavgiften på 10 000 kroner.
37. Styrket skatteetaten og intensivert arbeidet mot svart arbeid og skatteunndragelser.
38. Gjort generasjonsskifter i familiebedrifter enklere ved at arveavgiften kan betales i avdrag over sju år rentefritt. Det ble innført en rentefri avdragsordning for generasjonsskifte i familiebedrifter i 2006. Denne ordningen er nå utvidet fra 7 til 12 år i 2009-budsjettet, og størrelsesbegrensningen er avvirket, slik at ordningen ikke lenger bare omfatter de minste bedriftene.
39. Økt jordbruksfradraget, forbedret skogfondsordningen og gitt skattefritak for gevinst ved vern av skog, redusert gevinstsskatten ved tomtesalg fra landbrukseiendommer og ryddet opp i skattleggingen av hestehold.
40. Økt taxfree-kvoten.
41. Fjernet ”snikskatter”, blant annet ved å sette ned gebyrene for tvangsforretninger, utstedelse av førerkort, gebyret for pass og gebyrer i Foretaksregistret i Brønnøysundregistrene.
42. Fiskerfradraget er hevet fra 80 000 kroner til 150 000 kroner.

Kapittel 4 Næringspolitikk

43. Regjeringen fører en aktiv næringspolitikk. Vi satser på områder hvor Norge har særlige fortrinn som marin- og maritim sektor, reiseliv, miljø og energi.
44. Utarbeidet egne strategier for utvikling av de marine og de maritime næringene og reiselivsnæringen.
45. Vi har sikret arbeidsplasser i maritim sektor gjennom å videreføre og utvide nettolønnsordningen for sjøfolk, også til Hurtigruten. I maritim strategi er det en rekke tiltak for å styrke forskning, innovasjon og kompetanseutvikling i de maritime næringene.
46. Vi satser på reiseliv gjennom å bevilge 245 millioner kroner til utviklingen av reiselivsnæringen og markedsføring av Norge som reisemål i statsbudsjettet for 2009, som er over en dobling siden 2005. 235 millioner kroner vil bli forvaltet av Innovasjon Norge. Det er avsatt 50 millioner kroner til et felles reiselivsselskap i Nord-Norge.
47. Regjeringen prioriterer forskning, utvikling og innovasjon gjennom å styrke bevilgningene. Vi har blant annet etablert ni sentre for innovasjon.

48. Vi har lagt fram stortingsmelding om innovasjon som følger opp målsetningen om at Norge skal bli en av de ledende, innovative, dynamiske og kunnskapsbaserte økonomier i verden innenfor de områder hvor vi har fortrinn.
49. Opprettet et nytt statlig investeringsfond (Investinor) som skal foreta direkteinvesteringer på kommersielt grunnlag. Fondet har en kapital på 2,2 milliarder kroner, derav 0,5 milliarder kroner som forbeholdes investeringer i marint næringsliv.
50. Vilkårene for norsk eksportrettet industri er bedret gjennom en økning i GIEKs garantirammer. Rammen for Alminnelig garantiordning under GIEK ble økt til 80 milliarder kroner i statsbudsjettene for 2008 og 2009. Det er gitt fullmakt til å øke rammen ytterligere med 30 milliarder kroner. Rammen for U-landsordningen er økt til 3,15 milliarder kroner pr. 2009. Videre er ordningen for byggelån til skipsbyggingsindustrien utvidet til 6,5 milliarder kroner i statsbudsjettene for 2008 og 2009. Det er gitt fullmakt til å øke rammen ytterligere med 1,5 milliarder kroner.
51. Finansiering til eksportindustrien er sikret gjennom at Eksportfinans får anledning til å låne av staten. Estimert lånebeløp er 50 milliarder kroner i 2009 og 2010.
52. Satsing på norsk romvirksomhet. I denne regjeringsperioden er det varslet deltakelse for 281,5 millioner euro i europeiske romfartsprogrammer gjennom den europeiske romorganisasjonen ESA og EU.
53. Norge deltar i det nye EU-programmet for konkurransevne og innovasjon (CIP) med formål å styrke innovasjon og konkurransekraft, spesielt i små og mellomstore bedrifter.
54. Sikret arbeidsplasser i næringsmiddelindustrien gjennom etablering av kvoter for utenlands bearbeiding av kjøtt- og meierivarer.
55. Økt satsing på skogpolitisk virksomhet, herunder videreføring av satsingen på bioenergi og økt bruk av tre som et område for ny næringsutvikling for landbruket.
56. I stortingsmeldingen om statens eierskap klargjøres statens mål for eierskapet generelt og målene med eierskapet i enkeltselskaper spesielt.
57. Vi sier nei til opsjoner i selskaper der staten er inne på eiersiden. Regjeringen har gitt retningslinjer for hvilke forhold staten vil vektlegge ved behandling av lederlønn i selskapenes generalforsamlinger.
58. Staten har ervervet 30 prosent av aksjene i Aker Holding AS, et selskap som har som eneste formål å eie aksjer i Aker Kværner ASA. Det vil sikre et langsiktig industrielt eierskap i et sentralt leverandørselskap i norsk energisektor og videreføre hovedkontorfunksjoner i Norge.
59. Tiltakene i stortingsmeldingen om "Forsvaret og industrien – strategiske partnere" er i all hovedsak implementert. Dialog med industrien er styrket, møteplasser er etablert og tidlig informasjon om Forsvarets

anskaffelser er tilgjengelig. Videre er sterkere krav til industrielt samarbeid ved anskaffelser fra utenlandske leverandører iverksatt og beløpsgrensen for gjenkjøp er senket til 50 millioner kroner. Regjeringen har til nå sørget for gjenkjøpsavtaler til en verdi av mer enn 7,5 milliarder kroner.

60. Fire svært gode jordbruksoppgjør på henholdsvis 850, 975, 2.400 og 1.200 millioner kroner. Vi har styrket jordbruksavtalens ordninger for distrikt, struktur, miljø, økologisk, og næringsutvikling, og forbedret velferdsordningene. Investeringsordningene er særlig styrket i 2009, med en ekstraordinær investeringspakke for landbruket på 200 millioner kroner og ved at lånerammen for rentestøtte er økt med 300 millioner kroner til 1 milliard kroner.
61. Økte rammer over de årlige reindrifftsavtalene fra og med 2007. Dreiningen av avtalens virkemidler for i større grad å stimulere til slakting og produksjon, er videreført og forsterket. Under årets reindrifftsavtale, som hadde en økning i rammene på 4 millioner kroner, ble det enighet om en prøveordning for Kautokeino reinbeiteområde der samtlige siidaandeler som oppfyller et bestemt produksjonskrav får utbetalt et eget tilskudd som erstatter kalveslaktetilskudd og tidligslaktetilskudd.
62. Ny reindrifftslov innført blant annet for å få næringen til å ta mer ansvar i arbeidet mot målet om en bærekraftig reindrift, samt at sanksjonsmulighetene for overtredelser på lover og regler er sterkt forbedret. I tråd med loven er næringen i gang med å utarbeide bruksregler. I bruksreglene skal det blant annet foreslås øvre reintall samt at beitebruken mellom siidaer skal avklares.
63. Regjeringen har lagt fram stortingsmelding om klimautfordringene – landbruket en del av løsningen.
64. Det er vedtatt endringer i odelsloven, konsesjonsloven og jordloven mfl. Endringene innebærer en betydelig forenkling av lovverket som gjelder fast eiendom i landbruket. De innebærer dessuten at odelsloven moderniseres, og at reglene om boplikt og driveplikt blir mer målrettet.
65. Ny lov om dyrevelferd er fremmet og vedtatt i Stortinget. Loven vil tre i kraft 1. januar 2010.
66. Tilrettelagt for fusjonen mellom Statoil og Hydros olje- og gassvirksomhet.
67. Bedre sporing av mat produsert i Norge og satsing på trygg mat, blant annet etablering av Matkripos (Matsmittekomiteen).
68. Endret betingelser på såkornfond og etablert disse. Totalt bidrar staten med 1,4 milliarder kroner.
69. Kartlagt hva det koster næringslivet å etterleve krav til blant annet rapportering og dokumentasjon i offentlig regelverk.

70. Innført ny strukturpolitikk i fiskerinæringen og gjeninnført tidsavgrensede kvoter i fiskerinæringen.
71. Redusert taket for eierskap i oppdrettsnæringen, samt lagt til rette for nytildeling av konsesjoner for laks og ørret i 2009.
72. Styrket innsatsen overfor våre naboland og i internasjonale fora for å hindre overfiske og svartfiske. Bevilgningene til Kystvakt og Fiskeridirektorat for å stoppe uregulert fiske er økt og det uregulerte fisket er på tre år redusert med 84 prosent, tilsvarende en beregnet verdi på 1,1 milliarder kroner.
73. Opprettet et marint verdiskapingsprogram på 75 millioner kroner.
74. Fått vedtatt en ny Havressurslov, som slår fast at de villlevende marine ressursene tilhører fellesskapet og skal forvaltes på en bærekraftig og samfunnsøkonomisk lønnsom måte.

Kapittel 5 Samferdsel

75. Følger som første regjering opp de økonomiske planrammene for Nasjonal transportplan (NTP) både for veg og jernbane, både i enkelte år og planperioden 2006-2009 som helhet. Budsjettforslaget for 2009 innebærer en overoppfylling av rammen for ett års oppfølging av NTP 2006-2009 på 2,4 milliarder kroner i 2009. Dette gir en overoppfylling i perioden sett under ett på nesten 1,9 milliarder kroner. Det betyr at regjeringen i løpet av fireårsperioden totalt sett har brukt nesten 11 milliarder kroner mer enn det Bondevik II-regjeringen foreslo i sitt forslag til NTP for denne perioden. I tillegg har regjeringen gjennom tiltakspakken bevilget 3,6 milliarder kroner til veg- og jernbaneformål i 2009.
76. Økt rabatten for de som er mest avhengige av å bruke ferger fra 40 til 50 prosent.
77. Langt sterkere satsing på rassikring, styrking av planleggingsarbeidet for ras og flomsikring og bedre sikring mot ras i plan- og bygningsloven. En egen post for rassikring har en oppfølgingsgrad på 112,0 prosent i forhold til planrammen i NTP 2006-2009.
78. 25 prosent vekst i vedlikeholdsbudsjettet til Statens Vegvesen fra 2006 til 2007. Dette representerer trendbrudd. Satsingen på asfalt er videreført fra 2007 til 2008 og i statsbudsjettet for 2009 er asfalt økt med 570 millioner kroner eller om lag 68 prosent fra 2008. Samlede midler til asfalt i 2009 gjør at etterslepet på dette området blir redusert. I perioden 2006-2009 har Stoltenberg II regjeringen økt midler til asfalt med til sammen 1365 millioner kroner sammenlignet med forslaget til Bondevik II regjeringen i St.prp. nr. 1 (2005-2006).
79. Bevilgningen for 2009 til trafikktilsyn, drift og vedlikehold av riksveger er økt med om lag 1760 millioner kroner i faste priser sammenlignet med

- Bondevik II-regjeringens forslag for 2006. For investeringer er økningen på om lag 2535 millioner kroner i faste priser.
80. Det er forutsatt benyttet om lag 1310 millioner kroner til særskilte trafikksikkerhetstiltak i 2009 hvorav om lag 1210 millioner i statlige midler. Dette er en økning i statlige midler på om lag 730 millioner kroner, langt over en dobling sammenlignet med budsjett 2008.
 81. Med forslag til budsjett for 2009 har bevilgningene til Nasjonale turistveger en oppfølgingsgrad på 127 prosent i forhold til planrammen til NTP 2006-2009.
 82. Styrket hensynet til jordvern ved planlegging av nye infrastrukturanlegg.
 83. Styrket næringstransportenes lønnsomhet og trafikksikkerheten. Fått gjennomslag overfor EU for å beholde norske vogntogstandarder og økt vektgrensen for tømmertransporter. Vektgrensen er økt til 25 tonn på Solørbanen.
 84. Stoppet privatiseringen og ytterligere konkurranseutsetting av drift og vedlikehold i Jernbaneverket.
 85. Foreslått og fått vedtatt lovendring som endrer yrkestransportloven og jernbaneloven for å sikre rettighetene til de ansatte ved bruk av konkurranse i kollektivtrafikken for Stortinget.
 86. Bevilgningen til jernbaneinvesteringer i 2009 er mer enn doblet gjennom økning på ca 150 prosent, inkludert tiltakspakken i St.prp. nr. 37 (2008 - 2009), sammenlignet med Bondevik II-regjeringens forslag til budsjett for 2006, samtidig som bevilgningene til drift og vedlikehold av jernbanenettet har økt med over 57 prosent medregnet tiltakspakken.
 87. Inngått ny rammeavtale med NSB som gir opp mot 15 prosent vekst i togtilbudet.
 88. Gjenopprettet togforbindelsen mellom Oslo og Stockholm.
 89. Satsing på å fremme godstransport på jernbanen – fjerning av el-avgiften og grunnavgiften for togdiesel, økning av fritaksgrensen for kjørevegsavgift, økt utbygging av terminaler og kryssingsspor.
 90. 20 prosent lavere maksimalpriser på kortbanerutene i Nord-Troms og Finmark, og helikopterruta til Værøy, bedring av flytilbudet.
 91. Styrket rettighetene til flypassasjerene gjennom å vedta oppretting av felles klagenemd for reiser med rutefly.
 92. Styrket rettighetene til flypassasjerer med redusert mobilitet.
 93. Bidratt til å opprettholde konkurransen i luftfarten ved å videreføre forbudet mot opptjening av bonuspoeng på innenlandske flyreiser.
 94. Økt satsing på kollektivtransport i både storbyene og distriktene.
 95. Styrket posttilbudet og reversert liberaliseringen av postmarkedet.
 96. Etablert seilingsleder utenfor territorialfarvannet på strekningen Vardø-Røst og åpnet ny trafikksentral i Vardø, samtidig som det er etablert et samarbeid med Russland om etablering av trafikkinformasjonsystem for oljetransporter i nord.

97. Styrket den statlige oljevernberedskapen med 25 millioner kroner i 2008, og ytterligere 88 millioner kroner i 2009. I tillegg er hoveddepot for oljevernutstyr på Fedje blitt reetablert.
98. Ny havne- og farvannslov er vedtatt av Stortinget.

Kapittel 6 Folkestyre, lokalsamfunn og regionalpolitikk

99. Om lag 32 milliarder kroner i økte inntekter til kommunene fra 2005 til 2009 gir bedre tjenestetilbud og næringsutvikling.
100. Lagt fram St.meld. nr. 33 (2007-2008) "Eit sterkt lokaldemokrati" med forslag til tiltak som vil styrke lokaldemokratiet.
101. Inntektssystemet for kommunene er forbedret.
102. Igangsatt "Utstillingsvindu for kvinner i lokalpolitikken" for å få bedre kjønnsbalanse og flere kvinnelige ledere i folkevalgte organer på kommunalt nivå.
103. Vedtak i Stortinget, i samsvar med forslag fra regjeringen, om å overføre oppgaver på en rekke fagområder til fylkeskommunene fra 1.1.2010.
104. Styrket toppfinansieringsordningen for særlig ressurskrevende tjenester fra 2008.
105. Styrket konsultasjonsordningen mellom staten og kommunene.
106. Igangsatt "Kvalitetskommuneprogrammet" for å øke kvaliteten i tjenestene og redusere sykefraværet i kommunene.
107. Igangsatt "Grønne energikommuner" for energieffektivisering og reduserte klimagassutslipp i kommunene.
108. Styrket regionaltilskuddet i 2006 med 225 millioner kroner til 150 små kommuner.
109. Lagt fram St. meld. nr. 21 (2005-2006) "Hjarte for heile landet. Om distrikts- og regionalpolitikken" som varsler en forsterket satsing på distrikts- og regionalpolitikken og St. meld nr. 25 (2008-2009) "Lokal vekstkraft og framtidstru. Om distrikts- og regionalpolitikken" som varsler en styrking av arbeidet med lokal samfunnsutvikling slik at den lokale vekstakten kan utnyttes bedre.
110. Differensiert arbeidsgiveravgift er gjeninnført i Distrikts-Norge. Sammen med ordningen med kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift utgjør dette en distriktpolitisk innsats på om lag 11,5 milliarder kroner i 2009.
111. Som kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift i de områder som ikke fikk gjeninnført differensiert arbeidsgiveravgift eller som fikk gjeninnført ordningen med en høyere sats enn før 2004, er det bevilget 575 millioner kroner i 2007, 624 millioner kroner i 2008 og 632 millioner kroner i 2009.
112. Det distriktpolitiske virkeområdet har blitt utvidet med 24 nye kommuner, og Norge er det eneste EØS-landet som har fått en slik utvidelse.

113. De særskilte distrikts- og regionalpolitiske utviklingsmidlene har økt med 98 millioner kroner i 2006, 154 millioner kroner i 2007, 115 millioner kroner i 2008 og 214 millioner kroner i 2009. I tillegg kommer bevilgningene til kompensasjon for differensiert arbeidsgiveravgift og andre departementers andel av forsøket "Fritt fram" i Oppland fylkeskommune.
114. Kommunale næringsfond er gjeninnført, og bevilgningen er styrket fra 100 millioner kroner årlig til 145 millioner kroner i 2009.
115. Etablert "kommuneprosjektet. Tre departementer (KRD, FKD, LMD og NHD) har i samarbeid med KS og Innovasjon Norge utviklet et prosjekt for å styrke kommunene som førstelinje mht bistand ved småskala næringsutvikling og entreprenørskap.
116. Nytt småsamfunnsprogram på 100 millioner kroner i perioden for å utvikle attraktive småsamfunn.
117. Nytt regjeringsutvalg for distrikts- og regionalpolitikken for å sikre at distriktpolitiske hensyn ivaretas.
118. Tilskudd til omstillingsprosjekter i Porsanger kommune på 1,5 millioner kroner på grunn av nedtrappet virksomhet fra Forsvarets side.
119. Økt satsing på kulturbasert næringsutvikling, blant annet en handlingsplan for kultur og næring med 25 konkrete tiltak.
120. Fått på plass en rekke tiltak for innovasjon og entreprenørskap blant kvinner og unge, blant annet nedfelt i "Handlingsplan for meir entreprenørskap blant kvinner".
121. Lagt fram en egen hovedstadsmelding.
122. Opprettet NyVekst, en støtteordning for små, nyetablerte vekstforetak i det distriktpolitiske virkeområdet.
123. 43 millioner kroner i økning til Frifond over statsbudsjettet i denne regjeringensperiode gir flere barn og unge muligheter for aktivitet og deltakelse lokalt.
124. Det er igangsatt et pilotprosjekt for å fremme samarbeid mellom frivillige organisasjoner og kommunene. Prosjektene skal synliggjøre gode kontaktpunkter mellom kommuner og frivillige lag og organisasjoner.

Kapittel 7 Et arbeidsliv med plass til alle

125. Stoppet svekkelsen av arbeidsmiljøloven.
126. Gjennomført handlingsplan mot sosial dumping. Handlingsplan 2 ble lagt fram høsten 2008, og tiltak er iverksatt. Ferietillegget for arbeidsledige gjeninnført. Antallet ventedager før man får dagpenger redusert fra 5 til 3.
127. Økt tiltaksintensitet for ordinære arbeidssøkere og styrket arbeidsmarkedsinnsats overfor utsatte grupper i 2008 og 2009.

128. Innføring av langtidsledighetsgaranti og oppfølgingsgaranti for ungdom i alderen 20-24 år ble innført i 2007. Tiltaksgaranti for langtidsledig ungdom 20-24-åring som har vært sammenhengende ledig seks måneder eller mer ble innført i 2009.
129. Forsøk med tidsubestemt lønnstilskudd for personer som står i fare for å bli uførepensjonert er utvidet til i alle fylker. Dette trappes videre opp i 2009.
130. Rett til redusert arbeidstid (deltid) for arbeidstakere over 62 år trådte i kraft 1. juli 2008.
131. Opphevet inntektsprøvningsreglene for pensjon for personer mellom 67 og 68 år i 2008 og for personer mellom 68 og 69 år i 2009.
132. Forsøk med 6-timers dag satt i gang 1. august 2007.
133. Opprettet ny trainee-ordning, som skal sikre arbeid til høyt utdannede funksjonshemmede i departementene.
134. I tråd med enighet i Sykefraværsutvalget er det innført nye regler for tettere oppfølging av sykmeldte fra 1. mars 2007 og innført ordning med tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for å bringe sykmeldte raskere tilbake i jobb. Rammen for ordningen var på 742 millioner kroner i 2008 og 681 millioner kroner i 2009. Avventende sykmelding innført fra 1. september 2008.
135. Nye regler som lovfester arbeidstakers rett til å varsle er trådt i kraft.
136. Kravet til arbeidstidsreduksjon for permitterte reduseres fra 50 til 40 prosent fra og med 1. juli 2009 (senket til 40 prosent for permitterte i fiskeindustrien de første ti dagene av permitteringen, fra og med 1. januar 2009).
137. Fått vedtatt lovendring som likestiller arbeidstiden for skift- og turnusarbeidere.
138. Etablert strategi for et anstendig arbeidsliv globalt.
139. Innført krav om bedriftshelsetjeneste i nye bransjer, og godkjenningsordning for bedriftshelsetjenesten.
140. 5 millioner til prosjekter som kan gi erfaringer med økt kunnskap om bruk av kultur for å styrke innsatsen for et inkluderende arbeidsliv.

Kapittel 8 Sosialpolitikk

141. Innført nytt kvalifiseringsprogram og ny kvalifiseringsstønad.
142. Økt satsnivået i de statlige veiledende retningslinjene for utmåling av stønad til livsopphold med 5 prosent i 2007 og ytterligere 5 prosent i 2009, utover ordinær prisjustering.
143. 1000 kroner lavere egenandelstak 2 ble innført fra 2006. Egenandelsnivået er redusert med om lag 400 millioner kroner i forhold til Bondevik II-regjeringens siste budsjett.

144. Økt innsats mot fattigdom gjennom handlingsplan mot fattigdom. Siden regjeringsskiftet er nivået på tiltak mot fattigdom økt med nær 2,9 milliarder kroner.
145. Etablering av et kontaktutvalg mellom regjeringen og organisasjoner for sosialt og økonomisk vanskeligstilte
146. Gjennomfører NAV-reformen som skal sikre bedre tjenester og bidra til et mer inkluderende arbeidsliv.
147. Styrking av kampen mot bostedsløshet.
148. Tiltak mot spilleavhengighet.
149. Forbud mot lån via SMS.
150. Styrket helsetjeneste, opplæring, rusbehandling og bibliotek i fengslene. Vi har også innført utvidet barnetrygd til forsørgere som blir alene om omsorgen for barn fordi ektefellen/samboeren kommer i fengsel.
151. Redusert tvangsgebyr i utleggsaker med 230 millioner kroner.
152. Styrket arbeidet med økonomisk rådgivning i kommunene.
153. Innført ny bostøtte som når 50 000 flere. Det nye regelverket innføres 1. juli 2009.
154. Ny varslingsregel i husleieloven kan gjøre at færre mister boligen sin.

Kapittel 9 Helse og omsorg

155. 50 000 flere pasientbehandlinger i 2007 enn i 2005. Økning i aktiviteten ved de somatiske sykehusene også fra 2007 til 2008. Bevilgningene til pasientbehandling, inkludert Opptappingsplanen for rus og Opptappingsplanen for psykisk helse, har økt reelt med 7,3 milliarder kroner fra 2005 til 2009. I tillegg er det bevilget 4,9 milliard kroner til økte pensjoner i, og 1 milliard kroner til vedlikehold av bygg i forbindelse med regjeringens tiltakspakke for arbeid jf. St.prp.nr. 37 (2008-2009).
156. 12 400 flere årsverk i pleie og omsorg i perioden 2004-2008 i følge tall fra SSB.
157. Sykehusene er tilført en bevilgningsøkning til bygg og utstyr på hele 1,67 milliarder (2008) kroner. Dette innebærer at tidligere effektiviseringskrav til bygg og utstyr nå er reversert, og gir sykehusene mulighet til å foreta nødvendig fornyelser av bygninger og utstyr. Det vil også motvirke en utvikling med økende etterslep på vedlikehold.
158. Varslet tilskudd til 12 000 nye sykehjemsplasser eller omsorgsboliger innen 2015, med en samlet bevilgning over statsbudsjettet på 6 milliarder kroner.
159. Igangsatt arbeid for å øke legedekningen på sykehjem med minst 50 prosent fram til 2010.
160. Styrket tjenestetilbud til personer med demens og deres pårørende gjennom ny demensplan.

161. "Den kulturelle spaserstokken" skal sørge for tilgang til kulturtilbud for eldre.
162. Ingen lokalsykehus er lagt ned.
163. Flertall av folkevalgte i styrene til helseforetakene.
164. Regjeringen retter opp skjevfordeling mellom helseregionene som kan dokumenteres. Oppfølgingen av Magnussenutvalget (NOU nr. 2; 2008) gjøres gjennom vekst i bevilgningene i 2009 og i 2010. Dette innebærer at Helse Sør-Øst RHF ikke går ned i inntekt, og de tre andre helseregionene får økt inntekt.
165. Opptrappingsplanen for psykisk helse er fulgt opp og ble avsluttet i 2008.
166. Opptrappingsplan for rusfeltet ble lagt fram sammen med 2008-budsjettet. Tilskuddene til kommunale rustiltak er vesentlig styrket. Det gis også tilskudd til blant annet koordinerende tillitsperson, lavterskel helsetiltak og LAR-arbeid i kommunene.
167. Nasjonal strategi for habilitering og rehabilitering ble lagt fram i 2008-budsjettet.
168. Ventetidsgaranti for barn og unge med psykiske lidelser eller rusmiddelavhengighet trådte i kraft 1. september 2008.
169. Forlik i Stortinget våren 2007 om opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden.
170. Et landsomfattende personidentifiserbart register er vedtatt gjennom endring i helseregisterloven. Den nye forskriften trådte i kraft i april 2009.
171. Endringer i bioteknologiloven ble vedtatt i mai 2007 og trådte i kraft fra januar 2008. Endringene åpner for forskning på overtallige befruktede egg, herunder stamcelleforskning, og begrenset bruk av preimplantasjonsdiagnostikk.
172. I juni 2008 vedtok Stortinget ny helseforskningslov. Loven vil rydde opp og forenkle regelverket for medisinsk og helsefaglig forskning samtidig som hensynet til forskningsdeltakerne og deres personvern ivaretas.

Kapittel 10 Barn, utdanning og forskning

173. Innført rett til barnehageplass fra høsten 2009.
174. Lagt til rette for full barnehagedekning gjennom utbygging av 48 400 nye heltidsplasser og 38 400 nye barn i barnehage siden 2005.
175. Lagt fram plan for rekruttering av førskolelærere, og styrket satsingen på studiekapasitet til førskolelærerutdanning og ulike studietilbud til ansatte i barnehagene med til sammen om lag 30 millioner kroner i 2009. Dette gir om lag 940 nye studieplasser i 2009.
176. Lagt fram stortingsmelding om kvalitet i barnehagen med tiltak for å sikre likeverdig kvalitet i alle barnehager.

177. Redusert prisen på barnehager, og lagt opp til å fryse prisen på 2 330 kroner hvert år frem til målet om en maksimalpris på 1 750 kroner (2005-kroner) er nådd.
178. Innført ordning med gratis frukt og grønt i alle skoler med ungdomstrinn fra høsten 2007.
179. Fra høsten 2008 er skoledagen utvidet med 5 nye skoletimer à 60 min fordelt på 1. til 4. trinn. Skoledagen utvides ytterligere i 2009 med to timer fysisk aktivitet fra høsten 2009. Det er òg gjennomført forsøk med utvidet skoledag.
180. Innført nye kartleggingsprøver i lesing og regning på videregående trinn 1 for å forebygge frafall i videregående opplæring.
181. Økt ressurser til rådgivning i videregående opplæring, spesielt rettet mot ungdomstrinnet.
182. Lagt fram ny nasjonal strategi for satsing på realfag.
183. Forlik i Stortinget om en ny og mer inkluderende formålsparagraf for skoler og barnehager.
184. Satt i verk tiltak for å styrke rekrutteringa til læreryrket, og etablerer fra høsten 2009 en permanent videre- og etterutdanning for lærere og rektorer.
185. Innført en ny plikt til tidlig innsats gjennom økt lærertetthet i norsk og matematikk på 1. til 4. fra 2009.
186. Framskyndet ordningen med rentekompensasjon for lån til rehabilitering av skolebygg, ordningen fullført i 2007. For ytterligere å stimulere kommunene til å rehabilitere skoleanlegg og svømmeanlegg ble det fra og med 2009 etablert en ny rentekompensasjonsordning for skole- og svømmeanlegg på 15 milliarder kroner. Lånerammer for 3 milliarder kan brukes i 2009.
187. Vi har innført gratis læremidler i videregående opplæring på alle trinn fra høsten 2009.
188. Stanser privatiseringen av skolen gjennom ny privatskolelov.
189. Bedrede studieforhold gjennom prisjustering av studiefinansieringen og flere studentboliger. Basisstøtten til studenter i høyere utdanning har økt fra 80 000 kroner i 2005 til 87 600 kroner i 2009. Totalt er det gitt rom for bygging av nærmere 2600 studentboliger på fire år.
190. Startet omleggingen av allmennlærerutdanningen slik at lærerne skal få mer spesialisert utdanning i fag og mot alderstrinn,
191. Økt bevilgningene til forskning med 6,9 milliarder kroner nominelt og 4,6 milliarder kroner i faste kroner, det vil si en gjennomsnittlig realvekst på om lag 5 prosent, mot 4 prosent i forrige periode. Lagt fram ny stortingsmelding om forskning.
192. Forskningsfondet tilført 36 milliarder kroner på fire år og oppretter regionale forskningsfond med 6 milliarder kroner i kapital fra 2009.

193. Opprettet 350 nye stipendiatstillinger i 2008 og 201 stipendiat- og post.doc. stillinger i 2009, og etablert nyordningen med nasjonale forskerskoler.
194. 3800 nye studieplasser ved universitet og høyskoler for å dekke økt etterspørsel fra høsten 2009.
195. Bevilget 80 millioner kroner til bygg ved Det odontologiske fakultet ved Universitetet i Bergen (60 millioner) og Avdeling for sykepleieutdanning ved Høyskolen i Oslo.
196. Til sikring og bevaring av samlingene ved universitetsmuseene, strategisk forskning og utredning av Nasjonalt digitalt Universitetsmuseum er det bevilget totalt 23,1 millioner kroner i 2009.
197. Økt bevilgningen til voksenopplæring og fengselsundervisning.
198. Bevilget 750 millioner kroner mer til det statlige barnevernet og startet et kompetanseprogram rettet mot det kommunale barnevernet.
199. Lagt frem forslag til nye kriterier for støtte til barne- og ungdomsorganisasjonene og økt støtten til disse med 8 millioner kroner.
200. Satt ned en ekspertgruppe for å gjennomgå og forbedre barnevernsutdanningen.
201. Utarbeide et opplegg for flerkulturell kompetanseheving i barnevernet.
202. Oppnevnt en ekspertgruppe som ser på ungdoms mulighet for et positivt fritidsmiljø og deltagelse og innflytelse lokalt.
203. Satt ned et offentlig utvalg som skal utrede en samordning av tjenester til utsatte barn og unge.
204. Etablert en alarmtelefon for barn i 2009.
205. Utvider fedrekvoten til 10 uker for barn født etter 1. juli 2009.

Kapittel 11 Fornyelse og utvikling av offentlig sektor

206. Omfattende satsing på bredbånd skal sikre bredbånd til alle.
207. Lagt fram stortingsmelding om regjeringens IKT-politikk. Arbeidet med bruk av åpne standarder og fri programvare i offentlig sektor er styrket.
208. Startet pilotprosjekt med innføring av elektroniske resepter.
209. Lansert MinSide – en felles portal til offentlige netjtjenester til innbyggerne.
210. Etablert og utviklet nettstedet regjeringen.no.
211. Inngått nye avtaler for drift og utvikling av Altinn. Med en kontraktsverdi på 700 millioner kroner er Altinn den største enkeltsatsingen regjeringen gjennomfører for å utvikle fremtidsrettede og gode elektroniske løsninger for næringsliv, offentlig sektor og borgere.
212. Opprettet standardiseringsråd for IT i det offentlige, og et nytt direktorat for forvaltning og IKT.

213. Forslag til nytt folkeregister lagt fram av arbeidsgruppe nedsatt av FIN og FAD.
214. Opprettet et nytt direktorat for forvaltning og IKT.
215. Satt ned personvernkommisjon som leverte innstilling i januar 2009.
216. Lagt fram strategi for fornying av offentlig sektor.
217. Lagt fram plattform for ledelse i staten som grunnlag for det videre arbeidet med å utvikle statlig lederskap.
218. Lagt fram stortingsmelding om forvaltningspolitikken med vekt på at videre utvikling av statsforvaltningen må skje ut fra dens egenart og verdigrunnlag.
219. Lagt fram stortingsmelding om innkjøpspolitikken.
220. Utgitt veileder om brukerroretting og brukervedvirkning.

Forbrukerpolitikk

221. Utarbeidet et forbrukerpolitisk handlingsprogram.
222. Lagt frem en ny markedsføringslov der blant annet mulighetene til å reservere seg mot telefonsalg styrkes.
223. Nedsatt et lovutvalg for å utrede hvordan kjøp og salg av bolig kan gjøres tryggere, for eksempel ved økt bruk av tilstandsrapporter.
224. Sendt på høring forslag til endringer i gjeldsordningsloven som vil styrke gjeldsofrenes situasjon.
225. Sendt på høring forslag om oppretting av et gjeldsregister som kan bidra til en bedre kredittvurdering.

Kapittel 12 Norge som miljønasjon

226. Norsk forpliktelse om å kutte de globale utslippene av klimagasser tilsvarende 30 prosent av Norges utslipp innen 2020 i forhold til 1990-nivå. Vi overoppyller Kyoto med 10 prosent innen 2012, og vi vil gjøre Norge CO₂-nøytralt innen 2030. Sektorvise klimahandlingsplaner og sektorvise mål for de sentrale utslippssektorene lagt fram. Faggruppa Klimakur skal utarbeide det nødvendige faglige grunnlaget for vurdering av klimapolitikken og av behov for endrede virkemidler.
227. Norge er en pådriver i alle aktuelle fora for at det internasjonale klimaarbeidet skal føre fram til nye forpliktelser.
228. Etablert klima- og skogprosjekt for å bidra til å redusere avskoging i utviklingsland.
229. I 2009 etableres det et nasjonalt kompetansesenter for is og klima ved Norsk Polarinstitut.
230. Lagt frem en helhetlig plan for forvaltningen av Barentshavet og områdene utenfor Lofoten som er en milepæl i arbeidet med å etablere en

- økosystembasert forvaltning av alle norske havområder. En helhetlig forvaltningsplan for Norskehavet ble lagt fram våren 2009.
231. Satt i gang arbeidet med sjøfuglkartlegging og kartlegging av maritime ressurser for å dekke kunnskapshull identifisert i Forvaltningsplan for Barentshavet og Lofoten. Arbeid med en nordisk tiltaksplan for å motvirke reduksjon av sjøfuglbestanden startes opp i 2009.
 232. Fra 2009 styrkes arbeidet med å redusere radioaktiv forurensning fra norske kilder som petroleumsindustrien, gamle gruver og radioaktivt avfall.
 233. Mer økologisk produksjon i landbruket.
 234. Bedre tilgang til kysten og strandperler gjennom oppkjøp av strandeierdommer.
 235. Styrker innsatsen for kulturminnevern og økt Kulturminnefondet til 1,2 milliarder.
 236. Lov om vern av naturens mangfold (Naturmangfoldloven) ble lagt fram våren 2009 og vedtatt i Stortinget.
 237. Lov om vern av Oslomarka ("Markaloven") ble lagt fram våren 2009 og vedtatt i Stortinget.
 238. Et krafttak for å ta vare på naturmangfoldet gjennom økte midler til gjennomføring av nasjonalparkplanen, til skjøtsel og forvaring av verneområder, tiltak for trua arter og naturtyper, til kartlegging og overvåking av trua arter og naturtyper, og etablering av artsprosjekt.
 239. Innsatsen for å bevare villaksen er styrket, ordningen med nasjonale laksevassdrag og -fjorder er ferdigstilt.
 240. Vefsnavassdraget i Nordland er vernet mot kraftutbygging, som ett av landets siste store, uberørte vassdrag.
 241. 72 skogsområder, med 277 km² produktiv skog, er vernet
 242. Nasjonal strategi med tiltak mot fremmede arter er lagt fram.
 243. Økt støtten til konfliktforebyggende tiltak i rovviltkommuner.
 244. Samarbeid med Oslo om tiltak for bedre miljø i Groruddalen. Statens bidrag vil i 2009 være på over 131 millioner kroner.
 245. Siden 2005 er bevilgningene til arbeid med opprydding i forurenset grunn og sjøbunn økt med 38 millioner kroner.
 246. Det er lagt fram en handlingsplan for miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser. Planen gjelder fra 2007 til 2010.
 247. Etablert programmet "framtidens byer", for klimakutt i de største byene.
 248. Lagt fram en handlingsplan mot støy.
 249. Innført en ny ordning der staten dekker kostnader ved arkeologiske utgravninger.
 250. St.meld. nr. 10 (2008-2009) Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi ble lagt frem i januar 2009.

Kapittel 13 Energipolitikk

251. Historisk satsing på fornybar energi: I 2007 ble Grunnfond for energieffektivisering og fornybar energi etablert med en fondskapital på 10 milliarder kroner og med planer om å øke fondskapitalen til 30 milliarder kroner innen 2012. Dette ga en avkastning på 431 millioner kroner for 2008 og 2009. Videre ble fondskapitalen i fondet økt med 10 milliarder kroner i 2009. Dette gjør at fondet vil gi en avkastning på 796 millioner kroner fra 2010. I tillegg til avkastningen ble det gitt en særskilt bevilgning på hhv. 200 millioner kroner for 2008 og 1 390 millioner kroner for 2009.
252. Om lag 2 890 millioner kroner bevilget til forskning, teknologiutvikling og arbeidet med fangst, transport og lagring av CO₂ i 2009. Dette er tidenes største satsing på fangst og lagring av CO₂.
253. Gjennom hjemfallsinstituttet sikret at landets vannkraftressurser også i framtiden skal tilhøre offentligheten og forvaltes til det felles beste, gjennom offentlig eierskap på statlig, fylkeskommunalt og kommunalt nivå.
254. Regjeringen fremmet våren 2009 forslag til nasjonal strategi og ny lov om fornybar energi til havs (havvindmøller). Forslaget legger til rette for en langsiktig forvaltning av disse energiressursene.
255. Endringer i energiloven som medfører tilknytningsplikt for produksjon og forbruk (rett til nett), krav til eierskap til elektriske anlegg og fjernvarmeanlegg.
256. NVE skal vurdere muligheten for å innføre felles nasjonale nettariffer.
257. I perioden 2006-2008 er det ferdigstilt årlig over 50 kraftverk med en forventet produksjon på ca 450 GWh pr år med en effekt på 337 MW.
258. Bevilget til sammen 142 millioner kroner til tilskuddsordning for å begrense elektrisitetsbruk og energiomlegging i husholdninger.
259. Innført ny teknisk forskrift med skjerpede energikrav i bygninger.
260. Forskrift for energimerking av boliger ved oppføring, salg eller utleie vil tre i kraft fra 1.1.2010.
261. Enova har fra 2006-2009 bevilget ca. 1 milliard kroner til fjern- og nærvarmeanlegg som vil produsere ca. 2,1 TWh varme, i hovedsak basert på avfall og biomasse.
262. Ordningen med nettleierabatt for utkopplbart forbruk for oljefyr fases ut fra 2012.
263. Statnett skal investere 18 milliarder. kroner i sentralnettet fram til 2018 for styrke energibalansen – særlig i Midt-Norge, for å legge til rette for utbygging av mer fornybar energi og for å møte økt behov for utslippsfri kraft til petroleumsvirksomheten.

- 264. Staten har i partnerskap med StatoilHydro og Shell nå startet det viktige arbeidet med å etablere et teknologisenter for test og utvikling av CO₂-fangst på Mongstad. Planlegging av fullskala CO₂-fangst og -lagring fra kraftvarmeverket på Mongstad er også i gang.
- 265. Etablert eget statlig foretak i Porsgrunn for statens arbeid med CO₂-håndtering, CO₂-fangst og -lagring.
- 266. Tilskudd til utjevning av nettleien er doblet i 2009, til 60 millioner kroner.
- 267. Innført ny økonomisk regulering av nettselskapene som skal stimulere til økte investeringer og sikkerhet i nett.
- 268. Lagt vekt på lokale og regionale ringvirkninger og å underbygge etablerte drift- og basestrukturer i utbyggingen av nye petroleumsressurser.
- 269. Bevilget 70 millioner i 2007, 140 millioner i 2008 og 200 millioner kroner i 2009 til seismikkundersøkelser i Nordland VII og Troms II.
- 270. Innført CO₂ avgift på bruk av naturgass til oppvarming for å hindre at fornybar varme fortrenses.
- 271. Valhallfeltet og Gjøafeltet vil få kraft fra land, noe som reduserer utslippene med om lag 500 000 tonn CO₂ sammenlignet med tradisjonell gassturbinløsning.
- 272. Plan for utbygging og drift av oljefeltet Goliat er lagt fram. Krav til lokale ringvirkninger, og krav om delvis elektrifisering fra starten. Det legges opp til aktive tiltak for å kunne øke elektrifiseringsgraden så snart kraftsituasjonen på land tilsier dette.
- 273. Gjennomført og tildelt 20. Konesjonsrunde som er i tråd med forvaltningsplanene og ivaretar balansen mellom aktivitet og miljøinteresser.
- 274. Gjennomført årlige TFO-runder med økt åpenhet omkring faglige innspill og satt i gang evaluering av ordningen.

Kapittel 14 Kulturpolitikk

- 275. Gjennomfører Kulturløftet. Til sammen er det bevilget nær 1,9 milliarder på Kulturløftet med budsjettet for 2009.
- 276. Satsing på å gjøre kulturelle opplevelser tilgjengelig for alle gjennom opptrapping av Den kulturelle skolesekken, etablering av Den kulturelle spaserstokken og økte bevilgninger til kultur i fengslene, samt etablert kulturkort for ungdom i 10 fylker.
- 277. Historisk satsing på kulturelt mangfold gjennom Mangfoldsåret 2008, en satsing som er videreført i 2009.
- 278. Største beløp noensinne til idrettsformål, 1 558,4 millioner kroner i 2009, totalt 5 426,4 millioner kroner i perioden 2006-2009.
- 279. Lagt fram en frivillighetsmelding, som blant annet premierer frivillig arbeid ved at fritaket for arbeidsgiveravgift heves til 450 000 kroner for

organisasjoner og til 45 000 kroner for den enkelte ansatte. Grenser for å oppgi lønnsutgifter heves fra 2000 til 4000 kroner. Vi tilfører sektoren en frivillighetsmilliard fra Norsk Tippings fond for 2008 og 2009. Innført Grasrotandelen.

280. Legger opp til å etablere en momskompensasjonsordning for frivillige organisasjoner over statsbudsjettet for 2010. Støtten til momskompensasjon skal trappes opp mot 1 milliard kroner over noen år.
281. Støtten til Frifond er økt, og vi har gitt støtte til opprettelse av 80 nye frivillighetssentraler.
282. Trappet opp satsingen på musikk, herunder innkjøpsordning for musikkinstrumenter for skolekorps. Større overføringer til orkestrene og økte bevilgningene til musikkfestivaler. Bevilget totalt 90 millioner kroner til investeringer i det nasjonale senteret for pop og rock i Trondheim.
283. Økte overføringer til teater, dans og opera.
284. Lagt fram filmmelding, som konkretiserer regjeringens offensive satsing på norsk film, blant annet gjennom økte bevilgninger, ambisiøse mål og mer helhetlig filmpolitikk.
285. Største nynorsksatsing noensinne.
286. Lagt frem stortingsmelding om dataspill, som blant annet slår fast at dataspill skal være en del av regjeringens samlede kultursatsing.
287. Lagt fram NRK-plakaten, som samler de overordnede krav og forventninger til NRKs allmennkringkastingsvirksomhet.
288. Det er lagt fram en stortingsmelding om videreføringen av Den kulturelle skolesekken, St.meld. nr. 8 (2007-2008) Kulturell skulesekk for framtida, og ordningen er utvidet til videregående skole.
289. Det er lagt fram en melding om scenekunstheltet, St.meld. nr. 32 (2007-2008) Bak kulissene. Melding om teater, opera og dans.
290. Nytt bygg for Den Norske Opera og Ballett er tatt i bruk.
291. Det er gjennomført en kartlegging og vurdering av støtteordninger på kulturfeltet (Løkenutvalget). Utvalgets rapport, som ble levert Kultur- og kirke departementet 5. juni 2008, ble deretter sendt på høring. Resultatene av høringsrunden bearbeides nå i departementet.
292. Det er lagt fram en stortingsmelding om rytmisk musikk, St.meld. nr. 21 (2007-2008) Samspill – Et løft for rytmisk musikk.
293. Det er gjennomført en levekårsundersøkelse for kunstnere.
294. Det er lagt fram en stortingsmelding om språk, St.meld. nr. 35 (2007-2008) Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk
295. Det er lagt fram en stortingsmelding om bibliotek, St.meld. nr. 23 (2008-2009) og en stortingsmelding om en nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv, St.meld. nr. 24 (2008-2009).

296. Det er igangsatt arbeid med en handlingsplan for arkitekturpolitikken som er et samarbeidsprosjekt mellom 13 departementer. Kultur- og kirkedepartementet leder og koordinerer arbeidet.
297. Det er gjennomført en landsomfattende museumsreform og igangsatt arbeid med en stortingsmelding om museumsreformen og den videre utviklingen av det nasjonale museumsnettverket.
298. Det er lagt fram Handlingsplan mot spillproblemer.
299. Lagt fram en stortingsmelding om Forsvarets rolle som kulturforvalter, kulturbærer og kulturformidler; St.meld. nr. 33 (2008-2009) "Kultur å forsvare". Om kulturvirksomheten i Forsvaret frem mot 2020.

Kapittel 15 Likestilling

300. Krav om 40 prosent kvinneandel i ASA-styrer er oppfylt.
301. Opprettet en likelønnskommisjon og sendt forslagene ut på høring.
302. Styrket det generelle likestillingsarbeidet med 20 millioner kroner.
303. Kartlagt omfang av tvangsekteskap og kjønnslemlestelse.
304. Lagt frem en ny handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008-2011) i 2008 og økt innsatsen mot kjønnslemlestelse med 18 millioner kroner per år i planperioden.
305. Lagt fram en ny handlingsplan mot tvangsekteskap i 2007 (2008-2011) som er en historisk satsing på over 70 millioner kroner per år i planperioden.
306. Gjort det enklere å stebarnsadoptere i partnerskap.
307. Gitt homofile samme rett til å bli vurdert for adopsjon og assistert befruktning på lik linje med heterofile.
308. Iverksatt en felles ekteskapslov for heterofile og homofile par.
309. Mer enn doblet støtten til tiltak for å bedre homofile og lesbiskes levekår og lagt fram en handlingsplan for å bedre levekårene.
310. Satt ned et barnelovsutvalg der det blant annet er fokus på begge foreldre som likeverdige omsorgspersoner. Utvalgets innstilling har vært på bred høring og er fulgt opp gjennom stortingsmelding om menn, mansroller og likestilling og en lovproposisjon våren 2009.
311. Evaluert bidragsregleverket i et likestillingsperspektiv.
312. Bevilget midler til en landsdekkende krisetelefon for personer utsatt for incest.
313. Lagt fram en egen stortingsmelding om menn, mansroller og likestilling.
314. Vedtatt og satt i kraft en ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov for personer med nedsatt funksjonsevne.
315. Lagt frem ny handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet 2009-2013.

- 316. Innført rett til foreldrepenger for selvstendig næringsdrivende med 100 prosent av inntektsgrunnlaget fra 1. juli 2008.
- 317. Inkorporert FNs kvinnediskrimineringskonvensjon i menneskerettsloven
- 318. Lagt fram "Handlingsplan for meir entreprenørskap blant kvinner", med mål om at 40 prosent av nye entreprenører skal være kvinner i 2013.
- 319. Økt innsatsen for å få flere kvinner inn i Forsvaret. Regjeringen innfører fra 2010 pliktig sesjon for både kvinner og menn. Dette vil sikre at alle kvinner i det aktuelle årskullet får tilgang til informasjon og ordningen legger til rette for regjeringens mål om økt kvinneandel.

Kapittel 16 Kriminalpolitikk

- 320. Tidenes største opptak på Politihøgskolen: 522 studenter i 2009, 432 i 2008 og 2007.
- 321. Økt og utvidet bruk av DNA for å oppklare mer kriminalitet. 103 millioner kroner i 2009 og 64 millioner i 2008 til utvidelse av DNA-registeret og sentral finansiering av prøver.
- 322. Styrket politi og påtalemyndighetene med om lag 1,1 milliarder kroner i perioden 2006-2009.
- 323. Opprettet 398 nye fengselsplasser, igangsatt bygging av Halden fengsel med 251 plasser med høy sikkerhet. Redusert soningskøen fra 2791 til 298 dommer. Køen nær avviklet.
- 324. Etablert utdanningstilbud i alle fengsler, og bibliotek i 24 fengsler. Soning med elektronisk kontroll, mer bruk av samfunnsstraff, promilleprogram, landsdekkende tilbud om rusmestringsenheter og soning i institusjon bedrer innholdet i soningen.
- 325. Økt opptaket ved Kriminalomsorgens utdanningssenter til 200 aspiranter i 2006 og 2007, 250 aspiranter i 2008 og ytterligere 170 aspiranter i 2009. Utdanner til sammen om lag 820 nye fengselsbetjenter for å sikre tilgang på fagutdannet personell.
- 326. Økt bevilgningene knyttet til kriminalomsorgen med om lag 1,5 milliarder kroner i perioden 2005-2009.
- 327. Helhetlig innsats for å knekke gjengkriminaliteten, etablert STOP-gruppe mot menneskehandel, innsats mot gjengangere, økt innsats for bekjempelse av økonomisk kriminalitet.
- 328. Ny handlingsplan mot vold i nære relasjoner, "Vendepunkt", med 50 konkrete tiltak.
- 329. Handlingsplanen "Stopp menneskehandel" med 37 konkrete tiltak (18 nye).
- 330. Styrket innsatsen mot familievold med team i politidistriktene, videreutviklet ordningen med familievoldskoordinatorer, styrket rettshjelpstilbudet for ofre for menneskehandel, voldtekt, og en rekke

- andre seksuallovbrudd, kjønnslemlestelse, tvangsekteskap og vold i nære relasjoner, etablert gratis støttetelefon for kriminalitetsofre og er på god vei mot et landsdekkende hjelpe- og behandlingstilbud for voldsutøvere.
331. Intensivert innsats mot internettrelaterte overgrep av barn gjennom etablering av politistasjon på internett og "Rød Knapp" som sender direkte melding til politiet om seksuell utnyttning av barn, menneskehandel og rasistiske ytringer på internett.
 332. Ny lov for å beskytte barn mot seksuelle overgrep på internett, såkalt "grooming".
 333. Etablert landsdekkende barnehus for å styrke hjelpetilbudet for barn utsatt for overgrep. Barnehus etablert på Hamar og i Bergen i 2007 og 2008 etablerer vi Barnehus i Tromsø, Trondheim og Kristiansand. Etablering i Oslo i løpet av 2009.
 334. Regjeringen har doblet maksimumsbeløpet for voldsoffererstatning fra 20 G (grunnbeløpet i folketrygden) til 40 G.
 335. Økt inntektsgrensen for fri rettshjelp til å omfatte 60 000 flere husstander enn i dag.
 336. Nytt nødnett for nød- og beredskapssetaten.
 337. Sikret døgnkontinuerlig tilstedevakt ved alle redningshelikopterbasene på fastlandet. Banak fra 1. juni 2006, Bodø fra 1. oktober 2007, Rygge og Ørland fra 1. juli 2008 og opprettelse av ny redningshelikopterbase i Florø.
 338. Opprettet eller gjort avtale om opprettelse av 276 politiråd, som dekker 309 kommuner.

Kapittel 17 Innvandring og integrering

339. Kvoten for overføringsflyktninger er økt til 1200.
340. Integreringstilskudd for familiegjenforente er gjeninnført.
341. To ventemottak er etablert.
342. Norskundervisning til asylsøkere er gjeninnført.
343. Kvalitetsheving av norskundervisningen, og norskundervisningen i små og mellomstore kommuner styrkes.
344. Utvidet rett og plikt til norskopplæring fra 300 til 600 og obligatoriske avsluttende prøver sendes på høring samtidig med forslag om tilsyn og plikt for kommunene å føre internkontroll med norskopplæring og introduksjonsordning.
345. Forslag om krav om bestått statsborgerprøve for å få norsk statsborgerskap sendes på høring.
346. Bedre rammevilkår for kommuner som bosetter funksjonshemmede innvandrere.

347. Vertskommunetilskuddet for kommuner med asylmottak er betydelig styrket og anses nå å være fulldekket innenfor formålsområdet helse, barnevern, administrasjon og tolk.
348. Områdesatsninger i Groruddalen og Søndre Nordstrand i områder med høy andel av personer med innvandrerbakgrunn.
349. Forsøk med gratis kjernetid i barnehager i områder med mange minoritetsspråklige barn.
350. Arbeidsrettingen av introduksjonsprogrammet for innvandrere som trenger særskilt bistand for å komme i jobb er styrket med 165 millioner kroner. Dette tilsvarer 1300 tiltaksplasser.
351. Ny utlendingslov ble vedtatt av Stortinget april 2008.
352. Ansvar for enslige mindreårige asylsøkere under 15 år ble overført til barnevernet i 2007.
353. I forbindelse med RNB 2008 ble det bevilget 10 millioner kroner til styrking av tilbudet til enslige mindreårige asylsøkere over 15 år. Satsingen ble videreført og ytterligere oppjustert i saldert budsjett 2009, til totalt 41,5 millioner kroner. I forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2009 er det foreslått ytterligere 201,5 millioner kroner for å sikre et godt tilbud for enslige mindreårige i mottak.
354. Terskelen for omgjøring av Utlendingsnemndas vedtak er senket slik at det igjen blir tilstrekkelig for omgjøring at det foreligger sterke menneskelige hensyn.
355. Foretatt en gjennomgang av praksis når det gjelder valg av avgjørelsesform i Utlendingsnemnda.
356. Forskriftsendring som innebærer at lengeværende barns tilknytning til riket tillegges vekt.
357. 5,5 millioner kroner ble bevilget til aktivitetstilbud for barn i mottak i 2007. Satsingen er videreført prisjustert (6 millioner kroner), og ble i saldert budsjett styrket med ytterligere 6,7 millioner kroner i 2009.
358. Det er bevilget 69 millioner kroner til utvikling og implementering av et elektronisk saksbehandlingssystem for utlendingsforvaltningen.
359. Satt i gang forsøk med moderat kvotering av innvandrere til stillinger i utvalgte statlige virksomheter.
360. Det legges økt vekt på UNHCRs anbefalinger i behandlingen av asylsaker.
361. Igangsatt arbeidet med en ny handlingsplan mot etnisk diskriminering.

Kapittel 18 Kirke- religions og livssynspolitikk

362. Stortingsmeldingen om staten og Den norske kirke er lagt fram. Meldingen baserer seg på en avtale mellom alle de politiske partiene på Stortinget.
363. I tråd med den politiske avtalen om utviklingen av forholdet mellom Den norske kirke og staten, gjennomføres nå en demokratireform i Den norske kirke.
364. Trosopplæringsreformen i Den norske kirke er videreført og skal over tid gjennomføres i alle landets menigheter.
365. Kommunene er satt økonomisk i stand til bedre å ivareta vedlikeholdet av kirker. Fra statens side gis det midler til kirkebyggene under rentekompensasjonsordningen for istandsetting av kirkebygg. Det ble i 2007 etablert en tilskuddsordning fra Opplysningsvesenets fond til de eldste kirkene.
366. Utredet et forslag om å vurdere oppheving av unntaksbestemmelsene i arbeidsmiljøloven og likestillingsloven for homofile og kvinner. Forslaget har vært på høring og regjeringen har fremmet et lovforslag i tråd med innstillingen.

Kapittel 2. Internasjonal politikk

Regjeringen mener at også de overnasjonale og globale utfordringene må løses gjennom felles innsats og forpliktelser. Norge skal spille en aktiv og konstruktiv rolle internasjonalt. Norge skal være en pådriver for global fattigdomsbekjempelse og internasjonalt miljøarbeid, og være en tydelig fredsnasjon.

Fra Soria Moria-erklæringen

Fattigdommen i verden er en krenkelse av menneskeverdet, et brudd på menneskerettighetene og en trussel mot global sikkerhet og miljø. Kampen mot fattigdom og for retten til bærekraftig, økonomisk utvikling, demokrati og menneskerettigheter er verdenssamfunnets største utfordring og en hovedoppgave for regjeringen. Derfor har vi styrket den norske innsatsen gjennom økt bistand, økt deltakelse i FN-operasjoner, økt bidrag til et sterkere FN og økt innsats for fredsarbeid.

- *modernisere utenriktjenesten i retning av en åpen, dynamisk og fremtidsrettet kunnskapsorganisasjon*

Arbeidet med å videreutvikle og modernisere utenriktjenesten har fortsatt høy prioritet slik at utenriktjenesten skal stå enda bedre rustet til å møte store oppgaver ute og hjemme. Etter innføringen i 2006/2007 av ny organisasjonsstruktur i departementet som reflekterer regjeringens politiske prioriteringer, ble det foretatt en bred gjennomgang av utenriksstasjonene med sikte på en mer effektiv ressursutnyttelse. Iverksatte tiltak i uteapparatet siden 2007 omfatter opprettelse av nye fagstasjoner i Alger, Guangzhou, Alicante og Astana. Våre representasjoner i Beirut, Bogota, Asmara og Havana er oppgradert til fullverdige, selvstendige ambassader. Den sideakkrediterte ambassaden i Pristina er oppgradert til fullverdig, selvstendig ambassade fra sommeren 2009. For å mobilisere de nødvendige drifts- og personellressurser til disse tiltakene er fagstasjonene i Tunis, Tirana, Minneapolis og Edinburgh avviklet og erstattet av honorære konsulater, samtidig som et antall årsverk fra enkelte store fagstasjoner er inndratt og omdisponert.

I tillegg til de nevnte endringene i stasjonsstrukturen prøves det ut nye representasjonsmodeller som innebærer enklere og mer fleksible former for diplomatisk nærvær i utlandet enn de tradisjonelle fagstasjonene, blant annet ved etablering av ambassadeseksjoner og ved mer bruk av sideakkrediteringer fra styrkede regionale ambassader.

Arbeidet med styrket bruk av alternative arbeidsformer med vekt på prosjektorganisering, bruk av midlertidige og permanente tverrfaglige arbeidsgrupper og team,

samt løpende samhandling mellom tjenestens ute- og hjemmeapparat har fortsatt prioritet.

Ny personalpolitikk er utarbeidet og nye lederkriterier vedtatt. Systematisk oppfølging av ledere skjer bl.a. ved evaluering, tilbakemeldinger og ulike lederutviklingstiltak. Det arbeides systematisk med å sikre likestilling mellom kvinner og menn i ledende posisjoner. Arbeidet med å sikre større mangfold blant utenriktjenestens ansatte er intensivert, herunder rekruttering av flere nordmenn med minoritetsbakgrunn. Det gjennomføres systematiske kartlegginger av arbeidsmiljøet, og retningslinjer for varsling og håndtering av mobbing er innført. Arbeidet for å styrke sikkerhet og arbeidsmiljø for ansatte ved særlig utsatte utenriksstasjoner er gitt høy prioritet.

Større åpenhet og bedre kommunikasjon har vært en viktig føring i reformarbeidet. En egen kommunikasjonsenhet ble etablert ved reorganiseringen i 2006/2007. Informasjonsarbeidet er blitt høyere prioritert.

Utenriksdepartementets anti-korrupsjonsprosjekt er slutført. Det er etablert en sentral kontrollenhet i departementet, og retningslinjer for håndtering av mistanke om økonomiske misligheter er innført. Det er etablert et eksternt varslingsystem.

Regelverk og rutiner for departementets tilskuddsforvaltning er harmonisert og effektivisert. Et felles saksbehandlings- og styringsverktøy for tilskuddsordninger er tatt i bruk, og en rekke kompetansehevende tiltak er innført.

Modernisering av Utenriktjenesten stiller store krav til organisasjon og infrastruktur. Utenriksdepartementets kontorer i Victoria Terrasse er for små i forhold til dagens bemanning. Regjeringen utreder nå mulighetene for nye lokaler for UD.

En aktiv nordområdepolitikk

Nordområdene er denne regjeringens viktigste strategiske satsingsområde i utenrikspolitikken. Den overordnede målsetting er økt aktivitet, nærvær og kunnskapsoppbygging for, i og om nordområdene. Vi har økt bevilgningene og styrket kontakten med samarbeidspartnere i regionen og med andre land om nordområdene. I mars 2009 la vi frem "Nye byggesteiner i nord. Neste trinn i regjeringens nordområdestrategi", der vi viser hvordan vi i et 10-15 års perspektiv ønsker å videreføre vår aktive nordområdepolitikk.

- *definere nordområdene som Norges strategiske hovedinteresse og styrke nordområdearbeidet gjennom organisatoriske endringer og politisk vektlegging*

Regjeringens nordområdestrategi ble lagt frem 1. desember 2006. Strategien inneholder 22 konkrete tiltakspunkter. I dag er de fleste av disse enten gjennomført eller igangsatt. I dokumentet "Nye byggesteiner" presenterte vi derfor et sett nye

strategiske satsinger som skal bidra til å ruste oss til å møte de store utfordringene som klimaendringene medfører, og til å møte de nye mulighetene som ligger i nord.

En rekke strategiske tiltak er definert innenfor til sammen syv satsingsområder:

1. Utvikle kunnskap om klima og miljø i nordområdene
2. Styrke overvåking, beredskap og sjøsikkerhet i de nordlige havområder
3. Stimulere til bærekraftig utnyttelse av petroleumsressursene og fornybare ressurser til havs
4. Fremme landbasert næringsutvikling i nord
5. Videreutvikle infrastrukturen i nord
6. Opprettholde en fast suverenitetshevdelse og styrke samarbeidet over grensene i nord
7. Sikre urfolks kultur og livsgrunnlag

Strategien legger opp til en helhetlig, koordinert og langsiktig nordområdepolitikk. Utenriksdepartementet har gjennom et eget nordområdeprosjekt ansvaret for å koordinere oppfølging av strategien. Dette har vært gjort i nært samarbeid med Ekspertutvalget for nordområdene, kontaktforumet med nordnorske myndigheter og med Sametinget. En interdepartemental embetsgruppe er etablert for å styrke koordineringen av oppfølgingsarbeidet. Nordområdespørsmål står sentralt i Norges samarbeid og kontakt med Russland, våre allierte, nordiske naboer og andre EU-land.

Regjeringens nordområdepolitikk skal bidra til å trygge urfolkenes språk, kultur, næringer og samfunnsliv. Regjeringen har etablert jevnlig kontakt og dialog med Sametinget om nordområdespørsmål. Regjeringens arbeid med urfolksspørsmål er også videreført også i det bilaterale samarbeidet med Russland og innenfor regionale samarbeidsordninger som Barentssamarbeidet og Arktisk råd. Urfolkssamarbeidet i nordområdene er også omtalt i regjeringens stortingsmelding om samepolitikken som ble lagt frem i mai 2008.

Regjeringen økte bevilgningene til nordområdene i 2007 med 273,51 millioner kroner og med 196,1 millioner kroner i 2008. I 2009 økte regjeringen satsingen med ytterligere 513 millioner kroner. Dette innebærer at bevilgningen til nordområdetiltak er økt med nesten 1 milliard kroner.

- *legge frem en "Handlingsplan for forvaltnings- og miljøsamarbeidet" i nordområdene*

Behovet for en slik handlingsplan ansees å være dekket gjennom regjeringens Nordområdestrategi og de initiativ som der er tatt når det gjelder forvaltnings- og miljøvernssamarbeidet i Nordområdene. I den oppdaterte Nordområdestrategien "Nye byggesteiner i nord", ble det på miljøområdet foreslått å videreutvikle eksisterende kunnskapsmiljø til et senter for klima og miljø. Målet er å styrke kunnskapen på feltet og å fremme nasjonalt og internasjonalt samarbeid på feltet gjennom forskningsprogrammer, nye tverrsektorielle samarbeidsområder og samlokalisering av

relevante institusjoner. I tillegg ble senteret for klima, is og økosystemer åpnet i Tromsø 17. mars med mål om å bli et ledende senter internasjonalt på feltet.

- *gjennomføre nordområdedialoger med alle de viktigste statene som har interesser i nordområdene*

Et omfattende besøks- og nordområdediplomati har økt internasjonal bevissthet om nordområdenes betydning. Det er gjennomført dialoger med en rekke av våre nærmeste allierte, naboer og partnerland. Nordområdespørsmål inngår nå som en integrert og sentral del av dagsordenen i de politiske dialogene med en rekke land på områder som klima, miljø, ressursforvaltning, næringsutvikling og energi.

Nordområdene står også sentralt i samarbeidet med de nordiske land, både bilateralt og i Nordisk Ministerråd, Barentsrådet, Arktisk råd og Østersjørådet. Thorvald Stoltenbergs rapport, utarbeidet på oppdrag fra de nordiske utenriksministrene om å utrede nye muligheter for nordisk utenriks- og sikkerhetspolitisk arbeid er også viktig i denne sammenheng.

Rollen som fullverdig partner sammen med Island, Russland og EU i Den nordlige dimensjon brukes aktivt for å fremme norsk syn og norske posisjoner i nordområdearbeidet. Hovedlinjene i nordområdepolitikken er presentert for NATOs råd og for EU-Kommisjonen.

Regjeringen har nær kontakt med de øvrige kyststater ved Polhavet, USA, Canada, Danmark og Russland, bl.a. ved møte i Oslo i oktober 2007 og Ilulissat-konferansen på Grønland i mai i 2008, med fokus på å klargjøre at ansvar og rettigheter også i Arktis styres av havretten og det folkerettslige rammeverket.

I 2009 arrangerer vi for fjerde år på rad en studietur på og rundt Svalbard for høynivårepresentanter for viktige samarbeidsland. I nordområdestrategien lanserte regjeringen nye nordområdestipendier, en ordning der utenlandske studenter fra Russland, USA og Canada som tar deler av sin utdanning ved nordnorske læresteder får stipend fra Norge. Det er igangsatt et nytt 4-årig program for samarbeid med Russland innen høyere utdanning og forskning, med en årlig ramme på 12 millioner kroner.

- *styrke forsvarets tilstedeværelse og suverenitetshevdelse i nord, inkludert Forsvarets bidrag*

Regjeringen har fulgt opp målet, blant annet gjennom å styrke forsvarsgrenenes og Kystvaktens driftsbudsjetter, øremerket for økt aktivitet og tilstedeværelse i nordområdene. I den vedtatte langtidsplanen for 2009 – 2012 legges det opp til å ytterligere styrke Forsvarets evne til å utføre de grunnleggende nasjonale oppgavene som tilstedeværelse og suverenitetshevdelse i nord. Dette følges opp i 2009 og vil bli fulgt opp også i budsjettet for 2010. Gjennom blant annet å legge det fellesoperative hovedkvarteret til Bodø, styrkes Forsvarets tilstedeværelse i nord ytterligere. Se

nærmere omtale av dette under forsvarskapittelet. I nordområdestrategien "Nye byggesteiner i nord" legges det opp til en videreutvikling av grensevaktkonseptet for overvåking av den norsk-russiske grensen, herunder bygging av nye grensestasjoner.

- *styrke samarbeidet med Russland og fortsette arbeidet med å komme til enighet omkring de uavklarte grensespørsmålene*

Russland er Norges viktigste samarbeidspartner i nord. Forholdet til Russland har utviklet seg gjennom en rekke besøk, møter og samtaler, som har vært preget av en god og åpen dialog hvor vi opplever at Russland opptreer konstruktivt. Dette merkes ikke minst gjennom det gode samarbeidet om fiskeriene i Barentshavet. Samarbeidet med Russland i nord foregår bilateralt, gjennom de regionale rådene (Arktisk råd, Barentsrådet og Østersjørådet), og gjennom regionale samarbeidsstrukturer med EU og Russland under den nye Nordlige Dimensjon. I det bilaterale samarbeidet har vi fått positiv russisk tilbakemelding på vårt forslag om en samarbeidssone i grenseområdet mellom våre to land. Det arbeides videre med konkretisering av dette forslaget blant annet gjennom tiltak som tvillingbysamarbeid mellom Sør-Varanger og Petsjenga, og forhandlinger om en grenseboerbevisordning.

Vi har aktivt videreført drøftelsene med Russland med sikte på en helhetlig løsning for avgrensningen i Barentshavet og grenseoverskridende samarbeidsordninger. En avtale om grenselinjen i Varangerfjorden og havområdet like utenfor trådte i kraft i juli 2008.

I november 2006 ble dokumentasjon på utstrekningen for Norges kontinentalsokkel i Norskehavet, Barentshavet og Polhavet overlevert til Kontinentalsokkelkommisjonen i New York. Kommisjonen avga i april 2009 sin endelige anbefaling, og ifølge denne omfatter den videre forlengelse av norsk kontinentalsokkel i nordområdene omkring 235.000 kvadratkilometer. Norge er dermed den første kyststaten rundt Polhavet som har fullført kartleggingen av kontinentalsokkelen og prosedyrene for Kontinentalsokkelkommisjonen i dette området.

En ny visumavtale med Russland trådte i kraft 1. desember 2008. Avtalen gjør det enklere for mange grupper å få flerreisevisum til Russland. Det er også gjort lettelsener i visumpraksisen for søkere bosatt i Murmansk og Arkhangelsk for reise til Norge, og innført mulighet for midlertidige arbeidstillatelser for russere fra Barentsregionen som en oppfølging av St.meld. 18 (2007-2008) om arbeidsinnvandring. Det arbeides videre med flere forslag fra meldingen, som tillatelse til deltidsarbeid, felles informasjons- og saksbehandlingskontor og grenseboerbevis. Formålet er å legge til rette for økt samhandel, kontakt og arbeidsmobilitet over grensen.

Regjeringen har styrket det økonomiske samarbeidet med Russland gjennom en tettere dialog i Norsk-russisk økonomisk kommisjon. Kommisjonen er det viktigste bilaterale forum for økonomisk samarbeid mellom Norge og Russland. I kommisjonen drøftes saker som berører det økonomiske samarbeidet med Russland, blant annet fiskeri,

transport, energi og kommunikasjon. Under norsk ledelse har EFTA tatt et første og viktig steg mot en bred og moderne handelsavtale med Russland.

Regjeringen arbeider aktivt for å styrke norske bedrifters muligheter i nord. Gjennom INTSOK har vi satt i gang et prosjekt for å styrke norske bedrifters markedsføring og etablering i det russiske markedet, med særlig tanke på mulighetene for leveranse av produkter og tjenester ved den fremtidige utbygging av Stockmannfeltet. Gjennom INTSOK er det mobilisert 40-50 bedrifter som på denne måten styrker sitt nærvær på det russiske markedet.

I tillegg har vi prioritert det grenseregionale samarbeidet (Interreg) med Russland og EU. Samarbeidet med EU på dette området vil bli videreført innenfor rammene av ENPI (European Neighbourhood Partnership Initiative). Den nye programperioden varer ut 2013. Det norske økonomiske bidraget til ENPI for programperioden vil være på 112 millioner kroner, hvorav halvparten kommer fra staten og resten er lokal og regional medfinansiering.

Det grenseregionale programmet CBC Kolartics ENPI 2007 – 2013 er ferdigstilt, men oppstarten er blitt forsinket. Innenfor programmet vil man prioritere økonomisk og sosial utvikling, felles utførelser som miljø og folk-til-folk-samarbeid.

Gjennom prosjektet NMK (Nordlige Maritime Korridor) er det etablert et nettverk med operatører og myndigheter i Nordvest- Russland, og det er avholdt konferanser om perspektivene for kommersiell utnyttelse av sjøruten. NMK knytter sammen Nordvest-Russland med kontinentet og EUs øvrige transportkorridorer. NMK er partner i The Noncommercial Partnership of the Northern Sea Route Usage. På siste generalforsamling i partnerskapet i mars 2009 ble det vedtatt å arbeide for å etablere en felles arbeidsgruppe mellom NMK og Nordlige Sjørute og kontakt med Nordlige Dimensjon. Det arbeides også med en konkret skipsrute fra Murmansk til Europa (BASIS-prosjektet).

- *fremme økt samarbeid på områdene handel, petroleum, fiskeri, miljøvern, helse, undervisning og forskning, turisme og mellomfolkelig kontakt*

Arbeidet med å utvikle folk-til-folk-samarbeidet i nord pågår kontinuerlig.

Bevilgningene til Barentssekretariatet er økt og det er i tillegg avsatt øremerkede midler til kultur- og informasjonstiltak i nord. Barentsdager, finansiert av UD, har vært avholdt i Bodø og Kirkenes. Sør-Varanger vil også være samarbeidspartner i 2009. Satsingen på kultursamarbeid, særlig med Russland, er styrket. Koordinering av nordnorsk kulturlivs engasjement i Barentsregionen har ført til økt norsk-russisk samarbeid rundt de faste festivalene i regionen. Regjeringen har blant annet gjennom Barentssekretariatet de siste par år støttet hundretalls enkeltprosjekter for fremme av kulturutveksling og folk-til-folk-kontakter og samarbeid. Samarbeidet med Barentssekretariatet har funnet fastere former gjennom programmet Barentskult.

Urfolksdimensjonen blir fulgt opp i direkte samarbeid med samiske organisasjoner. En ekspertgruppe oppnevnt av ministrene for samiske saker og sametingspresidentene i Finland, Norge og Sverige la frem et utkast til en nordisk samekonvensjon i 2005. Regjeringene og sametingene i Finland, Norge og Sverige er enige om å videreføre prosessen med å utvikle en nordisk samekonvensjon. Det er også enighet om å utarbeide et forslag til hvordan eventuelle forhandlinger om en samekonvensjon skal gjennomføres.

Verdenskongressen for verdens reindriftsfolk avholdes hvert fjerde år. Kongressen er en viktig begivenhet for den sirkumpolare reindriften og for de over 20 forskjellige nordlige urfolk som er tilknyttet reindriften. Den fjerde verdenskongressen for reindriftsfolk ble holdt i Kautokeino i 2009, og regjeringen støttet kongressen med 2 millioner kroner.

Samekonferansen er samlet hvert fjerde år med delegater fra samiske hovedorganisasjoner i Finland, Norge, Sverige og Russland. Regjeringen tildelte 800 000 kroner til ulike arrangementer under den 19. Samekonferansen i 2008 i Rovaniemi i Finland. Regjeringen har også gitt støtte til etablering av et helårig formidlingssenter for nordlige folks kunst og kultur i Kåfjord i Nord-Troms.

Det er gitt støtte til dokumentarprogrammer og laget informasjonsmateriell om nordområdene. Det gjennomføres konferanser, studieturer m.v. om nordområdetemaer for relevante utenlandske målgrupper.

Regjeringen satser også på nordområdene gjennom styrking av virkemiddelapparatet for næringslivet. SIVAs satsing i Nordvest-Russland er økt. Utenriksdepartementet har i samarbeid med Innovasjon Norge besluttet å videreføre (2009-2011) stillingen som næringsutsending ved generalkonsulatet i Murmansk for å fremme handel og næringsliv mellom Norge og Nordvest-Russland.

Regjeringen har fulgt opp målsettingen om videreutvikling av petroleumsvirksomheten i Barentshavet gjennom en aktiv tildelingspolitikk for å følge opp leteresultater og behovet for ytterligere letearealer. I Barentshavet ble det i 2008 boret åtte letebrønner og det ble gjort fire funn. Det er planlagt ytterligere to letebrønner i løpet av 2009. I tildeling av forhåndsdefinerte områder (TFO) ble det i 2008 tildelt 2 nye utvinningstillatelser i Barentshavet. TFO-området i Barentshavet ble ytterligere utvidet med fire nye blokker i TFO 2008 gjennom utlysning 9. mai 2008. I 20. konsesjonsrunde ble det tildelt 9 utvinningstillatelser i Barentshavet. TFO 2009 ble utlyst 09.03.09.

Regjeringen har styrket innsatsen for å følge opp helhetlig forvaltningsplan gjennom kartlegging og overvåking av havmiljøet og forskning på økosystemene og hvordan de påvirkes av menneskelig virksomhet. Første fase i MAREANO-programmet (kartlegging av havbunnen) ferdigstilles i 2010 og er tilrettelagt for å kunne bidra med kunnskap ved revideringen av Forvaltningsplanen for Lofoten og Barentshavet i 2010. I 2009 er det totalt bevilget 51,5 millioner kroner til dette arbeidet fordelt over

budsjettene til Havforskningsinstituttet, Statens kartverk Sjø og Norges geologiske undersøkelse. Det arbeides også med planer om en norsk satellitt for AIS-signaler som vil gjøre det mulig å holde løpende oversikt over skipstrafikken i norske farvann.

Utvikling av miljøteknologi for og i nordområdene gjennom styrket FoU-innsats har blitt styrket gjennom forskningsprogrammene PETROMAKS og DEMO 2000, som har hatt flere prosjekter med nordområdefokus: miljø, is, geologi og brønnstrømsoverføringer.

Det brukes store ressurser på nordområderelatert forskning. For eksempel brukte Norges forskningsråd i 2008 rundt 630 millioner til slike formål. Flere kunnskaps- og utviklingsprosjekter er satt i gang under "såkornfondet" Barents 2020. I 2007 satte Det Norske Veritas i nært samarbeid med russisk side i gang et toårig prosjekt for harmonisering av standarder for helse, miljø og sikkert i Barentshavet. Prosjektet har en total ramme på 27 millioner kroner. SINTEF leverte primo 2009 en forstudie til et helhetlig overvåknings- og varslingsystem for havområdene i nord. Sommeren 2008 ble det inngått kontrakt med Institutt for forsvarsstudier, som i samarbeid med Fridtjof Nansens Institutt og universitetene i Oslo og Tromsø vil lede et femårig forskningsprogram på totalt 25 millioner kroner kalt *Geopolitikk i nordområdene, norske interesser*. Det omfattende internasjonale jordobservasjonsprosjektet Svalbard Integrated Arctic Earth Observing System (SIOS) ble i 2008 inkludert på det oppdaterte europeiske veikartet for forskningsinfrastruktur (ESFRI). En rekke lærestoler (chairs) er etablert, eller er i oppstartfasen, med sikte på å gi ny kunnskap om ulike forhold i nordområdene, som maritim logistikk, jordobservasjon, energi.

Det knytter seg store forventninger til kommersialisering av forskningen på marine planter og dyr. Derfor vil regjeringen gjennom en målrettet satsing bidra til at marin bioprospektering blir en sentral del av fremtidens kunnskapsbaserte økonomi i nord.

I 2008 ble det gitt tilskudd på 6,5 millioner kroner til kartlegging og utvikling av nye produkter basert på marine organismer gjennom MABIT-programmet og Marbank. I 2008 ble satsingen styrket med 12 millioner kroner. Innsatsen er for 2009 styrket med ytterligere 15 millioner kroner; 10 millioner over budsjettet til FGD og 5 millioner fra NHD. Innenfor rammen av bevilgningene er det lagt til rette for et bredt forskningssamarbeid mellom norske og svenske institusjoner med utgangspunkt i kompetansemiljøet i Tromsø.

Stortinget vedtok 28. april 2008 en ny havressurslov som også omfatter regelverk knyttet til marin bioprospektering. Regjeringens ekspertutvalg for nordområdene overleverte 9. juni i år en rapport til utenriksministeren om kartlegging av kompetansebehov og kommersialiseringsmuligheter innen marin bioprospektering. I dokumentet "Nye byggesteiner i nord" heter det at "Regjeringen vil etablere en nasjonal satsing på marin bioprospektering". Nærings- og handelsdepartementet, Fiskeri- og kystdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Utenriksdepartementet arbeider med regjeringens nasjonale strategi for marin bioprospektering. Konferansen

Bioprospekt ble arrangert for fjerde gang i Tromsø i februar 2009, med over 200 deltakere fra 16 land.

Det er lagt til rette for økt forskning på oppdrett av torsk og andre interessante marine arter. Innsatsen rettet mot torsk i oppdrett gjennom virkemidlene til Innovasjon Norge og Norges Forskningsråd er styrket i 2008 og nivået er videreført i 2009. Det nasjonale avlsprogrammet for torsk i oppdrett er videreført. Torsk er også prioritert innenfor det marine verdiskapningsprogrammet. Regjeringen la i mars 2009 fram en strategi for en bærekraftig fremtidsrettet torskeoppdrett – miljømessig bærekraft, kunnskapsbehov, regelverkendringer, samspill, samarbeid og nettverk.

Regjeringen har lagt vekt på næringsutvikling i nordområdesatsingen, med vekt på forskning, romvirksomhet og innovasjon. Reiseliv er en nøkkelnæring i Nord-Norge, og regjeringen lanserte i desember 2007 en nasjonal strategi for reiselivsnæringen.

Maritim næring er et viktig satsingsområde i nord, og regjeringen lanserte i oktober 2007 den maritime strategien "Stø kurs". Den maritime næringen skal stå rustet til å utnytte muligheter og møte utfordringer knyttet til arktiske olje- og gassressurser, marine ressurser og åpning av nye transportårer for energi og skipsfart i nordområdene. Det er gitt lånekapital til to distriktsrettede såkornfond i Tromsø og i Bodø med en ramme på 572 millioner kroner. SIVA er aktiv i nordområdene og etablerte 2008 et logistikk og næringsssenter i Murmansk. Regjeringen har lagt fram ny minerallov.

Økt landbasert verdiskaping i Nord-Norge er også en sentral del av regjeringens nordområdestrategi. Det er opprettet en ny budsjettpost under KRD for Nordområdetiltak på 100 millioner kroner i 2009, knyttet til felles fylkesovergripende satsinger i Nord-Norge. Målet er strategisk styrking og videre oppbygging av den nordnorske kompetanseinfrastrukturen gjennom økt samarbeid. Reiseliv og arktisk teknologi er prioriterte tema. Det er satt av 50 millioner kroner til etablering av et nytt felles reiselivsselskap i Nord-Norge. Det ble bevilget 35 millioner kroner til Forskningsløft i Nord, i regi av Forskningsrådet. I tillegg er det bevilget 15 millioner kroner til felles næringsrettede satsninger i regi av virkemiddelapparatet som skal støtte opp under et innovasjonsløft i landsdelen omtalt i regjeringens reviderte Nordområdestrategi: "Nye byggesteiner i Nord".

Den norske og den russiske kulturministeren undertegnet i januar 2009 en avtale som skal sikre en felles innsats for kulturelt samarbeid på tvers av grensene. I 2009 blir det gitt tilskudd på 5 millioner til ulike tiltak for å blant annet å styrke den norsk-russiske kulturstrategien.

- *styrke Barentssamarbeidet og arbeidet i Arktisk råd*

Vi har økt midlene til Barentssekretariatet for støtte til regionale samarbeidsprosjekter mellom Nord-Norge og russisk del av Barentsregionen. Det er en stor bredde i dette

samarbeidet. Barentssekretariatet har også utviklet og forsterket sin rolle som kompetansesenter for grenseoverskridende samarbeid med de russiske nordområdene.. Det internasjonale barentssekretariat er etablert i Kirkenes og samlokalisert med vårt eget Barentssekretariat og med Barentsinstituttet. Dette styrker den multilaterale dimensjonen i samarbeidet. Kontakten mellom departement, fylkeskommuner og nasjonalt Barentssekretariat er styrket.

Norge hadde formannskapet i Arktisk råd fra oktober 2006 til april 2009. Det norske formannskapsprogrammet vektla helhetlig ressursforvaltning, oppfølging av Arktisk råds klimarapport (ACIA) og effektivisering av rådets arbeid.

Formannskapet ble meget vellykket og bidro til at Arktisk råd styrket sin posisjon som det sentrale internasjonale politiske organ for drøfting av problemstillinger knyttet til Arktis. Etter norsk initiativ er det vedtatt en rekke nye samarbeidsprosjekter bl.a. innen marin ressursforvaltning, tilpasning til arktisk klimaendring, og styrket informasjonsinnhenting og analyse av sentrale deler av arktisk klimaendring. Bevilgningen til arktisk samarbeid ble økt til 10 millioner i 2007 og videre til 15 millioner i 2008. For 2009 bevilgningen på 20 millioner kroner. Av konkrete utfall av formannskapet kan særlig nevnes:

- Styrket internasjonal oppmerksomhet omomfattende regionale og globale virkninger av arktisk klimaendring. Klimafokuset kraftig styrket av konferanse om smeltende is globalt (Melting Ice: Regional Dramas, Global Wake-Up Call) ledet av utenriksministeren og nobelprisvinner Al Gore 28. April.
- Enighet om å styrke den politisk profil i det arktiske samarbeidet gjennom statssekretærmøter hvert annet år
- Det er opprettet et sekretariat i Tromsø for Arktisk råd.
- Rapport om global issmelting vil bli utarbeidet av verdensledende klimaforskere for presentasjon av utenriksministeren og Al Gore på klimamøtet COP-15 i København i desember.
- Etablering av handlingsgruppe for tiltak mot kortlivede klimapåvirkere som kan stå for opptil halvparten av arktisk temperaturøkning og issmelting
- Enighet om en rekke nye samarbeidstiltak for håndtering av økt aktivitet i arktiske havområder når sjøisen trekker seg tilbake, blant annet avtale om søk og redning, beredskap mot forurensingsulykker, samarbeid i den internasjonale sjøfartsorganisasjonen IMO om regler for skipsfart i Arktis, retningslinjer for off-shore petroleumsvirksomhet og felles prinsipper for helhetlig ressursforvaltning.

På ministermøte i Tromsø 29. april i år, overtok Danmark formelt formannskapet under Arktisk Råd. På møtet, som ble ledet av utenriksminister Jonas Gahr Støre, ble det bl.a. fokusert på kortlivede klimagasser som sot, metan og troposfærisk ozon, på mer aktivt samarbeid innenfor IMO for å redusere miljøvirkningene av skipstrafikk i arktiske farvann og om å igangsette overvåking ift atmosfærisk CO2 som kan bidra til økt

havforsuring. Videre oppfordret man til oppfølging av de nyreviderte retningslinjene for offshore olje og gass virksomhet, til at det ble tatt nye initiativ på nye POPs som ikke er under internasjonal kontroll og på klimaendringenes effekter på biodiversitet. Dette vil bli fulgt opp under det danske formannskapet.

På oppdrag fra KRD er det foretatt en oppsummering av foreliggende kartlegginger av regionale ringvirkninger av olje- og gassnæringen (NorutNIBR rapport 2007:04). Utvikling av petroleumsbasert næringsvirksomhet og regionale ringvirkninger vil bli fulgt opp i oppfølgingen av Regjeringens nordområdestrategi.

Innovasjon Norge, Norges Forskningsråd og SIVA har gjennom en særskilt bevilgning på om lag 10 millioner kroner i 2008 og 15 millioner kroner i 2009 initiert felles fylkesovergripende satsinger i de tre nordligste fylkene på områdene reiseliv og klimatilpassede teknologier/olje og gass

OED har i samarbeid med KRD gjennomgått veilederen for utbygging og drift (PUD) og plan for anlegg og drift (PAD) for å tydeliggjøre krav til både selskaper og lokale myndigheter - bl.a. med hensyn til leverandørprogrammer, anbudsrutiner og medvirkning fra lokalt næringsliv

- *ta initiativ overfor andre kyststater i det nordatlantiske området for å utvikle miljøstandarder for de felles havområdene*

Dette spørsmålet inngår som en del av arbeidet med miljøspørsmål i Arktisk råd, i oppfølgingen av helhetlig forvaltningsplan og i dialogene med andre land.

Under det bilaterale miljøvernsamarbeidet har Norge og Russland blitt enige om en felles miljøkartlegging av hele Barentshavet, der begge land bidrar økonomisk. Det grensenære miljøvernsamarbeidet er styrket blant annet ved økt miljøovervåking i grenseområdene.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *atomsikkerhet i Nordvest-Russland ("Atomavfall"), stans av Kola kjernekraftverk, alternative energikilder og opprydding*

Regjeringen har videreført et høyt engasjement for atomsikkerhet og -beredskap i nordområdene. Et omfattende internasjonalt samarbeid og betydelig russisk egeninnsats har skapt svært god framdrift. Vårt arbeid med opphugging av fem utrangerte atomubåter avsluttes sommeren 2009. Samtidig sluttføres arbeidet med fjerning av 180 strålefarlige kilder i russiske fyrlykter langs kysten av Barentshavet. Samarbeid videreføres med betydelig omfang.

Dialogen med russiske myndigheter om dekommisjonering av Kola kjernekraftverk er videreført, samtidig som det gis støtte til norske frivillige organisasjoner og stiftelser

som arbeider for stengning av atomkraftverk og økt bruk av alternative/fornybare energikilder.

- *tuberkulose og hiv/aids*

Vi har økt bevilgningene til helse- og sosialprosjekter i Nordvest-Russland. Det nåværende programmet for helse og sosiale spørsmål innen Barentsrådet gjelder for 2008-2011. Hovedprioriteringene er å forbygge og bekjempe smittsomme sykdommer, forebygge sosial- og helseproblemer knyttet til livsstil og utvikle og integrere primærhelsetjenester og sosiale tjenester.

Barentsrådet arbeider for å bedre situasjonen for utsatte barn og unge i regionen. Norge har formannskapet i gruppen for 2009-2010. Et mastergradsprogram i folkehelse ved universitetet i Arkhangelsk er etablert som resultat av et norskledet prosjekt.

I Nordvest-Russland støtter Norge tiltak for å bremse den sterke spredningen av hiv/aids, og opplæring for helsepersonell i behandling av hiv-positive Norge leder Den Nordlige dimensjons partnerskap for helse- og livskvalitet i perioden 2008 -2009, med Russland som nestleder. Russland har sagt seg villig til å overta ledelsen fra 2010.

- *det nordiske utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitiske samarbeidet*

Endringene i våre nærområder gir nye muligheter for nordisk sikkerhetspolitisk samarbeid i bred forstand. De nordiske utenriksministere ba derfor Thorvald Stoltenberg lede arbeidet med en mulighetsstudie for styrket utenriks- og sikkerhetspolitisk samarbeid de neste 10-15 årene. Studien, som ble ferdigstilt i februar 2009, inneholdt i alt 13 konkrete forslag til samarbeidstiltak og har skapt mye positiv oppmerksomhet rundt nordisk utenriks- og sikkerhetspolitisk samarbeid. Forslagene ble vurdert i de nordiske landene fram til behandlingen på det nordiske utenriksministermøtet i Reykjavik 9. juni. Konklusjonene fra møtet ble nedfelt i en erklæring som gir et godt grunnlag for videre oppfølging på en rekke konkrete områder. Sentrale saksområder som er utpekt for umiddelbar oppfølging inkluderer helhetlig krisehåndtering, luftovervåking på Island, digital sikkerhet, utenriktjenestene og militært samarbeid. På et mer generelt nivå har oppfølgingen av rapporten medført en debatt og en bevisstgjøring i forhold til muligheter for nordisk samarbeid som kan gi nye ideer til felles dialog og aktiviteter. Utenriksministrene skal diskutere videre oppfølging på sine kommende møter.

Samtidig med prosessen knyttet til Stoltenberg-rapporten er det nordiske samarbeidet styrket en rekke områder, blant annet. med utgangspunkt i de nordiske lands medlemskaps- og partnerskapsforhold til hhv NATO og EU og vår felles tilnærming til store internasjonale sikkerhetspolitiske utfordringer, som for eksempel Afghanistan. Det er utarbeidet en felles handlingsplan for Afghanistan som vil danne grunnlag for de nordiske land videre engasjement i landet. De nordiske land er også enige om å styrke

sin felles evne til å understøtte FN med hovedvekt på Afrika. Det arbeides aktivt med sikte på å identifisere felles bidrag til en FN-operasjon fra 2010.

Samarbeidet styrkes også i våre nærområder. Rammeavtalen om sikkerhetspolitisk og militært samarbeid mellom Norge og Island av 2006 følges aktivt opp. Avtalen reflekterer at de to land har store felles interesser i sikkerhet og stabilitet i nord. Den legger bl.a. forholdene til rette for løpende sikkerhetspolitisk konsultasjoner, norsk deltakelse i militær trening og øving på Island, inkludert jevnlig tilstedeværelse av kampfly og maritime patruljefly; styrket samarbeid mellom de to lands sikkerhetstjenester og norsk opplæring av islandsk personell.

Et forum for nordisk samarbeid om kapabilitetsutvikling – Nordic Supportive Defence Structures (NORDSUP) ble etablert av forsvarsministrene i november 2008, gjennom en egen Memorandum of Understanding (MoU). NORDSUP er et forum for samarbeid innen styrkeproduksjon, logistikk og støttefunksjoner for å møte utfordringene knyttet til stadig økende kostnader for å opprettholde nødvendig kompetanse og kapasitet. Mer enn 40 konkrete samarbeidstiltak er under iverksetting eller til nærmere vurdering. Et eksempel er det norsk-svenske samarbeidsprosjektet om nytt rørartilleri. En kontrakt om felles anskaffelse av artillerisystemet ARCHER ble undertegnet 19. desember 2008, og Regjeringen la i mai 2009 frem anskaffelsen for Stortinget i investeringsproposisjonen.

Sammen med Sverige og Finland tas det sikte på å etablere et bredt anlagt samarbeid som vil omfatte de felles politiske, økonomiske og næringsmessige utfordringer i nordområdene så vel som et sikkerhetspolitisk samarbeid som omfatter både utfordringene i våre felles nærområder og evnen til å bidra sammen i internasjonal krisehåndtering. Et omfattende samarbeid er under utvikling mellom de nordiske landenes forsvar om militær støttevirksomhet som utdanning, trening, øvelser, investeringer, drift og vedlikehold.

Samarbeidet mellom de tre landene om støtte til EUs forsvars- og sikkerhetspolitikk (ESDP) vil bli videreført med utgangspunkt i den nordiske militære innsatsgruppe (NBG). Norge stod, sammen med Sverige, Finland, Estland og Irland, på beredskap for eventuelle EU-operasjoner i første halvår 2008. Norge er eneste ikke-EU-medlemsland som bidrar til EUs innsatsstyrker på denne måten. NBG vil igjen stå på beredskap i 2011. Gjennom deltakelsen i denne gruppen kommer Norge i inngrep med utviklingen av EUs evne til militær krisehåndtering.

- *bevare Svalbards villmarksnatur*

Regjeringen vedtok i 2007 å forby bruk av tungolje for skip innenfor de store naturreservatene på Svalbard og bestemte at det maksimalt kan være 200 passasjerer om bord i slike skip. Dette ble fulgt opp med bevilgning på 1,5 millioner kroner i 2008 for å øke kunnskapen om virkninger av ferdsel. De store naturreservatene i øst er svært viktige som uberørte referanseområder for klima- og miljøforskning. Det arbeides

derfor nå med forslag til hvordan ferdselen i disse områdene kan styres slik at områdenes verdi som referanseområder i samsvar med verneformålet kan sikres.

I 2008 vedtok regjeringen å utvide Bjørnøya naturreservat frå 4 til 12 nautiske mil frå land. 65 prosent av landområdene og 87 prosent av territorialfarvannet på Svalbard er nå fredet som nasjonalparker og naturreservater.

Klimaendringene gjør seg sterkt gjeldende på Svalbard og vi ser trolig starten på nye, omfattende miljøutfordringer. Samtidig er Svalbards rolle og betydning som internasjonal forskingsplattform styrket, ikke minst når det gjelder klima, gjennom Det internasjonale polaråret (IPY) og initiativet "Svalbard Integrated Arctic Earth Observing System" (SIOS). Regjeringen arbeider for å legge til rette for en målrettet forskingsvirksomhet og en effektiv miljøovervåking på Svalbard som setter oss i stand til å følge og dokumentere klima- og miljøutviklingen, og tilpasse miljøforvaltningen til endringer i klima og miljøforhold.

Miljøovervåkingen på Svalbard er styrket med 4,5 millioner kroner. Dette gjelder spesielt overvåkingen av luftmiljøet, økosystemer og arter som er utsatt for effekter av klimaendringer og effektene den økende ferdselen har på utsatte og sårbare kulturminner og på naturmiljøet.

Det er satt i gang et stort arbeid for å rydde opp i de lokale kildene til PCB-forurensning på Svalbard. Det er bevilget 1,5 millioner kroner til et toårlig prosjekt. Arbeidet startet i 2008 og videreføres i 2009 i et samarbeid mellom Sysselmannen, SFT og Trust Arktikugol.

Regjeringen arbeider videre med planene om et nytt og miljøvennlig kraftverk i Ny-Ålesund. Sjøsikkerheten i farvannene rundt Svalbard har blitt styrket ved å at havne- og farvannsloven ble gjort gjeldende rundt Svalbard 1. mai 2008.

Svalbard er en sentral del av nordområdene. Regjeringen la våren 2009 frem en ny St.meld. om Svalbard - St.meld. nr. 22 (2008-2009). Gjennom meldingen signaliseres det at en fortsatt effektiv og hensiktsmessig norsk forvaltning på Svalbard, i tråd med målene i norsk svalbardpolitikk, vil bidra til å styrke og utdype vår tilstedeværelse i nordområdene.

Forrige stortingsmelding om Svalbard ble lagt frem for om lag ti år siden. Etter dette har det funnet sted en betydelig utvikling på Svalbard. Meldingen beskriver denne utviklingen, samtidig som den legger føringer for svalbardpolitikken for en rekke år fremover. Gjennom meldingen signaliseres det at Regjeringen vil bevare Svalbards særegne villmarksnatur og videreutvikle øygruppen som plattform for klimaforskning. Samtidig vil regjeringen fortsette å utvikle et robust familiesamfunn i Longyearbyen og videreføre kulldriften innenfor de strenge rammer som miljøvernlovgivningen og kravene til bedriftsøkonomisk lønnsomhet setter. Det er også et mål å videreutvikle reiselivet innenfor rammene av strenge miljøkrav.

I meldinga slår regjeringen fast at den ikkje ser det som aktuelt å tillate petroleumsvirksomhet i Svalbards territorialfarvann, og at man vil videreføre dagens strenge praksis når det gjelder tillatelse til og vilkår for virksomhet som medfører tyngre naturinngrep. I meldinga varslar regjeringa også at Svalbard skal utredes som mulig verdensarvområde, og at det skal utarbeides forvaltningsplaner som sikrer at alle de store verneområdene forvaltes i samsvar med verneformålet. Det er også satt i gang et arbeid å identifisere, avgrense og beskrive nye områder med sikte på nominasjon til RAMSAR-konvensjonens liste over våtmarker av internasjonal betydning.

En mer offensiv Europapolitikk

Regjeringen ivaretar norske interesser aktivt overfor EU og fører en mer offensiv og tydelig europapolitikk. Dette gjør vi ved å utnytte muligheter, ta vår del av et europeisk ansvar og markere våre verdier om fellesskap og solidaritet. Vi styrker kontakten med EU og Europa og bidrar til sosial og økonomisk utvikling i Sentral- og Øst-Europa. Regjeringen har blant annet fått gjeninnført den differensierte arbeidsgiveravgiften i store deler av distrikts-Norge.

- *en mer offensiv europapolitikk*

Regjeringen la 16. juni 2006 frem St.meld. nr. 23 (2005-2006) Om gjennomføring av europapolitikken. Meldingen fastlegger og omfatter en handlingsplan som skisserer en rekke spesifikke tiltak (til sammen 97 tiltak), som bidrar til å systematisere og effektivisere EU/EØS-arbeidet. Eksterne aktører er involvert gjennom referansegrupper og kompetansen er styrket. Handlingsplanen følges opp av en interdepartemental arbeidsgruppe under ledelse av UD.

De aller fleste av tiltakene er nå gjennomført eller igangsatt – bl.a. styrket kommunikasjon med Stortinget, gjennomgang av koordineringen på de ulike fagfeltene, gjennomgang av bilateralt samarbeid, styrket kontakt med EU-institusjonene, vurdering av erfaringene med nasjonale eksperter.

Mer konkret er bl.a. følgende tiltak gjennomført:

- Seks faste dialogfora om europaspørsmål, dvs. med frivillige organisasjoner, europaforskningen, arbeidslivets parter, regionale og lokale myndigheter – samt ikke minst en årlig Europakonferanse om våren med en eller flere europeiske hovedtalere, og et årlig nasjonalt Europaforum om høsten i form av en rundebordskonferanse.
- Europaportalen er oppdatert og forbedret høsten 2008.
- Det deles ut årlig ca. 5,3 millioner kroner til informasjonstiltak om europeisk samarbeid.
- EØS-notatbasen ble offentliggjort høsten 2008.

- En ny håndbok i EU- og EØS-arbeid ble ferdigstilt i januar 2009 og offentliggjort på Europortalen.

De faglige prioriteringene presenteres i egne årlige arbeidsprogrammer innenfor EØS, justis- og innenrikssaker og utenriks- og sikkerhetspolitikk. Disse oversendes Stortinget og offentliggjøres på Europaportalen. Hvert departement utarbeider også en egen strategisk plan for sitt arbeid overfor EU. Fjorten planer er til nå ferdigstilt og offentliggjort.

Målene i Soria Moria-erklæringen er nådd og handlingsplanen i stortingsmeldingen oppfylt.

St.meld. nr. 15 (2208-2009) fra våren 2009 redegjør i ytterligere politisk og faglig bredde om den pågående og omfattende europeiseringen av norsk samfunnsliv. Det heter i meldingen at de aller fleste politikkområder har fått en europeisk dimensjon. Europeiseringen visker bort skillet mellom utenriks- og innenrikspolitikk i langt større grad enn tradisjonelt mellomstatlig samarbeid. Derfor har Norge forvaltet og videreutviklet sine samarbeidsordninger med EU. Ikke minst har EØS-midlene en europapolitisk og solidarisk virkning som regjeringen også siste år har lagt stor vekt på. Dessuten er norsk tilknytning til den viktige Prüm-avtalen om politisamarbeid ferdigforhandlet og parafert i samme periode.

Vi har lagt en ny og offensiv holdning til grunn for ivaretagelse av norske interesser når det gjelder regelutvikling innenfor EØS og tvister om forståelse av EØS-avtalen. Overvåking av EØS-regelutvikling skjer kontinuerlig – helt fram til vedtak i EU.

Vi har tett oppfølging av dialogen med ESA og ivaretagelse av norske interesser i tvister for EFTA-domstolen. I vårt arbeid mot spillavhengighet har vi har vunnet gevinstautomatsaken som ESA brakte inn for EFTA-domstolen. Vi har også vunnet saken om lovligheten av det norske pengespillmonopolet. I en rekke saker for EF-domstolen har vi gitt innlegg til støtte for retten landene har til å regulere pengespill. I saken om hjemfall godtok EFTA-domstolen prinsippet om offentlig eierskap til vannkraftressurser, men kom til at lovgivningen for å sikre dette ikke var konsekvent nok. Dommen ga viktige avklaringer som åpnet for nye løsninger, og etter forslag fra regjeringen vedtok Stortinget en lovendring som sikrer offentlig eierskap til vannkraftressursene og at kommunene, fylkeskommunene og Statkraft vil beholde sine evigvarende rettigheter.

Det var en stor seier for det mest effektive distriktspolitiske virkemiddel vi har at Norge oppnådde svært gode løsninger for differensiert arbeidsgiveravgift. Det distriktspolitiske virkeområdet har blitt utvidet med 24 nye kommuner. Norge er det eneste EØS-landet som har fått en slik utvidelse og med dette har vi utnyttet det reelle handlingsrommet fullt ut. Vi vant også saken om Finnmarkstillegg i barnetrygden.

Miljøhensyn settes høyt, som da vi støttet Danmarks sak mot Kommisjonen vedrørende

EUs tillatelse til å bruke bromerte flammehemmere, en sak der vårt syn vant fram. Vi har også støttet Sveriges sak om begrensninger på bruk av vannscootere pga. miljøhensyn. Vi arbeider nå for å ivareta de kulturpolitiske formål i dialogen med ESA om bibliotekvederlagsordningen. Vi vil også forhindre at ESAs innvendinger mot den norske studiefinansieringsordningen svekker dette viktige verktøyet for sosial utjevning.

Regjeringen har også engasjert seg i tre prinsipielt viktige saker for EF-domstolen som gjaldt forholdet mellom fri bevegelighet av tjenester og statenes frihet til å regulere arbeidsmarkedet; Laval, Viking Line og Dirk Rüffert. Sakene har prinsipiell betydning for arbeidet mot sosial dumping. Norge har også oversendt flere kommentarer til tjenstedirektivet underveis i EUs forhandlingsprosess. Videre har Norge oversendt innspill til EUs klima- og energipakke.

Regjeringen har vært aktiv i en tidlig fase av regelverksutviklingen i EU og har blant annet overlevert til Europakommisjonen innspill til grønnboken og blåboken om maritim politikk og om tiltak for et Europa fritt for tobakksrøyk.

Norge har tett kontakt med EU om militær og sivil krisehåndtering og sivile bidrag til ESDP-operasjoner. I august vil vi delta med en fregatt i operasjon ATALANTA som er EUs anti-piratoperasjon utenfor kysten av Somalia. Norge vil også bidra både til den sivile ESDP-operasjonen EULEX i Kosovo når EU overtar etter UNMIK, og vi deltar for tiden i politioperasjonen i Afghanistan som startet i juni 2008. Kontakten med rådssekretariatet og sentrale EU-land om disse spørsmålene er styrket.

Europarådet og OSSE er viktige arenaer for regjeringens Europapolitikk. Regjeringen har besluttet å stille norsk kandidat til stillingen som generalsekretær i Europarådet. Norge bidrar aktivt til gjennomføringen av samarbeidsavtalen av 2007 mellom Europarådet og EU om tettere konsultasjoner og praktisk samarbeid, bl.a. ved å stille er erfaren diplomat til rådighet som Europarådets representant overfor EU i Brussel.

Norge er også blant pådriverne for et tettere samarbeid mellom Europarådet og OSSE. Dette samarbeidet er styrket blant annet når det gjelder minoritetsspørsmål, og her står OSSEs høyrepresentant for nasjonale minoriteter sentralt.

Regjeringen har fremforhandlet en avtale med EuropaKommisjonen om norske deltakelse i satellittnavigasjonssystemet Galileo. Galileo er et av EUs hittil største infrastrukturprosjekter. Avtalen innlemmes i EØS-avtalen.

- *gjennomgå erfaringene med tilknytningen til Schengen-avtalen*

Tiltak for å styrke og systematisere arbeidet med Schengen-saker, slik det er redegjort for i St. meld. nr. 23 (2005-2006), er kommet godt på vei. Ytterligere arbeid vil bli fulgt opp i tråd med Stortingets innstilling til meldingen. Det er etablert spesialutvalg for justis- og innvandringsaker, og utarbeidelse av rammenotater for Schengen-saker er

startet. Koordineringsutvalget for justis- og innenrikssaker fungerer etter hensikten som en samlende forvaltningsarena for interdepartementalt arbeid mellom UD, JD og AID.

Ved å styrke arbeidet med Schengen-saker er det lagt til rette for en mer aktiv norsk deltakelse i Schengen-samarbeidet, der tiltak knyttet til visum og grensekontroll står sentralt. Når det gjelder EUs asyl- og flyktningepolitikk er Norge først og fremst berørt gjennom Dublin-samarbeidet, som for tiden er gjenstand for en evaluering. Utfallet av evalueringen vil også tjene som innspill for norske prioriteringer på feltet.

Utgivelse av ny EU/EØS-håndbok gir en samlet oversikt over institusjoner og beslutningsprosesser i EU, EØS-samarbeidet, Schengen-samarbeidet og samarbeidet med EU på det utenriks- og sikkerhetspolitiske området.

- *omorganisere og systematisere arbeidet med EØS-relevante saker, slik at Norges posisjon kan styrkes og arbeidet bli mer effektivt*

Gjennom tydelig prioritering av viktige saker har vi fått en sterkere strategisk tilnærming til EØS-sakene. Dette stadfestes gjennom det enkelte departementets arbeid med å utarbeide en plan for sitt EU-arbeid. Planene er samlet og presentert på Europaportalen.

Etablering av bedre rapporterings- og varslingsrutiner mellom direktorats- og departementsnivå har også bidratt til å styrke vårt arbeid. Flere tiltak for å øke kompetansen i forvaltningen har blitt gjennomført. Seminarer for politisk ledelse, målrettede kurs for utenriksstasjonene og oppfølgingen av nasjonale eksperter har blitt styrket. Se for øvrig omtale under punktet om en mer offensiv europapolitikk.

- *følge opp gode miljøinitiativer fra EU og ta i bruk det beste i EUs miljølovgivning, også der de ikke omfattes av EØS*

EUs klima- og energipakke har vært hovedfokus i EUs miljøpolitikk siden den første gang ble lagt fram av Kommisjonen i januar 2007. I mars 2007 ga toppmøtet sin tilslutning til å redusere EUs CO₂-utslipp med 20 prosent innen 2020, spare 20 prosent energi og øke andelen fornybar energi til 20 prosent innen 2020. Kommisjonen la i januar 2008 fram forslag til regelverk for å gjennomføre målsettingene som nå er til behandling i Rådet og Europaparlamentet. De berørte departementene har en løpende dialog med EU-organene, og pakken er et sentralt tema i alle bilaterale møter med medlemslandene. Skriftlige innspill med norske posisjoner er sendt til Kommisjonen, Europaparlamentet og sentrale medlemsland på forslag til utvidelse av kvotedirektivet og utvikling av bærekraftkriterier for biodrivstoff, samt på CO₂-lagringsdirektivet for å bidra til et økt ambisjonsnivå i regelverket.

REACH-forordningen innebærer et mer harmonisert EU-regelverk på kjemikalieområdet og trådte i kraft i Norge 30.mai 2008. Dette innebærer et mer

harmonisert EU-regelverk på kjemikalieområdet. Norge har gjennom hele prosessen med utarbeidelsen av REACH vært aktiv og levert en rekke innspill og kommentarer for å bidra til et økt ambisjonsnivå. Det har også vært arbeidet aktivt med å sikre Norge deltakelse i Det europeiske kjemikaliebyrået (ECHA) og i de ulike komiteene under ECHA der det skjer utvikling av nytt kjemikalierregelverk. Norge deltar i ECHAs styre og har de samme rettigheter og plikter som medlemslandene, med unntak av stemmerett. Vi deltar også i medlemsstatkomiteen og i alle ECHAs komiteer. Norge vil fortsette å arbeide for å påvirke utviklingen på dette viktige miljøområdet. Den faglige basis for norsk påvirkning vil bl.a. ligge i vårt arbeid med forskning og overvåkning i Nordområdene.

Nasjonal regulering av enkeltstoffer kan fortsatt være aktuelt. Det er ikke nødvendigvis en motsetning i dette siden nasjonale reguleringer, eller forslag om dette, ofte har bidratt til at tilsvarende regler utvikles i EU. Det vises bl.a. til MDs arbeid med forbud mot miljøgifter i forbrukerprodukter hvor det er foreslått streng regulering av 10 miljøgifter i forbrukerprodukter.

EUs havstrategi-direktiv omtales som miljøpilaren i EUs bredere maritime politikk. Målsettingen med direktivet er å oppnå "god miljøtilstand" i alle europeiske havområder innen 2020. Direktivet har en helhetlig, økosystembasert tilnærming i tråd med norsk tenkning og politikk på området. Norge har gjennom den helhetlige forvaltningsplanen for Barentshavet og for Norskehavet vist seg som en sentral aktør på havmiljøområdet. Forvaltningsplanen for Barentshavet er lagt fram for EU i bilaterale møter som et eksempel på en helhetlig, økosystembasert tilnærming. Norges oppfølging av EUs maritime politikk foregår i hovedsak gjennom vårt havmiljøarbeid i fora som OSPAR og IMO og samarbeid med EU i disse fora.

Biologisk mangfold er ikke en del av EØS-avtalen, men MD har fulgt EUs arbeid tett på dette området i forbindelse med arbeidet med utforming av ny Naturmangfoldlov, som ble fremmet for Stortinget i april.

Økt bruk av både sektorovergripende regelverk fra EU og større geografisk virkeområde medfører utfordringer med tanke på innlemmelse i EØS-avtalen av en del miljødirektiver på grunn av avtalens saklige og geografiske avgrensninger. Eksempler på dette er:

- marin strategi-direktivet (geografisk virkeområde)
- miljøkriminalitetsdirektivet (straffebestemmelser)

Det arbeides med å finne løsninger nasjonalt, samt forhandlinger med EU-organene om muligheten for et EØS-samarbeid knyttet til disse direktivene, enten ved saklig eller geografiske tilpasninger eller løsere former for samarbeid som kan sikre miljøpolitiske og miljøfaglige gevinster.

- *regjeringen vil sørge for åpen debatt om EØS- og EU-saker, blant annet ved å involvere Stortinget i større grad. Viktige forslag skal sendes på høring før de behandles i Stortinget*

Samarbeidet med Stortinget er styrket. Europautvalget har funnet sin form og møter jevnlig for å drøfte og belyse aktuelle europapolitiske problemstillinger og saker. Dette supplerer også debattene i forbindelse med utenriksministerens halvårlege redegjørelser for Stortinget om viktige EU- og EØS-saker. Forvaltningen deler relevant informasjon med Stortinget i saker av felles nasjonal interesse.

Som en del av arbeidet med økt åpenhet avholdt Utenriksdepartementets årlige Europakonferanser i mai 2009 med bl.a. utenriksministeren og Joschka Fischer og Siv Jensen som deltakere. I 2008 var utenriksministeren og Europakommisjonens president José Manuel Barroso hovedtalere. Europakonferansen har bred deltagelse fra lokale, regionale og sentrale myndigheter, næringsliv, forsknings-, media og NGO-miljøer.

I tillegg fant Nasjonalt Europaforum sted i Tromsø med EU og nordområdene som tema og utenriksministeren som møteleder. De øvrige Europafora med hhv. (1) arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene, (2) lokale og regionale myndigheter samt Sametinget, (3) frivillige organisasjoner og (4) forskere er videreført.

Regjeringen lanserte i august 2008 EØS-notatbasen på Europaportalen. Basen er et internt arbeidsverktøy for forvaltningen som løpende oppdateres med informasjon om EU-regelverk som vurderes innlemmet i EØS-avtalen. Direkte innsyn i forvaltningens arbeid med EU og EØS har stor betydning for prinsippet om mer offentlighet, og er i tråd med regjeringens målsetninger om en aktiv og åpen europapolitikk.

Økt åpenhet og tydelighet i Europapolitikken ble lagt til grunn i regjeringens innspill til EUs grønbok om maritim politikk som ble utarbeidet i nært samarbeid mellom departementene og et bredt utvalg av representanter for lokale og regionale myndigheter, interesseorganisasjoner og forskningsmiljøer.

God og tilgjengelig informasjon om vårt arbeid med Europasaker er høyt prioritert og vi har kontinuerlig fokus på hvordan dette kan gjøres bedre. Vi har derfor styrket informasjonen ved at nyheter og informasjon om europaspørsmål blir synliggjort bedre gjennom regjeringens europaportal, og gjennom at EU-delegasjonen er blitt styrket med to nye informasjonsmedarbeidere. Ytterligere tiltak er under vurdering. Det er produsert en egen engelskspråklig brosjyre om Norges samarbeid med EU.

St.meld. nr. 23 (2005-2006) om gjennomføring av Europapolitikken ble behandlet i Stortinget i februar 2007. I tråd med innstillingen holder Utenriksministeren halvårlege redegjørelser om aktuelle EØS- og EU-saker for Stortinget. Regjeringen har hatt løpende konsultasjoner om viktige saker med Stortingets Europautvalg. Regjeringen har gått inn for større åpenhet i utvalgets arbeid og støttet at referatene er offentlig tilgjengelig.

- *nær dialog om europeiske samarbeidsspørsmål med våre nordiske naboer*

Antall bilaterale møter på politisk nivå med de nordiske landene økte i 2007, og det høye aktivitetsnivået er videreført. Dialogen med nordiske naboland omfatter et bredt spekter av saksområder, ikke minst spørsmål knyttet til nordområdene.

Norges sikkerhet er en del av europeisk sikkerhet, og regjeringen vektlegger å samarbeide nært med EU på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området. Norge stod sammen med Sverige, Finland, Estland og Irland, på beredskap for en nordisk innsatsstyrke i EU i løpet av første halvår 2008. Det er besluttet at innsatsstyrken skal stå på beredskap under svensk ledelse igjen i 2011, og Norge har gitt tilsagn om deltagelse.

Norge har arbeidet for et tettere nordisk samarbeid om bistanden til de største mottakerlandene på Balkan (Bosnia, Serbia og Kosovo). Et hovedformål med bistanden til Vest-Balkan-landene er å støtte opp deres ambisjoner om integrasjon i euroatlantiske strukturer. Regjeringen har lagt vekt på å støtte de reformer som er nødvendige for å oppfylle kravene som stilles i forhold til EU/EØS. Alle landene i regionen har også gjort fremskritt i forholdet til EU. Kroatia er i forhandlinger om medlemskap og Makedonia håper å få satt dato for forhandlingsstart i løpet av høsten 2009.

Videre er det et tett nordisk-baltisk samarbeid for å støtte opp om reformarbeidet i SUS-landene i Kaukasus, særlig Georgia, samt Ukraina, Moldova og Hviterussland. Norge deltar også i den faste dialogen med EU om utviklingen i SUS-landene, samt om utviklingen i OSSE og Europarådet.

- *øke støtten til interesseorganisasjoner*

Regjeringen støtter særlig tiltak som kan utvide kjennskap til og kunnskap om Europa i det norske samfunn. Vi har støttet interesseorganisasjonene med ca 5 millioner kroner årlig. I tillegg opprettet regjeringen i statsbudsjettet for 2008 en egen tilskuddsordning på 1 million kroner for sosial dialog i Sentral-Europa. Det ble likeledes avsatt 1 million kroner til dette formålet i 2009. For å sikre arbeidslivsorganisasjonenes mulighet til europapolitisk dialog opprettet vi i 2006 en tilskuddsordning på 450 000 kroner som dekker reiseutgifter i forhold til dette. Dette beløpet er også bevilget i etterfølgende år.

- *arbeide for at EU ikke gjennomfører et tjenstedirektiv som kan føre til sosial dumping*

Regjeringen har arbeidet aktivt for å påvirke innholdet i tjenstedirektivet, med særlig fokus på arbeidet mot sosial dumping og opprettholdelse av nasjonale lønns- og arbeidsvilkår. Vi sendte norske kommentarer til forslaget både i februar og i mai 2006, der hovedfokus var at tjenstedirektivet må sikre en god sosial modell samtidig som en reduserer handelsbarrierer. Etter at tjenstedirektivet ble vedtatt i EU desember

2006, var direktivet på en bred høring. Det har til sammen vært gjennomført 4 høringer om direktivet. I tillegg har en interdepartemental arbeidsgruppe kartlagt mulige endringer i norsk lov som følge av direktivet. For å sikre et best mulig beslutningsgrunnlag har regjeringen også innhentet ni eksterne utredninger av bestemte problemstillinger knyttet til tjenstedirektivet. Samtlige utredninger om tjenstedirektivet som regjeringen har fått gjennomført, både interne og eksterne, konkluderer med at direktivet ikke vil ha negative konsekvenser av betydning i Norge. Stortinget samtykket 23. april 2009 i at tjenstedirektivet innlemmes i EØS-avtalen. Tjenstedirektivet var oppe i EØS-komiteen 24. april 2009. En erklæring om Norges forståelse av direktivet ble lest opp av den norske EU-ambassadøren og protokollført. Kommisjonen uttrykte at erklæringen stemmer med deres syn på tjenstedirektivet. Islands ambassadør støttet også Norges erklæring. Regjeringen har oversendt et lovforslag til Stortinget om gjennomføring av tjenstedirektivet i norsk rett.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *bidrar økonomisk til sosial utvikling og til løsning av miljøproblemer i Øst-Europa og på Balkan*

Gjennom EØS-finansieringsordningene gir vi viktige bidrag til økt miljøinnsats, bærekraftig utvikling, forskning, bevaring av europeisk kulturarv, helse og barn, utvikling av menneskelige ressurser, og styrking av det sivile samfunn i Europa. EUs nye medlemsland har store miljø- og klimautfordringer. Det er i Norges interesse å bidra til å heve miljøkvalitetstandarden i disse landene, og EØS-midlene gir viktige bidrag til dette arbeidet. Miljøvern og bærekraftig utvikling er det klart største innsatsområdet under EØS-midlene, og er prioriterte områder i alle mottakerland. Støtten fra Norge bidrar til gjennomføring av EUs eksisterende miljølovgivning i mottakerlandene, slik at landene kommer opp på det nivået de er pålagt som følge av sitt medlemskap i EU. EØS-midlene støtter også arbeidet med å tilpasse seg kommende regelverk, for eksempel på klimaområdet. Dette gjelder bl.a. energieffektivisering og økt satsing på fornybar energi. Støtten er også relevant for landenes innsats for å oppfylle krav i internasjonale miljøkonvensjoner, for eksempel knyttet til naturvern.

Regjeringen legger til rette for at norske aktører skal kunne nyttiggjøre seg av mulighetene for å etablere samarbeid i mottakerlandene under ordningene. Vi arbeider aktivt med å fremme kunnskap om Norge, EØS-avtalen og EØS-finansieringsordningene.

Alle prosjekter i finansieringsordningene ble vedtatt innen fristens utløp 30. april 2009. Prosjekter innen miljø og bærekraftig er det største innsatsområdet og utgjør ca. 2,5 milliarder kroner. Gjennom finansieringsordningene bidrar vi også til å utvikle sivilsamfunnet i Sentral-Europa ved å støtte prosjekter i regi av frivillige organisasjoner på totalt om lag en milliard kroner. Norske frivillige organisasjoner deltar i en rekke samarbeidsprosjekter med organisasjoner i mottakerlandene.

Regjeringen er i forhandlinger med EU-kommisjonen om et fremtidig bidrag til sosial og økonomisk utjevning i Europa. Norge har fått tilslutning til vårt krav om at store deler av støtten skal gå til miljø- og klimatiltak. Vi har også foreslått å opprette et eget fond for sosial dialog under ordningene for å fremme et anstendig arbeidsliv og trepartssamarbeid i mottakerlandene.

Gjennom bistandsprogrammet for landene på Vest-Balkan gis det støtte til å løse konkrete miljøproblemer og til kapasitetsbygging som bidrar til at de enkelte landene i regionen skal kunne gjennomføre og tilfredsstillende EU/EØS-miljøregelverk. Vi prioriterer også å støtte tiltak i regionen for utvikling av ren energi og energisparing som har en positiv klimaeffekt.

- *arbeider aktivt for å påvirke innholdet i EUs fremtidige forslag til regulering av helse og sosiale tjenester*

Europakommisjonen fremmet i juli 2008 et regelverksforslag om helsetjenester. Vi sendte norske kommentarer til Kommisjonens meddelelse om helsetjenester i januar 2007. Norske synspunkter og interesser har vært fremmet i møter med Europakommisjonen og Europaparlamentet.

- *fått på plass en samarbeidsavtale med European Defence Agency (EDA)*

Norge har som eneste ikke-medlemsland også en samarbeidsavtale med Det europeiske forsvarsbyrået (EDA). Avtale ble inngått i 2006 og vi involveres i et økende antall samarbeidsprosjekter for utvikling av militære kapasiteter, materiell og teknologi.

Norge vil 1. juli slutte seg til Code of Conduct on Offset (gjenkjøp), som er en del av en avtale med EDA om å delta i et frivillig og ikke-bindende regime for forsvarsvarsanskaffelser, det såkalte Code of Conduct on Defence Procurement. Ordningen skal fremme lik konkurranse og på sikt skape et mer konkurransedyktig europeisk marked for forsvarsmateriell. Det norske forsvarsmarkedet er i dag ett av de markedene i Europa som åpner for mest konkurranse. Gjennom avtalen som nå er inngått vil norsk forsvarsindustri få tilgang til EU-landenes markeder på lik linje med disse landenes egen industri. Dette er et marked som tidligere i stor grad har vært lukket.

- *arbeider aktivt for å påvirke innholdet i EUs nye regelverk for merking av næringsmidler*

Europakommisjonen fremmet i januar 2008 forslag til nytt regelverk om merking av næringsmidler – den såkalte ”matinformasjonsforordningen”. Våren 2009 er forslaget til behandling i Europaparlamentet og Rådet. Norge har ved Mattilsynet deltatt aktivt i utarbeidelsen av forordningsforslaget i arbeidsgrupper under Europakommisjonen. Island og Norge avga felles EFTA-kommentarer til forslaget 30. oktober 2008. Helse- og

omsorgsdepartementet og Mattilsynet har deretter fremmet EFTA-kommentarene i møter med ulike aktører i Brussel

Fred, forsoning og nedrustning, og et styrket FN

Regjeringens mål er en FN-ledet verdensorden. Vi er tjent med at internasjonale utfordringer finner sin løsning innenfor en bred konsensus, basert på prinsippene i FN-pakten og gjennom forankring i folkeretten. Norge bidrar aktivt til å sette FN i stand til å løse sine oppgaver på en god måte.

- *arbeide aktivt og langsiktig for å sette FN i stand til å møte det 21ste århundres utfordringer*

Norge har et internasjonalt lederskap i FN-reformarbeidet. Oppfølgingen av anbefalingene fra FNs reformpanel, som statsminister Jens Stoltenberg var med og ledet, står sentralt. Norge er aktiv i vennegruppen for FN-reform i New York og spiller en pådriverrolle for reformprosessen, med særlig vekt på likestilling, miljø, rettigheter og gjennomføring av "ett FN". Norge spiller også en brobyggerrolle overfor utviklingslandene og arbeider for å engasjere dem i reformarbeidet. For å sikre FN langsiktige bidrag har Norge selv innført forutsigbare, flerårige bidrag til sentrale FN-organisasjoner. Norge støtter FNs reformarbeid på det humanitære området.

Norge er aktiv pådriver for forslaget om å opprette en slagkraftig ny enhet for kvinner og likestilling i FN som kan sørge for bedre koordinering og gjennomføring av det internasjonale likestillingsarbeidet. Norge har bidratt med betydelige midler til dette arbeidet.

Regjeringen har i 2009 lagt fram en stortingsmelding for norsk humanitær politikk, basert på en femårig strategi som ble lagt frem i 2008. Norge er en betydelig bidragsyter til humanitær bistand i konfliktområder og etter naturkatastrofer, og arbeider aktivt for å styrke FNs sentrale rolle i dette arbeidet. Midlene til humanitær bistand og menneskerettigheter har blitt økt med ca. 800 millioner siden 2005. En betydelig del av dette kanaliseres gjennom FNs humanitære organisasjoner og Røde Kors. Samtidig arbeider Norge aktivt for å styrke samarbeidet mellom FN og frivillige organisasjoner, hvor FNs kontor for koordinering av humanitær bistand (OCHA) spiller en sentral rolle. Norge har fra 2006 til 2008 til sammen bevilget 1150 millioner kroner til FNs nødhjelpsfond, og er fjerde største bidragsyter til fondet. Norge har prioritert arbeidet for beskyttelse av kvinner og barn mot seksuelle overgrep og styrket FNs og andre humanitære aktørers kjønnsensitivitet i humanitært arbeid. St.meld. 9 (2007-2008) om Norsk politikk for forebygging av humanitære katastrofer har bidratt til styrket forebygging og økt lokal deltakelse i humanitære kriser. Vi har vært en pådriver i arbeidet med humanitær nedrustning. Foruten en avgjørende norsk innsats for å få på plass et forbud mot klaseammunisjon, har Norge arbeidet aktivt for implementering av Minekonvensjonen.

Norge støtter tiltak for å styrke FNs evne til å forebygge væpnet konflikt, blant annet gjennom konkret økonomisk og praktisk støtte til FNs kontor for fredsmeikling (Mediation Support Unit). Gjennom ledervervet i FNs fredsbyggingskommisjon har Norge bidratt både til fredsbygging i Burundi og til å konsolidere en viktig FN reform som vil gjøre verdensorganisasjonen bedre i stand til å håndtere den viktige overgangen fra konflikt til varig fred. Regjeringen har også bevilget 200 millioner kroner til FNs fredsbyggingsfond.

Regjeringen ønsker å bidra til å videreutvikle den flerdimensjonale, helhetlige og integrerte tilnærminger til FNs fredsoperative aktivitet. Som oppfølging av Oslo-konferansen i 2005 om FNs flerdimensjonale og integrerte operasjoner har Norge arrangert en serie seminarer på fire kontinenter for å innhente erfaring fra ledende aktører i felt omkring aktuelle problemstillinger knyttet til samordning av det sikkerhetsmessige element, det humanitære engasjement og det langsiktige utviklingspolitiske bidrag i fredsoperasjoner. Gjennom bedre integrering av militære, politiske, humanitære og utviklingsmessige kapasiteter og mer helhetlig planlegging og gjennomføring av fredsoperasjoner utnyttes FNs ressurser bedre og det øker sjansene for varig stabilisering av skjøre fredsprosesser. Seminarer ble arrangert i Beijing, Addis Abeba, Johannesburg, Genève, New York og Brussel. Den avsluttende og oppsummerende konferansen ble holdt i Oslo høsten 2007. Seminarrekken ble gjennomført i nært samarbeid med FN-hovedkvarteret. En rapport med konkrete anbefalinger ble overlevert FNs ledelse i oktober 2008. Norge har i oppfølgingen av dette arbeidet lagt vekt på en integrert tilnærming i de årlige drøftingene av fredsoperasjoner i New York, og har arbeidet for økte ressurser til FN for å kunne gjennomføre slik integrert planlegging og gjennomføring.

Regjeringen ønsker å bidra til mer norsk personell i viktige stillinger i FN sentralt og i operasjonene. Dette har blant annet ført til at Norge fra 2006 – 2009 innehadde den nest høyeste militære stillingen i FN-hovedkvarteret, Deputy Military Adviser. Norge har dessuten lederstillingen i FNs observatørmisjon UNTSO, som overvåker våpenhvileavtalen mellom Israel og Egypt, Jordan, Libanon og Syria.

- *øke deltagelsen sivilt og militært i FN-operasjoner*

Med rundt 115 000 mannskaper, hvorav om lag 90 000 militære og politi, i 19 operasjoner, er FN den primære rammen for internasjonal fredsbevarende innsats, med flere styrker i felt enn alle øvrige regionale organisasjoner til sammen. Siden midten av 90-tallet har de vestlige land deltatt i bare begrenset grad i FNs egne operasjoner. Denne skjevheten er i ferd med å reduseres noe gjennom økt europeisk vilje til å bidra til FN i felt, blant annet i Libanon og Tsjad. Norge har bidratt til denne utviklingen, først gjennom den nå avsluttede deltagelsen med fire missiltorpedobåter i UNIFIL i Libanon, FNs første sjømilitære engasjement, og med en sivil-militær samordningsenhet på fem personer til UNIFIL som blant annet skal legge til rette for et tettere samarbeid mellom UNIFIL og libanesiske myndigheter og sivilbefolkningen. Norge stiller også fra mai i år et substansielt bidrag til FNs operasjon i Tsjad og Den sentralafrikanske republikk,

MINURCAT, med ett rolle II feltsykehus med 150 personell. Dette er Norges første avdelingsbidrag til en FN-operasjon i Afrika siden Somalia-operasjonen i første halvdel av 1990-tallet. Fra våren 2009 er også en norsk general sjef for FNs eldste fredsbevarende operasjon, UNTSO i Midt-Østen med sete i Jerusalem.

Sammen med de øvrige nordiske land arbeider vi videre med å identifisere et mulig nytt felles nordisk bidrag til en FN-operasjon i Afrika fra 2010.

Norge har, sammen med afrikanske partnere, tatt en ledende rolle i treningen av det store afrikanske politibidraget til UNAMID. Denne innsatsen er ledd i regjeringens satsning på støtte til sivil innsats i FN-operasjoner med vekt på Afrika. Norge bidrar sammen med afrikanske miljøer og NUPI til Training for Peace-programmet for opplæring av afrikanske politi og sivile eksperter til fredsoperasjoner i Afrika. Samarbeidet med FN, AU og subregionale organisasjoner i Afrika er også styrket på dette området.

Regjeringen har i ulike sammenhenger, bl.a. i FN og NATO, lagt vekt på å fremme helhetlig tenkning og et effektivt samvirke mellom militære, politiske, utviklingsmessige og humanitære aktører i operasjoner i utlandet, basert på tett integrasjon på strategisk nivå, arbeidsdeling og respekt for ulike mandater. Samtidig som politisk, militær og utviklingsmessig innsats må sees på som deler av en helhet, har det vært lagt stor vekt på å verne om humanitære grunnprinsipper om humanitet, uavhengighet og nøytralitet i forholdet mellom militære stabiliseringsstyrker og humanitære organisasjoner, bl.a. i Afghanistan. Norges syn har fått bred internasjonal tilslutning både i FN og i NATO. NATOs strategisk politisk-militære plan for Afghanistan, som ble vedtatt under Bucuresti-toppmøtet i april 2008, slår fast fire hovedprinsipper som vil være førende for NATOs engasjement: langsiktig engasjement, økt afghansk eierskap, styrket koordinering, og regional tilnærming. Det militære engasjementet i Afghanistan vil bli videreført og gradvis omlagt i tråd med denne tenkningen; ikke minst vil vekten på opplæring av Afghanistans egne sikkerhetsstyrker øke.

For å bidra til en mer helhetlig internasjonal tilnærming til arbeidet med å skape varig fred og utvikling i Afghanistan, har regjeringen tatt initiativ til en betydelig styrking av FN-operasjonen UNAMA i landet. Kai Eide ble våren 2008 oppnevnt som spesialrepresentant for FNs generalsekretær i Afghanistan, med et utvidet mandat for overordnet samordning av den internasjonale innsatsen i landet, en innsats som lenge fremsto som høyst fragmentert. Norge gir spesialrepresentant Eide full støtte i hans arbeid. Norge har finansiert 16 stillinger i UNAMA for å styrke arbeidet med å kartlegge humanitære behov og bedre koordineringen av den humanitære innsatsen. Norge har også to militærrådgivere i UNAMA, henholdsvis i Mazar-e Sharif og ved provinskontoret i Feyzabad (Badakhshan). Vi har bidratt til en sivil-militær rolleavklaring i Afghanistan, og til beskyttelse av det humanitære rom. Regjeringen har samtidig styrket samordningen av de ulike departementenes virksomhet i Afghanistan

gjennom et eget Afghanistanforum på statssekretærnivå, der UD, FD, JD og SMK deltar.

- *støtte arbeidet med en internasjonal konvensjon om våpenhandel*

Norge har aktivt støttet opprettelsen av en ekspertgruppe i FN for å se på mulighetene for å komme i gang med forhandlinger om å etablere en Konvensjon om kontroll av handel med alle typer konvensjonelle våpen (Arms Trade Treaty – ATT). Vi arbeider tett med nærstående land som Storbritannia og internasjonale humanitære organisasjoner med sikte på å få på plass en slik konvensjon. Som et ledd i dette arbeidet har Norge gitt detaljerte og omfattende innspill til FNs Generalsekretær om hva vi mener bør være de viktigste tiltakene i en slik internasjonal avtale. Videre har vi oppmuntret og gitt støtte til utviklingsland til å engasjere seg på dette området. Norge vil på høstens Generalforsamling i FN arbeide aktivt for at det blir vedtatt et forhandlingsmandat som er så forpliktende som mulig og omfatter alle konvensjonelle våpentyper som ikke allerede er underlagt tilfredsstillende handelsrestriksjoner.

- *arbeide for et internasjonalt forbud mot klasebomber*

I over 50 år har bruk av klasevåpen forårsaket humanitær lidelse under og etter konflikt over hele verden. Klasevåpen skaper uakseptable humanitære problemer, er i strid med humanitærretten og må forbys. Regjeringen tok derfor i 2007 initiativ til å starte en internasjonal prosess for et forbud mot klasevåpen, og Norge har vært ledende i arbeidet. Prosessen ble avsluttet med ferdigforhandlingen av en ny konvensjon i Dublin i mai 2008. Konvensjonen ble signert i Oslo 3. desember 2008. 98 land har så langt tilsluttet seg avtaleteksten, og en rekke land har signalisert at de vil signere i nær framtid. Konvensjonen har også full støtte fra det internasjonale samfunn av FN, humanitære og menneskerettighetsorganisasjoner og den internasjonale Røde Kors bevegelsen. Det er ikke minst viktig å understreke at konvensjonen så langt er underskrevet av 20 av 28 NATO-land.

Konvensjonen om klasevåpen forbyr bruk, lagring, produksjon og overførsel av klaseammunisjon. Den innebærer et totalt forbud av hele kategorien klasevåpen, og omfatter alle de typer klasevåpen som en kjenner til har skapt et humanitært problem. Konvensjonen anses å ha satt en ny standard i den internasjonale humanitærretten.

Konvensjon om klasevåpen er også et sjeldent eksempel på effektiv forbygging av humanitære katastrofer. Konvensjonen hindrer spredning av milliarder av klasevåpen til nye land og områder.

Norge vil arbeide for full implementering av Konvensjonen om klasevåpen, inkludert destruksjon av egne lagre. Det ble derfor besluttet at de norske lagre av klasevåpen skulle destrueres så snart som praktisk mulig. Regjeringen har i revidert nasjonalbudsjett for 2009 foreslått å bevilge 20 millioner kroner til dette formålet. I mars 2009 inngikk Forsvaret kontrakt om destruksjon av den norske beholdningen av

klaseammunisjon, og i april var destruksjonen i gang. Regjeringen legger opp til at destruksjonen skal være gjennomført sommeren 2010. Norge jobber internasjonalt med å fremme tiltak for en rask og sikker destruksjon av de eksisterende lagrene av klasevåpen blant statspartene til konvensjonen, og arrangerte sammen med Tyskland den første konferansen om dette temaet i juni 2009, som direkte oppfølging på Oslo-konferansen fra desember 2008. Norge vil videre arbeide internasjonalt for å etablere konvensjonen som en norm også for ikke-statsparter, og delta aktivt i å utvikle rammeverket rundt konvensjonen videre.

Som en viktig del av implementeringen og våre forpliktelser vil Norge fortsette å støtte humanitær innsats for hjelp til ofre for klasevåpen, rydding av blindgjengere, og videre kartlegging av de humanitære og utviklingsmessige problemene klasevåpen skaper.

- *styrke Norges mulighet til å bidra til konfliktforebygging, fredsmekling og fredsbygging*

Bevilgning til Fred- og forsoningsarbeid og overgangsbistand er blitt økt betydelig.

I Midtøsten har vi økt bistanden til Det palestinske området og leder det internasjonale giversamarbeidet overfor palestinerne. Dette engasjementet støtter palestinsk statsbygging parallelt med en politisk dialog mellom Israel og palestinerne for å finne en varig løsning på konflikten. I tillegg gir vi betydelig støtte blant annet gjennom FN, Røde Kors-systemet og norske frivillige organisasjoner. Norge viderefører den humanitære bistanden til Libanon, med særlig fokus på støtte til palestinske flyktninger, rydding av klaseammunisjon og miner. Norge bidrar også med humanitær bistand til særlige sårbare befolkningsgrupper i Irak, herunder støtte til irakiske flyktninger i nabolandene.

Norge har økt den samlede bistanden til Afghanistan med 50 prosent til 750 millioner. Vi har bidratt til å løfte frem behovet for en styrket og bedre koordinert sivil innsats i Afghanistan i tråd med afghanske nasjonale prioriteringer. Den langsiktige bistanden bidrar til å bygge kapasitet hos afghanske myndigheter, og å bringe utvikling til distriktene. Norsk humanitær bistand har blant annet bidratt til å styrke FN operasjonens (UNAMAs) kapasitet til humanitær koordinering og respons. Personellbidraget på justissiden vil videreføres gjennom utplassering av norske juridiske eksperter. Fengselsrådgiverne i Faryab vil videreføre sitt arbeid. På politisiden deltar vi både gjennom FN, EUPOL og det amerikansk-ledede FDD-programmet. Det totale politibidraget er styrket, og vil i løpet av kort tid ha økt fra 18 til 23 politioffiserer. Innsatsen i Faryab vil styrkes ved norsk politimentoring. Norge vil også vurdere bidrag til NATOs treningsmisjon i Afghanistan, som vil rettes mot politiet. Dette er viktig for å styrke afghansk kapasitet på disse områdene, og dermed for å bidra til å bedre lov og orden. Dette kommer i tillegg til vårt betydelige militære engasjement i ISAF-styrken. Regjeringen har vedtatt en strategi for helhetlig norsk sivil og militær innsats i Faryab-provinsen, der Norge leder et ISAF- stabiliseringslag (Provincial Reconstruction Team, PRT). Strategien skal sikre og synliggjøre at Norges innsats i

provinsen er målrettet, effektiv og styrker afghanske myndigheters eget ansvar i provinsen. For å følge opp en styrket sivil innsats i Afghanistan har bemanningen ved Ambassaden i Kabul blitt økt kraftig. For å sikre en bedre samordning av den helhetlige norske innsatsen er det opprettet en ny seksjon for Afghanistan og Pakistan i UD.

Norge har langsiktig utviklingssamarbeid og god kontakt med Pakistan. Utviklingen der den senere tid har tydeliggjort de grenseoverskridende aspekter terrortrusselen har. Den nye amerikanske strategi for Afghanistan og Pakistan forholder seg også til dette. Norge har utnevnt spesialrepresentant for Afghanistan og Pakistan, og deltar i det nyetablerte Friends of Democratic Pakistan. Det ytes også betydelig humanitær støtte til internt fordrevne (pr. slutten av mai, NOK 69 mill til over 2 mill fordrevne).

I Sri Lanka er den konvensjonelle krigen over. Myndighetene har beseiret de tamilske tigrene etter mange års militær kamp. Norges rolle som tilrettelegger ble svært vanskelig da partene valgte militære virkemidler fremfor politiske. Norge spilte, sammen med USA, FN og ICRC, en sentral rolle i arbeidet med å forsøke og få til et ordnet sluttoppgjør på krigen. Fokus har vært den humanitære situasjonen for sivilbefolkningen. En står overfor betydelige humanitære utfordringer i forhold til de internt fordrevne sivile som nå befinner seg i leire.

I Nepal støtter Norge opp under freds- og demokratiprosessen med økt bistand og politisk dialog. Norge følger den politisk utviklingen nært. God kontakt er etablert med de ulike politiske partene. I Øst-Timor bidrar Norge fortsatt til forsoningsprosessen med en spesialutsending. Norge har fortsatt sin rolle som tilrettelegger i forhandlinger mellom regjeringen og maoistiske opprørere på Filippinene.

I Afrika støtter Norge opp om Den afrikanske union (AU) og regionale organisasjonene som arbeider med fred og forsoning. Norge bidrar også til å støtte opp om AUs konflikthåndteringsinnsats gjennom vår rolle som sivil kontaktambassade for NATO overfor AU. Norge bistår AU med å utforme rammeverket for AUs fremtidige beredskapsstyrker (African Stand-by Force – ASF). Dette vil sette AU bedre i stand til å lede fremtidige fredsoperasjoner. Gjennom Training for Peace (TfP) spiller Norge en ledende rolle i det internasjonale arbeidet for styrking av afrikanske sivile- og politi bidrag til ASF og AU-og FN-ledet fredsoperasjoner i Afrika. Vi bidrar også direkte til styrking av den sivile kapasiteten både i hovedkvarteret for den øst-afrikanske styrken EASBRICOM og i AU. Opplæring i å sikre kvinners og barns liv og helse i konflikt, og derved oppfølging av FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325, er ledd i TfPs virksomhet.

Sammen med de nordiske land deltar Norge i et prosjekt for å støtte etableringen av den østafrikanske innsatsbrigaden for krisehåndtering, EASBRIG. For å drive arbeidet er det vedtatt å opprette en Nordic Advisory and Coordinating Staff (NACS) fra september 2009 ved EASBRIG Coordination Mechanism (EASBRICOM) hovedkvarter i Nairobi. NACS vil bli bemannet med militære rådgivere fra samtlige nordiske land,

derav en maritim rådgiver fra Norge. Fra norsk side har en gjennomført en forstudie for å identifisert mulige områder for støtte. På EASBRIGs ministermøte 9-10. mars ble man enige om å gå videre med å utvikle maritime komponenter basert på den norske forstudien. Dette omfatter sjøtransportkapasitet, havnesikkerhet, maritim sikkerhet og kystvaktfunksjoner.

I løpet av de senere år har sikkerhetssektorreform (SSR) blitt viet stadig større oppmerksomhet som et virkemiddel for å styrke stabilitet og demokratisk utvikling i konfliktområder og skjøre demokratier. Den økte vektleggingen av SSR kan tilskrives erkjennelsen av en klar sammenheng mellom sikkerhet og utvikling. Forsvaret bidrar ved å støtte reform av den militære delen av sikkerhetssektoren med den hensikt å sette mottakerlandene i stand til å ivareta egen sikkerhet og myndighetsutøvelse, bidra til å bringe militære styrker under sivil demokratisk kontroll, og samtidig styrke mottakerlandenes evne til å delta i internasjonale fredsoperasjoner. I en tid hvor Forsvaret har begrensede ressurser til å stille større bidrag til utenlandsoperasjoner, fremstår SSR som et attraktivt supplement til denne virksomheten der Norge har gode forutsetninger for å bidra. Forsvaret har i dag konkrete SSR-prosjekter i en rekke land. Hovedtyngden av virksomheten er konsentrert omkring strategiske viktige områder som Vest-Balkan og Ukraina. Dessuten planlegges tilsvarende støtte til Georgia og DR Kongo. Forsvarsdepartementet har også etablert en styrkebrønn av eksperter innenfor SSR som kan brukes for å støtte svake stater og i post-konflikt situasjoner.

I Sudan støtter Norge aktivt opp om gjennomføringen av fredsavtalen mellom nord og sør (CPA), bl.a. gjennom overvåkingskommisjonen AEC og ved betydelig støtte til gjenoppbyggingstiltak i sør. Norge er også engasjert i fredsbestrebelsene i Darfur, både gjennom støtte til fredsforhandlinger i regi av FN og Den Afrikanske union (AU), til ulike forsoningstiltak og gjennom deltakelse med sivilt politi og militært personell til FNs og AUs fredsbevarende operasjoner. Omfattende norsk humanitær bistand, bl.a. gjennom FNs humanitære landfond for Sudan, bidrar til mer koordinert og strategisk humanitær innsats i landet. I mai 2008 ble det arrangert en stor internasjonal giverkonferanse for Sudan i Oslo.

Norge har stått i ledelsen for en gruppe land for å skape mer internasjonal oppmerksomhet om forholdene i Somalia og mulighetene for å skape fred der. Den internasjonale kontaktgruppen (ICG) for Somalia møttes i Oslo i april 2008. Norge er blant de største bidragsyterne til Somalia når det gjelder humanitær bistand, og samarbeider nært med FN og FNs spesialrepresentant for Somalia om støtte til freds- og forsoningsbestrebelsene i landet. Norge er også en aktiv deltaker i arbeidet med å bekjempe piratvirksomhet utenfor Somalia. Norge vil stille en fregatt til dette formålet fra august 2009. Vi har samtidig i de internasjonale drøftelsene av piratvirksomheten lagt vekt på at den langsiktige løsningen på piratproblemet finnes på land, og at det internasjonale samfunnet må trappe opp sin innsats overfor Somalia. Vi har også vist til behovet for bistand for å unngå overfiske og dumping av giftig avfall i somaliske farvann. I land som Liberia, Burundi og Uganda er deler av den norske bistandsinnsatsen også rettet mot å bidra til fredsbygging.

Norge viderefører sitt langsiktige arbeid for fred og forsoning i Colombia. Arbeidet med å stabilisere den skjøre freden på Haiti videreføres gjennom støtte til den interne dialogen og FN's arbeide, og styrking av arbeidet med å dempe volden i fattigområder.

Vi arbeider aktivt for å gjennomføre mandatene for FN's straffedomstoler for Rwanda og det tidligere Jugoslavia, og for å synliggjøre deres bidrag til langsiktig fred og forsoning i områdene. Vi støtter den internasjonale og nasjonale strafferettspleie for bekjempelse av masseovergrep, som ledd i bærekraftig fredsbygging i tidligere konfliktområder.

Norge har intensivert innsatsen for å samle og spre både norske og internasjonale erfaringer fra freds- og forsoningsprosesser. Et viktig tiltak er den årlige fredsmeglernesamlingen "Oslo Forum". Forumet er videreutviklet. Det er blitt større og utvidet med egne regionale samlinger i Asia og Afrika.

Den norske handlingsplanen for kvinner, fred og sikkerhet iverksettes nå, i nært samarbeid med FN, forskningsmiljøene og sivilt samfunn.

- *styrke samarbeidet med frivillige organisasjoner, forskningsmiljøer og andre som jobber med fred og konfliktløsning*

Regjeringen har økt støtten til norske og internasjonale frivillige organisasjoner som jobber med fred og konfliktløsning, blant annet ved å øke støtten til forskning relevant for fredsarbeid med 50 prosent siden 2005. Bevilgningen til forskning på dette feltet er nå 30 millioner kroner årlig. Samarbeidet med frivillige organisasjoner, forskningsmiljøer og andre som jobber for fred og forsoning er systematisert og styrket. I tillegg har regjeringen opprettet et norsk ressurscenter for fredsbygging. Senteret skal styrke det norske ressurs- og kompetansemiljøet innen fredsbygging og statsbygging, og støtte opp under FN's kapasitet på området.

Vi har opprettet et forum for fred og forsoning med ekstern deltakelse for å bidra til styrking av en norsk kompetansebase for konfliktløsning og opprettet forum for religion og utenrikspolitikk.

I tillegg har regjeringen trukket både norske og internasjonale forskningsmiljøer, herunder FN-organisasjonene, aktivt med i arbeidet for kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning. Det legges vekt på partnerskap mellom institusjoner fra ulike regioner, og et samarbeid er etablert med forskningsmiljøer i alle landene innenfor det såkalte syvlandsinitiativet (som i tillegg til Norge består av Australia, Chile, Indonesia, Romania, Sør Afrika og Storbritannia). Norge samarbeider bl.a. med viktige forskningsinstitusjoner/tankesmier i USA. Innsatsen på dette området vil i år beløpe seg til 48 millioner kroner inklusive bidrag til en planlagt kjernebrenselreserve i regi av IAEA.

Forsvaret har underskrevet en ny samarbeidsavtale med Røde Kors om opplæring i internasjonal humanitær rett /krigens folkerett. Forsvarsdepartementet har også inngått en avtale med Røde Kors om opprettelse og drift av et nasjonalt opplysningskontor for væpnet konflikt. Forsvaret har gitt bort materiell til frivillige organisasjoner både i Libanon i forbindelse med krisen i Midt-Østen, og i forbindelse med jordskjelvet i Pakistan. Forsvarsdepartementet arbeider, sammen med forskningsmiljøer i Norge og utlandet, med et prosjekt som har til hensikt å styrke den demokratiske kontrollen over forsvarssektoren i konfliktrammede og svake stater.

For å øke bevisstheten omkring problemstillinger knyttet til barnesoldater, gjennomførte forsvarsministeren og Forsvaret en konferanse om temaet i mars, 2007, hvor flere av de ideelle organisasjonene stilte. Konferansen satte fokus på det etiske dilemmaet norske soldater vil kunne bli stilt overfor dersom de møter barnesoldater ute i operasjoner i utlandet. Gjennom konferansen ble samarbeidet mellom Forsvaret og ideelle organisasjoner ytterligere styrket.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *større åpenhet og mer debatt om utenrikspolitikken*

Større åpenhet, mer debatt og derigjennom bredere forankring av norsk utenrikspolitikk er en viktig målsetting for regjeringen. Utenriksministeren lanserte derfor Refleksprosjektet høsten 2006 for å bidra til dette. Prosjektet har arrangert en omfattende serie med åpne debattmøter i Oslo og også en rekke andre byer i Norge.

Mer enn 200 ressurspersoner i inn- og utland har bidratt med innspill om globalisering og norsk utenrikspolitikk, i skriftlige publikasjoner og på Refleksprosjektets nettsider (www.regjeringen.no/refleks). I september 2008 ble det publisert en omfattende rapport fra Refleksprosjektet i bokform: Norske interesser - utenrikspolitikk for en globalisert verden. I tillegg kommer utenriksministerens egen bok som sikter mot en bredere målgruppe enn dem som vanligvis engasjeres i utenrikspolitisk debatt. Refleks har også iverksatt en egen tilskuddsordning for organisasjoner i Norge for med støtte til formidling av hvordan globalisering utfordrer norsk utenrikspolitikk. Refleksprosjektet avrundes med St.meld. 15 (2008-2009): Interesser, ansvar og muligheter. Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk.

- *økt innsats på migrasjon og utvikling*

Utenriksdepartementet arbeider videre med å forbedre dialogen og samarbeidet med personer med innvandrerbakgrunn. Målet er å utvikle engasjementet som disse miljøene har til å bidra i norsk utviklingsinnsats. Som ledd i dette har regjeringen igangsatt kompetansebyggende tiltak for diaspora organisasjoner innen utviklingsarbeid. Regjeringen har startet "Pilotprosjekt Pakistan" og vil gjennom dette gi én krone til bistandsprosjekter i Pakistan for hver krone innvandrerorganisasjonene

samler inn. På sikt er planen å åpne også for organisasjoner og miljøer med tilknytning til andre utviklingsland.

En annen prioritert oppgave er å sikre rimeligere, enklere og sikre pengeoverføringer til utviklingsland. Etablering av Finansportalen.no med særlig fokus på transaksjoner til utviklingsland vil være et viktig bidrag.

Det er også innledet et samarbeid med EU om migrasjon og utvikling i forhold til landene på Afrikas Horn/Øst-Afrika, som i første omgang vil gjelde Etiopia.

Regjeringen ønsker også å unngå å stimulere til hjerneflukt fra fattige land som selv har stort behov for høyt kvalifisert personell. Det vil derfor bli iverksatt arbeid med å utvikle nasjonale retningslinjer for etisk rekruttering av slikt personell etter mønster av regulering av rekruttering av helsepersonell, samt for å fremme internasjonalt arbeid med samme formål.

- *styrke faglige rettigheter internasjonalt*

Et eget prosjekt for å følge opp regjeringens "Global strategi for anstendig arbeid" er etablert i Utenriksdepartementet. Prosjektet skal styrke oppfølgingen av ILOs "Decent Work-agenda." Norge undertegnet i september 2008 en avtale med ILO om 100 millioner kroner i støtte over to år (2008-2009) til arbeidet for anstendige arbeidsvilkår. I tillegg er det bevilget 30 millioner ifm RNB våren 2009. Halvparten av Norges programstøtte skal gå til å fremme likestilling og kvinners rettigheter på arbeidsplassen, herunder arbeidet mot tvangsarbeid og menneskehandel. Vi har styrket kontakten med sivilt samfunn, blant annet gjennom egne kontaktmøter som inkluderer partene i næringslivet. I september 2008 inviterte Utenriksministeren i samarbeid med LO og NHO til en stor internasjonal konferanse om "Decent Work – a key to social justice for a fair globalisation" i Oslo. Denne konferansen følges opp med et symposium i Geneve i forbindelse med ILOs arbeidskonferanse i juni 2009, og både ILOs og WTOs generaldirektører vil delta. Styrking av ILO og bedre sammenheng mellom arbeidet i ILO og WTO, er viktige målsetninger.

- *utenrikspolitikk og global helse*

Global sårbarhet og sikkerhet på helseområdet er i økende grad vevd sammen med tradisjonelle sikkerhetsutfordringer. Regjeringen har sammen med Brasil, Frankrike, Indonesia, Senegal, Sør-Afrika og Thailand skapt et initiativ som løfter fram folkehelseperspektiv i internasjonale relasjoner og forhandlinger. Helsedimensjonen ved konflikt og fredsbyggingsbestrebelse, menneskerettigheter, humanitær innsats, kriseberedskap og forhandlinger om tjenestehandel er eksempler som skaper muligheter for nye arenaer og allianser i utenrikspolitikken på tvers av andre skillelinjer. Høsten 2008 ble global helse og utenrikspolitikk satt opp på dagsorden i Hovedforsamlingen i FNs generalforsamling. Fagmiljø, utenriksministere og diplomater fra en rekke land har vist interesse for å delta i dialog. Arbeidet gir

uformelle bidrag til pågående forhandlinger og gjøres i nært samarbeid med WHO og med løpende kontakt til Generalsekretærens kontor i New York.

- *FNs rolle i forhold til globale helsefond*

De to store globale helsefondene, Vaksinealliansen GAVI og det globale fondet for aids, TB og malaria GFATM representerer store offentlige og private midler og har egne styrever. Mange parter er representert. Begge fondene har etablert seg som selvstendige stiftelser med en internasjonal karakter som ivaretar og respekterer FNs normative rolle. Regjeringen har deltatt aktivt i arbeidet med omstillingen av fondene til internasjonale stiftelser og lagt vekt på at fondene skal kunne utnytte sitt potensial som resultatrettede og effektive finansieringskanaler og samtidig ha et forpliktende forhold til FN-systemet.

- *styrking av FNs apparat for å støtte opp om fredsprosesser*

Norge bevilget 200 millioner kroner til FNs Fredsbyggingsfond i 2006. Vi støtter diverse FN-organisasjoner som direkte eller indirekte er engasjert i pågående fredsprosesser med anslagsvis 100 millioner kroner.

Norge støtter den nyopprettede Mediation Support Unit (MSU) i FNs politiske avdeling som tilbyr spesialisert støtte og ekspertise til fredsutsendinger i feltet blant annet i form av regionale arbeidsseminarer for fredsmeglere. Norge finansierer en stående beredskapsgruppe (MSU) av eksperter på fredsmekling som står til disposisjon for FN, administrert av Flyktningehjelpen.

Utviklingspolitikk og menneskerettigheter

Vi øker bistanden til fattige land og har løftet bistanden til en prosent av BNI i løpet av fireårsperioden. Samtidig bygger vi videre på arbeidet med styrking av demokrati og menneskerettigheter. Det er et mål at en jevnt økende andel av bistanden skal bidra til å fremme kvinners rettigheter og likestilling.

Regjeringen har vektlagt en sterkere sammenheng mellom de ulike utenrikspolitiske og utviklingspolitiske virkemidler for å oppnå Soria Moria-erklæringens målsettinger. Utviklingsutvalget ble oppnevnt i desember 2006 og la i september 2008 frem sin rapport (NOU 2008:14) "Samstemt for utvikling? Hvordan en helhetlig norsk politikk kan bidra til utvikling i fattige land." Rapporten har hatt stor betydning for arbeidet med St.meld. nr. 13 (2008-299) "Klima, Konflikt og Kapital". En rekke av forslagene i NOUen blir nå fulgt opp innenfor rammen av oppfølgingen av utviklingsmeldingen.

I utviklingsmeldingen videreføres regjeringens utviklingspolitikk med et styrket fokus på *klima, konflikt og kapital*. Samtidig gir meldingen retning for en mer effektiv og målrettet satsing i årene fremover. Meldingen slår fast at norsk utviklingspolitikk skal styrke de fattiges posisjon og legge til rette for bærekraftig utvikling.

Utviklingspolitikken skal også bidra til å sikre globale goder og styrke globale kjøreregler. Norske fortinn og erfaringer skal utnyttes i utviklingssamarbeidet.

Internasjonal arbeidsdeling er en forutsetning for effektiv bistand. Regjeringen har også valgt å prioritere veksten i budsjettene til fem definerte hovedspor der Norge har et særlig fortrinn. I tillegg gjøres det innsats på mange andre viktige områder der Norge kanskje ikke har spesifikke særtrinn, men der vi er en del av en nødvendig helhet.

De fem hovedsporene er:

- Fredsbygging, menneskerettigheter og humanitær bistand
 - Godt styresett og institusjonsbygging, inkl. kamp mot korrupsjon
 - Kvinner og likestilling
 - Klima, miljø og bærekraftig utvikling
 - Olje og energi
- *at bevilgningene til utviklingssamarbeid når målet om 1 prosent av BNI og at innsatsen deretter trappes ytterligere opp i perioden*

Siden 2005 har vi økt bevilgningene til bistand med 9,6 milliarder kroner. Dette betyr en økning fra 0,96 til 1 prosent av BNI. Målet om 1 prosent av BNI til bistand er nådd.

- *gi betydelig bidrag til et nødhjelpsfond i FN-regi*

Regjeringen har økt det norske bidraget til FNs nødhjelpsfond, CERF, fra 200 millioner kroner i 2006 til 300 millioner kroner i 2008. Norge er dermed en av de største giverne med et samlet bidrag på 850 millioner kroner siden 2006.

- *at den multilaterale bistanden i økende grad skal forskyves fra Verdensbanken til utviklingsprogrammer og nødhjelpstiltak i regi av FN-organer. Norsk bistand skal ikke gis til programmer som stiller krav om liberalisering og privatisering*

Norge arrangerte en konferanse om kondisjonalitet i Oslo i november 2006. Denne ble fulgt opp med konsultasjoner med utviklingsland i 2007, og en konferanse om IMF-kondisjonalitet i januar 2007. Det er videre og fulgt opp i dialogen med Verdensbanken og har fått konsekvenser for enkeltprosjekter og investeringer. Norge har fått laget rapporter som viser at det sjeldnere stilles betingelser om liberalisering og privatisering enn før, men at det fortsatt forekommer. Til tross for fremdrift i Verdensbankens kondisjonalitetspolitikk, er regjeringen fortsatt ikke fornøyd med fremskrittene og valgte derfor ikke å øke bidragene til IDA, Verdensbankens fond for de fattigste landene, under de 15. påfyllingsforhandlingene i 2007.

- *gå foran for internasjonale avtaler om nye globale finansieringskilder*

Norge deltar sammen med om lag 60 andre land i et initiativ for å fremme nye kilder til finansiering av utvikling, gjennom såkalte solidaritetsavgifter, eller innovativ finansiering. Som en del av dette initiativet har Norge ledet en internasjonal arbeidsgruppe med formål å redusere de skadelige effektene av ulovlig kapitalflyt. I samarbeid med Verdensbanken vil en rekke studier om omfang, metoder, kanaler og virkninger av ulovlig kapitalflyt bli presentert på en konferanse i 2009.

Norge bidrar i 2007-2010 med 27 millioner dollar til den opsjonsbaserte finansieringsmekanismen for vaksiner (IFFIm) som ble opprettet i 2006 og som fungerer som en finansieringsmekanisme til GAVI. Videre er Norge med som en av seks givere i et G8-initiert samarbeid om en ordning på 1,5 milliarder dollar for å bidra til at utviklingsland får raskere tilgang til nye og effektive vaksiner mot lunge- og hjernehinnebetennelse. Ordningen, Advance Market Commitments, forvaltes av GAVI og er anslått å ville bidra til innkjøp av 2 milliarder vaksinedoser innen 2035. Det er videre anslått at den vil bidra til å redde 4,6 millioner liv, primært barn.

Som del av en internasjonal kjernegruppe har Norge bidratt til å etablere legemiddelfasiliteten UNITAID som har som særlig oppgave å skape bedre tilgang til og reduserte priser for medisiner for utviklingsland.

Årlig går 140 millioner kroner til å betale for medisiner for utviklingsland gjennom legemiddelinisiativet UNITAID, der det er oppnådd betydelige resultater med store prisreduksjoner og bedre tilgang til legemidler for aids, TB og malaria, formidlet gjennom ulike programavtaler og tiltak. Mens UNITAID i hovedsak er en mellomstatlig organisasjon med administrativ tilknytning til WHO (selv om NGO er har en plass i styret), er den nyopprettede Tusenårsstiftelsen opprettet som en sveitsisk stiftelse som opererer mer i den privat- og forretningsmessige sfære. Det er nært forhold mellom UNITAID og Tusenårsstiftelsen da sistnevnte i følge mandatet skal kanalisere inntektene fra solidaritetsavgifter via UNITAID så lang UNITAID har kapasitet til å håndtere dem, og til MDG 4 og 5.

Regjeringen legger stor vekt på disse nye ordningene der en rekke utviklingsland og også nye giverland deltar aktivt med midler og i politikkkutforming. Norge var også aktive i forberedelsene av Finansiering for utvikling-konferansen (FfD) i Doha i november 2009 – 6 år etter Monterrey – ikke minst gjennom koordineringsrollen vi hadde i FN sammen med Egypt.

Norge har tatt initiativ til etablering av et menneskerettsfond i Europarådet som skal bidra til kapasitetsbygging innenfor justissektoren i medlemslandene. Hensikten vil være å sikre bedre nasjonale rettsprosesser, og slik demme opp for flommen av nye saker til Menneskerettsdomstolen i Strasbourg, særlig fra de nye medlemslandene. Fondet kom i funksjon i 2008 blant annet gjennom arbeid i Georgia og øvrige land i Sør-Kaukasus, på Vest-Balkan og i Tsjetsjenia. Flere andre land har også bidratt til fondet.

- *gå i mot en ytterligere utvidelse av krav som internasjonalt kan defineres som ODA i forhold til militære styrker, ikke belaste bistandsbudsjettet med utgifter til militære styrker*

Norge gikk inn for å ikke utvide den internasjonale definisjon av ODA under drøftelsene i OECD/DAC i 2007. Utgifter til militære styrker belastes ikke bistandsbudsjettet.

- *arbeide for større åpenhet om Norges rolle i Verdensbanken og IMF*

Vi har opprettet et konsultasjonsforum med norske frivillige organisasjoner hvor vi diskuterer spørsmål som skal opp under de halvårlige møtene i Verdensbanken og får nyttige innspill. I tillegg benytter vi enhver anledning til å fremme større åpenhet omkring Verdensbankens arbeid.

- *gå inn for at Verdensbanken og IMF demokratiseres. Utviklingsland må gis langt større innflytelse blant annet ved at stemmeretten ikke utelukkende knyttes til innskutt kapital*

Norge har vært aktiv i å støtte opp om styrking av spesielt afrikanske lands innflytelse i IMF og Verdensbanken. Norge har blant annet gått inn for to ekstra styrerepresentanter til Afrika i Verdensbankens styre og endringer i kriteriene for valg av president i banken. Det er nå omfattende diskusjoner i Verdensbanken og man har kommet et godt stykke på vei med en skisse til reformpakke. Fra regjeringens side er det gledelig at det er klare signaler på at det nå er et flertall blant Verdensbankens medlemsland for å gå inn for én ekstra styrerepresentant til Afrika. Man venter at det kan fattes et vedtak allerede under det kommende årsmøtet i oktober om deler av reformpakken.

- *lede an i arbeidet med å avvikle utestående gjeld til de fattigste landene i tråd med det internasjonale gjeldssletteinitiativet*

Under HIPC-initiativet har Norge inngått seks bilaterale avtaler om gjeldssletting. I flere saker har Norge slettet mer gjeld enn forhandlingsresultatet i Parisklubben tilsier. Regjeringen har godkjent norsk deltakelse i det internasjonale gjeldssletteinitiativet MDRI (Multilateral Debt Relief). Foreløpig anslag for norske bidrag til MDRI i perioden fram til 2016 er på over 1,1 milliard kroner.

Regjeringen har slettet den gjenværende gjelden fire land hadde til Norge fra skipseksportskampanjen (1976 – 1980), totalt en halv milliard kroner.

Gjelden ble slettet ensidig og uten betingelser. Skipseksportskampanjen er betegnet som feilslått utviklingspolitikk og regjeringen har nå tatt medansvar for gjelden. Slettingen blir sett på som et bidrag til debatten om ansvarlig långivning

Norge har gått foran i flere multilaterale gjeldsoperasjoner. Både i arbeidet med å slette misligholdt gjeld Liberia har til multilaterale finansinstitusjoner og i flere gjenkjøpsoperasjoner av privat gjeld fra "gribefond" har Norge vært det første giverland til å annonsere sin støtte.

- *arbeide for opprettelsen av en gjeldsdomstol for behandling av spørsmål om illegitim gjeld*

Med norske penger har FN og Verdensbanken laget studier som brukes i arbeidet med å stimulere til debatt omkring "illegitim gjeld", kreditoransvar og ansvarlig långivning. Studiene er brukt som utgangspunkt i diskusjoner og møter med utviklingsbankene, andre kreditorer og sivilsamfunnet.

Til konferansen om finansiering for utvikling i Doha fremmet regjeringen et forslag om å opprette en FN-styrt ny gjeldsslettingsmekanisme, som også skal jobbe med ansvarlig långivning. Norge fikk ikke gjennomslag for forslaget i sluttdokumentet til konferansen. Etter konferansen signerte Norge derimot en avtale med UNCTAD om et program for å stimulere diskusjonen om opprettelse av en slik mekanisme og ansvarlig långivning. FN-programmet har også som målsetning å utarbeide retningslinjer og kriterier for illegitim gjeld.

- *aktivt arbeide for avskaffelse av dødsstraff i alle land*

Norge arbeider aktivt mot dødsstraff i multilaterale fora og tar opp spørsmålet bilateralt med en rekke land. Norge deltar også aktivt i en FN-prosess for et internasjonalt moratorium på dødsstraff. Gjennom året 2008 og første halvdel av 2009 har Norge, flere ganger sammen med EU, protestert overfor enkeltland i konkrete saker der dødsstraff har vært brukt mot barn eller psykisk syke, der dødsstraff er utført på en spesielt grusom måte eller der man anser at det kan ha funnet sted andre brudd på internasjonal rett i forbindelse med bruk av dødsstraff. Slike protestert er i denne perioden blant annet blitt fremført overfor Iran, Saudi Arabia, USA og Sudan. Norges syn på dødsstraff er videre også blitt løftet frem i menneskerettighetsdialogene Norge har med Kina, Indonesia og Vietnam.

- *følge opp og videreutvikle arbeidet med menneskerettighetsdialog*

Regjeringen har bidratt til å videreutvikle menneskerettighetsdialogene med Kina, Vietnam og Indonesia. I tillegg til de årlige MR-rundebordskonferansene med disse landene, er det bygget opp et bredt prosjektsamarbeid mellom institusjoner i Norge og dialoglandene.

I 2008 ble det arrangert MR-rundebord med Indonesia og Vietnam i april, og med Kina i oktober. Videre ble det tredje og siste møtet i den Globale Intermediadiologen, en avlegger av menneskerettighetsdialogene, arrangert på Bali i mai. Et eget prosjekt om videreutvikling av menneskerettighetsdialoger i Utenriksdepartementet ferdigstilles i

2009. Våren 2009 er det avholdt MR-rundebord med Indonesia (april) og Vietnam (mai), mens rundebordet med Kina planlegges avholdt i oktober. Rundebordene i 2009 avholdes i Norge.

Norge bidrar også aktivt til arbeidet for menneskerettigheter i Europarådet, og er en pådriver for økte ressurser til Den europeiske menneskerettighetsdomstolen. I 2007 etablerte vi et fond under Europarådet og Den europeiske utviklingsbanken for styrking av menneskerettighetene i de nye demokratiene – et fond stadig flere land slutter seg til. Regjeringen støtter en rekke organisasjoner som arbeider med å styrke menneskerettighetene i de nye demokratiene, og har fulgt opp strategien for støtte til demokratisk utvikling i Hviterussland fra 2007 gjennom styrket kontakt med hviterussiske miljøer og støtte til en rekke konkrete prosjekter.

I tillegg har Norge tatt initiativ til et fond som skal bidra til å inkludere MR-hensyn i Verdensbankens analytiske og operasjonelle aktiviteter og støtte lånelandenes implementering av ratifiserte forpliktelser.

På samme måte som EU har også Norge normalisert sine forbindelser med Cuba. Et seminar om gjennomføringen av økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter ble holdt i Oslo i september 2008 med deltakelse fra Norge, Spania, Sveits og Cuba. Dette er fulgt opp i mai 2009 med et tilsvarende seminar med den samme krets av land i Sveits. Tema i dette seminaret var blant annet landgjennomgangene i FNs menneskerettighetsråd (UPR) samt det normative rammeverket mot tortur.

Norge deltar aktivt i FNs Menneskerettighetsråd og hadde i 2008 ansvaret for å fornye mandatene til FNs spesialrapportør for menneskerettighetsforsvarere og FNs spesialrapportør for menneskerettigheter og næringsliv. Norge spilte også en sentral rolle i arbeidet med sluttdokumentet til FNs tilsynskonferanse mot rasisme i april. I mai 2009 ble Norge valgt inn som medlem av Menneskerettighetsrådet for perioden 2009-2011.

- *ta et internasjonalt initiativ for å sikre løpende evaluering av bistanden*

Evalueringsarbeidet har blitt styrket med personell og ressurser. Evalueringene følger de retningslinjene som er utarbeidet av OECDs bistandskomite (DAC) og vi samarbeider nært med andre giverland og -organisasjoner.

Regjeringen har foreslått en uavhengig, felles evalueringsenhet for FN gjennom rapporten fra høynivåpanelet om FN reform som statsminister Stoltenberg var med og ledet. Norge har sammen med andre støttespillere for FN-reform tatt til orde for opprettelse av en felles evalueringsenhet under forhandlinger om oppfølging av høynivåpanelets forslag i generalforsamlingen, og det er håp om at dette er et av områdene medlemslandene kan enes om.

- *stortingsmelding om kvinners rettigheter og likestilling i utviklingspolitikken*

Regjeringen lanserte i 2008 St.meld. nr. 11 (2007-2008) På like vilkår. Stortingsbehandlingen viste at det er bred tverrpolitisk enighet om at kvinners rettigheter og likestilling må stå i sentrum av utviklingspolitikken. Regjeringen viderefører arbeidet med å følge opp handlingsplanen for kvinners rettigheter og likestilling i utviklingssamarbeidet 2007-2009, handlingsplanen for implementering av FNs sikkerhetsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet og andre policydokumenter og målsettinger for stortingsmeldingens sju prioriterte innsatsområder.

Det arbeides for gode koblinger i innsatsen for tusenårsmål 4 og 5 for redusert barne- og mødredødelighet og tusenårsmål 3 om lik tilgang for jenter og kvinner til utdanning, samt politisk og økonomiske deltakelse og innflytelse. Norge støtter endringsaktører og tar spørsmålet opp i relevante politiske dialoger på landnivå. Vi skaper arenaer og fora internasjonalt for erfaringsutveksling og debatt med sikte på avkriminalisering av abort, anerkjennelse av seksuelle minoriteter og mobilisering av gutter og menn som partnere i arbeidet for likestilling, seksuell og reproduktiv helse og rettigheter.

Norge har tatt opp kvinners seksuelle rettigheter og reproduktive helse i alle viktige sammenhenger og sørget for at aktører som ønsker å redusere kvinners rettigheter ikke har lyktes.

En egen kvinne- og likestillingsbevilgning for utviklingsarbeidet ble opprettet i 2007. Bevilgningen er økt fra 200 millioner i 2007 til 235 millioner kroner i 2008 og 300 millioner kroner i 2009. Andelen av norsk bistand som kan spores til kvinner og likestilling har fått en markant økning. Utviklingen overvåkes og gis særskilt omtale i St.prp.nr.1 for Utenriksdepartementet.

En evaluering av Strategien for kvinner og likestilling i utviklingssamarbeidet 1997-2005 viste klare svakheter, bla. mangel på relevant kompetanse, kapasitet og ressurser. For å snu utviklingen har Utenriksdepartementet definert et treårig prosjekt lokalisert i nyopprettet seksjon for globale initiativ og likestilling, og sørget for økt personellkapasitet for kvinner og likestilling.

Vi har bidratt til å styrke FNs og andre humanitære aktørers kjønns sensitivitet i humanitært arbeid. ICRC har etter norsk initiativ innført en mer kjønns sensitiv planlegging, gjennomføring og rapportering av sine aktiviteter. Norge var en av initiativtakerne til GenCap, en ressurspool av kjønns- og likestillingsekspertene som bistår FN i en rekke land. Det har vært stor etterspørsel etter ekspertene i humanitære kriser. Også i militære operasjoner skal et kjønns perspektiv inkluderes, samt bygging av kompetanse på dette blant norsk militær personell.

Gjennom arbeidet i høynivåpanelet for FN-reform har Norge vært en pådriver for styrking av FNs likestillingsarbeid. Støtten til FNs kvinnefond UNIFEM er økt fra 18 millioner til 75 millioner i regjeringssperioden. Vi har også økt likestillingsfokuset i

arbeidet med FN, Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene gjennom blant annet støtte til likestillingsfond og gjennom å etterspørre likestillings i styremøter og andre egnede fora.

Norge har hatt stort gjennomslag i sitt arbeid for å fremme for kvinner og likestilling i internasjonale prosesser knyttet til bistandseffektivitet og finansiering for utvikling. Videre har Norge vært en aktiv deltaker i den dansk initierte kampanjen for å mobilisere til ekstra innsats for innfrielse av FNs tusenårsmål nr. 3 om kvinners deltakelse og innflytelse, med fokus på økonomisk likestilling. Denne innsatsen er tett knyttet til innsatsen for de helserelaterte tusenårsmålene.

Regjeringens handlingsplan for oppfølging av FNs sikkerhetsråds resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet ble lagt fram i 2006. Den første framdriftsrapporten er presentert. I 2007 ble det øremerket i alt 130 millioner kroner over relevante budsjettposter. I 2008 ble dette beløpet økt til 140 millioner. Det er etablert rutiner for å sikre integrering av kjønnsperspektiv i ordinære tildelinger over disse budsjettpostene. Det er etablert et samarbeidsforum som inkluderer frivillige organisasjoner og forskningsmiljøer for dialog og samarbeid om oppfølgingen. Arbeidet for kvinner, fred og sikkerhet har hatt særlig fokus på Sudan. På norsk initiativ ble det organisert et parallelt forum for å sikre kvinner fra alle deler av Sudan innflytelse på giverkonferansen for Sudan i Oslo mai 2008. Dette engasjementet er fulgt opp med øremerkede midler til å styrke likestillingsinnretningen av flergiverfondet for Sør-Sudan og kvinners og unge jenters økonomiske deltakelse og innflytelse. Norge var også hovedarrangør av et stort sidearrangement om finansiering for kvinner og likestilling i sårbare stater under FNs kvinnekommisjons møte i 2008, med fokus på Sudan, Liberia og Haiti.

Høsten 2008 ble det i samarbeid med FOKUSkvinner arrangert en internasjonal konferanse om "Women in the land of conflict" med bred internasjonal deltakelse.

- *større engasjement i arbeidet mot hiv/aids-epidemien*

Det er utarbeidet et posisjonsnotat for norsk hiv- og aidspolitikk i utviklingssamarbeidet, som følger opp FNs mål om universell tilgang til hiv forebygging, behandling og støtte innen 2010. Regjeringen har også bidratt aktivt til fornyet fokus på målsetningen om universell tilgang i forbindelse med skifte av leder i FNs aidsprogram.

Regjeringen har økt Norges bidrag til Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria med 75 millioner kroner fra 2007 til 2008 og 2009, d.v.s. en økning på 25 prosent. Norge er også i ledelsen i arbeidet med helse/aids-tjenester med særlig vekt på helsepersonellkrisen i Afrika, og har bidratt som tyngste partner i oppstarten av Global Health Workforce Alliance og innehar vervet som styreleder ut 2009.

Det er inngått et strategisk partnerskap med Clinton-stiftelsen om innsats mot hiv og aids i fem land, bl.a. forebygging av overføring av hivsmitte fra mor til barn i Tanzania og Malawi. Norge bidrar med inntil 25 millioner kroner i året til dette samarbeidet som løper frem til 2010.

Regjeringen øker støtten til og inkludering av mennesker som lever med hiv/aids, og har opprettet et nasjonalt aidsråd under ledelse av helse- og omsorgsministeren og miljø- og utviklingsministeren. Videre har regjeringen vært initiativtaker til et internasjonalt samarbeid for å se på muligheter for og legge økt press på nasjonale myndigheter som har innført reiserestriksjoner for hiv-smittede personer.

Norge har tatt til orde for at spesielt sårbare grupper må synliggjøres i kampen mot aids. Homofile, prostituerte og sprøytebrukere må sikres tilgang på forebygging og behandling. Det er i utenriksstasjonenes rapportering om menneskerettighetssituasjonen innarbeidet krav om å rapportere på stigmatisering og kriminalisering av sårbare grupper innen hiv og aids arbeidet. Feminisering av epidemien og ungt lederskap er andre viktige fokusområde.

- *sikre alle barn vaksiner og økt innsats for å redde barneliv*

Regjeringen har økt bevilgningen til Vaksinealliansen (GAVI). Bevilgningen er på 500 millioner kroner årlig. GAVI er i dag et viktig redskap for bredere helsesystemstøtte, der Norge har vært en sentral pådriver. Norge har dessuten sluttet seg til en internasjonal finansieringsmekanisme som skal mobilisere 4 milliarder USD til GAVI innen 2015, deltar i nye finansieringsinitiativ for å gjøre enda flere nye vaksiner tilgjengelige for utviklingsland og støtter vaksineforskning gjennom Forskningsrådet.

I tillegg har vi påtatt oss en ledende rolle for å nå FNs tusenårsmål 4 og 5 om å redusere barnedødelighet og mødredødelighet. Det legges vekt på å mobilisere ledere globalt, og bidra til å samle ulike aktiviteter på landnivå rundt en samlet nasjonal satsing der ulike finansieringsordninger og samarbeidsmodeller kan styrke nasjonale helsemyndigheter på dette feltet. Aktiviteten konsentreres om å skape enighet om en global strategi og samtidig vise at det kan gjøres effektive tiltak i land med høy barnedødelighet i Asia og Afrika. Det bevilges 500 millioner kroner årlig til arbeidet med å nå tusenårsmål 4 og 5. Statsministeren deltar i en høynivågruppe for innovativ finansiering for helsesystemstyrking med målsetting om å bidra til mer fokus på resultater av eksisterende og nye ordninger, herunder bedre samordning mellom de mange kilder til finansiering av innsats for de helserelaterte tusenårsmålene.

- *videreføre og styrke Norges engasjement for helse i fattige land*

Norge har arbeidet aktivt i WHO-sammenheng med utarbeidelsen av en strategi og handlingsplan for folkehelse, innovasjon og immateriellrett. Strategien og handlingsplanen søker å fremme tilgang til legemidler for utviklingsland, samt egnede

finansierings- og insentivmekanismer for utvikling av nye medisiner og produkter som disproporsjonalt rammer utviklingsland.

Arbeidet med den globale helsepersonell krisen er forsterket, med tung norsk deltakelse i, ledelse og gjennomføring av det første globale forumet i Kampala og arbeidet med retningslinjer i WHO. Regjeringen prioriterer arbeidet med et regelverk for etisk rekruttering av helsearbeidere høyt og gir dessuten bidrag til arbeidsgrupper innenfor den globale helsearbeideralliansen GHWA, deltar i kapasitetsbygging gjennom samarbeidstiltak med norske institusjoner, og samarbeider med Verdensbanken om hvordan land kan bedre kartlegge og ta tak i problemområdene knyttet til etterspørsel, tilgang og effektiv bruk av helsearbeidere i hvert land. Regjeringen har også sluttet seg til Esther, et nettverk for erfaringsutveksling og kompetansebygging innen institusjonssamarbeid på helseområdet.

- *legge fram en handlingsplan for miljørettet bistand*

Handlingsplanen for miljørettet utviklingssamarbeid ble lagt fram i juni 2006. Siden handlingsplanen ble lagt fram har den samlede bistanden til miljørettet utviklingssamarbeid økt med til sammen 1,2 milliarder kroner. Regjeringens klima- og skogsatsing kommer i tillegg til dette. Samlet sett brukes i 2009 4,3 mrd kroner tilsvarende over 16 prosent av bistandsrammen, til miljørettet utviklingssamarbeid. Blant handlingsplanens fire innsatsområder prioriterer Regjeringen klimatiltak høyest. Klima- og skogsatsingen innebærer dog en vesentlig styrking av arbeidet med å sikre biologisk mangfold.

Det toårige miljøprosjektet som ble opprettet i UD og i Norad i 2006 med det formål å etablere rutiner og prosedyrer for å sikre gjennomføringen av handlingsplanen på en god og effektiv måte og i tråd med norsk bistandspolitikk forøvrig, ble avsluttet i 2008.

Hovedkonklusjonen i sluttrapporten for prosjektene er at miljøprosjektene har bidratt effektivt til å løfte arbeidet med gjennomføringen av Regjeringens handlingsplan for miljørettet utviklingssamarbeid ved at en del sentrale rammevilkår er kommet på plass. Et godt grunnlag er derfor lagt for en fortsatt økt satsing på miljø i norsk utviklingssamarbeid. Den videre oppfølgingen av handlingsplanen, og de utfordringene og anbefalingene som beskrives i sluttrapporten, vil bli fulgt opp i samarbeid med relevante departement og etater.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *kamp mot korrupsjon*

Anbefalingene fra antikorrupsjonsprosjektet er tatt videre. Regjeringen har null-toleranse for korrupsjon. Norge har ledet en internasjonal arbeidsgruppe som har fremmet forslag for å hindre ulovlig kapitalflukt fra utviklingsland, og opprettet en ny arbeidsgruppe for å følge opp forslagene. Norge har også gitt korrupsjonsjegere

beskyttelse gjennom internasjonale nettverk og en viss økonomisk sikkerhet forbundet med arbeidet sitt.

Regjeringen har oppnevnt et ekspertutvalg for å utrede de lukkede jurisdiksjoners (såkalte skatteparadis) funksjon i forhold til illegal kapitalflukt fra utviklingsland og bruk av slike ved norske investeringer i utviklingsland (omfatter ikke SP-U). Utvalget vil legge fram sin rapport i begynnelsen av juni 2009.

Norge har ratifisert FN-konvensjonen mot korrupsjon, som er den overordnede rammeavtale for bekjempelse av korrupsjon globalt. Vi deltok aktivt på den første statspartskonferansen for konvensjonen, som tok sikte på å fremme dens gjennomføring. Vi arbeider nå for å sikre at neste statspartkonferanse fører til konkret videreutvikling av samarbeidet mot korrupsjon. Regjeringen har besluttet selv å gjennomføre standardene i det internasjonale initiativet for åpenhet i utvinningsindustrien (EITI), gitt betydelig økonomisk støtte til det internasjonale arbeidet og i EITIs styre.

Vi gir støtte til FN, Verdensbankens og de regionale bankenes anti-korrupsjonsarbeid gjennom ulike fond, inkludert Stolen Asset Recovery initiativet for tilbakeføring av stjålne midler. Vi støtter også NATOs arbeid for å bekjempe korrupsjon, med særlig vekt på forsvarssektoren i NATOs partnerland.

Anti-korrupsjonsklausuler er innarbeidet i avtaler om generelle bidrag til FN-organisasjoner.

- *bekjempelse av menneskehandel*

Menneskehandel er et stort og voksende menneskerettighetsproblem og samtidig verdens nest største inntektskilde for organisert kriminalitet. Norge satser sterkt på internasjonale tiltak mot denne virksomheten som ledd i regjeringens handlingsplan "Stopp menneskehandelen". En lang rekke prosjekter har mottatt støtte. En omfattende gjennomgang av vår internasjonale innsats siden 2000 ble foretatt av Norad i 2008. Resultatrapporten viser at det er benyttet over 300 millioner kroner til tiltak mot menneskehandel på Vest-Balkan, i Asia og i Afrika. Norge sluttet seg til Europarådets nye konvensjon mot menneskehandel med virkning fra 1. mai 2008.

Konvensjonen opprettet et uavhengig overvåkingsorgan som skal påse at statene etterlever sine forpliktelser og gi råd om tiltak. Regjeringen bidro aktivt til etableringen og utpekte den norske dommeren og menneskerettighetseksperten Hanne Sophie Greve som norsk kandidat. Hun er nå valgt til leder av organet. Norge har tatt initiativ til en tilsvarende overvåkningsmekanisme for FN-protokollen mot menneskehandel.

Norge bidrar også til konkret arbeid mot menneskehandel i sentrale opprinnelses- og transittland, herunder i Moldova, i Sentral-Asia og Kaukasus.

- *bekjempelse av urban miljøfattigdom*

For første gang i historien bor mer enn halvparten av menneskeheten i byer og tettsteder. I 2030 vil sannsynligvis to tredjedeler av jordas innbyggere bo i urbane områder, og 95prosent av all befolkningsvekst vil skje i byer i utviklingsland. Nærmere 2 milliarder mennesker vil om 20 år ifølge FNs bosettingsprogram (UN-HABITAT) være urbane fattige.

Internasjonal bistand har i liten grad fokusert på urbane utfordringer og muligheter. Gjennom politikkdokumentet "Byer – håp og utfordringer – Om byutvikling og internasjonalt samarbeid" har Norge markert seg som ett av de første land i verden med en urban utviklingspolitikk.

Norge har i tråd med politikkdokumentet lagt stor vekt på å utvikle ny kunnskap og erfaring om urbaniseringsprosessenes form, innhold og konsekvenser. I den forbindelse har vi de siste to årene markert oss ved å finansiere Verdensbankens "World Development Report 2009 – "Reshaping Economic Geography", UN-HABITATs "State of the World Cities Report" (2008/2009) og Worldwatch Institute's "State of the World – Our urban future" (2007). I samarbeid med nevnte tre partnerne er det gjennomført en lang rekke informasjons- og formidlingstiltak i inn- og utland.

Norge er i dag den største bidragsyteren til UN-HABITAT. Innen rammen av en programavtale, som reforhandles høsten 2009 for perioden 2010-2011, støtter Norge en rekke innovative aktiviteter knyttet til bl.a. byer og klima, urban ungdom og sysselsetting og kvinners situasjon i de raskt voksende slumområder i verden.

- *bidrag til lokalt engasjement*

Regjeringen har økt støtten til norske kommuners bistandsarbeid fra 5 millioner til 7 millioner kroner i 2007. I tillegg tok Utenriksministeren initiativ til en konferanse om kommunesektorens internasjonale rolle som ble avviklet 21. april 2008. Konferansen var et samarbeid mellom UD, KRD, KS, KS-konsulent, Norad og Fredskorpset, koordinert av UD's Refleksprosjekt. Her møttes rundt 150 berørte deltakere til debatt og arbeidsgrupper hvor man blant annet diskuterte kommunesektorens mange nye forpliktelser grunnet internasjonale avtaler, men også muligheter til å bidra i utenriks- og utviklingspolitikken, blant annet gjennom lokalt engasjement. I etterkant av konferansen ble det produsert en oppsummering av diskusjonene som tas med i det videre arbeidet for å følge opp kommunesektorens økende internasjonale engasjement.

- *olje og energi*

Regjeringen har trappet opp innsatsen betydelig for norsk bistand til utviklingsland innen petroleumsforvaltning og fornybar energiutvikling. Det faglige samarbeidet for god petroleumsforvaltning er styrket. Norsk kompetanse etterspørres i økende grad, og gjennom Olje for Utvikling-programmet yter Norge bistand innen ressurs-, miljø- og finansforvaltning til i alt 25 utviklingsland, hvorav 10 er definert som kjerneland der

man har langsiktige samarbeidsavtaler. Godt styresett er en rød tråd gjennom hele initiativet.

Regjeringen har etablert en plattform for arbeidet med ren energi i utviklingsarbeidet. Ren energi for utvikling er et initiativ som skal bidra til å utnytte fornybare energiresurser, med særlig vekt på vannkraft og sol. Utnyttelse av ren energi er et viktig bidrag til klimaarbeidet, samtidig som økt tilgang på energi er en forutsetning for økonomisk vekst og utvikling. Initiativet bygger på norske erfaringer med god forvaltning av energiresurser, og legger samtidig stor vekt på å bidra til å utløse mer penger til energi sektoren gjennom kommersielle investeringer i kraftproduksjon.

- *samarbeid med norsk næringsliv*

Utviklingsministeren har tatt initiativ til et sterkere samarbeid med norsk næringsliv om investeringer i form av såkalt offentlig-privat partnerskap - og det er etablert en ny mekanisme til dette formål. I denne sammenheng vil ren energi være et satsingsområde. I ett samarbeid mellom det statlige investeringsfondet Norfund og private investorer er det etablert et norsk investeringsfond for mikrokreditt på i alt 600 millioner kroner.

Utenriksdepartementet vil arbeide aktivt med å bedre tilbudet til norske bedrifter i utlandet. Den reviderte samarbeidsavtalen mellom UD og Innovasjon Norge utgjør et godt grunnlag for å utbygge dette tilbudet. De siste årenes kursing av utsendt personell ved utenriksstasjoner har bidradd til å heve kompetansen på området, og ytterligere tiltak vurderes.

- *stortingsmelding om næringslivets samfunnsansvar*

St.meld. nr. 10 *Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi* (2008-2009) vektlegger at norske selskaper som er etablert i utlandet skal være sitt samfunnsansvar bevisst, opprettholde ansvarlig forretningsdrift, og fremstå som gode representanter for Norge.

Samfunnsansvar handler om hvordan bedrifter integrerer sosiale og miljømessige hensyn i sin daglige drift og i sitt forhold til interessenter, utover det å overholde lover og regler i det landet der de opererer. Menneskerettigheter, arbeidstakeres rettigheter, miljøhensyn, bekjempelse av korrupsjon og størst mulig åpenhet er hovedelementer i bedrifters samfunnsansvar internasjonalt. Bedrifter forventes å ha et bevisst forhold til samfunnsansvar innenfor sin «innflytelsessfære» og sikre at de ikke medvirker til uetisk atferd. Ansvarer omfatter også bedriftens kontraktsparter og leverandører.

Regjeringen legger videre vekt på å stille krav til samfunnsansvar i sine egne roller som blant annet innkjøper, eier og investor.

Stortingsmeldingen tar utgangspunkt i det internasjonale rammeverket for næringslivets samfunnsansvar. Norge er en pådriver for utbredelse og utvikling av internasjonale normer i OECD og FN. Dette gjelder blant annet OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper, FNs Global Compact og arbeidet til FNs Generalsekretærs spesialrepresentant for næringsliv og menneskerettigheter. Oppfølgingen av meldingen vil særlig foregå i internasjonale fora, og i nært samarbeid med det næringsrettede offentlige virkemiddelapparatet. Viktige deler av oppfølgingen gjelder bl.a. en utvidelse av rapporteringsplikt om samfunnsansvar i Regnskapsloven og en styrking av det nasjonale kontaktpunktet for OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper.

Et nytt forum, ledet av miljø- og utviklingsministeren med representanter fra næringslivet og virkemiddelapparatet for å drøfte utfordringer, satsningsområder og virkemidler ble opprettet i 2008. Det er etablert en førstelinjetjeneste for informasjon, rådgivning og veiledning til bedrifter om Norges virkemidler for næringsutvikling (Veiledningskontoret for næringsutvikling i sør) som et viktig tiltak for å effektivisere og forbedre arbeidet med å trekke næringslivet inn i utviklingsarbeidet.

- *fremme av norsk kultur i utlandet*

Regjeringen har økt støtten til internasjonalt kultursamarbeid, norske kunstners utenlandsprosjekter og omdømme i utlandet i takt med regjeringens kulturløft for øvrig. Det siste Bondevik II-regjeringen gjorde var å kutte 40 prosent i denne bevilgningen. Vi avverget dette kuttet og har i perioden 2006-2009 økt bevilgningen med omlag 50 prosent.

Økning til kultur på bistandsbudsjettet er 13,2 millioner kroner - en økning på omlag 15 prosent. Vi har utvidet støtten til kultursektoren i sør for å styrke rammevilkårene for yringsfrihet og andre kulturelle rettigheter. Gjennom seminarrekken "Noras søstre" setter vi Ibsen og likestilling på dagsorden, og ved Wergeland-prosjektet om humanisme, toleranse og medmenneskelighet som fokuserer på Midtøsten, tar vi opp dikternes og de intellektuelles rolle i disse spørsmålene.

For å bidra til økt debatt og tilgjengelighet om globalisering har vi inngått et samarbeid med Pax forlag om bokserien "Mundus", oversettelse av internasjonal globaliseringslitteratur til norsk. For å styrke arbeidet med omdømme og Norgesprofilering har vi etablert et eget omdømmeforum og vi har igangsatt utredningsarbeid som skal se på kulturløftets internasjonale dimensjon, herunder sammenhengen med nasjonale kulturpolitiske prioriteringer. I tillegg har Music Export Norway kommet inn som fast post på statsbudsjettet fra 2008, med en bevilgning på 2 millioner kroner. I 2009 foreslås en økning på 1 millioner kroner til satsing for norsk musikk internasjonalt slik at totalt 3 millioner kroner er tilgjengelig for formålet.

- *lagt fram en ny helhetlig Kina-strategi*

Regjeringen følger opp Kina-strategien, som ble lansert i august 2007 og som vektlegger økt markedsadgang, klimautfordringer, menneskerettigheter, fordelings- og velferdsspørsmål, samt samarbeid med Kina om internasjonale spørsmål. Gjennom Kinastrategien legger regjeringen til rette for et bredt samarbeid mellom offentlige myndigheter og aktører i næringslivet, innenfor forskning og utdanning og frivillige organisasjoner. I den forbindelse avholdes jevnlig møter i Kinaforumet, som er et kontaktskapende forum for å bidra til en samordnet tilnærming for å fremme norske interesser i Kina og for å informere om norsk Kina-politikk.

- *utarbeider en helhetlig India-strategi*

Regjeringen utarbeider en strategi for Norges forhold til India som vil bli lagt frem før valget. Viktige områder vil være politisk dialog, samarbeid om økonomiske spørsmål, samfunnsspørsmål og satsing innen miljø, klima og ren energi. Kunnskap og kultur vil være sentrale virkemidler. Strategien ledsages av en virkemiddelpakke og en handlingsplan.

- *lagt fram en helhetlig plattform for Afrika*

Det er utarbeidet en plattform for Norges samhandling med Afrika. Det er laget en strategi for norsk bistand til Vest-Afrika.

Forsvar og sikkerhet

Regjeringens sikkerhetspolitiske prioriteringer tar utgangspunkt i de mest grunnleggende og til dels tidløse norske interesser. Det gjelder nordområdene som Norges viktigste strategiske satsningsområde, betydningen av en FN-ledet verdensorden, bidrag til utviklingen av NATO, samt en aktiv europapolitikk. Forsvaret skal utvikles som et moderne, fleksibelt og alliansetilpasset sikkerhetspolitisk virkemiddel, med balanse mellom oppgaver, struktur og ressurstilgang.

Regjeringen vil legge vekt på arbeidet for å forebygge konflikter. Dette arbeidet tar sikte på å styrke den internasjonale rettsorden med bedre styringsinstrumenter enn det globale samfunnet i dag har for å skape fred. Derfor legger vi stor vekt på å holde et høyt nivå på våre bidrag til utenlandsoperasjoner gjennom FN og NATO, og vi arbeider aktivt for en helhetlig sikkerhetspolitikk, for styrket samfunnssikkerhet og en god balanse i forholdet mellom militær og sivil beredskap.

Regjeringen la 28. mars 2008 fram langtidsplanen for Forsvaret for perioden 2009-2012. Planen – som er kalt "Et forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier" (St.prp. nr. 48 (2007-2008)) – inneholder regjeringens prioriteringer og anbefalinger for den videre utviklingen av forsvarssektoren for perioden 2009-2012 og videre fremover. I langtidsplanen for Forsvaret legges det opp til å ytterligere styrke Forsvarets evne til å utføre de grunnleggende nasjonale oppgavene som tilstedeværelse og suverenitetshevdelse i nord, blant annet ved en ytterligere forsterket satsning på

Hæren. Langtidsplanen innebærer et betydelig økonomisk løft for Forsvaret. Regjeringen legger opp til å øke forsvarsbevilgningene med 800 millioner kroner, utover 2008-budsjettet, i de neste fire år.

Regjeringen ser nordområdene som Norges fremste strategiske satsingsområde i årene som kommer, og dette reflekteres i den videre utviklingen av Forsvaret. I tillegg står et sterkt engasjement for internasjonal fred og sikkerhet sentralt. Langtidsplanen vektlegger derfor betydningen av at Norges allerede betydelige bidrag til internasjonale operasjoner i regi av FN, NATO og EU videreføres.

I regjeringens budsjett for 2009 er dette målet fulgt tydelig opp. Allerede første året i planperioden oppfylte regjeringen halvparten av bevilgningsøkningen, ved at 400 millioner av den økte tildelingen på 620 millioner kroner avsettes til oppfølging av langtidsplanen.

Regjeringen har gjennom langtidsplanen lagt til grunn et betydelig økonomisk løft for Forsvaret. Med denne planen bringes derfor omstillingen over i en ny fase hvor vi skal styrke Forsvarets evne til å utføre grunnleggende nasjonale oppgaver, og samtidig opprettholde balansen mellom Forsvarets oppgaver, struktur og ressurser.

Forsvaret skal være en attraktiv arbeidsplass. Personell og kompetanse vil derfor bli viet stor oppmerksomhet de kommende år. Regjeringen legger stor vekt på tiltak som kan bidra til å ivareta og videreutvikle personellet i Forsvaret, og slik at kvinneandelen i Forsvaret kan øke.

- *gjennomføre tiltak for å bedre Forsvarets økonomistyring*

Økonomistyringen i Forsvaret er blitt styrket på en rekke områder, blant annet innenfor regnskaps- og lønnsområdet. Kontrollen med bruken av bevilgede midler er derfor betydelig forbedret. Forsvarets virksomhet ble gjennomført innenfor tildelte budsjetttrammer på samtlige kapitler både i 2005, 2006 og 2007. Regjeringen har lagt fram en egen stortingsmelding om økonomistyring i Forsvaret, der status for de tiltak som er iverksatt for å styrke kontrollen med økonomistyringen i Forsvaret, er beskrevet, og der nye tiltak er skissert. Forsvarsdepartementet har i 2008 videreført en rekke tiltak innenfor virksomhets- og økonomistyringen, samt internkontroll, for å sikre forsvarlig økonomistyring i Forsvaret. Innføring av et styringssystem for økonomi, personell og logistikk i 2008 er et betydelig tiltak i så måte.

Regjeringen oppnevnte i januar 2006 et granskningsutvalg for IKT-kontrakter i Forsvaret. Bakgrunnen for oppnevningen var at departementet, gjennom interne undersøkelser, hadde avdekket brudd på anskaffelsesregelverket, interne rutiner og etiske retningslinjer. Rapporten fra utvalget (Dalseide-rapporten) ble lagt frem 16. juni 2006. I tillegg er det gjennomført ytterligere undersøkelser vedrørende forhold relatert til leverandørkontakt. Forsvarsdepartementet vil følge opp forslag til tiltak og gjøre det

som er nødvendig for at Forsvaret skal fremstå som en profesjonell innkjøpsaktør med høy etisk standard.

- *nedsette et bredt sammensatt utvalg for å forberede grunnlaget for en ny langtidsplan for Forsvaret fra 2009*

Regjeringen oppnevnte 18. august 2006 et bredt sammensatt og rådgivende forsvarspolitisk utvalg. Utvalget hadde i mandat å vurdere og å fremme forslag til prioriteringer knyttet til et bredt spekter av problemstillinger som er sentrale i den videre utviklingen av Forsvaret. Utvalget leverte sin rapport til forsvarsministeren i oktober 2007, og rapporten utgjorde sammen med forsvarssjefens forsvarsstudie de mest sentrale innspill til arbeidet med langtidsplanen for Forsvaret for perioden 2009-2012.

- *sikre en god balanse mellom militær og sivil beredskap, og legge økt vekt på samfunnssikkerhet*

Regjeringen har gjort endringer i heimevernsloven, slik at heimevernssoldater kan pålegges tjeneste i fredstid for å bidra til å avverge alvorlige trusler mot samfunnssikkerheten selv om tjenesten skulle gå ut over de årlig fastsatte antall tjenstedager til øving og trening. Regjeringens og Forsvarsdepartementets satsing på samfunnssikkerhet underbygges gjennom denne lovendringen.

I april 2006 åpnet forsvarsministeren den nasjonale enheten NorCERT (Norwegian Computer Emergency Response Team). NorCERT er et nasjonalt koordinerende organ, og er et konkret eksempel på samarbeid på tvers av sektorer. Samfunnssikkerhet og sivilmilitært samarbeid gjelder også der Norge deltar i utenlandsoperasjoner.

- *ikke avgi militære styrker til internasjonale operasjoner uten en forankring i FN-pakten og et klart FN-mandat*

Det er en forutsetning for norsk deltagelse i utenlandsoperasjoner at de er forankret i et klart FN-mandat eller FN-pakten. Soria Moria-erklæringen er fulgt opp når det gjelder vårt internasjonale militære engasjement. Dette illustreres gjennom uttrekkingen av norske soldater fra Irak, styrket innsats i ISAF-operasjonen i Afghanistan og avslutningen av det norske bidraget til Operation Enduring Freedom. Vi bidro med et sjømilitært bidrag til FN-operasjonen UNIFIL Libanon, og senere med et CIMIC lag i samme operasjon. Fra mai 2009 vil Norge delta med ett rolle II feltsykehus i MINURCAT i Tsjad.

- *trekke norske styrker ut av Irak*

Regjeringen besluttet høsten 2005 å trekke det norske personellet ut av Irak. Personellet kom hjem ved årsskiftet 2005-2006

- *styrke norsk deltakelse i ISAF i Afghanistan*

Den NATO-ledede operasjonen i ISAF i Afghanistan er ramme for Norges tyngste militære utenlandsengasjement. Regjeringen har trappet opp innsatsen i ISAF både sivilt og militært. Norge har bygget en ny norsk leir utenfor Meymaneh, og har oppgradert en afghansk militærleir i Meymaneh. Byggevirksomheten har gitt et stort antall lokale arbeidsplasser, og er positivt for lokalmiljøet. Frem til sommeren 2008 stilte Norge en hurtigreaksjonsstyrke i Mazar-e-Sharif, som raskt kunne komme de regionale stabiliseringslagene til unnsetning ved eventuelle angrep. Norge har videre styrket PRTet i Meymaneh med helikopter og personell fra ca. 100 til ca. 300. Helikopterbidraget vil videreføres i enda ett år fra oktober 2009. I forbindelse med trening av den afghanske hæren bidrar Norge med offiserer til multinasjonale treningslag. Norge vil øke innsatsen for trening av den afghanske hæren med fra 10 til ca. 50 personell til ISAFs treningslag (OMLTer) fra slutten av 2008. Regjeringen har også bidratt med materiellstøtte til de afghanske sikkerhetsstyrkene. I tillegg vil Norge stille midler og personell til en tysk-ledet ingeniørskole som skal utdanne afghansk personell, slik at de senere er i stand til å stå for denne type tjenester/oppdrag selv. Norge ivaretok ledelsen av Kabul International Airport (KAIA) fra 1. april 2007 til 1. oktober 2007. Norge bidrar også fra april 2008 med en spesialstyrkeenhet til Kabul-området for en periode på 18 måneder.

- *opprette et nytt rådgivende utvalg for sikkerhetspolitikk og samfunnssikkerhet*

Utvalget skal gi råd til Utenriksministeren og andre regjeringsmedlemmer om sikkerhetspolitikk i bred forstand, men med fokus på spørsmål som har innvirkning på norsk sikkerhet. Det uavhengige utvalget ble opprettet i april 2007, og sammensetning og oppgaver reflekterer regjeringens fokus på sikkerhetspolitikk i bred forstand

- *fastholde at Forsvaret skal ha som en av sine hovedoppgaver å håndtere suverenitet og sikre stabilitet i våre nærområder*

Moderniseringen av Forsvaret, med innføring av nye kapasiteter og effektivisering av strukturen bidrar til styrke evnen til å håndheve norsk suverenitet, som er Forsvarets viktigste oppgave. Et troverdig Forsvar sikrer stabilitet i våre nærområder, og regjeringen har derfor styrket tilstedeværelsen i nordområdene. Forsvarets aktive engasjement i forhold til våre naboland støtter opp under den positive utvikling som har kjennetegnet vår del av verden. I tillegg til arbeidet i NATO og EU, bidrar spesielt samarbeidet med Russland og våre nordiske naboer til å sikre stabilitet i våre nærområder.

- *at Forsvarets tilstedeværelse skal holdes på et langt høyere nivå i Nord-Norge. Politiske vedtak om lokalisering av avdelinger skal følges opp*

I budsjettet for 2006 omprioriterte regjeringen 110 millioner kroner til direkte styrking av forsvarsgrenenes og Kystvaktens driftsbudsjetter, øremerket for økt aktivitet og tilstedeværelse i nordområdene. I budsjettet for 2007 økte vi forsvarsgrenenes,

Etterretningstjenestens og Kystvaktens driftsbudsjetter reelt med 500 millioner kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2006. Den økte aktiviteten ble størst mulig grad rettet mot nordområdene. Den forsterkede nordområdesatsningen ble videreført også i 2009. Hærens budsjett prioriteres også i 2009 med en reell økning på 87 millioner kroner i forhold til 2008. Siden regjeringen overtok har vi styrket Hæren med over 1000 nye stillinger, eller over 40 prosent. Også de øvrige forsvarsgrenene, inkl. Kystvakten, og Heimevernet har – gjennom blant annet også effektivisering i andre deler av forsvarssektoren – reelt fått styrket sine budsjetter. I sum representerer dette en solid styrking av aktiviteten i nordområdene og Norges mulighet til å drive suverenitetshevdelse, myndighetsutøvelse, overvåkning og ressurskontroll på kort og lang sikt. Forsvaret bidrar også i Barentssamarbeidet ved å delta i planlegging og gjennomføring av redningsøvelsen "Barents" og katastrofeøvelsen "Barents rescue", begge sivile øvelser.

I 2008 ble også bevilgningene til nybygg og nyanlegg økt med reelt 442 millioner kroner for å sikre fremdriften i den videre moderniseringen av Forsvaret. Blant annet bidrar styrkingen til å følge opp regjeringens målsetting om ombygging av Hæren, og nordområdesatsningen. I tillegg bidrar investeringene til å legge til rette for en økning i antallet kvinner som gjennomfører førstegangstjenesten.

I den vedtatte langtidsplanen for 2009 – 2012 legges det opp til å ytterligere styrke Forsvarets evne til å utføre de grunnleggende nasjonale oppgavene som tilstedeværelse og suverenitetshevdelse i nord, blant annet ved en ytterligere forsterket satsning på Hæren. Virksomheten som i dag ivaretas av Forsvarets fellesoperative hovedkvarter på Jåtta og Landsdelskommando Nord-Norge på Reitan ved Bodø samles i et nytt hovedkvarter på Reitan. Dette innebærer at ledelsen av operasjoner nasjonalt og oppfølging av virksomheten internasjonalt vil foregå fra Reitan. Det nye hovedkvarteret vil bli etablert på Reitan i 2009, og vi håper på å ha samlet det meste av virksomheten på Reitan i løpet av 2010. Dette vil bidra til en ytterligere styrking av Forsvarets tilstedeværelse i Nord.

Langtidsplanen innebærer et betydelig økonomisk løft for Forsvaret. Regjeringen legger opp til å øke forsvarsbevilgningene med 800 millioner kroner, utover 2008-budsjettet, i de neste fire år. I regjeringens budsjettforslag for 2009 følges dette målet tydelig opp. Allerede første året i planperioden oppfyller regjeringen halvparten av dette bevilgningsmålet, ved at 400 millioner av den økte tildelingen på 620 millioner kroner avsettes til oppfølging av langtidsplanen. Forsvaret får for første gang på flere år vekst i det samlede budsjettet. I tillegg til bevilgningsøkningen på 620 millioner kroner frigjøres ytterligere 475 millioner kroner ved bl.a. iverksetting av tiltak som gir en mer rasjonell utnyttelse og drift av forsvarsbasene.

Gjennom denne satsningen på Forsvaret legger regjeringen bl.a. til rette for:

* Markert løft i driftsbudsjettet til Hæren, Sjøforsvaret og Luftforsvaret – foreslått til sammen 283 millioner kroner. Hæren har dermed over fire år fått en styrking av

budsjettet med 767 millioner kroner. Det betyr bl.a. fortsatt økning av Hærens bemanning for å styrke små og bemanningsmessig sårbare miljøer, økte driftsmidler til innfasing av ny moderne fartøystruktur i Sjøforsvaret og økte driftsmidler til transportflykapasitet og luftoperativ beredskap i nord. I tillegg vil den fellesoperative vinterøvelsen Cold Response bli gjennomført i Nord-Norge med alliert deltagelse etter invitasjon

* Betydelig budsjettvekst – til sammen styrket med 130 millioner kroner – til kapasiteter som understøtter den operative virksomhet, bl.a. sanitet, vannrensekapasitet og strategisk enhet for samband.

* Et fortsatt høyt nivå og videreutvikling av norske militære bidrag til operasjoner i utlandet. Bevilgningene til utenlandsoperasjoner økes, med særlig fokus på Afrika, med til sammen 505 millioner kroner i 2009.

* Økte bevilgninger til infrastrukturinvesteringer for å sikre gjennomføring av vedtatt langtidsplan. Totalt settes det av 1 584 millioner kroner til nasjonale infrastrukturinvesteringer i 2009.

- *videreføre Norges medlemskap i NATO, og bruke organisasjonen aktivt til å utvikle transatlantisk dialog, partnerskap, fremme fredsbevaring, nedrustning, rustningskontroll og konfliktforebygging*

Norge har lagt stor vekt på at NATO må bevares som det sentrale transatlantiske forum for konsultasjoner om sikkerhetspolitiske spørsmål av interesse for alle de allierte. Med det for øye arbeides det for å omforme NATO politisk og militært for å sette alliansen bedre i stand til å møte dagens sikkerhetspolitiske utfordringer. Vi har stilt oss bak Alliansens gradvise utvidelse, som bla. innebar at Albania og Kroatia ble medlemmer i 2009, og videreføring av NATOs medlemskapsprogram (MAP).

Norge har stilt seg bak ambisjonene om at NATO skal støtte FN i arbeidet for global fred og sikkerhet, bl.a. gjennom stabiliseringsoperasjonene i Kosovo, Afghanistan og Tsjad og støtte til Den afrikanske union i Darfur. Det arbeides også fra norsk side med å bedre NATOs forhold til Russland. Samtidig arbeider vi med å bygge opp samarbeidet mellom NATO og EU.

På bakgrunn av de økende sikkerhetspolitiske utfordringene i NATOs nærområder har Norge tatt til orde for at Alliansen må drøfte hvordan disse utfordringene best kan møtes, bl.a. gjennom det såkalte "Nærområdeinitiativet". Hovedpoenget i dette initiativet er at Alliansen må vise vilje og evne til å drøfte og møte hele spekteret av utfordringer den står overfor, samt å finne den rette balansen mellom sine operasjoner "out of area" (som Afghanistan) på den ene siden, og alliansens mer hjemlige oppgaver, på den andre. Nye geopolitiske utviklingstrekk globalt og i Europa har underbygget behovet for en slik strategisk gjennomgang. Den russiske aksjonen mot Georgia har aktualisert denne problemstillingen, uten at det på noen måte innebærer at man er på

vei inn i en ny kald krig-liknende konfrontasjon. Fra norsk side er det spilt inn konkrete forslag for å underbygge at NATO har evne til å utføre sine kjernefunksjoner. Nærområdeinitiativet har fått bred tilslutning internt i NATO og ansees i dag som et sentralt innspill i debatten om alliansens nye strategiske konsept. Innenfor rammen av NATO-samarbeidet opplever vi nå økende fokus på nordområdene. Blant annet ble det avholdt en konferanse på Island om dette tema i januar 2009, og temaet sto også i sentrum for den årlige strategikonferansen på NATOs militære hovedkvarter SHAPE i juni 2009. Dette er en utvikling vi ser som svært positivt fra norsk side.

Norge tok sammen med Tyskland sommeren 2007 initiativ til et sterkere NATO-engasjement for rustningskontroll og nedrustning. En direkte følge av dette initiativet var at NATOs ledere på toppmøtet i Bucuresti våren 2008 besluttet at Alliansen skal fortsette å bidra til internasjonale anstrengelser for rustningskontroll nedrustning og ikke-spredning. En sterkere rolle for NATO på dette felt er viktig for å befeste og styrke NATO-landenes forpliktelse til nedrustning og på den måten drive nedrustningsagendaen fremover. Det er også viktig for å sikre videreføring av de konvensjonelle rustningskontroll-regimene i Europa i lys av Russlands ensidige suspensjon av Avtalen om konvensjonelle styrker i Europa (CFE-avtalen).

På NATO-toppmøtet fikk Norge også gjennomslag for at NATO må fortsette å drøfte alle forhold knyttet til et eventuelt fremtidig rakettforsvarssystem. Norge har i NATO systematisk fremført sin skepsis til en utvidelse av det amerikanske rakettforsvarssystemet til Europa med henvisning til bl.a. at det vil kunne lede til økt opprustning og større spenning. Vi har derfor krevd grundige utredninger av de politiske aspekter ved rakettforsvar, i tillegg til de tekniske og økonomiske sider. Vi har også lagt vekt på størst mulig åpenhet og løpende dialog mellom NATO og Russland i dette spørsmålet.

- *foreta en gjennomgang av Norges forpliktelser når det gjelder norske styrker i EU- og NATO-opppdrag og andre internasjonale operasjoner*

Denne gjennomgangen er gjennomført. Norges største utenlandsengasjement forblir ISAF-operasjonen i Afghanistan. I tillegg stiller Norge et feltsykehus til FN-operasjonen i Tsjad med 150 personell. Fra august vil vi delta med en fregatt i operasjon ATALANTA som er EUs anti-piratoperasjon utenfor kysten av Somalia. Ca 160 personer vil inngå i denne operasjonen fra norsk side. Den nordiske innsatsstyrken med bidrag fra Estland og Irland sto på beredskap første halvår 2008. Neste beredskapsperiode er i 2011, og Norge har gitt tilsagn om deltagelse. Regjeringens ambisjon om å bidra substansielt både gjennom NATO og FN opprettholdes. Fra august 2009 er Norges samlede militære utenlandsinnsats høyere enn på mange år, og Norge vil være samtidig til stede med substansielle avdelingsbidrag til én FN-operasjon, én EU-operasjon og én NATO-operasjon, i tillegg til at vi har observatører og stabsoffiserer i flere andre operasjoner.

- *trappe opp den sivile og militære deltakelse i FN-fredsbevarende arbeid, med særlig vekt på Afrika*

Norge bidrar med observatører og stabsoffiserer til FN-AU operasjoner i Sør-Sudan (UNMIS)), Midt-Østen (UNTSO og UNIFIL) og Afghanistan (UNAMA). Regjeringen har stilt et feltsykehus til disposisjon for MINURCAT i Tsjad for ett år. En norsk oberst vil støtte FN-styrken i Den demokratiske republikken Kongo (MONUC) med sikkerhetssektorreform fra august 2010.

Regjeringen arbeider fortsatt med muligheten for å få til et felles nordisk styrkebidrag til en FN-operasjon i Afrika fra 2010.

Regjeringen fortsetter å prioritere norsk politideltakelse til ulike operasjoner i utlandet. I FNs operasjoner i Liberia og Sudan har Norge henholdsvis 11 og 10 polititjenestemenn og -kvinner. Per juni 2008 tjenestegjør om lag 60 norske polititjenestemenn og -kvinner i operasjoner i utlandet, hvorav mer enn halvparten i FN-regi. Norske politioffiserer deltar også i kapasitetsbygging i Afrika, særlig i opplæring av afrikansk politi og afrikanske politiinstruktører – til tjeneste i fredsoperasjoner. I tillegg er regjeringen opptatt av å støtte opp om reform av justissektoren i ulike land i FN-regi og på annen måte. Det gjør vi bl.a. ved å yte rådgivning til myndighetene i Afghanistan, Georgia og Moldova.

- *gjennomgå erfaringene med nedbemanning, privatisering og anbud, samt horisontal samhandling i Forsvaret*

Regjeringen har gjennomgått erfaringene med nedbemanning i Forsvaret. Gjennomgangen har bidratt til viktig kunnskap for den videre moderniseringen av Forsvaret.

Et sentralt mål er at Forsvaret til enhver tid har tilstrekkelig og riktig kompetanse i forhold til de operative krav og faglige behov, både når det gjelder militær og sivil kompetanse. For å nå dette målet har regjeringen i arbeidet med ny langtidsplan for Forsvaret lagt spesiell vekt på at den videre omstillingen skal ha søkelys på løsninger som er totaløkonomisk gunstige for Forsvaret, og ikke bare på bedriftsøkonomiske innsparinger. Det er også viktig tidlig å identifisere riktig kompetanse innenfor de ulike delene av Forsvaret. Regjeringen legger vekt på å ha en god dialog med arbeidstakerorganisasjonene i den videre omstillingen.

Menneskene er den viktigste ressursen i Forsvaret. Regjeringen vil i den videre omstillingen og videreutviklingen av sektoren legge til rette for at endringer i innretning og bemanning i større grad gjøres med bakgrunn i totaløkonomiske vurderinger, og sikre at den verdien som personellet utgjør for sektoren, blir håndtert på en god måte.

Regjeringen har også gjennomgått Forsvarets bruk av bortsetting som virkemiddel. Der det er mulig og hensiktsmessig å effektivisere internt i Forsvarets militære organisasjon, vil dette bli prioritert fremfor å sette deler av Forsvarets virksomhet ut til

eksterne aktører. Regjeringen har stanset flere av de prosessene som var påbegynt for å sette bort virksomhet i Forsvaret.

Regjeringen har avsluttet prosessen med å omdanne avdelingen for tungt vedlikehold i Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO/TV) til statsaksjeselskap. Regjeringen har besluttet å beholde Forsvarets verksteder internt i Forsvaret, og heller fortsette effektiviseringsarbeidet.

- *opprettholde den allmenne verneplikten, tilpasset en ny tid. Forsvarets behov skal ligge til grunn*

I den nye langtidsplanen for Forsvaret videreføres og forsterkes verneplikten. Verneplikten er selve bærebjelken for Forsvarets forankring i folket. Antallet som avtjener sin førstegangstjeneste videreføres stabilt på dagens nivå. Tjenesten styrkes, ved at den utvides til 12 måneders tjeneste for alle.

Regjeringen innfører sesjonsplikt for kvinner, basert på de positive erfaringer fra ordningen med frivillig sesjon. Dette vil bidra til å styrke rekrutteringen av kvinner til Forsvaret. Samtidig gjør vi også selve sesjonen bedre, ved at vi deler den i to med en egenerklæringsdel først. Slik hever vi kvaliteten på sesjonen og samtidig blir det enklere for Forsvaret å komme i kontakt med de som er mest motiverte og beste egnede for tjeneste.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *styrket nordisk forsvarssamarbeid*

Det nordiske forsvarssamarbeidet er i god utvikling og blir høyt prioritert av regjeringen. Regjeringen har sammen med myndighetene i de andre nordiske land inngått et utvidet forsvarssamarbeid, hvor landene ved å samarbeide om kapabilitetsutvikling søker å oppnå bedre kvalitetsmessige og kostnadseffektive løsninger for sine forsvar. Regjeringen har med dette bidratt til ny dynamikk i det nordiske samarbeidet. Dette samarbeidet er et supplement til landenes medlemskap hhv. NATO og EU, og er i seg selv et eksempel på et Europa i rask forandring.

De nordiske land arbeider for å styrke det nordiske samarbeidet i regi av NATOs operasjon i Afghanistan. Det er også en målsetting å få til et felles nordisk bidrag til en fredsstøttende FN-operasjon i Afrika etter 2010. I tillegg arbeider de nordiske landene for felles innsats til støtte for kapasitetsbygging i Afrika. Videre deltok Norge i den svensklede EU-stridsgruppen (EU Nordic Battle Group) i 2008 og vil delta igjen i 2011. Stoltenberg-rapporten om forsterket nordisk utenriks- og sikkerhetspolitisk samarbeid foreslår samarbeid som også berører det nordiske forsvarssamarbeidet. De forslagene som berører det militære området vil utredes videre i det eksisterende nordiske forsvarssamarbeidet. I dette arbeidet tar vi utgangspunkt i de eksisterende samarbeidsområdene vi har og forsøker å bygge på disse der det er naturlig.

Regjeringen har sammen med svenske myndigheter videreført arbeidet med et forsterket forsvarssamarbeid mellom de to land. Finland har sluttet seg til dette samarbeidet som også er åpent for deltakelse fra øvrige nordiske land. Regjeringen har med dette bidratt til dynamikk i det nordiske samarbeidet. Dette samarbeidet er en fordypning av det samarbeidet de nordiske landene har gjennom hhv. NATO og EU, og er i seg selv et eksempel på et Europa i rask forandring.

- *pådriver for bekjempelse av masseødeleggelsesvåpen og for kjernefysisk nedrustning*

Norge fortsatte som pådriver for kjernefysisk nedrustning blant annet med basis i de prinsipper som ble fastsatt på den internasjonale nedrustningskonferansen i Oslo i februar 2008. Gjennom samarbeid med tankesmier og forskningsinstitusjoner ble nedrustnings- og ikkespredningsagendaen brakt høyere på den internasjonale dagsorden. Norge arbeidet nært med likesinnede land både under FNs generalforsamling og i forberedelsene til Tilsynskonferansen for Den kjernefysiske ikke-spredningsavtalen (NPT) som skal finne sted i mai 2010. Dette arbeidet foregår både innen NATO og i samarbeid med land i Den alliansefrie bevegelsen. Norge spiller også en viktig pådriverrolle, med politisk støtte og finansielle bidrag, for å fremme Kjemivåpenkonvensjonen og Biologivåpenkonvensjonen. Regjeringen vil at Norge skal videreføre arbeidet om å være en ledende aktør i arbeidet for en verden fri for masseødeleggelsesvåpen.

Norge har støttet opprettelsen av en ekspertgruppe i FN for å se på mulighetene for å komme i gang med forhandlinger om å etablere en Konvensjon om kontroll av handel med alle typer konvensjonelle våpen (Arms Trade Treaty – ATT). Vi arbeider tett med nærstående land som Storbritannia og internasjonale humanitære organisasjoner med sikte på å etablere en slik Konvensjon. Som et ledd i dette arbeidet, har Norge gitt detaljerte og omfattende innspill til FNs Generalsekretær om hva vi mener bør være de viktigste tiltakene i en slik internasjonal avtale. Videre har vi oppmuntret utviklingsland til å engasjere seg på dette området og gitt støtte til de land som ønsker i arbeidet med å få denne avtalen på plass. Norge vil på høstens Generalforsamling i FN arbeide aktivt for at det blir vedtatt et forhandlingsmandat som er så forpliktende som mulig og omfatter alle konvensjonelle våpentyper som ikke allerede er underlagt tilfredsstillende handelsrestriksjoner.

Norge overtok i juni 2008 det europeiske formannskapet for *Senior Defence Group on Proliferation* (DGP) i NATO. Komiteen arbeider med utvikle policy på det forsvarsrelaterte området for å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen og kapasiteter for å beskytte mot kjemiske, biologiske og radiologiske trusler.

- *gjeninnført særskilt stillingsvern for yrkesoffiserer*

Regjeringen la i 2006 frem forslag for Stortinget om å gjeninnføre det særskilte stillingsvernet mot oppsigelse for yrkesbefal tilsatt før forsvarspersonelloven trådte i

kraft 1. januar 2005. Stortinget vedtok i 2004 ny lov om personell i Forsvaret, noe som blant annet innebar at det særskilte stillingsvernet for befal ble endret, og befalet likestilles med andre statsansatte. Endringen gjaldt også for yrkesbefal tilsatt før lovendringen trådte i kraft. Stortinget vedtok regjeringens forslag til lovendring, og dermed ble det særskilte stillingsvernet for yrkesbefal tilsatt før personellovens ikrafttredelse, gjeninnført.

- *økt bevilgningene til Forsvarets musikk*

Forsvarets musikk er en viktig tradisjons- og kulturbærer i Forsvaret. Bevilgningen til Forsvarets musikk er økt med 7 millioner kroner i 2009. Regjeringen har dermed økt bevilgningene til Forsvarets musikk med 20 prosent siden den tiltrådte. I tillegg har regjeringen i Revidert nasjonalbudsjett i 2007 styrket bevilgningene til bygg- og anleggsarbeider med 7,5 millioner kroner til Forsvarets musikk og Forsvarsmuseet. Den nylig fremlagte stortingsmeldingen om kulturvirksomheten i Forsvaret, St.meld. nr. 33 (2008-2009), legger opp til en moderat opptrapping til besetningen til særlig de minste korpene fra 2011-2013.

- *øke tilskuddet til de nasjonale festningsverkene*

Regjeringen ønsker å ivareta de nasjonale festningsverkene gjennom vedlikehold slik at festningene fremtrer med verdighet. Tilskuddet til vedlikehold av nasjonale festningsverk er derfor blitt økt. I revidert nasjonalbudsjett for 2006 økte tilskuddet med 20 millioner kroner i forhold til forslag til budsjett for 2006 fra den forrige regjeringen, og i budsjettet for 2007 økte bevilgningen med 12 millioner kroner i forhold til saldert budsjett for 2006. I 2008 og 2009 er tilskuddet til festningsverkene videreført på samme høye nivå som i 2007.

Regjeringen foreslår i 2009 å avsette 24 millioner kroner til ekstraordinært vedlikehold av de nasjonale festningsverkene for å starte arbeidet med å utbedre festningsmurer og bygg som utgjør personfare, eller fare for helse og miljø.

Forsvarsbygg utarbeidet i 2008 en samlet tilstandsanalyse av festningsverkene som avdekket et meget betydelig vedlikeholdsbehov. Regjeringen fant det nødvendig å opprette en ny post for ekstraordinært vedlikehold av festningsverkene og avsette 66 millioner kroner i 2008 for å starte arbeidet med å utbedre festningsmurer og byggverk som utgjør personfare, eller fare for helse og miljø.

I 2009 ble det opprinnelig avsatt 24 millioner kroner for å videreføre dette arbeidet. Som et ledd i regjeringens satsing for å stimulere aktivitetene i norsk økonomi, ble det tilført ytterligere 88 millioner kroner til ekstraordinært vedlikehold av festningsverkene.

I revidert nasjonalbudsjett for 2007 foreslo regjeringen å øke bevilgningen til nybygg og nyanlegg i Forsvaret med 502 millioner kroner ved hjelp av omdisponeringer på forsvarsbudsjettet. I 2008 og 2009 styrket regjeringen bevilgningen til nybygg og

nyanlegg reelt med hhv. 442 og 50 millioner kroner. Styrkingen vil sikre fremdriften i den videre moderniseringen av Forsvaret. Blant annet bidrar styrkingen til å følge opp regjeringens målsetting om oppbygging av Hæren, og nordområdesatsningen. I tillegg bidrar investeringene til å legge til rette for en økning i antallet kvinner som gjennomfører førstegangstjenesten.

- *styrking av veteranenes rettigheter*

Personell som deltar i operasjoner i utlandet skal være trygge på at de skal få den oppfølgingen de har behov for. Forsvarsdepartementet nedsatte i 2006 to arbeidsgrupper for å kartlegge regelverk, identifisere problemområder, samt vurdere behovet for styrking av rettighetene til veteraner etter internasjonale operasjoner. Dette er første gang i historien vi har fått en grundig kartlegging av veteranenes rettigheter. Forsvarsdepartementet utredet og fremmet et lovforslag jf. Ot.prp. nr. 67 (2008-2009) om styrking av erstatningsvernet for veteraner, samt å lovfeste retten til oppfølging fra Forsvaret i inntil ett år etter endt tjeneste. Psykologi/psykiatrikapasiteten ved Forsvarets sanitet styrkes. Det etableres en uavhengig tilsynstjeneste for Forsvarets helsetjenester i utlandet. Forsvarets veteransenter er etablert på Bæreia utenfor Kongsvinger, er nå i drift og brukes til rekreasjon og samlinger for veteraner og deres nærmeste familie.

- *styrket ivaretagelse av personell i utenlandsoperasjoner*

Regjeringen fremmet 8. mai 2009 St.meld. nr. 34 "Fra vernepliktig til veteran" Om ivaretagelse av personell før, under og etter deltakelse i utenlandsoperasjoner. Hensikten med meldingen er å sikre best mulig ivaretagelse av Forsvarets personell før, under og etter tjenestegjøring i utenlandsoperasjoner. Meldingen skal også bidra til å skape større forståelse i samfunnet for dette personellet oppdrag, situasjon og behov. For å konkretisere og følge opp ambisjonene i meldingen, vil regjeringen utarbeide en handlingsplan som både favner om forsvarssektoren og andre berørte sektorer.

For å kunne forebygge bedre, og ta godt vare på de som blir skadet, er vi avhengige av mer kunnskap, særlig om psykiske belastningsskader. I det videre arbeidet vil regjeringen prioritere forskning innenfor dette området. Samtidig er det en nødvendig forutsetning at operasjonene Norge deltar i har en folkerettslig forankring og oppfattes som legitime. Regjeringen vil fortsatt være en pådriver internasjonalt for å skape robuste mandater og klare regler for maktbruk.

- *økte bevilgninger til veteranorganisasjonene*

Regjeringen vil videreføre det gode samarbeidet med de frivillige organisasjonene, og økte støtten til Norges Veteranforbund for Internasjonale Operasjoner (NVIO) til 7 millioner kroner i 2009. Forsvarets Veteranadministrasjon har i 2009 avsatt 4,1 millioner kroner til veteranarbeid.

- *sørget for at det blir enklere å få full erstatning for psykiske skader*

Regjeringen har gjort det enklere å få erstatning for de som har fått psykiske skader etter tjenestegjøring i operasjoner i utlandet. Regjeringen fremmet i april 2009 forslag om endringer i forsvarspersonelloven for å styrke rettighetene til veteraner som deltar eller har deltatt i internasjonale operasjoner. Blant annet ønsker regjeringen å lovfeste et objektivt erstatningsansvar ved personskader i internasjonale operasjoner. Staten skal, ifølge forslaget, uavhengig av skyld erstatte tap påført militært og sivilt personell i Forsvaret på grunn av skade eller sykdom som er oppstått som følge av tjeneste i en internasjonal operasjon, herunder psykiske belastningsskader. For psykiske belastningsskader som er pådratt fra 1978 og frem til loven trer i kraft 1. januar 2010, foreslås det innført en særskilt kompensasjonsordning. Denne begrenses oppad til 35 G (ca. 2,45 millioner kroner), og foreslås gradert etter skadelidtes uførhet.

- *investert i tørrdokk på Haakonsvern*

Regjeringen har sørget for at vi har fått på plass en ombygget og utvidet tørrdokk på Haakonsvern ved Bergen. Investeringen vil bidra til at vedlikeholdet av Sjøforsvarets nye fregatter kan foretas i Norge. Den nye tørrdokken sto ferdig høsten 2008.

- *øke dimisjongodtgjørelse for de vernepliktige*

Regjeringen har fulgt opp planen om å øke dimisjongodtgjørelsen for de vernepliktige til 25 000 kroner innen utgangen av 2008. Allerede 1. januar 2008 var dette målet nådd. Dimisjongodtgjørelsen ble gitt et ytterligere løft pr. 1. juli 2008, og er nå på 26 850 kroner. I 2009 legges det opp til en ny oppjustering i tråd med resultatet fra lønnsforhandlingene i Staten.

- *investert i bygg og anlegg for å gi bedre utdanning og trening av soldatene*

Regjeringen har sørget for at det er blitt fattet vedtak om bygging av flerbrukshaller og bygg for utdanning, trening og vedlikehold i viktige garnisoner som Setermoen, Skjold og Rena. Noen av byggene er allerede satt opp, mens flere følger fra 2009.

- *øke innsatsen for å få flere kvinner inn i Forsvaret*

I desember 2006 nedsatte forsvarsministeren et utvalg som skulle komme med forslag til tiltak for å øke kvinneandelen i Forsvaret. Utvalget fremmet en rekke anbefalinger for å øke rekrutteringen av kvinner til Forsvaret, beholde flest mulig samt få flere kvinner i ledende stillinger i Forsvaret. Dette arbeidet ledet frem til St.meld. nr. 36 (2006-2007) om økt rekruttering av kvinner til Forsvaret. En rekke av tiltakene fremmet i meldingen er under implementering, og det kan påvises en positiv utvikling når det gjelder antall kvinner. Basert på erfaringer fra ordningen med frivillig sesjon for kvinner, har regjeringen i den nye langtidsplanen for Forsvaret gått inn for å innføre sesjonsplikt for kvinner. I tråd med dette innføres pliktig sesjon for både kvinner og

menn fra 2010. Dette vil sikre at alle kvinner i det aktuelle årskullet får tilgang til informasjon om Forsvaret, og ordningen legger til rette for regjeringens mål om økt kvinneandel.

Regjeringen har lansert en handlingsplan for gjennomføring av FNs Sikkerhetsrådsresolusjon nr. 1325 (2000) om kvinner, fred og sikkerhet. Resolusjonen oppfordrer FNs medlemsland til å øke antallet kvinner i fredsbevarende operasjoner, både militært og sivilt. I handlingsplanen skisseres flere tiltak for å øke kvinneandelen i Forsvaret for derigjennom å styrke fokuset på kjønnsaspektet ved operasjoner i utlandet. Målet er å involvere lokale kvinner i større grad i fredsprosesser og i beslutningsfora, som viktige aktører når samfunn skal gjenoppbygges og varig fred skal skapes. Som ledd i arbeidet er dette temaet inkludert i undervisningen for alle elever ved Forsvarets skoler, samt i utdanning og øving før utreise til utenlandstjeneste. I tillegg vil etablering av et felles kompetansemiljø relatert til oppfølging av Sikkerhetsrådsresolusjon nr. 1325 (2000) være et viktig element i videreutviklingen av det nordiske forsvarssamarbeidet. Også som en del av dette arbeidet har Norge etablert en militær genderrådsgiver i styrkebidraget i Afghanistan, med spesialkompetanse innen 1325, for å inkludere et kjønnsperspektiv i planlegging, gjennomføring og evaluering av militære operasjoner.

- *fokus på logistikk*

En gjennomgang av Forsvarets logistikkorganisasjon har resultert i klare prinsipper som skal styre utviklingen. På den måten får Forsvaret i samarbeid med arbeidstakerorganisasjonene selv mulighet til å utforme den fremtidige logistikkorganisasjonen innenfor overordnede rammer. Slik tror vi at vi kan oppnå de beste løsningene.

- *hurtiganskaffelsen av fire C-130 J transportfly til Forsvaret*

Etter initiativ fra regjeringen har Stortinget besluttet å gå til hurtiganskaffelse av fire C-130J taktiske transportfly til Forsvaret. Forsvaret har et stort behov for en tilgjengelig og sikker transportflykapasitet, særlig av hensyn til sikkerheten for våre soldater i operasjoner i utlandet. Første C-130 J er allerede ankommet, og neste fly vil bli satt i drift i løpet av sommeren 2009. De to siste flyene leveres i 2010.

- *deltakelse i et flernasjonalt program for strategisk lufttransportkapasitet (Strategic Airlift Capability – SAC) C-17*

Etter forslag fra regjeringen besluttet Stortinget at Norge skal delta i et flernasjonalt program for å sikre en viktig nasjonal kapasitet for langtransport av større mengder militært materiell som ikke håndteres av det nye taktiske transportflyet C-130J. Kapasiteten vil særlig bli anvendt til internasjonale operasjoner utenlands, men også ved humanitære oppdrag. Det anskaffes tre Boeing C-17 transportfly der tolv land deler på kostnader og bruk. Flyene leveres i 2009, og de vil ha full operativ kapasitet i 2011.

- *anskaffelse av logistikkfartøy til Sjøforsvaret*

Regjeringen har lagt frem et forslag til Stortinget om å bygge et nytt logistikkfartøy til Sjøforsvaret. Forslaget forventes å bli behandlet i Stortinget i juni 2009. Et nytt logistikkfartøy vil gi en kapasitetsøkning for Sjøforsvaret ved at øvrige fartøyer gis muligheten til å være lenger til havs og slipper å seile inn til havn for etterforsyning. Logistikkfartøyet kan også støtte det sivile samfunn i forbindelse med for eksempel ulykker langs kysten og til havs.

- *forsterket fokus på konkurranse og etiske retningslinjer i kampflyprosessen*

Siden regjeringen tok over, har fokuset i kampflyprosessen dreid mot en reell konkurranse mellom gode, men forskjellige, kampflykandidater. Det er lagt vekt på at kampflysaken skal være en åpen og transparent prosess. Vi har derfor fokus på å ha en høy etisk standard i både prosjektet og ovenfor leverandørene.

Forsvarsdepartementets etiske retningslinjer inngår i strategien for de næringspolitiske aspekter ved Forsvarets anskaffelser, jf. St.meld. nr. 38 (2006-2007). Retningslinjene skal være et verktøy for å sikre ryddighet i samarbeidet mellom Forsvaret og industrien. Dette innebærer at både Forsvaret og næringslivet må etterleve de etiske verdier og normer som Forsvarsdepartementet legger til grunn. Som i alle andre investeringsprosjekter i Forsvaret, har de etiske retningslinjene også vært sentrale i kampflyprosjektet. En anskaffelse av nye kampfly har mange interessenter, innenfor en rekke områder og med ulike agendaer. Kampflyprosjektet har derfor lagt stor vekt på å gjennomføre en åpen og reell konkurranse om Norges fremtidige kampflykapasitet. Flere tiltak er iverksatt for å ivareta en rettferdig og etisk forsvarlig prosess.

I brev av 8. oktober 2007 fra Forsvarsdepartementet til tilbyderne av fremtidige kampfly ba departementet om en oversikt over hvilke byråer og rådgivere som representerte dem. Målet var å fremme en åpen og ryddig prosess, og ikke minst gjøre det lettere for alle som var involvert å vite «hvem er hvem». Samtlige leverandører svarte på brevet, og det har vært utvist en stor ryddighet fra alle involverte parter i prosjektet.

- *valg av JSF (F-35) som Norges fremtidige kampfly*

Siden denne regjeringen tok over, har fokuset i kampflyprosessen dreid mot en reell konkurranse mellom de aktuelle kampflykandidatene. Det ble lagt vekt på at veien fram mot valget av Norges nye kampfly skulle være en åpen og transparent prosess. Vi har derfor hatt fokus på en høy etisk standard i både prosjektet og ovenfor leverandørene. Regjeringen la 19. desember 2008 frem St.prp. nr. 36 (2008-2009) om "Nye kampfly til Forsvaret", helt i tråd med den tidsplanen som var kommunisert i flere år. I proposisjonen redegjøres det nærmere for den omfattende prosessen som har vært grunnlaget for regjeringens valg, og det fremmes samtidig forslag om at det innledes en forhandlingsprosess for anskaffelse av Joint Strike Fighter (F-35 Lightning II) kampfly.

Regjeringen er fornøyd med at de eksterne kvalitetssikrerne i sin hovedkonklusjon uttrykker at *"etableringen av de samlede kravene til fremtidig kampflykapasitet og evalueringen av de aktuelle kandidatene er gjennomført på en faglig og etisk forsvarlig måte, som gir tillit til at kandidatvurderingen er i samsvar med Stortingets og regjeringens premisser"*.

Regjeringen er opptatt av at en investering i denne størrelsesorden skal gi gode muligheter for norsk industri. Vi vil derfor i det videre arbeidet ha spesielt fokus på de industrielle mulighetene.

Et stort flertall på Stortinget ga i juni 2009 støtte til Regjeringens forslag om å innlede konkrete forhandlinger med sikte på kjøp av Joint Strike Fighter. Denne beslutningen gir Forsvarsdepartementet og Forsvaret et godt grunnlag for å unytte det faktum at Norge er det første landet utenfor USA som formelt velger JSF i den videre forhandlingsprosessen, samt til å forberede utskiften av dagens F-16-flåte med en ny generasjon kampfly.

- *styrket ressurskontrollen med krav til meldeplikt om når og hvor fangst fra større fartøyer skal landes, og hyppigere kontroller om bord. Økt oppfølging av svartfiskefartøy overfor andre land*

Kystvaktens budsjett ble styrket med 18 millioner kroner i 2007-budsjettet. Dette kommer i tillegg til styrkingen på 15 millioner kroner som regjeringspartiene fikk gjennomført i 2006-budsjettet. I budsjettet for 2008 videreføres det høye nivået fra 2007, og satsningen på Kystvakten fortsetter i 2009. Moderniseringen av kystvaktflåten med nye fartøyer og utskifting av helikopter, kan overvåke større havområder, bidrar sammen med et godt samarbeid med andre statelige etater som fiskeridirektoratet, kystdirektoratet, sjøfartsdirektoratet, politi, toll mv å løse oppgavene. Regjeringen planlegger å kjøpe noen av de nå leide kystvaktfartøyene. Hensikten er å styrke kystvaktens operative evne og redusere Forsvarets driftskostnader.

- *styrket Sjøforsvaret gjennom innfasing av nye fregatter og MTBer*

Innfasingen av nye fregatter og MTBer fortsetter. Nye fregatter og MTBer, samt betydelige investeringer i å modernisere flåten av undervannsbåter, innebærer at Norge vil få en av Europas mest moderne mariner. Dette vil bidra betydelig til å styrke Forsvarets tilstedeværelse i norske nærområder ytterligere.

- *laget en handlingsplan for holdninger, etikk og ledelse i Forsvaret*

Regjeringen har styrket fokuset på etikk i forsvarssektoren, både på forvaltningsområdet, men også i operasjonene våre. Forsvarsministeren la i september 2006 fram "Handlingsplan for forsvarssektoren - Holdninger, etikk og ledelse". Handlingsplanen er et viktig verktøy for å sikre at alle som har sitt virke i

forsvarsektoren er godt rustet til å håndtere utfordringer som har med etikk, holdninger og ledelse å gjøre. I mars 2007 lanserte forsvarsministeren en varslingskanal for økonomiske misligheter, og fikk etablert etiske grunnregler for forsvarssektoren, samt etiske retningslinjer for næringslivskontakt. Systemer for varsling av alle typer kritikkverdige forhold er etablert eller i ferd med å bli det i hele forsvarssektoren. I 2007 ble det også gjennomført en fagkonferanse om barnesoldater i samarbeid med de noen av de største humanitære organisasjonene i Norge.

Som ledd i handlingsplanen gjennomføres det dilemmatrening i hele forsvarssektoren, og departementet og alle underliggende etater har utviklet lokale tiltaksplaner. I januar 2008 arrangerte Forsvarsdepartementet en sektorovergripende dialogkonferanse om varsling og ytringsklima i forsvarssektoren. Dialogkonferanser om holdninger, etikk og ledelse skal gjennomføres årlig. Forsvarets skoler tilbyr nå det studiepoeng givende faget "Etikk og militærmakt" til vernepliktige i tillegg til obligatorisk undervisning i diverse emner knyttet til holdninger, etikk og ledelse.

- *økt bruk av frivillige fra Heimevernet til operasjoner i utlandet*

Gjennom kvalitetsreformen har Heimevernet i dag relevante kapasiteter som også er etterspurt i operasjoner i utlandet. Avlastning ved at frivillige HV-soldater rekrutteres til enheter som kan løse oppdrag innenfor det oppgavespekter HV er forutsatt å skulle løse i Norge, vil redusere slitasjen på annet personell i Forsvaret. Regjeringen foreslo derfor i forbindelse med fremleggelsen av 2008-budsjettet at det legges til rette for bruk av frivillig personell fra Heimevernet, oppsatt i egne enheter, til støtte for forsvarsgrener og fellesavdelinger ved operasjoner i utlandet. Stortinget sluttet seg til dette.

Handel

Behovet for et sterkt, demokratisk og forpliktende internasjonalt samarbeid, og for rettferdige og forutsigbare spilleregler, blir stadig viktigere for å kunne møte globaliseringens utfordringer. Regjeringen deltar aktivt i Verdens handelsorganisasjon (WTO) for å bidra til at WTO utvikler rammevilkår som legger til rette for rettferdig global styring på handelsområdet. Det grunnleggende målet er sysselsetting, verdiskapning og velferd for flest mulig mennesker. Den økonomiske veksten må imidlertid bygges på et bærekraftig grunnlag som gjør det mulig å mestre de store globale utfordringer når det gjelder bl.a. miljø, faglige og sosiale rettigheter, matsikkerhet og fattigdomsbekjempelse. Det er spesielt viktig at de fattigste landene kan skape vekst og velferd gjennom deltakelse i internasjonal handel, slik Norge har gjort gjennom lang tid. Regjeringen vil samtidig vektlegge at WTO ikke fratar fattige land muligheten til å benytte virkemidler som har vært viktige for utviklingen av vårt eget velferdssamfunn.

- *gjennomgå og revurdere alle krav Norge har stilt til u-land om liberalisering av tjenestesektoren i GATS-forhandlingene*

Regjeringen har trukket alle norske krav i tjenesteforhandlingene som tidligere har vært stilt overfor MUL samt de krav overfor øvrige u-land som berører viktige offentlige tjenester innen utdanning, strøm- og vannforsyning.

- *at Norge i WTO-forhandlingene om landbruk og om markedsadgang for andre varer enn landbruksprodukter skal arbeide for å gi land i sør tilstrekkelig handlingsrom til å velge utviklingsstrategier som tar hensyn til deres særegne behov og utviklingsnivå*

Norge har bidratt aktivt til at det er innarbeidet bestemmelser som gir mer fleksibilitet og større handlingsrom på alle områder av betydning for utviklingslandene i de utkast til avtaletekster som har ligget til grunn for WTO-forhandlingene den senere tid. Det er også innarbeidet elementer som vil gi de fattigste og mest sårbare landene enda større fleksibilitet og handlingsrom enn de mer robuste vekstøkonomiene.

- *at man i WTO-forhandlingene anerkjenner retten til produksjon av mat for egen befolkning*

Hensynet til matsikkerhet er innarbeidet både i WTOs landbruksavtale og i mandatet for Doha-runden. Norge legger stor vekt på at dette hensynet operasjonaliseres på en tilfredsstillende måte i utformingen av handelsregelverket, bl.a. gjennom muligheten for å opprettholde et tilfredsstillende tollvern for sentrale landbruksprodukter.

- *arbeide for å fremme norsk eksport av fisk og fiskeprodukter samt andre eksportinteresser i de pågående WTO-forhandlingene*

I forhandlingene om markedsadgang for industrivarer inkludert fisk og fiskeprodukter har Norge arbeidet aktivt bl.a. for at industrilandene skal foreta mest mulig omfattende generelle tollreduksjoner og for at det skal foretas særlig betydelige tollkutt innenfor fiskerisektoren, kjemikaliesektoren og andre sektorer av spesiell interesse for norsk næringsliv.

- *at Norge skal støtte utviklingslandenes krav om reforhandling av avtalen om patentrettigheter (TRIPS-avtalen)*

Norge har ment at hensynet til tilgang på billige medisiner mot livstruende sykdommer i fattige land må tillegges avgjørende vekt i de internasjonale forhandlingene om patentrettigheter. Norge har vært en pådriver for at dette skulle innarbeides som en permanent del av selve TRIPS-avtalen. Vedtak om en slik endring av TRIPS-avtalen ble gjort i 2006. Norge har også lagt frem et forslag til en endring av TRIPS-avtalen for å sikre bedre overensstemmelse med Biodiversitetskonvensjonen (CBD) ved å innføre et krav om at patentsøknader inneholder informasjon om hvor genressurser og tradisjonell kunnskap kommer fra.

- *legge vekt på økt åpenhet om hvilke anmodninger Norge sender til andre land i GATS-forhandlingene, og så langt som mulig innenfor WTO-regelverket gi offentligheten innsyn i de anmodninger Norge mottar*

Offentligheten er gitt innsyn i krav og tilbud i forhandlingene bl.a. på regjeringens internetsider og gjennom ulike konsultasjonstiltak.

- *bidra til å sikre fattige land tilstrekkelig handlingsrom til å beskytte egen matproduksjon*

Gjennom blant annet lavere tollreduksjoner, større unntaksmuligheter og større fleksibilitet, samt en egen sikkerhetsmekanisme som skal gi beskyttelse ved kraftige prisfall eller kraftig importøkning støtter Norge fattige lands mulighet til matproduksjon. Avvikling av eksportsubsidier vil føre til at bønder i fattige land i mindre grad vil måtte konkurrere med dumpet eksport på eget marked.

- *øke importkvotene for fattige land, også ikke-MUL land. Regjeringen vil målrette bistand mot å sette MUL-land i stand til å utnytte sine handelspreferanser*

De minst utviklede land har fra 2002 kunnet eksportere alle sine varer toll- og kvotefritt til Norge i henhold til den norske tollpreferanse-ordningen for utviklingsland (GSP). Regjeringen foretok en gjennomgang av GSP-ordningen i 2007 og utvidet ordningen med toll- og kvotefri markedsadgang til 14 nye land. Disse er alle lavinntektsland. Med dette er Norge i en særstilling som det eneste land som har gitt toll- og kvotefri markedsadgang til så mange utviklingsland.

Regjeringen trapper opp det handelsrettede utviklingssamarbeidet og lanserte i 2007 en handlingsplan for dette formål. Handlingsplanen fokuserer på godt styresett og anti-korrupsjon, kvinner og handel og regional handel. Regjeringen økte innsatsen for handelsfremmende tiltak med 50 millioner kroner fra og med 2008.

- *arbeide internasjonalt for en gjennomgang av mulige WTO-runder før forhandlingene utvides til nye områder*

Den pågående forhandlingsrunden i WTO (Doha-runden) skjer på bakgrunn av et mandat som er vedtatt med konsensus av WTOs medlemsland i 2001. Det er ikke en aktuell problemstilling å utvide de pågående forhandlingene til nye områder. Denne problemstilling blir det derfor aktuelt å diskutere først etter avslutningen av Doha-runden.

- *støtte arbeidet med forbud mot all eksportstøtte gjennom WTO*

Norge støttet beslutningen under WTOs ministerkonferanse i Hong Kong om avvikling av all eksportstøtte på landbruksområdet innen 2013.

- *arbeide for at WTO-avtaleverket ikke skal stå i veien for en differensiert handelspolitikk hvor det blir mulig å inngå særskilte ordninger for å fremme handel med utvalgte fattige land*

I forhandlingene om tjenester har Norge tatt initiativ til for å få etablert en egen ordning for preferansebehandling av de minst utviklede landenes (MUL-land) tjenesteeksport, på lik linje med den man har på varesiden.

Regjeringen vil arbeide for å fremme et internasjonalt handelsregime hvor hensyn til miljø, faglige og sosiale rettigheter, matsikkerhet og utvikling i fattige land skal tillegges avgjørende vekt. Handelsliberalisering skal kun skje innenfor en ramme hvor man tar hensyn til fordeling, grunnleggende sosiale standarder, miljø og nasjonal matsikkerhet

Regjeringen ivaretar miljøhensyn i norske posisjoner i WTO, frihandelsavtaler og eventuelle avtaler om investeringsbeskyttelse. Regjeringen besluttet våren 2008 at miljø skal være eget forhandlingstema i handelsforhandlinger med miljømessig og økonomisk særlig viktige land slik som India, Kina og Russland. I avtale med Colombia har vi for første gang fått til en bestemmelse om at kilden til genetisk materiale brukt i oppfinnelser det søkes patent for må oppgis, i tråd med norsk forslag under TRIPS-avtalen. Det er på norsk initiativ nedsatt en arbeidsgruppe i EFTA som skal komme med en anbefaling om hvordan miljøhensyn kan ivaretas i framtidige avtaler.

Det har vært lite bevegelse i WTO-forhandlingene om miljø. Norge var i 2007 med på å fremme et forslag om tollreduksjoner på miljøvennlige varer. I mai 2008 fremmet Norge et eget forslag for å sikre de multilaterale miljøavtalene en likestilt rolle i forhold til handelsregelverket. I tillegg har vi fremmet forslag til hvordan subsidier til fiskerivirksomhet kan reduseres for å bidra til å fjerne overkapasitet i fiskebåtflåten og derigjennom overbeskatning av fiskeressursene.

- *fremme en mest mulig rettferdig internasjonal handelspolitikk*

Fra norsk side legges det stor vekt på å videreutvikle et regelbasert multilateralt handelssystem hvor reglene tilpasses de fattigste landenes spesielle situasjon og behov. Norge arbeider for å forbedre WTO-regelverket på flere områder, bl.a. for å hindre at antidumping-tiltak kan anvendes som urimelige handelshindringer (mot bl.a. norsk lakseeksport) og for å lette tungvinte prosedyrer for varers grensepassering med dertil reduksjon av korrupsjon. For å sikre små eller ressursvake land mot vilkårlighet og forskjellsbehandling, er det grunnleggende viktig for utviklingen av et rettferdig handelssystem at regelverket og tvisteløsningssystemet i WTO respekteres og brukes aktivt ved behov. Fra norsk side støttes tiltak for å styrke de fattigste landenes kompetanse når det gjelder bruk av regelverket og tvisteløsningssystemet.

- *bidra praktisk til at de fattige landene kan få hevdet sine interesser*

Norge gir støtte gjennom fond opprettet i WTO for teknisk bistand til utviklingsland og gir også reisestøtte direkte til representanter for de minst utviklede land for å delta på møter og forhandlinger i WTO.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *få på plass nye frihandelsavtaler*

I løpet av regjeringens funksjonstid er det inngått bilaterale handelsavtaler gjennom EFTA med Sør-Korea, SACU (det sørlige Afrikas tollunion bestående av Sør-Afrika, Botswana, Lesotho, Namibia og Swaziland), Egypt, og Canada. I tillegg er en handelsavtale med Colombia undertegnet, og forhandlinger med Gulf Cooperation Council (Bahrain, De forente Arabiske Emirater, Kuwait, Oman, Qatar og Saudi-Arabia) avsluttet med godt resultat. Juridisk gjennomgang av den ferdigforhandlede avtalen med Peru pågår fortsatt. De landene Regjeringen prioriterer høyest for handelsavtaler er Kina, India og Russland. Det er god fremgang i forhandlingene med India (gjennom EFTA) og Kina (bilateralt). EFTA og Russland har utarbeidet en felles forstudie for å berede grunnen for forhandlinger om en handelsavtale. I tillegg til de hovedprioriterte landene forhandler Norge gjennom EFTA for tiden med Ukraina, Serbia, Albania og Algerie.

- *laksesaken mot EUs anti-dumpingtiltak i WTO*

Regjeringen brakte i 2006 EUs anti-dumpingtiltak mot norsk laks inn for WTO, da den mente at EU ikke hadde grunnlag for å innføre slike tiltak. WTO-panelet ga i januar 2008 Norge medhold på en rekke punkter, og fastslo at EU hadde brutt WTO-regelverket. EU fjernet i juli i 2008 anti-dumpingtiltakene. Regjeringen har også arbeidet med en nyvurdering av EUs anti-dumpingtiltak mot norsk regnbueørret, som EU iverksatte i 2004. Disse tiltakene ble fjernet i august 2008. De eneste gjenværende anti-dumpingtiltakene er da USAs mot norsk laks tiltak fra 1991. Regjeringen arbeider videre med sikte på å få fjernet dem.

- *styrking av norsk omdømme*

Arbeidet med å styrke Norges omdømme i utlandet er videreført bl.a. gjennom det nasjonale omdømmeforumet som ledes av utenriksministeren. Norsk utenrikspolitikk skal ivareta norske interesser og verdier i en verden i rask forandring. Derfor vektlegger vi et sterkere geografisk fokus, i tråd med de globale endringsprosesser i bestrebelsen på å styrke Norges internasjonale omdømme. 19 land blir prioritert i omdømmearbeidet: Sverige, Danmark, Finland, Island, Frankrike, Storbritannia, Tyskland, Polen, Spania, Tyrkia, Nederland, Italia, USA, Canada, Brasil, Japan, Kina, India og Russland. Samtidig er samordningen mellom hovedaktørene i dette arbeidet intensivert, med sikte på å legge sterkere vekt bak samlede norske budskap.

Kapittel 3. Den økonomiske politikken

Målene for den økonomiske politikken skal være arbeid til alle, en bærekraftig utvikling, en mer rettferdig fordeling og styrking av velferdsordningene.

Fra Soria Moria-erklæringen

Tiltak for arbeid og grønn omstilling

Arbeidsløshet er sløsing med den viktigste ressursen vi har: Mennesker. Derfor har kampen mot arbeidsløshet hatt høyeste prioritet i regjeringens økonomiske politikk. Fra 2005 til 2008 ble arbeidsløsheten halvert, fra over 80 000 i september 2005 til under 37 000 sommeren 2008 (registrerte ledige hos NAV).

Antall personer i arbeid kom i samme periode opp i et rekordhøyt nivå. Sysselsettingen økte med 270 000 fra 3 kvartal 2005 til 3. kvartal 2008. I denne perioden gikk arbeidsledigheten ned i alle grupper, også blant dem som tradisjonelt har slitt mest med å få seg jobb, som innvandrere og funksjonshemmede.

Den internasjonale finanskrisen brøt ut høsten 2008. Krisen hadde sitt utspring i en dårlig regulert finanssektor i USA, hvor målet om stadig høyere vekst stimulerte høy risiko og spekulasjon, bl.a. i form av kortsiktige bonus- og avlønningssystemer. Fallet i den amerikanske økonomien spredte seg over hele verden med nedleggelse, konkurser og økt arbeidsledighet som konsekvens.

Norsk økonomi unnslipper ikke krisen, og arbeidsledigheten øker også her. Eksportnæringene er særlig utsatt. De får ikke solgt varene sine i samme omfang og samme pris til kunder i utlandet. Bygg- og anleggsbransjen merker nedgangstidene ved at det er mindre oppdrag i det private næringsliv.

Norge har likevel bedre forutsetninger enn de fleste andre land til å møte nedgangstidene: Vi har en stor offentlig sektor som er skjermet for markedssvingningene, og som sysselsetter en tredel av arbeidsstyrken. Nøkkelfunksjoner i samfunnet som utdanning, helsetjenester og pensjon er offentlig finansiert. Vi har en næringsstruktur som gjør at vi er blitt mindre hardt rammet enn f.eks. Sverige og Finland. De har bilindustri og mobiltelefonselskaper, mens petroleumsrelatert virksomhet betyr mer hos oss – og her har det så langt ikke vært nedgang. Vi har en godt regulert finanssektor. Et betydelig statlig eierskap bidrar til å stabilisere børsen. Statens pensjonsfond – Utland gjør oss i stand til å drive offensiv motkonjunkturpolitikk uten at budsjettunderskuddene betyr statsgjeld og framtidig sparekniv på samme måte som andre land.

Mens arbeidsledigheten i USA og euroområdet er forventet økt til 10-11 prosent i 2010, er tilsvarende tall for Norge 4¾ prosent. Vi har iverksatt de kraftigste tiltakene mot

virkningene av den økonomiske krisen sammenliknet med noe annet land. Den såkalte budsjettimpulsen av de tiltakene som er satt inn, anslås til 3 pst av BNP. Bare Storbritannia har iverksatt kraftigere medisin, men de i en langt vanskeligere økonomisk situasjon enn Norge.

Noen fremstiller det som om handlingsregelen betyr at det ikke er lov til å bruke mer enn 4 prosent av avkastningen over budsjettene. Det er feil. Handlingsregelen er fleksibel og tar hensyn til konjunktorene. Det betyr at vi bør bruke mindre enn 4 prosent av avkastningen i Statens pensjonsfond – Utland i gode tider og mer i nedgangstider, helt i tråd med den økonomiske politikken som er ført. I perioden 2005-2008 brukte vi under 4 pst av avkastningen over budsjettene. Nå står vi overfor økende arbeidsledighet, og bruker betydelig mer. Samlet brukes vi nesten 130 milliarder ”oljekroner” i 2009. Hver 8. krone på offentlige budsjetter er en såkalt oljekrone.

Vi bruker pengene på å koble ledige hender i bygg- og anleggssektoren med uløste bygge- og vedlikeholdsoppgaver i det offentlige. Vi har forbedret regelverket for arbeidsledige. Vi bruker mer offentlige penger på utdanning og omskolering. Vi investerer i energieffektivisering, ny fornybar energi og forskning for å komme ut av finanskrisen bedre rustet til å løse klimakrisen.

Parallelt har renta falt kraftig. Dersom hele nedgangen i styringsrenta blir fulgt opp av bankene, betyr det en økt kjøpekraft på 30 milliarder kroner for husholdningene.

Tiltakene gir rom for å ruste opp bygg og infrastruktur i kommune og stat. Men oppdragene vil bli utført av bedrifter i det private. Bedriftene tjener også på lavere renter, og særlig eksportindustrien er avhengig av at kronekursen ikke blir for sterk. Staten tar dessuten på seg mer av utgiftene med permittering og dagpenger. Mange bedrifter bruker nå arbeidskraft på tiltakene de setter i gang for å energieffektivisere og heve miljøstandardene. Dette er omstilling til et framtidig næringsliv som vil møte strengere miljø og energikrav.

Vi har også innført en midlertidig betalingsutsettelse av skatt for bedrifter som trenger en hjelp over kneika. Selskapene kan med dette tilbakeføre underskudd mot tidligere overskudd. Dette anslås samlet å tilføre selskapene samlet sett minst 9 milliarder kroner i 2009 og 2010, hvorav 4,5 milliarder kroner i 2009. Vi har forbedret skattefunnordningen, slik at mer penger kan utløses til forskning og utvikling i bedriftene i en vanskelig fase.

I fjor høst økte kostnaden ved å låne i det internasjonale markedet dramatisk. Norske banker er solide, men de fikk i denne situasjonen problemer med likviditeten. Derfor stilte Staten opp med sikkerhet: Bankene fikk tilgang på ettertraktede statsobligasjoner i bytte mot obligasjoner med sikkerhet i norske boliglån. Statsobligasjonene auksjoneres ut på markedsmessige vilkår, og er ikke statsstøtte. Mindre banker som ikke kan benytte seg av denne ordningen, tilbys fastrentelån med mindre krav til sikkerhet med to års løpetid i Norges Bank.

I tillegg har regjeringen opprettet to fond som skal bidra til at bedrifter og husholdninger får lettere tilgang på penger. Dårlige tider gjør at bankene har behov for større sikkerhet for framtida, enten ved å skaffe mer kapital eller ved å begrense utlån. Statens finansfond skal bidra til å øke egenkapitalen i bankene og dermed utlånsevnen. Det stilles krav om at tilførselen ikke skal brukes til avlønning og bonus, men faktisk komme kundene til gode. Statens obligasjonsfond skal bidra til å normalisere obligasjonsmarkedet. Fondene er på 50 milliarder kroner hver.

Her følger en kronologisk framstilling av tiltak som er gjennomført av regjeringen og Norges Bank.

2008

- 7. okt: Regjeringen legger fram et ekspansivt budsjett for 2009 der bruken av oljeinntekter økes med om lag 14 milliarder kroner sammenliknet med budsjettet for 2008. Budsjettimpulsen ble da anslått til 0,7 prosent av BNP for Fastlands-Norge.
- 12. okt: Regjeringen og Norges Bank legger fram to målrettede tiltak for å bedre bankenes likviditet og muligheter for finansiering, hhv. en bytteordning og fastrentelån fra Norges Bank med to-års løpetid særlig rettet inn mot de mindre bankene. Bytteordningen innebærer at bankene får låne statspapirer av staten i bytte mot obligasjoner med fortrinnsrett. Ordningen har en samlet ramme på 350 milliarder kroner for årene 2008 og 2009. Ordningen gir bankene mulighet til å stille statspapirene som sikkerhet for nye lån eller selge dem for å bedre sine utlånsmuligheter.
- 15. okt: Renten settes ned med 0,5 prosentpoeng.
- 29. okt: Renten settes ned med 0,5 prosentpoeng.
- 21. nov: Egenkapitalen i Kommunalbanken økes med 300 millioner kroner (80 prosent av dette fra staten). Med dette kan Kommunalbanken øke utlånene til kommunene med 15-20 milliarder kroner i tiden framover.
- 23. nov: Regjeringen foreslår å øke rammene for lån og garantier for å sikre eksportbedrifter kontrakter og øke investeringene. Den alminnelige garantiordningen i GIEK økes med 60 milliarder kroner til totalt 110 milliarder kroner. Ordningen med byggelånsgaranti for skip økes med 3 milliarder kroner, til en total ramme på 8 milliarder kroner. Innovasjon Norges låneramme øker med 1 milliard kroner.
- 27. nov: Staten og Eksportfinans inngår en avtale som sikrer fortsatt tilbud om statlige støttede lån til norske eksportbedrifter slik at de kan opprettholde

arbeidsplasser og aktivitet. I henhold til avtalen vil staten gi lån til Eksportfinans i to år framover. Lånene vil ha en løpetid på inntil fem år. De statlige lånene skal benyttes til nye eksportkreditter, dvs. lån som kvalifiserer under den såkalte CIR-ordningen. Denne typen lån er subsidierte og gis typisk til norske selskaper som bygger skip og rigger og annen eksportrettet industri. For 2009 er det bevilget 30 milliarder kroner til utbetaling av nye lån og refinansiering av lån som forfaller til utbetaling. I februar 2009 ble det innført en overgangsordning slik at også allerede inngåtte eksportkontrakter uten finansiering pr. 1 mars 2009 kan få markedslån fra Eksportfinans ASA finansiert med lån fra staten.

17. des: Renten settes ned med 1,75 prosentpoeng.

2009

26. jan: Regjeringen legger fram en tiltakspakke for arbeid. Regjeringen foreslår nye tiltak for 20 milliarder kroner. Av dette er 16¾ milliarder kroner nye tiltak på budsjettets utgiftsside og 3¼ milliarder kroner målrettede skatteletter for næringslivet. Bruken av oljeinntekter anslås med tiltakspakken å øke med 43 milliarder kroner fra i fjor til i år. Dette gir omfattende tiltak for arbeid, velferd og miljø, og er de kraftigste tiltakene som er foreslått mot arbeidsløshet på over 30 år og blant de sterkeste virkemidlene i et internasjonalt perspektiv. I forbindelse med Stortingets behandling av tiltakspakken vedtok regjeringspartiene ytterligere forbedringer på enkelte områder. Regjeringens forslag og den påfølgende enighet i Stortinget innebar en økt bruk av oljeinntekter på 45 milliarder kroner og en budsjettimpuls på 2,4 prosent av BNP for Fastlands-Norge.

4. feb: Renten settes ned med 0,5 prosentpoeng.

8. feb: Regjeringen foreslår å etablere to nye fond med en samlet kapital på 100 milliarder kroner. De to fondene skal bidra til å stabilisere finansmarkedet og gjøre det lettere for bedrifter og husholdninger å få tilgang til lån. Regjeringen foreslår å etablere Statens finansfond med en kapital på 50 milliarder kroner som kan bidra midlertidig med kapital for å styrke bankenes kapitaldekning bankene og sette bankene bedre i stand til å opprettholde normal utlånsvirksomhet. Kjernekapital på 50 milliarder kroner kan isolert sett tilsvare en utlånsevne for bankene på 400-500 milliarder kroner.

I tillegg foreslår regjeringen å etablere Statens obligasjonsfond med en kapital på 50 milliarder kroner. Det bidrar til at bedriftene kan hente finansiering ikke bare direkte fra bankene, men også i et styrket obligasjonsmarked.

- 25.mars: Renten settes ned med 0,5 prosentpoeng.
6. mai: Renten settes ned med 0,5 prosentpoeng, til 1,5 **prosent**
15. mai: I Revidert nasjonalbudsjett legger Regjeringen fram ytterligere tiltak for å stimulere norsk økonomi. Bruken av oljeinntekter i 2009 kan etter dette anslås til 130 milliarder kroner, og økningen fra 2008 til 2009 er på 55 milliarder kroner. Budsjettimpulsen anslås til 3,0 prosent av BNP for Fastlands-Norge.
- 17.juni: Renten settes ned med 0,25 prosentpoeng til 1,25 prosent

Bærekraftig utvikling

Bærekraftig utvikling betyr å ivareta den nåværende generasjons behov uten å svekke mulighetene for kommende generasjoner til å tilfredsstille sine behov. Det er grunnlaget for regjeringens økonomiske politikk og adresseres årlig i nasjonalbudsjettet.

Jordas miljøtilstand og internasjonal fattigdom er de to største utfordringene for å oppnå en bærekraftig utvikling. Regjeringen la fram sin strategi for bærekraftig utvikling høsten 2007. Denne fokuserer mer på den sosiale dimensjonen enn den forrige, særlig ved å løfte fram den nordiske velferdsmodellen og dens betydning for å kunne møte utfordringen fra globalisering og miljøtruslene. Målsettingene er skjerpet på mange områder, særlig på klimaområdet.

Her rapporterer vi bl.a. om resultatene fra arbeidet med bærekraft og fattigdomsbekjempelse internasjonalt, nasjonale klimautslipp og luftforurensning, biologisk mangfold og kulturminner, uttak av naturressurser, omfanget av helse- og miljøfarlige kjemikalier, økonomisk bærekraft og sosial utvikling, samt samiske perspektiver i miljø- og ressursforvaltning.

For å styrke grunnlaget for en varig, bærekraftig samfunnsutvikling har Regjeringen tatt viktige institusjonelle grep. Bærekraften måles (sosialt, økonomisk og økologisk) i samfunnsutviklingen årlig. Faglig ekspertise og representanter fra det sivile samfunn er involvert i dette arbeidet. Bærekraft skal også inn som en del av analysegrunnlaget i budsjettarbeidet.

Etisk forvaltning av Statens pensjonsfond - Utland

Vi sparer mye av oljeformuen til framtidige generasjoner i Statens Pensjonsfond. Investeringene som skal finansiere framtidens velferd og pensjoner må gjøres på en etisk forsvarlig måte. Det gir to grunnleggende krav til forvaltningen: Vi må ikke investere slik at vi bidrar til uetisk atferd, samtidig som vi må søke høyest mulig avkastning for å bidra til å løse framtidens utfordringer.

Under finanskrisen raste verdiene på alle verdens børser. Dårlig avkastning på plasseringene bidro til å redusere verdien av fondet med 633 milliarder kroner. Tilførsel av petroleumsinntekter og svekket kronkurs bidro til å øke verdien i fondet målt i norske kroner. Fondet var litt større ved utgangen av 2008 enn året før. Fordi vi bare bruker forventet avkastning rammer ikke verdifallet oss så hardt på kort sikt, men det vil føre til lavere tilførsel av oljepenger over tid.

- *videreføre og videreutvikle de etiske retningslinjene for Statens pensjonsfond - Utland*

Gjennomført. Regjeringen har brukt det etiske regelverket aktivt for å hindre at vi gjennom eierskap medvirker til produksjon av inhumane våpen, menneskerettighetsbrudd eller grov miljøskade. Hittil har Statens pensjonsfond - Utland trukket seg ut av over 30 selskaper med utgangspunkt i de etiske retningslinjene. De fleste uttrekkene skyldes produksjon av klasevåpen, landminer eller kjernevåpen. Men vi har også ekskludert selskaper for unngå uakseptabel risiko for å medvirke til grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene eller alvorlig miljøskade. Åpenhet og forutsigbarhet rundt prosedyrene for uttrekk gjør at andre fond følger Pensjonsfondets beslutning. Det forsterker effekten av de etiske retningslinjene. Regjeringen har dessuten bestemt at Statens Pensjonsfond - Utland ikke skal investere i burmesiske statsobligasjoner.

Erfaringen har vist at det ofte oppstår spørsmål om fondet har investeringer som berøres av uroligheter i bestemte stater eller geografiske områder (Zimbabwe, Kongo, Sri Lanka og Israel er eksempler på dette). Spørsmål knyttet til denne tematikken er svært krevende, og Regjeringen har besluttet å arbeide videre med dette, i samråd med bl.a. Norges Bank og Etikkrådet. En vil også vurdere å delta i et prosjekt sammen med FNs Global Compact for å utrede spørsmål knyttet til selskapers virksomhet i konfliktområder.

Evalueringen av de etiske retningslinjene i 2008 viste at de har fungert bra. Gjennomgangen har ført til en styrking av det etiske arbeidet på flere områder. Tobakksprodusenter utelukkes. Vi oppretter en observasjonsliste som vil bli et nytt virkemiddel overfor selskaper som er problematiske i forhold til de etiske retningslinjene, men som ikke kvalifiserer til uttrekk eller hvor det tvil om utviklingen framover i tid.

Vi oppretter et investeringsprogram for miljøteknologi. Dette skal rettes mot investeringer som kan forventes å gi klar miljøgevinst, slik som klimavennlig energi, energieffektivisering, karbonfangst og lagring, vannteknologi og håndtering av avfall og forurensning. Vi vurderer også et investeringsprogram for bærekraftig vekst i utviklingsland. Det er lagt opp til et samlet omfang for de to programmene på 20 milliarder kroner investert over fem år.

- *vurdere å utvikle en mer aktiv investeringsprofil også for etiske hensyn, for eksempel ved utøvelse av eiermakt*

Gjennomført. Eiermakten har vært konsentrert om å bekjempe bruk av barnarbeid og forhindre at selskaper motarbeider en ny internasjonal klimaavtale. Norges Bank har utviklet et sett forventninger på området barnarbeid og barns rettigheter som bidrar til å skape forutsigbarhet for selskapene. Norges Bank har fulgt opp dette gjennom å utarbeide en statusrapport for utsatte regioner og sektorer. Rapporten er offentlig. Selskapene får også individuell tilbakemelding og noen selskaper blir gjenstand for videre dialog. I årets stortingsmelding om forvaltningen av Statens pensjonsfond Regjeringen ber vi Norges Bank om å utarbeide et liknende forventningsdokument relatert til miljø- og klimaspørsmål

Vi vil også bruke eierskapet til å øke åpenhet og rapportering av betalingsstrømmer i de selskapene vi har eierandeler i. Det er særlig viktig for å hindre bruk av skatteparadiser, der selskaper gjemmer inntekter eller eierstrukturer for innsyn. Her har vi også signalisert til Norges Bank at et forventningsdokument vil være et egnet verktøy.

I tillegg har regjeringen:

- *vedtatt å øke aksjeandelen i Statens pensjonsfond – Utland fra 40 til 60 prosent*

Valget av aksjeandel er viktig for forventet avkastning i fondet over tid, og for hvilken risiko som knytter seg til investeringene. Når aksjeandelen i Statens pensjonsfond – Utland økes fra 40 prosent til 60 prosent, er det basert på en avveining mellom økningen i forventet avkastning og økt risiko. Finanskrisen har gitt et kraftig fall i verdien av aksjer over hele verden. Det har medført betydelige tap for fondet i 2008. Samtidig har dette medført at fondet har kunnet kjøpe aksjer til lavere kurser enn før. I løpet av 2008 økte fondets andel av verdens aksjer fra 0,5 prosent til 0,75 prosent. Det er grunn til å tro at det vil gi en høyere avkastning framover.

- *åpnet for å investere i eiendom*

Det er vedtatt at inntil 5 prosent av kapitalen i fondet skal investeres i fast eiendom. Arbeidet med å etablere retningslinjer og prosedyrer for dette er i gang.

Skatte- og avgiftspolitikken

Fire år med regjeringens økonomisk politikk har gjort skattesystemet mer rettferdig og avgiftssystemet mer miljøvennlig. Vi nuller forslagene til skattelettelse som den borgelige regjeringen hadde lagt fram, og har dermed hatt oppsamlet for fireårsperioden nesten 50 mrd kroner mer til offentlig velferd i perioden. Innenfor dette skattenivået har vi skjerpet fordelings- og miljøprofilen.

- *videreføre det samlede skatte- og avgiftsnivået som gjaldt for 2004*

Gjennomført.

- *jevne ut forskjellen i beskatningen av henholdsvis arbeids- og kapitalinntekter, blant annet ved å innføre skatt på aksjeutbytte*

Gjennomført. Mens de fleste av oss har inntekter fra lønn, har mange av de rikeste hatt kapitalinntekt som hovedinntektskilde. Før skattereformen var kapitalinntekt lavere beskattet enn lønnsinntekt.

Innføringen av utbytteskatten fra 2006 innebærer at høyeste marginale skattesats for kapitalinntekter økte fra 28 pst til 48 prosent. Med dette har de rikeste skatteyderne har fått økt sin skatteprosent betraktelig og blir likebehandlet med lønnsinntakere.

- *øke fradraget for fagforeningskontingent til det dobbelte av dagens nivå*

Gjennomført. Fagforeningsfradraget er nå på 3 600 kroner.

- *gjeninnføre grunnavgiften på engangsemballasje*

Gjennomført.

- *ha en gjennomgang av særavgiftssystemet for å endre avgifter som er en ulempe for norske produksjonsarbeidsplasser blant annet i konkurranse mot import*

Gjennomført. Et utvalg har vurdert blant annet næringsvirkninger, miljø- og helsevirkninger av særavgiftene og kommet med sine anbefalinger. I St.prp. nr. 1 (2008-2009) Skatte-, avgifts- og tollvedtak ble det gitt en omtale av og vurdering av særavgiftsutvalgets syn på avgift på sjokolade og sukkerverer mv.

- *ha en omlegging av bilavgiftene for å stimulere til sikrere og mer miljøvennlige biler*

Gjennomført. Regjeringen har gjennomført den største omleggingen av bilavgifter noensinne for å vri forbruket i en miljøvennlig retning. Fra 2007 ble CO₂-utslipp lagt inn som egen komponent i engangsavgiften ved at 1/3 av denne avgiften fastlegges ut fra klimautslippene. Dette medførte avgiftslettelse på flere titusen kroner for de mest drivstoffgjerrige bilene, mens de tunge og dyreste bilene med store CO₂-utslipp ble tilsvarende dyrere.

Avgiftsomleggingen har ført til en umiddelbar nedgang i CO₂-utslipp for nye biler. Denne effekten vil fortsette å virke også i årene framover. Det vil hele tiden være lønnsomt å kjøpe biler med lave CO₂-utslipp, og ettersom flere andre europeiske land

gjennomfører lignende avgiftsgrep vil også bilfabrikantene og importørene hele tiden å ha interesse av å få fram miljøvennlige biler på markedet.

Med virkning fra 1. januar 2009 ble CO₂ komponenten i engangsavgiften ytterligere justert i miljøvennlig retning. Blant annet ble det innført et fradrag i avgiften for kjøretøy som slipper ut mindre enn 120 g/km. Fradraget er satt til 500 kroner per gram CO₂ under 120 g/km.

Det er gitt spesielle lettelser for biler med alternative drivstoff for å bidra til utviklingen av mer klimanøytrale biler. Elbiler og Hydrogenbiler er fritatt for engangsavgift. Hybridbiler (bensin og elektrisitet) og såkalte flexifuel-biler (bensin og bioetanol) har egne rabatter i engangsavgifter. Alternative drivstoff som anses klimavennlig, for eksempel biodrivstoff, har særfordeler ved at det er lavere avgift på drivstoffet.

Fra 2008 innførte vi miljødifferensiering av årsavgiften for å motvirke utslipp som rammer lokalt miljø (nox og partikler). Omleggingen ble gjennomført ved at biler med bensinmotor eller dieselmotor med fabrikkmontert partikkelfilter fikk 400 kroner lavere årlig avgift enn dieslbiler uten slik rensing.

Samtidig har Regjeringen lagt fram en strategi for økt bruk av biodrivstoff i Norge. Fra og med 1. april 2009, skal minimum 2,5 prosent av totalt omsatt mengde drivstoff til veitrafikk skal best av biodrivstoff. Det er lagt opp til å øke omsetningskravet til 5 fem volumprosent fra medio 2010. Dette vil imidlertid bli vurdert nærmere basert på en vurdering av klimaeffekten av biodrivstoff, videre utvikling av EUs bærekraftkriterier frem mot 2010 og utviklingen i andre lands politikk på området. Det tas sikte på å innføre bærekraftskriterier sammen med omsetningspåbudet for 2010.

- *styrke Skatteetaten og intensivere arbeidet mot svart arbeid og skatteunndragelser*

Gjennomført. Skatteetatens innsats mot sosial dumping og skattekriminalitet er styrket gjennom flere tiltak. Reorganisering av Skatteetaten (ROS) skal gi sterkere innsats på disse områdene, og bedre publikumsservice, og større grad av likebehandling. Det er også bevilget penger til etablering av egne skatterevisorer ved politikamrene og flere stillinger til politidistrikt der det er liten kapasitet til å følge opp anmeldelser.

Et eget utvalg har lagt fram en utredning om skatteunndragelser og utarbeidet en rekke forslag til hvordan dette kan bekjempes.

I Soria Moria-erklæringen varslet vi en gjennomgang av skjerpede regler for internprising i konsern. Det er fulgt opp i form av en egen proposisjon med forslag til innstramming som nå er vedtatt av Stortinget.. De nye reglene styrker ligningskontrollen med internprising og bidrar til å fremme riktig skattemessig prising av varer og tjenester innenfor konsern.

Regjeringen har arbeidet for å gjøre det vanskeligere å gjemme inntekter og eierstrukturer i såkalte skatteparadiser. Norge har sammen med de andre nordiske landene inngått informasjonsavtaler med en rekke skatteparadiser.

Informasjonsavtalene kombinert med de nye reglene for kontroll av utenlandske betalingskort vil gjøre det lettere for norske skattemyndigheter å få opplysninger om norske skattyteres midler og inntekter i utlandet. Tidligere er det inngått lignende avtaler med Jersey, Guernsey, Isle of Man, Cayman Islands og Bermuda. Ytterligere forhandlinger er i gang, og flere avtaler skal undertegnes i nær framtid

- *at samboere som har bodd sammen i to år eller mer skal ha samme rett til fritak for arveavgift som ektefeller og samboere med barn*

Gjennomført.

- *øke fribeløpet for ungdom*

Gjennomført. Nedre grense for å betale trygdeavgift er økt fra 29 600 til 39 600 kroner. Man kan nå tjene inntil 40 000 kroner uten å betale skatt, mot 30 000 kroner tidligere.

- *beholde fradraget for gaver til frivillige organisasjoner*

Gjennomført.

- *gjøre generasjonsskifte i familiebedrifter lettere ved å gjennomgå arveavgiften*

Gjennomført. Det ble innført en rentefri avdragsordning for generasjonsskifte i familiebedrifter i 2006. Denne ordningen er nå utvidet fra 7 til 12 år, og størrelsesbegrensningen er avviklet, slik at ordningen ikke lenger bare omfatter de minste bedriftene.

- *at skattesystemet i sterkere grad enn i 2005 skal bidra til er mer rettferdig inntektsbeskatning i samfunnet*

Gjennomført. Summen av skatteendringene siden regjeringsskiftet innebærer moderat skattelette eller uendret skatt for lave og middels inntekter, mens skatten økes sterkest for de med inntekter over 1 million kroner.

- For personer som har en bruttoinntekt på mindre enn 450 000 kroner, er skatten samlet sett redusert med anslagsvis 2,6 milliarder kroner (denne lettelsen skyldes først og fremst økt minstefradrag og økt foreldrefradrag).
- For personer som har en bruttoinntekt på mellom 450 000 og 750 000 kroner, er det gitt moderate skattlettelser (om lag 500 millioner kroner).

- For personer med en bruttoinntekt på mer enn 750 000 kroner, er skatten samlet sett økt med om lag 3 milliarder kroner (denne skatteskjerpelsen skyldes først og fremst økt skatt på aksjeutbytte og aksjegevinster, samt skjerpet formuesskatt).

Inntektsskatt:

Skatten er økt for inntekter over 650 000 kroner, mens inntekter under 400 000 kroner har fått lettelse. Minstefradraget for lønnsinntekt økt fra 31 til 36 prosent. Maksimalt minstefradrag er nå 70 350 kroner.

For pensjonsinntekt er maksimalt minstefradrag økt til 58 900 kroner, og satsen er økt til 26 prosent. Grensene for skattefri nettoinntekt i skattebegrensningsregelen (som skal sikre at minstepensjonister med lav formue slipper skatt) er økt til 109 850 kroner for enslige og 198 150 for ektepar.

Formuesskatt:

Formuesskatten bidro med 11,8 milliarder kroner til felleskassa i 2007. Det tilsvarer om lag halvparten av det vi bruker på barnehager i året. De som har høyest inntekt, har også de største formuene. Sammen med skattleggingen av aksjeinntekter og andre inntekter, sikrer formuesskatten at de aller rikeste bidrar mer til fellesskapet.

Fjerningen av aksjerabatten, økning av formuesverdiene for næringsseiendom, oppjustering av ligningsverdiene for bolig og fritidseiendom og fjerning av 80-prosentregelen har bidratt til å gjøre formuesskatten til et enda bedre fordelingspolitisk virkemiddel. Endringene har mer enn doblet formuesskatten på aksjer for de rikeste, og medført at de 100 mest formuende i gjennomsnitt har fått skjerpet formuesskatten med anslagsvis 5 millioner kroner hver. Samlet sett anslås netto skatteskjerpelse i formuesskatten til om lag 2 milliarder kroner, inkludert virkningene av å fjerne 80-prosentregelen. Denne særregelen var særlig gunstig for de aller rikeste.

Skjerpelsene på toppen har gjort at vi kan gi betydelige lettelse for dem med lavere formuer: Bunnfradraget er økt fra 151 000 kroner til 470 000 kroner, og det dobbelte for ektepar. Dette har redusert formuesskatten for om lag 900 000 personer fra 2005 til 2009. Av disse slipper anslagsvis 400 000 personer å betale formuesskatt i 2009, hvorav halvparten er pensjonister.

Mens 30 prosent av befolkningen betalte formuesskatt i 2005, vil det i 2009 være 20 prosent som betaler denne skatten. Blant de som fortsatt betaler formuesskatt, er formuesskatten redusert for 680 000 personer i 2009, mens den økes for om lag 200 000 personer med jevnt over store formuer. Skattytere med bruttoinntekt på over 1 millioner kroner representerer 2,5 prosent av alle skattytere, mens de betaler så mye som en tredel av all formuesskatt. Det er god fordelingspolitikk!

Arveavgift

Regjeringen har også tettet skattehull i arveavgiften som særlig de rikeste har kunnet benytte seg av. Pengene fra innstrammingen har blitt brukt til å gi lettelse i satser og innslagspunkt i arveavgiften. De samlede virkningene av arveavgiftsomleggingen innebærer at mellom 90 og 95 prosent av alle avgiftspliktige får lavere arveavgift med dagens regler enn med reglene som gjaldt i fjor, mens et lite, velstående mindretall får høyere arveavgift.

Tidligere ble aksjer i ikke-børsnoterte aksjeselskaper gitt 70 prosent rabatt ved verdsetting. Det gjorde at eiere av slike selskaper enkelt kunne nulle ut arveavgiften. Denne aksjerabatten er nå fjernet for overføring av store verdier. Det er imidlertid beholdt en aksjerabatt på 40 prosent for aksjer som er verdsatt til under 10 millioner kroner pr. mottaker av arv og avgiftspliktig gave.

Det er gitt store lettelse i arveavgiftssatsene og økte bunnfradrag. Begge deler vil komme alle mottakere av avgiftspliktig arv og gaver til gode, også mange små og mellomstore bedrifter. Innslagspunktet for de laveste satsene i arveavgiften er økt fra 250 000 kroner til 470 000 kroner, og innslagspunktet for de høyeste satsene er økt fra 550 000 kroner til 800 000 kroner. Den laveste satsen for barn og foreldre er redusert fra 8 til 6 prosent, den høyeste satsen for barn og foreldre er redusert fra 20 til 10 prosent. Satsene for andre arvinger enn barn og foreldre er redusert fra henholdsvis 10 og 30 prosent til 8 og 15 prosent.

Det ble innført en rentefri avdragsordning for generasjonsskifte i familiebedrifter i 2006. Denne ordningen er nå utvidet fra 7 til 12 år, og størrelsesbegrensningen er avviklet, slik at ordningen ikke lenger bare omfatter de minste bedriftene.

Rederinæringen må gjøre opp skattegjeld:

Endelig har en norsk regjering fått gjennomslag for at også rederinæringen må bidra mer til fellesskapet. Samtidig som næringen har fått samme gunstige vilkår som andre land for fremtidige skipsfartsinntekter, er det vedtatt en overgangsordning for rederiene som innebærer innkreving av 14 milliarder kroner i skatt over en periode på 10 år, dvs. 1,4 milliarder kroner årlig. I tillegg er det etablert en ordning med miljøavsetninger som kan bidra til miljøinvesteringer for 7 milliarder kroner i rederiene, alternativt at pengene betales inn som skatt.

- *eiendomsskatt skal også i framtiden være en frivillig kommunal skatt*

Gjennomført. Eiendomsskatten er beholdt som lokal frivillig skatt for kommunene, men regjeringen har fjernet hindringer om at det bare kunne skrives ut eiendomsskatt i byvise strøk i hver enkelt kommune. Denne skatten kan skrives ut i hele kommunen dersom lokalpolitikere ønsker dette, men landbrukseiendom skal unntas.

- *fremme miljøvennlig atferd*

Gjennomført i form av grønn skatteveksling, strategi for bærekraftig utvikling og arbeidet med klimakvoter.

Grønn skatteveksling:

Innenfor et samlet skattenivå er miljøavgifter på forurensende atferd økt, noe som har gitt rom for å utløse lettelser på andre områder. Dette er kjernen i prinsippet grønn skatteveksling. I tråd med dette har vi økt drivstoffavgiftene, CO₂-avgiften for innenlandsluftfart og grunnavgiften for fyringsolje. Inntektene som dette har gitt, er brukt til å senke skatt på lave inntekter og senke prisene på en rekke gebyrer.

Strategi for bærekraftig utvikling:

Vi har også revidert og forbedret strategien for bærekraftig utvikling, og gjøres til en del av budsjettforberedelsene i form av både faglig ekspertise og representanter fra det sivile samfunn.

Klimakvoter:

Norge har besluttet at vi skal overoppfylle Kyotoavtalen med 10 prosent innen periodens utløp i 2012. Det vil si at vi skal bidra til utslippsreduksjoner tilsvarende 9 prosent av det våre utslipp var i 1990. Dette er forankret i klimaforliket mellom alle partiene på stortinget med unntak av FrP. Målet skal vi nå ved å kutte våre egne utslipp og bidra til reduksjon av utslipp i andre land gjennom kjøp av utslippskvoter. FN godkjenner klimakvoter som kan ses på som et sertifikat som gir rett til å slippe ut CO₂. En kvote tilsvarer rett til å slippe ut et tonn CO₂ eller andre klimagasser målt i CO₂-ekvivalenter.

Norge har knyttet seg til EUs kvotemarked, men på en strengere måte enn de fleste EU-land. Staten deler ut noen kvoter gratis, resten auksjoneres ut. Norske kvotepliktige enkeltbedrifter som slipper ut klimagasser må levere kvoter tilsvarende utslippet. En kvote i EUs kvotemarked, gir rett til å slippe ut ett tonn CO₂. Den samlede mengden kvoter er gitt og da betyr det at den som kjøper eller selger kvoten kan slippe ut et tonn mer eller mindre, uten at det samlede utslippsnivået endres.

For å nå våre nasjonale mål må staten levere FN kvoter tilsvarende våre samlede utslipp for hele perioden. For 2010 er utslippet anslått til 57,3 millioner tonn, jf. Perspektivmeldingen. Norges kvotemengde fra FN tilsvarer om lag 51,6 millioner tonn. Norge skal i tillegg overoppfylle med om lag 6,5 millioner tonn, slik at resterende kvotemengden kan sies å være om lag 45 millioner tonn. Differansen, på drøyt 12 millioner tonn, mellom anslåtte utslipp og kvotemengden oppfylles ved utslippsreduksjoner nasjonalt og innenfor EUs kvotesystem og ved kjøp av Kyotomekanismer. Kvotene kjøpes gjennom FN-ordningen for å kjøpe av utslippskvoter i utviklingsland, den såkalte CDM-modellen. Målet med denne ordningen er at kvotekjøpet reduserer veksten i utslipp i u-land, og på den måten bidrar til bærekraftig utvikling i u-land og i Kina og India.

Det er undertegnet avtaler om kjøp av om lag 9,3 millioner klimakvoter for levering til og med 2012. Kvotene kommer fra en rekke vindmølleprosjekter i Kina, fra et skogplantingsprosjekt i Tanzania, fra et komposteringsprosjekt i Chile og fra et biomassekraftverk i Sør-Afrika. Alle kvotene leveres i Kyoto-perioden, det vil si innen utgangen av 2012. De blir betalt ved levering og med dokumentasjon fra FN om at utslippene av klimagasser faktisk er oppnådd. I tillegg kommer også klimakvoter vi vil få levert gjennom en avtale vi har Nordisk miljøinvesteringsselskap. Det er også inngått avtaler som innebærer leveranser etter 2012. Totalt har det blitt inngått avtaler for levering av om lag 11 millioner kvoter.

Skal vi få på plass en ny internasjonal klimaavtale som møter de utfordringene vi står overfor, er vi nødt til å utvikle mekanismer for overføring av ressurser fra den rike del av verden til de fattigste. CDM-kvoter er begynnelsen på et slikt system innen klimapolitikken. Vi arbeider hele tiden for å bedre systemet for å sikre at kvotekjøp faktisk bidrar til å stanse veksten i utslipp.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *strammet inn på skattefaviserte pensjonsspareordninger*

I forbindelse med innføringen av obligatorisk tjenstepensjon, fjernes tidligere skattefordeler ved individuelle pensjonsavtaler (IPA) og individuelle og kollektive livrenter. Obligatorisk tjenstepensjon sikrer at praktisk talt alle yrkesaktive har adgang til skattefavisert pensjonsordning gjennom arbeidsforhold eller næring. I stedet er det innført en ny, skattebegunstig individuell pensjonsordning. Det skal gis et årlig fradrag i alminnelig inntekt for årlige innbetalinger (inkludert kostnader) på inntil 15 000 kroner til den nye ordningen. Ordningene som ble fjernet hadde klart dårligere fordelingsprofil enn den nye begrensede skattefaviserte pensjonsordningen som nå er vedtatt.

- *økt jordbruksfradraget og fradrag for skiferproduksjon*

Jordbruksfradraget ble økt med 35 millioner kroner i 2006 som følge av at øvre grense i fradraget ble økt med 10 000 kroner til 71 500 kroner. Jordbruksfradraget økes med ytterligere 283 millioner kroner i 2007, som varslet i forbindelse med jordbruksforhandlingene i 2006. Den inntektsuavhengige delen av jordbruksfradraget er økt fra 45 000 kroner til 54 200 kroner. Endringen kompenserer landbruket for økte kostnader som følge av økt grunnavgift på fyringsolje.

Det særskilte fradraget i inntekt fra skiferproduksjon er økt til samme nivå som jordbruksfradraget.

- *økt fiskerfradrag*

Fiskerfradraget er økt fra 80 000 kroner i 2007 til 150 000 kroner i 2009.

- *økt reindrifftsfradrag*

Reindrifftsfradraget økes på en tilsvarende måte til samme nivå som jordbruksfradraget fra 2009.

- *økt satsen i reisefradraget*

Satsen i reisefradraget er økt fra 1,40 kroner pr. km til 1,50 kroner pr. km.

- *endret dokumentavgiften*

For å bidra til økt likestilling mellom samboerskap og ekteskap er samboere fritatt for dokumentavgift ved overføring av hjemmel til felles bolig ved samlivsbrudd.

- *hevet beløpsgrensen for arbeid i hjemmet*

Grensen for lønnsinnberetningsplikt ved arbeid i tilknytning til hjem og fritidsbolig er økt fra 1 000 kroner til 4 000 kroner, og grensen for når arbeid i privat hjem og fritidsbolig skal være fritatt fra arbeidsgiveravgift er økt fra 50 000 til 60 000 kroner. Privat pass av barn under 12 år og barn med særlige behov er allerede helt fritatt fra arbeidsgiveravgift.

Private arbeidsgivere skal kunne bruke de forenklete ordningene for oppgjør av skattetrekk, når utbetalt lønn ikke overstiger 60 000 kroner i løpet av et år. Tidligere var grensene for bruk av ordningene 30 000, 50 000 og 60 000 kroner, avhengig av hva arbeidet gjaldt og hvilken forenklet ordning man bruker.

- *innført årlig fribeløp for gaver i arveavgiften*

Det er innført årlig fribeløp for gaver tilsvarende halvparten av 1 G ved inngangen til kalenderåret (dvs. 33 406 kroner i 2008). Dette erstatter arveavgiftslovens avgiftsfrihet for såkalte leilighetsgaver.

- *gjeninnført skattefri avsetning til egenkapital for samvirkeforetak*

Ordningen med 15 prosent skattefri avsetning til egenkapital for samvirkeforetak gjeninnført.

- *økt foreldrefradraget*

Foreldrefradraget gir anledning til å trekke utgifter til barnehage, godkjent dagmamma eller skolefritidsordning i alminnelig inntekt. Øvre grense i fradraget er 25 000 kroner for første barn, deretter øker grensen med kroner 5000 pr barn. Fradraget er økt gjeldende fra 2008 fra 5000 til 15 000 pr barn utover det første. Det gir en skattelette på

kroner 2800 kroner for en tobarnsfamilie med over 40 000 kroner i utgifter til barnepass i året. En familie med tre barn og årlige utgifter på 55 000 kroner vil spare 5600 kroner i skatt.

- *utvidet BSU-ordningen*

Årlig maksimalt sparebeløp er økt til 20 000 kroner, og maksimalt samlet sparebeløp inntil fylte 33 år økes til 150 000 kroner. BSU-ordningen innebærer at personer kan få fradrag i skatten for 20 prosent av sparebeløpet til og med det inntektsåret vedkommende fyller 33 år.

- *bedre oppfølging av vanskeligstilte skattytere*

Det arbeides med hvordan regionene skal legge til rette for særskilt oppfølging av vanskeligstilte skattytere for å bidra til at flest mulig i denne gruppen klarer å oppfylle sine forpliktelser overfor ligningsmyndighetene.

- *"stille aksept" av selvangivelsen*

Det er innført fritak for leveringsplikt av selvangivelse. For inntektsåret 2005 var det om lag 3,3 millioner skatteyttere som mottok forhåndsutfylt selvangivelse. Av disse hadde 55 prosent ingen endringer eller tilføyelser til de forhåndsutfylte opplysningene. Skatteyttere som etter å ha kontrollert den mottatte selvangivelsen, finner at den er fullstendig og korrekt utfylt, ikke trenger å levere denne, verken ved retur av papirutgaven til likningskontoret eller elektronisk via telefon eller internett.

- *ferne" snikskatter"*

Deler av skattelettelsene som Bondevik-regjeringen fikk gjennomført ble trukket tilbake gjennom at befolkningen måtte betale overprisede gebyrer på flere områder. Dette er en form for skjult skattlegging, såkalte snikskatter, som den regjeringen har begynt å rydde opp i.

Gebyrene for tvangsforretninger og gebyrene som kreves inn av Statens vegvesen for utstedelse av førerkort, førerprøve mm reduseres med til sammen 270 millioner kroner. Prisen på pass for barn redusert fra 420 kroner til 270 kroner, dvs. ned til kostpris. Passgebyr for voksne er satt ned fra 990 kroner til 450 kroner. Også gebyrene knyttet til Brønnøysundregistrene og Merkeregistret for fiskefartøy er redusert

- *momsfritak for pro-bono arbeid*

Det er blitt lettere å yte gratistjenester på veldedig grunnlag uten å betale merverdiavgift. Det betyr at advokater ikke lenger trenger å innrapportere moms av gratisarbeid.

- *gitt utgiverne av gateavisene momsfristak*

Salg av gateaviser gir mulighet til inntekt for en gruppe mennesker som ellers finansierer sine levekostnader gjennom tigging eller kriminalitet. For utgiveren som oppfyller de alminnelige vilkår for registrering i momsmanntallet innebærer fritaket at det ikke skal beregnes utgående moms ved omsetning av tidsskriftet, men at det likevel foreligger rett til fradrag for inngående moms på anskaffelser til virksomheten.

- *øk taxfree-kvoten*

Taxfree-kvoten er økt slik at reisende kan ha med to eller fire flasker vin, avhengig av om de kjøper sprit eller ikke. Endringen innebærer at det blir mer samsvar mellom kvoten og størrelsen på flasker og kartonger

- *forbedret vilkår for frivillige*

Grensen for skattefrie lønnsutbetalinger fra frivillige organisasjoner er økt fra 2 000 kroner til 4 000 kroner. Det betyr for eksempel at en fotballtrener eller en musikk lærer kan motta inntil 4000 kroner skattefritt som en påskjønnning for den innsatsen de gjør. Grensen ble sist endret i 1992. Grensen for betaling av arbeidsgiveravgift i frivillige organisasjoner med 50 prosent – fra 300 000 kroner til 450 000 kroner for organisasjonen samlet, mens beløpet for den enkelte lønsmottaker heves fra 30 000 kroner til 45 000 kroner.

- *varslert momskompensasjon for frivillig sektor*

Regjeringen ønsker å trappe opp støtten til momskompensasjon for frivillig sektor med opp mot 1 milliard kroner over noen år. Se nærmere omtale i kulturkapittelet.

- *gitt adgang til å skrive ut eiendomsskatt på oppdrettsanlegg i sjø*

Forutsetningen er at kommunen har innført eiendomsskatt for hele kommunen.

- *reduisert årsavgiften for motorsykler*

Årsavgiften er redusert til halvparten av gjennomsnittlig avgift for bil.

- *innført ny avskrivingsrate for faste tekniske installasjoner*

Faste tekniske installasjoner i bygg skilles nå ut i en egen saldogruppe for separat avskrivning, med en avskrivningsrate på 10 prosent Dette gjør det mer lønnsomt å investere i nye og mer energieffektive løsninger ved utskiftning av faste tekniske installasjoner.

- *hevet beløpsgrensen i skattefunnordningen*

Skattefunnordningen innebærer skattefradrag for kostnader til forskning og utvikling. Beløpsgrensen for fradraggrunnlaget er hevet fra 4 til 5,5 millioner kroner for egenutført FoU og fra 8 til 11 millioner kroner for innkjøpt FoU. Høyere beløpsgrenser kan bidra til at noen flere prosjekter blir gjennomført og at noen prosjekter blir gjennomført raskere enn ellers planlag.

- *stilt strengere krav til markedsføring av spareprodukter*

Stortinget har vedtatt nye regler hvordan spareprodukter skal presenteres for kundene, for å hindre at folk blir lurt til å investere i produkter som har større kostnader enn det de er klar over. Yrkestittelen "rådgiver" erstattes med "selger", og det er stilt strengere krav til informasjon om kostnader risiko knyttet til å plassere pengene sine i bestemte produkter.

- *åpnet Finansportal*

Det er åpnet finansportal – det vil si en internettside der folk kan få uavhengig og objektiv informasjon og kunnskap om lån og andre tilbud fra finansinstitusjonene.

- *innført ny eiendomsmeglingslov*

Vi har skjerpet kravene til hvilke opplysninger som skal gis om eiendom som er til salg, og krav om kompetanse og uavhengighet hos eiendomsmeglerne. Ny lov om eiendomsmegling inneholder strengere krav til kompetanse. Tittelen "megler" lovbeskyttes og vil bare kunne benyttes av personer med formell kompetanse. Regelverket er skjerpet for å sikre meglers uavhengighet. Meglers plikt til å innhente og legge frem opplysninger om eiendommen er skjerpet. Progressiv provisjon forbys i forbrukerforhold, og det er innført pliktig deltagelse i Klagenemnd. Det er også innført forbud mot at eiendomsmegler formidler bud når budgiver har satt en akseptfrist som er kortere enn 24-timer fra siste annonserte visning, for å få ned tempoet i opphetede budrunder.

- *skjerpet kravene til salg av sammensatte produkter*

Investeringsrådgivning er blitt konsesjonspliktig, og kontrolleres av Kredittilsynet. Det er satt krav til egnethetstest. Det er ikke lenger anledning til å selge finansielle produkter som ikke er egnet for kundene, og som kundene ikke har forutsetning for å forstå. Dette er viktig for å unngå at forbrukere investerer i kompliserte og dårlige finansielle produkter.

- *gjort det lettere å bytte bank*

Nye praktiske ordninger (switching codes) skal gjøre det lettere å bytte bank.

- *fremmet forslag om nye regler for sparebanksektoren*

Den nye loven skal bidra til å styrke og bevare egenarten til sparebankene og andre finansinstitusjoner som ikke er organisert i aksjeselskaps form. Sparebankene får nå et kapitalinstrument som blir mer konkurransedyktig med aksjer. Dette er oppfylging av Soria Moria formuleringene om å styre grunnfondsbevisets stilling. Videre legger loven på plass en ny regulering av strukturendringer. Formålet med lovforslaget er først og fremst å sikre en regulering som gir mulighet for struktur- og foretaksendringer innenfor sparebanksektoren, og som for den enkelte sparebank vil være et godt alternativ til omdanning til bank i aksjeselskaps form. Reglene som foreslås skal legge til rette for at vanlig sparebank og sparebank med eierandelskapital fortsatt skal være hovedmodeller innen sparebanksektoren.

- *iverksatt tiltak for å bedre konkurransen i fripolisemarkedet*

For å legge til rette for økt konkurranse i markedet for fripoliser og pensjonskapitalbevis, samt individuelle kontrakter har Regjeringen lagt fram lovforslag om oppheving av retten til å kreve flyttegebyr (som i dag er på 200 kroner) ved flytting av fripoliser og pensjonskapitalbevis. Også retten til å kreve flyttegebyr ved flytting av individuelle pensjonsavtaler, foreslås opphevet. Videre er det foreslått at oppsigelsesfristen ved flytting av fripoliser og pensjonskapitalbevis, samt for individuelle pensjonsavtaler, foreslås redusert fra to måneder til en måned. Det er også lagt fram forslag om regler som presiserer at selskapet skal betale forsinkelsesrente dersom flytting av midlene til det nye selskapet ikke foretas innen oppgjørsfristen.

Kapittel 4. Næringspolitikk

Vårt mål er at Norge skal bli en av de ledende, innovative, dynamiske og kunnskapsbaserte økonomier i verden innenfor de områder hvor vi har fortrinn. Norge skal være et godt land å drive næringsvirksomhet i.

Fra Soria Moria-erklæringen

For å opprettholde og øke velferden på sikt, er det nødvendig med fornyelse – både i næringslivet og i offentlig sektor. Ved å bruke kunnskap på nye måter, utvikle nye produkter, jobbe smartere og finne nye bruksområder, øker virksomhetene sin verdiskaping. Regjeringen prioriterer innovasjon høyt, og la derfor høsten 2008 frem en stortingsmelding om regjeringens innovasjonspolitik (”Et nyskapende og bærekraftig Norge” St.meld. nr. 7 (2008-2009)). Meldingen viser hva vi gjør for å legge til rette for bærekraftig verdiskaping. Meldingen følger mål i Soria Moria-erklæringen om at Norge skal bli en av de ledende, innovative, dynamiske og kunnskapsbaserte økonomier i verden innenfor de områder hvor vi har fortrinn – og at Norge skal være et godt land å drive næringsvirksomhet i.

Regjeringen legger an en bred og helhetlig nærings- og innovasjonspolitik, der gode ideer og omstillingsvilje skal vinne fram. Innovasjonspolitikken er innrettet for styrket innovasjons- og omstillingsevne blant gründere, i bedrifter og i offentlig sektor. Tiltakene i stortingsmeldingen fremmer blant annet entreprenørskap og samarbeid mellom institusjoner og foretak, varsler satsinger på utdanning, forskning, design og rettighetsbeskyttelse, bidrar til forenkling for bedrifter og foretak, styrker virkemiddelapparatet, og medvirker til kompetanseutvikling i næringslivet.

I meldingen understrekes det også at innovasjon er nødvendig for å møte utfordringer på områder som klimaendringer, globalisering, aldrende befolkning og ressursutarming. Derfor har vi spesielle satsinger på disse områdene.

Velferdssystemet gir mennesker og foretak gode muligheter og trygge rammer for nyskaping. Økt verdiskaping bidrar igjen til å styrke velferdssamfunnet. I stortingsmeldingen understrekes det at vi trenger begge deler dersom Norge skal være et godt land å leve i, så vel som å drive næringsvirksomhet i.

- *utvikle nasjonale strategier innen de næringsområder hvor Norge har kompetanse eller særlige fortrinn, som marin sektor, maritim sektor, energi, miljø og reiseliv*

Marin sektor er et område hvor Norge har klare fortrinn, basert på ressurstilgang og kompetanse bygd opp gjennom generasjoner. ”Regjeringens strategi for marin sektor” ble lagt fram våren 2009. Her redegjøres det for hvordan regjeringen har fulgt opp politikken presentert i Soria Moria-erklæringen. Det blir videre fremmet nye

målsetninger og forslag til politikk på viktige innsatsområder for videre utvikling av marin sektor.

Regjeringen la fram en strategi for miljøvennlig vekst og økt kompetanse i de maritime næringer høsten 2007, og i statsbudsjettene for 2008 og 2009 ble det satt av 100 millioner kroner til en rekke tiltak for at Norge skal utvikle sin posisjon som en verdensledende maritim nasjon. Regjeringens maritime strategi omtaler fem hovedutfordringer for de maritime næringer: globalisering og rammevilkår, miljøvennlige maritime næringer, maritim kompetanse, maritim forskning og innovasjon og nærskipfart og inneholder til sammen 53 tiltak. Nærings- og handelsministeren presenterte en rapport om maritim strategi i juni 2009. I løpet av to år er det levert positive resultater av de 53 tiltakspunktene i strategien, men samtidig sliter de maritime næringene i den globale nedgangskonjunkturen.

I desember 2007 lanserte regjeringen en nasjonal strategi for reiselivsnæringene. Visjonen for strategien er "Verdifulle opplevelser". Hovedmålene er økt verdiskaping og produktivitet i reiselivsnæringen, levedyktige distrikter gjennom flere helårs arbeidsplasser innenfor reiselivsnæringen og Norge – et bærekraftig reisemål. Strategien presenterer i alt 72 tiltak på syv innsatsområder: Innovasjon, et bærekraftig reiseliv, kvalitet, kompetanse, områdeutvikling, markedsføring og organisering. Regjeringen legger opp til en ytterligere styrking av satsingen på reiseliv. For 2009 er bevilgninger til reiseliv økt med 30 millioner kroner, til totalt 245 millioner kroner.

Regjeringen fremmer landbruk som en viktig del av reiselivsproduktet, og det er avsatt 23 millioner kroner til Utviklingsprogram for grønt reiseliv i 2008. Regjeringen har også foreslått at det avsettes 18 millioner kroner i 2009. Levedyktige distrikter gjennom flere helårs arbeidsplasser i reiselivsnæringen er ett av hovedmålene for reiselivsstrategien.

Den strategiske tilnærmingen gjelder også forskningspolitikken, og regjeringen tar dette videre i Forskningsmeldingen "Klima for forskning" (St.meld. nr. 30 (2008-2009)) der den fremmer forslag om at det skal utarbeides strategier for forskningen på de generiske teknologiområdene IKT, bioteknologi og material-/nanoteknologi. Disse ventes å bli særlig viktige for fremtidens næringsutvikling og verdiskaping.

Regjeringen har opprettet et strategisk råd for miljøteknologi som skal gi innspill til og følge opp en nasjonal strategi for miljøteknologi. Rådet består av næringslivsledere, kompetansemiljøer og organisasjoner. En publikasjon om hovedelementene i en nasjonal strategi for miljøteknologi vil legges frem til sommeren.

- *øke støtten til næringsutvikling gjennom Innovasjon Norge, herunder investeringstilskuddet, SIVA og de regionale utviklingsmidlene*

Regjeringen foretok en kraftig styrking av Innovasjon Norges bevilgninger til innovasjon og nyskaping i budsjettet for 2006. De landsdekkende bevilgningene til disse formålene ble økt med 307 millioner kroner i 2006 sammenlignet med budsjettet

for 2005. Denne satsingen ble videreført i budsjettene for 2007 og 2008. I saldert statsbudsjett for 2009 ble ordninger under Innovasjon Norge videre styrket. I regjeringens tiltakspakker knyttet til finansuroen ble ordninger under Innovasjon Norge økt med ytterligere -652 millioner kroner for 2009 sammenlignet med saldert budsjett for 2009. I tillegg er rammen for lavrisikolån økt med 2 milliarder kroner til 3,5 milliarder kroner og rammen for landsdekkende innovasjonslån økt med 1,1 milliarder kroner til 1,4 milliarder kroner. Rammen for ordinære garantier er økt med i alt 130 millioner kroner til 170 millioner kroner. I 2008 lanserte Innovasjon Norge NyVekst, en ny ordning med driftstilskudd for nystartede vekstbedrifter i det distriktspolitiske virkeområde med en bevilgning fra KR D på 40 millioner kroner i 2008. NyVekst-ordningen er et viktig tiltak innenfor regjeringens entreprenørskapssatsing. Bevilgningen fra KR D ble økt med 30 millioner kroner til en ramme på 70 millioner kroner i 2009.

Programvirksomheten i SIVA har også økt og er finansiert over budsjettene til KR D og NHD. Midlene brukes til innsats i næringshager, inkubatorer, industriinkubatorer og ulike nettverks- og utviklingsaktiviteter over hele landet. I statsbudsjettet for 2008 ble det bevilget 35 millioner kroner til SIVAs innovasjonsvirksomhet over NHDs budsjett. Bevilgningene til SIVA over KR Ds budsjett var i 2008 om lag 67 millioner kroner. I 2009 ble det bevilget 36,5 millioner kroner til SIVA over NHDs budsjett, og 73 millioner kroner over KR Ds budsjett.

Tilskuddet til fylkeskommunene for regional utvikling over KR Ds budsjett er økt med 317 millioner kroner fra 2005 til 2009. I 2009 utgjorde dette 1379,3 millioner kroner. Omlag halvparten av de regionale utviklingsmidlene blir benyttet til bedriftsrettede tiltak gjennom Innovasjon Norge.

Gjennom forvaltningsreformen blir fylkeskommunene en enda tyngre regional utviklingsaktør—med virkemidler for en helhetlig regional politikk. Høsten 2008 la regjeringen frem Ot. prp. nr. 10 (2008-2009) Om lov om endringer i forvaltningslovgivningen mv. (gjennomføring av forvaltningsreformen). Denne proposisjonen inneholder forslag til nødvendig lovgrunnlag for å sikre ivaretagelse av de fleste nye oppgaver som fylkeskommunene skal overta fra 2010. Ved iverksettelsen av forvaltningsreformen vil 49 prosent av eierskapet til Innovasjon Norge overføres til fylkeskommunene. Målsettingen med at fylkeskommunene får eierskap i tillegg til eksisterende oppdragsgiverrolle er å styrke fylkeskommunenes strategiske og samordnende rolle.

- *gjeninnføre kommunale næringsfond*

Det ble skjønntildelt 100 millioner kroner til kommunale næringsfond både på budsjettet i 2006, 2007 og 2008. På budsjettet for 2009 er bevilgningen økt til 145 millioner kroner.

- *øke offentlige bevilgninger til såkornkapital. Fokus må omfatte en større del av virksomhetens aktiviteter enn bare produktutviklingen. Vi vil at den landsdekkende såkornordningen knyttet til universitetene også bør omfatte Universitetet i Tromsø. Ordningen i Tromsø bør samordnes med den distriktsrettede låneordningen*

Regjeringen har arbeidet med å opprette landsdekkende og distriktsrettede såkornfond som vil kunne gjøre det enklere å få frem nyskapende prosjekter. De fire landsdekkende fondene (Oslo, Stavanger, Bergen og Trondheim) og de distriktsrettede fondene (i Bodø, Førde, Tromsø og to i Namsos) er alle operative. Ordningen i Tromsø ble etablert på distriktsrettede vilkår. Fondet for Innlandet er så langt ikke opprettet, men er utlyst på nytt.

- *øke bruken av statlige forsknings- og utviklingskontrakter. Vi vil konvertere deler av statsgjelden til SIVA til egenkapital*

Regjeringen har økt bevilgningen til forsknings- og utviklingskontrakter. I statsbudsjettet for 2009 ble det bevilget 265 millioner kroner, som er en betydelig økning sammenlignet med nivået før Stoltenberg II-regjeringen. Bevilgningen ble økt med ytterligere 65 millioner kroner til 330 millioner kroner i regjeringens tiltakspakke for 2009. Konverteringen av totalt 150 millioner kroner av SIVAs statskassegjeld til innskuddskapital ble slutført i 2007.

- *utvikle sentra for spisskompetanse rundt om i landet, og sentra for fremragende forskning knyttet til universitetsmiljøene*

De 13 sentre for fremragende forskning som ble etablert 2002 ble evaluert i 2007, og alle passerte. Ordningen ble utvidet fra 2007. 98 nye søkere meldte seg og det ble utpekt åtte sentre for fremragende forskning, i tillegg til de 13 som har hatt slik status fra tidligere.

Regjeringen vedtok å bevilge 52 millioner kroner i 2006 til Norwegian Centres of Expertise (NCE). Innovasjon Norge, SIVA og Norges forskningsråd har det operative ansvaret for programmet. Programmet skal bidra til å styrke innovasjonsaktiviteten i de mest vekstkraftige og internasjonalt orienterte regionale næringsklyngene i Norge. Programmet skal tilby finansiell og faglig støtte til gjennomføring av langsiktige og målrettede utviklingsprosesser. Støtten fra programmet skal bidra til å redusere hindringer for samarbeid mellom aktører, akselerere gjennomføringen av viktige utviklingsprosesser og prosjekter, samt koordinere og målrette private og offentlige innsatser for å utvikle klyngen. Seks miljøer fikk NCE-status i 2006. Programmet ble videreført i 2007 med utnevning av 3 nye NCEer. Ni næringsmiljøer har til nå fått NCE-status. Det skal velges ut 3-4 nye NCE'er våren 2009.

Regjeringen har bevilget 30 millioner kroner til NCE over NHDs budsjett for 2009, mot 25 millioner kroner i 2008 og 22 millioner kroner i 2007.

Kommunal- og regionaldepartementet bevilget 30 millioner kroner i henhold til den planlagte opptrappingen av NCE- programmet i 2007. Bevilgningene på KRDs budsjett for 2008 til NCE-programmet er på om lag 35 millioner kroner. Bevilgningene på KRDs budsjett for 2009 er på ytterligere 5 millioner kroner, slik at totalrammen til NCE over KRDs budsjett er 40 millioner kroner.

- *i større grad arbeide for å utvikle regionale verdiskapingsmiljøer*

Som et ledd i regjeringens arbeid med å utvikle regionale verdiskapingsmiljøer, er bevilgningene til både Norwegian Centres of Expertise (NCE)-programmet og Arena-programmet betydelig styrket. De samlede bevilgningene fra KRd og NHD til programmene er økt fra 37 millioner kroner i 2005 til om lag 95 millioner kroner i 2007. Bevilgningene på KRDs budsjett for 2008 til NCE-programmet og Arena-programmet er om lag 53 millioner kroner herav 18 millioner kroner til Arena-programmet. Bevilgningene på KRDs budsjett for 2009 til NCE-programmet og Arena-programmet er om lag 58 millioner kroner. Dette tilsvarer en økning på 9,4 prosent fra 2008. Bevilgningen på NHDs budsjett til NCE-programmet og Arena-programmet er på til sammen 44 millioner kroner i 2008 og 50 millioner kroner i 2009.

I 2008 ble den nye tjenesten Bedriftsnettverk etablert. Sammen med NCE og Arena-programmet skal tjenesten stimulere til innovasjons- og omstillingsprosesser i bedriftsnettverk basert på samarbeid mellom bedrifter, kunnskapsaktører og det offentlige. Tjenesten Bedriftsnettverk skal hjelpe små og mellomstore bedrifter, med hovedkontor i Norge, i alle bransjer, sektorer og landsdeler, til å etablere forpliktende samarbeid med andre bedrifter. Nettverket må i tillegg ha internasjonalt potensial. Det ble bevilget 3 millioner kroner til tjenesten både i 2008 og 2009 over KRDs budsjett.

Det settes av 5 millioner kroner over NHDs budsjett til et eventuelt NCE innen reiseliv. På den måten vil regjeringen bidra til å bygge opp et nasjonalt kompetansesenter og styrke samspillet mellom næringsaktører, kunnskapsaktører og det offentlige.

Programmet Virkemidler for regionalt FoU og Innovasjon (VRI) følger også opp dette. Flere departement bidrar økonomisk til arbeidet. I 2007 ble det bevilget 30 millioner kroner til VRI over KRDs budsjett. I 2008 ble denne satsningen styrket ytterligere til om lag 37 millioner kroner. I 2009 økes bevilgningen til VRI med ytterligere 2 millioner kroner over KRDs budsjett, slik at det overføres en ramme på 39 millioner til programmet.

- *bidra til at det etableres lokale servicekontor for næringslivet*

De fleste fylker i Norge har opprettet egne servicekontorer som enten veileder, kurser eller gir entreprenører informasjon om etablering og drift av næringsvirksomhet. Enkelte kommuner har egne kontorer, mens andre har etablert interregionale enheter. Servicekontorene er imidlertid lite koordinert og tilbudets innhold varierer mellom fylkene.

KRD, LMD og FKD videreførte i 2008 en nasjonal tverrdepartemental satsing på kommunene som førstelinje med Innovasjon Norge som operatør, i samarbeid med KS. I satsingen arbeides det blant annet med tiltak som styrker kommunenes kompetanse innen næringsutvikling, utvikling av interkommunalt samarbeid, nettverksbygging og erfaringsutveksling. KRD bevilget 2 millioner kroner til satsingen i 2008. I 2009 bevilges ytterligere 1 million kroner til satsingen over KRDs budsjett.

- *forbedre norsk patentpolitikk slik at vi kan sikre patentrettigheter på høyde med våre konkurrentland*

Norge har med virkning fra 1.1.2008 tiltrådt Den europeiske patentorganisasjonen (EPC). Dette vil gjøre det lettere for norske bedrifter å konkurrere i det europeiske markedet, og det blir enklere og billigere å sikre seg patent i Europa. EPC gjør det enklere for norske bedrifter å sikre seg patent i Europa, og for utenlandske bedrifter å sikre seg patent i Norge. Den nye situasjonen vil stimulere norske bedrifter til å satse på å øke sin kompetanse på immaterielle rettigheter, og til mer bevisst bruk av patenter og andre beskyttelsesmetoder. Den vil også kunne gjøre Norge mer attraktivt for utenlandske investorer.

Nordisk patentinstitutt (NPI) ble opprettet 1.1. 2008 som et samarbeid mellom Danmark, Island og Norge. Det er opprettet i henhold til en internasjonal avtale som ble fremlagt av regjeringen i 2007. Det gir nordiske bedrifter et godt tilbud for behandling av deres internasjonale patentsøknader.

I 2009 blir det utlyst engangsmidler for at universiteter og høyskoler skal starte eller videreutvikle studietilbud innen beskyttelse av immaterielle rettigheter.

- *utvide ordningen med etableringsstipend til gründere i regi av Innovasjon Norge og utrede opprettelsen av en Gründer-bank*

Regjeringen viderefører ordningen med etablererstipend finansiert gjennom Innovasjon Norge finansiert av KRD. Etter regjeringens tiltakspakke er det også opprettet en landsdekkende etablererstipendordning på 150 millioner kroner for 2009, slik at også gode prosjekter i sentrale områder har anledning til å motta støtte.

I regjeringens eierskapsmelding ble det varslet en gjennomgang av gründerfinansieringen, herunder eventuell opprettelse av en gründerbank.

Regjeringens forslag i statsbudsjettet for 2008 om etablering av et nytt statlig investeringsfond på 2,2 milliarder kroner ble fulgt opp i februar 2008 ved stifting av Statens investeringsselskap AS, selskapet har fått navnet Investinor AS og er nå operativt.

- *sikre gründere og etablerere gode sosiale ordninger, blant annet se på vilkårene for selvstendig næringsdrivende til å kombinere yrkeskarriere med barneomsorg*

Regjeringen har gitt selvstendig næringsdrivende rett til foreldrepenger med 100 prosent av inntektsgrunnet fra 1. juli 2008.

- *utvikle en nasjonal handlingsplan for kvinnelige entreprenører og opprette finansieringsordninger som særlig stimulerer til innovasjon og entreprenørskap blant kvinner*

Regjeringen la i februar 2008 fram en handlingsplan for å øke entreprenørskap blant kvinner. Planen er ambisiøs: "Regjeringa vil prioritere entreprenørskap blant kvinner. Målet vårt er at fleire kvinner skal bli entreprenører, og at kvinnedelen blant nye entreprenører skal være minst 40 prosent innan 2013". Syv departementer og åtte statsråder har samarbeidet om planen. Dette viser at vi prioriterer entreprenørskap blant kvinner og at vi har en helhetlig og samordnet tilnærming til satsingen.

I planen er det 12 konkrete tiltak som skal stimulere til mer entreprenørskap blant kvinner. Et viktig tiltak er at departementene (NHD, KRD, LMD, FGD og KD) har utformet en felles tekst i tildelingsbrevene til virkemiddelapparatet (Innovasjon Norge, Norges forskingsråd og SIVA). I teksten kommer det fram at aktørene i virkemiddelapparatet skal prioritere kvinner som målgruppe og aktivt arbeide for å øke andelen kvinner i alle program og tjenester, gjennomgående arbeide for å øke andelen kvinner i styre og ledelse, rapportere om andelen kvinner i program og tjenester og sette klare mål for andel kvinner i programmene. Foreløpige tilbakemeldinger fra virkemiddelapparatet tyder på at satsingen gir resultater.

Arbeidet med oppfølgingen av handlingsplanen videreføres i 2009. Det er lagt opp til en midtveisevaluering av handlingsplanen og tiltakene som inngår i planen. En referansegruppe følger opp iverksettingen av planen.

For å stimulere til mer entreprenørskap blant kvinner har regjeringen initiert en egen pris for kvinnelige gründere. Den skal deles ut i juni og gå til en kvinnelig gründerbedrift med gode resultater og med potensial og ambisjoner om videre vekst, gjerne internasjonalt. Hensikten er å stimulere til offensive vekststrategier blant kvinnelige gründere.

- *etablere nye ordninger for å sikre bedre kapitaltilgang til norske bedrifter. Et eget fond med betydelig kapitalbase skal utredes*

Den betydelige satsingen på Innovasjon Norge og SIVA fra budsjettet i 2006 ble videreført og styrket i 2007, 2008 og 2009 for å bidra til bedret kapitaltilgang til norske bedrifter. Regjeringen har styrket bevilgningen til tilskudd, samt tapsfond for innovasjonslån og garantier gjennom Innovasjon Norge. I 2009 bevilges det i alt 563 millioner kroner til tilskudd og tapsfond for innovasjonslån og garantier, jf. Stortingets behandling av revidert budsjett for 2009. De landsdekkende og distriktsrettede såkornordningene er på plass. Alle fondene er nå operative, med unntak av det distriktsrettede fondet for Innlandet.

Rammen for Alminnelig garantiordning og U-landsordningen under GIEK er økt betydelig under denne regjeringen. Gjeldende rammer er henholdsvis 110 og 3,15 milliarder kroner, en økning fra henholdsvis 40 og 2,1 milliarder kroner under Bondevik II-regjeringen. Videre ble ordningen for byggelån til skipsbyggingsindustrien utvidet fra 2,5 til 8 milliarder kroner. Regjeringen følger opp eierskapsmeldingen og det er opprettet et nytt investeringselskap, Investinor AS, med 2,2 milliarder kroner i kapital. Selskapet er organisert som et datterselskap under Innovasjon Norge. Investinor AS skal bidra til økt verdiskaping i Norge ved å foreta direkte egenkapitalinvesteringer og utøve aktivt eierskap i prosjektene. Selskapet skal prioritere de fem satsingsområdene miljø, energi, reiseliv, marin og maritim sektor, i tråd med Soria Moria-erklæringen, og ha et spesielt fokus på klima- og miljøprosjekter. Av kapitalen på 2,2 milliarder kroner forbeholdes 0,5 milliarder kroner investeringer i marint næringsliv.

- *styrke samarbeidet mellom forskning og næringsliv og opprette kompetanseprogram for ulike bransjer hvor hele spekteret fra fagarbeidere til forskningsinnsats inngår*

Forskningsbevilgningene over Nærings- og handelsdepartementets budsjett er i 2009 på over 1,9 milliarder kroner, inklusive tilskudd til romforskning. Dette er en økning på om lag 41 prosent sammenlignet med budsjettet for 2005. Denne økningen bidrar til å styrke samarbeidet mellom forskningsinstitusjoner og næringsliv, særlig på områder hvor Norge har fortrinn (det vil si maritim forskning, forskning på økt industriell bruk av naturgass m.m.). Det er videre etablert en ordning med næringslivsorientert doktorgradsutdanning. Egne sentre for forskningsdrevet innovasjon (SFI) og nasjonale Centre of Expertise (NCE) er opprettet i samarbeid mellom forskningsmiljøer og næringslivet.

Kompetanseutvikling er gitt en sentral plass i så vel regjeringens fremlagte strategier for maritim virksomhet som for reiseliv.

Økt landbasert verdiskaping i Nord-Norge er en sentral del av regjeringens nordområdestrategi. KRD bevilget i 2009 35 millioner kroner til Forskningsløft i Nord, i regi av Forskningsrådet. Målet er en strategisk styrking og videre oppbygging av den nordnorske kompetanseinfrastrukturen gjennom økt samarbeid. Reiseliv og arktisk teknologi er prioriterte tema. Satsingen går over 5 år.

Regionale forskningsfond (RFF) gir fylkeskommunene en rolle i norsk forskning. Reformen inngår i forvaltningsreformen og bygger på at fylkeskommunene utarbeider forskningsstrategier og finner sammen i regioner. I hver region vil det være et styre med ansvar for å lage planer og for å lyse ut og bevilge midler. Fylkeskommunenes forslag til regioninndeling er avklart og godkjent av Kunnskapsdepartementet (KD) i samråd med Kommunal- og regionaldepartementet. Fondene starter sin virksomhet 1. januar 2010.

- *utrede en næringsretta designpakke, som inkluderer utdanning, viktige næringer og industrimiljøer og Innovasjon Norge*

Regjeringen ønsker en langsiktig satsing på design, og la i juni 2006 fram den næringsrettede designpakken "Design og verdiskaping – regjeringens satsing på næringsrettet design". I designpakken, som gjelder for perioden 2006-2009, ligger det et knippe tiltak som skal bidra til holdnings- og adferdsendringer når det gjelder bruk av design i næringslivet. Visjonen er at design skal bli en naturlig del av innovasjonsprosessen i norsk næringsliv og en drivkraft for å utvikle næringslivets konkurransekraft. Satsingsområdene er bl.a. designrådgivning i hele landet, utdanning og kompetansetiltak. Prioriterte bransjer er maritim industri, reiseliv og mat- og treindustrien.

Norsk Designråd har som formål å fremme bruk av næringsrettet design som strategisk innovasjonsverktøy i norsk industri og næringsliv. Norsk Designråd får i 2009 et tilskudd på 36 millioner kroner over Nærings- og handelsdepartementets budsjett. Dette er en økning i bevilgningen på 11 millioner kroner. 10 millioner kroner av dette er øremerket et pilotprosjekt kalt "Designdrevet innovasjonsprogram (DIP)". Formålet med programmet er å øke innovasjonsgraden i norske bedrifter, og stimulere til bruk av designmetodikk fra idéfasen i innovasjonsarbeidet og helt fram til markedsintroduksjon av nye produkter. Programmet vil gi økt kunnskap om denne måten å arbeide på, og styrke utviklingen av nye varer og tjenester i bedriftene. Prosjektet har en varighet på tre år.

- *gjennomgå den regionale transportstøtteordningen og vurdere om den skal økes og hvilke næringer den skal omfatte*

EFTAs overvåkingsorgan ESA har vedtatt nye retningslinjer for regional statstøtte. Fra 1.1.2007 ble ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift (DA) gjeninnført. Som følge av gjennomføringen av DA opphørte den nasjonale transportstøtteordning fra og med 1.1.2007. Hvert enkelt fylke har mulighet til å innføre en regional transportstøtteordning.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *utvide området for direkte bedriftsrettede distriktpolitiske virkemidler*

EFTAs overvåkingsorgan ESA, har godkjent Norges forslag til nytt virkeområde for de direkte bedriftsrettede distriktpolitiske virkemidlene. Virkeområdet ble utvidet med 24 kommuner fra 1. januar 2007. Det nye virkeområdet skal gjelde for perioden fra 1.1.2007 til 31.12.2013. Det distriktpolitiske virkeområdet avgrenser bruken av distriktsrettede risikolån og tilskudd til bedrifter gjennom Innovasjon Norge.

- *satse på romfart*

Regjeringen forpliktet seg ved den europeiske romorganisasjonen ESAs ministerrådsmøte i desember 2005 til å delta med 122,5 millioner euro i ESAs programmer i perioden 2006 - 2016. På ministerrådsmøtet i desember 2008 gikk regjeringen inn med 90 millioner euro for perioden 2009 – 2020. Deltakelsen i slike programmer har stor betydning for norske teknologibedrifter og forskningsmiljøer. Det bevilges over 500 millioner kroner til nasjonal og internasjonal romvirksomhet i 2009. Regjeringen frammet i april 2009 forslag om at Norge skal delta i utbyggingen av det europeiske satellittnavigasjonsprogrammet Galileo, jf. St.prp. nr. 54 (2008-2009). Det norske bidraget til utbyggingen av Galileo er på omtrent 69 millioner euro.

- *kartlagt hva det koster næringslivet å etterleve krav til blant annet rapportering og dokumentasjon i offentlig regelverk*

Det er gjennomført en stor kartlegging av alt regelverk som berører næringslivet, for å fastsette næringslivets kostnader ved oppfyllelse av offentlig pålagte informasjonskrav. Regjeringen vil med denne kunnskapen ha et bedre grunnlag for å sette inn treffsikre forenklingstiltak. I august 2008 la regjeringen frem en handlingsplan, med mange forskjellige tiltak som vil følges opp i de enkelte departementene. Resultatene av tiltakene skal kunne måles i form av kostnadsreduksjoner for bedriftene.

Fiskeri- og havbrukspolitikk

Fiskeri- og havbrukspolitikken skal bidra til langsiktig miljømessig forsvarlig verdiskaping for hele samfunnet og samtidig bidra til rettferdig fordeling av ressursene. Verdiskapningen av våre nasjonale fiskeressurser skal i størst mulig grad komme kystsamfunn som er avhengig av fiskeriene, til gode. Ved å balansere disse hensyn vil regjeringen føre en ny og helhetlig fiskeri- og kystpolitikk.

Fiskerisektoren er også rammet av virknignene av den internasjonale finanskrisen. Regjeringen har iverksatt tiltak for å møte utfordringene i sektoren. Utover de generelle ordningene som er nevnt i andre kapitler, har regjeringen blant annet gjort følgende tiltak direkte rettet mot næringen:

- 21. mars: Avsatt 5 millioner kroner til ekstraordinær markedsinnsats for torsk (i regi av Eksportutvalget for fisk)
- 8. mai: Fremmet forslag om at 97,5 millioner kroner som sto ubenyttet av ordningen for garantier knyttet til førstehåndsomsetningen av fisk (på totalt 525 millioner kroner) kunne utvides til å omfatte driftskreditt til fiskerinæringen generelt (herunder fiskeindustrien)
- Revidert nasjonalbudsjett 2009: 19 millioner kroner til tiltak rettet mot fiskerinæringen (føringstilskudd og markedsføring),

- *trekke opp en nasjonal strategi for utvikling av fiskerinæringa som bygger på vårt fortrinn ved tilgang på fersk råstoff av høy kvalitet. Leveranse av fersk råstoff må ha prioritet i forhold til leveranse av råstoff som er frosset på havet*

Regjeringens ferskfiskstrategi ble lagt frem 18. august 2007. For å kunne utnytte vårt nasjonale fortrinn som tilgangen på ferskt råstoff gir, må industrien være i stand til å levere produkter av høy kvalitet på en kontinuerlig basis. Fiskebestandenes vandringsmønster gir imidlertid store sesongvariasjoner i fangsten, noe som gjør det svært krevende å lykkes i ferskproduktmarkedet. Tiltakene som foreslås i ferskfiskstrategien skal stimulere næringsaktører til å utnytte fortrinnene, bidra til en jevnere råstofftilgang og til leveranser av produkter av høy kvalitet. Videre tilrettelegges det for tettere samarbeid gjennom hele verdikjeden. Strategien består av en rekke tiltak som har som mål å bidra til:

- kontinuitet gjennom økt og jevnere tilførsler av råstoff gjennom hele året,
- å fremme høy kvalitet på råvarene og produktene som tilbys i markedene, og
- øke samarbeidet innenfor og mellom havbruksnæringen og fiskeriene.

Markedet etterspør året rundt ferske fiskeprodukter av god kvalitet. Først når produktet blir levert med tilstrekkelig kontinuitet og ønsket kvalitet vil næringen klare å utløse verdiskapingspotensialet som ligger i den økende etterspørselen etter ferske produkter. Strategien søker å legge forholdene til rette for kontinuitet, kvalitet og samarbeid, mens det vil være næringens ansvar å utnytte potensialet som ligger i skjæringspunktet mellom nærhet til verdifulle ressurser og til kjøpekraftige europeiske markeder.

- *fiskeressursene må forvaltes med sikte på høyest mulig langsiktig ressursuttak innenfor bærekraftige rammer, og et mest mulig stabilt uttak fra år til år*

Hele 90 prosent av bestandene vi fisker på forvaltes sammen med andre land. Det gjennomføres årlige forhandlinger om det totalkvantum som kan fiskes og om fordelingen mellom partene. Det er gjennomført fempartsforhandlinger om norsk vårgytende sild mellom Norge, Island, Færøyene, EU og Russland. Den 18. januar 2007 ble det undertegnet en kyststatsavtale for året 2007. Det var første gang siden 2002 at partene lyktes å nå frem til en avtale. Det er oppnådd enighet om en tilsvarende avtale for 2008 og for 2009.

I 2006 ble det for første gang inngått en kyststatsavtale mellom Island, Færøyene, EU og Norge om forvaltning av kolmulebestanden. Basert på denne rammeavtalen ble partene enige om en kyststatsavtale også for 2009.

For å bygge opp og styrke enkelte fiskebestander er det innført nasjonale regulerings tiltak, herunder en strengere kysttorskforvaltning, forbud mot direktefiske etter blåkveite (med unntak for et begrenset kystfiske), samt strenge regulerings tiltak for tobis og øyepål.

Når det gjelder de norsk-russiske fellesbestandene er Norge og Russland enige om forvaltningsplaner og høstingsstrategier for flere bestander, herunder den viktige norsk-arktiske torskebestanden. Partene har lyktes i å følge denne høstingsstrategien i de årlige forhandlingene om kvoter mv. Dette innebærer at man de senere årene har hatt et stabilt regulert uttak fra år til år.

- *kvoteåret skal gjøres mer fleksibelt*

Som et skritt mot innføring av fleksible kvoteår er det, for 2009, inngått avtale med andre land som deler forvaltningsansvaret for kolmule og norsk vårgytende sild om en forvaltning av disse bestandene som tillater 10 prosent fleksibilitet mellom kvoteårene. I tillegg er det for sei, som er en eksklusiv norsk bestand, også innført kvotefleksibilitet på 10 prosent.

- *ressurskontrollen må styrkes, det må være krav til meldeplikt om når og hvor fangst fra større fartøy skal landes, og hyppigere kontroller om bord*

Dersom det ulovlige, urapporterte og uregulerte fiske (UUU-fiske) fortsatt blir redusert vil dette kunne føre til et høyere langsiktig ressursuttak.

Arbeidet for bekjempelse av dette ulovlige fiske er styrket gjennom økning i Fiskeridirektoratets budsjett på 32,5 millioner kroner i perioden 2006-2008. Dette betyr at bevilgningen til arbeid for å bekjempe UUU-fiske i 2009 er 42,5 millioner kroner høyere enn i 2005. De økte ressursene er benyttet til å styrke utviklingen av elektronisk kontrollinformasjonsutveksling og felles inspeksjoner med andre land, økt samarbeid mellom ulike etater nasjonalt og internasjonalt (eks. politiet, påtalemyndigheten, ligningsetaten, tollvesenet, Kystvakten og Fiskeridirektoratet).

Videre har økte bevilgninger gitt muligheter for økt frekvens av inspeksjoner sammen med andre land i europeiske havner, noe som har medført at mulighetene for landing av ulovlig fangst har blitt begrenset. Fartøy som tidligere har deltatt i ulovlig fiske vil bli nektet omlasting, bunkers og andre støttefunksjoner i norsk havn. Stortinget ga i desember 2006 sin tilslutning til regjeringens forslag om endringer i fiskerilovgivningen for å gjøre slike tiltak mulig fra 1. mai 2007. Satsingen på internasjonale havnestatstiltak har medført store reduksjoner i det ulovlige fiske i Barentshavet, med tilhørende samfunnsøkonomiske gevinster.

Regjeringen la 21. desember 2007 fram Ot.prp. nr. 20 (2007-2008) Om lov om forvaltning av viltlevande marine ressursar (havressurslova). Gjennom denne loven foreslås det å samle en rekke bestemmelser som er relevante i forbindelse med bekjempelse av UUU-fiske, noe som vil gi norske myndigheter et langt bedre handlingsrom mht utvikling og gjennomføring av tiltak rettet mot slikt fiske.

Samarbeidet med EU-kommisjonen er økt betydelig med sikte på å samarbeide tett om forbedret ressurskontroll, videreutvikling av forvaltningsplaner på fellesbestander og forbedring av beskatningsmønsteret. Norge har fått tilslutning i FAO om at FAO skal utrede et globalt havnestatsregime i fiskeriene. Norge har styrket innsatsen mot UUU-fiske også i regionale fiskeriforvaltningsorganisasjoner som den nordøstatlantiske fiskerikommisjonen (NEAFC) og den nordvestatlantiske fiskeriforvaltningsorganisasjonen (NAFO).

Etter norsk forslag, og med Norge som en sentral bidragsyter, vedtok landsmøtet i den Nordøstatlantiske fiskerikommisjonen (NEAFC) i november 2006 et nytt regime for havnestatskontroll i fiskeriene i nordøstatlanteren. Dette innebærer at det ikke skal være mulig å lande UUU-fanget frossen fisk i noen havn i Russland, EU, Norge, Island, Færøyene og Grønland. Ved at fartøyets flaggstat må bekrefte overfor havnestaten at fiskelasten er lovlig fanget og innenfor kvoter og øvrige reguleringer før landing skal finne sted, er målet å drastisk redusere lønnsomheten i ulovlig fiske i Barentshavet. Egne databaser i NEAFC sekretariatet vil være tilgjengelig for medlemsstatene, og vil gi langt større åpenhet om fiskeaktiviteten i nordatlanteren. Dette regimet ble implementert 1. mai 2007, og erfaringene er allerede svært positive. Regjeringen arbeider for at et tilsvarende regime skal innføres i Nordvest-Atlanteren (gjennom NAFO).

- *at fiskeressursene ikke skal privatiseres. Ingen skal kunne eie en fast andel av den til enhver tid fastsatte kvoten. Regioner og kommuner, sammen med aktive fiskere, skal kunne eie fartøy med kvoterettigheter innenfor dagens deltakerlov. Leveringsvilkårene må håndheves strengt slik at konsesjoner ved grove brudd blir inndratt*

Havressursloven, som ble vedtatt av Stortinget våren 2008, slår fast at de villevende marine ressursene tilhører fellesskapet i Norge. Loven gjelder all høsting og annen utnyttning av villevende marine ressurser og tilhørende genetisk materiale. Dagens deltakerlov sikrer at regioner og kommuner, sammen med aktive fiskere, skal kunne eie fartøy med kvoterettigheter. Leveringsvilkårene for trålerflåten er evaluert og forskrift om leveringsvilkår revidert og reglene innskjerpet.

- *fiskeforedlingsindustrien skal sikres stabil tilgang på råstoff. Langsiktige avtaler innenfor rammene av råfiskloven kan bare settes til side for å sikre leveranse fra små fartøy som ikke kan levere annet sted. Fiskeråstoffet skal som hovedregel foredles ved anlegg på land. Regelverket for produksjon om bord skal være mest mulig likt regelverket for produksjon på land*

Prøveordningene med langsiktige leveringsavtaler innenfor råfiskloven er avsluttet og evaluert, jf St.meld. nr. 13 (2007-2008). Dette prosjektet har vist at det kan legges til rette for langsiktige leveringsavtaler innenfor rammen av råfiskloven. Det er følgelig ingen grunn til å foreslå endringer i denne lov for at slike langsiktige avtaler skal kunne

inngå. Stortinget behandlet nevnte melding i mai 2008 og sluttet seg til denne vurderingen.

- *kongekrabben er en fremmed art i norsk fauna. Vi vil gå gjennom evalueringsrapporten om forvaltningen av kongekrabbe når den foreligger, samt gjennomgå mandatet for å sikre at spørsmål om fritt fiske i norsk forvaltningszone blir vurdert*

Rapporten fra arbeidsgruppen ble levert mars 2006. Flere av arbeidsgruppens forslag er allerede iverksatt i forbindelse med regulering av fangsten i 2006. Norge og Russland ble høsten 2006 enige om å forvalte kongekrabbebestanden hver for seg i sine respektive soner fra 2007 og regjeringen la i desember 2007 frem en egen stortingsmelding om forvaltning av kongekrabbe. Målsettingen med denne var å få en full gjennomgang av kongekrabbens inntreden i norske havområder og forvaltningen av kongekrabbe så langt, og ut fra dette legge grunnlaget for den fremtidige forvaltningen av kongekrabben. Stortinget behandlet meldingen i mars 2008. I tråd med Stortingets behandling av meldingen fastsatte Fiskeri- og kystdepartementet den 18. juli 2008 regelverket for desimeringsfangsten vest og nord for det kommersielle området.

- *opprette rekrutteringskvoter eller andre ordninger som sikrer ungdom en veg inn i fiskerinæringen. Regjeringen vil legge til rette for å få ungdom til å søke fag innen fiskeri- og havbruk*

Et rekrutteringsutvalg har gjennomgått utfordringene med å rekruttere ungdom til fiskeryrket, samt få ungdom til utdanne seg fiskeri- og havbruksrelaterte fag. Etter høring av utvalgets rapport arbeides det nå videre med skolesystemets betydning for rekruttering til fiskeflåten, spørsmålet om fiskerinærings rekruttering av arbeidskraft og spørsmål knyttet til etablering som fartøyeier i fiskeflåten.

Fiskeri- og kystdepartementet sendt den 15. mai 2008 ut et høringsnotat "Rekruttering i fiskeflåten – etablering som fartøyeier". Som en oppfølging besluttet departementet tidlig i 2009 å etablere en stipendordning med tilskudd til kjøp av fartøy for unge fiskere uten egenkapital. Det dreier seg om 30 stipend á 250 000 kroner. Videre er det lagt opptil tildeling av 10 nye deltakeradganger hvert år i tre år til unge fiskere som allerede har erfaring fra yrket.

Fiskeri- og kystdepartementet lanserte i januar (2008) er treårig prosjekt for å øke rekrutteringen til marin sektor. Til sammen er det avsatt 10,8 mill kroner til prosjektet (3,6 mill per år) som forvaltes av Fiskeri- og havbruksnærings forskningsfond, og er lokalisert til Trondheim. Det nedsettes en styringsgruppe for prosjektet som vil ha med representanter fra blant annet organisasjoner, næring og fylkeskommunene.

- *forsterke dagens distriktskvoteordning og ta den mer aktivt i bruk. Nasjonale myndigheter skal årlig kunne avsette inntil 10 pst av den nasjonale kvoten til landing og bearbeiding i spesielt utsatte distrikter for å sikre sysselsettingen i*

industrien. Fartøy i alle deler av landet som ønsker å levere fisk for bearbeiding i den aktuelle regionen, skal behandles likt. Regionale myndigheter tilbys å fordele disse landingene til de områder og virksomheter som i kortere eller lengre tid har behov for slike spesielle virkemidler

Prøveordningen med distriktskvoter ble gjennomført i 2006 og 2007. Ordningen var ment å gi økte leveranser og bidra til å trygge sysselsetting i landbasert industri i utsatte distrikter langs kysten. I første omgang ble ordningen begrenset til å omfatte de tre nordligste fylker. Ordningen er evaluert. Evalueringsrapporten beskriver hvilke faktorer som påvirket ordningens virkemåte og effekt. Distriktskvoteordningen var omstridd. Den har hatt en viss positiv sysselsettingseffekt, men har allikevel ikke fungert helt etter hensikten. En medvirkende årsak synes å være at det tilgjengelige kvantum ble fordelt på et uforholdsmessig høyt antall aktører/distrikter.

Målsettingen om økte landinger av fisk i ellers næringssvake kystdistrikter ligger fast. Som erstatning for distriktskvoteordningen er det for 2008 satt av 6 500 tonn torsk til en bifangstordning for torsk høsten 2008. Denne ordningen bidro til økt aktivitet, spesielt i Finnmark, og det er avsatt et tilsvarende kvantum til bifangst i 2009.

Med innføring av en slik romslig bifangstordning er det lagt til rette for en mer fleksibel avvikling av fisket, samtidig som det forventes det at det vil bli økte fangster og leveranser av både sei og hyse. Dette vil bidra både til jevnere leveringer over året og totalt økt aktivitet på kysten.

- *sikre en desentralisert mottaksstruktur gjennom fortsatt støtte til mottaksstasjoner og styrke bevilgningen til føringstilskuddet*

Støtten til føring er et tilskudd til båter og fiskeindustri for å redusere fraktutgiftene. Bevilgningen er økt årlig fra 25 millioner kroner i 2006 til totalt 33,1 millioner kroner i 2009.

I tillegg er det i 2009 etablert en ordning med tilskudd til mottaksstasjoner med siktemål å opprettholde en operativ mottaksstasjon for den mindre mobile kystfiskeflåten. Det er bevilget 6,5 millioner kroner for dette formål.

- *sette i verk et program for fornyelse av kystflåten/gi investeringstilskudd gjennom Innovasjon Norge for investeringer innen kystflåten*

Det blir gitt investeringstilskudd til fornyelse i kystflåten gjennom Innovasjon Norge. Slike tilskudd er også et ledd i regjeringens Ferskfiskstrategi. De gjennomførte strukturordninger, en generelt sett økt lønnsomhet i fiskeflåten og muligheten for å få innvilget investeringstilskudd i forbindelse med rekrutteringstiltak, har redusert behovet for et eget fornyingsprogram.

- *videreføre kondemneringsordninger*

Kondemneringsordninger er strukturtiltak for å få ned overkapasiteten i flåten. De finansieres gjennom strukturfondet, som finansieres av det offentlige samt med en strukturavgift næringen betaler. Ordningen skulle i utgangspunktet gjelde fram til lovhjemmelen om innkreving av strukturavgift opphørte den 1. juli 2008. Da det etter kondemneringsrunden i 2008 fortsatt var midler igjen på Strukturfondet ble det besluttet å utlyse kondemneringsordningen også i 2009.

Ordningen, som er administrert av Innovasjon Norge, blir nå evaluert. Beslutning om eventuell videreføring, eller etablering av en ny kondemneringsordning, vil bli fattet når evalueringen foreligger.

- *gjøre en aktiv innsats overfor myndighetene i våre naboland og i det internasjonale reguleringsutvalget for å hindre overfiske og uregulert fiske, særlig i Barentshavet, i Nordsjøen og i internasjonale farvann*

Norge har styrket innsatsen i forhold til våre naboland og i internasjonale fora for å hindre overfiske og svartfiske. Det internasjonale samarbeidet, særlig med EU og Russland, har vært avgjørende for å få til en reduksjon i overfisket. Samarbeidet med EU-kommisjonen er økt betydelig med sikte på å samarbeide tett om forbedret ressurskontroll.

Norge har vært en aktiv pådriver både globalt (bl.a. i FN og FAO) og i regionale fora for å skape effektive mekanismer – herunder bedret havnestatskontroll – i bekjempelsen av UUU-fiske. Det er oppnådd meget positive resultater i disse prosessene. Et godt eksempel er regelutvikling i Den Nordøstatlantiske Fiskerikommisjon, NEAFC, som høsten 2006 vedtok et samarbeidsregime om havnestatskontroll.

Vi har fornyet og utvidet kontrollavtaler med Island og Færøyene. Inngått nye kontrollavtaler med Portugal (februar 2006), Litauen (august 2006) og Marokko (september 2006). Egen intensjonsavtale om bilateralt samarbeid med EU-kommisjonen ble undertegnet i oktober 2006, og kontrollavtalen med Storbritannia ble revidert 8. mai 2007. Det ble i mars 2007 innledet forhandlinger med spanske fiskerimyndigheter med sikte på å sikre bedre regeloverholdelse i Barentshavet. Det er videre, for å fjerne mulighetene for UUU-fartøy å lande fisk i vest-Afrika, inngått en samarbeidsavtale med Mauritania, og det er over bistandsbudsjettet bevilget 3 millioner kroner for samarbeid med og opplæring av kontrollmyndighetene der og i Senegal.

Norge har også arrangert to større multilaterale ministerkonferanser i 2006 – den Nordatlantiske fiskeriministerkonferansen og rundebordskonferansen om tiltak mot svartfiske i Trondheim august 2006.

I august 2008 arrangerte Norge "The Second Global Fisheries Enforcement Training Workshop" med deltakere fra mer enn 50 land.

Fiskeridirektoratets analyserapport over fiske av torsk og hyse i Barentshavet, viser en gledelig nedgang i det ulovlige fisket: Fra 2005 til 2008 ble overfisket av torsk redusert med 84 prosent (fra drøye 101 000 tonn til 15 000 tonn). Samlet for årene 2005 – 2008 utgjør altså reduksjonen i det ulovlige fiske av torsk i Barentshavet over 86 000 tonn til en årlig førstehandsverdi på godt over én milliard kroner. Vi regner med at dette over tid vil gi både kvotemessig og prismessig uttelling for fiskerinæringen. Selv om overfisket fremdeles er uakseptabelt og bestrebelsene for å redusere det fortsetter med uforminsket styrke, tyder tilbakemeldinger fra markedet på at tendensen med nedgang i tilførselen av svartfisk fra Barentshavet fortsetter.

- *fiskeridirektoratet og Kystvakten må sikres økte økonomiske ressurser for å stoppe uregulert fiske*

Bevilgningen til Kystvakten er økt i perioden (se egen omtale under kapittelet om Forsvaret). Dette har resultert i økt operativ aktivitet, og styrket Kystvaktens myndighetsutøvelse og ressurskontroll. For å bekjempe det ulovlige fisket i Barentshavet er Fiskeridirektoratets budsjett, fra regjeringen tiltrådte og til og med 2009, økt med til sammen 42,5 millioner kroner. Dette har resultert i en økt omsetningskontroll og styrket våre muligheter til å implementere NEAFCs regime for havnestatskontroll i Norge, samtidig som nye IKT-verktøy i ressurskontrollen utredes og vurderes. Økningen av budsjettet for 2009 skal også brukes til styrking av kontrollen innenlands.

- *etablere et system med offisiell kvalitetsmerking av norske fiskeprodukter*

Eksportutvalget for fisk (EFF) har siden 2004 arbeidet med kvalitetsmerkeordninger for forskjellige produktgrupper i fiskerinæringa. Arbeidet baserer seg på at det utvikles en Norsk Standard for hver produktkategori, og sentrale aktører med god produktkunnskap og innsikt i bransjen danner et utvalg som utvikler og foreslår innholdet i standarden. Kontrollen ivaretas av et frittstående revisjonsorgan (f.eks. Det norske Veritas). Ordningen bygger på frivillighet og oppslutning fra et flertall av aktørene innen en produktkategori.

Arbeidet med etableringen av fersk SKREI® kom i gang høsten 2005. Erfaringene har vært svært positive, og kvalitetsmerkeordningen SKREI® har vært i ordinær drift fra og med sesongen 2007. Hittil i 2009 er 41 anlegg registrert som deltakere i ordningen (23 anlegg i 2007). Kvalitetsmerkeordningen for Norsk oppdrettskveite ble tatt i bruk i 2008. Merkeordningene for Norske frosne pillede reker og for Norsk ishavsroye tas i bruk i løpet av 2009, likeså kvalitetsstandard for Fersk Norsk Torsk. EFF forbereder også introduksjon av merkevareordninger for saltfisk til konsum og fjordørret. Flere norske sjømatbedrifter ser muligheten for bedre markedsposisjonering gjennom merkeordningen Beskyttede betegnelser som gir mulighet til å lovbeskytte produktbetegnelser på næringsmidler som har en spesiell geografisk opprinnelse, tradisjon og særpreg. Den norske ordningen er laget etter mønster av tilsvarende ordninger i EU, og er regulert gjennom en egen forskrift som gjelder alle

næringsmidler som faller inn under Matlovens virkeområde. Medio mars 2009 har 15 produkter oppnådd beskyttet betegnelse, blant disse er sjømatproduktene ishavsrøye fra Vesterålen, rakfisk fra Valdres og tørrfisk fra Lofoten.

- *utvikle et verdiskapingsprogram for fisk, med spesiell fokus på fersk fisk, og sette i verk en nasjonal satsing på fangstbasert havbruk og oppdrett av nye arter. Formålet er å utvikle nye og mer forbrukervennlige produkter, utvikle gode logistikk-løsninger, øke kunnskapene om internasjonale markedsmuligheter, drive markedstilpasset utviklingsarbeid og å styrke markedsarbeidet i Norge og internasjonalt*

I perioden 2007-2009 er det årlig bevilget 75 millioner kroner til Det marine verdiskapingsprogrammet. Programmet skal bidra til økt markedsorientering av norske sjømatbedrifter innenfor hele verdikjeden. Bevilgningen for 2006 var på 40 millioner kroner. Økningen i bevilgningen skal i hovedsak gå til å styrke lønnsomt marint næringsliv i områder med særlige omstillingsbehov. Denne delen av programmet skal samordnes med regjeringens øvrige region- og distriktpolitiske tiltak. Programmet har blant annet fokus på utnyttelse av fersk fisk, torsk i oppdrett og fangstbasert akvakultur, utnyttelse av biprodukter og økologisk akvakultur.

- *opprette et statlig investeringsfond for marin sektor som skal kunne gå inn med eierinteresser i oppdrett og i foredling av marine produkter*

Regjeringen etablerte i 2008 et nytt statlig investerings-selskap – Investinor AS – med en egenkapital på 2,2 milliarder kroner. – Av egenkapitalen er 500 millioner kroner forbeholdt investeringer i marint næringsliv.

Selskapet skal bidra til økt verdiskaping gjennom å tilby risikovillig kapital til internasjonalt orienterte og konkurransedyktige bedrifter, primært nyetableringer og da med fokus på tidlig vekstfase med noe fleksibilitet med ekspansjonsfasen. Investinor AS skal foreta direkte egenkapitalinvesteringer og utøve aktivt eierskap i investeringsprosjektene. Det er organisert som et datterselskap under Innovasjon Norge.

Regjeringen følger med dette opp løftene om et marint investeringsfond som ble varslet i Soria Moria-erklæringen. Bedre tilgang på langsiktig og kompetent egenkapital er viktig for videre utvikling og vekst for mange marine bedrifter, særlig for små og mellomstore bedrifter lokalisert langs kysten. Disse opplever ofte at avstanden til de tradisjonelle private kapitalinvestormiljøene er stor.

- *arbeide for å gjøre oppdrettsnæringen bærekraftig*

Bærekraftighet er et grunnleggende krav i den nye akvakulturloven, som trådte i kraft 1. januar 2006. Rømming av oppdrettsfisk er næringens viktigste miljøutfordring. Innføringen av nasjonale laksefjorder begrenser oppdrettsaktiviteten i de mest sårbare områdene. Vi har utviklet en tiltaksplan mot rømming "Visjon nullflukt" og nedsatt en

nasjonal rømmingskommisjon. Det er videre innført nye tekniske krav til oppdrettsanleggene. I 2007 ble arbeidet for å motvirke rømming styrket med ytterligere to millioner kroner.

Arbeidet mot rømt oppdrettsfisk er høyt prioritert og målsettingen er at rømming skal holdes på et absolutt minimum. Tiltaksplanen Visjon nullflukt, som bl.a. omfatter arbeid for utvikling av bedre regelverk og forvaltningsverktøy, og en mer målrettet og risikobasert kontrollinnsats, skal videreføres i 2009. Rømmingskommisjonen har fått en sentral rolle i å kartlegge årsaksforhold og bygge opp en kunnskapsbase om havari. Kommisjonen skal videreføre sitt systematiske arbeid for å redusere risiko for rømminger og havarier.

Antall rømminger er betydelig redusert de siste årene, fra 1 225 000 fisk i 2006 til 328 000 fisk i 2008. Av det sistnevnte utgjør laks om lag 100 000 individer og torsk 227 000 individer. Den resterende innrapporterte rømmingen omfatter blant annet regnbueørret og kveite.

Den 1. april 2007 trådte reaksjonsforskriften i kraft. Reaksjonsforskriften gjelder utmåling av tvangsmulkt og overtredelsesgebyr knyttet til akvakulturloven. Forskriften er et ledd i arbeidet med å rette oppmerksomhet mot miljøutfordringene akvakulturnæringen møter. Målet er færre overtredelser som kan føre til rømming og andre skader på miljøet. Videre skal standardiserte reaksjoner sikre likebehandling og forutsigbarhet samtidig som de blir tilpasset alvorlighetsgraden i den enkelte overtredelse.

Fiskeridirektoratet samarbeider tett med påtalemyndigheten (Riksadvokaten og Økokrim) for å bedre etterforskningen og den strafferettslige forfølgelsen av overtredelser av akvakulturregelverket.

Fra 1. april 2007 stilles det krav om sikkerhet for oppryddingskostnader ved tildeling av nye tillatelser for akvakultur av blåskjell. Bakgrunnen er at en del blåskjellanlegg etterlates etter endt drift. Dette er til sjenanse for allmennheten, og kan også utgjøre en fare for sjøsikkerheten. Sikkerhetskravet skal bidra til at oppryddingsplikten i akvakulturloven kan gjennomføres også i tilfeller der det for eksempel ikke er midler tilgjengelig etter en konkurs. Kravet til sikkerhet er et depositum på 2 500 kroner per omsøkt dekar tillatelse eller tilsvarende egnet sikkerhet. Fiskeri- og kystdepartementet er i dialog med næringens organisasjoner om et næringsfinansiert oppryddingsfond som et alternativ til depositum.

Når det gjelder anlegg som allerede i dag utgjør et problem, har Fiskeri- og kystdepartementet ledet arbeidet med en handlingsplan for opprydding av problemanlegg. Fiskeridirektoratet vil se til at eiere av forlatte anlegg blir pålagt å rydde opp. For eierløse anlegg vil Fiskeridirektoratet i størst mulig grad gi andre næringsaktører mulighet til å overta utstyret mot at det blir ryddet opp. Næringens

innsats i forbindelse med oppryddingen vil da betales ved tilgang på areal, utstyr og/eller blåskjell som eventuelt kan høstes.

Det pågår en totalgjennomgang av fiskehelseregelverket, og det utvikles nye handlingsplaner for bekjempelse av sykdommer. EUs nye fiskehelsedirektiv ble implementert i norsk rett med virkning fra 1. august 2008. Et nytt og forbedret regelverk for kontroll med lakselus ble også vedtatt i 2008. Blant annet på bakgrunn av økte forekomster av resistent lus, har Mattilsynet vinteren 2009 sendt på høring forslag til ny luseforskrift. Formålet med forskriften er å redusere forekomsten av lus slik at skadevirkningene på fisk i akvakulturanlegg og i frittlevende bestander minimaliseres, samt å redusere og bekjempe resistensutvikling hos lus.

Fiskeridirektoratet har våren 2008, på oppdrag fra Fiskeri- og kystdepartementet, utarbeidet en rapport med oversikt over områder direktoratet nå vurderer som mindre aktuelle mht etablering av nye oppdrettsanlegg. På bakgrunn av blant annet denne rapporten er det lagt opp til en begrenset tildeling i områder hvor belastningen på miljøet allerede er stor. De tillatelsene som tildeles i disse områdene skal blant annet brukes til nødvendige restruktureringer av næringen for å bidra til å lette nedkjempingen av fisesykdommen pancreassykdom (PD).

Regjeringen la i februar 2009 frem dokumentet "Bærekraftig fremtidsrettet torskoppdrett". Her framkommer det at torskoppdrettsnæringen – som en forholdsvis ny næring - står ovenfor noen særlige utfordringer. Kunnskapen om mulige miljømessige risikofaktorer knyttet til torskoppdrett skal forbedres. Derfor vil regjeringen iverksette utredninger og kartlegging av blant annet gytefelt, spesielt sårbare stammer og risiko for smittespredning fra oppdrettstorsk til villfisk.

Det er videre en utfordring at torsken gyter i de frie vannmassene, noe som fører til utslipp fra merd av egg og yngel. Regjeringen har derfor som ambisjon å innføre et krav om nullutslipp av egg og yngel innen 2015, og har i den anledning invitert forskningsmiljøer og næringen til et samarbeid for å utvikle de nødvendige teknologiske løsningene for å imøtekomme dette kravet. Det vil også bli foreslått regelverksendringer for å hindre rømming, herunder krav om godkjente driftsplaner, krav til overvåkingsfiske, ytterligere krav til kontroll av nøter samt forskriftsfesting av gjeldende praksis om ikke å tillate torskoppdrett i gyteområder for torsk.

I april 2009 la regjeringen fram en strategi for en miljømessig bærekraftig havbruksnæring. Strategien inneholder en rekke konkrete tiltak innenfor områdene genetisk påvirkning, sykdom, fôr, forurensning og arealbruk.

- *ha økt marin forskningsinnsats og styrking av marint innovasjonsprogram, for å legge til rette for forskning, utvikling av nye produkter, og marin teknologi*

For å opprettholde vår konkurransekraft må Norge lede kunnskapsutviklingen innen ressursforvaltning, havmiljø og havklima og sjømat. Dette omfatter fiskeressurser,

miljøvirkninger av marin næringsaktivitet og kvalitetsaspekter ved fôr og sjømat. Marin forskningsinnsats videreføres og det en ytterligere økning i budsjett for marin forskning for 2009.

For å bidra til å utløse potensialet for næringsutvikling med basis i marine biologiske og genetiske ressurser er det nødvendig med styrket forskningsinnsats og kompetanseheving. Innsatsen rettet mot marin bioprospektering og bioteknologi er for 2009 styrket med 10 millioner kroner.

Det er videre lagt vekt på å styrke satsingen på trygg og sunn sjømat. Bevilgningene til Nasjonalt institutt for ernærings- og sjømatforskning (NIFES) er for 2009 økt med ytterligere to millioner kroner. Økningen skal i hovedsak rettes inn mot overvåking av fremmedstoffer ved kysten og i havet, med særlig vekt på nordområdene. Det legges vekt på samordning og mer systematisk prøvetaking, og dokumentasjonen vil bli publisert i Sjømatdata på internett.

For 2009 er det bevilget ytterligere tre millioner kroner til prosjektering og kvalitetssikring av grunnlaget for å vurdere eventuell bygging av nytt isgående forskningsfartøy. Satsing for å styrke kunnskapen om kystsoner og fjordøkologi videreføres i 2009. Fokuset på forskning for å redusere sykdomsproblemene i torskeoppdrett, og innsatsen for å sikre en miljømessig bærekraftig utvikling og vekst i torskeoppdrett, blir videreført.

MAREANO er kommet godt i gang. Bevilgningen til MAREANO er i 2009 økt med 18,9 millioner kroner i forhold til saldert budsjett for 2008. Dette innebærer en samlet budsjetttramme for MAREANO i 2009 på 51,5 millioner kroner. Hittil er det bevilget om lag 140 millioner kroner til MAREANO-programmet over FKDs, MDs og NHDs budsjetter. Den totale budsjettrammen for prosjektet er på 260 millioner kroner. Mareanoprogrammet omfatter kartlegging og overvåking som grunnlag for marin forskning.

Nofima som ble etablert 1. januar 2008 skal bidra til mer effektiv og målrettet forskning i fiskeri- og havbruksnæringen og i den land- og havbaserte næringsmiddelindustrien.

Fiskeri- og havbruksnæringens forskningsfond (FHF) ble evaluert i 2006. Rapporten har vært på høring og på bakgrunn av evalueringen og høringen, er det blant annet foreslått endringer i innretningen av fondets midler og styring av midlene.

- *gjennomgå konkurranseforholdene i havbruksnæringen. Det forutsettes et tak for eierskap som er vesentlig lavere enn i dag. Eventuelt nye konsesjoner bør ha som mål å styrke små og mellomstore aktører*

Eiertaket ble senket ved forskriftsendring i desember 2005.

Fiskeri- og kystministeren la 14. august 2007 fram Regjeringens strategi for en konkurransedyktig norsk havbruksnæring. Strategien har tatt utgangspunkt i en komparativ studie av konkurranseforholdene for oppdrettsnæringene i Norge, Skottland og Chile. Strategien har følgende hovedpunkt: arealspørsmål, nye konsesjoner, markedsadgang og FoU, samt miljø og fiskehelse.

Regjeringen vil øke produksjonskapasiteten gjennom tildeling av nye konsesjoner. Dagens system med maksimal tillatt biomasse (MTB) per konsesjon vil ligge fast. Intensjonen er å videreføre en ordning med vederlag for nye laksekonsesjoner, samtidig som dagens system med to typer av laksekonsesjoner (felleskaplige og kommersielle) vil stå fast.

For å sikre en jevn produksjonsvekst og forutsigbarhet for næringen, legges det videre opp til årlige tildelingsrunder. I 2009 tildeler regjeringen 65 nye tillatelser fordelt slik: Finnmark 7, Troms 8, Nordland 15, Nord-Trøndelag 7, Sør-Trøndelag 8, Møre og Romsdal 5, Sogn og Fjordane 5 og Hordaland 5. I tillegg 5 tillatelser som er forbeholdt søkere som ønsker å satse på økologisk produksjon.

Tillatelsene blir tildelt mot et fast vederlag etter en søkerkonkurranse med prioriteringskriterier. Det første kriteriet er *"om søker er ein mindre aktør i næringa"*. Formålet med kriteriet er å styrke små og mellomstore bedrifter i havbruksnæringen, og dermed medvirke til å opprettholde en variert eierstruktur. Det andre kriteriet er *"om søker vil leggje til rette for auka bearbeiding med sikte på økonomisk integrasjon i kystdistrikta i Noreg"*. Formålet med kriteriet er å sørge for at tildelingene medvirker til økt verdiskaping og sysselsetting i områder langs kysten som ellers er preget av fraflytting og nedgang i tallet på innbyggere.

Fiskeri- og kystdepartementet har tilbudt næringen å etablere en næringsfinansiert ordning for delvis dekning av egenandeler ved pålagt nedslakting på grunn av sykdom. Denne dialogen har foreløpig ikke ført fram fordi næringsorganisasjonene så langt ikke har vist interesse for en slik ordning.

Regjeringen vil videreføre arbeidet med å forbedre fiskeri- og havbruksnæringens markedsadgang, og for å avverge eller bygge ned handelshindre. I så måte har det i lang tid vært arbeidet for å få opphevet EUs antidumpingtiltak rettet mot norsk laks og ørret, bl.a. ved å reise sak mot EU i WTOs tvisteløsningsorgan. Begge disse sakene er nå løst i favør av norske interesser idet laksetiltakene ble opphevet i juli 2008 og ørrettiltakene ble opphevet i august 2008.

Regjeringen vil videreføre en aktiv FoU-politikk, og øker fokuset på bærekraftig vekst og trygg sjømat.

- *åpne for styringsvirkemidler som førkvoter med videre, for å sikre langsiktig balanse i produksjonen av oppdrettslaks*

Hensynet til konkurransesituasjonen i den norske akvakulturnæringen tilsier at det bare unntaksvis bør innføres nye reguleringer som øker produksjonskostnadene, primært avgrenset til bærekraft, miljø og fiskehelse. Derfor viderefører regjeringen dagens system med maksimal tillatt biomasse (MTB) per konsesjon.

- *gjennom Innovasjon Norge åpne for at havbruksnæringen kan sikres muligheter for risikoavlastning i oppstartfasen ved utvikling og introduksjon av nye arter i oppdrett*

Innovasjon Norge bidrar gjennom sine ordinære virkemidler og låneordninger til risikoavlastning i oppstartfasen ved utvikling og introduksjon i nye næringer, herunder til nye arter i oppdrett. Det er også etablert en garantiordning for driftskreditt, men denne er per i dag forholdsvis lite benyttet.

I tillegg vil det nye investeringsselskapet – Investinor AS– kunne lette tilgangen til kapital for utvikling av lønnsomme prosjekter og etableringer i marin sektor.

- *flytte fordelingen og refordeling av oppdrettskonsesjoner til regionalt folkevalgt nivå*

Gjennom Ot.prp. nr. 10 (2008-2009) Om lov om endringer i forvaltningslovgivningen mv. (gjennomføring av forvaltningsreformen) har regjeringen foreslått å overføre Fiskeridirektoratets regionkontorers oppgaver knyttet til tildelinger av akvakulturtillatelse til fylkeskommunene. Regionkontorenes tilsyns- og kontrolloppgaver skal ikke overføres til fylkeskommunene. Dagens førsteinstansbehandling og klagebehandling, som ligger til Fiskeridirektoratet sentralt, overføres heller ikke.

- *Regjeringen vil vurdere hvorvidt konsesjonsavgiften skal tilfalle kommuner som stiller arealer til disposisjon for nye konsesjoner*

Regjeringen vil bidra til at havbruksnæringen får god tilgang på velegnet areal i kystsonen, og i konkurransestrategien er tilgang til og bruk av areal identifisert som en viktig utfordring. I oppfølgingen av strategien utredet en interdepartemental arbeidsgruppe blant annet om kommunene skal kunne ta betalt for bruk av areal i kystsonen. Som grunnlag for utredningen innhentet arbeidsgruppen faktabeskrivelser og synspunkter fra de som bruker kystsonen eller er påvirket av hvordan kystsonen brukes.

En viktig oppgave for det offentlige er å veie ulike interesser mot hverandre gjennom arealplanlegging, og legge til rette for infrastruktur. Det reiser flere problemstillinger, blant annet om areal fremdeles skal stilles gratis til disposisjon for brukerne. Regjeringen har kommet til at det ikke bør innføres en særskilt skatt til kommunene for bruk av areal i kystsonen. Fra 2009 vil det være mulig for kommunene å skrive ut eiendomsskatt på oppdrettsanlegg i sjø. I forbindelse med innkreving av vederlag for nye tillatelse til oppdrett av laks, ørret og regnbueørret har regjeringen fått fullmakt til

å tildele inntil 195 millioner kroner – knyttet til vederlaget – til de aktuelle fylkeskommunene i form av frie midler.

- *utforme strukturtiltak i tråd med målene om å sikre fiskeressursene som felles eiendom, sikre en fiskeflåte som bidrar til aktivitet langs hele kysten, og samtidig sikre en flåte som er moderne, variert og lønnsom*

Regjeringen la frem St. meld. nr. 21 (2006-2007) Strukturpolitikk for fiskeflåten den 16. mars 2007. Meldingen inneholder en helhetlig strukturpolitikk, som skal bidra til rettferdig fordeling av ressursene, opprettholdelse av en variert eierskapsstruktur, ivaretagelse av lokalt forankrede fiskebåtredier og en moderne og lønnsom fiskeflåte. Tiltakene i meldingen skal bidra til lønnsomme arbeidsplasser, bosetting og sysselsetting over tid, gjennom en fiskeflåte som bidrar til aktivitet og sysselsetting langs hele kysten. Det ble foreslått:

- å innføre en forhåndsfastsatt tidsbegrensning på 20 år i strukturkvoteordningen.
- å innføre en tidsbegrensning på 25 år for allerede tildelte strukturkvoter, regnet fra og med 2008.
- å senke kvotetakene for kystflåten.
- å innføre en strukturkvoteordning også for kystfiskefartøy med hjemmelslengde for kvotetildeling mellom 11 og 15 meter, med et lavere kvotetak enn kystflåten for øvrig.
- å ikke innføre en ressursavgift.

Gjeninnføring av en forhåndsfastsatt tidsbegrensning i strukturordningen understreker fellesskapets styringsrett og at fiskeressursene er fellesskapets eiendom. Tiltakene vil øke lønnsomheten og verdiskapingen i den samlede fiskerinæringen, på sjøen og på land, og sørge for at verdiskapingen forblir i kystdistriktene, som en investering i utviklingen av disse. Meldingen ble behandlet i Stortinget 5. juni 2007, og endringene ble iverksatt 8. juni 2007.

Industri

Det som startet som en bank- og finanskriser, har utviklet seg til en dramatisk global økonomisk nedgang, og rammer eksportbedrifter hardt. I mars 2009 var det en nedgang i norsk eksport på 12,8 prosent sammenlignet med tilsvarende periode året før.

- *sette inn bedrifts- og bransjerettede tiltak for å opprettholde og utvikle framtidens industrivirksomhet*

Regjeringen har etablert et nytt program i regi av Norges forskningsråd som støtter de beste forskningsbaserte innovasjonsprosjektene i næringslivet uavhengig av bransje. Dette er et ledd i regjeringens satsing på næringer og områder der Norge har fortrinn og stort verdiskapingspotensial. Veksten i 2006 på om lag 500 millioner kroner i

bevilgningene til Innovasjon Norge, SIVA og Norges forskningsråd over Nærings- og handelsdepartementets budsjett ble styrket i statsbudsjettet for 2007 og 2008. I budsjettet for 2009 er det lagt opp til ytterligere vekst i bevilgningene til Innovasjon Norge, Norges forskningsråd, SIVA og romforskning med i underkant av 100 millioner kroner i forhold til 2008. I tillegg kommer en betydelig styrking av rammene for Innovasjon Norge som en del av regjeringens tiltakspakker.

Innovasjon Norge arbeider med å utvikle spesielle satsinger på viktige områder som blant annet energi og miljø, IKT og olje og gass. SIVA gjennomfører et eget program for utvikling av nye ideer med utspring i store moderbedrifter (industri-inkubatorprogram). Dette har fått støtte på 10 millioner kroner i 2006, og økt til 14 millioner kroner i 2007.

Regjeringen videreførte en sterk satsing på forsknings- og utviklingskontrakter i Innovasjon Norge i 2007 og 2008. I 2009 har regjeringen styrket denne ordningen betydelig, med i alt 80 millioner kroner, hvorav 65 millioner kroner ble vedtatt som en del av regjeringens tiltakspakker.

Regjeringen har videreført og økt sin satsing på næringsrelevant forskning i 2007 og 2008 over Nærings- og handelsdepartementets budsjett. I 2009 er tilskuddet til programmer og tiltak i Norges forskningsråd over dette departementets budsjett økt med om lag 167 millioner kroner. Dette inkluderer også midler fra regjeringens tiltakspakke. De samlede bevilgningene fra Nærings- og handelsdepartementet til Norges forskningsråd er dermed på 1 320,8 millioner kroner i 2009.

Regjeringen styrket satsingen på romvirksomhet i 2007 og 2008. For 2009 er bevilgningene til romvirksomheten styrket med om lag 15 millioner kroner. Regjeringen har fremmet forslag om deltakelse i utbyggingen av EUs satellittnavigasjonssystem Galileo, jf. St.prp. nr. 54 (2008-2009). De totale forpliktelsene for norsk deltakelse i Galileo er beregnet til 69 millioner euro.

Regjeringen innførte i 2006 en ny ordning rettet mot maritim utvikling og innovasjon under Innovasjon Norge. Ordningen var på 20 millioner kroner i 2006 og ble økt til 25 millioner kroner i 2007. Av disse ble 10 millioner kroner øremerket utvikling av teknologi som skulle bidra til å redusere det norske NOx-utslippet. Ordningen Maritim utvikling ble tildelt 15 millioner kroner i 2008. Bevilgningen er videreført på samme nivå i 2009. Bevilgningen til maritim forskning gjennom Maroffprogrammet i Norges Forskningsråd ble økt med 30 millioner i 2006 og ytterligere styrket i 2007 og 2008, og er videreført i 2009 på det samme nivå. Dette gir en total bevilgning til Maroff på 119 millioner i 2009.

Regjeringen la høsten 2007 fram en egen maritim strategi, og i statsbudsjettet for 2008 ble det bevilget 100 millioner kroner til ulike tiltak, herunder Maroff. Avsetningene til maritim forskning og innovasjon er betydelig styrket. Bevilgningene skal særlig bidra til økt miljøatsing på det maritime området og styrket innsats innenfor krevende maritime operasjoner i nordområdene og oppgradering av de maritime

forskningslaboratoriene i Trondheim. Det ble blant annet opprettet en egen ordning for støtte til nærskipfart og miljø.

Regjeringen har utvidet rammen for tre garantiordninger under det sentrale statlige organet for garantistillelser og kredittforsikring av eksportkreditter (GIEK). Rammen for alminnelig garantiordning er økt fra 40 til 80 milliarder kroner, og rammen for U-landsordningen er økt fra 1,5 til 3,15 milliarder kroner. Det er gitt fullmakt til å øke rammen for Alminnelig garantiordning med ytterligere 30 milliarder kroner. Ordningen med byggelånsgarantier for skip er utvidet fra 2,5 til 6,5 milliarder kroner. Det er gitt fullmakt til å øke rammen ytterligere med 1,5 milliarder kroner.

For å sikre finansiering til eksportindustrien får Eksportfinans anledning til å låne av staten. Estimert lånebeløp er 50 milliarder kroner i 2009 og 2010.

- *innføre en ny og forsterket ervervslov innenfor EØS-avtalens ramme*

Lov om meldeplikt ved nedlegging av næringsverksemd (omstillingslova) trådte i kraft 1. juli 2008. Loven inneholder tiltak ved nedlegging av bedrifter. Med loven er det etablert et rammeverk som kan bidra til at levedyktige bedrifter kan drive videre.

Formålet med omstillingsloven er å legge til rette for vellykkede omstillinger og ivareta hensynet til lokalsamfunnet og de ansatte ved bedriftsnedleggelse, samtidig som bedriftenes mulighet til omstilling også opprettholdes. Med loven har regjeringen lagt til rette for at partene i arbeidslivet sammen med myndighetene skal samarbeide om felles, langsiktige interesser.

Med omstillingsloven er det innført en obligatorisk meldeplikt til fylkeskommunen for bedrifter med flere enn 30 ansatte ved planer om nedlegging. Melding skal sendes til fylkeskommunen senest 30 dager før en eventuell nedlegging kan gjennomføres. Meldepliktsordningen skaper en ny arena for samarbeid mellom næringsliv og myndigheter. Dette vil sikre at alle alternativer kommer på bordet og blir vurdert. Den gamle ervervsloven regulerte eierskifter i norske bedrifter, mens den nye meldeplikten er rettet direkte mot nedlegging. Dette gir en bedre og mer treffsikker ordning enn med ervervsloven.

Situasjonen på finansmarkedet har ført til det er enda viktigere enn ellers å ha og bruke det verktøyet som omstillingsloven gir. Rask igangsetting og god gjennomføring av prosessen i samarbeid med partene er avgjørende for at loven blir det verktøyet den er ment å være. Nærings- og handelsdepartementet har i løpet av høsten 2008 og våren 2009 informert partene og presisert viktigheten av dette.

- *utrede og etablere et eget industrikraftsamarbeid*

Det nye rammeverket for industrikraft består av følgende punkter:

1. Langsiktige, forutsigbare kraftavtaler. Regjeringen har klare forventninger til Statkraft. Innenfor EØS-regelverket har vi bedt selskapet arbeide for å møte industriens behov for stabil og langsiktig kraftforsyning. Og vi ser at det er inngått avtaler, for eksempel med Boliden i Odda og Eramet Fesil i Rana. I tillegg har andre kraftselskap som Vattenfall inngått langsiktige kraftkontrakter med industrien.
 2. Omgjøringsadgangen innebærer at industriens eierskap kan videreføres som et deleierskap innenfor rammen av et offentlig eierskap. Industrien kan med andre ord fortsatt disponere kraften. Verdien av omgjøringsadgangen er anslått til 15 milliarder kroner.
 3. Åpning for å leie ut vannkraftverk i inntil 15 år.
 4. Støtte til energiomlegging til industrien fra Enova. Til sammen har industrien fått en støtte på rundt 650 millioner kroner, og over 500 millioner fra 2006-2008. Med tildelingen av 175 mill kroner til Finnjord smelteverk mai 2009 ble det satt ny rekord for denne type støtte til industrien.
 5. Øke produksjonen av kraft. Det handler om vannkraft – og etter hvert også vindkraft. Vi har også gitt konsesjon til gasskraftverket på Mongstad, med CO2 håndtering, som nå er under bygging.
 6. Innkjøpskonsortium med industrien: Regjeringen har i RNB 2009 foreslått at det bevilges 40 millioner kroner til bedrifter som deltar i et innkjøpskonsortium for kraft. Ordningen skal forvaltes av Innovasjon Norge og innebærer at det kan gis bagatellmessig støtte etter gitte kriterier til kraftintensiv industri innenfor trelast og trevare, treforedling, kjemiske produkter og metaller. Støtteberettigede virksomheter må ha et årlig kraftforbruk på minimum 10 GWh. Dette inkluderer blant annet alle virksomheter som i dag har myndighetsbestemte kraftavtaler. Regjeringen vil også vurdere mulighetene for at statlige eller andre aktører skal kunne gi lån eller garantier for kraftkjøp til innkjøpskonsortier innenfor rammen av EØS-regulativet.
- *gjennomgå reglene for grunnrentebeskatningen innen vannkraftsektoren med siktemål om å oppnå mer langsiktighet i kraftindustriarbeidet*

Regjeringen ønsker å legge til rette for økt utbygging av fornybar energi. Både i forbindelse med Nasjonalbudsjettet for 2008 og i Revidert nasjonalbudsjett 2008 foreslo derfor Regjeringen å bedre betingelsene for investeringer i vannkraftprosjekter. De viktigste tiltakene har vært å tillate samordning av ny, negativ grunnrenteinntekt, på foretaksnivå, fjerne risikotillegget, fjerne skattemessige hindre for opprusting av kraftverk og å innføre en årlig utbetalingsordning i tilfeller med ny, negativ grunnrenteinntekt.

For et marginalt lønnsomt prosjekt vil grunnrenteskatten ikke redusere prosjektets verdi etter skatt, og grunnrenteskatten vil derfor ikke hindre utbygging av lønnsomme kraftressurser. Samtidig sikrer grunnrenteskatten fellesskapet en rimelig andel av overskuddet i kraftprosjekter med høy lønnsomhet.

Det er viktig å sikre at fellesskapet får sin andel av store overskudd som skyldes utnyttelsen av knappe naturressurser som vannkraften. Regjeringen ønsker å bevare grunnrenteskatten som et målrettet virkemiddel for å bidra til dette. Samtidig ønsker vi å gi riktige incentiver til å investere i ny, fornybar energi.

- *iverksette tiltak for å dempe den negative virkningen for de kraftforedlende bedrifter som har fått økte utgifter på grunn av økning i påslaget på nettтарiffen*

I budsjettet for 2006 fikk regjeringen vedtatt å bevilge 30 millioner kroner til utjamning av nettleien. Dette ble videreført i 2007 og 2008. Tilskudd til utjevning av nettleien er doblet i 2009, til 60 millioner kroner.

- *sikre et effektivt importvern innenfor gjeldende avtaler som en forutsetning for en innovativ og offensiv næringsmiddelindustri*

Regjeringen har i WTO-forhandlingene arbeidet for å sikre et effektivt importvern.

- *gjennom strategisk satsing gjøre norsk industri ledende innenfor miljøforbedringer. Det vil gi vårt næringsliv et forsprang og nye salgsprodukter, når nye internasjonale krav til BAT (best tilgjengelige teknologi) økes og når markedene for miljøvennlig energi og produkter vokser*

Det nye programmet regjeringen har etablert i Norges forskningsråd som støtter de beste forskningsbaserte innovasjonsprosjektene, har gitt støtte til en rekke miljørelaterte prosjekter.

Olje- og energidepartementet og Nærings- og handelsdepartementet har opprettet Norwegian Renewable Energy Partners, INTPOW. Den nye organisasjonen skal gjøre norsk energinæring mer slagkraftig internasjonalt. INTPOW bygger på samme struktur som det allerede godt etablerte petroleumnettverket INTSOK, men INTPOW skal konsentrere innsatsen om fornybare energikilder som vannkraft, vindkraft, bioenergi og solenergi.

- *forutsette gjenkjøp og industrielle deltakelse ved større forsvarsanskaffelser i større grad enn i dag*

Regjeringen har gjennom St.meld. nr. 38 (2006-2007) lagt frem en ny strategi for de næringspolitiske aspekter ved forsvarets anskaffelser, som Stortinget har sluttet seg til. Som følge av dette er dialogen med norsk industri styrket, og norsk policy for gjenkjøp

blitt tydeliggjort og styrket, bl.a. ved at beløpsgrensen for å kreve gjenkjøp er senket fra materiellanskaffelser over 75 millioner kroner fra utenlandske leverandører til anskaffelser over 50 millioner kroner. Denne regjeringen har sørget for gjenkjøpsavtaler til en verdi av mer enn 7,5 milliarder kroner.

- *norske råvarer bør i stor grad videreføres i Norge*

Regjeringen har vedtatt nytt regelverk for utenlands bearbeiding av landbruksvarer. Regelverket er viktig for å bevare arbeidsplassene i kjøtt- og meierisektoren som er bærebjelker i næringsmiddelindustrien. Det framtidige omfanget av utenlands bearbeiding av kjøtt og meierivarer vil nå bli regulert gjennom kvoter.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *ny minerallov*

Regjeringen har lagt frem forslag til en ny og moderne minerallov. Arbeidet med en ny minerallov har pågått i mer enn 15 år.

Den nye mineralloven erstatter fem til dels svært gamle lover. Regelverket moderniseres, gjøres enklere, mer oversiktlig og tilgjengelig. Samtidig tetter den nye loven "hull" i det eksisterende lovverket og sørger for at alle deler av mineralbransjen blir regulert og får like konkurransevilkår.

Den nye loven vil ivareta miljøet langt bedre enn dagens regler. Blant annet foreslås nye regler for sikring og opprydding etter avsluttet virksomhet, kombinert med en økonomisk garantiordning ved konkurs.

Loven vil stimulere til økt aktivitet ved at leteretten utvides til å gjelde alle mineraler. Grunneier sikres bedre økonomisk avkastning enn i dag. Med nye krav til driftskonsesjon og nye tilsynsbestemmelser for hele bransjen vil den nye loven ivareta samfunnets interesser mer helhetlig enn i dag.

Samiske interesser ved mineralvirksomhet styrkes i den nye loven. De eksisterende saksbehandlingsreglene i bergverksloven for Finnmark vil bli videreført i den nye loven, samtidig som de samiske interessene styrkes ved nye varslingsregler direkte til reindriftsutøvere og lengre frister. Ekspropriasjonsbestemmelsene styrkes óg ved at samiske interesser skal vektlegges i større grad enn i dag.

Landbruk

Regjeringen arbeider for å opprettholde et levende landbruk i hele landet og sikre utøverne inntektsutvikling og sosiale vilkår som andre grupper. Landbruket skal kunne levere viktige fellesgoder som trygg mat, levende bygder og et ivaretatt kulturlandskap over hele landet.

Regjeringen arbeider aktivt for å sikre norske interesser i WTO-forhandlingene. Norske posisjoner i forhandlingene er utformet slik at det skal være mulig å fortsette med et aktivt jordbruk i alle deler av landet. Samarbeidet i den såkalte G 10-gruppen, hvor Norge er sammen med andre land med likeartede interesser, er styrket og utvidet.

- *sikre utøvere i landbruket inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper*

Det har i fireårsperioden vært inngått svært gode jordbruksoppgjør på henholdsvis 850, 975, 2.400 og 1.200 millioner kroner. Gjennom oppgjørene er det lagt til rette for en inntektsvekst for jordbruksnæringen på om lag 73 000 kroner pr. årsverk. Anslaget gjelder med grunnlag i prognoser for den økonomiske utviklingen pr. mai 2009. Dersom prognosene slår til, vil jordbrukets inntekter gå fra knapt 44 prosent av andre grupper til i overkant av 53 prosent, en forbedring på i underkant av 10 prosentpoeng.

- *videreføre markedsordningene. Samvirkets rolle som markedsregulerer skal sikres*

Det er gjennomført en bred gjennomgang av markedsordningene og utredet en alternativ modell, innfor rammene av WTO-avtalen, som gir grunnlag for større fleksibilitet i prisdannelsen, samtidig som sentrale landbrukspolitiske hensyn ivaretas, herunder samvirkets rolle som markedsregulator. Den nye modellen gjennomføres for storfekjøttmarkedet fra 1. juli 2009.

- *sikre et landbruk med en variert bruksstruktur over hele landet. Strukturprofilen må styrkes, kanaliseringspolitikken skal opprettholdes og driftstilskuddsordningen gis en klarere distriktsprofil. Virkemiddelbruken må stimulere til økt beiting med husdyr for å kunne opprettholde et åpent kulturlandskap*

I jordbruksoppgjørene i fireårsperioden har regjeringen prioritert inntektsmuligheter i de distriktsbaserte husdyrproduksjonene i sterk grad. Både distriktstilskuddene, frakttilskuddene og strukturprofilen i ordningene er styrket, for å legge til rette for lønnsomhet i produksjonen i ulik skala over hele landet. Det gjennomføres et taktskifte for ny næringsutvikling og forbedringer i samspillet med reiselivsnæringen for å gi økt bredde i næringsgrunnlaget på den enkelte landbrukseiendom.

Miljø- og kulturlandskapsordningene er styrket, både på nasjonalt og regionalt nivå. Tilskudd til dyr på beite er økt med nesten 400 mill kroner i perioden for å stimulere til økt beiting og åpent kulturlandskap. I tillegg til de generelle landsdekkende ordningene er de mer spissede ordningene på regionalt og kommunalt nivå forbedret og det er etablert egne tiltak for verdifulle kulturlandskap og forvaltning og skjøtsel i verdensarvområdene.

1.1.2007 trådte endringer i jordloven i kraft. Endringene innebar en rekke forenklinger som bl.a. medførte mindre arbeid for landbruksmyndighetene. Den forrige regjeringens

forslag om å oppheve forbudet mot å dele landbrukseiendommer ble ikke gjennomført. Regjeringen har gitt signaler til kommunene om skjerpet praksis i delingssaker.

Regjeringen har jobbet med en gjennomgang av reglene i odelsloven, konsesjonsloven og jordloven. Et forslag til endringer i disse lovene og andre landbrukslover har vært ute på høring, og det er fremlagt en odelstingsproposisjon (Ot.prp. nr. 44 (2008-2009)) for Stortinget. Hovedtyngden av forslagene knytter seg til bestemmelsene i odelsloven, til reglene om bo- og driveplikt og bidrar til bedre samordning mellom reglene, samt et tydeligere og enklere lovverk. Forslagene vil innebære større forutberegnelighet. I sum innebærer endringsforslagene en betydelig modernisering av lovverket, noe som vil være et viktig grunnlag for regjeringens arbeid med å opprettholde et levende og variert landbruk over hele landet. Som oppfølging av forvaltningsreformen foreslås det også at fylkeslandbruksstyrene legges ned og at oppgavene overføres til fylkeskommunene og fylkesmannen.

Landbruks- og matdepartementet har gitt tilskudd til flere prosjekter, som med forskjellige innfallsvinkler arbeider for å opprettholde og styrke bosettingen i distriktene. Undersøkelser viser at det er mange som vil bosette seg i distriktene hvis de fikk muligheten til det. Flere av bosettingsprosjektene her derfor som mål å få flere landbrukseiendommer ut på salg, samtidig som det stimuleres til å få etablert arbeidsplasser som kan kombineres med landbruksnæring.

- *gi velferdsordningene en spesiell prioritet gjennom forslag til bedre avløserordninger og sikring av ferie og fritidsmuligheter*

Det er etablert en landsdekkende landbruksvikarordning fra og med 2008, tilsvarende ca. 240 årsverk. Videre er satsene i velferdsordningene økt betydelig i jordbruksavtalene.

- *prioritere bønder som henter en vesentlig del av sysselsetting og inntekt fra gården og fra annen primærnæringsvirksomhet*

Jordbruksfradraget er økt innenfor en provenyramme på 325 millioner kroner fra 2008. Det treffer særlig de foretakene som driver med sikte på et vesentlig inntektsbidrag til husholdningen for jordbruksdriften. Videre er det særlig inntektsmulighetene i husdyrproduksjoner styrket. Det er produksjoner som ofte ligger i områder med færre alternative sysselsettingsmuligheter, eller hvor produksjonen vanskelig lar seg kombinere med annet arbeid. Det er innført mulighet for leie av melkekvoter for enkeltbruk og åpnet for nyetablering i melkeproduksjonen. Videre er det lagt til rette for sauehold i noe større driftsomsfang. Generelt må måloppnåelsen på dette punktet ofte avveies mot behovet for styrket strukturprofil til fordel for de små foretakene.

- *ha en totalgjennomgang av WTO-forhandlingenes konsekvenser for norsk landbrukspolitik*

Under WTO-forhandlingene har det vært en løpende vurdering av ulike forhandlingsforslag fra andre land/grupper i forhold til konsekvensene for norsk landbruk. En totalgjennomgang er ikke aktuell før en eventuell forhandlingsløsning foreligger.

- *i en nær dialog med næringen vil vi legge grunnlaget for utforming av virkemidler i tråd med Stortingets mål for landbrukspolitikken og internasjonale forpliktelser*

Det er løpende gjort tilpasninger i virkemiddelbruken for å oppfylle landbrukspolitiske mål på en WTO-legal måte. Det er, i en felles arbeidsgruppe med representanter fra hele verdikjeden, etablert en ny markedsordning for kjøtt og egg, som kombinerer disse hensynene.

- *ha et sterkt importvern for innenlandsk landbruksproduksjon*

Landbruk er et hovedtema i de pågående WTO-forhandlingene. Norge har som en del av G10 lagt fram et tilbud som generelt innebærer betydelig reduksjon av tollsatsene for landbruksvarer. G10 har samtidig stilt krav om at såkalte sensitive produkter som melkeprodukter og kjøttvarer, må få betydelig lavere tollkutt enn det generelle. Et sterkt importvern for våre viktigste landbruksvarer er avgjørende for å kunne opprettholde norsk landbruksproduksjon. I forhandlingene har en vunnet forståelse for at land som Norge trenger spesielle løsninger.

Regjeringen iverksatte 1. juli 2007 nytt regelverk for utenlands bearbeiding av landbruksvarer. Regelverket er viktig for å bevare arbeidsplassene i kjøtt- og meierisektoren som er bærebjelker i næringsmiddelindustrien. Det framtidige omfanget av utenlands bearbeiding av kjøtt og meierivarer blir nå regulert gjennom kvoter.

- *det er ikke grunnlag for nye innrømmelser under artikkel 19 i EØS-avtalen så lenge de pågående forhandlingene i WTO foregår*

Norge og EU forhandler nå om utvidet handel om landbruksvarer etter artikkel 19 i EØS-avtalen. Artikkel 19-forhandlingene blir fra norsk side vurdert i sammenheng med WTO. Forhandlingene har derfor blitt forskjøvet i tid i påvente av avklaringer i WTO.

- *videreutvikle verdiskapingsprogrammene for mat, trevirke og reindrift, og stimulere til utvikling av nisjeprodukter, satse på bygdeutviklingstiltak og bioenergi og utvikle en ny politikk for fjellområdene*

Det er utviklet et nytt handlingsområde, "Vekstbedrifter", i Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon for å møte utfordringene knyttet til økt etterspørsel etter norske matspesialiteter. Programmets målgruppe er også utvidet til å omfatte reiselivsbedrifter som produserer og/eller selger mat med lokal identitet.

Det ble i 2006 iverksatt et nytt Trebasert innovasjonsprogram. Hovedmålet for programmet er økt bruk av tre og økt lønnsomhet i hele verdikjeden. En økt satsing på bruk og foredling av trevirke som et fornybart og CO₂-nøytalt råstoff vil bidra til å nå overordnede målsettinger om bærekraftig produksjon og forbruk. Utviklingsprosjekter innenfor produkt og produksjonsprosess, industrialisering av byggeri, bruk av tradisjonstre, samt opplæringsprosjekter i bedrifter i den tremekaniske verdikjeden, er sentrale satsingsområder. Det ble i 2006 innvilget 21 millioner kroner. Programmet har i 2007 og 2008 hatt stor aktivitet og det ble innvilget 73 mill kroner til om lag 150 prosjekter disse to årene samlet. Satsingen har gitt flere konkrete resultater i form av bevaring og utvikling av trehusbebyggelse, signalbygg i tre m.v. Ordningen er videreført i budsjettet for 2009, og styrket med 20 mill kroner gjennom regjeringens tiltakspakke i januar 2009. Samlet bevilgning til programmet i 2009 er derfor ca 55 mill kroner.

Regjeringen styrker satsingen på bioenergi betydelig i 2009, delvis med midler fra tiltakspakken (50 millioner kroner), delvis som et engangstiltak i revidert nasjonalbudsjett til skogbruk og bioenergi (50 millioner kroner) og delvis over det ordinære budsjettet (15 millioner kroner). Dette kommer i tillegg til Landbruks- og matdepartementets bioenergiprogram som videreføres med et budsjett på 35 millioner kroner. Hovedtyngden av midlene skal nyttes til å øke uttaket av råstoff til bioenergi fra skog, kulturlandskap og fra ryddig av veikanter. Det vil også bli gitt tilskudd til investering i produksjonsutstyr for skogflis og kompetansetiltak. Dette vil bidra til et løft i lønnsomheten i produksjonen av energivirke og skal sikre råstoff til den økte utbyggingen av biovarmeanlegg som følger av styrkingen av virkemidlene til Envoa. I Bioenergiprogrammet har det vært en stor aktivitetsøkning det siste året. Programmet bidrar til å stimulere landbruket til intern omlegging til fornybar energi, samtidig som sektoren er en betydelig leverandør av råstoff til bioenergi. Dette gir viktige bidrag til reduksjon av klimagassutslipp.

Det er lagt til rette for økt næringsutvikling i fjellområdene gjennom regelverket knyttet til fjelloven. Dette vil gi et positivt bidrag til lokal næringsvirksomhet og bosetting i distriktene. Forslag til endring av forskrift om seter og tilleggsjord i statsallmenning er sendt på høring. Ny forskrift skal foreligge sommeren 2009. Som et ledd i utviklingen av en ny politikk for fjellområdene arrangerte LMD, KRD og MD i samarbeid med fjellregionsamarbeidet en fjellkonferanse i desember 2008, med bred politisk deltakelse. Dette er fulgt opp videre i ny distrikts- og regionalmelding, med en egen omtale av regjeringens politikk for fjellområdene. Fra 2009 er det etablert et utviklingsprogram for småfenæringa i fjellregionen. Programmet skal være en aktiv pådriver for å få i gang aktuelle forsknings- og utviklingstiltak med sikte på økt utnytting av regionale fortrinn i næringa, og bidra til at ny og eksisterende kunnskap kan tas i bruk av næringsutøverne. Forskning og økt bruk av kunnskap er sentralt både for næringsutvikling og for forvaltning av naturressursene i fjellregionen i Norge. Forskningsinstituttet Bioforsk skal være en aktiv aktør i dette, ved å videreutvikle kompetansen ved avdelingen i Valdres i tråd med de behov som gjør seg gjeldende i fjellbygdene og i forvaltningen av disse.

Det ble i 2008 iverksatt et program for støtte til satsing på innlandsfiske over jordbruksavtalen. Dette har vist seg å utløse stor lokal aktivitet innenfor områdene fisketurisme, næringsfiske og oppdrett av innlandsfisk. Til sammen 180 bedrifter, de fleste innen fisketurisme, får prosjektstøtte gjennom ulike prosjekter. Dette vil generere en årlig meromsetning på over 40 millioner kroner. Programmet har i 2008 og 2009 til sammen bevilget 8 millioner kroner, og er videreført for 2010.

Som en oppfølging av Klimaforliket har Regjeringen styrket forskningen med 30 millioner kroner i 2009 innenfor bioenergiområdet, herunder biovarme, biogass og biodrivstoff. Det er viktig å utvikle lønnsomme driftssystemer parallelt med å sikre et bærekraftig biomasseuttak fra skog, samt å øke kunnskapen om å utvikle teknologi for kommersiell produksjon av andregenerasjons biodrivstoff basert skog, trevirke og annen biomasse.

- *bidra til å øke videreforedlingen av norske trevarer, og videreutvikle en nasjonal skogpolitikk der staten tar et medansvar for planting og ungskogpleie. De økonomiske støtteordningene til skogbruket skal forbedres*

Den globale finanskrisen påvirker skognæringen negativt og har medført et dramatisk fall i etterspørselen etter tømmer og treprodukter. Det er derfor bevilget tiltaksmidler for å motvirke de negative effektene finanskrise medfører for skogsektoren. I januar 2009 ble det bevilget en tiltakspakke på 70 mill kroner, hovedsakelig til bioenergitiltak og økt satsing på trebruk, jf. omtale ovenfor. I revidert nasjonalbudsjett bevilget regjeringen en tiltakspakke til skogbruket, på 50 millioner kroner, der midlene skal gå til tiltak som holder driftsapparatet i gang i skogbruket i den perioden næringen er rammet av svært liten etterspørsel. Det er åpnet for at kommunene igjen kan gi støtte til skogplanting. I statsbudsjettet for 2007 ble skogfondsordningen styrket, ved å utvide de formål skogfond kan brukes til og ved å øke skattefordelen. Provenyvirkningen er anslått til 50 millioner kroner årlig. Det er åpnet for at skogfondsmidler kan brukes til bioenergiformål, d.v.s. investeringer i anlegg og utstyr for produksjon av ferdig varme for levering. Skogens positive bidrag i klimasammenheng er tydeliggjort gjennom regjeringens klimamelding i 2007. Regjeringen har i 2009 lagt fram en egen stortingsmelding om landbruk, mat, energi og klima St.meld. nr. 39 (2008-2009) *Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen*. I meldinga skisseres landbrukets muligheter for å være en del av løsningen på klimautfordringene, der også utfordringer ved verdens matvaresituasjon tas opp. Meldinga gjennomgår reduksjonstiltak i tråd med Klimaforliket, og peker på at norsk jordbruk vil stå overfor en betydelig økt etterspørsel etter mat. Det legges også vekt på at skogens opptak av CO₂ må økes, og skogressursene må brukes mer aktivt med sikte på økt trebruk og økt bruk av bioenergi. I statsbudsjettet for 2009 styrker regjeringen satsingen på skog, klima- og energitiltak ytterligere, med en økning på 14 millioner kroner.

Kystfylkene fra Rogaland til Finnmark har utarbeidet rapporten "Melding om kystskogbruket", som dokumenterer et stort potensial for økt utnyttelse av

skogressursene i kystfylkene. Det er iverksatt tiltak for å styrke utnyttningen av skogen i kyststrøk. I 2008 ble det satt av 5 mill kroner over Landbruket utviklingsfond til dette. Samarbeid med Fylkesmannen vil stå sentralt i den videre oppfølgingen. I 2009 er det satt av ytterligere 10 mill kroner til tiltak som skal bidra til økt aktivitet i kystskogbruket.

I jordbruksavtalen 2009-2010 ble partene enige om en ytterligere styrking av tilskuddsmidler til skogbruk for 2010. Rammen økes med 25 millioner kroner noe som vil bidra til økt satsing på oppbygging av skog og infrastruktur. Tilskudd til skogbruk og bioenergi er i perioden totalt økt med 204 millioner kroner, hvorav 120 millioner kroner er knyttet til tiltakspakker i forbindelse med finanskrisa.

Norge overtok i 2008 formannskapet i den europeiske ministerkonferansen for skog (MCPFE), og har etablert et sekretariat på Ås som skal fungere i den fireårige formannskapsperioden. Formannskapet vil være en viktig arena for utvikling av et bærekraftig skogbruk i Europa, noe som i sin tur også vil være en forutsetning for en offensiv klimapolitikk.

- *utrede en gunstig låneordning i forbindelse med etablering innen landbruket slik at generasjonsskifter og rekruttering kan sikres bedre*

Generasjonsskifte er et eget tiltaksområde i Forskrift om midler til bygdeutvikling. Generelt er arbeid med rekruttering et prioritert område. Det er i gangsett et arbeid med å evaluere de fylkesvise BU-midlene, som bl.a. vil legges til grunn for en videre utredning av hvordan låneordninger og tilskudd kan bidra til å sikre rekrutteringen i landbruket. Arbeidet med rekruttering er et generelt prioritert område. Med utgangspunkt i at generasjonsskifte som regel innebærer større investeringer, ble det i jordbruksavtalen 2009-2010 lagt vekt på å bedre tilgangen på investeringsvirkemidler. I tillegg ble lånerammene for rentestøtte økt. Det ble også besluttet å utrede muligheten for støtteordning til ungdom innenfor det distriktpolitiske virkeområdet, som skal drøftes ved neste års jordbruksforhandlinger.

- *det skal være et mål at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket i 2015 skal være økologisk*

Tilskuddssatsene for økologisk produksjon er økt vesentlig. Hensikten er å sikre økologiske produsenter et økonomisk utkomme som er minst på lik linje med øvrig landbruksdrift. Det legges vekt på å sikre stabilitet og forutsigbarhet i ordningene. Landbruks- og matdepartementet har lansert handlingsplanen "Økonomisk, agronomisk-økologisk" som legger strategier for å nå målet om 15 prosent produksjon og forbruk av økologiske produkter. Det er iverksatt flere tiltak langs hele verdikjeden for å øke kompetanse om og produksjon og omsetning av økologisk mat. Det er stor regional forskjell knyttet til hvor stor andel som drives økologisk. For å stimulere de som kan vise til best resultater, skal det opprettes egne økologiske foregangsfylker i 2009. Disse har et særskilt ansvar for utviklingen på egne innsatsområder innen

økologisk produksjon og forbruk. Kommunal- og regionaldepartementet og Landbruks- og matdepartementet samarbeider om prosjektet "Økoløft i kommuner". Prosjektet er toårig og det er satt av 10 millioner kroner fordelt likt mellom de to departementene. 52 kommuner deltar i prosjektet. Økologisk mat vil også inngå som en del av handlingsplan for miljø- og samfunnsansvar i offentlig sektor. Forskningen knyttet til økologisk landbruk skal i 2009 evalueres for å se hvordan denne bidrar til å nå regjeringens mål om økt produksjon og forbruk av økologisk mat.

- *prioritere dyrevelferd og bedre kapitaltilgangen i næringen slik at nye krav til dyrevelferd og fornyelse av driftsapparatet kan imøtekommes. Ordninger må utformes på en slik måte at man samtidig ivaretar målet om mangfold og variasjon i bruksstørrelse*

Ny lov om dyrevelferd er vedtatt av Stortinget. Lovens formål er å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr. Loven er i stor grad en videreføring av gjeldende rett på området, men inneholder også enkelte nye og viktige bestemmelser. Den nye loven gir overordnede og generelle føringer for vår omgang med og behandling av dyr, både eide og viltlevende. Loven gjøres også gjeldende for produkter som stammer fra dyr. Dyr som lider har behov for hjelp, og et viktig mål med loven har vært å skaffe tilstrekkelige hjemler slik at forebyggende og andre nødvendige tiltak kan iverksettes. Loven innfører derfor bl.a. en allmenn hjelpe- og varslingsplikt, og Mattilsynet gis rett til å fatte vedtak om forbud mot hold og omgang med dyr samt en rett til å ilegge overtredelsesgebyr. Kompetente dyreholdere er en forutsetning for å sikre god dyrevelferd, og det innføres et krav om reell eller formell kompetanse. Dyreeier pålegges videre en plikt til å sørge for at dyr holdes i adekvat miljø og at de gis nødvendig tilsyn og stell. Dyreeier pålegges samtidig en plikt til beskytte egne dyr mot farer. Dette innebærer også en plikt til å beskytte husdyr på beite mot rovvilt. Ved inngripende vedtak om beiterestriksjoner grunnet rovvilt, gis dyreeier en lovbestemt rett til kompensasjon. Mattilsynet lovfestes som tilsynsorgan, og dyrevernemndene lovfestes som en del av Mattilsynet. Nemndene oppnevnes av Mattilsynet og tilknyttes Mattilsynets distriktskontor. Kommunenes forslagsrett ved oppnevning av nemndene videreføres. Det er vedtatt ny forskrift om velferd for produksjonsdyr, i tillegg til endring av flere andre forskrifter. I forbindelse med den nye dyrevelferdslovens ikrafttredelse, vil flere av dagens forskrifter på området bli gjennomgått og revidert. Plattform for alternativer til dyreforsøk er etablert.

Bevilgningen til fylkesvise BU-midler (investeringsvirkemidler) økte med 45 millioner kroner i 2007, 9 millioner kroner i 2008 og 20 millioner kroner for 2009. Det er presisert at dyrevelferd skal prioriteres i forbindelse med behandling av søknader.

- *at Mattilsynet i større grad skal finansieres av offentlige midler med bakgrunn i at det oppfyller en offentlig kontrollfunksjon*

I budsjettet for 2009 utgjør andelen brukerfinansiering av Mattilsynets driftsbudsjett om lag 64 prosent mot om lag 65 prosent i 2006. Satsene for matproduksjonsavgiftene ble

etter tekniske endringer redusert med om lag 6 prosent både i 2006 og i 2007. Reduksjonen i avgiftsnivået har sammenheng med at effektivisering og reduserte omstillingskostnader i Mattilsynet har kommet brukerne til gode gjennom reduksjon i gebyrer og avgifter. Det er også gjort forenklinger i finansieringsordningen for Mattilsynet. Mange regelverkskrav om plikt til godkjenning og tilhørende gebyrer er avviklet.

- *bøndernes rett til å bruke formeringsmateriale fra egen avling skal ikke svekkes*

Den forrige regjeringens forslag til endring av lov om planteforedling er trukket tilbake. Det betyr at bøndernes rett til å bruke eget plantemateriale ikke er svekket. Støtten til planteforedling er økt med 4 millioner kroner årlig fra 2007.

- *norsk matjord er en begrenset ressurs som det er et nasjonalt ansvar å ta vare på*

Målet er å halvere nedbyggingen av dyrket jord innen 2010. Regjeringen har derfor utvidet den statlige innsigelsesretten mot kommunale planvedtak. En arbeidsgruppe nedsatt av landbruks- og matministeren la fram sin rapport i januar 2008 med forslag til nye virkemidler for å styrke jordvernet, som følges opp av departementet. Landbruks- og matministeren avholdt en nasjonal konferanse om jordvern i april i år med bred deltakelse fra kommune-Norge. I den nye plan- og bygningsloven har regjeringen også lagt inn flere bestemmelser i plandelen som bidrar til å styrke jordvernet.

Regjeringen har gjennomført en kartlegging av kommunenes praksis i saker som gjelder dispensasjon fra boplikten på landbrukseiendommene og priskontroll etter konsesjonsloven. Kartleggingen danner grunnlag for tiltak for å gjøre virkemidlene mer målrettet.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *forbedret rammevilkårene for konkurransen i markedsordningen for melk 1. juli 2007 etter samråd med aktørene*

Endringene legger til rette for en bærekraftig konkurranse i dette markedet gjennom forenklinger og tilpasninger i prisutjevningsordningen og at uavhengige aktører får bedret sine rammevilkår. Det har blitt et vesentlig lavere konfliktnivå i denne sektoren etter disse endringene.

- *etablert utviklingsprogram for grønt reiseliv i Norge*

Utviklingsprogrammet for grønt reiseliv ble etablert i 2007. Innenfor programmet jobbes det bl.a. med å utvikle helhetlige, landbruksbaserte reiselivsprodukter som gir større lønnsomhet og som styrker den lokale og regionale verdiskapningen og innovasjonsevnen gjennom samarbeid og fellestiltak. Det er avsatt 25 millioner kroner i

2007, 23 millioner kroner i 2008 og 18 millioner kroner i 2009 og 2010. Midlene avsettes over jordbruksavtalen.

- *innsats for bærekraftig reindrift*

Det er forhandlet fram en reindrifftsavtale for 2009/2010 på 101 millioner kroner. De viktigste målene i avtalen er å legge til rette for økt omsetning av reinkjøtt, samt stimulere næringen til størst mulig slakteuttak og verdiskaping.

Regjeringen har prioritert å få frem ny reindrifftslov. Ny reindrifftslov trådte i kraft 1.7.2007. Reindrifftsloven vil være et svært viktig redskap for å få en bærekraftig reindrift.

Det er spesielle utfordringer knyttet til reintallet i Vest-Finnmark. Regjeringen har på den bakgrunn prioritert arbeidet med å få på plass nødvendige rammebetingelser. Ny lov og virkemidler som stimulerer til økt slakteuttak og verdiskaping, vil være viktig i arbeidet med å få tilpasset reintallet til beiteressursene.

Det har vært ført forhandlinger mellom Norge og Sverige om en ny konvensjon om grenseoverskridende reindrift, som skal bidra til en bærekraftig reindrift i begge land. Forhandlingsresultatet ble parafert i februar 2009, og regjeringen vil følge vil følge dette videre opp. Regjeringen ønsker at en ny konvensjon skal tre i kraft så snart som mulig.

- *sikre mattryggheten*

I etterkant av det alvorlige utbruddet av sykdom grunnet E. coli-smitte i spekepølse, har Mattilsynet og Folkehelseinstituttet gjennomført en rekke forbedringstiltak, bl.a. på bakgrunn av anbefalinger fra et regjeringsoppnevnt evalueringsutvalg. Det er etablert en fast innsatsgruppe (Matsmittekomiteen) for oppklaring av matbårne utbrudd av smittsomme sykdommer.

Ved EØS-komiteens vedtak nr. 137/2007 ble revidert regelverk om hygiene og kontroll innlemmet i EØS-avtalen med forbehold om Stortingets samtykke. Stortinget ga slik samtykke 12. juni 2008. Det nye regelverket er mer målrettet og enhetlig enn gjeldende regelverk, og legger opp til at virksomheten selv får større ansvar for å sikre løsninger som ivaretar mattryggheten. Formell ikrafttredelse av det nye regelverket avventes i forhold til avklaringer på Island.

Regjeringen startet i 2006 et prosjekt i samarbeid med bransjen for å få etablert en nasjonal e-sporingsordning. Et sekretariat ble etablert høsten 2007 og flere pilotprosjekter er igangsatt. Prosjektet er godt i gang og målet er at det skal legges til rette for etablering av elektroniske løsninger innenfor matkjeden innen utgangen av 2010. Det er i budsjettet for 2009 avsatt om lag 30,6 millioner kroner til dette arbeidet. Dette er en økning på 15 millioner kroner i forhold til 2008-budsjettet.

Den nye organisasjonen KSL Matmerk ble etablert 1.1.2007. Både av hensyn til mattrygghet, sporbarhet, kvalitet og ikke minst tillit hos forbruker, er det viktig med et helhetlig system for kvalitetssikring.

Mattilsynets budsjett for 2009 er økt med 27 millioner kroner for å styrke tilsynsaktiviteten på sentrale områder for mattryggheten.

- *innsats for å sikre genressurser*

Forvaltningen av genetiske ressurser er blitt styrket med opprettelsen av Norsk genressurssenter fra 1. juli 2006. Genressursforvaltningen innen sektorene planter, husdyr og skogtrær er nå samlet i en institusjon.

Fra 1. januar 2008 er det nordiske arbeidet med genressurser samlet i én organisasjon i den nye organisasjonen Nordisk genressurssenter, eller NordGen. Med etableringen samles kompetansen i et nytt nordisk kunnskapssenter for genetiske ressurser. Å ta vare på den genetiske variasjonen hos planter og dyr er avgjørende for framtidens avls- og foredlingsarbeid og for matvaresikkerheten.

Svalbard globale frøhvelv er etablert og ble åpnet av statsminister Jens Stoltenberg 26. februar 2008. Dette er et viktig sikringstiltak for å ta vare på det biologiske mangfoldet i landbruket og spesielt matvekster av stor verdi for den globale matvaresikkerheten. Norges forpliktelser i denne sammenheng følges opp i budsjettet for 2009, gjennom økte bevilgninger til informasjon, drift og forvaltning av frøhvelvet.

Regjeringen har bestemt at Norge fra 2009 skal gi et årlig bidrag til et eget internasjonalt fond for å finansiere planteforedling i utviklingsland. Bidraget tilsvarer 0,1 prosent av bruttoomsetningen av såvarer og gir en uttelling på 500.000 kroner året. Dette finansieres over Landbruks- og matdepartementets budsjett.

Det internasjonale fondet er opprettet for å stimulere til bevaring og utvikling av plantegenetiske ressurser hos den enkelte bonde særlig i utviklingsland.

- *kontroll og forvaltning av fremmede arter*

Regjeringen prioriterer arbeid med kontroll og forvaltning av fremmede arter. Det er utarbeidet en handlingsplan for bekjempelse av Iberiaskogsneglen.

- *forskning og forskningsbasert innovasjon*

Landbruks- og matdepartementet har utarbeidet en strategi for forskning og forskningsbasert innovasjon for perioden 2007-2012. Her presenteres forskningspolitiske mål og virkemidler for å øke konkurransekraften og verdiskapingen i sektoren. Forskningsinnsats på landbrukets rolle innen klima og miljø er høyt prioritert i tillegg til mattrygghet og matsikkerhet.

Nofima er et nytt næringsrettet forskningskonsern på matområdet som ble etablert fra den 1.1.2008. Nofima skal bidra til mer effektiv og målrettet forskning i både marin sektor og på landbrukssektoren. Nofima eies av Fiskeri- og kystdepartementet i tett samarbeid med Landbruks- og matdepartementet og Kunnskapsdepartementet.

Stortinget har etter forslag fra regjeringen vedtatt ny framtidig lokalisering og organisering av Norges veterinærhøgskole. Vedtakene inkluderer blant annet en flytting av Veterinærinstituttet fra Oslo til Ås, og samlokalisering av dette med det nye Universitetet på Ås. De faglige mulighetene som oppstår ved at det nye universitetet vil bli samlokalisert med Bioforsk, Skog og landskap og Nofima mat på Ås er også viktig. Det er avsatt 3 millioner kroner til dette arbeidet på LMDs budsjett i 2009.

- *kommunalisering av dyrehelsetjenesten*

Kommunene ble med virkning fra 1.1.2008 gitt ansvaret for tilfredsstillende tilgang på veterinærtjenester. Dette innebærer også et ansvar for å sørge for tilfredsstillende tjenestetilgang også på dagtid. Det er lagt til rette for at distriktskommuner kan finne gode, lokale løsninger for å trekke til seg og bruke veterinærkompetanse. Samtidig ble ansvaret for klinisk veterinærvaktt overført fra staten til kommunene. Budsjettposten ble økt med total 16 millioner kroner i forbindelse med denne overføringen, som har fungert godt.

Skipsfart

I Soria Moria-erklæringen er de *maritime næringene* utpekt som et område der Norge har kompetanse eller særlig fortrinn. Innenfor maritim sektor har Norge en sterk global posisjon med lange tradisjoner.

Regjeringen vil gjennom gode og stabile rammevilkår bidra til å sikre arbeidsplasser og vekst i de maritime næringer. Regjeringen har fått på plass en ny rederibeskatningsordning som er konkurransedyktig med tilsvarende ordninger i EU-land. Nettolønnsordningen for sjøfolk ble utvidet fra 1. juli 2006, dette videreføres samtidig som at ordningen utvides ytterligere til også å omfatte ansatte ombord på Hurtigruta fra 1. juli 2007. På denne måten sikres arbeidsplasser for norske sjøfolk. Fra 1. juli 2008 ble det satt et tak på refusjonsutbetaling per sysselsatt på 198 000 kroner per år for å begrense utgiftene til ordningen, og gjøre den mer robust.

Regjeringen la fram en strategi for miljøvennlig vekst og økt kompetanse i de maritime næringer høsten 2007. En rekke tiltak for at Norge skal utvikle sin posisjon som en verdensledende maritim nasjon ble styrket med 100 millioner kroner i statsbudsjettene for 2008 og 2009. Tiltakene skal blant annet øke maritim forskning og innovasjon, og bedre maritim utdanning og kompetanse. Regjeringens maritime strategi omtaler fem hovedutfordringer for de maritime næringer: globalisering og rammevilkår, miljøvennlige maritime næringer, maritim kompetanse, maritim forskning og

innovasjon og nærskipfart. Det er lagt fram en rapport i juni 2009 om maritim strategi.

- *ha en sterkere innsats for å sikre arbeidsplasser og vekst i de maritime næringer*

Nettolønnsordningen ble utvidet fra 1. juli 2006 til refusjonsberettigede sjøfolk om bord på konkurranseutsatte skip i NOR og fra 1. juli 2007 for Hurtigruteskipene som betjener strekningen Bergen-Kirkenes. Dette sikrer arbeidsplassene til norske sjøfolk. Det anslås at om lag 11 300 sjøfolk er omfattet av tilskuddsordningen for sysselsetting av sjøfolk i 2009.

- *videreføre eksisterende ordninger for norske rederier og sjøfolk for å møte den stadig tøffere internasjonale konkurransen*

Regjeringen har sikret arbeidsplassene til norske sjøfolk gjennom en videreføring og utvidelse av eksisterende ordninger med nettolønn.

- *utvide nettolønnsordningen til å gjelde alle norske sjøfolk om bord på konkurranseutsatte skip i NOR, blant annet frakteskip, lasteskip, brønnbåter, taubåter og slepe- og bergingsfartøy*

Nettolønnsordningen ble utvidet fra 1. juli 2006 til refusjonsberettigede sjøfolk om bord på konkurranseutsatte skip i NOR. Dette sikrer arbeidsplassene til norske sjøfolk. Regjeringen utvidet nettolønnsordningen til å omfatte Hurtigruten fra 1. juli 2007. For å begrense ytterligere vekst for de samlede utgiftene under ordningen, ble det i forbindelse med behandling av revidert budsjett for 2008 vedtatt en begrensning i refusjonsutbetalingen per sysselsatt på kroner 198 000 per år. Om lag 11 300 sjøfolk omfattes av ordningen i 2009. Bevilgningsbehovet for 2009 er anslått til 1 810 millioner kroner.

- *nettolønnsordningen for fergerederier i utenriksfart i NOR skal omfatte sikkerhetsbemanningen i henhold til skipenes alarminstruks*

Regelverket ble endret i samsvar med Soria Moria fra 1. juli 2006.

- *gjennomgå de norske skattereglene for rederinæringen, og følge opp utvalget som vurderer den norske rederiskatteordningen*

Regjeringen har gjennomgått skattereglene for rederinæringen og fått på plass et nytt regelverk. Skatteordningene er nå langt på vei på EU-nivå for fremtidige skipsfartsinntekter. Samtidig er det vedtatt en overgangsordning for rederiene som innebærer innkreving av 14 milliarder kroner i skatt over en periode på 10 år, dvs. 1,4 milliarder kroner årlig. I tillegg er det etablert en ordning med miljøavsetninger som kan bidra til miljøinvesteringer for 7 milliarder kroner i rederiene, alternativt at pengene betales inn som skatt. Det er ingen tidsfrist for bruk av miljøfondet til miljøtiltak, slik at fondet kan føres som egenkapital i rederienes regnskaper.

Regjeringen ønsker videre å bidra til en global regulering av de maritime næringer for å hindre skattekonkurransen. Regjeringen har overfor EU-kommisjonen tatt til orde for en innstramning av bruken av støtteordninger til skipsfarten.

- *for alle skip under nettolønnsordninga skal stilles krav om positiv næringsutvikling f.eks. dokumenterbare investeringer utover normalnivå i HMS-arbeid, innovasjon og industriell utvikling i forskningsinstitusjoner, leverandører og andre bedrifter i den maritime klyngen), samt krav om et visst antall lærlingplasser. Regjeringen vil legge fram forslag til konkrete vilkår i samsvar med ovennevnte*

Det har siden 2003 vært stilt vilkår om at rederiet som mottar støtte deltar i tiltak for opplæring av sjøfolk og bidrar til positiv utvikling for næringen. Positiv næringsutvikling er basert på tilskudd fra Stiftelsen for Norsk Maritim Kompetanse (SNMK). Det stilles krav om at det i gjennomsnitt skal være minst to personer under opplæring. Regjeringen har gjennom en forskrift videreført denne ordningen, og det settes av et større beløp til dette enn tidligere. Dette skyldes at regjeringen har utvidet ordningen fra og med 1. juli 2006.

- *gjeninnføre kravet om arbeids- eller oppholdstillatelse for utenlandske sjøfolk på skip under fremmed flagg som frakter gods eller passasjerer mellom norske havner*

Et forslag til nye regler som gjeninnfører kravet om arbeidstillatelse og forenkler håndheving av regelverket har vært på høring, med særordning for EØS-området. Etter høringen er forslaget noe revidert. Det gjøres unntak for EØS-området og for utenlandsk registrerte cruiseskip. Forskriftsendringen er ennå ikke gjennomført, da det vurderes om arbeidstillatelsen også skal omfatte skip i trafikk på norsk del av kontinentalsokkelen

- *vurdere ordninger som innebærer en modernisering av kystfrakteflåten. Dette kan blant annet knyttes til ordningene i Innovasjon Norge*

Regjeringen innførte i budsjettet for 2006 en ny ordning "Maritim utvikling" rettet mot maritim utvikling og innovasjon under Innovasjon Norge. Ordningen var 20 millioner kroner i 2006 og ble økt til 25 millioner kroner i 2007. Av de 25 millioner kronene i 2007 er 10 millioner kroner øremerket utvikling av teknologi som vil bidra til å redusere det norske NOx-utslippet. Som følge av avtalen mellom myndighetene og 14 næringslivsorganisasjoner om tiltak for å redusere NOx-utslipp, ble bevilgningen på 10 millioner kroner NOx-tiltak trukket tilbake ved behandlingen av revidert budsjett for 2008. Ordningen ble videreført i 2009, på samme nivå som i 2008. I 2008 bevilget regjeringen 17,5 millioner kroner under Innovasjon Norge til miljøprosjekter i de maritime næringer og utvikling av nærskipsfartsflåten. Ordningen er videreført i 2009 med en ramme på 10 millioner kroner.

- *videreføre NOx-reduksjonsprogrammet*

Regjeringen styrket ordningen i statsbudsjettet for 2007, og satte av 50 millioner kroner i statsbudsjettene for 2007-2009. Som følge av avtalen signert 14.mai 2008 mellom myndighetene og 14 næringslivsorganisasjoner om tiltak for å redusere NOx-utslipp, ble denne ordningen avvirket ved behandlingen av revidert budsjett for 2008.

Øremerkingen til NOx-reduserende tiltak under Forskningsrådets Maroff-program ble ikke videreført for 2009. Igangsatte prosjekter under Maroff-programmet vil kunne bli videreført, og det vil fortsatt være mulig å søke nye prosjekter. På bakgrunn av den samme avtalen ble øremerkingen på 10 millioner kroner under Maritim utvikling i Innovasjon Norge kuttet i revidert statsbudsjett 2008.

Den nye miljøavtalen mellom myndighetene og næringslivsorganisasjonene innebærer at bedrifter som slutter seg til avtalen slipper NOx-avgift og i stedet betaler inn til NOx-fondet. Utslippsreduksjonene som kan godskrives forpliktelsene i avtalen ble i 2008 i underkant av 8000 tonn NOx. Effekten av NOx-reduserende tiltak fra 1.kvartal 2008 til utløp av 1.kvartal 2009 viser at forpliktelsen vil bli oppfylt med langt større margin enn de verifiserte tall som foreligger.

- *erstatte dagens riksvegferger med gassferger gjennom et samarbeid mellom næringer og myndigheter, slik at utvikling og produksjon skjer i Norge som forsknings- og utviklingsprosjekt*

Regjeringen besluttet i desember 2005 at tiltak for å redusere NOx-utslipp fra riksvegferjene skal behandles som en del av de generelle tiltakene for å redusere slike utslipp. Seinere har regjeringen gjort konkrete vedtak om at det skal stilles krav om gassdrift ved anbudsutlysning av sambandet Molde-Vestnes i Møre og Romsdal, sambandet Halhjem-Våge i Hordaland, sambandet Flakk-Rørvik i Sør-Trøndelag og sambandene over Vestfjorden i Nordland. Dette har gitt, eller vil gi minst 9 nye fartøy basert på gassdrift. Det vurderes om det skal stilles tilsvarende krav ved anbudsutsetting av andre samband.

Videre vil Regjeringen vil styrke distribusjonen av naturgass, blant annet for å legge til rette for innføring av gassferger og bevilget i 2009 30 millioner kroner til støtteordningen for infrastruktur for naturgass.

- *videreføre ordningen med byggelånsgaranti for norske verft og bruke utviklingskontrakter aktivt for å bidra til nyskaping i næringen*

Regjeringen har videreført byggelånsgarantiordningen for skip for årene 2006-2009. Garantirammen for ordningen ble utvidet til 5 milliarder kroner i 2007 og i november 2008 ble den ytterligere utvidet til 8 milliarder kroner for 2008 og 2009. Ordningen bidrar til å avlaste risiko og dermed øke bankenes kapasitet til å tilby byggelån.

- *rekruttering til maritime næringer skal forsterkes og at det gjennomføres en kompetanseheving for ansatte i næringen*

Dette ses i sammenheng med endringene i regelverket for refusjonsordningen som er trådt i kraft 1. juli 2006. Stiftelsen Norsk Maritim Kompetanse forvalter et fond til kompetansehevings- og rekrutteringstiltak i de maritime næringene. Fondet er videreført og styrket. Som ledd i regjeringens maritime strategi er det satt av 33,5 millioner kroner til ulike maritime kompetansetiltak over Nærings- og handelsdepartementet og Kunnskapsdepartementet budsjetter for 2009.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *satsing på skipssikkerhet*

Regjeringen har lagt fram Ot.prp. nr. 87 (2005-2006) Om lov om skipssikkerhet (skipssikkerhetsloven). En viktig endring ved skipssikkerhetsloven er at hovedansvaret for sikkerhet og miljø flyttes fra skipsføreren til rederiet. Loven er basert på en utredning fra et offentlig utvalg, og vil gjelde fra skipet prosjekteres til det hugges opp. Loven ble vedtatt av Stortinget i februar 2007 i tråd med regjeringens forslag og trådte i kraft 1. juli samme år.

- *innsats mot diskriminering*

Regjeringen har lagt fram Ot.prp. nr. 85 (2005-2006) Om lov om endringer i sjømannslov 30. mai 1975 nr. 18. Endringene i sjømannsloven innebærer forbud mot direkte og indirekte diskriminering av arbeidstakere på skip, og vil gi sjøfolk det samme vern som arbeidstakere på land. Dette er vedtatt av Stortinget i tråd med regjeringens forslag og endringene trådte i kraft 1. mars 2007.

- *endring av registreringsgrensen*

Regjeringen har lagt fram Ot.prp. nr. 87 (2005-2006) Om lov om skipssikkerhet. Den frivillige grensen for registrering av skip i Skipsregistrene senkes fra 10 til 7 meter. Endringer vil gjøre lånefinansieringen lettere, gi et bedre rettsvern ved panteheftelser, samt forbedre kredittsikringen ved kjøp av fritidsbåter av denne størrelsen. Lovendringene er vedtatt av Stortinget i tråd med regjeringens forslag, og trådte i kraft 1. juli 2008.

- *økt sikkerhet for finansiering av skip som bygges i utlandet*

Regjeringen har i mai 2009 lagt fram Ot.prp. nr. 85 (2008-2009) om lov om endringer i sjøloven. I proposisjonen foreslår regjeringen å endre sjøloven slik at registrering i skipsregistrene av skip under bygging i utlandet også omfatter skrog og hovedmaskineri. Da blir det mulig å etablere panterettigheter i skrog og hovedmaskineri ved levering fra det utenlandske verftet, slik at pantet omfatter slepefasen fra til Norge. I dag er det bare mulig å etablere panterettigheter når slike deler ankommer et norsk verft fra utlandet.

Reiseliv

Reiseliv er et viktig satsingsområde for regjeringen. For å følge opp Soria Moria-erklæringen har regjeringen utarbeidet en nasjonal strategi for reiselivsnæringen. I denne strategien er innovasjon, bærekraft, kvalitet, kompetanse, områdeutvikling, markedsføring og profilering samt organisering sentrale elementer.

- *utvikle en nasjonal reiselivsstrategi bygget på nærhet til natur og norsk kultur, som ivaretar satsingen på grønt reiseliv og reiselivsnæringen som distriktsnæring*

En nasjonal strategi for reiselivsnæringene ble framlagt i desember 2007. Regjeringen har igangsatt etablering av utviklingsprogram for grønt reiseliv i Norge, og har satt av midler til dette i forbindelse med jordbruksavtalen.

- *styrke den internasjonale markedsføringen av Norge som reiselivsmål, blant annet ved å øke midlene til informasjon om Norge i utlandet*

Regjeringen har siden 2005 doblet satsingen på reiseliv, og i statsbudsjettet for 2009 settes det av 245 millioner kroner, derav 235 millioner kroner som forvaltes av Innovasjon Norge. Bevilgningen brukes til utvikling av reiselivsnæringen og markedsføring av Norge som reisemål.

I den spesielle nordområdesatsingen har KRD avsatt 50 millioner kroner i 2009 til etableringen av et selskap for internasjonal markedsføring av Nord-Norge.

- *sikre kvaliteten på reiselivsproduktene og tilliten i markedet*

I mars 2009 ble det satt ned en arbeidsgruppe, bestående av sentrale reiselivsorganisasjoner og enkeltbedrifter, som fikk i oppdrag å komme med forslag til hvordan en kan få til en bedre samordning i reiselivet og utvikle et mer helhetlig og koordinert tilbud for turister. Arbeidsgruppens rapport ble levert 2.6.2009.

- *innføre en frivillig sertifiseringsordning for bedrifter som ønsker å markedsføre seg som en del av den norske merkevaren*

NHO Reiseliv har fått klarsignal til å ferdigstille et nasjonalt kvalitetssikringssystem for norske overnattingsbedrifter i samarbeid med aktører i næringen. Det er satt av 5 millioner kroner over bevilgningen til Innovasjon Norge for 2008 for å finansiere utvikling og oppstart av systemet.

- *innføre et eget opplæringsprogram som følger opp den strategiske reiselivssatsingen*

Innovasjon Norge har tidligere gjennomført en kartlegging av kompetansebehovet i reiselivsnæringen og hva som finnes av ulike bedriftsrettede kompetansetilbud i dag. Kartleggingen viser at det mangler gode kompetansetilbud på områdene vertskap, opplevelsproduksjon og distribusjon, salg og pakking. Regjeringen har derfor

igangsatt et eget kompetanseprogram innen disse områdene som er tilgjengelig for reiselivsbedrifter i hele landet gjennom Innovasjon Norge.

Eierskap

Offentlig eierskap er viktig for å sikre inntekter til fellesskapet og for å sikre at sentrale virksomheter beholder hovedkontor, FoU-virksomhet og arbeidsplasser i Norge. Regjeringen har lagt fram en egen melding om statlig eierskap, Eierskapsmeldingen, som ble behandlet i Stortinget våren 2007.

- *sikre et sterkt offentlig og nasjonalt eierskap for å nå viktige politiske mål og sikre avkastning og inntekter til fellesskapet*

Vi trakk tilbake flere nedsalgsfullmakter som Bondevik II-regjeringen foreslo i sitt forslag til statsbudsjett for 2006. I forbindelse med statsbudsjettet for 2008 ble tidligere gitte fullmakter knyttet til Telenor ASA og Cermaq ASA om å kunne redusere statens eierandel gjennom salg av aksjer trukket tilbake.

Regjeringen har støttet sammenslåingen mellom Statoil og Hydros olje- og gassvirksomhet. Sammenslåingen ga staten en eierandel på om lag 62,5 prosent av det nye selskapet. Regjeringen har gjennomført en økning av statens eierandel til 67 prosent.

- *offentlige selskaper skal sikres profesjonelt eierskap og forutsigbar utbyttepolitikk*

Regjeringen har et aktivt forhold til sammensetning av styrene i selskaper med statlig eierskap. Vi ser til at styrene representerer et mangfold av kompetanse og følge opp at selskapene er bevisste sitt samfunnsansvar. I forvaltningen av eierskapet legger regjeringen vekt på at staten som eier har en god dialog med styret og ledelsen i selskapene om samfunnsansvar og økonomi.

- *det statlige eierskapet bør være langt mer aktivt enn i dag. Det skal satses offensivt på forskning og utvikling, Statlige eide selskaper skal gå foran i arbeidet for likestilling, og det skal settes inn tiltak for å oppnå større åpenhet og bevissthet om lederlønninger i bedrifter hvor staten er en stor eier*

I eierskapsmeldingen har regjeringen trukket opp linjene for sin eierskapspolitikk blant annet på områder som FoU, likestilling, etikk, miljø og andre områder som omfattes av selskapenes samfunnsansvar. Regjeringen søker gjennom en aktiv eierskapspolitikk å bidra til selskapenes langsiktige vekst og industrielle utvikling. I dette ligger også at staten tydelig kommuniserer sine forventninger til avkastning og utbytte fra selskapene.

Allmennaksjeloven ble endret høsten 2006 slik at styret i allmennaksjeselskaper må legge frem retningslinjer for fastsettelse av lederlønn på generalforsamlingen.

Regjeringen har i tillegg til dette lagt fram retningslinjer for lederlønn som viser hvordan staten vil stemme når lederlønn behandles på selskapenes generalforsamling. Her slås det fast at staten vil stemme nei til etablering av nye opsjoner i selskaper hvor staten har eierandel.

Regjeringen har i kommunikasjonen med selskaper som er helt eller delvis statlig eid lagt vekt på at det forventes at selskapene er bevisste sitt samfunnsansvar. Våren 2008 ble det gjennomført egne møter om dette med de aller fleste selskapene som har forretningsmessige mål (kategori 1-3 i regjeringens selskapsklassifisering). Oppfølging av dette skjer ved at samfunnsansvar tas opp i egne møter mellom eierdepartement og selskaper. Regjeringen har også stilt forventninger til større åpenhet, bl.a. ved at selskapenes etiske retningslinjer gjøres offentlig tilgjengelig. Regjeringen forventer også at norske selskaper legger ILOs åtte kjernekonvensjoner til grunn for sin virksomhet og har gode HMS-standarder som ivaretar arbeidstakernes sikkerhet og helse. De må også ha oppfølgingssystemer for å følge opp dette i praksis.

Staten har kjøpt seg opp fra 45 prosent til 50 prosent eierandel i Nammo. Oppkjøpet var viktig for å sikre statens innflytelse i Nammo. Nammo er en sentral norsk forsvarsbedrift og en viktig aktør knyttet til kompetansemiljøet på Raufoss. Regjeringen legger vekt på et langsiktig eierskap som kan bidra til å understøtte en god industriell utvikling i konsernet, og opprettholde hovedkontorfunksjoner og øvrig virksomhet på Raufoss.

Regjeringen reduserte høsten 2005 utbyttet fra Store Norske Spitsbergen Kulkompani med 100 millioner kroner. Det bidro til å styrke egenkapitalen og likviditeten i selskapet etter brannen i Svea-gruva. I 2007 ga regjeringen et ansvarlig lån til Store Norske på 250 millioner kroner for å styrke selskapet finansielt.

Regjeringen sluttførte børsnoteringen av Cermaq høsten 2005 for å videreutvikle et sterkt selskap innenfor oppdrettsnæringen med norsk langsiktig eierforankring.

Regjeringen har støttet fusjonen av Statoil og Hydros petroleumsvirksomhet. Sammenslåingen av de to selskapene er industrielt og strategisk fornuftig. StatoilHydro vil som et stort selskap kunne skape større verdier enn de har kunnet gjøre hver for seg.

Regjeringen vil i 2008 bruke omkring 50 millioner kroner på å styrke forvaltningskontrollen som en følge av etableringen av StatoilHydro. I tillegg ble taket på antall ansatte i Petoro opphevet i RNB 2007.

Regjeringen har bidratt til et langsiktig og strategisk eierskap i Aker Solutions gjennom statens inntreden i Aker Holding. Staten eier 30 prosent av Aker Holding, sammen med Aker ASA (60 prosent), og de svenske selskapene SAAB (7,5 prosent) og Investor AB (2,5 prosent). Aker Holding eier 40,3 prosent av Aker Solutions. Det foreligger en avtale der eierne av Aker Holding har gjensidig forpliktet seg til å holde eierskapet i Aker

Solutions samlet for en periode på minimum ti år. Avtalen gjør at Aker Solutions forblir under norsk kontroll og beholder sitt hovedkontor i Norge til 2017. Dette gir Aker Solutions langsiktighet på eiersiden og bidrar til en nasjonal forankring av sterke norske kompetansemiljøer.

Selskapet Eksportfinans ASA gjennomførte våren 2008 en aksjekapitalforhøyelse på 1,2 milliarder kroner for å styrke sin egenkapital i en tid med sterk uro i de internasjonale finansmarkedene. Regjeringen deltok proratarisk i kapitalforhøyelsen med 180 millioner kroner, slik at statens eierandel på 15 prosent i selskapet forble uendret. Staten har også deltatt proratarisk i en garantiavtale for Eksportfinans som sikrer selskapet mot ytterligere fall i verdien på inntil 5 milliarder kroner av en nærmere definert portefølje av verdipapirer.

Videre har staten deltatt med sin andel i en egenkapitalforhøyelse i SAS AB. Kapitalutvidelsen i SAS bidrar til å opprettholde grunnlaget for levedyktige arbeidsplasser og et godt rutenett i Norge og Skandinavia. Transaksjonen skjedde til markedsmessige vilkår.

Høsten 2006 ble det gjennomført en rettet emisjon som gav Bredbåndsansiansen en 50 prosent eierandel i BaneTele. Våren 2009 ble statens gjenværende eierandel i BaneTele solgt til Bredbåndsansiansen. Dette har styrket det økonomiske og bedriftsmessige grunnlaget for BaneTele som en uavhengig leverandør av bredbåndstjenester.

Det er lagt frem en stortingsmelding om Entra Eiendom (St.meld. nr. 29, 2008-2009) og i revidert budsjett for 2009 gikk Regjeringen inn for å styrke soliditeten i Entra Eiendom AS ved at selskapet ikke skal betale utbytte for 2008. I tillegg ble det foreslått å bevilge selskapet et langsiktig ansvarlig lån på 1 milliard kroner.

- *våre energiresurser skal være hele folkets eie. Vi vil derfor ha et sterkt offentlig eierskap til våre vannkraftressurser og våre petroleumsforekomster. Dagens hjemfallsordning skal opprettholdes på en slik måte at offentlig og nasjonalt eierskap sikres. Vi vil også legge til rette for at de offentlig eide regionale kraftselskapene kan vokse og utvikle seg gjennom å gi muligheter for tilgang på økt offentlig egenkapital*

Stortinget vedtok høsten 2009 endrede konsesjonsregler for hjemfall som sikrer og styrker det offentlige eierskapet av vannkraftressursene, gjennom konsolideringsmodellen. Endringene kom som etter at regjeringen utfordret ESA for EFTA-domstolen. Domstolen slo fast at gjeldende ordning var i strid med EØS-avtalen, men at offentlig eierskap kunne være et mål i seg selv, dersom det ble konsistent gjennomført. Den nye ordningen utnytter det handlingsrommet dommen ga og styrker det spredte offentlige eierskapet på kommunalt, fylkeskommunalt og statlig nivå.

Regjeringen har begrenset pålegget om selskapsmessig og funksjonelt skille for nettselskaper med mer enn 100 000 nettkunder, som også er EU-direktivets minstekrav.

Dette legger til rette for et fortsatt mangfold av offentlige og lokalt eide energiselskaper som kan fungere som motorer lokalt. Dagens konsesjonsordninger videreføres.

- *sikre fortsatt sterkt statlig eierskap til petroleumsressursene gjennom Statens direkte økonomiske engasjement (SDØE). SDØE må også i framtiden kunne ta andeler på norsk sokkel og SDØEs samlede eierskap skal opprettholdes på dagens nivå*

SDØE-ordningen er videreført. Olje- og energidepartementet har forbeholdt seg SDØE-andeler i samtlige tildelinger på norsk sokkel i de siste årene. I perioden fra 2005 til 2009 er det forbeholdt SDØE-andeler i til sammen 44 utvinningstillatelser i ordinære tildelingsrunder og tildelinger i forhåndsdefinerte områder.

- *opprettholde de statlige eierandelene i viktige selskaper som Telenor, Norsk Hydro og DnB NOR. Telenor skal forbli et norsk selskap, med hovedkontor og de viktigste forsknings og utviklingsfunksjonene i Norge. Statnett og Statskog skal ikke selges eller delprivatiseres, og dagens eierandel i Statoil skal opprettholdes*

I forbindelse med statsbudsjettet for 2008 ble tidligere gitte fullmakter knyttet til Telenor ASA og Cermaq ASA om å kunne redusere statens eierandel gjennom salg av aksjer trukket tilbake.

Som et resultat av sammenslåingen av Statoil ASA med olje- og gassvirksomheten til Norsk Hydro ASA ble statens eierandel i StatoilHydro på om lag 62,5 prosent. Stortinget besluttet 8. juni 2007 å øke statens eierandel i selskapet til 67 prosent. Et statlig eierskap på 67 prosent vil bidra til at intensjonene om statlig eierandel i forbindelse med beslutningen om å børsnotere Statoil opprettholdes også for det sammenslåtte selskapet.

Olje- og energidepartementet begynte våren 2008 arbeidet med å øke statens eierandel gjennom kjøp av aksjer i markedet. Staten kjøpte StatoilHydro-aksjer i markedet fra 2. juni 2008, og nådde 5. mars 2009 en eierandel på 67 prosent. Totalt ble det kjøpt om lag 143,4 millioner aksjer til en samlet verdi på om lag 19,3 milliarder kroner. Gjennomsnittsprisen var ca. kroner 135 pr. aksje.

Statlige eierandeler er opprettholdt i Norsk Hydro og DnB Nor. Statsnett og Statskog er ikke solgt eller delprivatisert.

- *Statkraft beholdes som et heleid statlig selskap*

Regjeringen opprettholder det statlige eierskapet i Statkraft.

- *petroleumslovens bestemmelser om krav til selvstendig ledelse og organisasjon i Norge for aktører på norsk sokkel skal praktiseres konsekvent.*

Kravet er opprettholdt.

- *samvirkeforetak og sparebanker skal ha rammebetingelser for henholdsvis andelskapital og grunnfondsbevis som gjør at dette framstår som realistiske alternativ til aksjer*

Regjeringen foreslår å gjeninnføre ordningen med fradrag for avsetninger til felleseid andelskapital i visse samvirkeforetak. Ordningen gir samvirkeforetakene bedre rammebetingelser for egenkapital. En gjeninnføring av fradragsordningen kan reise spørsmål om forholdet til EØS-statsstøttereglene. Tiltaket vil derfor bli notifisert til ESA, og ikrafttredelsen foreslås utsatt til etter at forholdet til EØS-statsstøttereglene er avklart.

- *ny samvirkelov skal fremmes i løpet av perioden. Loven skal gi samvirkemodellen økte utviklingsmuligheter*

Ny samvirkelov ble fremlagt 21. desember 2006, og vedtatt av Stortinget 31. mai 2007. Dette er Norges første almennelige lov om samvirkeforetak. Loven innebærer et bedre, klarere og mer tilgjengelig regelverk for samvirkeforetakene. Lovreguleringen kan også bidra til økt kjennskap til samvirkeformen. Samlet kan dette føre til flere nyetableringer, ved at det for eksempel gjøres enklere å etablere foreldreide barnehager på samvirkebasis.

- *Folketrygdfondets adgang til å investere i norsk næringsliv utvides.*

For å styrke det langsiktige, statlige eierskapet i norsk næringsliv har regjeringen lagt opp til at 10 milliarder kroner av Pensjonsfondets plasseringer i kontolån til statskassen tilbakebetales. Denne tilførselen av ny kapital til fondet gir grunnlag for å øke aksjeplasseringene med inntil 5 milliarder kroner.

Kapittel 5. Samferdsel

Samferdsel er en viktig forutsetning for bosetting, næringsutvikling og ressursutnyttelse. Det offentlige har ansvar for at det er et godt og moderne kommunikasjonsnett i hele landet. Dette stiller krav til en variert satsing og en differensiert samferdselspolitikk der de ulike delene av samferdselssektoren sees i sammenheng. Gode kommunikasjoner øker verdien av all annen næringsvirksomhet.

Fra Soria Moria-erklæringen

Regjeringen vil ta hele landet i bruk og har gjennomført et betydelig løft i bevilgningsnivået til veg - og jernbaneinfrastruktur for perioden 2006-2009 sammenliknet med det Bondevik II gjennom sitt planforslag mente var nødvendig for å sikre bosetning og styrke næringsutviklingen.

- *øke satsingen på samferdsel i tråd med Stortingets vedtak under behandlingen av Nasjonal Transportplan (NTP)*

Da regjeringspartiene i opposisjon var med og plussset på rammene til veg og jernbane i behandlingen av nasjonal transportplan for fireårsperioden 2006-2009 ble det brukt uttrykk som "monopolpenger" om ambisjonene. Denne regjeringen har gjort disse ordene til skamme, og mer enn det: I sitt første fullstendige budsjettforelegg fulgte Regjeringen som første regjering etter at ordningen med Nasjonal transportplan ble etablert, opp med bevilgninger tilsvarende de årlige planrammene for veg og jernbane. Satsingen ble ytterligere trappet opp i 2008- budsjettet. Med budsjettforslaget for 2009 tar en ikke bare igjen etterslepet fra 2006, men bevilgningsløftet innebærer en overoppfylning av planen med nesten 1,9 milliarder kroner hele fireårsperioden sett under ett.

- *utrede prosjektf finansiering for sammenhengende utbygging og modernisering av nye veg- og jernbanestrekninger*

Det er viktig at veg- og jernbanestrekninger gjennomføres på en rasjonell og sammenhengende måte. Regjeringen har lagt til rette for rasjonell og sammenhengende utbygging ved å gi samferdselsbevilgningene et løft. Regjeringen har overoppfylt Nasjonal transportplan for åra 2006-2009. Utvikling av utbyggingsstrategier og kontraktsformer samt etablering av egne poster for viktige samferdselsprosjekt, vil bidra til å sikre rasjonell gjennomføring av store prosjekt og at prosjektene kan planlegges som en samlet utbygging.

- *bidra til å redusere forskjeller i drivstoffpriser i hele landet gjennom å gjeninnføre en fraktutjevningssordning*

En fraktutjevningssordning har til hensikt å utjevne transportkostnadene på tvers av geografiske områder for person- og næringstransport. Den tidligere ordningen ble fjernet av Bondevik II-regjeringen. Regjeringen har arbeidet med spørsmålet, men har så langt ikke etablert en ny ordning.

- *føre en aktiv politikk for å sørge for at folk ikke utsettes for helseskadelig forurensing. De nasjonale mål for luftkvalitet skal ligge fast*

Innførte og nye avgasskrav medfører at utslippene av NO_x og partikler reduseres i takt med at bilparken skiftes ut. I tillegg har piggdekkgebyr gitt mindre bruk av piggdekk og redusert trafikkvekst. Dette motvirkes av trafikkveksten, men utslippene av NO_x og partikler er likevel halvert fra 1990.

Bedre vedlikeholdsrutiner, miljøfartsgrenser og økt piggfriandel har bedret lokal luftkvalitet flere steder. Overfor myndighetene i Oslo kommune er det tatt initiativ til utredning av et eget nett for tungtransport i Groruddalen, hvor en vil vurdere å skjerme utsatte belastede boligområder for gjennomgående tungtransport.

- *utarbeide en strategisk handlingsplan for å innfri det nasjonale støymålet om å redusere støyplagene med 25 prosent i forhold til 1999-nivået innen 2010*

Regjeringen lanserte i mai 2007 sin handlingsplan mot støy for perioden 2007-2011. Handlingsplanen er første fase på veien mot å nå de nasjonale målene. I St.meld. nr. 26 (2006-2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand foreslo Regjeringen nye støymål da det var urealistisk å oppnå det gamle støymålet samtidig som man ønsket en styrket satsing på de mest støyutsatte områdene. De nye støymålene ble vedtatt av Stortinget i forbindelse med budsjettet for 2008. De nye støymålene inneholder et mål for å redusere den generelle støyplagen og et mål med særskilt satsing på de mest støyutsatte som innebærer at antall personer utsatt for over 38 dB innendørs støynivå skal reduseres med 30 prosent innen 2020 i forhold til 2005. I Nasjonal transportplan 2010-2019 er det poengtert at fortsatt trafikkvekst i vegtrafikken, kombinert med vegtrafikkens betydelige bidrag til støyproblemet (om lag 80 pst), gjør at det nye støymålet vil bli krevende å nå. Det arbeides internasjonalt for å fremme strengere støykrav til bildekk og kjøretøyer.

Gode veger i hele landet

- *øke satsingen på veger, både til investering, drift og vedlikehold, i tråd med stortingsflertallets vedtak i forbindelse med behandlingen av Nasjonal Transportplan*

Regjeringen løfter veginvesteringene til det høyeste nivået på over 10 år. Den kraftige veksten i budsjettet gir rom for en økt innsats i forhold til Bondevik II-regjeringen på alle områder.

I 2007-budsjettet ble vegvedlikeholdet økt med 25 prosent til 2,5 milliard kroner, og riksveginvesteringene med 5,4 prosent til 6,27 milliard kroner. Stamveginvesteringene økes til om lag 3,2 milliard kroner. Gjennom tilleggsbevilgningene i Revidert nasjonalbudsjett 2007 sørget regjeringen for at raset i Hanekleivtunnelen ikke gikk utover eksisterende og planlagte prosjekter.

Stadig økende trafikk og for lav prioritering av vegvedlikeholdet av mange regjeringer har ført til at vegkapitalen de siste 10 årene har blitt stadig mer nedslitt. Gjennom regjeringens ekstra satsing på vedlikehold av vegnettet i statsbudsjettene for 2006, 2007 og 2008, er snuoperasjonen i gang. I forhold til saldert budsjett for 2006 vil det i 2007 og 2008 bli benyttet om lag 500 millioner kroner eller 25 prosent mer til vedlikehold. I tillegg kommer 70 millioner kroner til asfaltlegging som regjeringen løftet nivået med umiddelbart etter at vi tok over etter Bondevik II, gjennom vårt tillegg til statsbudsjettet for 2006. Bevilgningen til asfalt ble ytterligere økt med 116 millioner kroner gjennom Revidert nasjonalbudsjett 2006 og 200 millioner kroner i 2007 i forhold til saldert budsjett 2006 og dette nivået ble videreført til 2008.

Midler til trafikktilsyn, drift og vedlikehold av riksveger i 2009 vil ha en overdekning i forhold til planrammen i Nasjonal transportplan 2006-2009 med om lag 1600 millioner kroner eller en oppfølgingsprosent på 105,5. I 2009 er det forutsatt brukt om lag 6,6 milliarder kroner til drift og vedlikehold av vegnettet, som er en økning med 1500 millioner kroner eller 28,5 prosent i forhold til saldert budsjett 2008. I budsjettet for 2009 er midler til asfalt økt med 570 millioner kroner eller med om lag 68 prosent fra 2008.

Rassikring, over egen rassikringspost, er økt med 173,5 millioner kroner eller 52,5 prosent fra saldert budsjett 2008. Med budsjettforslaget for 2009 er 112 prosent av rammen i handlingsprogrammet til NTP 2006-2009 fulgt opp. Dette er viktig for å gi økt sikkerhet og trygghetsfølelse for våre vegfarende.

Ferjedrift har en overdekning etter tre år av planperioden, dels som følge av økt oljepris, men også nye sikkerhetskrav er viktige forklaringsfaktorer. I tillegg har Regjeringen økt rabattsatsene på sone- og verdikort med 10 prosentpoeng. Kapasiteten er også styrket i en del samband.

Sammenlignet med saldert budsjett 2006 ble det i 2007 og 2008 budsjettet med om lag 25 millioner kroner mer til å styrke tjenestetilbudet ved trafikkstasjonene, dvs. øke kapasiteten slik at blant annet ventetidene reduseres. I tillegg ble nedleggningen av enkelte trafikkstasjoner som var planlagt av regjeringen Bondevik II, særlig i distriktene, stilt i bero av Samferdselsdepartementet høsten 2005. Etter en bred høringsrunde til alle berørte kommuner, fylkeskommuner og andre, besluttet departementet høsten 2007 at videre nedlegginger og negative endringer i tilbudet ikke skal gjennomføres. Regjeringen legger stor vekt på verdien av nærhet og korte avstander for publikum, samt likeverdighet i tilbud over hele landet.

Regjeringen har styrket satsingen på "Nasjonale turistveger" ved å doble bevilgningen i 2007, fra 50 til 100 millioner kroner. Det er bevilget 100 millioner kroner til dette formålet også i 2009. Sammen med bevilgningene for årene 2006-2008 gir dette en oppfølgingsgrad for planperioden 2006-2009 på 127 prosent. Prosjektet er et unikt samarbeid mellom myndigheter, reiselivet og lokale næringsbedrifter. Med bevilgningen mer enn oppfyller regjeringen målet i Nasjonal transportplan.

En rekke av vegtiltakene vil ha stor betydning for reduksjon i miljøbelastningene.

- *ha sterkere fokus på sikre veger med økte ressurser til trafikksikkerhetstiltak, rassikring gang- og sykkelveger*

Det blir lagt sterk vekt på trafikksikkerhet i forbindelse med drift og vedlikehold av vegnettet. Økning av vegbredde og vegstandard på øvrig riksvegnett og på stamvegene gir en vesentlig bedring i trafikksikkerhet. Rassikring er å jour i forhold til Nasjonal transportplan.

De særskilte trafikksikkerhetstiltakene i Nasjonal transportplan omfatter mindre investeringstiltak og kommer i tillegg til de tiltakene som blir utført ved større strekningsvise utbygginger. For 2009 er det lagt opp til å bruke om lag 1310 millioner kroner til særskilte tiltak for trafikksikkerhet, hvorav om lag 1210 millioner kroner i statlige midler. Dette utgjør en økning i statlige midler på om lag 730 millioner kroner som vil innebære langt over en fordobling sammenlignet med 2008. Innenfor Statens vegvesens område vil det satses på bygging av midtrekkverk, utbedring av kurver og kryss, og kryssingsalternativ for fotgjengere og syklistene. Bevilgningen til gang- og sykkelveger er økt med nesten 600 millioner kroner fra saldert budsjett 2006 til budsjettet for 2009.

Vegvesenet vil fortsette arbeidet med å bedre fremkommeligheten på vinterveg, herunder problem forårsaket av at tunge kjøretøy som kjører seg fast eller kjører av veien.

En arbeidsgruppe som har vært ledet av Samferdselsdepartementet har utredet mulige endringer i vegtrafikkloven i tilknytning til kjøring under påvirkning av andre rusmidler enn alkohol. Arbeidsgruppen har lagt frem en rapport med forslag om flere endringer i vegtrafikkloven, herunder forslag om lovhjemmel for politiet til å foreta rutinemessig kontroll av bilførere ved bruk av hurtigtest (narkometer el.) for å avdekke påvirkning av andre stoff enn alkohol uten krav til forutgående mistanke. Det er nedsatt en arbeidsgruppe som utreder muligheten for innføring av en ny lovhjemmel som gir mulighet for kontroll av bilførere ved bruk av narkometer eller lignende uten krav til forutgående mistanke. I tillegg har arbeidsgruppen lagt frem et forslag om å innføre et forbud mot å kjøre/forsøke å kjøre motorvogn når sjåføren har slike konsentrasjoner av narkotika i blodet at minstegrenser er overskredet. Det foreslås å innføre et såkalt nulltoleranseprinsipp med minstegrenser. Arbeidsgruppens rapport og forslag til endringer i vegtrafikkloven er sendt på høring med frist 30. juni 2009. utredes

muligheten for fastsetting av grenser for påvirkning av andre rusmidler enn alkohol. Arbeidsgruppen skal avgi rapport høsten 2008

En arbeidsgruppe nedsatt av Samferdselsdepartementet har gjennomgått regelverket for ordningen med prikkbelastning av førerkort og kommet med forslag til endringer for bedre å fange opp førere som gjentatte ganger utsetter seg selv og medtrafikanter for fare. Tiltak overfor ferske førere er gitt spesiell oppmerksomhet. Forslagene er på høring med frist 1. august 2009.

Samferdselsdepartementet har også besluttet å innføre automatisk trafikk kontroll som måler gjennomsnittsfart (strekings-ATK) fra 2009. Dette vil være et viktig bidrag for å redusere fartsrelaterte ulykker.

- *arbeide aktivt for å utvikle og øke bruken av miljøvennlige kjøretøy, gjennomføre utskifting av riksvegferjer med nye gassferjer og støtte utvikling av hydrogen som energibærer i transportsektoren*

Regjeringen besluttet i desember 2005 at tiltak for å redusere NO_x-utslipp fra riksvegferjene skal behandles som en del av de generelle tiltakene for å redusere slike utslipp. Seinere har regjeringen gjort konkrete vedtak om at det skal stilles krav om gassdrift ved anbudsutlysning av sambandet Molde-Vestnes i Møre og Romsdal, sambandet Halhjem-Våge i Hordaland, sambandet Flakk-Rørvik i Sør-Trøndelag og sambandene over Vestfjorden i Nordland. Dette har gitt, eller vil gi minst 9 nye fartøy basert på gassdrift. Det vurderes om det skal stilles tilsvarende krav ved anbudsutsetting av andre samband.

Støtte til utvikling av alternative drivstoff (som hydrogen og biodrivstoff) og miljøvennlig teknologi har siden 2005 blitt kanalisert gjennom RENERGI-programmet som administreres av Norges Forskningsråd. I 2009 ble det bevilget 48,6 mill kroner over Samferdselsdepartementets budsjett til RENERGI. En stor del av bevilgningen er avsatt til hydrogenprosjekter, bl.a. HyNor prosjektet. Det er åpnet fire fyllestasjoner for hydrogen, disse er lokalisert i Stavanger, Porsgrunn, Drammen og Oslo som del av det norske HyNor-prosjektet.

I 2009 etablerte regjeringen et 3 årig prøveprosjekt – Transnova – under Samferdselsdepartementets organisasjon. Transnova-prosjektet skal disponere 50 mill kroner årlig og gi tilskudd til tiltak som kan redusere klimagassutslippene fra transportsektoren gjennom utvikling og uttesting av nye miljøvennlige teknologier. I tillegg til de 50 mill kroner som er bevilget til Transnova i statsbudsjettet for 2009, er det i forbindelse med regjeringens krisepakke bevilget 50 mill kroner gjennom Transnova til en støtteordning for utbygging av ladestasjoner for elbiler og plug in-hybridbiler.

- *innføre virkemidler som gjør det lønnsomt å velge lavutslippsbiler. Virkemidler som kan være aktuelle er tilgang til kollektivfeltet, gratispassering i bomringen og redusert engangsavgift*

Fra 1.1.2007 ble kjøretøyavgiftene lagt om i en mer miljøvennlig retning. Grunnlaget for å beregne engangsavgiften ble endret ved å erstatte slagvolum med CO₂-utslipp som avgiftskomponent. Avgiften blir dermed fastsatt med hensyn på kjøretøyets CO₂-utslipp, vekt og effekt. Endringen har gitt positive resultater – gjennomsnittlig CO₂-utslipp fra nye biler solgt i 2006 var 187 gram pr km, tilsvarende tall for 2007 og 2008 var henholdsvis 159 og 158 gram pr. km.

I budsjettet for 2009 kom ytterligere insentiver til å velge lavutslippsbiler. Det ble innført fradrag i engangsavgiften for biler med lave utslipp (under 120 gram CO₂/km). Det innebærer at en bil med et utslipp på 100 gram CO₂/km vil få en avgiftslette på om lag 14 000 kroner. El-bil fradraget økte fra 25 til 50 prosent i fordelsskattelegginga for firmabiler. I tillegg til dette skal elbiler kjøre gratis på riksvegferger. Hittil i år er gjennomsnittlig CO₂-utslipp fra nye biler 153 gram pr. km.

I budsjettet for 2008 ble det gjennomført en netto avgiftslette for biler på 200 millioner kroner. Årsavgiften ble redusert med 300 kroner for bensinbiler og dieserbiler med fabrikkmontert partikkelfilter. For dieserbiler uten partikkelfilter økte årsavgiften med 100 kroner. Autodieselavgiften økte med 20 øre pr. liter, slik at eiere av dieserbiler med partikkelfilter skal tjene på omleggingen avgiftsmessig inntil en kjørelengde på ca. 20.000 km pr. år. I revidert nasjonalbudsjett 2008 økte drivstoffavgiften på bensin og diesel med hhv 5 og 10 øre.

Hydrogendrevne kjøretøy har fått midlertidig fritak fra engangsavgiften, og alle kjøretøyene kan merkes med "HY"-skilt. I februar 2008 ble det innført en prøveordning som gir alle kjøretøy med "HY"-skilt tillatelse til å benytte kollektivfelt. I tråd med klimaforliket ble det høsten 2008 tillatt for kjøretøy med HY-skilt, som for elbiler, å passere bomprosjekter og parkere på offentlige parkeringsplasser uten å betale avgift. Videre har regjeringen i Revidert nasjonalbudsjett for 2007 sørget for en støtteordning for E85-biler gjennom et avgiftsfradrag på 10 000 kroner pr. bil med virkning fra 1. juli 2007. Det er gitt spesielle lettelser for biler med alternative drivstoff for å bidra til utviklingen av mer klimanøytrale biler. Også elbiler er fritatt for engangsavgift. Hybridbiler (bensin og elektrisitet) og såkalte flexifuel-biler (bensin og bioetanol) har egne rabatter i engangsavgiften. Alternative drivstoff som anses klimavennlig, for eksempel biodrivstoff, har særfordeler ved at det er lavere avgift på drivstoffet. Elbiler er fritatt for avgift ved passering i bomprosjekter. Elbiler får også kjøre fritt i kollektivfelt og parkere uten avgift på offentlige parkeringsplasser.

Samferdselsdepartementet vil gjøre det enklere for forbrukere å velge mer miljøvennlige biler, og utvikler et nettsted med informasjon om miljøegenskapene til ulike bilmodeller. Nettstedet skal rettes inn mot privatpersoner, bedrifter og

myndigheter som ønsker å finne informasjon om blant annet CO₂-utslipp og andre skadelige utslipp fra ulike bilmodeller.

- *bidra til at støy og forurensningsutsatte vegstrekninger bygges inn i miljølokk*

Statens vegvesen vurderer i det enkelte tilfelle hvor det er aktuelt med miljølokk ut fra kostnader og behov.

- *igangsette et introduksjonsprogram for bruk av biodrivstoff i tråd med EU-direktiv 2003/30/EF*

Regjeringen har fastsatt et forskriftsfestet krav om at det f.o.m. 1. april 2009 skal være minst 2,5 prosent biodrivstoff totalt som andel av total mengde drivstoff til veitrafikken. Samtidig er det innført et første rapporteringskrav for biodrivstoff. Det legges videre opp til å innføre et omsetningskrav på 5 prosent fra medio 2010. Kravet vil bli nærmere vurdert basert på en vurdering av klimaeffekten av biodrivstoff, videre utvikling av EUs bærekraftskriterier frem mot 2010 og utviklingen i andre lands politikk på området. Det tas sikte på å innføre konkrete bærekraftskriterier sammen med omsetningspåbudet for 2010.

En framtidsrettet kollektivtrafikk

Både staten og fylkeskommunene har ansvar for å utvikle et godt og konkurransedyktig kollektivtilbud. Regjeringen sørger for en kraftig satsing på jernbanen. Forslag til budsjett for 2009 er styrket med en økning på nesten 1,3 milliarder kroner fra saldert budsjett 2008. Også innsatsen for kollektivtrafikk på vei øker.

- *innføre et ungdomskort for kollektivtransporten som gir rett til 50 prosent rabatt for ungdom, elever og studenter*

Regjeringen ønsker at flere skal velge å reise kollektivt for å bidra til å begrense klimautslipp og trafikkvekst. For å gjøre det mer lønnsomt å velge kollektiv transport til ulike aktiviteter arbeider regjeringen for å bedre rabattordningene på periodekort i lokal rutedrift for skoleelever og studenter..

- *stille krav om tilrettelegging for funksjonshemmede på offentlig transport*

Regjeringen la frem en Ot.prp. nr. 44 om lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne våren 2008. Loven får virkning for både transportmidler og transportinfrastruktur. All ny transportinfrastruktur skal bygges etter prinsippet om universell utforming, det samme gjelder ved oppgradering av eksisterende infrastruktur. Regjeringen arbeider med å implementere loven i sektorlovverket med sikte på at krav om tilgjengelighet til nye transportmidler på tog, trikk, t-bane, busser og skip som går i offentlig rutetjeneste.

For nye bybusser har det vært krav om universell utforming siden 2004. Kravene er spesiell rettet inn mot bevegelseshemmedes behov, men det stilles også krav til utstyr og tekniske løsninger. Samferdselsdepartementet tar sikte på innføre tilsvarende krav til tilgjengelighet for forstads- og ekspressbusser som kjører i rutetrafikk i løpet av 2009.

Krav til tilgjengelighet og tilrettelegging for bevegelseshemmede på skip ble gjennomført i 2004. Sjøfartsdirektoratet har i tillegg fastsatt forskrift vedrørende krav om universell utforming på passasjerskip i innenriksfart som gjelder atkomst til skip, kommunikasjon og meldinger, alarmsystemer, samt bevegelse innen skipet.

Krav om tilgjengelighet i riksvegferjesamband vil bli innført fortløpende etter hvert som de enkelte sambandene lyses ut på anbud.

Nye jernbanestasjoner skal bygges etter prinsippene om universell utforming mens utbedring av eksisterende stasjoner skal følge prinsippene om økt tilgjengelighet.

I den 4-årige Trafikkavtalen som er inngått mellom NSB AS og staten som er gjeldende fra 2007, er det stilt konkrete krav til tilgjengelighet, både når det gjelder generelle krav til reisen, til salgs- og billetteringssystem, informasjonssystem, assistanse og opplæring. Avtalen bidrar til å gi de reisende et stadig bedre togtilbud. Ved inngåelsen av Trafikkavtalen ble det avsatt 100 mill kroner til oppgradering av eksisterende materiell for å øke tilgjengeligheten. I 2007/2008 har SD gitt NSB restverdigaranti for ytterligere oppgradering av eksisterende materiell med tilhørende krav til økt tilgjengelighet. I 2008 ga SD NSB restverdigaranti for NSBs bestilling av inntil 50 nye togsett. De nye togene vil oppfylle kommende krav til universell utforming og innebære en betydelig standardheving for tilgjengelighet når togene tas i bruk fra 2012. Kravene til de nye togsettene er utarbeidet i tett samarbeid med de funksjonshemmedes brukerorganisasjoner. Disse organisasjonene er fortsatt involvert i prosessen frem mot produksjon og ferdigstilling av togsettene og det er SDs oppfatning at dette samarbeidet har fungert godt og etter hensikten. De samme kravene som stilles til det nye materiellet er innarbeidet i forslag til ny forskrift til jernbaneloven. Forskriften skal gjelde all personbefordring med jernbane i Norge, herunder sporvei, tunnel- og forstadsbane. Det tas sikte på å fastsette forskrift om dette i løpet av 2009.

I 2006 ble det opprettet en tilskuddsordning til kommunesektoren over Samferdselsdepartementets budsjett på 50 mill kroner. Midlene skal delfinansiere kommunale og fylkeskommunale tiltak som bedrer tilgjengeligheten i kollektivtransporten. Ordningen skal bidra til å stimulere kommuner og fylkeskommuner til å prioritere tiltak for bedre tilgjengelighet i kollektivtransporten. Formålet med ordningen er å bidra til raskere og bedre koordinert innsats fra alle aktører. Det har blitt gitt støtte til et bredt spekter av tiltak, flest på infrastruktur og informasjon. Det har årlig blitt bevilget om lag 50 mill kroner til ordningen. For 2009 er det bevilget 56 mill kroner til ordningen.

- *øke belønningsordningen for kollektivtrafikk til de byer og byområder som benytter den i dag og utvide ordningen til å gjelde flere byer som innfører tiltak for å øke kollektivandelene og begrense biltrafikken*

Belønningsordningen økte til en bevilgning på 161,7 millioner kroner i 2008-budsjettet, og ble samtidig utvidet til å gjelde Drammen, Skien/Porsgrunn, Fredrikstad/Sarpsborg, i tillegg til Oslo, Bergen, Trondheim, Kristiansand, Stavanger og Tromsø som lå inne tidligere. I 2009-budsjettet er bevilgningen doblet til 323,4 millioner kroner. Samferdselsdepartementet vil reservere økningen fra 2008 til byområder som inngår avtaler med departementet om effektive, trafikkregulerende tiltak.

- *arbeide for at en i forbindelse med samferdselsinvesteringer i de store byområdene prioriterer framkommelighet for kollektivtransporten*

Totalt ble det i 2006 benyttet 421 millioner kroner til tiltak som bedrer forholdene for kollektivtrafikken i de seks storbyområdene Oslo, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø, blant annet tiltak for bedre framkommelighet. Arbeidet videreføres i 2007 og 2008. I budsjettet for 2009 forutsettes det benyttet til sammen om lag 2 560 millioner kroner til tiltak for kollektivtransport, hvor av om lag 250 millioner kroner i statlige midler. Dette utgjør en økning i statlige midler på om lag 60 millioner kroner eller 33 prosent fra 2008. De totale midlene innebærer en sterk økning i satsingen på kollektivtrafikktiltak i 2009. En stor del av midlene går til Kolsåsbanen i Oslo/Akershus og til Bybanen i Bergen. I tillegg vil det bli gjennomført strekningsvise tiltak som medfører bedre forhold for kollektivtrafikken. I 2008 bevilget regjeringen i overkant av 5,8 milliarder kroner til drift og investeringer i jernbanenettet. Forbedringene i jernbanenettet vil bl.a. gi bedre punktlighet og framkommelighet for jernbanen i de største byene. I budsjettet for 2009 er bevilgningene til jernbaneformål økt med nærmere 1,3 milliarder kroner i forhold til 2008. Til videreføring av fornyelse av infrastruktur rundt Oslo S på strekningen Lysaker – Oslo S – Etterstad er det satt av 220 millioner kroner.

- *utvikle et brukertilpasset og kostnadseffektivt kollektivtilbud i distriktene gjennom tilbringertjeneste og bestillingsruter med taxi kombinert med buss, båt og tog langs hovedtrafikkårene*

Programmet "Bedre kollektivtransporten i distriktene" skal gjennom demonstrasjonsprosjekt i fylkene vise hvordan kollektivtilbudet i distriktene kan styrkes gjennom mer effektiv samordning av ressurser og virkemidler. Tiltakene som blir gjennomført skal ha overføringseffekt til andre områder. Informasjon og erfaringsutveksling mellom fylkeskommunene er en viktig og integrert del av ordningen.

Samferdselsdepartementet har i samarbeid med samferdselssjefenes kontaktutvalg fått utarbeidet en veileder om kollektivtransport i distriktene. Formålet med veilederen er å

formidle kunnskap om ulike tiltak for å legge til rette for bedre kollektivtransporttilbud i distriktene. For å legge til rette for bedre samordning av offentlig betalte transporter har videre Helse- og omsorgsdepartementet og Samferdselsdepartementet fått utarbeidet en rapport hvor det pekes på ulike tiltak som kan bidra til bedre samarbeid om slike transporter mellom fylkeskommuner og helseforetak.

Regjeringen etablerte i Revidert nasjonalbudsjett 2007 en ny støtteordning for å utvikle og prøve ut ulike løsninger som kan bidra til å bedre kollektivtilbudet i distriktene. Ordningen ble videreført i budsjettet for 2009 med en ramme på 21 millioner kroner. Det legges opp til en evaluering av ordningen i løpet av 2010.

Videre ble det i budsjettet for 2009 bevilget 10 millioner kroner til oppstart av et tre årig prøveprosjekt med samordning av bestillingstransport (etterspørselsstyrt bestillingstransport) og TT-tjenesten. Følgende fylker deltar i forsøket: Østfold, Telemark, Vest-Agder, Rogaland, Sogn- og Fjordane, Nord-Trøndelag og Oslo I forbindelse med prøveprosjektet vil forsøksfylkene gjøre tilpasninger i regelverket for TT-transport, slik at flest mulig av TT-transportene blir gjennomført gjennom den ordinære kollektivtransporten, herunder bestillingstransport og serviceruter som er åpne for alle. Målet er å finne løsninger som øker mobiliteten til funksjonshemmede.

- *skaffe bedre kunnskap om effektene av anbudsutsetting av lokal kollektivtransport og kunnskap om hvordan ulike kjøpsformer og kontraktsformer kan legge til rette for at også bredere samfunnsinteresser blir ivaretatt*

Samferdselsdepartementet har gjennomført et prosjekt ved TØI om mer helhetlige vurderinger knyttet til anbud: "Konkurransetsetting og fristilling – konsekvenser for ansettelsesforhold og deres virkninger for transportpolitisk og samfunnsmessig måloppnåelse". Effekter av anbud for utviklingen av tilbudet for de reisende, særlig i distriktene, lønns- og arbeidsforhold for de ansatte og økte administrasjonskostnader er spesielt vurdert. Prosjektet er sluttrapportert i synteserapporten "Anbud på norsk" (TØI-rapport 982/2008. Første delrapport i prosjektet gjaldt effekter for arbeidstakere av konkurransetsetting og ble lagt frem i slutten av 2006. Rapporten viste at bruk av anbud blant annet kan øke faren for utstøtelse av eldre og arbeidstakere med høyt sykefravær.

- *sikre arbeidstakerne samme rettigheter ved anbudsoverdragelse som ved virksomhetsoverdragelse*

Stortinget har etter forslag fra regjeringen vedtatt endringer i yrkestransportloven og jernbaneloven for å sikre rettighetene til de ansatte ved bruk av konkurranse i kollektivtransportsektoren. Endringene innebærer at de ansatte – i tilfelle konkurranse ved tildeling av kontrakter for drift av kollektivtransport på veg, bane og til sjøs – skal ha et vern som tilsvarer vernet i arbeidsmiljøloven som gjelder ved virksomhetsoverdragelse. Det blir dessuten lagt opp til at en leverandør som får tildelt kontrakt gjennom konkurranse må forplikte seg til å sikre at de ansatte ikke får

dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn det som følger av gjeldende landsomfattende tariffavtale eller det som ellers er normalt for vedkommende sted og yrke.

Økt satsing på jernbane

Regjeringens budsjetter for 2007, 2008 og 2009 innebærer et historisk løft i jernbanesatsingen. Det legges stor vekt på rasjonell gjennomføring av store utbyggingsprosjekter for å sikre effektiv bruk av samfunnets ressurser og for å sikre at de reisende så raskt som mulig vil kunne nyte godt av de investeringene som gjøres. Regjeringen arbeider for å bedre rammebetingelsene for næringslivets transporter i hele landet. Ulike tiltak som øker kapasiteten, bedrer driftsstabiliteten og for øvrig legger til rette for overføring av gods fra veg til bane, blir derfor høyt prioritert av regjeringen.

- *øke satsingen på jernbane i tråd med stortingsflertallets vedtak i forbindelse med behandlingen av Nasjonal Transportplan. Den største del av investeringene skal skje i første del av perioden*

Som ledd i oppfølgingen av Soria Moria-erklæringen har regjeringen økt Jernbaneverkets budsjett kraftig. Med budsjettforslaget for 2009 overoppyller Regjeringen jernbaneplanrammene for perioden 2006-2009. Regjeringens budsjettforslag for 2009 er om lag 2,5 milliarder kroner, medregnet tiltakspakken jf. St.prp. nr. 37 (2008 - 2009), høyere enn en jevn årlig budsjettoppfølgning skulle tilsi. Bevilgningen til jernbaneinvesteringer i 2009 er økt med 150 prosent og er mer enn doblet sammenliknet med Bondevik II-regjeringens forslag til budsjett for 2006, samtidig som bevilgningene til drift og vedlikehold av jernbanenettet har økt med ca 57 prosent inkl tiltakspakken iht. St.prp. nr 37 (2008 - 2009). Den store bevilgningsøkningen i 2009 gjør at hele etterslepet etter Bondevik II-regjeringens budsjettforslag i 2006 blir hentet inn. Regjeringen Bondevik foreslo at de samlede årlige rammene til jernbanen skulle være en milliard kroner lavere enn det Stortinget til slutt bestemte under behandlingen av Nasjonal transportplan 2006 - 2015. Regjeringens budsjett gjør at man overoppyller de høyere økonomiske målrammene som er vedtatt for jernbanen.

Innsatsen på vedlikehold er høyere enn det som er lagt til grunn i Nasjonal transportplan 2006 - 2015. Dette skyldes ny informasjon om kjørevegens tilstand, betydelige driftsproblemer og store driftsavvik med mange stopp på Oslo S på grunn av mye tekniske feil i Oslotunnelen og på strekningen Etterstad - Skøyen. I RNB 2008 ble det bevilget 100 millioner kroner ekstraordinært til nødvendig opprustningsarbeider. Den betydelige satsingen på drift og vedlikehold av jernbaneinfrastrukturen har sammenheng med en overordnet tenking fra regjeringen om å forvalte samferdselsinfrastrukturen på en mer samfunnsøkonomisk fornuftig måte i et lengre perspektiv. Hovedgevinsten ved økt drift- og vedlikehold er at dette bidrar til bedre regularitet og punktlighet for togtrafikken som har størst betydning de reisende og

næringslivets transporter over tid. I tillegg ble det bevilget ca 1,3 milliarder kroner i tiltakspakken jf. St.prp. nr. 37 (2008 - 2009).

Med regjeringens budsjettopplegg får en rekke prosjekter langt bedre fremdrift enn det som ville vært mulig med Bondevik II-regjeringens bevilgningsnivå: Det er blant annet fullt trykk på utbyggingen av nytt dobbeltspor mellom Lysaker og Sandvika, Lysaker stasjon, utbyggingen av dobbeltsporet mellom Sandnes og Stavanger, fjernstyringsutbyggingen på Nordlandsbanen (prosjektet vil bli noe forsinket pga manglende godkjenning av styringssystemet Merkur), og utbygging til dobbeltspor på strekningen Bergen stasjon – Fløen. I budsjettforslaget for 2009 foreslås det oppstart av prosjektene dobbeltspor Barkåker-Tønsberg og Gevingåsen tunnel sør for Værnes på Nordlandsbanen. Regjeringen setter dessuten av betydelige midler til planlegging og grunnerverv av nye store investeringsprosjekter: bl.a. dobbeltspor Oslo-Ski, inkl. Ski st., dobbeltspor Eidsvoll-Hamar, dobbeltspor Holm – Holmestrand - Nykirke, foruten ombygging og utvidelse av Alnabru godsterminal. I 2009 vil det også bli gjennomført kapasitetsøkende tiltak for godstrafikken dette omfatter bl.a. kryssingssporene Jensrud på Gjøvikbanen, Ualand og Nodeland på Sørlandsbanen, og Berg på Østfoldbanen.

- *fjerne kjørevegs- og el-avgiften for jernbane*

Fra 1.1.2006 ble kjørevegsavgiften for ordinær vognlast til og med 22,5 tonn fjernet, jf. St.prp. nr. 1 for 2006. I budsjettet for 2007 ble det vedtatt å fjerne el-avgiften, dette gir lettelse i transportkostnadene for skinnegående transport. Ved behandlingen av 2008-budsjettet ble det gitt fritak for grunnavgift på fyringsolje for skinnegående trafikk slik at bruk av mineralolje og elektrisitet på skinnegående trafikk blir behandlet likt. Dette gir grunnlag for lavere transportkostnader for godstrafikken på Nordlandsbanen, Rørosbanen og Raumabanen.

Gjennom sine budsjetter har regjeringen bidratt til at flere banestrekninger har blitt rustet opp slik at de tåler godsvogner med 25 tonns aksellast. Med muligheten for bedre fyllingsgrad i vognene reduseres transportkostnadene for næringslivet.

- *ikke sette flere persontrafikk-strekninger innen jernbane ut på anbud*

I behandlingen av statsbudsjettet for 2006 ble videre konkurranseutsetting av nye jernbanestrekninger stoppet. En klar forutsetning for å stoppe konkurransen om avtaler om persontransport med tog, var at NSB skulle være effektive, konkurransedyktige og gi et minst like godt togtilbud.

Gjennom statens avtaler med NSB sikrer Regjeringen de reisende et stadig bedret togtilbud. Samferdselsdepartementet og NSB har forhandlet fram en ny rammeavtale om kjøp av persontransport med jernbane for perioden 2007-2010 hvor det ble lagt opp til økt rutetilbud på de mest sentrale togstrekningene. I første omgang omfatter dette intercitytogstrekningene på Østlandet og lokaltogtrafikken i Oslo-området. Fra 2010 vil dette også gjelde lokaltogtrafikken i Stavangerområdet. Dette forutsetter at NSB får

anskaffet nok lokomotivførere slik at tilbudsøkningen kan gjennomføres. På grunn av lokførermangel har tilbudsøkningen blitt noe forskjøvet. NSB satte inn ekstra vogner på eksisterende avganger i 2008, og tilbudet skal gradvis økes i 2009 og 2010 etter hvert som lokførersituasjonen bedres.

I 2012 står det hittil største infrastrukturprosjektet, Vestkorridoren, ferdig med et nytt dobbeltspor i tillegg til eksisterende dobbeltspor, samt en omfattende ombygging av Lysaker stasjon. Det nye dobbeltsporet, sammen med ny Lysaker stasjon og opprusting av Oslo-tunellen/omfattende fornyelse på strekningen Etterstad – Skøyen (Oslo-prosjektet), er viktig for å øke robustheten i dagens jernbanenett. Dette vil gi bedre punktlighet og regularitet i togtrafikken. I tillegg vil dobbeltsporene gjøre det mulig å legge rutekabalene for hele Østlandsområdet på nytt. For å utnytte de muligheter som forbedringen i infrastruktur innebærer, har NSB bestilt 50 nye togsett som vil bli satt i trafikk fra 2012. Regjeringen har gitt NSB AS restverdigaranti for planlagte oppgraderinger av eksisterende materiell og nytt lokaltogmateriell på til sammen 3 525 millioner kroner. Det nye materiellet planlegges satt i trafikk fra 2012 og gjør NSB i stand til å utnytte den økte kapasiteten som Vestkorridorutbyggingen gir. Om lag halvparten av de nye togene vil erstatte gammelt materiell.

- *stoppe privatiseringen og konkurranseutsettingen av drift og vedlikeholdsoppgavene i Jernbaneverket*

I St.prp. nr. 1 Tillegg nr. 1 for 2006 redegjorde regjeringen for en endret politikk for konkurranseutsetting av drifts- og vedlikeholdsoppgavene i Jernbaneverket. Det ble da lagt til grunn at nye oppgaver ikke blir konkurranseutsatt. Regjeringen mener at oppgaver som er avgjørende for driftsstabilitet og sikkerhet i jernbanenettet med fordel kan drives i regi av Jernbaneverket som en integrert virksomhet. Dette innebærer imidlertid ikke at det settes lavere krav til effektivisering i Jernbaneverket.

Samferdselsdepartementet har overfor Jernbaneverket presisert at oppgaver som allerede er satt ut i konkurranse fortsatt skal settes ut i konkurranse. Regjeringen er svært skeptisk til den måten Bondevik II-regjeringen styrte konkurranseutsettingen av Jernbaneverket på. Blant annet fikk alle ansatte tilbud om sluttpakker. Man har dermed betalt dyrt for å kvitte seg med ansatte med nøkkelkompetanse og som det uansett ville vært bruk for.

- *arbeide for gode togforbindelser mellom hovedstedene i Skandinavia*

Samferdselsdepartementet har etter regjeringsskiftet inngått avtale med svenske Rikstrafikken som styrker det grenseoverskridende togtilbudet mellom hovedstedene. Fra 7.1.2007 ble det igjen et direkte togtilbud mellom Oslo og Stockholm. NSB AS samarbeider med svenske SJ AB om driften av togtilbudet. Til sammen er det fire daglige togforbindelser mellom Oslo og Stockholm, hvorav to av avgangene krever togbytte underveis. Togtilbudet er et tillegg til det øvrige persontogtilbudet på Kongsvingerbanen, og er økt fra 5 til 9 daglige avganger i hver retning i ukedagene.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *utreder høyhastighetsbaner*

Samferdselsdepartementet har sammen med Jernbaneverket gjennomført en utredningsprosess for å belyse potensialet for høyhastighetsbaner i Norge. Jernbaneverket engasjerte bl.a. et tysk utredningskonsortium (ledet av VWI), til å gjennomføre utredningsarbeidet i 2006 og 2007. Konklusjonen fra det tyske utredningsarbeidet er at høyhastighetsbaner under visse forutsetninger kan være interessant også i Norge. Samferdselsdepartementet og Jernbaneverket, har i 2008 fått gjennomført ytterligere utredningsarbeider av noen av de mest kritiske faktorene i analysene, herunder; klimavirkninger, nytte - kostnadsanalyser, konsept, marked og ringvirkninger. Regjeringens tilråding om videre oppfølging er lagt frem i St. meld. nr. 16 (2008-2009) Nasjonal transportplan 2010-2019.

- *Nasjonal Transportplan 2010 – 2019*

I St. meld. nr. 16 (2008 – 2009) Nasjonal transportplan 2010 – 2019 har regjeringen lagt frem forslag om en ytterligere betydelig satsing på jernbane i Norge som omfatter både fornyelse av eksisterende jernbane og omfattende investeringer i nye dobbelt- og kryssingsspor for å øke kapasiteten i jernbanenettet. De neste ti årene skal vi bruke i alt 321,9 milliarder kroner over statsbudsjettet til utbygging, drift og vedlikehold av vei- og jernbanenettet og til tiltak i hamner og farleder. Dette er 100 milliarder kroner eller 45 prosent mer enn i forrige Nasjonal transportplan.

Sjøvegen – en viktig del av transportpolitikken

Både for personer og transport av gods er sjøvegen av stor betydning i et kystland som Norge. Regjeringen er derfor opptatt av å sikre et godt og effektivt tilbud til folk og næringsliv.

- *styrke vedlikeholdet av sjøvegen med havner, farleier, fyr og merketjenester*

Bevilgningen til fiskerihavner og farleder ble økt med 105 millioner kroner i 2008-budsjettet. I 2009-budsjettet ble bevilgningene til fiskerihavner og farleder økt med ytterligere 43 millioner kroner.

I St.prp. nr. 37 (2008-2009) om endringer i statsbudsjettet 2009 med tiltak for arbeid ble bevilgningen til fiskerihavner og farleder økt med ytterligere 80 millioner kroner. I tillegg ble bevilgningen til vedlikehold av fyrstasjoner styrket med 10 millioner kroner. Det ble også bevilget 40 millioner kroner til fornyelse av teknisk utstyr på Fedje trafikkentral.

I Nasjonal transportplan 2010-2019 (NTP) som ble fremmet for Stortinget i mars 2009 foreslås det at planrammen for bevilgningene til fiskerihavner og farleder økes fra 284

millioner kroner til 485 millioner kroner. Videre foreslås det at planrammen for vedlikehold av navigasjonsinstallasjoner og trafikksentraler økes med 39 millioner kroner per år, samt at Kystverkets vedlikeholds fartøyer kan fornyes innen en ramme på 54 millioner kroner per år. Det er også satt av en økning på 46 millioner kroner til transportplanlegging og administrasjon per år i planperioden.

- *videreutvikle havnene som logistikknutepunkt*

Det ble lagt fram et forslag til ny havne- og farvannslov i juni 2008, jf. Ot.prp. nr. 75 (2007-2008) Om lov om havner og farvann. Stortinget sluttet seg til regjeringens forslag i februar 2009. En ny havne- og farvannslov legger til rette for god fremkommelighet, trygg ferdsel, og forsvarlig bruk av farvannet. Loven legger også til rette for effektiv og sikker havnevirksomhet som igjen vil styrke sjøtransportens konkurranseevne.

- *lage en gjennomgang og prioritere tiltak for utbedring av farleier og fiskerihavner*

Det er utarbeidet en ny og enklere presentasjon av forslag til fiskerihavner og farleder i uttrykt vedlegg til St.prp. nr. 1. Neste milepæl vil være å se på presentasjon av prosjekter i St.prp. nr. 1 og evt. tilbakemelding på virkningen av gjennomførte prosjekter.

- *sikre en god slepebåtkapasitet med rask responstid langs hele kysten*

I 2009 er det leid inn et slepefartøy over Fiskeri- og kystdepartementets budsjett. Slepefartøyet er en del av den statlige slepebåtberedskapen for Nord-Norge, og har erstattet ett av Kystvaktens fartøy som er faset ut av beredskapen i 2009. Fra 2010 ønsker regjeringen å styrke slepebåtberedskapen i Nord-Norge til tre helårs fartøyer over Fiskeri- og kystdepartementets budsjett. Kystverket er bedt om å utrede alternative løsninger med tilsvarende beredskapsnivå.

- *opprettholde Hurtigruta som et enhetlig transporttilbud med daglige, helårige seilinger på hele distansen Bergen – Kirkenes*

Avtalen mellom staten og Hurtigruten ASA om kystruten Bergen – Kirkenes for perioden 2005-2012 sikrer et tilbud om daglige seilinger hele året, til nærmere angitte havner. Videre er nettolønnsordningen for sjøfolk utvidet til å omfatte sikkerhetsbemanningen på Hurtigruten fra 1. juli 2007.

Som følge av den vanskelige økonomiske situasjonen selskapet var kommet i høsten 2008, ble det etter forhandlinger mellom Hurtigruten ASA og Samferdselsdepartementet inngått en tilleggsavtale utover den gjeldende avtalen. Tilleggsavtalen innebærer at selskapet får utbetalt totalt 125 millioner kroner i 2008 fordelt på 59 millioner kroner som kompensasjon for NOx-avgift innbetalt for 2007 og innbetaling til NOx-fondet 1. halvår 2008 samt en generell kompensasjon på 66 millioner kroner. I tillegg får selskapet godkjent å ta ett skip ut av ruten i vintersesongen fra november til mars.

- *ha en samlet vurdering av alle gebyrer og avgifter inne sjøtransport, slik at sjøtransport gis like konkurransevilkår med landtransport*

I Nasjonal transportplan 2010-2019 er det foreslått at sjøtransportens kostnader skal reduseres ved at kystgebyret og årsavgiften for havnesikring fjernes. Dette vil være en kostnadsreduksjon på ca. 115 millioner kroner per år. Parallelt med dette gjennomgår Fiskeri- og kystdepartementet og Kystverket lostjenesten med sikte på effektivisering, uten at dette skal gå ut over sikkerheten til sjøs. Det vil blant annet bli sett på mulighetene til å utvide gjeldende områder for lospliktfrie seilingskorridorer. I tillegg vil det bli enklere å få utstedt farledsbevis slik at flere skip kan gå uten los. En omlegging av lostjenesten vil gi muligheter for effektiviseringsgevinster og ressursbesparelser som vil komme brukerne av sjøtransporten til gode i form av reduserte kostnader. Saken sendes på høring i 2009.

- *riksvegferjene er å regne som en del av vegnettet, og utgiftene for de som benytter disse bør reduseres. Regjeringen vil bedre rabattordningene og utrede om enkelte strekninger kan gjøres gratis*

Riksvegferjedriften har med budsjettet for 2009 en overdekning etter fire år av planperioden, vesentlig pga. økt oljepris, økte sikkerhetskrav og dessuten fordi kapasiteten er økt på noen samband. Bevilgningen for 2009 er på nesten 1,8 milliarder kroner. Det er vesentlig for regjeringen å oppfylle NTP-kravene til kapasitet, frekvens mv. I lys av dette har flere ferjestrekninger fått økt frekvens og styrket kapasitet. Dette gjelder bl.a. sambandene på E39 over Boknafjorden og Bjørnefjorden samt Stavanger-Tau.

Siden regjeringen overtok er rabattsatsene for de som bruker ferjene mest økt fra 40 til 50 prosent. Det er videre innført en felles billetterings- og rabattordning basert på bruk av verdikort i Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane. Disse tiltakene har også bidratt til overdekningen på budsjettet etter fire år av planperioden.

Regjeringen har fått gjennomført en utredning som vurderer effekter av å gjøre enkelte samband gratis.

- *det må legges til rette for sikker trafikk langs kysten, med bedre merking og vedlikehold av leia, moderne navigasjonssystem og sjøkart*

Regjeringen har styrket sjøsikkerheten i nordområdene ved å etablere seilingsleder utenfor territorialfarvannet utenfor Finnsmarkskysten. I desember 2006 fikk Norge aksept i FNs sjøfartsorganisasjon IMO for å etablere seilingsleder utenfor territorialfarvannet på strekningen mellom Vardø og Røst. Seilingsledesystemet trådte i kraft 1.juli 2007 og består av åtte trafikkseparasjonssystem og syv anbefalte leder mellom dem. Systemet innebærer at risikotrafikk flyttes lenger ut fra kysten. Dette gir

myndighetene bedre responstid til å bistå fartøy som har behov for assistanse før disse når kysten.

Den 1. januar 2007 ble den nye trafikksentralen for Nord-Norge operativ i Vardø. Trafikksentralen vil overvåke og veilede trafikk i nordområdene og vil ha en viktig rolle ved å overvåke at risikotrafikk overholder bestemmelsene i det nye seilingsledsystemet utenfor kysten av Nord-Norge. Den nye trafikksentralen er et viktig element for å styrke sjøsikkerheten og ivareta havmiljøet i nordområdene.

Den 29. mars 2006 inngikk Norge og Russland en MoU for å styrke samarbeidet om sjøsikkerhet og øke sjøsikkerhetsnivået på seilingsrutene i nordområdene. Det er enighet om å utveksle AIS data og det arbeides med å få etablert et felles norsk-russisk meldings- og informasjonssystem.

I 2007 ble det oppnådd enighet i FNs sjøfartsorganisasjon IMO om å etablere fem nye NAVAREAs i nordområdene, som er avgrensede områder med ansvar for å sende ut navigasjonsvarsler. Norge har hatt en aktiv rolle i dette arbeidet over flere år og har koordineringsansvar for et område som ivaretas ved Kystverkets trafikksentral i Vardø.

Våren 2008 ble havne- og farvannsloven gjort gjeldende på Svalbard. Det er nå pliktig for skipsfarten å gi avgangs- og ankomstmeldinger til Kystverket. Det er også fastsatt forskrift om posisjonsrapportering. Disse to tiltakene vil styrke myndighetenes oversikt over det totale trafikkbildet rundt øygruppen. Dette vil særlig være viktig når eventuelle redningsorganisasjoner skal organiseres. Det er også fastsatt seilingsleder for innseilingen til Svea med hjemmel i havne- og farvannsloven.

For å styrke den forebyggende sjøsikkerheten, havovervåkingen og kunnskapen om oljevern i is ønsker regjeringen å videreutvikle Kystverkets kompetanse og arbeid på dette området. I forhold til samarbeidet med Russland vurderes det å knytte denne kunnskapsoppbyggingen til trafikksentralen i Vardø.

Det er satt i gang et arbeid med sikte på å utvikle et helhetlig overvåkings- og varslingsystem for de nordlige havområder. Det finnes en rekke delsystemer innen overvåking av bl.a. skipstrafikken, fiskeflåten, havmiljøet og innen meteorologi. Det arbeides nå med å se på muligheten for en koordinering av disse systemene.

- *oljevernberedskapen må styrkes, og vi må gjøre mer for å unngå at uhell oppstår og får katastrofale følger*

Hoveddepotet for oljevernutstyr på Fedje ble i revidert nasjonalbudsjett for 2007 foreslått reetablert. Hoveddepotet på Fedje ble omgjort til mellomdepot av Bondevik II-regjeringen. Hoveddepot på Fedje innebærer en styrking av oljevernberedskapen, gjennom mer tilgjengelig utstyr så vel som å få på plass en trent mannskapsstyrke som kan bistå under aksjoner.

Det etablerte samarbeidet mellom det russiske transportministeriet og det norske Fiskeri- og kystdepartementet om sjøsikkerhet og oljevernberedskap, formelt nedfelt gjennom MoU av 29. mars 2006, har blitt videreutviklet. Dette har blant annet ført til et regionalt grensenært samarbeid i nord mellom Finnmark fylkeskommune og Murmansk-regionen. I juni 2007 blir det gjennom Kystverkets, i samarbeid med Statoil, overført norsk oljevernutstyr til oljevernbasen Murmansk MBASU. Dette vil styrke den samlede oljevernberedskapen i nordområdene.

I 2007 ble det bevilget midler til tømning av vraket "Nordvard" utenfor Moss.

I 2008-budsjettet ble bevilgningen til oljevernberedskapen styrket med 25 millioner kroner, og samme år ble det bevilget midler til tømning av vraket "Welheim" utenfor Florø.

I 2008 ble det besluttet å fjerne vraket av det russiske marinefartøyet "Murmansk" i Hasvik.

I 2009 ble det besluttet å heve vraket av den tyske u-båten "U-864" som ligger utenfor Fedje.

I 2009-budsjett ble bevilgningen til oljevernberedskap økt med ytterligere 88 millioner kroner.

Et godt flytilbud

Regjeringen viderefører dagens flyplasstruktur, sikrer flyerutetilbudet på de regionale flyplassene. Sikkerheten er høyt prioritert i alle deler av luftfarten.

- *opprettholde dagens flyplasstruktur, så fremt det ikke er et uttrykt ønske lokalt om å legge ned en flyplass. Dette må i tilfelle skje etter en grundig prosess hvor alle berørte er blitt hørt*

Det har ikke kommet regionale eller lokale forslag om endringer i lufthavnstrukturen, selv om det går lokale debatter flere steder. Unntaket er Narvik som er villige til å legge ned sin flyplass dersom reisetiden til Evenes flyplass kortes ned gjennom bygging av Hålogalandsbrua. Regjeringen har i St.meld. nr.16 (2008-2009) Nasjonal transportplan med bakgrunn i lokal aksept lagt opp til å legge ned Narvik lufthavn, Framnes, når det bli bygget bru over Rombakfjorden. En avvikling av lufthavnen er en forutsetning for finansieringspakken for den nye brua. Flyplasstrukturen ligger derfor fast, og Avinor er i ferd med å foreta betydelige investeringer for å tilpasse flyplassene til revidert forskrift om utforming av store flyplasser. Regjeringen har i 2008 utredet driften av de ikke-statlige lufthavnene Stord, Notodden og Skien. Regjeringen har i NTP 2010-2019 gått inn for å øke det statlige engasjement med engangstilskudd til investeringer for Notodden og Skien med til sammen 12 millioner kroner i 2010. For Stord har Regjeringen foreslått å avtalefeste årlig driftstilskudd med inntil 12 millioner kroner fra

og med 2010. Tilskudd og avtale vil være i samsvar med reglene om offentlig støtte i EØS-avtalen. I en samlet vurdering av bl.a. rutedrift og transportstandard, og økonomiske driftsfordeler disse lufthavnene har i samdrift med annen lokal virksomhet, har Regjeringen ikke foreslått innlemming i Avinor.

- *sikre best mulig sikkerhet og regularitet gjennom å bedre innflygingsutstyr på flyplassene*

Avinor AS og øvrige flyplassoperatører er ansvarlige for å utruste flyplassene med de innflygningshjelpemidler som er nødvendige for å oppnå ønsket teknisk og operativ standard på flyplassene. Avinor har bidratt til å utvikle et satellittbasert innflyvingsystem (SCAT-1) for regionale lufthavner som ikke har elektroniske innflyvingsystemer i dag. SCAT-1 systemet er godkjent av norske og internasjonale luftfartsmyndigheter og de første enhetene er i drift. Avinor vil i løpet av de kommende årene etablere bakkestasjoner for å kunne ta dette innflyvingsystemet i bruk på en rekke av de regionale lufthavnene.

- *sikre et godt tilbud på kortbanenettet i forhold til flystørrelse, kvalitet på flyene, avganger og sikkerhet*

Rutetilbudet i det regionale flyplassnettet blir opprettholdt gjennom kjøp av flyrutetjenester etter anbud. I forbindelse med nytt anbud for ruter i Finnmark og Nord-Troms gjeldende fra 1.4 2007 og anbud på helikopterruta til Værøy gjeldende fra 1. august 2008, har Samferdselsdepartementet satt krav om at maksimaltakstene reduseres med 20 prosent. Samferdselsdepartementet har fortsatt å sikre drift av regionale flyruter i Norge gjennom å lyse ut nytt anbud på 18 ruteområder gjeldende fra 1. april 2009. Departementet tar videre sikte på å lyse ut anbud på ruter i Finnmark og Nord-Troms gjeldende fra 1.4 2010.

- *i samarbeid med ledelsen og de ansatte evaluere organiseringen av Avinor, med sikte på best mulig ivaretagelse av samfunnshensyn, spesielt flysikkerhet*

Evalueringen er presentert i St.meld. nr. 15 (2006-2007) Om verksemda i Avinor. Evalueringen viser at hensynet til flysikkerheten er tilfredsstillende ivaretatt innen dagens organisering og med dagens tilknytningsform til staten. Evalueringen ga ikke grunnlag for å endre verken den overordnede organiseringen av Avinor eller tilknytningsformen til staten. I Innst. S. nr. 142 (2006-2007) sluttet Stortinget seg til konklusjonene fra regjeringen.

Det er nå stor grad av ro i norsk luftfart. Dette henger blant annet sammen med regjeringens aktive samarbeid med styret i selskapet, samt selskapets tiltak for å styrke flygelederbemanningen og for å bedre det interne samarbeidsklimaet.

Regjeringen har i juni 2009 lagt fram en stortingsmelding om Avinor AS der det framheves at Avinor møter store utfordringer, hovedsaklig som følge av den internasjonale finanskrisa som har rammet flybransjen hardt. For å sikre at selskapet

kan ha et godt tjenestetilbud ved alle flyplassene sine, foreslår regjeringa en tiltakspakke på om lag 900 millioner kroner.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *opprettholde konkurransen i innenlandsk luftfart*

Det ble med virkning fra 1. august 2007 fastsatt et generelt forbud mot opptjening av bonuspoeng på innenlandske flyreiser. Forbudet bidrar til å opprettholde konkurranse og rimelige priser i innenlandsk luftfart.

- *lagt fram en strategi for norsk luftfart*

Samferdselsdepartementet la juni 2008 fram en strategi for norsk luftfart. Strategien peker ut retningen for Regjeringens politikk på dette området de nærmeste årene. I strategien går Regjeringen blant annet inn for å styrke passasjerrettighetene ved å innføre felles klagenemnd for reiser med rutefly. Videre skal rettighetene til passasjerer med redusert mobilitet styrkes ved at det blir innført en minstestandard på hvilke tjenester denne passasjergruppen har krav på. Regjeringen utreder ellers en ordning som sikrer passasjerer på rutefly mot tap ved konkurs i et flyselskap.

Posttjenester i hele landet

- *opprettholde likeverdige tilbud av posttjenester til lik pris i hele landet*

Gjennom opphevelsen av vedtaket om å avvikle Postens enerett har regjeringen lagt grunnlaget for å opprettholde likeverdige tilbud av posttjenester til lik pris i hele landet, herunder seks dagers omdeling og mest mulig like tjenester ved postkontor og Post i Butikk.

Posten har tidligere kun rapportert fremføringskvalitet på nasjonalt nivå. For å styrke arbeidet med en jevnere kvalitet på posttjenestene over hele landet har regjeringen sørget for at det fra høsten 2007 skulle gjennomføres og publiseres regionale målinger på fremføringstiden for posten, slik at større regionale forskjeller kunne avdekkes. Posten Norge AS' plikt til å tilby banktjenester i sitt ekspedisjonsnett videreføres.

- *opprettholde enhetsporto*

Gjennom opphevelsen av vedtaket om å avvikle postens enerett fra 1.1.2007, har regjeringen lagt til rette for å opprettholde enhetsporto med dagens omfang.

- *sikre at Posten Norge BA blir i 100 prosent statlig eie*

Regjeringen fører en politikk for å sikre at Posten forblir statlig eid.

Regjeringen la våren 2008 frem en stortingsmelding om Posten, St. meld. nr. 12 (2007-2008) Om verksemda til Posten Norge AS. I denne ble det lagt opp til å gjennomføre en ytterligere omlegging at postkontornettet ved at 124 postkontor skulle legges om til Post i Butikk, at bankplikten skulle videreføres og at ordningen med statlig kjøp av bedriftsøkonomiske ulønnsomme post- og banktjenester skulle revitaliseres.

Regjeringen har foreslått bevilget 518 millioner kroner i statsbudsjettet 2009 (RNB) til statlig kjøp av leveringspliktige, ulønnsomme post- og banktjenester fra Posten Norge AS.

Digital allemannsrett

Alle husstander, private og offentlige virksomheter skal ha tilgang til et framtidrettet høyhastighetsnett. Digital allemannsrett og tilgang til bredbånd for alle i hele landet er viktige saker for regjeringen. Å sikre et godt bredbåndstilbud i hele landet reduserer avstandsulemper, bedrer vilkårene for næringslivet og gjør det mulig for alle innbyggere å bruke offentlige elektroniske tjenester.

- *at hele landet skal ha tilbud om tilknytting til høyhastighetsnett innen utgangen av 2007*

Bredbåndstilgangen over hele landet er en viktig forutsetning både for det eksisterende næringslivet og for nye kunnskapsbaserte virksomheter i distriktene. Det er også en forutsetning for et fullverdig elektronisk tjenestetilbud til alle innbyggerne våre uansett hvor de bor i landet.

Regjeringen har siden 2006 satt av mer enn 766 millioner kroner til bredbåndsformål.

Kombinert med lokale egenandeler er det forventet at dette vil gi om lag 1,5 milliard kroner i bredbåndsinvesteringer i områder der markedet ikke vil gi noe tilbud. Beregninger viser at disse bevilgningene er tilstrekkelig til å sikre tilnærmet full bredbåndsdekning i Norge. Ved utgangen av 2008 hadde 99,8 prosent av befolkningen ifølge beregninger tilbud om bredbånd.

- *at det ikke skal være urimelige geografiske prisforskjeller ved tilknytning til bredbåndsnett*

Prisen for bredbåndstilknytning bestemmes i utgangspunktet av konkurransen i markedet. Markedsaktørene har så langt i hovedsak valgt å ta samme pris for samme tjeneste over hele landet. Ulike regionale aktører gir imidlertid ulike tilbud i sine regioner. Dette gjelder særlig der kraftselskapene bygger fibernett. De tilbyr ofte større båndbredder og pakker med telefoni, TV og bredbånd (triple-play) til gunstigere priser.

Økt konkurranse i markedet for høye overføringshastigheter har ført til mindre forskjeller i kostnadene for næringslivet. Gjennom tilskuddsordningen Høykom, som

har vært finansiert av Fornyings- og administrasjonsdepartementet, har det blitt bygget ut bredbåndnett i deler av landet som ellers ikke ville hatt et slikt tilbud og hvor brukerne kan nyte godt av "normale" priser.

- *at det skal brukes offentlige midler for å bidra til å realisere utbygging i områder hvor det kommersielt ikke lar seg gjøre*

Regjeringen har bidratt til bredbåndsutbyggingen gjennom en kombinasjon av tildeling av midler gjennom Høykom-ordningen og direkte tildeling av midler til fylkeskommuner. For å sikre størst mulig grad av samordning blir fylkeskommunene oppfordret til å ta en samordnende rolle i sine områder. Regjeringen har siden 2006 satt av mer enn 766 millioner kroner til bredbåndsmål. Kombinert med lokale tilskudd er det forventet at dette vil gi over en milliard kroner i bredbåndsinvesteringer. De områdene som disse midlene investeres i ville sannsynligvis ikke ha fått bredbånd om det offentlige ikke stilte opp.

- *legge til rette for utbygging av mobilnettet i de områder der dekningen i dag er for dårlig*

Ingen av konsesjonærene for mobiltelefoni har plikt til å levere 100 prosent geografisk dekning, men Samferdselsdepartementet har en tett dialog med mobiloperatørene med sikte på å bedre dekningen. Mobilnettene dekker mer enn 99,9 prosent av befolkningen der de bor og over 87 prosent av landarealet. I tillegg har mobilteknologien CDMA en ytterligere flatedekning utover dagens GSM-område.

Samferdselsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet samarbeider med bransjen for å oppnå en ytterligere utvidelse av mobildekningen. For 2008 har KRD bevilget 158 millioner kroner som blant annet kan benyttes til bredbånd- og mobilutbygging. Pengene fordeles gjennom fylkeskommunene.

- *medvirke til at Bane Tele AS blir et offentlig kontrollert selskap som bidrar til bredbåndstruktur i hele Norge*

Staten har overdratt aksjene i BaneTele til Bredbåndsansiansen. Dette selskapet representerer i hovedsak offentlig eide kraftselskap og sikrer fortsatt offentlig kontroll av viktig infrastruktur. Gjennom samordningen med Bredbåndsansiansen og kraftselskapenes egen infrastruktur, er Bane Teles evne til å levere ende-til-ende løsninger for bredbåndskapasitet, og dermed til å skape en mer effektiv konkurransesituasjon i bredbåndsmarkedet blitt styrket.

- *stimulere næringsutvikling og offentlig bruk av åpen programvare*

Sommeren 2007 ble nasjonalt kompetansesenter for fri programvare åpnet i Drammen med støtte fra Fornyings- og administrasjonsdepartementet og Kunnskapsdepartementet. Over tre år er senteret finansiert med over 10 millioner

kroner. Hensikten er å fremme offentlig sektors bruk av fri programvare, og stimulere til innovasjon og nyskaping i IKT-næringen.

Høsten 2007 ble det tildelt fem millioner kroner til 15 ulike prosjekter innen åpne standarder og fri programvare i offentlig regi. Prosjektene skulle bidra til økt bruk av åpne standarder og fri programvare i offentlig sektor.

Regjeringen har dessuten vedtatt at offentlig sektor skal bruke åpne standarder. Fra 1. januar 2009 vil det være obligatorisk for statlig sektor å bruke åpne dokumentformater ved publisering på nett. Krav til åpne standarder vil kunne gjøre det lettere å ta i bruk løsninger basert på fri programvare.

- *styrke tilsyn med konkurranse, sikkerhet og personvern innenfor telefoni og elektronisk kommunikasjon*

Post- og teletilsynet viderefører sitt arbeid med å treffe virkemiddeltiltak for å styrke konkurransen og bedre sikkerheten innenfor markedene for elektronisk kommunikasjon. Post- og teletilsynet har intensivert arbeidet med å sørge for at infrastruktur til Internett og bredbåndstelefoner sikres bedre. Det siste året har særlig regionale tilbyderes betydning blitt vektlagt. I 2009 vil tilsynet i samarbeid med fylkene gjøre en kartlegging av samfunnskritiske brukere og deres avhengighet til elektronisk kommunikasjon. For å styrke folks muligheter til å benytte seg av et fritt og åpent internett for fremtiden har Post- og teletilsynet og norsk internettbransje blitt enige om viktige prinsipper for nettnøytralitet.

Kapittel 6. Folkestyre, lokalsamfunn og regionalpolitikk

Et levende og desentralisert demokrati med bred deltakelse er grunnleggende for å møte samfunnsutfordringene. Det er gjennom folkelig engasjement og folkevalgt styring vi best kan løse miljøproblemene, få flere i arbeid, sikre utjevning mellom grupper, regioner og land, sikre nasjonal og lokal råderett over naturressursene og norsk eierskap i næringslivet.

Fra Soria Moria-erklæringen

Kommuner og fylkeskommuner skal ha kraft til å utvikle gode lokalsamfunn, skape gode oppvekstvilkår og tilrettelegge for næringsutvikling. For å få dette til har regjeringen fått vedtatt å øke inntektene til kommunesektoren med om lag 32 milliarder kroner fra 2005 til 2009.

Folkestyre

- *legge til rette for økt deltakelse i politisk virksomhet og sørge for bred representasjon i offentlige utvalg, styrer og råd*

Regjeringen satser sterkt på at vi skal få en bedre kjønnsbalanse i kommunestyrene, og har satt i gang satsingen "Utstillingsvindu for kvinner i lokalpolitikken". I løpet av valgperioden, 2007-2011 vil regjeringen bruke vel 20 millioner kroner på å prøve ut tiltak som mest effektivt vil gi en bedre kjønnsbalanse i lokalpolitikken.

Regjeringen fremmet i april 2009 forslag til endringer i kommuneloven. Det foreslås her en ny regel om krav til kjønnsbalansert sammensetning av styrene i kommunalt kontrollerte aksjeselskap. Denne regelen er langt på vei etter mønster av reglene om kjønnsbalanse i allmennaksjeloven §§ 6-11 a og 20-6, aksjeloven § 20-6 og likestillingsloven § 21. Regelen krever at hvert kjønn skal være representert med et visst antall medlemmer i styret, tilnærmet lik 40 prosent av styret, der kommuner og/eller fylkeskommuner eier 2/3 eller mer av selskapet. Det foreslås også en forskriftshjemmel som åpner for å forskriftsfeste at andre særlige offentlige eierforhold til aksjeselskap mellom stat og kommune, skal falle inn under reglene om krav til kjønnsrepresentasjon i styrene.

- *legge til rette for at personer med omsorgsansvar og/eller funksjonshemming kan påta seg offentlige verv*

Med bakgrunn i en undersøkelse om kommunenes kjennskap til veilederen "Tilgjengelighet til valg" har KRD i informasjonsbrev til kommunene informert nærmere om hvilke plikter de har etter valgloven og valgforskriften når det gjelder tilrettelegging for stemmegivning for personer med særskilt behov.

- *styrke barn og unges mulighet for medvirkning og innflytelse*

Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) gav i 2006 ut et rundskriv om deltakelse og innflytelse for barn og unge i kommunene og en håndbok for ungdomsråd. I 2007 utgav BLD et eksempelhefte om hvordan barn og unge kan få innflytelse på sin hverdag i kommunene. Disse publikasjonene ble sendt til alle landets kommuner. I 2008 tok BLD initiativ til et forskningsprosjekt om innflytelsesorgan og representasjonsordninger for barn og unge i landets kommuner og fylkeskommuner.

Kunnskapsdepartementet (KD) og Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) opprettet høsten 2007 en gruppe for ungdomsdemokrati der ulike ungdomsorganisasjoner deltok. Målet for arbeidet i gruppa var å komme fram til tiltak for å øke demokratiforståelsen, styrke det politiske engasjementet og øke valgdeltakelsen blant ungdom. Gruppens arbeid ble oppsummert i rapporten "120 tiltak for å øke den demokratiske deltakelsen blant unge". Tiltakene retter seg både mot staten, de politiske partiene, media, kommunene, skolene og andre aktører. Ulike tiltak er omtalt og fulgt opp i stortingsmeldingen om lokaldemokrati som ble lagt fram i juni 2008.

I St.meld. nr. 33 (2007-2008) "Eit sterkt lokaldemokrati" ble det foreslått at det ved lokalvalget i 2011 skulle gjennomføres forsøk med stemmerett for ungdom som fyller 16 eller 17 år i valgåret. Forslaget fikk tilslutning i Stortinget. Ungdom skal gjennom forsøket være med å påvirke det som skjer i kommunene også gjennom stemmerett.

I januar 2008 nedsatte BLD en ekspertgruppe som fikk i oppdrag å utrede spørsmål om ungdoms muligheter for et positivt fritidsmiljø og deltakelse og innflytelse lokalt. Ekspertgruppen la frem sin utredning "Ungdoms fritidsmiljø. Ungdoms demokratiske deltakelse og innflytelse" våren 2009. Utredningen er sendt på offentlig høring med høringsfrist i september 2009.

- *legge til rette for det frivillige Norge*

Regjeringen er opptatt av å styrke frivillig sektor, og har iverksatt en rekke tiltak for å styrke de frivillige organisasjonene. Les mer om dette i kapitlet "En ny og helhetlig frivillighetspolitikk".

- *legge fram sak for Stortinget om språk og makt*

Dette er fulgt opp gjennom St.meld. nr. 35 (2007-2008) Mål og mening fra Kultur og Kirke departementet som regjeringen la frem i juni 2008, som har et eget kapittel om språk og makt.

Åpenhet, offentlighet, ytringsfrihet og personvern

- *trekke Stortinget sterkere inn i prosessen under utarbeidelse av viktige posisjonspapirer i forkant av forhandlinger med andre stater og internasjonale organisasjoner*
- *sikre at viktige prinsipper i tilknytning til slike forhandlinger tas opp til drøfting i folkevalgte organer før forhandlinger fullføres*
- *styrke utdanningsprosessen knyttet til internasjonale kontrakter før disse blir folkerettslig bindende for Norge*

Punktene følges opp i det løpende arbeid med internasjonale forhandlinger og inngåelse av folkerettslige avtaler. Videre utarbeides en veiledning for hele statsforvaltningen om fremgangsmåten i slike saker. Veiledningen vil redegjøre for de krav til utredning som gjelder i de forskjellige faser av dette arbeidet frem til Norge blir rettslig bundet. Behovet for tidlig utredning og behovet for konsultasjoner med Stortinget i viktige forhandlingsprosesser blir også fremhevet. Regjeringen er opptatt av å involvere Stortingets organer om norske posisjoner på egnet måte. I februar 2007 behandlet Stortinget St.meld. nr. 23 om gjennomføring av Europapolitikken. I tråd med den innstillingen holder Utenriksministeren halvårlege redegjørelser om aktuelle EØS- og EU-saker for Stortinget i tillegg til at regjeringen løpende har konsultasjoner med Stortingets Europautvalg. Vi har gått inn for større åpenhet i utvalgets arbeid og støttet at referatene er offentlig tilgjengelige.

Lokaldemokrati

Et levende lokaldemokrati innenfor rammene av kommunene er grunnsteinen i det nasjonale folkestyret. Regjeringen vil bidra til å sikre kommunenes omdømme. *Forum for etikk i kommunesektoren* ble etablert i 2006 og det ble foretatt en kartlegging av regelverket for kommunesektoren i et etisk perspektiv. Regjeringens arbeid med etikk i kommunesektoren er bakgrunnen for forslagene i Ot.prp. nr. 17 (2008-2009) *Om lov om endringer i kommuneloven og svalbardloven (om tillitskapende forvaltning mv. i kommuner og fylkeskommuner)* og Ot.prp. nr. 50 (2008-2009) *Om lov om endringer i forvaltningsloven (habilitet for styremedlemmer mv. i offentlig heleide selskaper)*.

Kommunal- og regionalministeren nedsatte en arbeidsgruppe som skulle vurdere alternative tiltak fra statens side for å bidra til å sikre høy etisk standard i kommunesektoren. Arbeidsgruppen leverte sin utredning våren 2008. Regjeringen vil satse på bedre informasjons- og rettleidningsmateriell og ser det som formålstjenlig å etablere en nettportal for erfaringsdeling og formidling av informasjon av relevans for etikk i kommunesektoren. *Forum for etikk i kommunesektoren* – som ble opprettet for å gi innspill til arbeidet med kartlegging av regelverket og for å diskutere utfordringer og løsninger – er takket av. Kommunal- og regionaldepartementet vil i stedet holde etikk

høyt på dagsordenen ved å arrangere årlige etikksamlinger med et stort innslag av folkevalgte hvor aktuelle etikkspørsmål diskuteres.

Kommunal- og regionaldepartementet har videre satt ned en arbeidsgruppe som innen utgangen av 2009 skal foreslå tiltak for å styrke arbeidet i kontrollutvalgene, revisjonene og administrasjonssjefenes internkontroll. God egenkontroll i kommunene er ikke bare viktig for innbyggernes tillit til kommunen, men også for å sikre effektiv og riktig bruk av ressursene.

Kommunene er bærebjelken i utviklingen av livskraftige og trygge lokalsamfunn. Gjennom aktiv tilrettelegging og i samspill med næringsliv, frivillig sektor og innbyggerne kan kommunene videreutvikle det gode bosted. Lokalpolitikerne har en nøkkelrolle i utviklingen av livskraftige og trygge lokalsamfunn. Veilederen *Resultatledelse for lokalpolitikere* er utarbeidet i samarbeid med kommunesektoren og er et bidrag til å styrke den lokalpolitiske styringen.

- *legge til rette for bruk av lokale folkeavstemninger*

Regjeringen ønsker å sørge for god og offentlig tilgjengelig informasjon om lokale folkeavstemninger. Kommunal- og regionaldepartementet foreslo i lokaldemokratimeldingen å etablere en lovhjemmel for bedre å synliggjøre kommunenes og fylkeskommunenes mulighet for å gjennomføre lokale folkeavstemninger, og fulgte opp gjennom å foreslå en slik lovendring i Ot.prp. nr. 32 (2008-2009) *Om lov om endringer i valgloven og kommuneloven (tidlegrøyster, valobservasjon mv.)*.

Statistisk sentralbyrå har på oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet etablert et system for innsamling av informasjon om lokale folkeavstemninger. Innsamlingen skjer gjennom KOSTRA-systemet, og er gjennomført for 2008. SSB jobber med å kvalitetssikre historisk materiale om gjennomførte lokale folkeavstemninger tilbake til 1970.

Dette vil bli gjort tilgjengelig for allmennheten på hjemmesidene til SSB i et "register" for lokale folkeavstemninger. En publisering kan ventes i løpet av høsten 2009.

- *sikre innbyggernes velferd og rettigheter gjennom en god kommunal sektor. På noen utvalgte sektorer er det nødvendig å sikre særskilte rettigheter*

Kommunesektoren har fra 2005 til 2009 fått økte inntekter på om lag 32 milliarder kroner. Dette gir klare utslag i velferdsproduksjonen i kommune-Norge, med økt satsing på blant annet skole, helse og omsorg. Lovfestet rett til barnehageplass innføres fra 2009. Regjeringen arbeider med en ny felles helse- og sosiallov.

- *sikre medvirkning fra kommunesektoren i konsekvensutredninger som har vesentlige konsekvenser for lokalt selvstyre*

Rutiner for involvering av KS i kostnadsberegninger av statlig initierte reformer i kommunesektoren er innført fra konsultasjonsåret 2007. Rutinene bygger på rapporten *Om kostnadsberegninger av statlig initierte reformer i kommunesektoren*. Målet er at KS skal trekkes med i arbeidet med reformer av en viss størrelse på et tidlig tidspunkt, bl.a. med sikte på å oppnå enighet om hva som kan oppnås innenfor ulike inntektsrammer. Per mai 2009 er det meldt opp (dialog om) 12 saker. Tre saker ble avsluttet i 2007 og to saker ble avsluttet i 2008. Ordningen har generelt bidratt til større bevissthet i departementene omkring økonomiske og administrative konsekvenser av tiltak og reformer rettet mot kommunesektoren.

- *følge opp lokaldemokratikommisjonens utredning med en stortingsmelding*

Kommunal- og regionaldepartementet la i juni 2008 fram en egen lokaldemokratimelding, St.meld. nr. 33 (2007-2008) *Eit sterkt lokaldemokrati*. Stortinget har gitt sin tilslutning til prinsippene og forslagene i meldingen, jf. Innst. S. nr. 163. Meldingen tegner et bilde av at lokaldemokratiet er avhengig både av rammevilkårene for kommunene, samfunnsborgernes deltakelse i og mellom valgene, forholdene for lokalpolitikkerne, og forholdet mellom kommunen og innbyggerne. Kommunene har et handlingsrom som gjør at lokalpolitikkerne kan fatte selvstendige beslutninger tilpasset lokale forhold. Dette gjør at lokalpolitikken varierer mellom kommunene. Oppslutningen om lokaldemokratiet som institusjon i seg selv er god, innbyggerne deltar i stadig større grad i demokratiet mellom valgene, og valgdeltakelsen økte i 2007 for første gang siden 1979. Regjeringen foreslår i meldingen å prøve ut forsøk med stemmerett for 16-åringer i noen enkeltkommuner ved valget i 2011, samt å øke tilgjengeligheten ved valgene gjennom økte åpningstider og enda bedre tilrettelagt forhåndsstemmegivning. Videre legger regjeringen opp til en politikk for å gi en bedre balanse mellom politikk og administrasjon lokalt gjennom forslag til endringer i kommuneloven som tydeliggjør kommunestyrets lederrolle i kommunen. Meldingen gir også en rekke eksempler på hvordan kommunene kan styrke innbyggernes deltakelse og involvering i lokaldemokratiet.

Lokalsamfunn og regionalpolitikk

Velfungerende, trygge og identitetsskapende lokalsamfunn er en avgjørende forutsetning for et godt velferdssamfunn. Regjeringen vil styrke innsatsen overfor lokalsamfunn og regioner. Arbeidsplasser, infrastruktur og et godt og likeverdig velferdstilbud er en grunnleggende forutsetning for bosetting. En aktiv og målrettet distrikts- og regionalpolitikk skal bidra til å sikre arbeidsplasser og velferd der folk bor.

Kommuner og regioner

Regjeringen vil gjennom en helhetlig politikk overfor kommunesektoren sikre at oppgaver løses på lavest mulig hensiktsmessige forvaltningsnivå. Gjennom et nytt regionalt forvaltningsnivå skal flere oppgaver og mer ansvar desentraliseres fra staten og samles i nye, folkestyrte regioner

- *videreføre tre direkte folkevalgte forvaltningsnivåer*

Tre direkte folkevalgte nivå er videreført. Regjeringen la fram St. meld. 12 (2006-2007) Regionale fortrinn – regional framtid høsten 2006. I meldingen ble en rekke oppgaver foreslått desentralisert fra staten til regionalt folkevalgt nivå for å styrke regionenes rolle som utviklingsaktører. Oppgavene er senere presentert og diskutert gjennom en bred høring og ytterligere konkretisert i Ot. prp. nr. 10 (2008-2009). Det har vært dialog om reformen på en rekke møteplasser mellom departementene og fylkeskommunene – på enkeltsektorer og i bredden. Reformen skal iverksettes fra 1. januar 2010. Fylkeskommunene får da desentralisert myndighet på flere sektorområder. De største enkeltoppgavene er overtakelse av 17200 km øvrige riksveger, 49 prosent eierandel i Innovasjon Norge og opprettelse av syv nye regionale forskningsfond. Til sammen styrkes fylkeskommunen som regional utviklingsaktør, og dermed grunnlaget for en utvikling basert på ressurser og utfordringer i det enkelte fylket. Reformen gir bedre grunnlag for samordning mellom enkeltsektorer..

- *at endringer i kommunestrukturen skal være basert på frivillighet*

Regjeringen fører en politikk for at endringer i kommunestrukturen skal være basert på frivillighet. Eventuelle kommunesammenslutninger skal være tuftet på lokale beslutninger etter lokale initiativ og lokale vurderinger. Regjeringen ser derfor ikke behov for egne tiltak som stimulerer til kommunesammenslutninger. Av den grunn har regjeringen fjernet særskilte tilskudd til infrastrukturtiltak til kommuner som slutter seg sammen. Øvrige økonomiske virkemidler til kommuner som vurderer sammenslåing eller slår seg sammen videreføres.

- *legge til rette for å styrke samhandlingen mellom kommunesektoren og tredje sektor*

På oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet har IRIS gjennomført en kartlegging av kommunenes samhandling med frivillig sektor. Rapporten Kommunenes samhandling med frivillig sektor (Rapport IRIS 2007/047) ble ferdigstilt i 2006 og er tilgjengelig på Kommunal- og regionaldepartementets nettsider. Dette arbeidet er videreført i et utredningssoppdrag om kommunens rolle som samfunnsutvikler. Rapporten *Kommunen som samfunnsutvikler* (Norut Tromsø Rapport nr. 8/2009) ble ferdigstilt våren 2009 og er også tilgjengelig på Kommunal- og regionaldepartementets nettsider.

Det er igangsatt et pilotprosjekt for å fremme samarbeid mellom frivillige organisasjoner og kommunene. Prosjektene skal synliggjøre gode kontaktpunkter mellom kommuner og frivillige lag og organisasjoner.

Kommuneøkonomi

Regjeringen har gitt kommunene et økonomisk løft. Realveksten i kommunesektorens samlede inntekter fra 2005 til 2009 anslås til om lag 32 milliarder 2009-kroner. Kommunesektoren har benyttet inntektsveksten til å bedre tjenestetilbudet. Tall fra SSB viser at veksten i kommunal sysselsetting har vært på mellom 30 000 og 35 000 årsverk i perioden. For mange kommuner ble 2008 et år med svakere driftsresultater enn ønsket. I forbindelse med regjeringens tiltakspakke, St.prp. nr 37 (2008-2009) *Om endringer i statsbudsjettet med tiltak for arbeid*, ble de frie inntektene til sektoren styrket med 1,2 milliarder kroner, og i revidert nasjonalbudsjett for 2009 er det vedtatt styrking av kommuneøkonomien med ytterligere 1 milliard kroner i økte rammeoverføringer til kommunene. I tillegg ble det gitt en garanti for at staten ville kompensere kommunene for en eventuell svikt i skatteinntektene i forhold til anslaget i statsbudsjettet. I tiltakspakken ble det også bevilget et midlertidig vedlikeholdstilskudd til kommuner og fylkeskommuner på 4 milliarder kroner, samtidig som investeringsrammene innenfor rentekompensasjonsordningene ble økt med 1,4 milliarder kroner. I tillegg ble det gitt økte bevilgninger til bygging av sykehjemsplasser og omsorgsboliger tilsvarende 1 500 plasser.

Dersom vedlikeholdstilskuddet og investeringsrammene benyttes fullt ut, vil det kunne gi kommunesektoren økte frie inntekter fra momskompensasjon på til sammen 0,8 milliarder kroner. I tråd med vanlig praksis er det midlertidige vedlikeholdstilskuddet og inntektene fra momskompensasjon holdt utenom ved beregning av inntektsveksten i kommunesektoren.

Alt i alt ble kommunesektoren tilført 6,4 milliarder kroner gjennom tiltakspakken. Styrkingen i de frie midlene i tiltakspakken videreføres. Det samlede kommuneopplegget for 2009 legger derfor til rette for fortsatt utbygging av det kommunale tjenestetilbudet og en konsolidering av den økonomiske balansen. Det økonomiske opplegget for 2010 legger opp til en realvekst i de samlede inntektene på mellom 5 og 6 milliarder kroner i forhold til nivået i revidert nasjonalbudsjett. Regjeringen fortsetter med dette satsingen på kommunesektoren og legger til rette for videre styrking av velferdstilbudet.

- *for 2006 skal veksten i kommunenes og fylkeskommunenes frie inntekter være 5,4 milliarder kroner, inkludert 225 millioner kroner i økt regionaltilskudd*

I tilleggspromisjonen for 2006 ble det lagt opp til en vekst i frie inntekter på 5,7 milliarder kroner. Regnskapstall for 2006 viser at veksten i frie inntekter ble 10,3 milliarder kroner. Den sterke veksten skyldes både en bevisst politisk satsing på kommuneøkonomien og at de kommunale skatteinntekter i 2006 ble høyere enn forutsatt.

- *gjennom en forpliktende flerårig opptrappingsplan rette opp den økonomiske ubalansen i kommunesektoren*

En flerårig opptrappingsplan for oppretting av den økonomiske ubalansen ble lagt fram i kommuneproposisjonen for 2007. Regjeringen legger opp til realvekst i kommunesektorens inntekter i 2009 på 9,5 milliarder kroner. Samlet vil det reelle inntektsnivået i 2009 være om lag 32 milliarder kroner høyere enn i 2005.

Styrkingen av kommuneøkonomien har ført til at kommunesektoren har bygd ut tjenestetilbudet. Blant annet har vel 38 000 flere barn fått plass i barnehage i løpet av 2006, 2007 og 2008, og det har blitt utført 14 100 flere årsverk i pleie- og omsorgssektoren i samme periode.

- *gjøre konsultasjonsordningen mellom stat og kommune mer forpliktende slik at de totale ressursene innenfor offentlig sektor kan utnyttes bedre*

Retningslinjer for bilaterale samarbeidsavtaler mellom regjeringen og KS trådte i kraft i juni 2006. Retningslinjene ble justert våren 2008, i tråd med forslagene til en arbeidsgruppe som har gjennomgått de bilaterale avtalene. I tillegg er rutiner for involvering av KS i kostnadsberegninger av statlig initierte reformer i kommunesektoren innført fra konsultasjonsåret 2007. Et slikt kostnadsberegningssamarbeid skal bidra til å gjøre regjeringens beslutningsgrunnlag best mulig, og tilrettelegge for en best mulig oppslutning om reformen i kommunesektoren ved å synliggjøre at partene i konsultasjonsordningen er enige om de kostnadsberegningene som er lagt til grunn. Per mai 2009 er det meldt opp (dialog om) 12 saker. Tre saker ble avsluttet i 2007 og to saker ble avsluttet i 2008.

- *den kommunale egenandelen i toppfinansieringsordningen for særlig tunge brukere reduseres og regelverket knyttet til utgifter som regnes inn i den kommunale egenandelen gjennomgås*

Fra 2008 ble toppfinansieringsordningen for særlig ressurskrevende tjenester betydelig styrket. Staten dekket i 2008 og 2009 85 prosent mot tidligere 70 prosent av kommunenes utgifter utover innslagspunktet til særlig ressurskrevende tjenester. Innslagspunktet i 2009 er på 835 000 kroner. Statens tilskudd til kommunene har økt fra om lag 2 milliarder kroner i 2007 til knapt 3,3 milliarder kroner i 2009. Styrkingen av ordningen fra og med 2008 innebar også at toppfinansieringsmodellen ble endret slik at den enkelte kommune får kompensert en fast andel av egne utgifter utover innslagspunktet. Modellen er enklere å forstå og mer forutsigbar for kommunene.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *nytt inntektssystemet for kommunene*

Kommunene har hovedansvaret for grunnleggende velferdstjenester som skole og pleie- og omsorgstjenester. For disse tjenestene kan vi ikke akseptere for store forskjeller mellom kommunene og for store svinginger i tilbudet over tid. Regjeringen

gjorde derfor endringer i inntektssystemet for kommunene fra og med 2009. Disse endringene gir jevnere fordeling, større stabilitet og forutsigbarhet i kommunenes inntekter, og regionale utfordringer ivaretas på en bedre måte.

By og land

Folk skal ha valgfrihet til å bo både i bygd og by. Stortingsmeldingen om distrikts- og regionalpolitikken som ble lagt fram i juni 2006, var en strategisk plan for en mer aktiv og målrettet distrikts- og regionalpolitikk som er fulgt opp med økonomiske virkemidler i forbindelse med de ordinære budsjettprosessene. Gjeninnføringen av differensiert arbeidsgiveravgift og utvidelsen av det distriktpolitiske virkeområdet er så langt det viktigste distrikts- og regionalpolitiske grepet.

- *gjennomføre en vesentlig styrking av de distriktpolitiske virkemidlene, blant annet gjennom å utnytte det regionalpolitiske handlingsrommet og arbeide aktivt internasjonalt for å øke handlingsrommet i regional- og næringspolitikken*

I nominelle kroner er bevilgningene til de særskilte distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene styrket med 580 millioner kroner (om lag 43 prosent) fra 2005 til 2009. Reelt er dette en økning på om lag 34 prosent. I tillegg kommer bevilgningen som kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift og andre departementers andel av forsøket "Fritt fram" i Oppland fylkeskommune. Totalt utgjør de distriktpolitiske virkemidlene 2 556,6 millioner kroner i 2009. Dette er en økning på 182,4 millioner kroner i forhold til 2008.

En del av økningen på 2008 budsjettet (40 millioner kroner) gikk til innføringen av en ny ordning med driftstilskudd for nyetablerte vekstbedrifter i det distriktpolitiske virkeområde, NyVekst, for å utnytte det handlingsrommet som det nye regionalstøtteverket i EØS-området gir. I 2009 ble bevilgningen til NyVekst-ordningen økt med 30 millioner kroner over KRDs budsjett.

ESA har godkjent Norges forslag til nytt virkeområde for de direkte bedriftsrettede distriktpolitiske virkemidlene. Norge har utvidet virkeområdet med 24 kommuner. Det gjør at Norge kan føre en aktiv distriktpolitikk i et større område enn tidligere. Norge får, som det eneste landet i Europa, utvidet sitt virkeområde for de distriktpolitiske virkemidlene. Det nye handlingsrommet i retningslinjene for regionalstøtte, utover åpningen for differensiert arbeidsgiveravgift, er utnyttet gjennom NyVekst-ordningen for små, nyetablerte vekstbedrifter.

Satsingen på kommunene som førstelinje for småskala næringsutvikling startet opp våren 2005 og varte ut i 2007, som et samarbeidsprosjekt mellom bla. LMD, KRD, IN og KS. Prosjektet skulle styrke kommunene som næringsutviklingsaktører på bred basis. Prosjektet har omfattet 19 piloter, 13 fylker og til sammen 47 kommuner. Ulike modeller og metoder ble prøvd, mange med gode resultat.

KRD, LMD og FKD har i 2008 og 2009 videreført satsingen på kommunene som førstelinje med Innovasjon Norge som operatør, i samarbeid med KS, bygget på erfaringer og resultater fra pilotkommunene. Målet med satsingen er at flere kommunene skal bli enda bedre støttespillere for entreprenører og lokalt næringsliv. Resultatet skal bli å øke tilvekst, sysselsetting og verdiskaping, bygget på lokale fortrinn og muligheter.

- *legge fram en stortingsmelding om handlingsrom og muligheter i distriktpolitikken*

St.meld. 21 (2005-2006) "Hjarte for heile landet. Om distrikts- og regionalpolitikken" ble lagt frem i juni 2006. Denne konkretiserte innholdet i Regjeringens distrikts- og regionalpolitikk. Småsamfunnssatsing og kulturbasert næringsutvikling ble spesielt framhevet i meldingen. St. meld nr. 25 (2008-2009) "Lokal vekstkraft og framtidstru. Om distrikts- og regionalpolitikken" ble lagt fram i april 2009. Meldingen varsler en styrking av arbeidet med lokal samfunnsutvikling slik at den lokale vekstkraften kan utnyttes bedre.

- *gjeninnføre ordningen med geografisk differensiert arbeidsgiveravgift*

Ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift ble gjeninnført fra 1. januar 2007. Den nye ordningen, inkludert en fribeløpsordning, omfatter hele 90 prosent av avgiftsfordelen i ordningen før omleggingen i 2004. Omleggingen er provenynøytral i forhold til ordningen som gjaldt inntil 2004, og de områdene som ikke fikk gjeninnført ordningen, eller som fikk gjeninnført ordningen med en høyere sats, blir kompensert gjennom næringsrettede midler til regional utvikling. Til sammen utgjør dette en distriktpolitisk innsats på ca. 11,5 milliarder kroner i 2009.

- *evaluere gjennomførte utflyttinger av statlige virksomheter og utrede om deler av eksisterende statlig virksomhet kan lokaliseres utenfor Oslo*

På oppdrag fra regjeringen har Asplan Viak AS evaluert 7 statlige virksomheter som alle flyttet ut fra Oslo i perioden 2002-2007. Evalueringen ser på tre forhold; faglige virkninger, flyttingens virkninger for organisasjonen (endringer i de ansattes kompetanse, kostnader osv.) og virkninger for regionen de har flyttet til (antallet nye arbeidsplasser, bidrag til lokale fagmiljø mv.). Rapporten ble lagt fram i juni 2009

I løpet av perioden har Generalinspektørene for Hæren og Sjøforsvaret og Veterinærinstituttet blitt flyttet ut.

Regjeringen har fått utredet andre lands erfaringer med statlig lokaliseringpolitikk. Utredningen, som er gjennomført av Sweco Eurofutures i Sverige, viser at det er ulike begrunnelser for å utlokalisere statlig virksomhet. Videre viser utredningen at virksomhetene fungerer godt etter flyttingen, men at ringvirkningene er begrensede. Samtidig som det er få som flytter med virksomheten, er det få som blir arbeidsledige.

- *iverksette et eget satsingsprogram med fokus på utvikling av småsamfunn, herunder videreutvikle støtten til utkantbutikker.*

Totalt i perioden 2006-2009 har regjeringen satt av 141,5 millioner kroner til dette. I perioden 2006-2008 har Kommunal- og regionaldepartementet igangsatt og medfinansiert om lag 44 pilotprosjekter innenfor hovedoverskriftene god tjenestetilgang, næringsutvikling og attraktive steder. Pilotarbeidet følges opp og evalueres. MERKUR og utviklingsstøtte til utkantbutikker videreføres innenfor satsingen i 2009.

- *bidra med statlig finansierte tiltak for å bedre integreringen, motarbeide den økte fattigdommen og bekjempe rusmiddelmisbruk. Et bedre samarbeid mellom staten, kommunene og frivillige organisasjoner må prioriteres for å nå disse målene*

Regjeringen la sammen med statsbudsjettet for 2007 fram handlingsplaner mot fattigdom og for inkludering av innvandrerbefolkningen på over 1 milliard kroner. Handlingsplanene er fulgt opp med tiltak i statsbudsjettene for 2008 og 2009.

En opptrappingsplan for rusfeltet er langt fram høsten 2007 i tråd med Soria Moria -erklæringen. Russpørsmål er en integrert del av helse- og omsorgstjenesten i kommunal sektor og i spesialisthelsetjenesten. Styrking av kommunesektoren og sykehussektoren gir derfor et godt fundament for planen. På enkelte områder kreves tiltak som er spesifikt rettet mot rusfeltet. Planen er fulgt opp i statsbudsjett for 2009.

I revidert nasjonalbudsjett for 2006 ble det bevilget 20 millioner kroner knyttet til oppfølging av arbeidet med å bekjempe bostedsløshet. Samarbeidsforholdene mellom NAV og kommunene i forbindelse med introduksjonsordningen skal revideres og forbedres.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har jevnlig møter med de landsdekkende organisasjonene på innvandrerfeltet. Regjeringen har et dialogforum med ungdom med innvandrerbakgrunn hvor ulike temaer diskuteres.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har ved flere anledninger hatt møter og høringer med representanter fra frivillige organisasjoner, kunnskapsmiljøer og etater, samt KS.

I statsbudsjettet for 2008 ble det bevilget 11 millioner kroner og i statsbudsjettet for 2009 ytterligere 2 millioner kroner for å styrke og videreutvikle dialogen med frivillige organisasjoner og representanter for sosialt og økonomisk vanskeligstilte. I samråd med aktuelle organisasjoner ble det i 2008 etablert jevnlig et kontaktutvalg mellom regjeringen og representanter og organisasjoner og representanter for sosialt og økonomisk vanskeligstilte. Det er avholdt to møter i 2008 og to møter i løpet av første halvår 2009. Det er gitt tilskudd til etablering av fire nye Batterier utenfor Oslo etter modell av Batteriet i regi av Stiftelsen Kirkens Bymisjon Oslo, et landsdekkende ressurscenter for frivillige organisasjoner som arbeider mot fattigdom og sosial

eksklusjon. Det er etablert en tilskuddsordning for driftsstøtte til organisasjoner og til prosjekter/aktiviteter som et ledd i å styrke brukermedvirkningen på feltet.

- *gjennomføre tiltak for områder i storbyene som har særlige utfordringer, slik som Groruddalen i Oslo*

Regjeringen satte i 2007 i gang en Groruddalssatsing i samarbeid med Oslo kommune. I statsbudsjettet for 2009 har regjeringen økt sin andel av innsatsen i Groruddalen fra 119 millioner i 2008 til over 131 millioner kroner. Pengene er konsentrert om tre områder: grønne områder og kulturmiljøer, bolig- og stedsutvikling og oppvekst, utdanning og inkludering. I tillegg arbeides det med miljøvennlig transport.

Miljøverndepartementet har økt støtten til programmet for Alna, grønnstruktur, idrett og kulturmiljø fra 20 millioner i 2008 til 32 millioner kroner i 2009. Kommunal- og regionaldepartementet vil i 2009 bidra med 43 millioner kroner til programmet for Bolig-, by- og stedsutvikling. Arbeids- og inkluderingsdepartementet og andre departement viderefører i 2009 tiltak for over 56 millioner kroner til gratis kjernetid i barnehage for alle fire- og femåringer, til skoler som kunnskapssenter og møtested i bydelene, til innsats spesielt rettet mot ungdom, språkopplæring av kvinner og til helserelaterte lavterskeltilbud. I tillegg kommer at Samferdselsdepartementet dekker tiltak for miljøvennlig transport over det årlige handlingsprogrammet innenfor Nasjonal transportplan. Samlet er det satt av 251 millioner kroner gjennom Oslopakke 3 og gjennom bompengefinansiering. Tilgjengelighet og oppgradering av 8 stasjoner på T-banen utgjør det største tiltaket med 95 millioner kroner.

Gjennom tiltakspakken er det også bevilget 30 millioner kroner til Groruddalen for å styrke sysselsettingen, rydde opp i utemiljøet og styrke miljøvennlig transport. 20 mill kroner av disse midlene er bevilget til tiltak i etatenes regi til Alnastien, tur- og sykkelveier og for å utvikle den blågrønne strukturen. De øvrige midlene skal brukes sammen med næringslivet for å rydde opp i dalbunnen.

- *innføre et særskilt lovfestet vern av Oslomarka og andre bymarker*

Regjeringen har foreslått og fått vedtatt markaloven som lovfester vern av Oslomarka. 1,2 millioner mennesker har Oslomarka som nærmeste turområde, og loven er en milepæl i arbeidet for å fremme friluftslivet. Oslomarka strekker seg over 19 kommuner i fem fylker. Fylkesmannen i Oslo og Akershus skal ha et særskilt forvaltningsansvar for marka. Den nye plan- og bygningsloven gir bedre muligheter til å bevare andre bymarker.

- *legge fram en egen hovedstadsmelding*

Hovedstadsmeldingen - St.meld. nr. 31 (2006-2007) ble lagt fram i 2007. Den la vekt på den viktige betydningen hovedstadsregionen har for hele landet. Stortinget sluttet seg (Innst. S. nr. 165 (2007-2008) til regjeringens politikk for en åpen, trygg og skapende hovedstadsregion. Regjeringen har fulgt opp med en ekstra innsats for å redusere de

store levekårsforskjellene i Oslo med forsterket innsats i Groruddalen og en ny områdeinnsats i Søndre Nordstrand.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *satse på kulturbasert stedsutvikling og kulturbasert næringsutvikling*

Satsingen på kultur og næring i regi av KRD ble startet i 2006. I perioden 2006–2009 er det satt av om lag 58 millioner kroner til dette formålet. Midlene skal tilrettelegge for verdiskaping i kulturnæringene og utvikling av flere attraktive steder i distrikts-Norge. Unge og kvinner er særlig prioriterte. I 2009 er det satt av om lag 16 millioner kroner til satsingen.

For å skape attraktive lokalsamfunn også i distriktene, satser Regjeringen aktivt på kulturbasert stedsutvikling og kulturbasert næringsutvikling. På denne måten kan kultur bidra til å skape liv i lokalsamfunnet ved å styrke lokal identitet, omdømme og attraktivitet. Samtidig kan satsingen bidra til mer variert næringsutvikling, gjennom etableringen av flere lønnsomme kultur- og kulturbaserte arbeidsplasser.

Departementet samarbeider derfor med de tre virkemiddelaktørene Innovasjon Norge, SIVA og Forskningsrådet for å bidra til flere lønnsomme bedriftsetableringer innen feltet.

- *etablere et kompetansesenter for distriktsutvikling*

I St.meld. nr. 21 (2005-2006) "Hjarte for heile landet" varslet regjeringen etablering av et kompetansesenter for distriktsutvikling. Distriktssenteret – Kompetansesenter for distriktsutvikling ble etablert i 2008 med avdelinger i Sogndal, Steinkjer og Alstahaug, som et forvaltningsorgan under Kommunal- og regionaldepartementet.

- *etablere Bolystrådet*

Kommunal- og regionalministeren etablerte Bolystrådet høsten 2006. Rådet bestod av 14 unge mennesker. Bolystrådets arbeid ble avsluttet høsten 2007. Bolystrådet skulle gi råd om hvordan distrikts- og regionalpolitikken kunne innrettes mot unge i utdannings- og etableringsfasen. Bolystrådet har bl.a. kommet opp med forslag om å sette i gang en kampanje som skal vise fram mulighetene i distriktene. De har også kommet med innspill på ulike departementers ansvarsområder, særlig knyttet til fiskeripolitikk, samferdselspolitikk og næringspolitikk. Disse innspillene er videreformidlet til regjeringsutvalget for distrikts- og regionalpolitikk. Særlig innspillene innen profilering og omdømmearbeid følges videre.

- *etablere Omdømmeskolen*

Kommunal- og regionaldepartementet har fulgt opp kommunenes interesse for profilering, identitetsbygging og merkevarebygging. 16 kommuner og 1 region deltok

på piloten Omdømmeskolen i regi av Kommunal- og regionaldepartementet i 2008. Dette skal være en "skole" som for å gjøre kommuner og innbyggere mer bevisste på egne muligheter og særpreg og være i stand til å synliggjøre dette best mulig. I tillegg har departementene opprettet en egen nettside som skal være en ressurs og inspirasjonskilde i omdømmearbeidet til kommuner og regioner. Disse tiltakene var en direkte oppfølging fra Bolystrådet. Arbeidet med omdømmearbeid videreføres i 2009 av Distriktssenteret.

- *satse på stedsutvikling*

I 2006 og 2007 har regjeringen avsatt i alt 10 millioner kroner til stedsutviklingsprogrammet BLEST - Bolyst og engasjement i småbyer og tettsteder. I 2008 er det satt av 10 mill kroner over KRDs budsjett til utvikling av attraktive steder. I 2009 er 6 millioner kroner avsatt til BLEST. Noen utvalgte stedsutviklingsprosjekter vil få faglig og finansiell støtte gjennom programmet. Formålet med programmet er å gjøre småbyer og tettsteder mer attraktive og aktuelle som bosted og som lokaliseringssted for bedrifter. Programmet skal bygge på de erfaringer som er gjort, blant annet gjennom Miljøverndepartementets program "Miljøvennlige og attraktive tettsteder". Husbanken har fått ansvaret for stedsutviklingsprogrammet som avsluttes i 2009. Det er opprettet et eget forum for stedsutvikling der de mest berørte statlige etater deltar, og det er i Miljøverndepartementets regi etablert en web-basert portal for stedsutvikling.

- *dialogmøte om tiltak når det gjelder uregelmessigheter innen byggenæringen*

Kommunal- og regionaldepartementet ser med stigende bekymring på meldinger om useriøse utøvere i byggenæringen som skaper store problemer for både tiltakshavere og for konkurrerende bedrifter som holder seg innenfor regelverket på alle områder, f. eks. arbeidsmiljø, arbeidstillatelse, arbeidsforhold for utenlandske arbeidere, skatt og avgifter, konkursskarantene m.m. Departementet vil derfor samarbeide med byggenæringen om seriositet i bransjen og bidra til en samordning av statlige sektorer på dette området. Arbeidstakerorganisasjoner bør også med i et slikt samarbeid.

- *forsøk med elektronisk valg*

Stortinget ga ved behandlingen av statsbudsjettet for 2008 tilslutning til at det i noen kommuner skal gjennomføres forsøk med elektronisk stemmegivning ved kommunestyrevalget i 2011, jf. Budsjett-innst. S. nr. 5 (2007-2008) fra kommunal- og forvaltningskomiteen.

Som en oppfølging av dette har Kommunal- og regionaldepartementet etablert prosjektet e-valg 2011. Det er opprettet en politisk referansegruppe med alle partier representert på Stortinget, samt en faglig referansegruppe. Prosjektet arbeider nå med spesifisering og anskaffelse av dataløsning, med sikte på å inngå kontrakt i løpet av 2009. Det er en forutsetning at e-valg gjennomføres på en måte som sikrer at prinsippet om hemmelige valg også gjelder for elektronisk stemmegivning.

- *utvikle lokal samfunnsutvikling i kommunene*

Kommunal- og regionaldepartementet vil ta initiativ til en satsing i perioden 2010-2013 for å styrke arbeidet i kommunene med lokal samfunnsutvikling, og styrke det regionale samarbeidet om støtte til arbeidet. Det er viktig at kommunene har utviklingskompetanse (planlegging, prosessledelse, mobilisering og lignende) og kan ta ansvar for et kontinuerlig arbeid med videreutvikling av lokalsamfunnet. Det omfatter både næringsutvikling, tjenestetilbud, attraktive og gode sentra, møtesteder, bomiljø og inkludering av tilflyttere. Satsingen har følgende mål:

- Flere kommuner som er sterke utviklingsaktører og arbeider kontinuerlig med utvikling av attraktive lokalsamfunn. Initiativ fra innbyggere, bedrifter, entreprenører, ildsjeler og frivillige organisasjoner er en integrert del av utviklingsarbeidet.
- Fylkeskommunene har bedre kapasitet til aktivt å kunne styrke arbeidet med lokal samfunnsutvikling i kommunene, har oversikt over aktuelle utviklingsprogram og samordner faglig og økonomisk støtte til kommunene.
- Virkemiddel til lokale utviklingstiltak utnyttes mer effektivt.

- *ekstraordinære omstillingsmidler*

Regjeringen har bevilget 25 millioner kroner til både Vanylven og Meråker kommuner som følge av stort tap av arbeidsplasser. I revidert nasjonalbudsjett for 2009 har regjeringen foreslått å bevilge 30 millioner kroner til omstillingsarbeidet i Høyanger som følge av konkursen ved Fundo Wheels.

Kapittel 7. Et arbeidsliv med plass til alle

Kamp mot arbeidsledighet og for et inkluderende arbeidsliv er et hovedmål for vår politikk. Menneskene er vårt lands viktigste ressurs. For den enkelte er arbeid den viktigste sikring for egen inntekt.

Fra Soria Moria-erklæringen

Antall sysselsatte (sesongjustert) har økt med 216 000 fra oktober 2005 til mars 2009. Selv om arbeidsledigheten jf. AKU har økt de siste månedene er den fremdeles 25 000 lavere i mars 2009 (sesongjustert) enn i oktober 2005. Målt i prosent av arbeidsstyrken er AKU-ledigheten nå 3,2 prosent mot 4,5 prosent i oktober 2005. Regjeringen forventer en økning i ledigheten fremover og legger til grunn en prognose på 3¾ prosent arbeidsledighet i år (jf. Revidert nasjonalbudsjett 2009). Regjeringen tar den økende ledigheten på alvor.

Regjeringen la 3. november 2006 fram St.meld. nr. 9 (2006-2007) Arbeid, velferd og inkludering. Hovedmålet var å legge fram strategier og tiltak for å styrke inkluderingen i arbeidslivet av personer i arbeidsfør alder som har problemer med å få innpass og fotfeste i arbeidslivet, eller som er i fare for eller i ferd med å falle ut av det.

Hovedgrepene i meldingen var:

- Forebyggende og tilretteleggende tiltak rettet mot bedrifter.
- Arbeidsavklaringspenter erstatter dagens rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad.
- Nytt kvalifiseringsprogram og ny kvalifiseringsstønad for personer med vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne, og med ingen eller svært begrensede ytelser til livsopphold i folketrygden.
- Tidsubestemt lønnstilskudd er iverksatt som forsøk over hele landet.
- Mer fleksibel og bedre samordnet bruk av tiltak og virkemidler i arbeids- og velferdsforvaltningen og i samarbeid med bl.a. arbeidsliv, utdannings- og helsetjenester. Virkemidlene skal tilpasses bedre til den enkeltes behov, forutsetninger og ressurser med sikte på å komme i arbeid.
- Videreutvikle arbeidsrettede tiltak og tjenester, både generelle tiltak og spesielle tiltak rettet mot funksjonshemmede, innvandrere og for å bekjempe fattigdom

Stortinget sluttet seg til hovedgrep og forslag i meldingen, jf. Innst. S. nr. 148 (2006-2007).

Lovforslaget om nytt kvalifiseringsprogram ble lagt fram for Stortinget i juni 2007 (Ot.prp. nr. 70 (2006-2007)) og trådte i kraft 1. november 2007. Pengene er fordelt i takt med etableringen av NAV kontorer fra høsten 2007.

Stortinget vedtok i desember 2008 forslagene i Ot.prp. nr. 4 (2008-2009) Om lov om endringer i folketrygdloven og i enkelte andre lover (arbeidsavklaringspenger, arbeidsevnevurderinger og aktivitetsplaner). Det nye regelverket vil gi Arbeids- og velferdsetaten nye virkemidler for å realisere NAV-reformens mål om mer helhetlig bistand og bedre oppfølging av brukerne. Dette vil igjen kunne bidra til at flere kommer raskere i arbeid. Det nye regelverket vil tre i kraft i 2010.

Ny forskrift om arbeidsrettede tiltak er iverksatt fra 1. januar 2009. Forskriften legger opp til en mer individuell og tilpasset bruk av tiltakene.

- *opprette flere tiltaksplasser/ opprette flere tiltaksplasser for å integrere personer som ellers faller utenfor i det ordinære arbeidsliv, og ha gode finansieringsordninger for å opprette varig tilrettelagte arbeidsplasser (VTA og arbeidsplasser i Vekstbedriftene (attføringsbedrifter)*

Arbeidsmarkedstiltak er et av arbeidsmarkedspolitikkenes viktigste virkemidler for å fremme et velfungerende arbeidsmarked. Arbeidsmarkedstiltak skal bidra til økt yrkesdeltakelse, redusert ledighet og til å motvirke utstøting ved å hjelpe personer med problemer i arbeidsmarkedet til arbeid og aktivitet.

Som følge av økt arbeidsledighet, har tiltaksnivået blitt styrket betydelig i 2009. I 2009 er det samlede tiltaksnivået på om lag 74 000 plasser inkludert økningen på 6 000 tiltaksplasser i regjeringens tiltakspakke i januar 2009. Dessuten foreslår Regjeringen i Revidert nasjonalbudsjett 2009 1 000 flere tiltaksplasser som årsgjennomsnitt for 2009. Fra og med 2009 ble det innført nye avklarings-, og oppfølgings- og formidlingstiltak i Arbeids- og velferdsetaten. De nye tiltakene er aktuelle for brukere med behov for mer omfattende avklarings- og oppfølgingsbistand enn det NAV kan tilby.

Arbeidsmarkedstiltak er en viktig del av regjeringens innsats for å bekjempe fattigdom og sikre inkludering og integrering av innvandrerbefolkningen. Videre dekker tiltaksnivået i 2009 behovet for tiltaksplasser knyttet til kvalifiseringsprogrammet i 2009.

Regjeringen har i St.meld. nr. 9 (2006-2007) foreslått pliktig kommunal medfinansiering av VTA etter deltagernes bostedskommune. Det er fra 1. januar 2009 regelfestet plikt til minst 25 prosent medfinansiering fra bostedskommune.

- *forbedre dagpengeordningen og rette opp kutt. Det skal innføres en tiltaksgaranti for langtidsledige som har vært ledige i to år, slik at alle sikres rett til arbeid, utdanning eller arbeidsmarkedstiltak*

Ferietilleggsordningen er gjeninnført med virkning f.o.m. 1. juli 2006. Antall ventedager før man får dagpenger ble i forbindelse med statsbudsjettet for 2007 redusert fra 5 til 4 dager, og i forbindelse med statsbudsjettet for 2008 ble antall ventedager redusert videre ned til 3 dager, slik ordningen var før kuttene i 2003.

Antall ventedager for permitterte i fiskeindustrien ble i statsbudsjettet 2008 redusert fra 4 til 0 dager. Med virkning fra 1. januar 2009 ble kravet til arbeidstidsreduksjon for å få dagpenger de første ti dagene av permitteringen senket fra 50 til 40 prosent ved permitteringer i fiskeindustrien. Fra og med 1. juli 2009 vil kravet til arbeidstidsreduksjon være 40 prosent for alle permitterte, jf. Revidert nasjonalbudsjett 2009.

Som en oppfølging av Soria Moria-erklæringen, har regjeringen innført en tiltaksgaranti som innebærer tilbud om arbeidsmarkedstiltak for tidligere ventestønadsmottakere som har vært helt ledige de siste seks månedene eller lenger, og andre langtidsledige som har vært helt ledige de siste to årene eller lenger. Samtidig ble ventestønadssystemet avviklet for nye tilfeller fra 1. januar 2008. De som allerede mottok ventestønad, hadde anledning til å motta dette inntil 1. juli 2008.

- *opprette langt flere trainee plasser og opplæringsjobber i offentlig sektor, spesielt innrettet mot unge nyutdannede*

Det er gjennomført to traineeprogram, ett for departementer i regi av Fornyings- og administrasjonsdepartementet, og ett i regi av Sosial- og helsedirektoratet for personer med nedsatt funksjonsevne. Statskonsult / Direktoratet for forvaltning og IKT har utført oppdraget med programmene. Det har vært stor søkning og resultatene har vært gode. Tiltakene har virket etter sin hensikt.

- *innføre en ungdomsgaranti til alle under 25 år som sikrer individuell oppfølging av ungdom og tilbud om arbeid, utdanning eller opplæring*

Ungdom under 20 år som er uten skoleplass eller arbeid, skal få tilbud om arbeidsmarkedstiltak gjennom ungdomsgarantien for denne gruppen. For unge i alderen 20-24 år innførte regjeringen fra og med 2007 en oppfølgingsgaranti. Arbeidssøkere i denne aldersgruppen som har vært ledige de siste tre måneder eller lenger, skal tilbys oppfølging av Arbeids- og velferdsetaten. Fokuset i oppfølgingsgarantien skal være jobbsøking, egenaktivitet og motivasjon. Oppfølgingen skal videre tilpasses den enkeltes forutsetninger og behov, med sikte på raskest mulig overgang til arbeid eller utdanning. I samarbeid med fylkeskommunen skal Arbeids- og velferdsetaten bidra til at unge ledige uten fullført videregående opplæring får mulighet for tilrettelagt opplæring.

For ytterligere å forbedre tilbudet overfor unge ledige utvidet Regjeringen i 2009 ungdomsgarantien ved å innføre en tiltaksgaranti som skal sikre tilbud om arbeidsmarkedstiltak for 20–24 åringer som har vært sammenhengende ledige i seks måneder eller mer. Med dette ønsker regjeringen å forebygge langvarig ledighet, særlig blant unge mennesker som er i starten av sin yrkeskarriere.

- *gå igjennom regelverk og støtteordninger for å styrke den yrkesrettede attføringen basert på bedriftsintern attføring og på systemet med egne attføringsbedrifter, samt ved bruk av individuelle utdanningsopplegg*

Dette er fulgt opp gjennom St.meld. nr. 9 (2006-2007), Arbeid, Velferd og inkludering. Det er innført nytt regelverk for oppfølging ved sykefravær som sikrer bedre og tidligere oppfølging. Dette vil gi de som trenger oppfølging fra NAV bedre tilgang på ulike typer arbeidsmarkedstiltak. Det vil også bli innført rett til arbeidsevnevurdering. Endringer i tiltaksregelverket og innføring av arbeidsevnevurdering kommer i 2009 og sikrer en bedre og mer individuell bistand.

- *gjøre det lettere å kombinere arbeid og trygd og innføre ordning med uføretrygd som lønnstilskudd i alle fylker*

Som oppfølging av St.meld. nr 9 (2006-2007) ble forsøket med tidsubestemt lønnstilskudd igangsatt i fem utvalgte fylker i 2007 og ble gjort landsomfattende i 2008. Forsøket er videreført og utvidet med 500 plasser i 2009. Totalt gir bevilgningen til arbeidsmarkedstiltak rom for 1 000 plasser i gjennomsnitt i 2009 til forsøket med tidsubestemt lønnstilskudd. I tillegg er det innenfor den foreslåtte tiltaksopptrappingen på 1 000 plasser i RNB 2009 rom for å øke antall plasser på tidsubestemt lønnstilskudd med 500. Forsøket reduserer den økonomiske risikoen arbeidsgiver påtar seg ved å ansette personer med usikker og redusert arbeidsevne.

Forsøket skal forbeholdes personer i og utenfor arbeidslivet som har varig og vesentlig nedsatt arbeidsevne og hvor alternativet kan være overgang til uførepensjon. Tidsubestemt lønnstilskudd skal være vurdert før uførepensjon. Gjennom forsøket kan arbeidsgivere som beholder eller ansetter personer med redusert arbeidsevne på grunn av helsemessige og/eller sosiale årsaker, gis kompensasjon i form av lønnstilskudd.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *lagt fram stortingsmelding om arbeidsinnvandring*

I april 2008 la Regjeringen fram en stortingsmelding om arbeidsinnvandring. Stortingsmeldingen drøfter eksisterende politikk og vurderer tiltak som kan gjøre det norske arbeidsmarkedet mer attraktivt, særlig for kompetent arbeidskraft fra land i – og utenfor – EØS-området. I meldingen presenteres en rekke tiltak som skal gi en mer brukervennlig, oversiktlig og forutsigbar arbeidsinnvandringspolitikk. Regjeringens hovedgrep er å mobilisere nasjonal arbeidskraft gjennom NAV-reformen og pensjonsreformen. Arbeidsinnvandring skal supplere denne strategien. Innenfor EØS/EFTA-området er arbeidsinnvandringen stort sett fri. Arbeidsinnvandring fra tredjeland skal fortsatt være regulert, men det foreslås flere tiltak for å fremme enklere og mer effektiv rekruttering også derfra. En rekke tiltak følges opp i utlendingsregelverket. Forslag til lovendringer i ny utlendingslov mv. ble fremmet 15. mai 2009, blant annet for å muliggjøre enklere rekruttering av utlendinger utenfor EØS-området. For øvrig innarbeides forslag i forskriftene til denne loven. I eksisterende utlendingsregelverk er det gjennomført endringer med virkning fra 1. desember 2008 for at russiske ufaglærte fra Barentsregionen kan få arbeid i de tre nordligste fylkene.

Arbeidstakerrettigheter

Noe av det første Regjeringen gjorde etter overtakelsen var å reversere de forslagene Bondevik II-regjeringen kom med som ville svekket arbeidstakernes rettigheter. Arbeidsmiljøloven er styrket og regjeringen har lagt fram to handlingsplaner for å stanse sosial dumping.

- *reversere vedtak om økt adgang til midlertidige ansettelser*

Gjennomført gjennom Ot.prp. nr. 24 (2005-2006). Regjeringen fremmet våren 2006 forslag om å endre universitets- og høyskoleloven slik at adgangen til åremålsansettelser i undervisnings- og forskerstillinger når vedkommende skal delta i prosjekt, fjernes, jf. Ot.prp. nr. 79 (2005-2006).

- *sikre stillingsvernet og beholde retten til å stå i stilling under ankebehandling av en tvistesak*

Gjennomført gjennom Ot.prp. nr. 24 (2005-2006).

- *gjeninnføre reglene for overtid som de var før 2003*

Gjennomført gjennom Ot.prp. nr. 24 (2005-2006).

- *reversere endringer i tjenestemannsloven vedtatt våren 2005, herunder gjeninnføre ventelønnsordningen*

Ventelønnsordningen er videreført slik den var før lovforslaget om statens embets- og tjenestemenn våren 2005. Tjenestemannsloven (av 1983) er videreført.

- *oppretholde arbeidstakernes rettigheter i sykelønnsordningen*

Regjeringen vil ikke foreslå noen endringer i sykelønnsordningen for arbeidstakere.

- *styrke vernet av ansatte som sier ifra om kritikkverdige forhold på arbeidsplassen*

Gjennomført gjennom Ot. prp. nr. 84 (2005-2006). Varslingsretten er styrket ved at vi har fått nye regler som lovfester arbeidstakers rett til å varsle, som styrker vernet mot gjengjeldelser og som pålegger arbeidsgivere å legge forholdene til rette for varsling i virksomheten. Reglene ble vedtatt ved lov av 1. desember 2006 og trådte i kraft 1. januar 2007. Regjeringen sendte i august 2008 ut et forslag om eksplisitt å forby arbeidsgivere å spørre om graviditet og familieplanlegging i ansettelsesprosessen.

- *forsterke samarbeidet og forpliktelsene med arbeidslivets parter for å skape et reelt inkluderende arbeidsliv*

Ny IA-avtale er inngått 14.12.2005 og tillegg til IA-avtale av 6.6.2006. Det er mai 2007 inngått ny tilleggavtale om måltall for delmål 2 om rekruttering av personer med redusert funksjonsevne.

Nye regler i arbeidsmiljøloven og folketrygdloven som presiserer og skjerper virksomhetenes plikt til oppfølging av og tilrettelegging for sykemeldte arbeidstakere, trådte i kraft 1. mars 2007. Dette innebærer blant annet krav til at det avholdes dialogmøter mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. Arbeidsgiver har fortsatt hovedansvaret for tilrettelegging og oppfølging av sykmeldte på arbeidsplassen. Det stilles nå økte krav til mer aktivitetsorienterte tiltak tidligere i sykmeldingsperioden, og muligheten for kontroll og sanksjoner er større. Hovedendringene er at arbeidsgiver i enda større grad enn tidligere skal tilrettelegge for og følge opp sykmeldte. Arbeidstaker og lege/sykmeldende behandler har fått større medvirkningsplikt.. Med virkning fra 1. september 2008 er ny sykmeldingsblankett tatt i bruk. Den nye blanketten er utformet som en kommunikasjonskanal mellom den sykmeldte, legen/sykmeldende behandler og arbeidsgiver. Det er forventet at dette vil ytterligere øke fokuset på tidlig og tett oppfølging av sykmeldte, med sikte på å finne løsninger på den enkelte arbeidsplass.

På bakgrunn av enigheten i Sykefraværsutvalget har Regjeringen styrket virkemidlene i IA-avtalen.

I statsbudsjettet for 2008 ble det bevilget 742 millioner kroner til Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester (kap. 601, post 73). Formålet er å bidra til å bringe sykmeldte raskere tilbake til arbeid og derved redusere sykefraværet. Midlene er fordelt til de regionale helseforetakene og til Arbeids- og velferdsetaten. Bevilgningen er i 2009 på 681 millioner kroner. Det er tillegg satt av midler til utviklings- og opplæringstiltak og koordinerings- og samhandlingstiltak for å gjøre ordningen godt kjent og sikre god gjennomføring og oppfølging. Rammene for tiltakene drøftes sammen med partene i arbeidslivet, som ledd i gjennomføring av IA-avtalen. Per mars 2008 var ca. 14 000 sykmeldte henvist

For å bedre Arbeidstilsynets evne til å kontrollere virksomhetenes oppfølging av regelverket knyttet til sykefraværsoppfølging og tilrettelegging, er etatens ramme styrket med totalt 44 millioner kroner i budsjettet for 2008 og 2009. I tillegg er det arbeidsmedisinske tjenestetilbudet styrket med 22,5 millioner kroner, og en evaluering av det arbeidsmedisinske tjenestetilbudet er gjennomført.

- *kartlegge årsakene til sykmelding og uførhet*

Regjeringen har etablert en ny forskningssatsing som skal bidra til å øke kunnskapsgrunnlaget om årsaker til sykefravær og utstøting fra arbeidslivet med sikte på å sikre forskningsbasert kunnskap om effektive virkemidler for å redusere sykefravær og uførhet. Årsakene til sykefravær og utstøting fra arbeidslivet må søkes blant flere faktorer enn i diagnoser og sykdom alene. Prioriterte forskningsområder i satsingen er:

- Helse, sosioøkonomisk status og spesielt utsatte grupper
- De helserelevante trykdeordningene
- Arbeidsplass, arbeidsmiljø og arbeidshelse.
- Sykefravær og utstøting som sosial og individuell prosess

Programmet skal også bidra til å styrke forskningen om aldring og arbeid og eldres forhold i arbeidslivet.

Forskningssatsingen gjennomføres i perioden 2007-2016 og har fra 2008 en finansiering på 30 millioner kroner pr år. Satsingen støttes av partene i arbeidslivet.

- *sørge for en seniorpolitikk som bidrar til at eldre oppfattes som en positiv ressurs for arbeidslivet*

I 2006 ble det lagt fram en stortingsmelding "Om seniorpolitikk" (St.meld. nr. 6 (2006 – 2007)). Aktiviteten fra krafttaksperioden er opprettholdt for Senter for seniorpolitikk og videreført i forbindelse med budsjettet for 2007. I 2008 ble innsatsen forsterket gjennom den såkalte "Vinn-vinn-kampanjen". Forventet pensjoneringsalder for yrkesaktive 50-åringer er økt fra 63,5 år i 2001 til 64 år i 2008. Delmål 3 i Samarbeidsavtalen for et inkluderende arbeidsliv er dermed oppfylt. I det statlige tariffområdet er avgangsalderen økt med 1,1 år fram til 1. halvår 2008. Det kan bli mer utfordrende å heve avgangsalderen ytterligere når arbeidsledigheten nå øker.

I St.meld. nr. 6 (2006-2007) Om seniorpolitikk varslet regjeringen at den ville vurdere å øke arbeidsmiljølovens aldersgrense; den såkalte "70-årsregelen". Spørsmålet har på denne bakgrunn vært utredet og forslag om eventuelt å heve aldersgrensen til 73 eller 75 år har vært på alminnelig høring. I høringsrunden var det klare rådet fra partene i arbeidslivet at aldersgrensen ikke bør endres nå. Regjeringen er enig i partenes påpekning av at arbeidsmiljølovens aldersgrense ikke bør vurderes uavhengig av pensjonsreformen og de tilpasninger som vil bli gjort i denne forbindelse. I Ot.prp. nr. 54 (2008-2009) varslet derfor regjeringen at den tar sikte på å komme tilbake til denne problemstillingen når arbeidet med endringer i aldersgrensene i arbeidslivet ellers er avklart i forbindelse med pensjonsreformen.

Regjeringen styrket eldres situasjon gjennom å gi alle arbeidstaker over 62 år rett til redusert arbeidstid. Dette vil gi eldre en bedre mulighet til å kombinere arbeid og pensjon og bidra til at seniorenne står lengre i arbeidslivet enn de ellers ville gjort. Reglene ble vedtatt ved lov av 8. mai 2008 og trådte i kraft 1. juli 2008.

Det er satt i gang en styrket forskning om seniorpolitikk i arbeidslivet.

- *lage handlingsplaner med klare måltall for rekruttering av funksjonshemmede og innvandrere til offentlige stillinger, og for økning av avgangsalder i offentlig sektor*

Regjeringens tiltaksplan for rekruttering av personer med nedsatt funksjonsevne til statlige stillinger hadde et klart måltall på 5prosent. Som en del av tiltaksplanen har Fornyings- og administrasjonsdepartementet også gjennomført et traineeprogram i departementene for personer med nedsatt funksjonsevne og høyere utdanning. Resultatene av traineeprogrammet var gode. Departementene arbeider med oppfølgingstiltak.

Siden 2002 har statlige arbeidsgivere vært forpliktet til å kalle inn minst en kvalifisert søker til med innvandrerbakgrunn til intervju for utlyste stillinger. Dette kravet følges opp av arbeidsgivere i større grad enn før, og har god effekt på rekrutteringen. Ifølge kartlegging gjennomført av FAD kaller 94 prosent av statlige arbeidsgivere inn minst en kvalifisert søker med innvandrerbakgrunn til intervju. I regi av Fornyings- og administrasjonsdepartementet gjennomføres i 2008 og 2009 et forsøk med moderat kvotering av personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn i 12 statlige virksomheter. Forsøket har ført til økt bevissthet og oppmerksomhet om mangfoldsperspektivet i rekruttering til statlige stillinger.

For å øke avgangsalderen i offentlig sektor har de sentrale hovedtariffoppgjørene tatt i bruk fridager og andre virkemidler for å stimulere arbeidstakere til å stå lenger i jobb. En kartlegging i desember 2007 viste at 75 prosent av virksomhetene hadde planer om, eller gjennomført tiltak for at tilsatte skal gå seinere av. Pensjoneringsalderen i staten er økt med 1,1 år siden 2001. Økningen i hele arbeidslivet i denne perioden er 0,5 år.

- *bidra til å likestille skiftarbeid og sammenlignbart turnusarbeid i samarbeid med partene i arbeidslivet*

Gjennomført jf. Ot.prp. nr. 54 (2008-2009).

- *følge opp retten for deltidsansatte til å utvide sin stilling ved nyansettelser*

Fra 1. januar 2006 ble det i arbeidsmiljøloven innført en rett for deltidsansatte til å utvide sin stilling fremfor at det blir foretatt nyansettelse. Regjeringen følger nøye med på om den nye bestemmelsen fungerer etter sin hensikt. Skift/turnusutvalget som, hadde som del av sitt mandat å kartlegge sammenhengen mellom deltid/småbrøksstillinger, uønsket deltid og organiseringen av arbeidstiden, har pekt på at bestemmelsen ser ut til å ha effekt. Utvalget la også vekt på at uønsket deltid i stor grad henger sammen med behovet for å dekke den ubekvemme arbeidstiden om natten og på søndager. Dette gjelder spesielt i helsesektoren der det for å dekke opp behovet på søndager og der arbeidstakerne ikke jobber mer enn hver tredje søndag, må opprettes en rekke deltidsstillinger for å dekke helgearbeidet. Forslaget til likestilling av arbeidstiden for skift- og turnusarbeidere i Ot.prp. nr. 54 (2008-2009) innebærer å øke kompensasjonen for ubekvem arbeidstid. Dette kan gjøre det mer attraktivt å arbeide i helgene. Dette kan redusere problemet med å dekke helgevaktene, og dermed avhjelpe en viktig årsak til undersysselsetting.

- *opprette en likelønnskommisjon*

Likelønnskommisjonen ble opprettet ved Kongelig resolusjon 16.6.2006. Fylkesmann Anne Enger var leder for kommisjonen, som la frem sin innstilling 1. mars 2008. Forslagene har vært på høring.

- *bidra til forsøk med 6-timersdag/arbeidstidsreformer i samarbeid med partene i arbeidslivet*

I forbindelse med statsbudsjettene for 2007 – 2009 ble det vedtatt et årlig beløp på 20 millioner kroner til forsøk med redusert arbeidstid for seniorer for å teste ut om dette fører til seinere pensjoneringstidspunkt. Forsøket gjennomføres i Skatteetaten, Statens vegvesen, fylkesmannsembeter og to bispedømmer. Totalt 277 ansatte over 62 år tok i mot et tilbud om å arbeide 80 prosent med full lønn, slik at de har fått 20 prosent reduksjon i arbeidstida. Forskere følger forsøket med en følgeevaluering. Forsøket vil vare til 1. august 2009, og vil bli evaluert av eksterne forskere. I tillegg er det gjennomført omfattende forskning på arbeidstid og pensjonering.

- *gjennomgå regelverket ved opphør av bedrifter herunder ansattes rettigheter*

I arbeidsmiljøloven § 15 andre ledd er det tatt inn en ny bestemmelse som gir bedriftseierne en plikt til å gå inn i drøftelser med de ansatte, med sikte på overtakelse av virksomhet som planlegges nedlagt. Dette vil både styrkes de ansattes innflytelse på prosessen, samtidig som vi sikrer at muligheten for de ansatte til å overta virksomheten blir vurdert som et reelt alternativ til nedlegging.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med med:

- *innføring av krav om bedriftshelsetjeneste i nye bransjer og innføring av godkjenningsordninger for bedriftshelsetjenesten*

Ny forskrift om hvilke bransjer som skal ha bedriftshelsetjeneste ble fastsatt 11. februar 2008 med ikrafttredelse 1. januar 2010. Med den nye forskriften utvides dekningsområdet for obligatorisk plikt til å ha bedriftshelsetjeneste for de ansatte med følgende åtte nye bransjer: helse- og sosialsektoren, undervisningssektoren, fiskeoppdrett og klekkerier, gjenvinning, vaktjenester, frisørbransjen, kraft- og vannforsyning og produksjon av tekstiler. Dette er risikoutsatte bransjer med store arbeidsmiljøutfordringer og belastninger. Bransjene preges også i stor grad av tidlig utstøting gjennom sykefravær og uførepensjonering. For å sikre at bedriftshelsetjenestene har den kvalitet og kompetanse som er nødvendig for å bistå virksomhetene i arbeidet med god forebygging og inkludering, innføres fra samme tidspunkt en obligatorisk godkjenningsordning for bedriftshelsetjenesten. Hjemmel for innføring av en slik ordning ble vedtatt i Stortinget i juni 2009, jf. Ot.prp. nr. 54 (2008-2009).

- *kultur i inkluderende arbeidsliv*

Det vil i 2009 bli gitt støtte til enkeltprosjekter som kan gi erfaringer med økt kunnskap om bruk av kultur for å styrke innsatsen for et inkluderende arbeidsliv. Det gis 5 millioner kroner til dette arbeidet i 2009 over Kultur- og kirke departementets budsjett.

Sosial dumping

Regjeringen jobber aktivt med tiltak som skal forhindre at arbeidstakere fra andre land blir dårlig behandlet. Arbeidstilsynet er styrket og har fått bedre sanksjonsmuligheter. Gjennom handlingsplan 1 iverksatte Regjeringen en offensiv mot sosial dumping. Denne ble presentert i revidert nasjonalbudsjett 2006 og er nå gjennomført. Handlingsplan 2 mot sosial dumping ble lagt fram i budsjett for 2009.

- *stille krav om norske lønns- og arbeidsvilkår i alle offentlige anbudsprosesser*

I desember 2007 ble det i lov om offentlige anskaffelser inntatt en bestemmelse som gir hjemmel til å pålegge offentlige innkjøpere å ta inn klausuler om norske lønns- og arbeidsvilkår i sine kontrakter.

Med hjemmel i denne bestemmelsen har regjeringen gitt en ny forskrift om lønns- og arbeidsvilkår. Forskriften trådte i kraft 1. mars 2008. Forskriften innebærer at offentlige oppdragsgivere skal ta med arbeidsklausuler i sine kontrakter om kjøp av tjenester og bygge- og anleggsarbeider. Klausulene skal sikre de enkelte arbeidstakere lønns- og arbeidsvilkår som ikke er dårligere enn det som følger av landsomfattende tariffavtale eller det som ellers er normalt for vedkommende sted og yrke.

Oppdragsgivere skal gjennomføre nødvendig kontroll for å sjekke om krav til lønns- og arbeidsvilkår faktisk blir overholdt og forbeholde seg retten til å gjennomføre nødvendige sanksjoner dersom dette ikke er tilfellet.

- *innføre en ordning med godkjenning og kontroll av firma som driver arbeidsutleie*

Regler om innstramming i arbeidsmiljølovens regler for innleie trådte i kraft 1. juli 2008. Fra første januar 2009 ble alle bemanningsforetak eller vikarbyrå som leier ut arbeidskraft i Norge, pålagt å registrere seg i et nytt offentlig register; Arbeidstilsynets bemanningsforetaksregister. Melde- og registreringsplikten innebærer blant annet at vikarbyråer, enten de er norske eller ikke, skal ha en fast representant i Norge med juridiske fullmakter. Fra 1. mars 2009 ble det forbudt å bruke innleid arbeidskraft fra vikarbyrå som ikke er registrert i dette registeret.

- *sikre tillitsvalgte innsyn i lønns- og arbeidsvilkårene underentreprenører tilbyr sine arbeidstakere*

Forskrift om informasjons- og påseplikt og innsynsrett, som er hjemlet i allmenngjøringsloven, trådte i kraft 14. mars 2008. Forskriften innebærer blant annet at tillitsvalgte hos hovedleverandører har fått rett til innsyn i lønns- og arbeidsvilkår hos underleverandører for å kunne undersøke om vilkårene er i samsvar med allmenngjøringsforskrifter. I tillegg pålegger forskriften hovedleverandører plikt til å påse at underleverandører faktisk følger kravene i allmenngjøringsforskrifter.

- *sikre Arbeidstilsynet ressurser til å intensivere sin innsats på området*

Arbeidstilsynets budsjetter er styrket i alle år siden 2006. Som ledd i oppfølgingen av handlingsplanene, er Arbeidstilsynet blitt styrket ytterligere med 15 millioner kroner i budsjett for 2009, hvorav 5 millioner som en del av tiltakspakken mot finanskrisen.

Arbeidstilsynet er godt i gang med å utvikle en bedre informasjonstjeneste for utenlandske arbeidstakere. Det første servicekontoret for utenlandske arbeidstakere og arbeidsgivere ble åpnet på Tøyen i oktober 2007, og drives av skatteetaten, politiet, UDI og Arbeidstilsynet i fellesskap. Det vurderes også å etablere servicekontor andre steder i landet, sammen med Skatteetaten, Politidirektoratet og Utlendingsdirektoratet.

Arbeidstilsynet har videre etablert en egen polsk nettside, samt en polsk svartjeneste med en polsk saksbehandler. I tillegg er det inngått avtaler mellom Arbeidstilsynet og tilsvarende myndigheter i Polen og de baltiske landene om utveksling av informasjon vedrørende arbeidsforholdene til arbeidstakere som jobber i de respektive landene.

Arbeidstilsynet vil videreføre samarbeidet med andre etater for å sikre samordning av statlig kontroll- og informasjonstiltak, og bruke media aktivt for å synliggjøre at sosial dumping ikke er akseptabelt.

Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet har fått kompetanse til å gi pålegg og bruke tvangsmulkt og stansing når de utfører tilsyn eller allmenngjøringsloven og utlendingsloven.

Ny forskrift om id-kort i bygge- og anleggsbransjen trådte i kraft 1. januar 2008, og innebærer at alle som utfører arbeid på bygge- og anleggsplasser skal være utstyrt med id-kort. Id-kortene vil blant annet bidra til å lette Arbeidstilsynets tilsynsvirksomhet.

- *for å sikre at norske lønns- og arbeidsvilkår overholdes ved arbeid i Norge, vil vi ta initiativ til en bred vurdering av lovverk og virkemidler*

Initiativet er tatt gjennom handlingsplanene mot sosial dumping.

I handlingsplan 2 er det understreket at oppmerksomheten framover også må rettes mot andre bransjer enn byggebransjen, som for eksempel verftsindustrien og annen industri, landbruket, hotell og restaurant og renhold. Sentrale tiltak i planen var at regjeringen skulle vurdere hvordan allmenngjøringsordningen kan forbedres og effektiviseres, også for nye bransjer, samt utrede en modell for solidaransvar etter

allmenngjøringsloven. Utredning og forslag om dette har vært på bred høring, og regjeringen fremmet i mai lovforslag for Stortinget om solidaransvar for lønnskrav etter tysk modell og forslag til endringer i allmenngjøringsloven som vil gjøre det enklere å fremme en allmenngjørings sak. I tillegg til styrking og videreføring av Arbeidstilsynets informasjons- og veiledningsarbeid om plikter og rettigheter overfor arbeidstakere og virksomheter (se over), er andre viktige tiltak å foreta en utvidelse av ordningen for regionale verneombud til hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen og innføring av id-kort i renholdsbransjen.

For å komplettere innsatsen mot sosial dumping innenlands, har Regjeringen i budsjettet for 2009 etablert en strategi for et anstendig arbeidsliv globalt.

Kapittel 8. Sosialpolitikk

Likeverdighet og frihet for alle avhenger av viljen til reell omfordeling. Det er behov for en målrettet politikk med en satsing på flere tiltak for å komme i arbeid gjennom en videreføring av arbeidslinjen, en generell politikkendring for å skape mindre økonomiske forskjeller og bedring av økonomiske ytelser for mennesker som i dag lever på så lave inntekter at det må betegnes som fattigdom.

Fra Soria Moria-erklæringen

Regjeringen har som mål å avskaffe fattigdom i Norge. En regjering som tror på fellesskap og like muligheter for alle kan ikke ha noen annen visjon, selv om det er et krevende mål.

Regjeringen vektlegger et bredt forebyggende perspektiv, og gjør noe med forhold som bidrar til å skape og opprettholde fattigdom innenfor oppvekstmiljø og utdanningssystem, innenfor arbeidsmarked og arbeidsliv og innenfor velferdsordningene. Dette er viktige investeringer i framtiden, hvor avkastningen trolig først vil bli synlig noe fram i tid.

Regjeringen styrket, etter at den tiltrådte høsten 2005, den målrettede innsatsen mot fattigdom i statsbudsjettet for 2006 med nærmere 500 millioner kroner utover Bondevik II-regjeringens opprinnelige budsjettforslag på 263 millioner kroner. Innsatsen mot fattigdom ble ytterligere styrket i Revidert nasjonalbudsjett for 2006. Regjeringen la sammen med forslaget til statsbudsjett for 2007 fram en handlingsplan mot fattigdom. Gjennom denne handlingsplanen ble innsatsen mot fattigdom styrket med 710 millioner kroner i 2007. I statsbudsjettet for 2008 fulgte regjeringen opp handlingsplanen med en ytterligere styrking på 391 millioner kroner, samtidig med at tiltakene fra tidligere år ble videreført. I statsbudsjettet for 2009 er handlingsplanen fulgt opp med en ytterligere styrking på 1 249 millioner kroner, samtidig med at tiltakene fra tidligere år videreføres. Siden regjeringsskiftet er nivået på de årlige bevilgningene til tiltak mot fattigdom økt med nær 2,9 milliarder kroner.

Handlingsplan mot fattigdom er rettet inn mot tre delmål:

- at alle skal gis mulighet til å komme i arbeid
- at alle barn og unge skal kunne delta og utvikle seg
- å bedre levekårene for de vanskeligst stilte

Tiltakene omfatter bl.a. målrettede arbeidsmarkedstiltak og kvalifiseringsprogram for utsatte grupper, kompetanse- og utviklingstiltak for å forebygge og redusere barnefattigdom, tiltak for barn med psykisk syke og/eller rusmiddelavhengige foreldre, barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn, tiltak for ungdom i risikozonen og tiltak for å øke botryggheten for vanskeligstilte på boligmarkedet, blant annet for

bostedsløse, tiltak for rusmiddelavhengige som et ledd i Opptrappingsplanen for rusfeltet og økt satsnivå i de statlige veiledende retningslinjene for stønad til livsopphold.

- *en målrettet politikk med tiltak for at flest mulig kan leve av arbeidsinntekt*

Det viktigste tiltaket mot fattigdom er å legge til rette for at flest mulig av de som kan arbeide, får jobb med en inntekt de kan leve av. I perioden fra 2005 til sommeren 2008 bidro utviklingen på arbeidsmarkedet til at også grupper som har stått i fare for å falle ut av arbeidslivet fikk bedre muligheter for å komme i jobb. Selv om antall langtidsledige har økt noe det seneste året, var nivået i første kvartal 2009 bare om lag halvparten av nivået på samme tid i 2006. I 2008 var det i gjennomsnitt om lag 81 300 med nedsatt arbeidsevne registrert hos NAV. Dette var en nedgang på 2 prosent sammenlignet med 2007. Fra siste kvartal i 2008 og gjennom første halvår 2009 har det imidlertid vært en økning i antall personer med nedsatt arbeidsevne. Ved utgangen av mai 2009 var det registrert 86 600 personer med nedsatt arbeidsevne ved hos NAV.

Økt arbeidsledighet har medført at nivået på arbeidsmarkedstiltak har blitt styrket i 2009. Det legges til grunn 75 000 plasser i gjennomsnitt i 2009 for personer med moderat bistandsbehov og personer med nedsatt arbeidsevne. Tiltaksnivået ble først styrket med 6 000 plasser i en tilleggsproposisjon i januar 2009 og deretter med 1 000 plasser i Revidert nasjonalbudsjett 2009. Arbeidsmarkedstiltak skal bedre den enkeltes mulighet til å komme i arbeid gjennom kvalifisering og arbeidstrening.

- *rett til velferdskontrakter. De som inngår kontrakt med målsetting om opplæring, arbeid, behandlingstilbud eller lignende skal ha ytelser opp mot SIFOs satser*

I Ot.prp. nr. 70 (2006-2007) Om lov om endringer i sosialtjenesteloven og i enkelte andre lover fremmet Regjeringen forslag om et nytt kvalifiseringsprogram med tilhørende stønad. Stortinget vedtok lovendringen 22. oktober 2007, og loven trådte i kraft 1. november 2007.

Kvalifiseringsprogrammet med tilhørende stønad retter seg mot personer med vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne, som har ingen eller svært begrensede ytelser i folketrygden. Dette handler i stor grad om personer som uten et slikt program ville vært avhengige av økonomisk sosialhjelp som hovedinntektskilde over lengre perioder.

Programmet skal gjelde for en periode på inntil ett år og etter særskilt vurdering inntil to år. En viss ytterligere forlenging vil være mulig i spesielle situasjoner. Deltakerne i kvalifiseringsprogrammet har rett til kvalifiseringsstønad, gitt som en individuell standardisert ytelse på nivå med introduksjonsstønaden, dvs. to ganger grunnbeløpet i folketrygden. Personer under 25 år får 2/3 av dette. I tillegg gis det barnetillegg. Stønaden skal skattlegges som arbeidsinntekt. Deltakerne på kvalifiseringsprogrammet inngår i personkretsen som kan få statlig bostøtte.

Det er kommunen som er ansvarlig for gjennomføringen av ordningen. Forvaltningen av programmet er i likhet med forvaltningen av økonomisk sosialhjelp lagt til den kommunale delen av NAV-kontoret. Innfasingen av kvalifiseringsprogrammet og kvalifiseringsstønaden skjer i takt med etableringen av NAV-kontorer i kommunene. Det er lagt opp til at ordningen skal være landsdekkende fra 1. januar 2010. Ved utgangen av 2008 var ordningen tilgjengelig i 276 kommuner. I løpet av 2008 ble det mottatt 5279 søknader om deltakelse. Av de søknadene som var behandlet innen årsskiftet, ble 4411 innvilget og 160 avslått. Antall deltakere ved utgangen av året var 4133.

- *økning av sosialhjelpssatsene*

Regjeringen har, som et ledd i handlingsplan mot fattigdom, økt de statlige veiledende retningslinjene for stønad til livsopphold med 5 prosent ut over ordinær prisstigning fra 1. januar 2007 og ytterligere 5 prosent ut over ordinær prisstigning fra 1. januar 2009. Satsene i de veiledende retningslinjene ble også prisjustert i 2008.

- *heving av barnetilleggene i sosial- og trygdeytelsene*

Barnetillegget for mottakere av attføringspenger og rehabiliteringspenger er økt med 10 kroner per barn per dag, fra 17 kroner til 27 kroner, fra 1. januar 2006. Jf. St.prp. nr. 1 (2005-2006) Tillegg nr. 1. Barnetillegget for tidsbegrenset uførestønad ble gjort behovsprøvd fra 1. juni 2006.

- *styrke bostøtten for å redusere boutgiftsbelastningen for økonomisk vanskeligstilte*

Regjeringen har siden den tiltrådte gjennomført flere forbedringer i bostøtten. I 2009 foretas det en større omlegging som vil inkludere flere i ordningen og med betydelig forenkle regelverket. Omleggingen medfører at anslagsvis 50 000 nye mottakere på sikt vil komme inn i ordningen, utover de om lag 100 000 som allerede får bostøtte gjennom dagens regelverk. Se omtale av dette under kapitlet om boligpolitikk.

- *bedring av bostøtten, spesielt for barnefamilier*

I regjeringens forslag til forbedret bostøtte i statsbudsjettet for 2009, er et av tiltakene økte inntektsgrenser. Denne endringen vil blant annet komme barnefamilier til gode. Videre ble boutgiftstaket i bostøtten hevet med 10 000 kroner i storbyene i 2006. I september 2007 ble det innført månedlige vedtak på bostøtten. Se omtale av dette under kapitlet om boligpolitikk.

- *gjennomgang av egenandeler med sikte på å skjerme spesielle grupper*

Egenandelstak 2 ble redusert fra kroner 3.500 for 2005 til kroner 2.500 for 2006.

Egenandelen på 50 kroner for fysioterapi for pasienter som tidligere var fritatt for egenandel, ble fjernet fra 01.07.06.

Prisen på byttbare legemidler reguleres av en trinnprismodell. Både i 2007 og 2008 ble det gjennomført en reduksjon av trinnprisen på legemidler. Dette er anslått å skulle gi en redusert egenbetaling for pasientene på henholdsvis 50 millioner kroner i 2007 og 33 millioner kroner i 2008. Fra 2007 er det fritak for egenbetaling for oppsøkende behandling overfor rusmiddelavhengige og overfor psykiatri.

Finansieringen av legemiddelgruppen TNF hemmere og immunmodulerende MS-behandling er overført fra trygden til sykehusene, slik at egenandelene falt bort. Kommunenes mulighet for å ta egenbetaling for trygghetsalarm og matombringinger er innskjerpet.

I 2009 er egenandelene og egenandelstakene økt med 2,5 prosent på årsbasis. I sum innebærer dette at egenandelsnivået, regnet i faste priser, ligger om lag 400 millioner kroner lavere i 2009 enn i Bondevik II-regjeringens forslag for 2006.

- *bedre samordning mellom sosialhjelp og trygdeytelser for mennesker som av ulike årsaker ikke finner plass i arbeidslivet*

Den nye arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) gir et bedre utgangspunkt for bistand til personer i randsonen av arbeidsmarkedet og som har behov for et bredt spekter av statlige og kommunale tjenester og stønader, herunder økonomisk sosialhjelp.

Kvalifiseringsprogram og kvalifiseringsstønad for utsatte grupper vil gi en bedre oppfølging av og inntektssikring for personer uten arbeid og som mangler rettigheter til inntektssikring etter folketrygdloven. I stortingsmeldingen om arbeid, velferd og inkludering gjennomgås de ulike ytelsene og ses i sammenheng. Her foreslås også omfattende reformer.

Stortinget vedtok i desember 2008 forslagene i Ot.prp. nr. 4 (2008-2009) Om lov om endringer i folketrygdloven og i enkelte andre lover (arbeidsavklaringspenger, arbeidsevnevurderinger og aktivitetsplaner). Det nye regelverket vil gi Arbeids- og velferdsetaten nye virkemidler for å realisere NAV-reformens mål om mer helhetlig bistand og bedre oppfølging av brukerne. Dette vil igjen kunne bidra til at flere kommer raskere i arbeid. Det nye regelverket vil tre i kraft i 2010. . Se omtale under kapittel 7 Et arbeidsliv med plass til alle.

I årets trygdeoppgjør ble staten, Norsk Pensjonistforbund, Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes organisasjoner, Landsorganisasjonen i Norge, Unio, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund og Akademikerne enige om reguleringen av grunnbeløpet i folketrygden fra 1. mai 2009. Samtidig har staten fulgt opp opptrappingen av særtillegget som partene ble enige om i fjorårets trygdeoppgjør. Minstepensjonen til enslige tilsvarer nå 1,97 ganger

grunnbeløpet og vil fra 1. mai 2010 tilsvare to ganger grunnbeløpet. Nytt grunnbeløp er 72 881 kroner fra 1. mai 2009, noe som innebærer en økning i alle pensjoner og øvrige g-regulerte ytelser fra folketrygden på 4,2 prosent fra 2008 til 2009. Minstepensjonen til enslige pensjonister økte med 7272 kroner til 143 568 kroner pr. år. For ektepar der begge er minstepensjonister økte samlet pensjon med 13 776 kroner til 265 272 kroner pr. år. På to år er minstepensjonen for en enslig økt med over 23 000 kroner. Siden 2005 er minstepensjonen for en enslig økt med over 34 000 kroner.

Årets trygdeoppgjør er en oppfølging av fjorårets gode oppgjør som ga et særskilt løft til unge uføre og minstepensjonister, herunder en videre opptrappingsplan for minstepensjonen. Enslige minstepensjonister har gjennom fjorårets og årets trygdeoppgjør fått en økning i sine ytelser på om lag 20 prosent.

- *en gjennomgang av sammenhengen mellom ulike trygde- og sosialytelser for å sikre et godt samla stønadsnivå*

Regjeringen har i arbeidet med ulike trygde- og sosialytelser hatt som målsetting å sikre et godt samlet stønadsnivå. Dette gjelder blant annet innføringen av kvalifiseringsprogrammet og stønad for personer med få eller ingen rettigheter i folketrygden. Satsnivået i de statlige veiledende retningslinjene for stønad til livsopphold er økt. I trygdeoppgjøret for 2008 ble det enighet mellom staten og organisasjonene om å øke minstepensjonen for en enslig med 16 000 kroner, og minstepensjonen skal trappes videre opp til 2 G i 2009.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *tiltak mot spilleavhengighet*

På Helse- og omsorgsdepartementets ansvarsområde er det bl.a. iverksatt kompetansehevede tiltak rettet mot sosial, primærhelsetjenesten og rustjenesten. Utvikling av brosjyrer med tilpasset informasjon rettet mot minoriteter er utarbeidet og distribuert. I tillegg er det startet utviklingsarbeid knyttet til selvhjelpsguide og utvikling av nettbasert behandlingstiltak med telefonstøtte. Handlingsplanen har et særlig fokus på å forhindre at barn og unge utvikler problemer med pengespill. Med hensyn til behandling av spilleavhengighet inngår dette som en del av spesialisthelsetjenestens "sørge for"-ansvar.

Ny arbeids- og velferdsforvaltning

NAV-reformen er en av de største velferdsreformene i Norge og vil ha stor betydning for å få mennesker over fra passive stønader til aktive tiltak. Lov om arbeids- og velferdsforvaltningen trådte i kraft 1. juli 2006. Rammeavtalen mellom KS og Arbeids- og inkluderingsdepartementet ble inngått 21. april 2006. Arbeids- og velferdsetaten ble opprettet 1. juli 2006.

Arbeidet med å etablere NAV-kontorer nærmer seg slutten. Samlet sett vil det bli etablert 457 NAV-kontorer. Disse vil i all hovedsak være etablert i løpet av 2009, men om lag 10 kontorer vil først bli etablert i 2010 i påvente av egnede lokaler.

Arbeids- og velferdsetaten etablerte i 2008 fylkesvise spesialenheter for forvaltning og fem spesialenheter for pensjon.

Formålet med NAV-kontorene er å hjelpe flere arbeidsløse, sosialhjelpsmottakere og andre som står utenfor arbeidslivet tilbake til eller over i jobb. Arbeidsgivere skal gis service for å skaffe arbeidskraft. NAV-kontorene skal være arbeids- og velferdsforvaltningens kontaktpunkt med brukerne. Spesialenheter for forvaltning skal fatte vedtak om regelstyrte ytelser og følge opp med hensyn til utbetalinger mv.

Gjennom 2008 og 2009 viste det seg at Arbeids- og velferdsetaten fikk økte saksbehandlingstider og at det for publikum var vanskelig å få kontakt med forvaltningen på telefon. Regjeringen har derfor gitt en særskilt orientering til Stortinget i St.prp. nr. 51 (2008-2009) om gjennomføringen av NAV-reformen og av tiltak som settes inn for å bedre situasjonen.

Boligpolitikk

Regjeringen mener boligpolitikken er en viktig faktor for å bekjempe fattigdom. Regjeringen har derfor styrket bostøtten gjennom flere omfattende regelverksendringer, og i 2009 innføres en ny bostøtteordning. Det nye regelverket trer i kraft 1. juli 2009 og åpner for anslagsvis 50 000 nye mottakere av bostøtte.

Arbeidet med å forebygge og bekjempe bostedsløshet har førsteprioritet innenfor regjeringens boligpolitikk. Tilrettelegging og koordinering av den statlige innsatsen er Husbankens viktigste oppgave, og tiltak som støtter opp om målsetningen har førsteprioritet innenfor samtlige av Husbankens låne- og tilskuddsordninger.

- *sette i gang et omfattende program for bygging av ikke-kommersielle utleieboliger, lavinnskuddsboliger, studentboliger og små eieboliger, jf føringene fra de tre partier i boligmeldingen*

Den nye bostøtteordningen vil i større grad enn tidligere gi trygghet til kommunene om at beboer i utleiebolig kan betjene sine bostøttegifter. De bedre rammebetingelsene for kommunene med ny bostøtte kan trolig medføre at kommunene etablerer flere utleieboliger til vanskeligstilte på boligmarkedet.

I 2009 skal Husbanken øke antall gitte tilsagn om tilskudd til utleieboliger betraktelig. I statsbudsjettet for 2009 ble det tatt sikte på 1500 nye utleieboliger. Rammen på boligtilskuddet ble ytterligere styrket i Regjeringens tiltakspakke, slik at det nå er rom for 3000 nye utleieboliger i 2009. I tilleggsbevilgninger og omprioriteringer for 2008 ble det åpnet for at Husbanken kan gi høyere tilskuddsutmåling til utleieboliger for de aller

mest vanskeligstilte, særlig boliger til personer med sammensatte behov og som trenger oppfølging i boligen.

Det ble gitt tilsagn om tilskudd til om lag 610 nye studentboliger i 2008. I 2009 gis det tilsagn om tilskudd til om lag 1 000 nye hybelenheter. Det ble også gitt tilsagn til om lag 300 nye studentboliger i regjeringens tiltakspakke. Totalt er det blitt bevilget midler til bygging av om lag 2900 nye studentboliger under denne regjeringen.

- *gi all ungdom en reell mulighet til å bli vurdert for startlån, slik at det blir lettere for ungdom å kjøpe bolig*

Siden startlånet ble innført i 2003 har 421 av 430 kommuner tatt i bruk ordningen. Dette innebærer at de aller fleste innbyggerne i Norge har mulighet til å søke om startlån via kommunen. I 2008 var det totale utlånsbeløpet over 4 milliarder kroner, dette tilsvarer en økning på nesten 17 prosent sammenlignet med året før. I alt 6 490 personer fikk utbetalt startlån i 2008 – 6,8 prosent flere enn i 2007. Samtidig registrerer Husbanken et økt låneopptak fra kommunene tidlig i 2009. Husbankens låneramme ble gjennom tiltakspakken økt med 2 milliarder kroner – fra 12 til 14 milliarder. Startlånet har førsteprioritet innenfor lånerammen.

Regjeringen satte i 2008 i gang en forsøksordning for å undersøke hvorvidt endret tapsdeling mellom stat og kommune kan bidra til at kommunene bruker startlånet mer aktivt.

- *styrke bostøtten for å redusere boutgiftsbelastningen for økonomisk vanskeligstilte*

I 2006 ble boutgiftstaket i storbyene hevet med 10 000 kroner. I 2007 ble det innført månedlige vedtak, en endring som medfører at nye søkere kommer raskere inn i ordningen. I 2008 ble personer som bor i private utleieboliger og som mottar attførings- eller rehabiliteringspenger, yrkesskadeerstatning, grunn- eller hjelpestønad, tidsbegrenset uførepensjon, eller personer som har sosial stønad som eneste inntekt, likestilt med de som bor i kommunale boliger eller borettslagsboliger. Endringen medfører at flere ble omfattet av ordningen. Regelverket er også endret slik at personer som mottar kvalifiseringsstøtte er omfattet av ordningen.

Regjeringen foreslo i statsbudsjettet for 2009 en omfattende omlegging av bostøtten. St.prp. nr. 11 (2008-2009) *Ei styrkt bustøtte* er nå vedtatt. Endringene i bostøtteregelverket trer i kraft 1. juli 2009. En viktig endring er at søkere uten barn ikke lenger må være trygdet e.l. for å få bostøtte – alle unntatt studenter uten barn og militært tjenestepliktige kan få bostøtte hvis de oppfyller krav til behovsprøving. Videre er krav til husbankfinansiert bolig opphevet, og boligkravene er modernisert. Inntektsgrensene er hevet, slik at spesielt barnefamilier er bedre ivaretatt enn tidligere. Det er gjort for at bostøtten skal gå til dem som trenger den mest. I 9 kommuner rundt Oslo og Stavanger, med særlig høye boligpriser, øker boutgiftstaket mer enn i andre kommuner. Totalt åpner den nye bostøtteordningen for anslagsvis 50 000 nye

mottakere av bostøtte, utover de om lag 100 000 som allerede fikk bostøtte gjennom det tidligere regelverket.

I revidert nasjonalbudsjett har regjeringen fått vedtatt overgangsordning som sikrer at de som fikk bostøtte i måneden før omleggingen får minst like store utbetalinger i måneden etter og ett år fremover. Overgangsordningen vil bli trappet jevnt ned med 20 prosent i året over 5 år. Rundt 54 000 av de vel 100 000 husstandene som får bostøtte i dag vil bli omfattet av overgangsordningen. Det er spesielt pensjonister og trygdede som vil nyte godt av ordningen. I tillegg er det overgangsordninger for unge uføre og for dem som ikke var omfattet av krav til boligen før omleggingen. Disse overgangsordningene er ikke tidsavgrenset.

- *avvikle bruk av hospits og gi bostedsløse tilbud om varig bolig*

Regjeringen har styrket innsatsen mot bostedsløshet, og gjort den statlige satsingen en del av den permanente og ordinære driften. Arbeidet med å forebygge og bekjempe bostedsløshet har førsteprioritet innenfor regjeringens boligpolitikk. Tiltak som bidrar til å nå målsetningen, prioriteres innenfor samtlige av Husbankens låne- og tilskuddsordninger. I november 2008 ble den fjerde kartleggingen av bostedsløse gjennomført. Undersøkelsen viser at om lag 6100 personer er registrerte som bostedsløse.

Den nye forbedrede bostøtten vil gjøre det enklere å få etablert gode boligløsninger for bostedsløse. En vesentlig del av de nye mottakerne vil være enslige med lav inntekt, som tidligere ikke har vært omfattet av bostøtteordningen. Mange kommuner trenger flere boliger for å forebygge og bekjempe bostedsløshet. I 2009 skal Husbanken øke antall tilsagn om tilskudd til utleieboliger betraktelig og det tas sikte på 3000 nye utleieboliger.

- *utvikle låneordning med rente- og avdragsutsettelse til kommunene, slik at de kan føre en offensiv tomtepolitikk, og stimulere kommunene til helhetlig områdeplanlegging og opprustning av infrastruktur gjennom tilskudd*

Regjeringen har ikke etablert en ny låneordning til kommunene for tomtekjøp. Kreditttilgangen i det ordinære markedet har gjennom de siste årene vært svært god. Kommunalbanken tilbyr også slike lån til kommunene, ev. til kommunale selskap. Prognoser viser en nedgang i bolig- og byggmarkedet. Tilrettelegging for at kommunene skal være en finansiell aktør innen tomteoppkjøp innebærer at kommunene påtar seg en betydelig markedsrisiko. Investering i et nedadgående marked øker risikoen for kommunale tap i tiden framover. Det vises her til erfaringene flere kommuner fikk ved forrige nedgang i boligmarkedet på begynnelsen av 1990-tallet. I samarbeid med Husbanken er det startet et arbeid med veileder til kommunene om hvordan de kan etablere og organisere en mer offensiv tomtepolitikk.

- *gi tilskudd til bygging av heis for å sikre universell utforming i eksisterende boliger*

I regjeringens arbeid med å øke antall universelt utformede boliger, er installering av heis i lavblokker allerede et kriterium for å få grunnlån.

Regjeringen vil dessuten skjerpe kravene til installering av heis i flerfamiliehus. Nye krav vil legges fram i byggeforskriften som revideres i forbindelse med arbeidet med å innføre ny plan og bygningslov.

Regjeringen vil fremme krav til universell utforming av nye bygninger, anlegg og uteområder som er rettet mot allmennheten i nye forskrifter til plan- og bygningsloven som legges fram i 2009. Regjeringen vil også utarbeide krav til universell utforming av eksisterende bygg rettet mot allmennheten. Det tas sikte på å innføre slike krav skrittvis ved å prioritere enkelte bygningstyper først.

I statsbudsjettet for 2008 la Regjeringen til rette for at 5 millioner kroner årlig kan gis som tilskudd til prosjektering av heis i eksisterende boligbygg. Dette ble videreført med samme nivå i 2009, og formålet ble da utvidet til også å gjelde investering i heis. Tilskuddet gis over boligtilskuddet som Husbanken forvalter.

- *Husbankens låneordninger skal brukes aktivt for å fremme nybygging*

Det ble satt en låneramme i Husbanken på 12 milliarder kroner i budsjettet for 2009. Da Regjeringen la frem tiltakspakken som kom som følge av finanskrisen, ble lånerammen utvidet med 2 milliarder kroner til 14 milliarder kroner. Regjeringen mener at lånerammen er godt tilpasset markedet der Husbanken skal supplere det ordinære kredittmarkedet. Lånetilbudet er utvidet ved at Husbanken kan tilby 10 års fastrente fra 2007 og 20 års fastrente fra sommeren 2009. Startlånet har høyest prioritet innenfor lånerammen.

- *gjennomgå husleielovene for å sikre at de boligpolitiske målsetningene ivaretas*

En ny paragraf i husleieloven trådte i kraft fra 1. juli 2007. Dette er en ny varslingsregel som skal legge til rette for at utleier kan varsle sosialtjenesten i kommunen om misligholdte leiekontrakter. På denne måten kan sosialtjenesten komme raskere inn i den enkelte sak og dermed unngå at folk blir kastet ut av boligen sin.

Regjeringen har også foretatt en total gjennomgang av husleieloven. Endringene vil tre i kraft i løpet av 2009. Endringene fører hovedsakelig til en styrking av leiers stilling. Vanskeligstilte på boligmarkedet sikres med den nye loven i større grad samme rettigheter som andre leiere.

Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus er fra 2009 en permanent ordning. Det planlegges utvidelse av det geografiske virkeområdet, i første omgang til Bergen og Trondheim. Den geografiske utvidelsen vil skje i 2010. Husleietvistutvalget sikrer at partene får ivaretatt sine interesser ved å tilby rask, rimlig og kompetent behandling av husleietvister.

- *legge fram en sak om aleneboendes levekår*

Stortinget ble orientert om aleneboendes levekår i statsbudsjettet 2008 gjennom BLDs budsjettproposisjon. Aleneboende er en uensartet gruppe. Mange aleneboende er ressurssterke og møter ikke spesielle utfordringer i hverdagen. De trenger ingen særskilte tiltak. Aleneboende personer tilbys de samme tjenester som befolkningen generelt.

Noen aleneboende sliter imidlertid. Regjeringen har gjennomgått Husbankens virkemidler for å sikre at disse når aleneboende med svak økonomi. Gjennomgangen viser at ¾ av bostøtten går til aleneboende. De dårligst stilte aleneboende omfattes av regjeringens helhetlige politikk som har som mål å utjevne levekårsforskjeller i befolkningen.

Aleneboende er alene med boutgifter og kommunale avgifter gjenspeiler ikke husstandens faktiske forbruk. Blant annet av den grunn har regjeringen besluttet at kommunene fra 1. januar 2008 ikke lenger skal ha adgang til å fastsette minimumsgebyrer for vann og avløp. Kommunene oppfordres også til å differensiere renovasjonsgebyret.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *videreutvikle samarbeidet med utbyggere for å sikre seriøsitet, høy kvalitet og produktivitet i byggenæringen*

I ny plan- og bygningslov (bygningdelen) som ble vedtatt av Stortinget i 2009, jf Ot.prp. nr. 45 (2007-2008), er det lagt opp til sterkere kontroll, skjerpede krav til godkjenning av foretak, økt tilsyn med foretakene fra Statens bygningstekniske etats side, og økt kommunalt innsats i tilsynet med byggesaker og oppfølging av ulovligheter i byggevirksomheten. Sanksjonene for overtredelse foreslås skjerpet.

Regjeringen har videreført Byggekostnadsprogrammet, det femårige samarbeidsprogrammet med byggenæringen som ble etablert i 2005 og avsluttes i 2009. Programmet har som mål å øke effektiviteten i byggeprosessen, få bedre ledelse, bedre kvalitet og færre byggefeil. Aktiviteten i avslutningsåret er stor, med fokus på formidling og implementering av resultater av de nær 40 prosjektene. Programmet og bygg og anleggsnæringen er utfordret til å komme med forslag til hvordan erfaringer og resultat fra programmets arbeid kan tas hånd om og videreføres av byggenæringen i en mer permanent organisasjon. Regjeringen har etablert et forum på politisk nivå, ledet av kommunal- og regionalministeren, med sikte på å styrke huskjøperes og husbyggeres situasjon i møte med den useriøse delen av byggenæringen. Forumet har tatt initiativ til og fulgt opp forbedringsbehov innenfor flere områder i nær kontakt både med forbrukerorganisasjoner, meglere/takstmenn, byggenæringen, arbeidstakerorganisasjoner og andre.

- *borettslag - forebygge problemer med lavinnskuddsboliger*

Spesielt de siste årene har det vært mye negativt fokus på såkalte lavinnskuddsboliger og borettslag. Begrepet "lavinnskuddsboliger" er blitt brukt om borettslagsbolig med høy fellesgjeld og lavt innskudd. Den 23. april 2008 nedsatte derfor regjeringen et hurtigarbeidende statssekretærutvalg til å vurdere tiltak for å forebygge problemer med lavinnskuddsboliger. Tiltakene skulle ikke være avgrenset til lavinnskuddsboliger, men ha et videre virkeområde dersom dette kunne hindre liknende problemer i andre boligsammenslutninger. Regjeringen følger opp arbeidet for å trygge borettslagsmodellen. Det er foreslått lovendringer. Det foreslås blant annet å lovfeste en maksimalgrense på fellesgjelden på 75 prosent ved stifting av borettslag, og å lovfeste en bestemmelse som skal hindre spekulasjonsskjøp. Regjeringen har også nedsatt et lovutvalg som skal komme med forslag til ny lovgivning for frivillig sikringsordning mot tap av felleskostnader i borettslag. Utvalget skal levere sin innstilling innen 1. juli 2009.

Habiliterings- og behandlingstiltak for rusmiddelavhengige

Regjeringens opptrappingsplan for rusfeltet ble lagt fram høsten 2007. Gjennom en betydelig økonomisk opptrapping er det satset på forebyggingstiltak, tidlig intervensjon, kapasitet og kvalitet i behandlingen, langsiktig oppfølging og integrering der den enkelte bor med vekt på verdighet i et vanskelig liv. Tilbudet til rusmiddelavhengige skal være en del av det ordinære tiltaksapparatet. Satsingene på å forebygge fattigdom og på bolig og psykisk helse, vil også bedre forholdene for personer med rusmiddelproblematikk og deres familier.

- *utforme en nasjonal forpliktende opptrappingsplan for rusfeltet, for å samordne og forsterke innsatsen overfor rusmiddelavhengige*

Gjennom Opptrappingsplanen skal det rusforebyggende arbeidet styrkes, brukerne skal gis økt innflytelse og pårørende, herunder barn og søsken av rusmiddelavhengige, skal ivaretas bedre. Verdigrunnlaget i planen er at hele rusfeltet skal sees i sammenheng og forankres i regjeringens helhetlige politikk. Man skal få til de gode tjenestene med brukeren i sentrum. Det skal holdes fast ved menneskers rett til verdighet og man skal bygge tjenester rundt enkeltmenneskers behov. Likeledes skal det holdes fast ved brede strategier og man skal bygge på solidaritet med dem som rammes av rusmidlenes negative konsekvenser. Planen omfatter både forhold nasjonalt og internasjonalt.

Helsedirektoratet har lagt fram en statusrapport for 2008 som viser at 74 prosent av tiltakene i planen er påbegynt. Helsedirektoratet uttaler at: «(...) arbeidet med planen vil sannsynligvis bidra til å løfte rusfeltet dersom man velger å opprettholde og forsterke trykket også fremover».

De årlige bevilgningene til rusfeltet er styrket med mer enn 700 millioner kroner siden Regjeringen tiltrådte. I tillegg er kommunene og sykehusene betydelig styrket. Regjeringen er opptatt av at tilbudet til rusmiddelavhengige skal være en del av det samlede tilbudet i helse- og sosialtjenesten, selv om det på enkelte områder vil være behov for særskilte tiltak. Opptappingsplanen har fem hovedmål; bredt folkehelseperspektiv, bedre kvalitet og økt kompetanse, mer tilgjengelige tjenester, mer forpliktene samhandling, samt økt brukerinnflytelse og bedre ivaretagelse av barn og pårørende.

Innsats og kvalitet i kommunalt rusarbeid er styrket gjennom at øremerkede tilskudd til rustiltak i kommunene er styrket og det legges mer vekt på utvikling av bedre individuell oppfølging, blant annet forsøk med tillitspersoner. Det er etablert 19 rusrådgivere ved de 18 fylkesmannsembetene, som skal bidra til iverksetting og gjennomføring av Opptappingsplanen i kommunene. De har sentrale oppgaver med tilskuddsforvaltning og oppfølging av kommuner med store utfordringer, kompetanse- og kvalitetsutviklingsarbeid.

De sju regionale kompetansesentrene for rus har gjennom opptappingsplanen fått tilskudd for å intensivere bistand til kommunene og spesialisthelsetjenesten med kompetanseutvikling gjennom kurs og konferanser, samt stimulere til økt bruk av rusmiddelpolitiske handlingsplaner gjennom veiledning.

- *gjennomføre tiltak for styrking av habiliteringstiltak overfor rusmiddelavhengige*

Regjeringen styrker innsatsen for de mest hjelpetrengende rusmiddelavhengige for å sikre dem bedre helse og sosial inkludering. Tilskudd til lavterskel helsetiltak for rusmiddelavhengige er styrket. I 2008 ble det avsatt 53 millioner kroner til tiltak i 42 kommuner. Ordningen er evaluert, og hovedfunn viser at ordningen treffer målgruppen og bidrar til bedre helsetilstand og kontaktetablering med hjelpeapparatet.

Det er etablert tannhelsetiltak til rusmiddelavhengige under kommunale rustiltak og lavterskel helsetiltak i tillegg til de som er i behandling sin institusjon.

Om lag 190 millioner kroner er bevilget til frivillige/ideelle organisasjoner innen rustiltak. Disse gjør et viktig arbeid i rehabiliteringen av rusavhengige. I 2009 tildeles Stiftelsen Kirkens bymisjon i Oslo midler for å etablere et tilgjengelig døgntilbud, 24/7, med helse- og sosialtjenester, til utsatte rusmiddelavhengige som ikke når frem i det ordinære hjelpeapparatet.

Regjeringen vil også styrke utbredelsen av ambulante team som skal jobbe oppsøkende overfor personer med psykiske lidelser og rusmiddelavhengighet. Helse Sør-Øst og Oslo kommune samarbeider om etableringen av en Rusakutt i Oslo, som skal komme på plass i 2009.

Tilskudd til Frelsesarmeens Gatehospital i Oslo er styrket slik at det er utvidet med en egen kvinneavdeling i 2008. Regjeringen vil videreføre sprøyteromsloven som en permanent ordning og har fremmet et ot.prp. for Stortinget våren 2009.

- *bygge ut ettervernet – bolig, utdanning/jobb, hjelp til økonomistyring/gjeldsslette*

Regjeringen har styrket øremerkede tiltak til utvikling av kommunalt rusarbeid med vekt på individuell oppfølging, og det gis støtte til private virksomheter som arbeider med ettervern. I opptrappingsplanen for rusfeltet prioriteres individuell oppfølging i kommunene, blant annet gjennom tilskudd til utprøving av modeller med koordinerende tillitspersoner. Tiltakene må også ses i lys av Regjeringens innsats for å bekjempe bostedsløshet. Boligtiltak for bostedsløse og andre vanskeligstilte på boligmarkedet har førsteprioritet innenfor Husbankens låne- og tilskuddsordninger. Den nye bostøtten som trer i kraft 1. juli i år, vil være godt tilpasset de øvrige virkemidlene på det boligsosiale området, og vil sammen med startlån og boligtilskudd utgjøre et helhetlig virkemiddelapparat for vanskeligstilte på boligmarkedet. For vanskeligstilte skatteyttere er det påbegynt et arbeid for å vurdere regelverk og praksis vedrørende innkreving av skattekrav. NAV-kontorene skal styrke arbeidet med økonomisk rådgivning (AID-tiltak 3.2.5 i planen)

- *etablere en garanti om rask behandling for rusmiddelavhengige under 23 år*

Ventetidsgarantien for barn og unge med psykiske og/eller rusrelaterte lidelser under 23 år trådte i kraft 1. september i 2008. Denne garantien innebærer at ingen i disse pasientgruppene skal vente lenger enn 10 virkedager for å få vurdert sin rett til nødvendig helsehjelp. Dersom slik rett blir gitt skal ingen måtte vente mer enn 65 virkedager før behandling senest settes i verk.

- *redusere ventetida for tilgang til deltagelse i opplegg for legemiddelassistert rehabilitering (LAR) og sikre at de som gis slik behandling også får sosialfaglig oppfølging*

Ved Stortingets tilslutning til Ot.prp. nr. 53 (2007-2008) fikk rusmiddelavhengige – herunder også LAR-pasienter - pasientrettigheter på lik linje med øvrige pasienter i spesialisthelsetjenesten. Helse- og omsorgsdepartementet har utarbeidet forslag til ny forskrift for LAR og Helsedirektoratet har utarbeidet forslag til nasjonale retningslinjer for LAR. Formålet med forskriften og de nasjonale retningslinjene er å normalisere og harmonisere LAR i forhold til øvrig tverrfaglig spesialisert behandling for rusmiddelavhengige. Helsedirektoratet har nylig sendt utkast til forskrift og retningslinjene på en felles høring med frist 1. september i år. Det er sikte på forskriften og retningslinjene vil bli gjort gjeldende fra 1. januar 2010. Ved siste årsskiftet var det 4915 pasienter inkludert i LAR – en økning på om lag 1250 pasienter siden 2006. Regjeringen foreslår å styrke bevilgningen til LAR i 2009 med 35 millioner kroner.

- *snarest sikre finansieringsordninger for opplæring som er knyttet til de private rusbehandlingsinstitusjonene*

Fulgt opp gjennom Ot.prp. nr. 59 (2005-2006) Om lov om endringer i opplæringslova, dette innebærer en løsning for finansiering av opplæring i blant annet de private rusinstitusjonene.

- *styrke og videreutvikle tiltak for domfelte*

Det er etablert rusmestringsenheter i 3 norske fengsler. Regjeringen har satt av 12 millioner kroner over Justisdepartementets og Helse- og omsorgsdepartementets budsjetter til åpning av ytterligere 6 nye rusmestringsenheter i fengslene i 2009. Et forsøk med eget narkotikaprogram med domstolskontroll for domfelte ble etablert i 2006 i 2 norske fengsler. Dette forsøket vil bli forlenget til 2011.

Rundskriv utarbeidet av Justis- og politidepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet i august 2006 bidrar til å styrke samarbeidet mellom helse- og omsorgssektor og justissektor og skal sikre innsatte bedre oppfølging.

- *gjennomgå finansieringsordningene for ulike behandlingstilbud*

Helsedirektoratet foretar en evaluering av tilskuddsordningen til frivillig rusarbeid som skal ferdigstilles innen 2010.

- *gi økonomisk støtte til pårørendesenter*

Helsedirektoratet gir for 2009 tilskudd til Veiledningssenteret for pårørende i Oslo og Sandnes (hhv. kroner 700 000 og kroner 500 000), og (995 000 kroner i) tilskudd til Landsforbundet mot stoffmisbruk, herunder til søskensamlinger. Tilsvarende beløp for 2008 var kroner 800 000 til drift av pårørende tiltak i Stavanger/senteret i Sandnes og kroner. 650 000 til sistnevnte formål nevnt over.

I Opptappingsplanen for rusfeltet er bedre oppfølging av barn og pårørende til rusmiddelavhengige et satsingsområde, og i 2009 er det satt av 7 millioner kroner til tiltak for å styrke brukerperspektiv og tiltak for pårørende, herunder 1,5 millioner kroner til arbeid med egen veileder og opplæring i forbindelse med lovfesting av rettigheter til barn som pårørende, jfr. omtale under psykisk helsevern..

Kapittel 9. Helse og omsorg

Alle skal ha tilgang til gode og likeverdige helse- og omsorgstjenester, uavhengig av personlig økonomi og bosted. Dette er et offentlig ansvar.

Fra Soria Moria-erklæringen

Sykehusene hadde i 2007 50 000 flere pasientbehandlinger enn i 2005. Det har vært en økning i aktiviteten ved de somatiske sykehusene fra 2007 til 2008. Antall døgnopphold økte med 1,3 prosent fra 2007 til 2008, mens antallet dagopphold økte med 6,2 prosent. Antallet polikliniske konsultasjoner økte med 3,9 prosent i samme periode.

Bevilgningen til pasientbehandling, inkludert Opptappingsplanen for rus og Opptappingsplanen for psykisk helse, har økt reelt med 7,3 milliarder kroner fra 2005 til 2009. I tillegg er det bevilget 4,9 milliarder kroner til økte pensjoner, og 1 milliard kroner til vedlikehold av bygg i forbindelse med Regjeringens tiltakspakke for arbeid, jfr. St.prp. nr. 37 (2008-2009).

Samtidig satses det sterkt på økt kvalitet, kompetanse og kapasitet i eldreomsorgen. Regjeringens mål om 10.000 nye årsverk i omsorgssektoren innen utgangen av 2009 er allerede oppfylt. Veksten i kommuneøkonomien og kommunal prioritering av omsorgstjenesten har gitt en betydelig årsverksvekst i 2006, 2007 og 2008, med til sammen om lag 14 100 årsverk (6100 i 2006, 5000 i 2007 og 3000 i 2008). For perioden 2004-2008 viser tall fra Statistisk sentralbyrå at personellinnsatsen økte med om lag 12 400 årsverk. Tall for 2008 er foreløpige tall. For 2005 (Bondevik II) viser reviderte tall fra Statistisk sentralbyrå en nedgang i antall årsverk på om lag 1 700 årsverk eller 1,5 prosent.

Regjeringen har også styrket innsatsen innen rusomsorg og psykiatri.

Regjeringen opprettet i 2007 et Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming (NAKU) – med nasjonale fagutviklings- og formidlingsoppgaver.

Regjeringen har startet arbeidet med en samhandlingsreform i helsesektoren for å kunne gi pasientene et bedre og mer helhetlig helsetilbud.

Regjeringens ambisjon er å redusere sosiale helseforskjeller og forebygge flere helseproblemer. I februar 2007 la Regjeringen fram *St. meld. nr. 20 (2006-2007) Nasjonal strategi for å utjevne sosiale helseforskjeller*. Stortingsmeldingen varsler en årlig rapportering fra juni 2009 om strategiens innsats- og målområder. Det er mange årsaker til helseforskjeller, fra grunnleggende faktorer som økonomi og oppvekstvilkår, via risikofaktorer som arbeids- og bomiljø, til mer umiddelbare påvirkningsfaktorer som helseatferd og bruk av helsetjenester. Arbeidet for å redusere sosiale helseforskjeller vil kreve langsiktig og målrettet innsats på mange områder.

En vesentlig del av arbeidet for å utjevne sosiale helseforskjeller foregår lokalt og i samarbeid mellom flere samfunnssektorer. Staten gir tilskudd til fylkeskommuner og kommuner som organiserer arbeidet gjennom *partnerskap for folkehelse* for å systematisere, samordne og tilpasse innsatsen til lokale utfordringer. Dette arbeidet er styrket med om lag 15 millioner kroner siden 2006. Alle fylker og 60 pst av landets kommuner er nå inkludert. Regjeringen fremmet 24. april 2009 Ot.prp. nr. 73 (2008-2009) *Om lov om fylkeskommuners oppgaver i folkehelsearbeidet*. I lovforslaget slås det fast at fylkeskommunene skal ha et ansvar i det brede folkehelsearbeidet. Ikrafttredelse foreslås fra 1. januar 2010, dvs. samtidig med forvaltningsreformen.

Det er innført pneumokokkvaksine (mot streptokokkinfeksjoner) for spedbarn fra 1.7. 2006. Vaksine mot livmorhalskreft innføres i barnevaksinasjonsprogrammet for jenter i 7. klassetrinn fra og med skoleåret 2009-2010. Det er bevilget 57 millioner kroner i 2009 til forberedelser og innkjøp av vaksiner, samt kommunenes merarbeid med vaksineringen. Vaksinen som på sikt vil kunne halvere antall tilfeller er et løft for kvinnehelsen i Norge 23 prosent av norske kvinner deltar ikke i screeningprogrammet, stort sett fordi de av en eller annen grunn ikke klarer å følge opp en slik invitasjon. Hele 60 prosent av all livmorhalskreft forekommer hos dem som ikke har møtt til screening. Det er holdepunkter for å hevde at det er en betydelig sosial skjevhet i hvilke kvinner som er mest utsatt for livmorhalskreft i dag, og at vaksinasjon i sin alminnelighet er viktig for å utjevne sosial ulikhet i helse.

Regjeringen la i juni 2008 fram en ny Nasjonal strategi for forebygging av infeksjoner i helsetjenesten og mot antibiotikaresistens. Planen legger opp til at innen 2012 skal overvåkingssystemene for infeksjoner i helsetjenesten og antibiotikaresistens videreutvikles og utnyttes bedre for å styrke kvaliteten og for å legge bedre til rette for forskning. Videre skal helseinstitusjonene sette mål for smittevernarbeidet og klarlegge personellbehovet.

Nasjonal strategi for forebygging og behandling av astma- og allergisykdommer ble lagt fram i mai 2008. Målet er å stanse økningen av astma og gradvis redusere forekomsten gjennom aktiv kunnskap om ernæring, livsstil og miljø, samt å sikre tidlig og korrekt diagnostisering og behandling.

I juni 2009 lanserer regjeringen en ny *Nasjonal hivstrategi*. Det er seks departementer som sammen står bak strategien hvor det overordnede siktemålet er et samfunn som aksepterer og mestrer hiv på en måte som begrenser smitte og gir mulighet til å inkludere hivpositive på alle livsområder.

- *satse sterkere på sykdomsforebyggende arbeid, og fortsette arbeidet mot rusmiddelmisbruk og tobakksbruk*

Regjeringen har lagt fram en *Nasjonal strategiplan for det tobakksforebyggende arbeidet 2006-2010*, og høsten 2008 foreslår Regjeringen overfor Stortinget at det skal bli forbudt å plassere tobakksvarer synlig i butikkhyllene. Avgiften på snus ble økt med 10

prosent utover normal prisjustering i budsjettet for 2008 og regjeringen foreslår en tilsvarende økning i budsjettet for 2009.

Det er lagt fram en *Opptrappingsplan for rusfeltet* hvor et tydelig folkehelseperspektiv er et av fem hovedmål. Opptrappingsplanen inneholder både brede befolkningsrettede forebyggingsstrategier og målrettet forebyggende innsats mot enkeltgrupper. Delmålene er å redusere totalforbruket av alkohol, styrke informasjonsarbeidet, styrke rusforebygging i arbeidslivet og styrke det internasjonale arbeidet. Helsedirektoratets statusrapport for 2008 viser at det gjøres mye for å opprettholde og styrke den effektive alkoholpolitikken som Norge har hatt.

Handlingsplan 2007-2011 Oppskrift for et sunnere kosthold ble fremlagt i januar 2007. *Handlingsplan for fysisk aktivitet 2005-2009* er fulgt opp og evalueringen som vil foreligge i løpet av 2009 vil gi grunnlag for videre strategiutvikling på feltet.. Arbeidet for økt fysisk aktivitet og sunnere kosthold er styrket med 13 millioner kroner i 2007 og med ytterligere 8 millioner kroner i 2008, blant annet for å utjevne sosiale forskjeller i helseadferd. Det legges vekt på lavterskelvirkemidler og universelle tiltak. I 2009 er arbeid for økt fysisk aktivitet ytterligere styrket og det er etablert et mer systematisk samarbeid med frivillige organisasjoner, herunder Norges Idrettsforbund. Blant tiltakene i kostholdsplanen er innføring av sunnhetsmerkingen "Nøkkelhullet" på sunn mat i 2009. Merkeordningen er felles med Danmark og Sverige.

Fra 1. januar 2007 ble det innført særavgift på alkoholfrie drikker tilsatt sukker og søtstoff. Det er etablert en fast dialog-arena med matvarebransjen for å gjøre det enklere å velge sunt. Det har vært rettet stor innsats mot barnehager bl.a. med nye retningslinjer for mat og måltider, og prosjektet "Fiskesprell".

Jordmødre og helsesøstre i alle fylker har fått tilbud om kurs som ledd i etablering av "ammekyndige helsestasjoner".

Ny, enkel, rimelig kokebok deles årlig ut gratis til elever på ungdomsskoletrinnet og til lærerstudenter. Helsedirektoratet leder et europeisk nettverk for å regulere markedsføring av usunn mat og drikke overfor barn og unge. Det har vært drevet et aktivt påvirkingsarbeid overfor EU i forhold til ny matinformasjonsforordning, helse- og ernæringspåstander og nye ernæringsprofiler. Norge er aktiv i arbeidet med en felles "Nordisk handlingsplan for bedre sunnhet og livskvalitet gjennom mat og fysisk aktivitet". Planen ble vedtatt i Nordisk ministerråd i 2006, statusrapport foreligger per mai 2009. Det er utviklet og avholdt kompetansegivende kurs for ledere av utføringsbedrifter og andre nøkkelpersoner i livsstil, ernæring og helse med basis i endringsfokuseret veiledning.

Kostholdsplanen innebærer også tiltak i helsetjenesten. Kartlegging av ernæringsssituasjonen i sykehjem avdekket behov for mer kompetanse og struktur på ernæringsarbeidet. Det er utarbeidet, og skal implementeres flere viktige nasjonale faglige retningslinjer for helsetjenesten: herunder forebygging og behandling av

underernæring, forebygging, diagnostikk og behandling av diabetes, individuell primærforebygging av hjerte- og karsykdommer samt forebygging, utredning og behandling av overvekt og fedme hos barn og voksne.

Helsetjenester

- *styrke sykehusenes økonomi, slik at flere pasienter behandles og ventetidene holdes lave*

Sykehusene hadde i 2007 50 000 flere pasientbehandlinger enn i 2005. Det har vært en vekst i aktiviteten ved norske sykehus i hele perioden fra 2005, veksten fortsatte også fra 2007 til 2008. Ventetidene har samtidig vært relativt stabile, men med en liten økning. Budsjettet for 2009 legger til rette for at sykehusene kan øke pasientbehandlingen med ytterligere 1,5 prosent fra 2008.

Bevilgningen til pasientbehandling, inkludert Opptappingsplanen for rus og Opptappingsplanen for psykisk helse, har økt reelt med 7,3 milliarder kroner fra 2005 til 2009. I tillegg er det bevilget 4,9 milliarder kroner til økte pensjoner, og 1 milliard kroner til vedlikehold av bygg i forbindelse med Regjeringens tiltakspakke for arbeid, jfr. St.prp.nr. 37 (2008-2009).

Budsjettet for 2008 innebar en årlig økning på 1,67 milliarder kroner til gjenanskaffelse av bygninger og utstyr gjennom basisbevilgningen. Dette vil føre til at lånebehovene, og dermed renteutgiftene til de regionale helseforetakene blir mindre, og gi mer penger til pasientbehandling. Gjennom dette legges det til rette for omfattende fornying av bygningsmassen og utstyr, dette vil bidra til opprettholdelse av en desentralisert sykehusstruktur, og vil forhindre etterslep på vedlikeholdsinvesteringer.

- *oppretholde et desentralisert sykehusstilbud, som blant annet sikrer nærhet til akutfunksjoner og fødetilbud. Ingen lokalsykehus skal legges ned*

Ingen lokalsykehus er lagt ned. Tvert om videreutvikles de aktivt for å ivareta behovene i de store sykdomsgruppene, for eksempel syke eldre og kronikere, og for å sørge for at pasienter som trenger oppfølging får det i nærmiljøet. Lokale omstillingsprosesser innen sykehusjenestene skal sikre kvalitet i tilbudet og trygghet for befolkningen. I Helse Nord har for eksempel lokalsykehusene økt aktiviteten innen blant annet indremedisinsk behandling og dialysebehandling, samtidig som kreftoperasjonene i all hovedsak nå er sentralisert til Tromsø og Bodø. Lokalsykehusene i denne regionen utfører over 70 prosent av arbeidet i spesialisthelsetjenesten, og har fått stadig mer å gjøre. På samme måte legges det nå stor vekt på lokalsykehusenes tilbud og samhandling med primærhelsetjenesten i omstillingsarbeidet i Helse Sør-Øst.

For å styrke kvaliteten på lokalsykehusenes akutfunksjoner er det vedtatt å innføre veiledende faglige standarder ved lokalsykehusene med akutfunksjoner. Det skiller mellom *Lokalsykehus med akutfunksjoner* (akuttsykehus), som skal være organisert for

å kunne ta imot og håndtere alvorlig skadde pasienter, og *Lokalsykehus med tilpassede akutfunksjoner*.

Arbeidet med å få på plass et helhetlig svangerskaps-, fødsels- og barseltilbud ble startet opp i 2007. Regjeringen la fram St.meld. nr. 12 (2008-2009) "*En gledelig begivenhet - Om en sammenhengende svangerskaps-, fødsels- og barselomsorg*" februar 2009. I Stortingsmeldingen foreslås tiltak som skal sikre høy faglig kvalitet i fødselsomsorgen både ved store og små fødeavdelinger, og som sikrer tilgjengelige og trygge tilbud til gravide og fødende over hele landet. Tilgjengeligheten til lokal jordmortjeneste skal styrkes. De regionale helseforetakene får ansvaret for følgetjenesten til fødested. Det foreslås også at regionale helseforetak pålegges å lage en flerårig, helhetlig og lokalt tilpasset plan for tjenesten sammen med berørte kommuner. Kontinuitet og helhet skal prege tilbudet før og etter fødselen.

- *regjeringen vil videreføre arbeidet med en bedre arbeidsdeling mellom sykehus, som fremmer styrket kvalitet i pasientbehandlingen*

Stortinget har gitt sin tilslutning til arbeidsdeling mellom sykehus for å oppnå best mulig behandlingskvalitet. Dette skal blant annet skje gjennom arbeid med faglige retningslinjer, behandlingsprogrammer og strukturendringer.

Helse Vest RHF leder arbeidet med å utarbeide et helhetlig forslag til hvilke lands-, flerregionale- og eventuelt overnasjonale funksjoner det er behov for i et femårsperspektiv.

For å sikre kvalitet i kirurgisk kreftbehandling har de regionale helseforetakene fått i oppdrag å gjennomgå hvilke enheter som utfører kirurgisk kreftbehandling innenfor bestemte kreftformer. Det skal legges vekt på forhold som har betydning for behandlingskvaliteten slik som volum, organisering og kompetanse. Ved samling av komplisert kreftkirurgi, som krever støttefunksjoner, bør man vurdere desentralisering av mindre behandlingkrevende kirurgi og palliativ behandling som kan skje i samarbeid med kommunene.

Våren 2008 besluttet regjeringen å opprette et forprosjekt for et Nasjonalt helseregisterprosjekt. Målet er å legge til rette for bedre utnyttelse og mer sikker håndtering av data til de ulike registrenes formål. Særlig fokuserer arbeidet på bedre utnyttelse av registrene til kvalitetsforbedring av helsetjenester og pasientbehandling, forskning, helseovervåking, forebygging, administrasjon og styring av helsetjenester. Forprosjektet omfatter sentrale helseregistre og nasjonale medisinske kvalitetsregistre. Forprosjektet skal munne ut i et forslag til handlingsplan i 2009.

I statsbudsjettet for 2009 ble 32 millioner kroner fra de regionale helseforetakenes inntektsramme øremerket nasjonale medisinske kvalitetsregistre. Midlene brukes til å utvikle og implementere felles infrastruktur for nasjonale medisinske kvalitetsregistre,

inkludert registre innenfor kreftområdet. Det er etablert et nasjonalt servicemiljø for kvalitetsregistre i Helse Nord, mens Helse Midt-Norge har ansvar for å utvikle felles tekniske løsninger.

- *at sykehusreformen skal evalueres, også når det gjelder åpenhet, medbestemmelse og folks påvirkningsmuligheter*

Helse- og omsorgsdepartementet har fra 2005 gjennomført en tredelt, helhetlig evaluering av sykehusreformen for å belyse sykehusreformens virkninger, egnethet og resultater. Selv om evalueringen viser at mye er bra, står vi også overfor utfordringer. Regjeringen har allerede gjennomført flere tiltak for å videreutvikle og forbedre modellen. Flere prosjekter i evalueringen har drøftet demokratisk innflytelse, åpenhet og medvirkning. Dette er bl.a. fulgt opp med etablering av brukerutvalg og folkevalgte inn i styrene for foretakene. Fortsatt vil det være slik at sykehusreformen må videreutvikles, slik at spesialisthelsetjenesten organiseres på en mest mulig hensiktsmessig måte både for pasientene og ut fra samfunnsmessige hensyn.

Stortinget har fått seg forelagt resultater og oppfølging av evalueringen gjennom St. prp. nr. 1 (2007-2008).

- *at Stortinget skal få til behandling en nasjonal helseplan hvert 4. år. Fylkeskommunene skal delta i utarbeidelsen av slike planer*

Regjeringen la, ved framleggelsen av statsbudsjettet for 2007, fram en *Nasjonal helseplan for 2007-2010*. Fylkeskommuner, brukerorganisasjoner, fagorganisasjoner, KS, kommuner, Sametinget og regionale helseforetak har medvirket i dette arbeidet.

- *at et flertall av styremedlemmene i helseforetakene skal oppnevnes blant de foreslåtte folkevalgte fra henholdsvis kommune eller fylkeskommune*

Nye styrever er utnevnt for samtlige helseforetak både regionalt og lokalt. Et flertall av de eieroppnevnte styremedlemmene er utnevnt blant foreslåtte folkevalgte kandidater fra kommuner, fylkeskommuner og Sametinget. Endringer er foretatt innenfor foretaksmodellen og skal styrke styrene med bredere samfunnsforståelse og kompetanse.

- *at sykehus eid og drevet av frivillige organisasjoner skal sikres gode vilkår gjennom avtaler med det offentlige*

Alle regionale helseforetak er, gjennom foretaksmøter, gjort kjent med kravet om at sykehus og helseinstitusjoner eid og drevet av ideelle organisasjoner skal gis gode vilkår i form av forutsigbarhet og avtaler.

- *at omfang av avtaler mellom regionale helseforetak og private kommersielle sykehus må begrenses. Ledig kapasitet i de offentlige sykehus skal utnyttes. Avtaler*

mellom helseforetak og private kommersielle sykehus skal ikke ha et omfang som undergraver pasientgrunnlaget for de små lokalsykehusene

I foretaksmøter med regionale helseforetak er det formidlet at omfanget av avtaler mellom regionale helseforetak og private kommersielle sykehus må begrenses. Aktivitetsveksten i offentlige sykehus har vært større enn nedgangen i bruk av private sykehus, slik at kapasiteten er ikke svekket.

- *at sykehusene må sikres tilstrekkelige økonomiske rammer til å sikre nødvendig fornyelse av bygninger og utstyr og motvirke en utvikling med økende etterslep på vedlikehold*

I 2008 ble det lagt inn en årlig økning i de regionale helseforetakenes basisbevilgning på hele 1,67 milliarder kroner nettopp for å sikre nødvendig fornyelse av bygninger og utstyr og motvirke en utvikling med økende etterslep på vedlikehold.

- *at hele investeringsregimet for helseforetakene må gjennomgå med sikte på å finne gode løsninger for utbygging/modernisering uten at pasienttilbudet rammes. Avskrivninger skal baseres på den reelle verdien av bygningsmassen og være i tråd med regnskapslovens alminnelige bestemmelser*

Sykehusene er sikret tilstrekkelige økonomiske rammer til formålet ved at basisbevilgningen til de regionale helseforetakene i 2008 økte med hele 1,67 milliarder kroner til 5,3 milliarder kroner for å sikre nødvendig fornyelse av bygninger og utstyr og motvirke økende etterslep på vedlikehold.

- *at basistilskuddene til sykehusene må økes, og andelen av Innsatsstyrt finansiering (ISF) reduseres*

ISF-andelen er redusert fra 60 til 40 prosent fra 2006, og basisbevilgningen er økt tilsvarende. Dette understøtter målsetningen om at tilbudet til psykisk helse og personer med rusmiddelavhengighet skal prioriteres og reduserer faren for vridningseffekter. Tallene for aktivitetsutviklingen i 2007, viser at veksten innen psykisk helsevern og tverrfaglig spesialisert rusbehandling har vært sterkere enn for somatisk pasientbehandling.

- *at skjevfordelingen av inntekter mellom helseregionene skal rettes opp raskere enn det som ble lagt til grunn i St.meld. nr. 5 (2003-2004)*

Dette er innfridd ved at det i statsbudsjettet for 2007 ble bevilget 256 millioner kroner mer, sammenliknet med saldert budsjett 2006, til å rette opp skjevfordelingen mellom de regionale helseforetakene. I tillegg nedsatte regjeringen i 2006 et utvalg som på nytt skulle vurdere fordeling av inntekter mellom de regionale helseforetakene. Magnussenutvalget leverte sitt forslag (NOU 2008:2) til Helse- og omsorgsdepartementet i januar 2008. Skjevfordelingen mellom helseforetakene i hht.

Magnussenutvalget rettes opp gjennom bevilgningen i 2009 og 2010. Dette innebærer at helse Sør-Øst RHF ikke går ned i inntekt, mens de andre helseregionene får økt inntekt.

- *ha en ambulansetjeneste med god kvalitet og kompetanse over hele landet som har god beredskap og forsvarlig responstid. Helseforetakene skal fortsatt samarbeide med frivillige organisasjoner om ambulanseberedskapen*

Arbeidsgruppen som gjennomgikk de prehospitaltjenestene med vekt på AMK-sentralene, bil- og båtambulansetjenesten avleverte sin rapport til Helse- og omsorgsdepartementet i mars 2009. Departementet vil følge opp rapporten for å sikre en ambulansetjeneste med god kvalitet og kompetanse over hele landet. De frivilliges rolle vil ivaretas.

- *at samarbeidet mellom sykehusene og kommunehelsetjenesten må styrkes. Kommunene skal kompenseres dersom de som følge av dette får ansvar for eventuelle nye pasientgrupper*

Brukerne er avhengig av at den kommunale helse- og omsorgstjenesten og spesialisthelsetjenesten fungerer som en sammenhengende behandlingsskjede. Mange pasienter opplever brudd og svikt i overgangen mellom sykehus og kommunen.

Regjeringen har lagt fram St.meld. nr. 47 (2008-2009) om samhandlingsreformen i juni 2009. Gjennom samhandlingsreformen ønsker regjeringen å sikre en fremtidig helse- og omsorgstjeneste som både svarer på pasientens behov for koordinerte tjenester og som svarer på de store samfunnsøkonomiske utfordringene. Reformens hovedgrep er knyttet til at pasientrollen styrkes ved at den i større grad enn i dag skal rettes inn mot de helhetlige pasientforløpene og at kommunenes rolle i den samlede helse- og omsorgspolitikken oppgraderes. Dette skal gjøres slik at de i større grad enn i dag kan oppfylle ambisjonene om forebygging og innsats i sykdomsforløpene tidlige faser. Videre skal finansieringssystemene endres. Kommunal medfinansiering av spesialisthelsetjenesten er det viktigste virkemidlet på dette området. De ulike delene av helse- og omsorgstjenesten skal gis insitamenter og inspirasjon til å utvikle roller og løse oppgaver som samsvarer med de viktigste virkemidlene på dette området. Det legges også vekt på at spesialisthelsetjenesten utvikles slik at de i større grad kan bruke sin spesialiserte kompetanse.

Regjeringen har gitt 102 millioner til ulike samhandlingsprosjekter og forebyggingstiltak over hele landet. Midlene er gått til pilotprosjekter og lokale samhandlingstiltak mellom kommuner og helseforetak, herunder distriktpsikiatriske sentre, samt til interkommunale samarbeidsmodeller. Midlene skal også understøtte arbeidet med samhandlingsreformen.

Samhandling følges opp også blant annet gjennom *Nasjonal helseplan* og i oppfølgingen av *St. meld. nr. 25 (2005-2006) Om mestring, muligheter og mening*.

Det ble i 2007 inngått en Nasjonal rammeavtale om samhandling på helse- og omsorgsområdet mellom Helse- og omsorgsdepartementet og KS. Det er etablert et system for oppfølging av avtalen. Denne ligger til grunn for lokale avtaler mellom kommuner og helseforetak og pågående samhandlingsaktiviteter.

Alle regionale helseforetak har etablert en praksiskonsulentordning. Dette er et viktig tiltak for å bedre samarbeidet med kommunehelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten slik at pasientene opplever sammenheng i behandlingsforløpet.

- *sikre rehabilitering og opptrening til alle som trenger det*

Det har aldri tidligere vært brukt mer ressurser på rehabilitering. De fleste helseforetakene har nå egne rehabiliteringstilbud samt rehabilitering gjennom polikliniske og ambulante team. I tillegg tilbyr flere helseforetak arbeidsrettet rehabilitering. Styrket økonomi har dessuten gitt kommunene mulighet til å følge opp sitt ansvar på området, og i tillegg brukes mer ressurser på private rehabiliteringstjenester enn tidligere.

Bondevik II-regjeringen overførte ansvaret for finansiering og bestilling av tjenester fra private opptrenings- og rehabiliteringsinstitusjoner til de regionale helseforetakene i 2006. Bevilgningene har økt fra 2006 hvor det ble bevilget 1020 millioner kroner (2006-priser) til 1 139,2 millioner kroner i 2009 (2009-priser). Antall pasientopphold i private opptrenings- og rehabiliteringsinstitusjoner har totalt økt både i 2007 og 2008, og i 2008 var det flere opphold enn i 2005. I tillegg ble det kjøpt tjenester i de private opptrenings- og rehabiliteringsinstitusjonene gjennom ordningen Raskere tilbake. For 2009 er rammen for ordningen på 775,5 millioner kroner.

Tilskuddet til private opptrenings- og rehabiliteringsinstitusjoner inngår, i tråd med Magnussenutvalgets innstilling, i basisbevilgningene til de regionale helseforetakene fra 2009. Gjennom oppretting av skjevfordeling i overføring av ressurser til rehabiliteringstjenester, har helseregionene blitt tilført økte bevilgninger og økte forutsetninger for å styrke sin innsats innen rehabilitering og opptrening.

Det har vært en rekke omstillingsprosjekter i private opptrenings- og rehabiliteringsinstitusjoner de siste tre årene. Bevilgningen til dette er videreført i 2009 for å understøtte omstillingsprosessen og videre utvikling av tilbudet.

Nasjonal strategi for habilitering og rehabilitering 2008-2011 ble lagt fram i forbindelse med statsbudsjettet for 2008. Strategien legger vekt på at det skal settes av tilstrekkelige ressurser, utvikles riktig kapasitet og at samhandling og brukermedvirkning skal styrkes. Strategien slår fast at kommunene har en sentral rolle i rehabiliteringsarbeidet og at oppfølging av kommunenes lovpålagte oppgaver vil stå sentralt. Det er etablert et oppfølgingssystem for strategien med et forum for samhandling mellom politiske ledelse i Helse- og omsorgsdepartementet,

brugerorganisasjonene og andre aktører. På forskningsfeltet går regjeringen inn for en egen strategisk satsing på habilitering og rehabilitering gjennom Norges forskningsråd. Innsatsen for implementering av arbeidet med individuell plan er forsterket.

Det er bevilget 190 millioner kroner til frivillige/ideelle institusjoner innen rustiltak. Disse gjør et viktig arbeid i rehabiliteringen av rusavhengige. Ca 60 prosent av døgnplassene i rusfeltet drives av private/ideelle organisasjoner.

- *arbeide for å utvikle omsorgen for pasienter i livets slutfase*

I 2009 foreslår regjeringen å styrke tilskuddet til særskilte utviklingstiltak innen omsorgstjenesten med 15 millioner kroner. Midlene skal bidra til å utvikle undervisningshjemmetjenester etter modell av undervisningssykehjem og sikre nasjonal spredning av dette, opprettholde aktiviteten i undervisningssykehjemmene og fortsatt sikre tilbudet om kompetansehevende tiltak for lindrende behandling og omsorg ved livets slutt.

Det er utarbeidet en nasjonal kreftstrategi, med egne tiltak for lindrende behandling. I oppfølgingen av denne ble retningslinjer for palliasjon i kreftbehandlingen lansert i desember 2007. Videre skal det utarbeides standarder for lindrende behandling, og det arbeides videre med etablering av palliative team og koordinatører. Flere tiltak er etablert rundt i landet, f.eks. Senter for lindrende behandling Sykehus Vestfold.

- *intensivere arbeidet for å fjerne problemet med at pasienter legges på korridor i sykehus*

Det er stilt krav til alle de regionale helseforetakene om at de skal redusere antallet korridor plasser. Kravet følges opp gjennom den tertialvise rapporteringen fra de regionale helseforetakenes til Helse- og omsorgsdepartementet.

Fra 2005 til 2007 har andelen korridor pasienter i 3. tertial vært mellom 2,1 og 2,2 prosent. I 2008 var andelen på 1,5 prosent. Den nye samhandlingsreformen forventes å bidra til å redusere antall korridor pasienter i norske sykehus.

Den nasjonale rammeavtalen for samhandling mellom Helse- og omsorgsdepartementet og KS fokuserer særlig på rutiner for inn- og utskrivning av pasienter og tilbud for syke eldre.

I Helsetilsynets rapport om akuttmottak som ble offentliggjort i februar 2008 fremkommer betydelige mangler knyttet til styring og ledelse av akuttmottakene, og samhandlingen mellom akuttmottak og øvrige avdelinger i sykehusene. Et godt akuttmottak, med observasjonssenger, kan også være et viktig tiltak mot korridor pasienter. Helse- og omsorgsdepartementet har fulgt opp rapporten fra Helsetilsynet med foretaksmøter med de regionale helseforetakene. I tillegg har

Helsedirektoratet fått i oppdrag å fremme forslag til tiltak for å sikre kvalitet og trygghet i hele den akuttmedisinske kjeden.

- *informasjon om kvalitet i sykehusenes pasientbehandling skal styrkes gjennom etablering av et landsomfattende personidentifiserbart pasientregister*

Nytt personidentifiserbart register ble en realitet da Norsk pasientregisterforskrift trådte i kraft fra 15. april 2009. Denne endringen innebærer at man i Norge kan få bedre kunnskap om årsak, utbredelse og forløp til ulike sykdommer og hvilken behandling som gir best resultat, noe som igjen vil føre til bedre helsetjeneste til pasientene.

- *tilføre økte ressurser til forskning i helsesektoren. Sentral- og lokalsykehus skal spille en sterkere rolle i helsetjenesteforskningen i et samarbeid med universitetssykehusene*

Medisinsk, helse- og sosialfaglig forskning er styrket med drøyt 50 millioner siste tre år. Det er blant annet etablert egne programmer for rusforskning og stamcelleforskning i regi av Norges forskningsråd. I tillegg har omsorgsforskning vært et prioritert område. I 2008 ble det bevilget 15 millioner kroner til området gjennom *Omsorgsplanen 2015*, samt etablert fire nye regionale FOU-sentre for omsorgstjenesteforskning.

Det forskes stadig mer i de regionale helseforetakene og forskningen i sentral- og lokalsykehus, også i helseforetak uten universitetsfunksjoner, er styrket. Det rapporteres i dag forskningsaktivitet i form av publiserte artikler og/eller avlagte doktorgrader ved alle helseforetak. Helseforetakene brukte om lag 1,8 milliarder kroner til forskning i 2007 mot 1,5 milliarder i 2006, dvs. 2,1 prosent av de totale driftskostnadene i 2007 mot 1,9 prosent i 2006. Lokal- og sentralsykehusene sto for 16 pst av forskningsårsverkene samme år. Helseforetakene bidro i 2007 til 178 doktorgrader innen medisin og helse, en økning på 25 fra året før.

- *styrke innsatsen for å øke antallet donorer av organer*

Flere mennesker som trenger det skal få tilbud om en livreddende transplantasjon. Regjeringens mål er å øke antall donasjoner fra avdøde til 30 per million innbyggere årlig samt å opprettholde andelen levende givere av nyre (familiemedlem) på en 40 prosents andel av alle nyretransplantasjoner i årene framover.

For å nå målsettingen har regjeringen innført en tilleggsrefusjon for organdonasjon i ISF-ordningen. Donoransvarlige leger ved landets universitetssykehus skal frigjøres i deltid for å kunne ivareta oppgavene med organdonasjon.

I 2008 økte antallet organtransplantasjoner med 6 prosent fra 2007. Totalt fikk 425 pasienter nytt organ. Dette er det høyeste tallet noen gang i Norge. 98 av transplantasjonene var nyretransplantasjoner fra levende giver (nær familie). Norge er dermed i verdenstoppen i når det gjelder donasjon fra levende giver. Som et resultat av

økningen i organtransplantasjoner har antall pasienter på venteliste for et nytt organ (hjerte, lever, lunger, nyre og bukspyttkjertel) gått ned med nesten ni prosent fra 2007 til 2008.

En departementsforankret arbeidsgruppe la i mai 2008 fram en rapport med anbefalinger til hvordan organdonasjon og transplantasjoner bør organiseres framover. Helsedirektoratet følger opp rapportens anbefalinger med vekt på å styrke nasjonal koordinering av organdonasjon og å opprette og ha sekretariatsfunksjon for et nasjonalt fagråd for organdonasjon og transplantasjon. Det skal også utarbeides en handlingsplan for kronisk nyresykdom med vekt på forebygging og tidlig behandling i primærhelsetjenesten.

- *redusere egenandeler på helsetjenester og holde dem på et lavt nivå*

Samlet sett er egenandelsnivået nå lavere enn i Bondevik II-regjeringens budsjettforslag for 2006.

Egenandelene og egenandelstakene er økt med 2,5 prosent på årsbasis i 2009. Egenandelene og egenandelstakene er gjennomsnittlig økt i takt med forventet prisvekst i 2007 og 2008.

I forhold til Bondevik-regjeringens forslag til statsbudsjett for 2006 har regjeringen samlet fått til en reduksjon i egenbetaling med anslagsvis 400 millioner kroner knyttet til reversert egenbetaling for fysioterapi, "50-lappen", (265 millioner kroner), ulike tiltak for å redusere legemiddelprisene (80 millioner kroner) og redusert tak 2 fra 3500 til 2500 kroner i 2006 (50 millioner kroner).

I sum innebærer dette at egenandelsnivået, regnet i faste priser, ligger om lag 400 millioner kroner lavere i 2009 enn i Bondevik II-regjeringens forslag for 2006.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *foreta en gjennomgang av systemet med nemnder for behandling av søknader om svangerskapsavbrudd for å sikre likebehandling*

Helse- og omsorgsdepartementet sendte ut rundskriv I-4/2006 for å bidra til likebehandling, etterprøvarhet og forutsigbarhet for de kvinner som søker om abort. Et forslag til endringer i regelverket om å redusere antall primærnemnder og eventuelt opprette en sentral klagenemnd, har vært på høring. På bakgrunn av høringen la Helse- og omsorgsdepartementet 19. desember 2008 frem forslag om en endring i abortloven, Ot.prp. nr. 27 (2008-2009), med forslag om innføring av én sentral klagenemnd ved søknader om abort etter 12. svangerskapsuke. Forslaget ble enstemmig vedtatt i mars 2009. Departementet arbeider nå med nødvendige forskriftsendringer i tilknytning til lovendringen. Det tas sikte på at lov- og forskriftsendringene skal tre i kraft 1. januar 2010.

- *styrket lovverket som skal beskytte pasienter*

Regjeringen har fremmet en rekke nye lovendringsforslag som bidrar til å styrke pasientenes rettigheter og som stiller krav til helsepersonell. Fra 1. september 2008 er det innført ventetidsgaranti for barn og unge under 23 år med psykiske lidelser eller rusmiddelavhengighet. Pasientrettighetsloven er styrket ved at pasientombudsordningen er utvidet slik at den også gjelder kommunale helse- og sosialtjenester. Det er videre vedtatt ny helseforskningslov som bla skal sikre forskningsdeltakere og personvern.

- *styrket satsning på medisinsk etikk og kliniske etikk-komiteer*

Den medisinske og teknologiske utviklingen utvider stadig grensene for hva helsetjenesten kan behandle. Dette medfører at avgjørelser om liv og død i langt større grad enn tidligere treffes som aktive beslutninger. Den gode dialogen mellom pasienten/de pårørende og helsetjenesten er viktig for å sikre at beslutningene tas i en felles forståelse og på et godt faglig og etisk grunnlag. Regjeringen mener at de kliniske etikk-komiteene i helseforetakene er velegnet til å håndtere slike situasjoner. Komiteene har en systematisk tilnærming til etiske problemstillinger, som for eksempel innebærer at pasientens/de pårørendes synspunkter, perspektiver og interesser står sentralt i drøftingen. Seksjon for medisinsk etikk ved Universitetet i Oslo sørger for nasjonal koordinering og fagutvikling av de kliniske etikk-komiteene i helseforetakene. På initiativ fra Helse- og omsorgsdepartementet har seksjonen utarbeidet utkast til en nasjonal veileder for beslutninger om livsforlengende behandling hos alvorlig syke og døende. Helsedirektoratet har ferdigstilt veilederen. De regionale helseforetakene rapporterte for 2007 at de fleste helseforetak hadde etablert kliniske etikk-komiteer.

I juni 2008 vedtok Stortinget ny *Helseforskningslov*. Loven skal rydde opp og forenkle regelverket for medisinsk og helsefaglig forskning samtidig som hensynet til forskningsdeltakerne og deres personvern ivaretas. Det tas sikte på at loven trer i kraft 1. juli 2009

- *satsing på innovasjon i helse- og omsorgstjenesten*

Forskning og innovasjon er viktig for at stadig bedre utstyr, mer effektive organisatoriske løsninger og nye behandlingsmetoder skal utvikles. Helse- og omsorgsdepartementet lanserte, sammen med Nærings- og handelsdepartementet i 2007, en 5-årig satsing på behovsdrivet innovasjon i helsetjenesten. Her fokuseres det særlig på utvikling av nye løsninger innen helserettet IKT og medisinsk-teknisk utstyr. Det er etablert offentlige utviklingskontrakter til helseformål og møteplasser mellom sentrale aktører. Det er inngått en formalisert samarbeidsavtale mellom de regionale helseforetakene, InnoMed, Innovasjon Norge og Norges forskningsråd om oppfølging av satsingen, og de regionale helseforetakene har utarbeidet forslag til felles

handlingsplan for innovasjon og næringsutvikling i helseforetakene. Det har vært en økning i offentlige forsknings- og utviklingskontrakter med helseforetakene fra 7 i 2005 til 21 i 2008. Gjennom FORNY-programmet i Norges forskningsråd ble 55 forretningsideer fra helseforetakene videreført for lisensiering eller bedriftsetablering i 2008. Dette er en økning fra 35 året før. I tillegg har en startet opp et pilotprosjekt med innføring av elektroniske resepter.

Innovasjon i helse- og omsorgstjenesten er særlig løftet fram som et prioritert område i regjeringens innovasjonsmelding "Et nyskapende og bærekraftig Norge (Stortingsmelding nr. 7 (2008-2009)). Satsingen har sammenheng med utfordringene helse- og omsorgssektoren står ovenfor bl.a. knyttet til endringer i befolkningens alderssammensetning og sykdomsbilde.

Psykisk helse

Opptappingsplanen for psykisk helse er fullført, men feltet skal videreutvikles.

- *gjennomføre opptappingsplanen for psykisk helse*

Opptappingsplanen for psykisk helse ble iverksatt i 1998. Planen la opp til en styrking av alle ledd i tiltakskjeden for å skape et helhetlig og sammenhengende behandlingsnettverk med vekt på brukerperspektivet og mestring for mennesker med psykiske problemer. I statsbudsjettet for 2008 fikk psykisk helse tilført nesten en milliard kroner mer enn i 2007. Med dette er den 10 årige opptappingsplanen fullført. Fra 2009 er bevilgningene til psykisk helsearbeid i kommuner og i spesialisthelsetjenesten overført til de ordinære rammene for kommuner og regionale helseforetak.

Gjennom planen har vi bygd ut mange og desentraliserte tjenester og behandlingstilbud for mennesker med psykiske problemer, både i kommunen og i spesialisthelsetjenesten. Vi har nå over 75 distriktpsykiatriske sentre (DPS) som gir tilpasset behandling og oppfølging i pasientens nærmiljø. Det er fremdeles behov for å styrke bruker- og pårørendeperspektivet, styrke lavterskeltilbudet i kommunene, sikre nær oppfølging av DPSene, bedre tilgangen på psykologer i kommunene samt styrke samhandlingen innad og mellom forvaltningsnivåene.

For å sikre god ressursutnyttelse av bevilgningene som er lagt inn i de ordinære rammene er det i statsbudsjettet for 2009 satset 20 millioner kroner til stimulerings tiltak for å få kommunene til å ansette psykologer. I tillegg er det satt av 50 millioner kroner til utvikling og drifting av samarbeidsmodeller mellom DPS og kommuner for å sikre et helhetlig tilbud til brukere med behov for sammensatte tjenester.

- *bidra til at ventetiden i barne- og ungdomspsykiatrien reduseres ved innføring av en særskilt ventetidsgaranti for barn og unge med psykiske lidelser*

Stortinget har etter forslag fra regjeringen vedtatt en særskilt ventetidsgaranti i spesialisthelsetjenesten for barn og unge under 23 år med psykiske lidelser og/eller rusmiddelavhengighet. Regjeringen har vedtatt forskriftsendring som innebærer at ingen skal vente mer enn 65 virkedager (90 dager) på oppstart av helsehjelp fra det tidspunkt det er vurdert at vedkommende er rettighetspasient. De som trenger helsehjelp raskere, skal fortsatt ha rett til det. Alle henvisninger til spesialisthelsetjenesten skal vurderes innen 10 virkedager. Ordningen trådte i kraft 1. september 2008.

- *styrke behandlingstilbudet til sterkt traumatiserte pasienter og torturofre ved å opprette kliniske kompetansemiljøer i alle helseregioner*

Det er nå etablert fem regionale ressursentre for vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging. Det siste senteret ble åpnet i april 2008 i Helse Sør-Øst. Det er opprettet kliniske kompetansemiljøer i alle helseregioner.

- *følge opp opptrappingsplanens plantall for boliger til mennesker med psykiske lidelser, og vurdere ytterligere innsats i forhold til behovet ved avslutning av planperioden*

Det er under opptrappingsplanen bygd 3400 boliger. De siste boligene ferdigstilles i 2008/2009. Det er gjennomført en kartlegging som anslår et behov for cirka 2800 boliger ut over Opptrappingsplanens måltall. Det vises her til innføringen av et nytt investeringstilskudd til sykehjem og omsorgsboliger - fra 1.1. 2008 som også vil gjelde mennesker med psykiske lidelser som har behov for heldøgnstjenester, jf. omtale i statsbudsjettet for 2009.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *arbeide for at barn av foreldre med psykiske lidelser eller rusmiddelavhengighet får oppfølging og hjelp*

For å kunne gi langsiktig hjelp til barn hvor en av foreldrene har psykiske lidelser eller rusmiddelavhengighet, har regjeringen igangsatt en flerårig satsing for å identifisere og følge dem opp. Til sammen er det bevilget 119 millioner i perioden 2006-2009 over Helse- og omsorgsdepartementets og Barne- og likestillingsdepartementets budsjetter til regjeringens forsterkede innsats overfor barn og unge i risikosituasjoner.

Formålet er å gi tidligere hjelp til barna, styrke veiledning og kompetanse i tjenestene, gi langsiktig oppfølging av barna, øke forskningsaktiviteten, spre erfaringer og stimulere frivillige organisasjoner til tiltak. Det legges vekt på tiltak som kommer barna direkte til gode. Nasjonalt kompetansenettverk for barn som pårørende (BarnsBeste) ble etablert i 2007. Sørlandet sykehus HF leder nettverket som skal samle, systematisere og formidle kunnskap til tjenestene.

Regjeringen fremmet 8. mai 2009 lovforslag for å styrke rettsstillingen til barn som pårørende. Lovforslaget (Ot.prp.nr. 84 (2008-2009) innebærer at helsepersonell får plikt til å bidra med informasjon og nødvendig oppfølging av barna. Spesialisthelsetjenesten skal også ha personell med ansvar for å fremme og koordinere oppfølging av barn av psykisk syke, rusmiddelavhengige, alvorlig syke og skadde foreldre.

- *voldtekstmottak og voldsmottak*

Alle fylkene har etablert overgrepsmottakfunksjon. Det er utarbeidet nye, statlige retningslinjer for å styrke helsetjenesten for voldsofre. Overgrepsmottakene ble styrket med 6 millioner kroner i 2008.

Tannhelse

- *starte arbeidet med en offentlig tannhelsereform*

Regjeringen la i juni 2007 fram *St meld nr. 35 (2006-2007) Tilgjengelighet, kompetanse og sosial utjevning – Framtidas tannhelsetjenester*. Hovedbudskapet i meldinga er bedre tilgjengelighet til tannhelsetjenester, sosial utjevning, styrket folkehelsearbeid, kunnskapsoppbygging samt styrket forvaltningsnivå. Meldinga ble behandlet av Stortinget i mars 2008. Arbeidet med ny lov om tannhelsetjenesten starter høsten 2008 og Regjeringen vil komme tilbake til oppfølging av forslagene i meldinga i kommende budsjetter.

Det fylkeskommunale tannhelsetilbudet er i perioden 2006 til 2008 utvidet til å omfatte rusmiddelavhengige under kommunal rusomsorg og personer under LAR (legemiddelassistert rehabilitering). I tillegg er tilskuddene til tannbehandling for fengselsinnsatte økt og tilskudd til lavterskel tannhelsetiltak i kommunene videreført. Til sammen er bevilgningene økt med 48,2 millioner kroner for å bedre tannhelsen for rusmiddelavhengige. Det er i 2007 og 2008 gjennomført forenklinger av trygdens regelverk for refusjon av utgifter ved tannbehandling. Blant annet er forhåndsgodkjenning fra trygden falt bort. Dette sparer pasienter og tannlege for tid og ressurser.

I 2009 er det gjort ytterligere endringer i regelverket. Endringene er målrettet for å hjelpe de med store behandlingsbehov og for å fjerne utilsiktede virkninger av forenklingene som er gjennomført foregående år.

I 2009-budsjettet ga regjeringen startbevilgning til nytt klinikkbygg for odontologisk utdanning ved Universitetet i Bergen. Opptrappingen av midler til desentralisert utdanning av spesialisttannleger fortsatte, samtidig som det legges til rette for et forkortet studieløp som fører til dobbeltkompetanse (tannlegespesialist og forsker). Det er bevilget midler til utvikling og drift av kompetansesentre i alle helseregioner. Det gis støtte til prosjekter for å tilby tannhelsetjenester for innlagte på sykehus.

Bioteknologi

- *økt fokus på forskning på adulte stamceller*

Bevilgninger til stamcelleforskning i Norsk forskningsråd utgjorde 15 millioner kroner i 2007 og 25,7 millioner kroner i 2008. Helse Sør-Øst er i ferd med å etablere et Nasjonalt stamcelleforskningssenter i Helse Sør-Øst RHF, og Norges forskningsråd har etablert et eget stamcelleforskningsprogram (2008-2012).

- *revidere bioteknologiloven for å åpne for forskning på overtallige befruktete egg, herunder stamcelleforskning, og begrenset bruk av preimplantasjonsdiagnostikk*

Den nye loven ble vedtatt i mai 2007 og trådte i kraft fra januar 2008.

Eldre

Regjeringen har satsset på pleie- og omsorgstjenesten gjennom en styrking av kommuneøkonomien. Mer ressurser til kommunene betyr både økt kvalitet og kapasitet. Satsingen har gitt betydelige resultater. Veksten i kommuneøkonomien og kommunal prioritering av omsorgstjenesten har gitt en betydelig årsverksvekst i 2006, 2007 og 2008, med til sammen om lag 14 100 årsverk (6100 i 2006, 5000 i 2007 og 3000 i 2008). For perioden 2004-2008 viser tall fra Statistisk sentralbyrå at personellinnsatsen økte med om lag 12 400 årsverk. Tall for 2008 er foreløpige tall. For 2005 (Bondevik II) viser reviderte tall fra Statistisk sentralbyrå en nedgang i antall årsverk på om lag 1 700 årsverk eller 1,5 prosent. Samlet sett viser dette at regjerings mål er oppfylt.

Som en oppfølging av St.meld. nr. 25 (2005-2006) og Handlingsplan for bedre kosthold i befolkningen (2007-2011) er det gjennomført en kartlegging av mat og måltider i sykehjem, som vil bli fulgt opp av relevante tiltak i 2009. Et utkast til Nasjonale retningslinjer for forebygging og behandling av underernæring var på høring i 2008.

- *det skal utarbeides en nasjonal rekrutterings- og utdanningsplan for eldreomsorgen*

Regjeringen har i St.meld. nr. 25 (2005-2006) *Mestring, muligheter og mening* utarbeidet Kompetanseløftet 2015 med en rekke tiltak for å heve kompetansenivået i omsorgssektoren. Gjennom Kompetanseløftet 2015 skal over 24 000 personer få kvalifisering, utdanning og videreutdanning. Til sammen er det foreslått bevilget 210,7 millioner kroner for å sikre rekruttering og kompetanseheving i 2009. Dette inkluderer 50 millioner til et eget tilskudd til fagskoleutdanninger innenfor helse- og sosialfag fra annet halvår 2009. Fra 2010 vil tilskuddet til fagskoler utgjøre 75 millioner kroner.

- *satse særlig på forskning om Eldres levekår, og helseproblemer, samt hvordan omsorg kan forbedres*

Forsknings- og utviklingsarbeidet på området ble styrket med 15 millioner kroner i 2008. Bevilgningene til omsorgsforskningen er med dette økt med 20 millioner kroner på to år. For å styrke praksisnær forskning og utvikling ble landets første forskningssenter for omsorgstjenesteforskning etablert i november 2006 på Gjøvik. I 2008 ble det etablert fire nye regionale FOU-sentra, ved Høgskolen i Bergen, Universitetet i Agder/Høgskolen i Telemark, Høgskolen i Nord-Trøndelag og Høgskolen i Tromsø. I 2008 ble det videre etablert undervisningssykehjem i alle landets fylker. Det skal i 2009 etableres undervisningshjemmetjenester etter modell av undervisningssykehjemmene i alle fylker i Norge. Med dette får vi både lokale, regionale og nasjonale nettverk for praksisnær forskning, kunnskapsutvikling og kompetanseheving i omsorgstjenesten.

- *bidra til å utvikle habilitering og teknologi som gjør at folk kan bo trygt hjemme så lenge som mulig*

Regjeringen la sammen med statsbudsjettet for 2008 fram *Nasjonal strategi for habilitering og rehabilitering 2008-2011*. Videre vil regjeringen i tråd med St.meld. nr. 7 (2008-2009) "Et nyskapende og bærekraftig samfunn" som en del av sin satsing på innovasjon i offentlig sektor, oppnevne et offentlig utvalg som skal utrede og foreslå innovative løsninger på framtidens store omsorgsutfordringer med vekt på teknologi, arkitektur og egenmestring.

- *i forhold til nivået i 2004 skal antall årsverk i pleie- og omsorgstjenesten økes med 10 000 innen utgangen av 2009*

Veksten i kommuneøkonomien og kommunal prioritering av omsorgstjenesten har gitt en betydelig årsverksvekst i 2006, 2007 og 2008, med til sammen om lag 14 100 årsverk (6100 i 2006, 5000 i 2007 og 3000 i 2008). For perioden 2004-2008 viser tall fra Statistisk sentralbyrå at personellinnsatsen økte med om lag 12 400 årsverk. Tall for 2008 er foreløpige tall. For 2005 (Bondevik II) viser reviderte tall fra Statistisk sentralbyrå en nedgang i antall årsverk på om lag 1 700 årsverk eller 1,5 prosent. Samlet sett viser dette at regjerings mål er oppfylt.

De nye årsverkene dekkes i følge Statistisk sentralbyrå i vesentlig grad av fagpersonell med helse- og sosialutdanning (80 prosent i perioden 05-08). Av årsverksveksten i perioden 2004-2007 er om lag 4 000 årsverk knyttet til økte stillingsbrøker. Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at om lag 12 000 flere i omsorgstjenesten arbeider i tilnærmet hele stillinger i samme periode.

- *ha en nasjonal standard for legetjeneste i sykehjem*

Dette er et viktig tema i *St.meld. nr. 25 (2005-2006) Om mestring, muligheter og mening* og i budsjettet for 2008. Alle landets kommuner har i løpet av 2007 fastsatt en lokal norm for legedekning på sykehjem. Det planlegges en vekst i legeårsverk i sykehjem på om lag 40 prosent fra og med 2006. I følge Statistisk sentralbyrå har antallet

legeårsverk i sykehjem økt med til sammen 16 prosent fra 2005- 2007. Upubliserte tall fra SSB viser at det i 2008 har vært en ytterligere vekst i legeårsverk. 11 prosentpoeng av denne økningen har funnet sted i perioden 2006 til 2007. Til sammen er veksten i legeårsverk og kommunenes behovsanslag i tråd med det foreløpige behovsanslaget fra regjeringen om å øke innsatsen av legeårsverk med 50 prosent fra 2005-2010. Det nasjonale behovet er drøftet med KS høsten 2008. Legeårsverk er innført som kvalitetsindikator. Det vil bli stilt krav til turnustjeneste i sykehjem og det medisinske tilbudet styrkes ved at det gis tilskudd til å forbedre laboratorievirksomheten i sykehjemmene.

- *videreføre en gunstig finansieringsordning for sykehjemsplasser for kommuner med lav dekningsgrad også etter 2007*

Regjeringen har fra 2008 innført et eget investeringstilskudd til heldøgns- og omsorgsplasser i sykehjem og omsorgsboliger som skal dekke 25 prosent av anleggskostnadene. I perioden 2008- 2015 er målet å øke antallet sykehjemsplasser og omsorgsboliger med 12 000. Tilskuddet vil ha en samlet kostnad over statsbudsjettet på 6 milliarder kroner fram til 2015. Målgruppen for ordningen er personer med behov for heldøgnstjenester uavhengig av alder og diagnose. Investeringsrammen i 2008 ga rom for 1000 enheter. Det ble videreført en tilsvarende investeringsramme for 2009, og denne ble økt i Regjeringens tiltakspakke, slik at samlet investeringsramme i 2009 gir rom for 2500 enheter.

- *endre pasientrettighetsloven slik at også brukere av kommunal helse- og omsorgstjenester skal omfattes av ordningen med pasientombud*

Forslaget om å utvide pasientombudenes virkeområde til å gjelde kommunal, helse og omsorgstjenester er vedtatt av Stortinget, jf. *Ot.prp. nr. 23 (2007-2008)*.

- *utarbeide en helhetlig plan for en styrket demensomsorg. Demensforskningen skal få tilført økte ressurser*

Regjeringen har utarbeidet *Demensplan 2015 Den gode dagen* for å bedre kvaliteten og styrke kompetansen og kapasiteten i tiltakskjeden for mennesker med demens og deres pårørende. Demensplanen vektlegger dagaktiviteter, bedre tilpassede botilbud og økt kunnskap. Fra 2009 bevilges det til sammen 18,5 millioner kroner til Demensplan 2015. De frie inntektene skal gi rom for at kommunene kan starte oppbygging av dagtilbudet for demente fra 2009.

Det er iverksatt over 100 modellkommuneprosjekt knyttet til utvikling av dagtilbud, etablering av pårørendeskoler og utredning og diagnostisering av demens. Nasjonalt kompetansesenter for aldring og helse har utarbeidet opplæringstilbudet *Demensomsorgens ABC* og over 5000 ansatte i de kommunale helse- og omsorgstjenesten har per. 1 april 2009 startet demensopplæring gjennom dette ettårige opplæringstilbudet. Det blir våren 2009 opprettet en interaktiv erfaringsportal for

demens, hvor ansatte i helse- og omsorgstjenesten kan utveksle ideer og lære av hverandre, og hvor pårørende kan få nyttig informasjon. I tillegg er forskningsinnsatsen knyttet til demens under helse- og omsorgsprogrammet i Norges forskningsråd styrket med 5 millioner kroner i 2008.

- *utarbeide en handlingsplan for styrking av tilbudet for eldre i sykehus*

Regjeringen har utarbeidet *Nasjonal strategi for spesialisthelsetjenester for eldre 2008 – 2011* som fastslår rammene for det kommende utviklingsarbeidet i spesialisthelsetjenesten. Strategien inneholder forslag og tiltak for bedre kvalitet og kompetanse i spesialisthelsetjenesten og bedre samhandling både innad i sykehusene og mellom spesialisthelsetjenesten og kommunehelsetjenesten. Strategien skal bidra til å gi eldre pasienter i sykehus et mer helhetlig tilbud, og samspillet med kommunehelsetjenesten er et viktig element.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *"den kulturelle spaserstokken" skal sørge for tilgang til kulturtilbud for eldre*

Gjennom Den kulturelle spaserstokken har eldre fått et kulturtilbud som holder høy, profesjonell kulturfaglig kvalitet. Ordningen ble etablert i 2007, og i alt 239 kommuner søkte om tilskudd det første året, og det ble gitt 10 millioner til prosjekter i 67 kommuner i alle landets fylker. I 2008 ble bevilgningen økt til 15 millioner kroner, som ble fordelt til ulike typer arrangementer og tiltak innen ulike kulturområder i 220 kommuner spredt over hele landet. For å styrke Omsorgsplanens strategi om en omsorgstjeneste med mer aktiv profil har regjeringen økt bevilgningen med ytterligere 5 millioner kroner i 2009. Til sammen er det bevilget 20 millioner kroner til tiltaket i 2009. Erfaringer viser at Den kulturelle spaserstokken har stimulert til et tverrfaglig samarbeid mellom kultursektoren og helse- og omsorgstjenesten i kommunene. Tiltakene som er iverksatt viser et omfattende engasjement og en stor bredde i kulturtilbudet for eldre.

- *etisk kompetanseheving i omsorgstjenesten*

For å styrke det systematiske etikkarbeidet i omsorgstjenesten har regjeringen satt i gang et treårig samarbeidsprosjekt med KS og yrkesorganisasjonene for å styrke den etiske kompetansen i landets kommuner. Det skal etableres møteplasser for etisk refleksjon og kommunene skal få mulighet til å delta i program for etisk kompetanseheving. Tiltaket finansieres med 5 millioner kroner i 2009. Senter for medisinsk etikk (SME) ved Universitetet i Oslo er tildelt ansvaret for nasjonal koordinering og fagutvikling for kliniske etikk-komiteer ved norske sykehus. Regjeringen ønsker å videreutvikle og styrke SMEs rolle i utviklingen av den etiske kompetansen også i de kommunale helse- og omsorgstjenestene. Det er derfor bevilget 2 millioner kroner til Senter for medisinsk etikk i 2009.

Folketrygd og pensjon

I arbeidet med å reformere pensjonssystemet legger regjeringen vekt på at pensjonssystemet skal være rettferdig og at folketrygden skal styrkes. Folketrygdens alderspensjon skal ha en god sosial profil, sikre kvinners rett til god pensjon og bidra til å utjevne inntektsforskjeller. Alle skal sikres tjenestepensjon.

Ny fleksibel alderspensjon i folketrygden ble vedtatt ved lov 5. juni 2009 nr. 32, i samsvar med Regjeringens forslag i Ot.prp. nr. 37 (2008-2009). Dermed er prinsippene fra to brede pensjonsforlik i Stortinget i 2005 og 2007 lovfestet for alderspensjon i folketrygden. Det innebærer blant annet at det er vedtatt å innføre fleksibelt uttak og ny regulering av alderspensjon fra 2011. De nye reglene bygger på at det skal lønne seg å arbeide, og at alle år skal telle med i beregningen av pensjonen.

Dagens AFP-ordninger er tidligpensjonsordninger som kan utbetale pensjon til personer i alderen 62-66 år, mens alderspensjonen fra folketrygden utbetales fra fylte 67 år. I det nye pensjonssystemet åpnes det for fleksibelt uttak av alderspensjon fra fylte 62 år. I forbindelse med lønnsoppgjøret 2008 ble det avtalt en ny AFP-ordning for privat sektor hvor AFP omgjøres til et årlig påslag til alderspensjonen fra folketrygden.

I lønnsoppgjøret 2009 ble partene enige om at dagens regler for offentlig tjenestepensjon (bruttoordninger) og AFP i offentlig sektor videreføres med nødvendige tilpasninger til innføring av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011. I tråd med Stortingets vedtak fra 2005 skal alderspensjon fra offentlige tjenestepensjonsordninger levealdersjusteres og reguleres etter nye regler på samme måte som alderspensjon fra folketrygden fra 2011.

Lov om obligatorisk tjenestepensjon trådte i kraft 1. januar 2006. Loven pålegger nærmere bestemt foretak å opprette en tjenestepensjonsordning for arbeidstakerne, som tilfredsstillter kravene i foretakspensjonsloven eller innskuddspensjonsloven, og samtidig tilfredsstillter minstekrav som er nærmere angitt i lov om obligatorisk tjenestepensjon. Selvstendig næringsdrivende får med dette anledning til å ta del i de gunstige skattereglene for pensjonssparing som hittil har vært forbeholdt lønsmottagere.

Uførepensjonsutvalget la fram sin innstilling 16. mai 2007. Innstillingen har vært på høring og regjeringen arbeider med forslag til ny utførelse og ny alderspensjon til utføre.

Kapittel 10. Barn, utdanning og forskning

Menneskene er samfunnets viktigste ressurs. Derfor er satsing på barn, utdanning, forskning, noe av det viktigste vi som samfunn kan gjøre. Både for å gjøre samfunnet rikere, men også for å gjøre menneskenes liv bedre.

Fra Soria Moria-erklæringen

Det viktigste i livet må være det viktigste i politikken. Derfor legger regjeringen opp til en massiv satsing på fellesskapsløsninger for barn og unge som skal sikre gode oppvekstvilkår, barnehageplass for de som ønsker det og høy kvalitet i den offentlige skolen.

Barnehager og kontantstøtte

Regjeringens mål er full barnehagedekning, lav pris og høy kvalitet. Regjeringen gjennomfører tidenes barnehagesatsing. Sterk vekst i barnehageutbyggingen fra 2005 til 2008 gjør at målet om full barnehagedekning nå er innen rekkevidde. Regjeringen har innført en lovfestet rett til barnhageplass fra 2009. Med planlagt utbygging i 2009 vil kommunene kunne oppfylle en rett til barnehageplass.

I tillegg har regjeringen redusert maksimalprisen i barnehagene og vil holde maksimalprisen fast til målet om 1 750 kroner i måneden (2005-kroner) blir nådd, trolig i 2012.

Regjeringen har også bidratt til å øke kvaliteten i barnehagene ved å innføre ny rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver, og å opprettholde kravet om pedagogisk kompetanse. I tillegg har regjeringen økt satsingen på kompetanseutvikling i barnehagene og rekruttering. Etter mange år med omfattende utbygging av barnehageplasser og andre endringer i barnehagesektoren, ønsker regjeringen ytterligere økt oppmerksomhet på kvalitet i barnehagen. Regjeringen la frem en stortingsmelding om kvalitet og innhold i barnehagene våren 2009. I stortingsmeldingen har regjeringen satt klare mål for kvalitetsarbeidet i barnehagene. Det fremmes tiltak for å sikre likeverdig og høy kvalitet i alle barnehager og for å styrke barnehagen som læringsarena og inkluderende fellesskap.

- *sikre full barnehagedekning*

Veksten i antall barnehageplasser har vært svært høy under denne regjeringen. Siden 2005 er det etablert hele 48 400 nye heltidsplasser. Disse har gitt rom for 38 400 nye barn i barnehage. Regjeringen har lagt bevilgningsmessig til rette for at om lag 271 500 barn vil ha en barnehageplass ved utgangen av 2009. Det tilsvarer en dekningsgrad for

barn i alderen 1-5 år på 90,4 prosent. For å øke utbyggingstakten i barnehagesektoren innførte regjeringen i 2007 en særskilt tilskuddsordning til etablering av faste plasser i midlertidige lokaler. Satsen for tilskuddet ble mer enn doblet i 2008 for at kommunene lettere skal kunne nå målet om full barnehagedekning. I desember 2008 gjennomførte Kunnskapsdepartementet en undersøkelse av barnehagedekningen, Barnehagekartet 2008. En tilsvarende undersøkelse ble gjennomført i 2007. Barnehagekartet 2008 viste at 91 prosent av kommunene hadde barnehageplass til alle som søkte plass ved hovedopptaket i 2008. Ventelistene ved utgangen av året var redusert med 38 prosent fra 2007 til 2008. 2 415 barn sto på venteliste på dette tidspunktet. Tilsvarende tall fra året før var på 3 916.. Det ble i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2009 lagt bevilgningsmessig til rette for etablering av 11 500 nye barnehageplasser i 2009, i tråd med kommunenes planer for utbygging av nye barnehageplasser. Anslaget for barnehageutbyggingen er basert på en undersøkelse fra Asplan Viak. Gitt at kommunene gjennomfører sine utbyggingsplaner i 2009 er det grunn til å tro at kommunene vil kunne oppfylle en lovfestet rett til barnehageplass fra august 2009.

- *innføre maksimalpris på 2250 kroner per måned fra 1.januar 2006. Maksimalpris på 1750 kroner (2005-kroner) innføres når full barnehagedekning er nådd senest ved utgangen av 2007*

Foreldrebetalingen ble redusert fra 1. januar 2006 til 2 250 kroner, noe som kostet om lag 1 milliard kroner. I 2008 ble prisen videreført på samme nominelle nivå som i 2007, det vil si 2 330 kroner per måned. Regjeringen vil fryse maksimalprisen frem til målet om redusert maksimalpris trinn to, 1 750 kroner (2005-kroner) per måned, er nådd. Inkludert reduksjonen i 2009 har prisen for en barnehageplass blitt redusert reelt med vel 855 kroner per måned, eller 27 prosent, siden regjeringen tiltrådte.

For 2008 ble fradrag for pass og stell av barn økt fra 5000 kroner til 15 000 kroner for hvert barn utover det første. Dette har bidratt til å redusere utgiftene til barnepass for familier med to barn i bl.a. barnehage/ skolefritidsordning med inntil 255 kroner per måned eller 2800 kroner på årsbasis.

- *innføre en lovfestet rett til plass i barnehage når full barnehagedekning er nådd*

Stortinget vedtok våren 2008, etter forslag fra regjeringen en lovendring som gir barn en lovfestet rett til plass i barnehage. Den lovfestede retten til plass vil tre i kraft fra august 2009. Retten innebærer at barn som har fylt ett år senest innen utgangen av august det året det søkes om barnehageplass, har rett til barnehageplass fra august samme år.

- *sikre tilstrekkelig og forutsigbar finansiering av barnehager slik at utbyggere vet hva de har å holde seg til. Inntil full dekning er nådd skal det fortsatt være øremerkede statstilskudd*

Innlemming av barnehagetilskudd i kommunenes rammetilskudd vil skje fra 2011. Det vil si at alle de statlige tilskuddsordningene videreføres fram til og med 2010. Som følge av innlemmingen i 2011, vil finansieringsordningen for ikke-kommunale barnehager endres, jf. Ot.prp. nr. 57 (2007-2008) samt Innst. O. nr. 103 (2008-2009).

- *staten skal fullfinansiere lavere maksimalpris og utbygging av nye barnehageplasser*

Regjeringen har finansiert lavere maksimalpris og utbygging av nye barnehageplasser. Bevilgningene til barnehager økes reelt med 1,8 milliarder kroner i 2009.

- *ha en tiltaksplan for å øke antall førskolelærere i barnehagene*

Kulturdepartementet la i juni 2007 fram ”Strategi for rekruttering av førskolelærere til barnehagen 2007-2011”. Departementet utarbeider årlige tiltaksplaner. I 2008 ble antall studieplasser i førskolelærerutdanningen økt med 125 plasser. I tillegg ble det satt i gang arbeidsplassrelatert førskolelærerutdanning for assistenter med 96 studieplasser, samt 40 studieplasser i videreutdanning i barnehagepedagogikk for personer med annen pedagogisk utdanning. Regjeringen styrker satsingen på rekruttering av førskolelærere og økte bevilgningen i statsbudsjettet for 2009 med 15 millioner.

I forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2009 økes bevilgningen ytterligere slik at det i 2009 opprettes i alt omlag 940 nye studieplasser fordelt på ordinær førskolelærerutdanning, desentraliserte tilbud, arbeidsplassrelatert førskolelærerutdanning og videreutdanning.

- *opprettholde krav om pedagogisk kompetanse blant ledelse og ansatte i barnehagene*

Ny barnehagelov iverksatt fra 1. januar 2006 opprettholder kravene om pedagogisk kompetanse blant barnehageansatte. Det er nødvendig å øke kompetansen i barnehagesektoren, derfor ble ”Strategi for kompetanseutvikling i barnehagesektoren” lagt frem våren 2007. De tre siste årene er det brukt over 60 millioner kroner årlig til kompetansetiltak og rekrutteringstiltak i barnehagesektoren, og i 2009 er det satt av ytterligere 86 millioner kroner til formålet.

- *sørge for at barn som har særlig behov for barnehageplass får det*

Ny barnehagelov iverksatt fra 1. januar 2006 viderefører at barn med nedsatt funksjonsevne har rett til prioritet ved opptak, og tilskuddsordningen for barn med nedsatt funksjonsevne bidrar til at disse barna får tilrettelagt forholdene i barnehagen. I tillegg fikk barn som får hjelp fra barnevernet, også rett til prioritet ved opptak.

Det er innført en ordning med gratis kjernetid i barnehage, som innebærer at det åpnes for at barn får adgang til et minimumstilbud i barnehage uavhengig av familiens økonomi ved at staten fullfinansierer noen timers opphold per dag (i dag 4 timer per dag, 20 timer per uke). Dagens ordning med gratis kjernetid omfatter fire- og

femåringer i fire bydeler i Groruddalen samt i bydel Søndre Nordstrand i Oslo. Ordningen har en ramme på 50 millioner kroner i 2009, og er administrert av Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

- *opprettholde areal- og bemanningsnormer*

Ny barnehagelov iverksatt fra 1. januar 2006 viderefører den veiledende arealnормen og den pedagogiske normen.

- *arbeide for likeverdig lønns- og arbeidsforhold for ansatte i private og kommunale barnhager*

Ot.prp. nr. 57 (2007-2008) Om lov om endringer i barnehageloven (finansiering av ikke-kommunale barnehager) ble behandlet i Stortinget i juni 2009. Gjennom stortingsbehandlingen ble regjeringspartiene enige om å endre lovforslaget slik at det gir kommunene en forpliktelse til likeverdig behandling av kommunale og ikke-kommunale barnehager. Samtidig signaliserte Regjeringen at første opptrapping av finansieringen av de ikke-kommunale barnehagene vil komme i budsjettet for 2010. Opptrappingen vil gjennomføres i en periode på inntil fem år.

- *når full barnehagedekning er oppnådd, og tidligst i 2008, skal kontantstøtten legges om. Ut perioden vil vi beholde en begrenset kontantstøtteordning for ett- og toåringer*

Gitt at kommunene gjennomfører sine utbyggingsplaner i 2009 er det grunn til å tro at kommunene vil kunne oppfylle en lovfestet rett til barnehageplass fra august 2009, slik at målet om full barnehagedekning kan nås. Kontantstøtten for ett- og toåringer er beholdt ut perioden.

Fødselspermisjon

- *utvide foreldrepermisjonen med 5 uker, hvor alle de nye ukene forbeholdes far*

Fedrekvoten ble utvidet fra fem til seks uker med virkning for fødsler og omsorgsovertakelser fra og med 1. juli 2006, som en forlengelse av den totale stønadsperioden. Stortinget har etter forslag fra regjeringen vedtatt å utvide fedrekvoten fra seks til 10 uker med virkning for fødsler og omsorgsovertakelser fra og med 1. juli 2009. Den totale stønadsperioden blir samtidig forlenget med to uker. Den totale foreldrepengeperioden ved fødsel vil utgjøre inntil 46 uker med 100 prosent inntektskompensasjon eller 56 uker med 80 prosent. Ved adopsjon vil stønadsperioden utgjøre henholdsvis 43 eller 53 uker. Fedrekvoten utgjør i alle tilfeller ti uker.

- *gi far rett til å opptjene selvstendige permisjonsrettigheter. Hver av foreldrene skal gis fødselspenge på basis av egen opptjening*

Regjeringen har varslet at den fortsetter å styrke fedres rettigheter i budsjettet for 2010. Regjeringen vil i budsjettet for 2010 foreslå rett til fedrekvote for fedre der mor har opptjent rett til foreldrepenger i en stillingsdel på mindre enn 50 prosent. Dette er foreslått for fødsler etter 1. juli 2010. Disse fedrene har i dag ikke rett til fedrekvote, fordi det er krav om at mor må ha opptjent rett til foreldrepenger i en stilling på minst 50 prosent. Forslaget innebærer at det vil foreligge rett til fedrekvote for alle familier der begge foreldrene har opptjent rett til foreldrepenger. Om lag 1 500 nye fedre vil nå få rett til fedrekvote.

Fedres rettigheter er gradvis blitt bedre. I dag er rett til fedrekvote avhengig av at både mor og far har opptjent rett til foreldrepenger og at mor har arbeidet minst 50 prosent i opptjeningstiden. Da får far kvoten beregnet av egen lønn og stillingsandel. Fedre som ikke har rett til fedrekvote får foreldrepenger basert på egen opptjening dersom mor etter fødselen går ut i arbeid, tar utdanning på heltid eller utdanning i kombinasjon med arbeid eller om mor er syk.

Stortinget har etter forslag fra regjeringen vedtatt to viktige endringer i foreldrepengeordningen, som vil gjelde for barn født tidligst 1. juli 2009. Den ene er å forlenge den maksimale stønadsperioden når bare far har opptjent rett og tar ut foreldrepenger på selvstendig grunnlag. Dette gjelder situasjoner der mor etter fødselen går ut i arbeid, påbegynner eller gjenopptar utdanning eller er for syk til å ta seg av barnet, dvs. situasjoner hvor det foreligger et omsorgsbehov og hvor far er hjemme og tar seg av barnet. Med det nye forslaget vil ikke fedrekvoten bli holdt utenfor, og maksimal stønadsperiode for far blir forlenget til 37 uker med 100 prosent lønn eller 47 uker med 80 prosent lønn.

Den andre endringen er at far skal kunne ta ut foreldrepenger på selvstendig grunnlag når mor etter fødselen deltar på norskkurs eller kvalifiseringsprogram for personer med vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne. Det er en forutsetning at far har opptjent rett til foreldrepenger gjennom yrkesaktivitet og at mor deltar på introduksjons- eller kvalifiseringsprogram på full tid.

Barnevern

Kommunen utgjør grunnpilaren i barnevernet i Norge. Bedre kommuneøkonomi styrker kommunenes mulighet til å hjelpe barn som har det vanskelig og vi jobber for å styrke kompetansen i barnevernet. Regjeringen har gitt det statlige barnevernet, som blant annet har ansvar for institusjonstilbudet, netto tilleggsbevilgninger på mer enn 940 millioner kroner.

- *ta initiativ til forsøk og utviklingsarbeid for å få til tettere samarbeid og samordnede tiltak mellom barnevernet og barne- og ungdomspsykiatrien. Samarbeidet mellom barnevernet og psykisk helsevern for barn og unge må utvikles slik at barn og unge får riktig tilbud til rett tid*

Det er inngått rammeavtaler mellom regionale helseforetak og regional barne-, ungdoms- og familieetat. Formålet med avtalene er å sikre et systematisk godt samarbeid, og sikre at barn og unge og deres familier som trenger det, får et sammenhengende og helhetlig tilbud fra de to tjenestene. Barn av rusmiddelavhengige og psykisk syke foreldre har et særskilt fokus. Det skal settes i verk individuelle tiltak, gruppetiltak og nettverkstiltak tilpasset ulike aldersgrupper. Gode kartleggingsverktøy tilpasset de ulike tjenestene for barn og unge skal også implementeres.

For å utvikle gode kommunale samarbeidsmodeller for langsiktig oppfølging av barn av psykisk syke og rusmiddelavhengige foreldre, startet BLD opp prosjektet Modellkommuneforsøket i 2007. 26 kommuner deltar i prosjektet, som varer ut 2014. Modellkommunene deltar på nettverkssamlinger og får faglig oppfølging av Bufdir, som har ansvaret for gjennomføringen av prosjektet. Forsøket skal evalueres av forskere.

Det er også nedsatt en tverrdepartemental arbeidsgruppe ledet av BLD som blant annet skal vurdere samarbeidet mellom barnevernet og barne- og ungdomspsykiatrien. Arbeidsgruppen har avgitt en rapport til de respektive departementene med konkrete forslag for å bedre samarbeidet. Bufdir og Helsedir arbeider med å lage et felles rundskriv som skal sikre et samarbeid forankret i de respektive ansvarslinjer, både 1. og 2. linjetjenestene. Rundskrivet er planlagt ferdigstilt i 2009. Arbeidsgruppens øvrige tiltak iverksettes fortløpende. Regjeringen har i Ot.prp. 69 (2008-2009) foreslått at barneverntjenesten skal utarbeide en individuell plan for barn med behov for langvarige og koordinerte tiltak fra andre tjenester. Denne planen skal utarbeides i samarbeid med de andre instansene som barnet mottar tiltak fra.

Regjeringen har satt ned et uvalg som i 2009 vil legge frem en offentlig utredning om bedre samordning av tjenester for utsatte barn og unge. Målet er at det skal være enkelt for barn med sammensatte problemer å få riktig hjelp fra et samordnet hjelpeapparat.

- *foreta en gjennomgang av lovverket når det gjelder hjelpetiltak for barn for å sikre at tilbudet som gis til barn og unge blir optimalt*

Regjeringen har våren 2009 lagt fram en lovproposisjon med flere endringer i barnevernloven, bl.a. for å sikre et tydeligere oppfølgingsansvar for igangsatte hjelpetiltak. Departementet foreslår bl.a. å lovfeste en plikt for barneverntjenesten til å gjennomføre regelmessige evalueringer av de tiltaksplanene som blir utarbeidet når hjelpetiltakene vedtas.

Stortinget vedtok i 2005 å endre begrepet ”mødrehjem” til ”senter for foreldre og barn” og ba samtidig om at det ble foretatt en landsomfattende gjennomgang av bruken av disse hjelpetiltakene. En slik gjennomgang er foretatt, og i nevnte lovproposisjon foreslår departementet å lovregulere sentrene, bl.a. ved å innføre tilsyn med dem.

- *styrke kompetansen i barnevernet*

Regjeringen tilrettelegger for at kompetansen i barnevernet kan styrkes gjennom et kunnskaps- og kompetanseprogram (2007-2011) rettet mot det kommunale barnevernet. Målsetningen er å bedre kommunenes forutsetninger for å løse et økende antall sammensatte og komplekse barnevernssaker gjennom forsknings- og utviklingsprosjekter og implementering av ny kunnskap. Det er videre igangsatt et langsiktig samarbeid med universiteter og høyskoler med det formål å styrke grunnutdanninga i barnevernet og bidra til bedre etterutdanningstilbud. Det ble i 2008 satt av 22 millioner kroner til kompetanseprogrammet i 2008 og 27 millioner kroner i 2009.

Det er satt i verk kompetansehevede tiltak om barnevernets håndtering av kjønnslemlestelse og tvangsgifte, barn som er utsatt for menneskehandel, ivaretagelse av biologiske foreldre, barn som lever med vold i familien, fattigdom i barnefamilier og det utvikles et opplæringsprogram for samtaler med barn.

For å styrke den flerkulturelle kompetansen i barnevernet, har BLD i samarbeid med fire høyskoler utarbeidet videreutdanningstilbudet "Barnevern i et minoritetsperspektiv" for ansatte i barnevernet. Rundt 100 studenter fra hele landet deltok høsten 2008. I tillegg startet BLD opp mentorordningen Nattergalen ved 8 høyskoler/universiteter høsten 2008. Studenter på barnevern- og sosialfagutdanningene får tilbud om å bli mentor for barn med minoritetsbakgrunn i alderen 8-12 år. Målet er å styrke kultursensiviteten hos studenter som senere skal jobbe i barnevernet og stimulere barn med minoritetsbakgrunn til å fullføre skolegang og fortsette i høyere utdanning. Skoleåret 2008 / 2009 deltok 144 studenter og 144 barn. Høsten 2007 ble det sendt ut et rundskriv med det formål å styrke det forebyggende arbeidet for barn og unge i kommunene ("Forebyggende innsats for barn og unge). Rundskrivet er undertegnet av seks statsråder og sendt ut til rådmenn og ordførere i landets kommuner.

- *at barnevernet må utvikle større grad av åpenhet i sitt samarbeid med andre, for eksempel skolen*

Barnehagene melder i liten grad til barnevernet bekymring om barn som har det vanskelig. Trolig er noe av grunnen manglende kjennskap og samarbeid mellom tjenestene. Regjeringen styrker derfor samarbeidet mellom barnevern og barnehage gjennom felles opplæring, informasjon og veiledning av ansatte i barnevernet og barnehager. Samarbeid med skolen og barnehagen blir enklere ved Regjeringens lovforslag om endring i barnevernloven. Endringen vil gi en lovbestemt tilbakemeldingsplikt til meldere når skolen og andre har meldt sin bekymring. Dette gjøres for å styrke tilliten til barnevernet og bedre samarbeidet mellom barnevernet og andre tjenester.

I 2008 ble den reviderte kommunikasjonsstrategien "Et åpent barnevern" (2008 – 2010) lansert. Der blir det lagt vekt på at barnevernet på alle nivåer skal være mer åpne, slik at

tjenestens viktige samfunnsoppgave blir bedre kjent i media og allmennhet. Samtidig skal barnevernets medarbeidere lære mer om og bli tryggere i møte med media.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *tryggre overgangen til voksentilværelsen gjennom et godt fungerende ettervern*

Regjeringen har våren 2009 foreslått for Stortinget en endring i barnevernloven som innebærer at barneverntjenesten alltid må begrunne at et igangsatt tiltak ikke skal fortsette etter at ungdommen har fylt 18 år, eller hvorfor det gis avslag på søknad om ettervern. Barnevernet kontakter de som ikke har tiltak ett år etter 18 år. På denne måten sikrer man at barneverntjenesten foretar en grundig vurdering av om etterverntiltak skal iverksettes, og at det blir foretatt en konkret og individuell vurdering i den enkelte sak.

Det er også igangsatt forskning som kan gi oss svar på hva ungdom har behov for i denne fasen.

- *styrking av barns rettssikkerhet ved omsorgsovertakelser*

I Ot.prp. 69 (2008-2009) har Regjeringen foreslått å endre barnevernloven slik at en omsorgsovertakelse bare kan oppheves når det er overveiende sannsynlig at foreldrene kan gi barnet forsvarlig omsorg.

Videre foreslås en praksisendring for bruk av adopsjon som barneverntiltak, ved at flere barn som trenger det får muligheten til å bli adoptert av sine fosterforeldre.

Regjeringen har også sendt på høring et forslag om å innføre en adgang til kontakt etter en tvangsadopsjon, såkalt "åpen adopsjon".

- *sikre og styrke barns rettigheter og aktivt følge opp anbefalingene fra FNs ekspertkomité*

Norges 4. rapport til FN om oppfølging av barnekonvensjonen ble levert i februar 2008. I tråd med regjeringens vedtak av 13.07.07 om bedre overvåking av barnekonvensjonen blir det satt i verk flere tiltak. Det er igangsatt en uavhengig juridisk utredning for å belyse hvorvidt norsk lov på relevante områder tilfredsstiller barnekonvensjonens krav. Utredningen ventes ferdigstilt våren 2009. Det blir opprettet et dialogforum mellom Barne- og likestillingsdepartementet og ungdomsrepresentanter, et kontaktforum er opprettet mellom berørte departement, og det blir iverksatt opplærings- og informasjonstiltak. Det skal utvikles indikatorer som kan benyttes i vurderingen av om barns rettigheter blir ivaretatt.

- *fremme likestilling i barnehage og grunnsopplæringen*

Det er utarbeidet en handlingsplan som skal bidra til et likestilt samfunn der alle får utnyttet sine evner og interesser, uavhengig av kjønn. Planen peker på at likestilling mellom kjønn skal ligge til grunn for all pedagogisk virksomhet i barnehage og grunnskoleopplæring. Målet er ikke å få like mange menn og kvinner i alle yrker, men å bryte med de synlige og usynlige barrierene som hindrer jenter og gutter i å ta utradisjonelle valg.

I handlingsplanen har regjeringen satt som mål at læringsmiljøet i barnehage og grunnskoleopplæring skal fremme likestilling mellom gutter og jenter. Det er også et mål at kjønnsbalanse i valg av utdanning og yrker skal bedres – med spesielt fokus på fag- og yrkesopplæring og rekruttering av jenter til realfag. I tillegg er det også et mål at kjønnsbalansen blant ansatte i barnehage og grunnskoleopplæring skal bedres. Regjeringen vil videreføre målet om at 20 prosent av de ansatte i barnehagen skal være menn.

Hovedmålgruppene for handlingsplanen er skoleeiere, barnehageeiere, ledere og ansatte i barnehage, skole og lærebedrift, ansatte og studenter i lærerutdanninger og foreldre/foresatte.

- *styrke barns rettigheter etter samlivsbrudd*

Et regjeringsoppnevnt utvalg har gått gjennom barnelovens bestemmelser om foreldre ansvar, fast bosted og samvær og foreslår flere lovendringer blant annet om definisjonen av vanlig samvær. Innstillingen har vært på bred høring sommeren 2008 og vil bli fulgt opp gjennom stortingsmelding om menn, mansroller og likestilling, og en egen lovproposisjon våren 2009. Regjeringen er opptatt av at barn skal få god kontakt med begge foreldre etter samlivsbrudd og at barn skal slippe å leve under en langvarig konflikt mellom foreldrene sine.

- *legger til rette for at barn og unge i økende grad blir hørt i saker som angår dem*

Regjeringen satser på å øke kompetansen i det kommunale barnevernet når det gjelder barnesamtaler. BLD har startet opp kompetansenettstedet www.barnogbeslutninger.no, der verktøyet "Barn og beslutninger" kan lastes ned. BLD er i gang med å utarbeide en veileder om samtaler med barn som skal følges av en instruerende og motiverende DVD.. Veilederen skal gis ut i løpet av 2009. BLDs *Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene* fra 2006 skal revideres i løpet av 2009.

Kvalitet og mangfold i fellesskolen

Regjeringen satser på den offentlige fellesskolen gjennom bedret kommuneøkonomi, stans i veksten av private skoler og økt kvalitet i grunnskoleopplæringen. Kunnskapsløftet ble innført for grunnskolen og videregående trinn 1 høsten 2006 og er blitt videreført og forsterket. Kunnskapsløftet skal blant annet sikre at elevene tilegner seg grunnleggende ferdigheter.

I St.meld. nr. 16 (2006-2007) ...og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring, presenterte regjeringen en rekke tiltak og en oppfølgingsplan med sikte på å utvikle et sosialt utjevne utdannings- og kompetansesystem. Stortinget sluttet seg i april 2007 til prinsippene i stortingsmeldingen.

I St.meld. nr. 31 (2007-2008) *Kvalitet i skolen*, som ble lagt frem i 2008, legger regjeringen vekt på at alle elever skal mestre grunnleggende ferdigheter og føle seg inkludert og oppleve mestring. I tillegg vektlegges det at alle som er i stand til det skal gjennomføre videregående opplæring. Skal vi lykkes, trengs det flere lærere og særlig økt innsats for elever på 1.-4. trinn. Til sammen er det satt av 430 millioner kroner til tidlig innsats i 2009, og en milliard kroner årlig fra 2010. Mer av lærernes tid skal gå til undervisning. Regjeringen vil videreutvikle Kunnskapsløftet og har innført et varig system for videreutdanning av lærere, lederutdanning for rektorer og gitt støtte til etterutdanning innenfor prioriterte områder. Viktige elementer i stortingsmeldingen er at kommunene årlig skal rapportere om tilstanden i opplæringen, at staten skal tilby mer støtte i form av veiledninger og at det skal opprettes veilederkorps som skal støtte skoleeiere og skoler med spesielle utfordringer.

St.meld. nr. 23 (2007-2008) *Språk bygger broer*, med flere tiltak for bedre språkopplæring, ble lagt fram 23. mai 2008.

Læreren er svært viktig for elevenes læringsutbytte. Det er derfor viktig å styrke lærerens faglige og pedagogiske kompetanse, og sikre tilstrekkelig rekruttering av lærere. Regjeringen har lagt til rette for et permanent videre- og etterutdanningstilbud for lærere og skoleledere fra og med 2009. Utdanningen bygges opp gradvis med 1250 plasser i 2009. Fra og med 2011 vil utdanningen være fullt ut innfaset med 2500 plasser. Det er i budsjettet for 2009 innført ettergivelse av utdanningsgjeld for låntakere som har fullført visse lærerutdanninger.

Det ble sommeren 2007 sendt ut forslag på høring om endring av kompetanseforskriften ved ansettelse av lærere. Endringene, som ble fastsatt 4. mars 2008 med virkning fra 1. august 2008, innebærer skjerpede krav til kompetanse for å bli tilsatt for å undervise på 1. trinn og for å bli tilsatt for å undervise på 8.-10. trinn i norsk, matematikk eller engelsk.

Regjeringen har lagt fram en stortingsmelding om ny lærerutdanning, jf St.meld. nr. 11 (2008-2009) *Læreren, rollen og utdanningen*. Gjennom mer spesialisering, et nytt og utvidet pedagogikkfag og bedre veiledning og oppfølging av nye lærere, skal flere bli bedre rustet til å gjøre jobben i klasserommene.

Norge vil stå overfor en rekke utfordringer knyttet til fremtidige endringer i arbeidsmarkedet. Teknologisk utvikling, mobilitet, demografiske endringer og økende krav til kompetanse er bare noen av de utfordringene en god fag- og yrkesopplæring må forholde seg til. Det er derfor viktig med en fag- og yrkesopplæring som er attraktiv og av høy kvalitet. Regjeringen fremmet 12. juni 2009 St.meld. nr. 44 (2008 2009),

Utdanningslinja. Stortingsmeldingen vurderer Norges samlede kompetansebehov, drøfter strategiske utfordringer og foreslår tiltak i grenseflaten mellom utdanning, arbeids- og samfunnsliv. Til grunn for meldingen ligger blant annet NOU 2008:18 *Fagopplæring for framtida*, NOU 2007: *Studieforbund – læring for livet* og NOU 2008:3 *Sett under ett – Ny struktur i høyere utdanning.*

Regjeringen understreker at det er nødvendig med et bredt syn på læring og kunnskap, og vil bidra til større variasjon i læringsformer og læringsarenaer.

Kunnskapsdepartementet har også forsterket arbeidet med å gjøre kunst og kultur til en del av skolehverdagen gjennom opprettelse av et nytt nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen og utarbeiding av strategiplanen "Skapende læring" våren 2007. Det nasjonale senteret er sentralt i arbeidet med å følge opp strategiplanen. Videre samarbeider Kultur- og kirke departementet og Kunnskapsdepartementet om videreutvikling av Den kulturelle skolesekken jf. St.meld. nr. 8 (2007-2008) *Kulturell skulesekk for framtida*. Fra høsten 2008 er ordningen utvidet til videregående skole.

Norsk skole skal være en inkluderende skole. For å sikre at alle elever uansett funksjonsevne og bakgrunn skal kunne nå sine mål i skolen, vil regjeringen gjennomgå systemet for spesialpedagogisk støtte. Våren 2007 ble det satt ned et offentlig utvalg som skal vurdere behovet for forbedringer innen dette området. Utvalget legger fram sin innstilling 1. juli 2009.

- *at tilpasset lese- og skriveopplæring skal starte i første klasse*

Innført med iverksetting av Kunnskapsløftet fra høsten 2006, der nye læreplaner sikrer at de som nå starter på 1. trinn skal få lese- og skriveopplæring fra første dag. I tillegg har læreplanene med klare mål for hva elevene skal mestre på de ulike trinn.

Obligatoriske kartleggingsprøver i lesing og tallforståelse er innført på 2. trinn, og læreplan i norsk er revidert og fastsatt sommeren 2008 med forsterket vekt på leseopplæring. Det er i tillegg bevilget 30 millioner kroner til utvikling av materiell og kompetanseutvikling i lesing, særlig for kommuner med dårlig resultater på nasjonale prøver. Det er besluttet å opprette et nasjonalt ressurscenter for skriveopplæring og skriveforskning, som er lokalisert til Høgskolen i Sør-Trøndelag. Det planlegges åpning i september 2009.

Regjeringen vil i 2009 bidra til å rette oppmerksomhet, ressurser og kunnskap inn mot tidlig innsats. Gjennom en ny bestemmelse i opplæringsloven om plikt til tidlig innsats vil kommunene få ansvar for å styrke opplæringen i lesing og regning på 1.-4. trinn. Dette vil innebære 1 milliard kroner til flere lærere og annet fagpersonell i 2010.

- *styrke opplæringen med flere undervisningstimer i grunnskolen. Lengden på skoledagen skal trappes opp til 28 undervisningstimer i uka på barnetrinnet*

Fra høsten 2008 er timetallet økt med til sammen 5 uketimer à 60 minutter fordelt på 1.-4. trinn. Av de fem timene går to timer til norsk, to timer til matematikk og en time til engelsk. Fra høsten 2009 blir skoledagen ytterligere utvidet med to uketimer til fysisk aktivitet på barnetrinnet. Dette skal gi grunnlag for en mer variert skoledag og bedre læringsutbytte for elevene.

- *innføre en ordning med frukt og grønt i skolen og legge til rette for forsøksordninger med skolemat*

Høsten 2007 ble det innført en ordning med gratis frukt og grønt i ungdomsskolen (8-10 trinn) og i kombinerte skoler (1-10 trinn). I 2007 og 2008 ble det også bevilget til sammen 43 millioner kroner til forsøk med ny skoledag, hvor en del av midlene gikk til skolematforsøk. Skoleeiers plikt til å gi elevene frukt og grønt er nå lovfestet. Plikten omfatter ungdomskoleelever og kombinerte skoler.

- *elevene skal få delta i elevbedrifter, oppsøke læringsarenaer utenfor skoleporten og ha entreprenørskap inn som en del av grunnopplæringen i skolen*

Det ble innført nytt programfag i entreprenørskap og bedriftsutvikling i videregående opplæring fra høsten 2007. Det er utarbeidet en strategiplan for entreprenørskap i utdanningen (2004-2008). Evaluering av strategien ble forelagt 1. september 2008..

Satsingen følges opp med ny handlingsplan for entreprenørskap i utdanningen som skal legges frem i 2009. Planen vil ha hovedfokus på høyere utdanning samt videreføre og vurdere utvidelse av tiltak rettet mot grunnopplæringen.

Entreprenørskap er også ivaretatt i fagplaner i Kunnskapsløftet. Gjennom organisasjonen Ungt entreprenørskap som støttes av flere departementer får elever og studenter anledning til å delta i ungdomsbedrifter.

- *styrke samarbeidet mellom ungdomsskolen og den videregående skole, blant annet for å forebygge at elever dropper ut av videregående skole*

Gjennomgående læreplaner er innført med reformen Kunnskapsløftet. Faget utdanningsvalg er innført som obligatorisk fag på ungdomstrinnet fra og med høsten 2008. Opplæringen i faget skal gi elevene erfaring med innhold, oppgaver og arbeidsmåter i ulike utdanningsprogram i videregående opplæring og aktuelle yrker. Dette innebærer blant annet at 60 prosent av faget skal være aktiviteter forankret i kompetansemål i utdanningsprogram i videregående opplæring. Utprøvingen kan foregå både i skole og arbeidsliv. Utdanningsvalg åpner for økt samarbeid mellom utdanningsnivåene. Det er også fastsatt retningslinjer for at elever på ungdomstrinnet kan ta fag fra videregående opplæring. Gjennom programmet "Kunnskapsløftet – fra ord til handling" er det i 2007 og 2008 tildelt midler til tidlig innsats og gjennomføring i videregående opplæring.

Fra 1. januar 2009 ble "Foreldreutvalget for grunnskolen" mandat utvidet til også å gjelde for det første året i videregående skole. Dette medfører en navneendring til "Foreldreutvalget for grunnsopplæringen". Det utvidede mandatet skal blant annet bidra til å motvirke frafall i videregående skole.

Departementet har sendt på høring et forslag om at det skal føres fravær på vitnemålet fra grunnskolen. Dette vil gi større muligheter til å følge opp elever i videregående opplæring som står i fare for å avbryte opplæringen.

I løpet av høsten 2009 vil det bli satt i gang tiltak for å følge opp elever med svake resultat fra kartleggingsprøver på videregående trinn 1.

- *det skal ansettes flere lærere i skolen for å gi elevene bedre oppfølging. Kontaktlærere skal ikke ha ansvar for mer enn 15 elever i grunnskolen*

Det er lagt til rette for ansettelse av flere lærere gjennom styrkingen av kommuneøkonomien. Siden regjeringen tok over i 2005 har det blitt 4000 flere lærere og over 2500 flere lærerårsverk i ordinær grunnskole. Skoleåret 2005/2006 var gruppestørrelsen 14,03 elever per lærerårsverk. Skoleåret 2008/2009 er den på 13,70. Det er en nedgang på 2,4 prosentpoeng. Gjennom en ny bestemmelse i opplæringsloven om plikt til tidlig innsats vil kommunene få ansvar for å styrke opplæringen i lesing og regning på 1.-4. trinn. Dette vil innebære en 1 milliarder til flere lærere og annet fagpersonell i 2010.

- *videreføre og forsterke utlånsordningen for oppussing av skolebygg*

I statsbudsjettet for 2006 ble investeringsrammen økt med 3 milliarder kroner, og i statsbudsjettet for 2007 ble det vedtatt å utvide rammen med ytterligere 2 milliarder kroner. Det betyr at opprinnelig ramme på 15 milliarder kroner ble innfaset to år tidligere enn planlagt.

I budsjettet for 2009 ble det etablert en ny åtteårig rentekompensasjonsordning for skolebygg og svømmeanlegg med en ramme på 15 milliarder kroner. I statsbudsjettet for 2009 ble det vedtatt at 2 milliarder kroner av investeringsrammen skulle fases inn dette året. Investeringsrammen ble økt med ytterligere 1 milliard kroner i Regjeringens tiltakspakke, slik at samlet investeringsramme for 2009 er på 3 milliarder kroner.

- *alle lærere og elever skal ha tilgang til PC og internett*

PC-dekningen i grunnsopplæringen er 3,4 elever per PC i grunnskolen og i videregående opplæring nærmer man seg én elev per PC. Regjeringen har bidratt til at målet kan nås gjennom styrking av kommuneøkonomien. Det er gitt offentlig støtte til utbygging av bredbånd.

- *gjennomgå regelverk og støtteordninger for private skoler for å stramme inn utbredelsen av private skoler som ikke utgjør et religiøst eller pedagogisk alternativ til den offentlige skolen*

Regjeringen har strammet inn utbredelsen av private skoler etter innføringen av den såkalte "frysloven". Resultatet er at den ukontrollerte veksten er stoppet. Ny privatskolelov er vedtatt gjennom et forlik mellom regjeringspartiene og KrF.

- *gjennomgå den kristne formålsparagrafen i opplæringsloven*

Regjeringen fremmet i 2008 to odeltingsproposisjoner om formålet med opplæringen og barnehagen (jf. Ot.prp nr. 46 og 47 (2007–2008)). Gjennom et bredt forlik med alle partier i Stortinget ble det vedtatt en formålsparagraf som er tilpasset dagens samfunn og som inkluderer alle og fremmer respekt for hverandre.

- *ikke innføre obligatorisk 2. fremmedspråk i ungdomsskolen*

Elever på ungdomstrinnet kan som alternativ til 2. fremmedspråk velge fordypning i norsk, engelsk eller samisk. For elever som ønsker å prøve ut sine praktiske ferdigheter vil regjeringen gjennomføre forsøk med et nytt praktisk fag på ungdomsskolen som heter "arbeidslivsfaget". Det nye faget vil i forsøksperioden sidestilles med de nåværende valgalternativene til 2. fremmedspråk.

- *oppretholde en desentralisert skolestruktur*

Styrkingen av kommuneøkonomien har vært et viktig bidrag til å opprettholde en desentralisert skolestruktur.

- *leirskoler skal være gratis. Tilskudd til vertskommuner for leirskoler skal opprettholdes*

Tilskuddene er videreført.

- *iverksette tiltak for å styrke kvaliteten og redusere prisen i skolefritidsordningen*

Det øremerkede statstilskuddet til skolefritidsordningen ble fjernet under Bondevik II-regjeringen. Regjeringen har styrket kommuneøkonomien, slik at kommunene skal ha rom til å satse på skolefritidsordningen. I tillegg har regjeringen økt antall timer i skolen, noe som reduserer behovet for timer i SFO.

Regjeringen har videre økt foreldrefradraget på skatten fra 2008, som også gjelder for skolefritidsordningen. I statsbudsjettet for 2008 økte fradraget fra 5000 til 15000 pr barn utover det første. Det gir en skattelette på kroner 2800 kroner for en tobarnsfamilie med over 40 000 kroner i utgifter til barnepass i året. En familie med tre barn og årlige utgifter på 55 000 kroner vil spare 5600 kroner i skatt.

- *særlig styrke realfagene gjennom hele utdanningsløpet og øke innsatsen for å rekruttere elever til disse fagene*

Regjeringen har styrket satsingen på realfag gjennom strategiplanen "Et felles løft for realfagene". Her presenteres ulike tiltak for å styrke realfagene i grunnskolen og barnehagen, styrke lærerkompetanse og lærerutdanning, utviklingen i realfagene i høyere utdanning og forskning osv. Strategiplanen løper ut i 2009. Regjeringen har begynt arbeidet med å involvere arbeidslivet, utdanningsaktører og flere i planleggingen av en ny satsing på realfag for perioden 2009 - 2012. I stortingsmeldingen om Utdanningslinja varsler regjeringen fortsatt satsing på realfag gjennomgående i hele utdanningsløpet.

- *alle elever som har gjennomført 13 års skolegang skal oppnå generell studiekompetanse*

Forskrift om opptak til universiteter og høyskoler er endret fra og med høsten 2007, hvilket innebærer at institusjoner "kan ta opp søkere som ikke oppfyller kravene til generell studiekompetanse til spesielt tilrettelagt ingeniørutdanning. Det forutsettes at søkerne har relevant fagbrev". Samtidig inviteres institusjonene til å søke om frivillig forsøk med opptak til andre relevante studier med grunnlag i fagutdanning.

- *innføre gratis læremidler for elever i videregående opplæring*

Høsten 2007 og 2008 ble gratis læremidler innført for henholdsvis andre og tredje trinn i videregående opplæring. I 2007 ble det bevilget 370 millioner kroner, mens i 2008 bevilges 223 millioner kroner til innføringen. I 2009 er det bevilget 381 millioner kroner til innføring av gratis læremidler for første trinn i videregående opplæring. Fylkeskommunen har ansvar for at elevene får gratis lærebøker og digitale læremidler. Gjennom Statens lånekasse for utdanning blir det gitt et ikke-behovsprøvd stipend som skal bidra til å dekke kostnader elevene har til andre læremidler og individuelt utstyr.

Satsingen på digitale læremidler i videregående opplæring er ført videre i 2008. Det gjennomføres en forskningsbasert evaluering av høst 2008 – vår 2009.

- *arbeide for flere lærlingplasser i offentlig og privat sektor og øke lærlingtilskuddet*

Kunnskapsdepartementet har gjennomført "nasjonal dugnad" for å øke antall læreplasser. Det er videre sendt brev til alle kommuner og helseforetak med anmodning om at de tar imot flere lærlinger. Departementet har også skrevet til egne underliggende virksomheter med oppfordring om å ta inn lærlinger. Det er nedsatt et offentlig utvalg som skal vurdere fag- og yrkesopplæringen, spesielt med tanke på fremtidens arbeidsmarked og kunnskapsbehov. Innstillingen er fulgt opp i St.meld. nr. 44 (2008–2009) *Utdanningslinja*. Gjennom regjeringens tiltakspakke for å stimulere økonomien, er satsene for lærlingtilskuddet økt i 2009. Formålet er å stimulere til at bedrifter fortsatt skal kunne ta inn lærlinger også når markedskonjunktorene er svake.

- *øke andelen som fullfører videregående opplæring, blant annet ved å gi flere tilbud om lærekontrakter der hele opplæringen foregår i virksomheten*

Flere tiltak er igangsatt for å øke andelen som fullfører videregående opplæring. Dette dreier seg både om generelle tiltak på grunnskolens område og mer spesifikke tiltak innen videregående opplæring. Tiltak som omhandler styrking av grunnleggende ferdigheter og økt læringsutbytte fra grunnskolen er sentralt for å øke muligheten for gjennomføring av videregående opplæring. Satsing på utdannings- og yrkesrådgivning vil sikre bedre utdanningsvalg, - som igjen reduserer feilvalg og omvalg. Innenfor fag- og yrkesopplæring er utprøving av praksisbrevet et tiltak hvor hele opplæringen skal foregå i lærebedrift. I tillegg vil det bli gjennomført en egen satsning på elever med svake resultater fra kartleggingsprøver på videregående trinn 1. Formålet er å stimulere flere til gjennomføring av videregående opplæring og hindre frafall.

- *videreutvikle lærekandidatordningen*

For å bidra til økt gjennomføring i videregående opplæring vil regjeringen gi flere mulighet til å ta mer av opplæringen ute i en bedrift. Fra høsten 2007 ble det satt i gang forsøk i tre fylker med videreutvikling av lærekandidatordningen gjennom etablering av en ordning med praksisbrev. Ordningen med praksisbrev kan nå tas i bruk i alle fylker som ønsker det. I forbindelse med behandlingen av revidert nasjonalbudsjett våren 2007, ble målgruppen for tilskudd til bedrifter som tar inn lærlinger med særskilte behov, (kap. 225, post 70) utvidet til å gjelde lærekandidater og kandidater som omfattes av forsøksordningen med praksisbrev. Tilskuddet ble i 2009 økt med 10 millioner kroner i regjeringens tiltakspakke.

- *gjennomgå regelverk og rutiner med sikte på å styrke elevmedvirkningen i opplæring og skoledrift*

Lov og forskrifter er gjennomgått sammen med Elevorganisasjonen. Elevmedbestemmelse og viktigheten av dette er klart nedfelt i Kunnskapsløftet - gjennom den generelle delen av læreplanen, prinsipper for opplæringen og ikke minst læringsplakaten.

Det er gitt støtte til Elevorganisasjonen for å skolere elever i elevrådsarbeid, og for å øke innsatsen til elevene når det gjelder medbestemmelse i skolen. Det er også gitt støtte til skolering av elever for å kunne delta i og ta ansvar for skolemiljøutvalg. Videre har Elevorganisasjonen fått støtte til et inspirasjonshefte for elevmedvirkning og til å gjennomføre en undersøkelse der en skal se på kvaliteten i elevrådsarbeid i skolen.

- *styrke rådgivningstjenesten*

Regjeringen bevilget i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2007 15 millioner kroner til å styrke rådgivningen i videregående skole, samt støtte opprettelse av

karrieresenter i fylkene. For 2008 er tiltaket med økte ressurser til rådgiving i videregående opplæring spesielt rettet mot ungdomstrinnet videreført gjennom at fylkeskommunenes rammer er økt med til sammen 27,5 millioner kroner. I tillegg ble det fra 2007 bevilget 10 millioner kroner til partnerskap for karriereveiledning i alle fylkeskommuner. Bevilgningen ble økt med ytterligere 17 millioner kroner i 2009. Det er etablert partnerskap for karriereveiledning i alle fylkeskommuner.

Det er gjort endringer i forskrift til opplæringsloven som tydeliggjør elevens rett til rådgivning. Endringene innebærer blant annet en deling av rådgivningen mellom sosialfaglig rådgivning og utdannings- og yrkesrådgivning. Høringsforslaget inneholder også veiledende kompetansebeskrivelser for rådgivere.

- *prøve ut nye evaluerings- og eksamensformer*

Regjeringen har satt i gang et omfattende arbeid for å styrke elevvurderingen. Det er sendt på høring forslag til nye forskrifter om vurdering, og i perioden høsten 2007 til våren 2009 har mange skoler deltatt i utprøving av kjennetegn på måloppnåelse. Kunnskapsdepartementet har bedt Utdanningsdirektoratet vurdere alternative eksamensformer.

- *sikre landslinjene stabil og langsiktig statlig finansiering*

Tilskuddet er videreført som øremerket.

- *gi elevene tilgang på lærebøker i begge målformer, til samme tid og pris*

I opplæringslova med tilhørende forskrift er det et vilkår at lærebøker skal foreligge i begge målformer, til samme tid og med samme pris. Utdanningsdirektoratet har etablert et forum for nynorsk i skolen. KD har innført nye rutiner for å følge fylkeskommunenes oppfølging av ansvaret for å sikre tilgang på læremidler. De fylkeskommunene som undersøkelsen gir spesiell grunn til å være bekymret over vil følges opp særskilt.

- *øke borteboerstipendet*

Bostipendet som gis gjennom Lånekassen til elever i videregående opplæring som ikke bor hjemme har i likhet med øvrige støttesatser blitt prisjustert i tråd med konsumprisindeksen fra og med skoleåret 2007-08. I skoleåret 2006-07 var stipendet på 3 450 kroner per måned. For skoleåret 2009-2010 er satsen 3 710 kroner per måned.

Regjeringen har prioritert å prisjustere samtlige satser for å opprettholde kjøpekraften til elever og studenter fremfor å heve bostipendet særskilt

- *sammenfatte allerede eksisterende forskning, og iverksette ny forskning om morsmålsopplæringen slik at en kan få større innsikt i denne språkopplæringens effekt og betydning*

Det utarbeidet en rapport fra NOVA på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet som gjennomgår forskningen på dette området. Fra høsten 2007 ble det innført nye læreplaner i grunnleggende norsk og morsmål for minoritetsspråklige elever. De nye læreplanene er nivåbaserte og gjelder for elever med ulik alder og erfaringsbakgrunn. De erstatter tidligere læreplaner i norsk som andrespråk og morsmål. St.meld. nr. 23 (2007-2008) *Språk bygger broer*, som ble lagt fram våren 2008, inneholder flere tiltak for bedre språkopplæring. Det er satt ned et offentlig utvalg som skal se opplæringstilbudet til minoritetsspråklige barn, unge og voksne i Norge i en helhetlig sammenheng og som skal vurdere alle sider ved opplæringstilbudet til disse gruppene. Det er innført rett til særskilt språkopplæring for minoritetsspråklige elever i videregående opplæring.

- *dagens system for nasjonal kvalitetsvurdering vil bli foreslått endret*

Nye nasjonale prøver ble innført fra høsten 2007 i 5. og 8. trinn i regning og i lesing på engelsk og norsk. Prøvene skal avholdes årlig. Prøveresultatene gjøres tilgjengelig for elever, foreldre, lærere og skoleeier. Resultatene publiseres på kommunenivå på Skoleporten. Det er også innført obligatoriske kartleggingsprøver i lesing og regning på 2. trinn. Videre er det besluttet å innføre obligatorisk kartlegging i lesing også på 1. og 3. trinn. I tillegg blir det obligatoriske kartleggingsprøver i regning på 1. trinn i videregående opplæring fra høsten 2009 og i lesing fra høsten 2010. Utdanningsdirektoratet utarbeider i tillegg andre frivillige prøver som kommuner og skoler kan benytte seg av.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *styrke språkopplæringen*

Språk er det viktigste verktøyet skolen kan gi barn og unge for læring og identitetsbygging. Regjeringen har derfor lagt fram en egen stortingsmelding om språk. I meldingen foreslår Regjeringen tiltak for bedre rekruttering til språkfag, styrking av leseopplæringen og bedre språkopplæring for minoritetsspråklige.

- *motarbeide kommersialisering av undervisningssektoren*

Regjeringen ønsker å skjerme elevene i størst mulig grad mot uønsket reklame og påvirkning og vedtok en lovendring i privatskoleloven og opplæringsloven med virkning fra 1. august 2007. Skoleeier skal sørge for at elevene ikke blir utsatt for reklame som er egnet til å skape kommersielt press eller som i stor grad kan påvirke holdninger, atferd og verdier, blant annet på skolens område, i lærebøker og i andre læremidler som blir brukt i opplæringen. Det arbeides nå med å lage en veileder som skal være til hjelp ved praktiseringen av disse lovbestemmelsene.

- *RLE-faget*

Regjeringen har fremmet forslag til endringer i opplæringsloven § 2-3a og 2-4, jf. ot.prp. nr. 54 (2007-2008). Endringene ble vedtatt i juni 2008. Lovendringen gjelder nødvendige endringer i bestemmelsen om faget Religion, livssyn og etikk i grunnskolen og i bestemmelsen om rett til fritak fra aktiviteter med mer i opplæringen. Endringene er en nødvendig oppfølging for å bringe faget i samsvar med menneskerettighetene etter dom i Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) om at fagets rammer i lov og læreplan krenket den Europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK). EMK er overordnet norsk lovgivning. Departementet har fastsatt ny læreplan i faget, som nå har navnet RLE.

Etter- og videreutdanning

Regjeringen har i St.meld. nr. 44 *Utdanningslinja* lagt vekt på en satsning på etter- og videreutdanning. Det er viktig at voksne deltar i læringsaktiviteter i det daglige arbeidet og gjennom etter- og videreutdanning. Følgende tiltak er foreslått i den nye stortingsmeldingen om dette:

- styrke Norgesuniversitetet som knutepunkt mellom utdanning og arbeidsliv på etter- og videreutdanningsområdet
- ta initiativ til en diskusjon om rammevilkårene for etter- og videreutdanning gjennom Nasjonalt kompetanseforum
- utvikle tiltak som kan bidra til at eldre arbeidstakere med lav utdanning deltar mer i kompetanseutvikling og læring i arbeidslivet
- sette i gang en utredning av en norsk ordning med et nettverk av kompetansetillitsvalgte eller tilsvarende
- i samarbeid med Nærings- og handelsdepartementet, vurdere tiltak som kan bidra til å styrke små og mellomstore bedrifters arbeid med kompetanseutvikling

Videre har regjeringen varslet at den vil opprette et nasjonalt senter for karriereveiledning.

Regjeringen har i tillegg satset betydelig på kompetansetiltak både for lærere og førskolepersonell. Regjeringen satte i 2006 ned et offentlig utvalg (Tronutvalget), som skulle se på hvilken rolle studieforbundene har for den enkelte, for arbeidslivet og for samfunnet. Utvalgets innstilling NOU 2007:11 *Studieforbund – læring for livet*, ble overlevert Kunnskapsdepartementet høsten 2007. Med bakgrunn i innstillingen har regjeringen lagt fram forslag til ny lov om voksenopplæring, jf. Ot.prp nr. 87 (2008–2009). Regjeringen tar sikte på at ny lov og forskrift kan tre i kraft fra 1. januar 2010.

- *utvikle permisjonsordninger og bidra til bedre mulighet til opplæring på arbeidsplassen*

Den livslange læringen finner sted på mange arenaer. Regjeringen ønsker å videreutvikle de uformelle læringsarenaene, og fremme utdannings- og opplæringstilbud som er tilpasset den enkeltes behov og livssituasjon.

Program for basiskompetanse i arbeidslivet (BKA) ble etablert i 2006 med en bevilgning på 24,5 millioner kroner, en økning på 10 millioner kroner i forhold til Bondevik-regjeringens forslag til budsjett. I budsjettet for 2009 ble det bevilget 38,6 millioner kroner. Programmet er spesielt viktig i økonomiske nedgangstider, og det har vært stor pågang fra virksomheter om støtte. Derfor har BKA blitt ytterligere styrket i 2009, først med 20 millioner kroner i forbindelse med regjeringens tiltakspakke og deretter med 20 millioner kroner i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2009. Per mai 2009 er det gitt støtte til 337 prosjekter og over 5600 arbeidstakere og arbeidssøkere har gjennomført opplæring.

I stortingsmeldingen om Utdanningslinja varsles en utredning av en norsk ordning med nettverk av komeptansetillitsvalgte. Dette er et tiltak som skal bidra til at flere motiveres til å ta nødvendig etter- og videreutdanning også i tilknytning til arbeidsplassen.

- *arbeide for finansieringsordning for etter- og videreutdanning med finansiering både fra arbeidsgiver, arbeidstaker og myndigheter*

Nye utredninger er til nå ikke bestemt igangsatt.

- *vurdere å fjerne aldersgrensen for rett til videregående opplæring*

Retten til videregående opplæring er utvidet for voksne og trådte i kraft fra 1. august 2008. Den utvidede retten innebærer at de som ikke har benyttet seg av retten til videregående opplæring som ungdom, får rett fra og med det året de fyller 25 år. Det ble bevilget 21 millioner til tiltaket i 2008.

- *arbeide for at voksne med rett til fornyet grunnskoleopplæring får denne retten oppfylt*

Det fremgår av opplæringsloven § 4A-1 at voksne som har behov for fornyet grunnskoleopplæring, har rett til dette. Likevel har det i noen tilfeller vært uklart om regelverket er tilstrekkelig forstått.

Kunnskapsdepartementet har satt i verk tiltak for å nå bedre ut til voksne med svake grunnleggende ferdigheter, og har blant annet gitt Vox (Nasjonalt senter for læring i arbeidslivet) i oppdrag å styrke arbeidet rettet mot motivering av voksne med svake grunnleggende ferdigheter, og å utvikle nye metoder for informasjon som kan nå målgruppen bedre. Dette arbeidet er i gang.

Det er et mål for regjeringen at grunnopplæringen for voksne skal få en tydeligere prioritering. Spesielt viktig er det å få fram kunnskap om hvordan regelverket fungerer

i praksis. Departementet har derfor tydeliggjort oppgave- og ansvarsfordelingen mellom Utdanningsdirektoratet og Vox når det gjelder grunnopplæring for voksne etter opplæringsloven. Det er besluttet at det skal overføres ressurser tilsvarende ni årsverk fra Vox til Utdanningsdirektoratet over en toårsperiode, jf. Budsjett-Innst. S. nr. 12 (2008–2009).

I St.meld.ing nr. 44 (2008-2009) om utdanningslinja varsler regjeringen følgende tiltak knuttet til fornyet grunnopplæring for voksne:

- bedre forståelsen for voksnes rett til grunnleggende ferdigheter og styrke tilsynet på dette området
- styrke informasjonsarbeidet overfor voksne om deres rettigheter
- arbeide for at flere blir motivert til å ta opplæring i grunnleggende ferdigheter
- sette i gang et arbeid med sikte på å innføre en rett til opplæring i grunnleggende ferdigheter for voksne som har behov for det, i kombinasjon med videregående opplæring
- sette i gang et informasjonsprosjekt for at flere voksne med rett til grunnopplæring blir kjent med rettigheter og muligheter for formell opplæring
- synliggjøre gode modeller for fleksibel grunnopplæring for voksne
- vurdere om voksne over 25 år som ikke tidligere har *bestått* videregående opplæring, bør ha rett til slik opplæring

- *styrke informasjonsarbeidet, slik at flere blir kjent med sine muligheter for etter- og videreutdanning*

For å nå ut til voksne i arbeidslivet med behov for opplæring i grunnleggende ferdigheter ble *Program for basiskompetanse i arbeidslivet* etablert i 2006. Samme år tok departementet initiativ til en samarbeidsavtale mellom Arbeids- og inkluderingsdepartementet og KS for å sikre samarbeid mellom de lokale NAV-kontorene og kommunesektoren om opplæring som tiltak for arbeidssøkere. Begge disse tiltakene er målrettet mot grupper av voksne som ikke godt nok fanges opp av kommunenes tiltak. Vox har i tilknytning til *Program for basiskompetanse i arbeidslivet* i oppdrag å styrke motivasjonsarbeidet mot voksne med svake grunnleggende ferdigheter og å utvikle nye metoder for informasjon som kan nå målgruppen bedre. Dette arbeidet pågår. Som et eksempel kan nevnes et spredningsprosjekt som nå settes i gang spesielt rettet mot unge voksne som har falt ut av arbeidsmarked og utdanning. I stortingsmeldingen Utdanningslinja fremmer regjeringen forslag om å styrke dette informasjonsarbeidet ytterligere.

- *styrke retten til å få prøvet egen realkompetanse*

Mange voksne har opparbeidet seg kompetanse i arbeidslivet som ikke er dokumentert gjennom vitnemål eller andre formelle sertifikater. For at den enkelte voksne skal kunne få uttelling for denne kompetansen og for at samfunnet skal kunne utnytte den

best mulig, er det viktig å ha et effektivt system for realkompetansevurdering som er forutsigbart for alle parter, og enkelt å bruke og administrere.

Realkompetansevurdering er også et viktig virkemiddel for å oppnå sosial utjevning. OECD har i 2007 gjort en analyse av den norske ordningen for realkompetansevurdering og er positiv i sin omtale av ordningen, men påpeker at det gjenstår utfordringer med å sikre en enhetlig praksis. Regjeringen foreslår i St.meld. nr. 44 (2008 – 2009) *Utdanningslinja*, å utrede tiltak for bedre samordning og en mer enhetlig praksis for realkompetansevurdering.

- *øke den offentlige støtten til voksenopplæring*

Bevilgningen til studieforbund ble økt med 58 millioner kroner i 2007 i forhold til saldert budsjett 2006 og innebar at studieforbundene kunne holde samme aktivitetsnivå som i 2005. Bevilgningene ble videreført i 2008 og 2009. Tilskuddet utgjør om lag 174 millioner kroner i 2009.

I budsjettet for 2009 er det foreslått å etablere en egen tilskuddsordning til fagskoleutdanning innenfor helse- og sosialfag. Samtidig som det foreslås å bruke 25 millioner kroner fra Kompetanseløftet 2015 til formålet, styrkes ordningen med 25 millioner kroner med virkning fra annet halvår 2009.. Fra 2010 vil tilskuddet utgjøre i alt 75 millioner kroner. Med dette tas et samlet grep for å styrke kapasiteten i helsefagskolene.

Regjeringen styrker fagskolene i forbindelse med St. meld. nr. 44 (2008–2009) *Utdanningslinja*. I meldingen varsles det at regjeringen vil:

- styrke de offentlige godkjente fagskolene med om lag 15 millioner kroner i 2009.
- sikre fagskolestudentenes mulighet til mobilitet når ansvaret for fagskolene overføres til fylkeskommunene
- opprette et råd for fagskolene
- gi kandidater som har fullført en toårig fagskoleutdanning, generell studiekompetanse under forutsetning av at kravet til norsk er oppfylt
- styrke statistikk og kunnskapsgrunnlag for å bidra til en positiv utvikling for fagskolene
- utrede om det bør innføres et system med fagskolepoeng i forbindelse med arbeidet med et nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk

Høyere utdanning

Universiteter og høyskoler er bærebjelker for utviklingen av kunnskapssamfunnet. Gjennom forskning og utdanning er sektoren produsenter av kunnskap og kompetanse. Regjeringens mål er at det skal være lik rett til utdanning. Derfor er det viktig å sikre en studiefinansiering som gjør det mulig å studere på heltid.

Regjeringen vil sikre frie og uavhengige universiteter og høyskoler som kan drive forskning og gi studentene forskningsbasert undervisning. Regjeringen foreslo lovfesting av individuell akademisk frihet i Ot.prp. nr. 67 (2006-2007) av 1. juni 2007. Denne ble vedtatt av Odelstinget 8. november 2007. Finansieringssystemet for universitetene og høyskolene er utformet slik at resultater fra forskning og undervisning gir uttelling.

Regjeringen bevilget i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2009 midler til å etablere om lag 3800 studieplasser ved universiteter og høyskoler. Dette for å dekke behovet for, og etterspørselen etter, høyere utdanning. Samfunnet trenger flere arbeidstakere med høy kompetanse, og en høyt utdannet befolkning vil skape flere arbeidsplasser. I tillegg vil flere studieplasser være et sentralt tiltak for å motvirke den forventede økningen i arbeidsledigheten. Sammen med en kraftig vekst i årskullene som normalt søker seg til høyere utdanning og økt andel som søker seg til høyere utdanning er økt kapasitet ved høyere utdanningsinstitusjoner et svært viktig tiltak.

- *at universitetene og høyskolene har en styringsstruktur og finansiering som legger til rette for uavhengig og god undervisning og forskning*

Regjeringen har økt grunnbevilgningene til universiteter og høyskoler i budsjettet for 2009. I nysalderingen av budsjettet for 2008 ble det dessuten tilført 160 millioner kroner til universiteter og høyskoler, hvorav 80 millioner kroner er videreført i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2009. Grunnbevilgningene gir institusjonene muligheter til å følge sine strategiske mål innenfor undervisning og forskning.

Kunnskapsdepartementet har i St. meld. nr. 7 (2007-2008) varslet at finansieringssystemet for universiteter og høyskoler skal evalueres i 2009. Finansieringssystemet har virket i sin nåværende form siden 2003 og det er behov for å se på effektene av systemet og vurdere eventuelle endringer. Spesielt er regjeringen opptatt av at finansieringssystemet skal fremme samarbeid mellom universiteter og høyskoler, og med forskningsinstitutter og næringsliv. Resultatene av evalueringen vil bli presentert i budsjettet for 2010.

- *styrke det regionale universitets- og høyskolesystemet og internasjonale samarbeidsordninger*

Et offentlig utvalg (Stjernø-utvalget) leverte sin innstilling 22. januar 2008 og har gitt tilråding om blant annet om institusjonsstruktur i høyere utdanning i lys av samfunnsbehov. Mandatet var blant annet å sikre god regional balanse i studietilbud og kompetanse.

Regjeringen vil ikke følge utvalgets forslag om omfattende strukturendringer i sektoren, men vil vurdere tiltak for å øke arbeidsdeling og samarbeid mellom institusjoner, styrke profesjonsutdanningene og beholde og klargjøre krav til universitetsakkreditering.

For å styrke utdanningsforskning som forskningsfelt igangsettes et nytt utdanningsforskningsprogram i 2008. En viktig strategisk prioritering for programmet er å stimulere til bedre forskning når det gjelder resultater og effekter av tiltak, satsinger og reformer. Programmet vil vare i ti år og forventes å styrke utdanningsforskningen bl.a. ved de regionale høyskolene.

Med St.meld. nr. 44 (2008–2009) *Utdanningslinja* har regjeringen i gang et omfattende strategiarbeid ved universiteter og høyskoler om samarbeid med arbeidslivet for å utvikle mer relevante utdanninger. Institusjonene skal ha en varig dialog med arbeidslivet om utvikling av gradsutdanninger pluss etter- og videreutdanning både når det gjelder innhold og fleksibilitet. Det skal settes spesielt fokus på hvordan bachelorgraden kan styrkes.

Deltakelsen i EUs 7. rammeprogram for forskning og EUs program for livslang læring, som dekker alle utdanningsnivåer og -typer, er vel etablert, og det arbeides nå med planlegging for deltakelse i fase to av Erasmus Mundus, et program med felles europeiske grader og stipendordning for studenter fra land utenfor EØS-området. Regjeringen arbeider også aktivt for å utvikle bilateralt samarbeid med land utenom Europa. Eksempler på dette er Program for samarbeid i høyere utdanning mellom Norge og Nord-Amerika 2008-2011 og samarbeidsavtaler med land som India, Argentina, Brasil og Chile.

- *vurdere nivået på bevilgningene til de regionale forskningsinstituttene*

De regionale forskningsinstituttene blir omfattet av nytt basisfinansieringssystem for forskningsinstituttene som ble innført fra og med budsjettet for 2009. Det nye basisfinansieringssystemet er resultatbasert, det vil si at deler av bevilgningen til instituttene avhenger av instituttens skåre på ulike indikatorer. Regjeringen lager for første gang en felles plattform for basisfinansiering av forskningsinstituttene og øker basisfinansieringen med rundt 60 millioner i 2009. De regionale instituttene konkurrerer med andre samfunnsvitenskapelige institutter om økt resultatbasert finansiering.

- *utvikle bedre finansieringssystem for å fremme desentralisert høyere utdanning*

Regjeringen la inn 16,7 millioner kroner til desentraliserte høyskoletilbud i budsjettet for 2006. Tiltaket vil gi det regionale arbeidslivet tilgang på kvalifisert arbeidskraft og sikre at så mange som mulig får tilgang til høyere utdanning uavhengig av bosted. Beløpene videreføres innenfor høyskolenes budsjetttrammer. Kunnskapsdepartementet vil i 2008 sette i gang en analyse av markedet for desentralisert utdanning, som også vil omfatte Norgesuniversitetet. I forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2009 ble det bevilget 30 millioner kroner til desentralisert utdanning og etter- og videreutdanning.

- *realisere kvalitetsreformens mål. Studentene skal støttes sterkere gjennom studiene, både faglig og finansielt. Kvalitetsreformen skal evalueres*

Antall vitenskapelige ansatte pr. student har økt vesentlig gjennom Kvalitetsreformen. Oppfølgingen av studenter har blitt bedre gjennom endrede eksamens- og evalueringsformer. Innføringen av individuelle utdanningsplaner er gjennomført. Evalueringen av kvalitetsreformen ble ferdigstilt i januar 2007. Regjeringen la 30. november 2007 fram en stortingsmelding om statusrapport for Kvalitetsreformen i høyere utdanning. Regjeringen mener hovedmålene for kvalitetsreformen fortsatt er viktige og relevante og vil holde fast ved disse for det videre arbeid med å utvikle norsk høyere utdanning og forskning. En viktig del vil være å sørge for bedre kunnskapsgrunnlag om gjennomføring av og frafall i høyere utdanning, herunder kartlegge geografiske forskjeller, jf. St.meld. nr. 44 (2008–2009) *Utdanningslinja*. Regjeringen vil følge opp institusjonenes arbeid med tett oppfølging av studentene, og tidlig innsats overfor nye studenter.

- *alle studenter som tar høyere eller lavere grad i Norge skal få tilbud om å ta deler av undervisningen i utlandet*

Antallet studenter på delstudium i utlandet har økt noe (2,6 pst) for studieåret 2007-2008 sammenlignet med en mindre nedgang året før. Regjeringen vil følge dette opp, med sikte på å både øke antallet utvekslinger ytterligere og bedre kvaliteten på utvekslingene.

Regjeringen har lagt fram en egen stortingsmelding om internasjonalisering av utdanning hvor det vektlegges at norske høyskoler og universiteter må gjøre seg mer attraktive for utenlandske studenter og institusjoner, og norske studenter må bli motivert til i større grad å velge utenlandske institusjoner av høy kvalitet

- *sikre en studiefinansiering som gjør det mulig å studere på heltid. Vi vil gjennomgå erfaringene med konverteringsordningen. Studielån og stipend må reguleres i takt med prisstigningen*

Regjeringen har prisjustert satsene utdanningsstøtteordningen hvert år. For studenter i høyere utdanning har basistøtten økt fra 80 000 kroner i 2005 til 87 600 kroner i 2009. I tillegg er perioden for foreldrestipend for studenter med barn utvidet med to uker. Muligheten for å få støtte til forsinkelse i studiet for funksjonshemmede studenter er også utvidet.

- *øke tilgangen til studentboliger*

Det ble gitt tilsagn om tilskudd til om lag 610 nye hybelenheter i 2008. I 2009 gis det tilsagn om tilskudd til om lag 1 000 nye hybelenheter. Det ble også gitt tilsagn til om lag 300 nye studentboliger i regjeringens tiltakspakke. Totalt er det blitt bevilget midler til bygging av om lag 2900 nye studentboliger under denne regjeringen.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *sikring og bevaring av universitetsmuseene*

Regjeringen la i mars 2008 frem St.meld. nr. 15 (2007–2008) Tingenes tale. Som oppfølging av denne meldingen utreder Kunnskapsdepartementet et nasjonalt digitalt universitetsmuseum (NDU). Dette vil inneholde materiale fra de fem universitetsmuseene og fra Arkeologisk museum i Stavanger. Kunnskapsdepartementet har bedt Norges forskningsråd utarbeide en nasjonal forskningssatsing rettet inn mot universitetsmuseene, til dette arbeidet er det bevilget 5 millioner kroner. Regjeringen bevilget om lag 23 millioner kroner til universitetsmuseene i 2009, knyttet til sikring og bevaring av samlingene, strategisk forskningssatsing, faglig utvikling, samt utredning av Nasjonalt Digitalt Universitetsmuseum. Arkeologisk museum i Stavanger blir universitetsmuseum fra 2009.

- *økte bevilgninger til vitenskapelig utstyr og byggeprosjekter*

På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet har Norges forskningsråd kartlagt og vurdert behov for vitenskapelig utstyr i Norge. Strategien "Verktøy for forskning" har en horisont på ti år og dokumenterer de behovene for infrastruktur som er meldt inn fra FoU-institusjonene. Internasjonale utveklingsstrekk og forholdet mellom utstyr og nasjonale forskningsprioriteringer belyses også i "Verktøy for forskning". I forskningsmeldingen foreslår regjeringen et nytt system som klargjør ansvar og prinsipper for investeringer i infrastruktur. Regjeringen skal sørge for gode rammebetingelser for forskningsinfrastruktur. En tydelig arbeidsdeling når det gjelder finansieringsansvaret for basisutstyr, infrastruktur av nasjonal karakter og internasjonal forskningsinfrastruktur er en viktig del av dette.

I tråd med Forskningsrådets forslag i *Verktøy for forskning* skal forskningsinstitusjonene ha ansvar for innkjøp av lokalt basisutstyr. Norges forskningsråd skal ha det overordnede ansvar for prioriteringer av nyinvesteringer i forskningsinfrastruktur av nasjonal eller internasjonal karakter ned til 2 millioner kroner. Store satsinger, det vil si investeringer på anslagsvis 200 millioner kroner eller mer, skal behandles særskilt, og endelig investeringsbeslutning skal tas i regjeringen, etter råd fra Forskningsrådet. Det brede, internasjonale samarbeidet om utstyr videreføres, bl.a. gjennom realisering av de felleseuropeiske ESFRI-prosjektene. Regjeringen vil også videreføre en solid og langsiktig satsing gjennom øremerking av fondsavkastning til forskningsinfrastruktur. Kapitalen i Fondet for forskning og nyskaping er økt med 6 milliarder kroner til 72 milliarder kroner fra 1. januar 2009. Avkastningen av 4 milliarder kroner av disse er øremerket forskningsinfrastruktur, noe som vil gi en avkastning på om lag 140 millioner kroner i 2010. For å bedre utstyrssituasjonen i forskningssektoren ble det i 2009 foretatt en engangsbevilgning til dette formålet på om lag 80 millioner kroner.

Formålstjenelige bygg er en forutsetning for å gjennomføre forskning og utdanning av høy kvalitet. Regjeringen setter derfor i gang bygging av nytt Odontologisk fakultet ved Universitetet i Bergen og nytt bygg for sykepleieutdanning ved Høgskolen i Oslo. Begge prosjektene vil huse utdanninger av viktige samfunnsyrker og slik støtte opp under behovene til velferdsstaten. Regjeringen vil også bevilge 8 millioner kroner for å sikre fremdrift i prosessen med lokalisering av Norges veterinærhøgskole (NVH) og Veterinærinstituttet på Ås, og samorganisering av NVH og Universitetet for miljø- og biovitenskap. Det er også vedtatt at nytt bygg for samlokalisering av Høgskolen i Bergen settes i gang i 2009.

Tilstrekkelig tilgang på personale med doktorgrad er en forutsetning for å øke forskningsevnen. Regjeringen vil øke forskningskapasiteten og kvaliteten på forskningen og bevilget 52,5 millioner kroner til opprettelse av 201 nye rekrutteringsstillinger fra høsten 2009. I regjeringens tiltakspakke ble det i 2009 bevilget ytterligere 23 millioner kroner til om lag 60 nye stipendiatstillinger øremerket matematiske, naturvitenskaplige og teknologiske fag (MNT-fag). Det vil også bli satt av 10 millioner kroner til nye nærings-ph.d.-stillinger over Nærings- og handelsdepartementets budsjett. Satsen per stilling over Kunnskapsdepartementets budsjett blir økt til 800 000 kroner for å bidra til å dekke mer av de faktiske kostnadene knyttet til stipendiatstillinger.

Forskning

Regjeringen har fremmet en ny forskningsmelding – Klima for forskning. Regjeringen vil satse systematisk på forskning i årene framover og vil bidra til økt oppmerksomhet både om resultatene og om hva samfunnet vil oppnå med forskningsinnsatsen. En ensidig debatt om ressurser og ressursmål gagnar ikke norsk forskning. Det er behov for å formulere klare forskningspolitiske mål på prioriterte områder.

På denne bakgrunn foreslår regjeringen at forskningspolitikken skal rettes inn mot fem strategiske mål og fire tverrgående mål. Regjeringens mål er at norsk forskningspolitikk skal bidra til

- å løse globale utfordringer med særlig vekt på miljø-, klima-, hav-, matsikkerhet- og energiforskning
- god helse, utjevne sosiale helseforskjeller og utvikle helsetjenester av høy kvalitet
- forskningsbasert velferdspolitik og profesjonsutøvelse i velferdssektorenes yrker
- et kunnskapsbasert næringsliv i hele landet
- næringsrelevant forskning innen områdene mat, marin, maritim, reiseliv, energi, miljø, bioteknologi, IKT og nye materialer/nanoteknologi
- høy kvalitet i forskningen
- et velfungerende forskningssystem

- høy grad av internasjonalisering av forskningen
- effektiv utnyttelse av forskningsressursene og –resultatene

Det nye målbildet innebærer en ny tilnærming i forskningspolitikken. Målene reflekterer først og fremst hva forskningspolitikken særlig skal bidra til. I tråd med Soria Moria-erklæringen legger det nye målbildet også sterkere vekt på velferdsutfordringene og det globale perspektivet i forskningen. De årlige forskningsbudsjettene skal innrettes slik at de bygger opp under de ni forskningspolitiske målene og sikrer at det blir en sammenheng mellom mål, varslede tiltak og faktisk fordeling av ressurser i de årlige budsjettene. I den praktiske oppfølgingen vil regjeringen ta i bruk et bredt utvalg av virkemidler rettet mot ulike forskningsmiljøer.

Den langsiktige målsettingen om at den samlede forskningsinnsatsen skal utgjøre 3 prosent av BNP ligger fast. Dette er den samme langsiktige målsettingen som EU har. Regjeringen understreker samtidig behovet for å vri oppmerksomheten i forskningspolitikken fra ressursinnsats til resultater. Utviklingen i ressursene som brukes på forskningsområdet er ikke i seg selv en god indikator for utvikling i kvalitet og resultater. Regjeringen vil derfor innføre en mer systematisk oppfølging av resultater og kvalitet i norsk forskning. Denne meldingen gir et viktig bidrag til å rette søkelyset vel så mye mot resultatene som mot ressursinnsatsen.

Det er innført systemer for resultatbasert finansiering av universiteter og høyskoler, institutter og helseforetak. Framover skal det også utvikles et system for jevnlig rapportering om status for norsk forskning i henhold til de ni nye målene. Under de fire tverrgående målene skal det dessuten utvikles indikatorer, evalueringer og annet faktagrunnlag som kan gi et klarere bilde av utviklingen i norsk forskning.

- *øke bevilgningene til grunnforskning*

Det meste av grunnforskningen i Norge foregår ved universitetene. Regjeringen har derfor styrket bevilgningene til universitets- og høyskolesektoren. Tall fra 2007 viser en realvekst for FoU-utgiftene i denne sektoren på drøye 1,6 milliarder kroner siden 2005. Forskerrekruttering har vært en viktig del av grunnforskningssatsingen. Grunnforskningen er også styrket gjennom andre virkemidler. Bl.a. er ordningen med sentre for fremragende forskning (SFF) utvidet med åtte nye sentre fra 2006.

Den forrige forskningsmeldingen la særlig vekt på å styrke grunnforskningen innen matematikk, naturvitenskap og teknologi (MNT). I tillegg la meldingen vekt på å styrke medisinsk forskning. Siste, oppdaterte tall for driftsutgiftene til FoU i universitets- og høyskolesektoren viser at medisin og matematikk/naturvitenskap har hatt den sterkeste veksten med hhv. 29 prosent og 21 prosent realvekst i toårsperioden 2005 til 2007. Teknologifagene har hatt en svakere vekst på 15 prosent i samme periode. Mange av tiltakene rettet mot realfaglig grunnforskning er innført eller vil få synlig effekt i

statistikken først etter 2007. Blant annet er 2/3 av den økte fondsavkastningen i 2010 øremerket investeringer i vitenskapelig utstyr og infrastruktur.

- *heve forskningsinnsatsen slik at Norge ligger på 3 prosent av BNP*

Den langsiktige målsettingen om at den samlede forskningsinnsatsen skal utgjøre 3 prosent av BNP ligger fast, men i likhet med for eksempel EU har ikke Norge nådd målet om 3 prosent av BNP.

Vår næringsstruktur og betydningen av petroleumssektoren gjør at Norge kommer uforholdsmessig dårlig ut i internasjonale sammenligninger knyttet til BNP-mål. For å gi et mer nyansert bilde av forskningsinnsatsen vil derfor regjeringen supplere 3-prosentmålet med følgende indikatorer:

- FoU-årsverk per 1000 sysselsatte: Sammenlignet med de fleste andre land har Norge en høy andel forskere i arbeidsstokken. Norge er på en 6. plass blant OECD-landene når det gjelder FoU-årsverk per 1000 av total arbeidskraft.
- FoU-innsats per innbygger: Norge ligger på 12. plass i OECD-området når det gjelder samlet FoU-innsats per innbygger. Når det gjelder offentlig FoU-innsats ligger Norge på en fjerdeplass.
- FoU-innsats knyttet til fastlands-BNP: 10-15 prosent av BNP kan tilskrives grunnrente fra petroleumsvirksomheten. Denne delen av BNP svinger langt mer enn BNP for øvrig. Hvis man sammenholder FoU-innsatsen med Fastlands-BNP unngår man svingninger som skyldes endringer i oljeprisen.
- I tillegg er det viktig å ta hensyn til at ulike næringer har ulik FoU-intensitet. Norge har en annerledes næringsstruktur enn mange andre OECD-land. En OECD-studie som viser FoU-innsats korrigert for forskjeller i næringsstruktur viser at Norge har det fjerde mest FoU-intensive næringslivet blant de landene som inngår i sammenligningen, jf. figur 7.1.

Regjeringens ambisjon for offentlige forskningsbevilgninger er at disse skal utgjøre om lag 1 prosent av BNP, dvs. om lag en tredel av målsettingen for total FoU-innsats. For å gi et mer fullstendig bilde av den offentlige forskningsinnsatsen vil regjeringen regne med provenytabet av Skattefunnordningen i dette målet.

I de fire statsbudsjettene denne regjeringen har lagt fram, er de offentlige forskningsbevilgningene økt med totalt 6,9 milliarder kroner nominelt og 4,6 milliarder kroner målt i faste priser. Dette er den sterkeste veksten på flere tiår. Det gir en gjennomsnittlig årlig realvekst på om lag 5 prosent mot fire prosent i den forrige

fireårsperioden. Veksten i Norge er også fullt på høyde med utviklingen i OECD-området, EU og de andre nordiske landene. NIFU STEPs statsbudsjettanalyse fra juni 2009 viser at de offentlige forskningsbevilgningene utgjør 20,8 milliarder kroner i 2009. Medregnet bevilgningene i tiltakspakken for arbeid og provenyeffekten av skattefunnordningen utgjør forskningsfinansieringen 0,94 prosent av BNP i 2009 mot 0,8 prosent i 2005.

Regjeringen vil fortsette å øke forskningsbevilgningene i årene framover.

Fondet for forskning og nyskaping har bidratt til å sikre vekst og forutsigbarhet i den offentlige forskningsfinansieringen. Under denne regjeringen er kapitalen i fondet økt fra 36 til 72 milliarder kroner. I tillegg er det opprettet et fond for regional forskning på 6 milliarder kroner fra 2009. Dette vil gi en avkastning på om lag 210 millioner kroner i 2010.

I nasjonalbudsjettdokumentene for 2008 ble det varslet at regjeringen ville ha en dialog med næringslivet om forskning. Nærings- og handelsministeren har, sammen med forsknings- og høyere utdanningsministeren, fulgt opp dette ved å invitere en rekke aktører i næringslivet, og representanter for ulike organisasjoner og for universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter til dialogmøter. Møtene gav viktige bidrag til Innovasjonsmeldingen "Et nyskapeende og bærekraftig Norge" (St.meld. nr. 7 (2008-2009)).

- *styrke forskerrekrutteringen og legge til rette for økt forskerutveksling med andre land*

Gjennom fireårsperioden er det øremerket midler til nærmere 1000 nye stipendiatstillinger. I tillegg kommer nye stillinger som er finansiert gjennom andre midler. Målet om 1100 doktorander årlig i 2010 ble nådd allerede i 2008. Universiteter og høyskoler arbeider målrettet for å styrke forskerutdanningen. I 2008 ble det gjennomført 1244 doktorgradsdisputaser. Det er 214 flere enn i 2007 og en økning på 21 prosent. Til sammenligning ble det fullført 855 doktorgrader i 2005. Av de 350 stipendiatstillingene som ble opprettet i 2008, var 233 øremerket forskerutdanning i realfag og teknologi.

Regjeringen lanserte nærings-ph.d.-ordningen i 2008. Ordningen skal ivareta næringsrelevant, langsiktig grunnforskning med samme vitenskapelige kvalitetsnivå som gjelder for all annen doktorgradsutdanning. Stipendiaten skal være ansatt i foretaket og arbeide med problemstillinger av strategisk betydning for foretakets forretningsutvikling. Det er foretaket som søker midler og må finansiere minst 50 prosent av doktorgradsutdanningen. Ordningen med nærings-ph.d. gir bedre rammevilkår for fordypning i problemstillinger som er relevante for enkeltforetak. Den bidrar til å øke næringslivets forskningskompetanse, skaper arenaer for samspill mellom næringsliv og universiteter og stimulerer til økt forskningsinvestering i næringslivet. Det ble tildelt 10 næringsdoktorgradstipender i 2008. I 2009 ble ordningen

utvidet med 50 nye stipender med finansiering over budsjettene til Kunnskapsdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet.

Regjeringen har videreført Komiteen for integrering – kvinner i forskning fram til 2010 og opprettet en likestillingspris for universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter som har gode tiltak for likestilling. Tiltakene vil styrke rekrutteringen av kvinner til forskning.

Regjeringen har lagt vekt på å styrke internasjonaliseringen av norsk forskning. EUs 7. rammeprogram for forskning startet ved årsskiftet 2006/2007, og Norge deltar som fullverdig medlem. Programmet omfatter nå både grunnforskning og anvendt og næringsrettet forskning. Det samlede budsjettet for rammeprogrammet er på 50,5 milliarder euro, eller over 440 milliarder kroner med dagens eurokurs. Norges samlede bidrag antas å utgjøre om lag 10 milliarder kroner i årene fram til 2013. I 2008 la Kunnskapsdepartementet fram en strategi for å møte utfordringene i Norges forskningssamarbeid med EU fram mot 2010.

Rammeprogrammet er det mest omfattende internasjonale samarbeidet norske forskningsmiljøer og næringsliv deltar i. Den norske kontingenten vil være om lag 9,3 milliarder kroner for hele programdeltakelsen. Forsknings- og høyere utdanningsministeren la våren 2008 fram en nasjonal strategi for god norsk deltakelse i rammeprogrammet og godt kunnskaps- og innovasjonsutbytte. Våren 2008 sluttet dessuten Stortinget seg til et forslag fra regjeringen om at Norge skal delta i Det europeiske instituttet for innovasjon og teknologi (EIT).

Siden 2005 har det bilaterale samarbeidet økt i omfang og betydning. Utbygging av samarbeidet med Nord-Amerika (USA og Canada) og Japan, samt inngåelsen av bilaterale forskningsavtaler med Kina og India og opptrapping av polarsamarbeidet, bl.a. med Russland, har vært prioritert.

I 2005 ble ny bilateral forskningsavtale med USA inngått, en forskningsavtale med India ble undertegnet i november 2006 og i 2008 ble det inngått bilaterale forskningsavtaler med Frankrike og Kina. Kunnskapsdepartementet lanserte høsten 2007 en egen strategi for økt samarbeid med Latin-Amerika innenfor forskning og høyere utdanning. Som ledd i oppfølgingen av strategien ble det våren 2008 inngått intensjonsavtaler om økt samarbeid med Brasil, Chile og Argentina innenfor disse områdene.

- *satse bevisst på forskning innen næringer der Norge har fortrinn og stort verdiskapingspotensiale*

Regjeringen har særlig løftet fram den klimarelevante forskningen. Innsatsen innen klima- og energiforskning er blitt kraftig trappet opp, ikke minst på bakgrunn av den brede politiske enigheten som ble etablert gjennom klimaforliket. I revidert budsjett for 2008 økte bevilgningene til forskning på fornybar energi og karbonfangst og -lagring med 70 millioner kroner, og i statsbudsjettet for 2009 med ytterligere 230 millioner

kroner. Dette har blant annet ført til etablering av åtte nye forskningssentre for miljøvennlig energi (FME). Regjeringen vil følge opp klimaforliket som sier at forskningen på fornybar energi og karbonfangst og -lagring skal økes til minimum 600 millioner kroner i statsbudsjettet for 2010. Regjeringen har også tatt initiativ til bygging av det europeiske testsenteret på Mongstad, som et bidrag for uttesting av kostnadseffektive teknologiløsninger for CO₂-rensing.

For å supplere det etablerte strategiske forskningssamarbeidet om olje og gass (OG21) har regjeringen etablert et nytt strategiorgan (Energi 21), med representanter for næringsliv, forskning og forvaltning, til å følge opp satsingen på fornybar energi. I 2008 etablerte regjeringen i tillegg et strategiorgan for å utvikle langsiktige forskningsstrategier på klimafeltet (Klima 21).

I forbindelse med regjeringens tiltakspakke for arbeid tildelte Kunnskapsdepartementet 75 millioner kroner til klimaforskning gjennom Norges forskningsråd som blant annet vil gå til forskning på fornybare energikilder, spesielt havvindmøller/offshore vindkraft og ordningen med Forskningssentre for miljøvennlig energi. 6 millioner kroner er også avsatt til utvikling av kompetanse innenfor miljøvennlig energi i Nord-Norge.

Man har også sikret en god kobling mellom klimaforskningen og næringslivet ved at deler av økningen til Brukerstyrt innovasjonsarena er øremerket miljøteknologiprojekter. Målet er å møte forskningsutfordringer og utnytte potensialet for verdiskaping knyttet til fornybar energi og karbonfangst og -lagring.

Det er etablert et Strategisk råd for miljøteknologi som ledes av nærings- og handelsministeren med bistand fra miljø- og utviklingsministeren. Rådet har 25 medlemmer med deltakelse på toppnivå fra næringslivet, kunnskapsmiljøer, arbeidstakersiden og miljøbevegelsen. Gjennom arbeidet i Strategisk råd skal regjeringen utarbeide og følge opp en bredt forankret nasjonal strategi for norsk miljøteknologi. Strategien skal etter planen legges fram tidlig i 2010.

Nordområdene er blant de viktigste satsingsområdene for regjeringen. Kunnskap er nøkkelen til å utnytte mulighetene i nord. Forskning og høyere utdanning i nordområdene gir også kunnskap om klima- og miljøforandringene. Det internasjonale polaråret er det største enkelttiltaket innenfor satsingen på nordområde relevant forskning. Det blir bevilget til sammen over 320 millioner kroner over fire år fra 2007 til 2010 for norsk deltakelse i det internasjonale polaråret. Samlet ble det i 2008 bevilget om lag 636 millioner kroner til nordområde relevant forskning gjennom Norges forskningsråd. Satsingen på nordområdene blir fulgt opp gjennom en rekke tiltak over budsjettene til flere departementer.

I 2009 ble nordområdestrategien videreutviklet med strategien *Nye byggesteiner i nord*. Den innebærer en kraftig satsing på næringsutvikling og en videreutvikling av kunnskapsmiljøene i landsdelen i et 10–15-årsperspektiv.

Regjeringen vil lansere en nasjonal strategi for marin bioprospektering høsten 2009. Strategien vil omfatte regjeringens visjoner og overordnede føringer for en nasjonal koordinert satsing på dette teknologiområdet. Unik ressurstilgang, lang tradisjon og kompetanse for utnyttelse av marine ressurser samt eksisterende kompetansemiljøer på forskningssiden gir Norge konkurransefortrinn til å hevde seg innenfor marin bioprospektering. Potensialet i forhold til kunnskapsoppbygging og næringsutvikling gjør marin bioprospektering til et sentralt område også innenfor regjeringens nordområdestrategi.

Regjeringen satser i 2009 på maritim forskning og innovasjon gjennom bevilgningene til Maroff-programmet. Det skal benyttes 20 millioner kroner til oppgradering av maritim forskningsinfrastruktur og minimum 10 millioner kroner til krevende miljøvennlige maritime operasjoner i nordområdene.

- *satse på bedriftsrettet forskning og sikre god formidling og nyttiggjøring av forskningsresultater*

Regjeringen har både styrket etablerte ordninger og igangsatt nye tiltak for å styrke forskning for innovasjon og nyskaping. Ordningen med skattefradrag for næringslivets FoU-utgifter er evaluert og videreføres med en utvidet ramme. Regjeringen har lagt fram en egen stortingsmelding om innovasjon, St.meld. nr. 7 (2008–2009) *Et nyskapende og bærekraftig Norge*. Meldingen legger opp til en bred innovasjonspolitik som favner både offentlig og privat sektor og framhever forskning som en avgjørende faktor for innovasjon og verdiskaping i samfunnet. Forskning og innovasjon bidrar til økt verdiskaping i begge sektorer, for eksempel i form av utvikling av nye hjelpemidler innen helse og omsorg.

Norges forskningsråd har på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet utviklet programmet VRI – Virkemidler for regional innovasjon og forskning. VRI skal fremme innovasjon, kunnskapsutvikling og verdiskaping gjennom regional samhandling og en forsterket FoU-innsats i og for regionene. Programmet skal ivareta både regionale prioriteringer, behov og fortrinn og nasjonale strategier for FoU og innovasjon. VRI er et nasjonalt program som skal vare til 2017.

Kunnskapsdepartementet har fastsatt et nytt reglement for universiteter og høyskolars forpliktende samarbeid og erverv av aksjer. Reglementet legger til rette for enda bedre samarbeid mellom næringsliv og offentlig sektor om forskning og innovasjon.

Videre ble 14 sentre for forskningsdrevet innovasjon (SFI) startet opp i 2007. Ordningen skal bygge opp eller styrke norske forskningsmiljøer som arbeider tett med innovativt næringsliv, samt støtte langsiktig forskning som fremmer innovasjon og konkurransekraft i næringslivet. Sentrene får en årlig gjennomsnittlig bevilgning på 10 millioner kroner i inntil åtte år.

Brukerstyrt innovasjonsarena (BIA) er Forskningsrådets største program som skal stimulere til økt FoU innsats i næringslivet. Programmet støtter de beste forskningsbaserte innovasjonsprosjektene med antatt størst verdiskapingspotensial, uavhengig av bransje. Nærings- og handelsdepartementets støtte til BIA i 2009 er på om lag 420 millioner kroner inklusive midler fra regjeringens tiltakspakke. I tillegg mottar BIA midler fra avkastningen fra Fondet for forskning og nyskaping.

Marin bioprospektering er et område med potensial for næringsvirksomhet. Regjeringen styrket arbeidet med marin bioprospektering med 5 millioner kroner over budsjettet til Nærings- og handelsdepartementet og 10 millioner kroner over budsjettet til Fiskeri- og kystdepartementet i 2009.

Som en oppfølging av forrige forskningsmelding har regjeringen innført et nytt og delvis resultatbasert basisfinansieringssystem for forskningsinstituttene i Norge. Det nye systemet innebærer bl.a. at deler av instituttene grunnbevilgninger skal fordeles etter oppnådde resultater innen vitenskapelig publisering, samarbeid med universiteter og høyskoler, inntekter fra Norges forskningsråd og nasjonale oppdragsinntekter. For første gang blir norske forskningsinstitutter omfattet av et felles finansieringssystem som er utformet med sikte på å styrke instituttene egenart i FoU-systemet.

Fra 2005 til 2009 har regjeringen mer enn doblet bevilgningene til FoU-kontrakter. Regjeringen økte bevilgningene til forsknings- og utviklingskontrakter i Innovasjon Norge med i alt 80 millioner kroner i 2009. Dette gjør det mulig å høste mer av forskningsinnsatsen. Av dette skal 7 millioner kroner benyttes til prosjekt i helse og eldreomsorg. Regjeringen økte i 2009 midlene til kommersialisering av forskningsresultater gjennom Forny-programmet med 8 millioner kroner. Dette gjør det mulig å høste mer av forskningsinnsatsen. Norges forskningsråd har foretatt en ekstern evaluering av programmets tredje programperiode, fra 2002-2009. Evalueringen vil inngå i grunnlaget for en vurdering av hvordan aktiviteten skal videreutvikles og innrettes i en ny satsing på kommersialisering av forskningsresultater.

Kunnskapsdepartementet har iverksatt en prosess overfor forskningssektoren når det gjelder økt bevissthet til immaterielle rettigheter og styrket tilgang til offentlig finansierte forskningsresultater gjennom såkalt "open access-publisering". Prinsipielt mener regjeringen at alle vitenskapelige artikler som er resultat av offentlig finansierte forskning, skal være åpent tilgjengelige. Regjeringen forventer at andelen offentlig finansierte vitenskapelige artikler som er åpent tilgjengelig, skal øke betydelig. I Forskningsmeldingen går regjeringen inn for å etablere Norsk vitenskapsindeks (NVI) som et felles, nasjonalt forskningsinformasjonssystem for norsk forskning.

Regjeringen har lagt stor vekt på det forskningsetiske arbeidet. Det er vedtatt en lov om behandling av etikk og redelighet i forskning med tilhørende forskrift. Lov og forskrift trådte i kraft 1. juli 2007. Fra 1. juli 2007 ble det dessuten oppnevnt et nasjonalt utvalg som skal granske saker om uredelighet i forskning. De regionale komiteene for

medisinsk og helsefaglig forskningsetikk er styrket med til sammen 14,5 millioner kroner i forbindelse med innføring av ny helseforskningslov.

Kapittel 11: Fornyelse og utvikling av offentlig sektor

Våre mål i fornyelsen av offentlig sektor er å oppnå mer velferd og mindre administrasjon, mer lokal frihet og mindre detaljstyring. Det må arbeides med kvalitetsmål som både tar hensyn til kvalitet, tilgjengelighet, rettferdighet og økonomisk effektivitet.

Fra Soria Moria-erklæringen

De nordiske landene kombinerer de best utviklede velferdssystemene i verden med å være blant de mest konkurransedyktige. Regjeringen ønsker en sterk og effektiv offentlig sektor som gir innbyggerne gode tjenester, valgfrihet og medbestemmelse. Derfor vil vi utvikle velferdssamfunnet videre. Vi vil satse på fellesskapsløsningene og redusere forskjellene i samfunnet. Gjennom aktivt samspill skal vi skape verdens beste offentlige sektor.

- *forny og utvikle offentlig sektor ved økt brukermedvirkning, bedre samordning serviceerklæringer, utvidete åpningstider og bedre tjenester på internett*

Det ble i mars 2007 arrangert en innbyggerkonferanse der vanlige innbyggere fra hele landet var samlet for å komme med sine synspunkter og innspill til hva som skal gjøre offentlig sektor bedre. Tilbakemeldingene fra deltakerne var blant annet at det offentlige skal:

- behandle innbyggerne med respekt
- kommunisere klart og enkelt
- etablere flere elektroniske selvbetjeningsløsninger
- samordne seg bedre

Regjeringen lanserte i oktober 2007 en fornyingsstrategi, som gir hovedretningen i regjeringens arbeid med fornying i offentlig sektor. Den omtaler verdigrunnlaget og sentrale prinsipper for arbeidet. Offentlig sektor skal gå foran, og ikke ukritisk kopiere markedsløsningene. Strategien skal sikre at ideal som likhet og rettferdighet blir fulgt opp i praktisk politikk.

St.meld. nr. 19 (2008-2009) *Ei forvaltning for demokrati og fellesskap* ble lagt fram i april 2009. Meldingen understreker at forvaltningen må utvikles og fornyes på egne premisser. Meldingen dekker sentrale forvaltningspolitiske temaer som forvaltningens verdigrunnlag, forholdet til brukere og innbyggere, styring og samordning, forvaltning av lov- og regelverk, prinsipper for organisering, arbeidsformer, beslutningsprosesser og IKT i forvaltningen, og ikke minst arbeidsgiverpolitikk og ledelse. Hovedbudskapet i meldingen er at den politiske styringen må bli tydeligere og mer effektiv, at brukere og innbyggere må trekkes mer aktivt med i oppgaveløsning og politikktutforming, og at forvaltningen på sentrale områder må bli mer samordnet. Det legges vekt på helhetlig

styring, samordning, fellesløsninger og brukervennlighet. FAD arbeider med å konkretisere disse prinsippene i veiledninger og tiltak. Mange av tiltakene blir gjennomført i samarbeid med Direktoratet for forvaltning og IKT.

Et utkast til ny statlig kommunikasjonspolitikk ble sendt på høring 31. mars 2009 med frist 1. juli 2009. Målene med den nye politikken er at innbyggerne skal gå god informasjon om sine rettigheter og plikter, at de skal få tilgang til informasjon om statens virksomhet og at de skal inviteres til å delta i utformingen av politikk, ordninger og tjenester. Regjeringen foreslår at den nye kommunikasjonspolitikken skal bygge på fem prinsipper om åpenhet, medvirkning, å nå alle berørte, aktiv informasjon og helhet og samordning.

I mars 2009 lanserte Fornyings- og administrasjonsdepartementet, på vegne av regjeringen, prosjektet Klart språk i staten. Undersøkelser viser at 1 av 3 nordmenn mener at offentlige skjema er vanskelige å fylle ut og at like mange synes at det offentlige skriver uklart. Regjeringen mener at klart og tungt offentlig språk er både et demokratisk problem og en sløsing med ressurser. Prosjektet er et samarbeidsprosjekt mellom Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) og Språkrådet, og omfatter blant annet en språklig verktøykasse på nett (www.klarspråk.no), støtte til lokale språkprosjekter, språkkurs, råd og veiledning, eksempler på tåkeprat og en årlig Statens klarspråkspris.

MinSide ble lansert desember 2006. MinSide er en felles inngangsportale til digitale tjenester til innbyggerne. Samlingen i en portal innebærer at den enkelte ikke behøver å huske hvilken offentlig etat som yter tjenesten en er ute etter og at en får en felles innlogging til alle elektroniske tjenester rettet mot brukerne. MinSide har et økende antall brukere. MinSide ble tildelt prisen eGovernment Award i Lisboa i 2007.

Regjeringen har økt satsingen rettet mot næringslivet. Altinn, som er næringslivets portal for tjenester fra det offentlige til næringslivet får stadig flere tjenester og brukere. Over statsbudsjettet for 2007 og budsjett for 2008 settes det av midler til videreføring av Altinn-løsningen. Det er utarbeidet en egen handlingsplan for elektroniske tjenester. I statsbudsjettet for 2009 er det foreslått bevilget 208 millioner kroner til Altinn.

Det er i statsbudsjettet for 2009 satt av 80 millioner kroner til å etablere en robust og framtidssikret infrastruktur for elektronisk identifikasjon (eID). eID er nødvendig for at offentlig sektor i stor skala skal kunne legge om tjenesteytingen fra papirbaserte til elektroniske kanaler og utvikle mer avanserte tjenester. Innbyggerne skal kunne logge seg på offentlige tjenester med samme elektroniske identifikasjon uavhengig av hvor tjenestene kjem fra. Videre kan eID og e-signatur åpne opp for papirløs kommunikasjon internt i staten. En felles offentlig eid infrastruktur for elektronisk ID vil bygge opp under utviklinga av elektronisk forvaltning, og er viktig for fornying av offentlig sektor.

Regjeringen.no er lansert som regjeringens nye nettportal. Portalen gjør det lettere for brukerne å finne fram i informasjonen fra regjeringen. I 2009 er det satt av 5 millioner kroner til å øke kvaliteten på lyd og bilde på nettstedet.

Som ledd i fornying av offentlig sektor og arbeidet med forvaltningspolitikken, har FAD startet en prosess for å styrke og utvikle ledelse i forvaltningen. FAD tok initiativ til å formulere en felles plattform for ledelse og for arbeidet med lederutvikling i staten. Plattformen ble utviklet med involvering av hovedsammenslutningene i statlig sektor og med bidrag blant annet fra et faglig råd for lederskap. Plattformen ble lansert høsten 2008. Regjeringen har bestemt at plattformen skal legges til grunn for lederskap og arbeidet med å utvikle ledelse i staten.

Regjeringen legger stor vekt på arbeidet med fornying av offentlig sektor og utvikling av gode digitale løsninger. For å bidra til dette er det nødvendig med et kraftfullt direktorat for forvaltningsutvikling. Interimsorganisasjonen for nytt forvaltningsorgan ble opprettet 1.7.2007 og var i arbeid fram til 31.12.2007 som ordinært forvaltningsorgan under FAD. Samtidig med at interimsorganisasjonen ble opprettet, ble aksjeselskapet Statskonsult nedlagt. 1.1.2008 ble Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) opprettet. Direktoratets virksomhet skal bistå statsforvaltningen i utvikling av kvalitet, effektivitet, brukerretting, åpenhet og medvirkning. Direktoratet utfører oppgaver for FAD og for andre departementer og underliggende virksomheter, og tar på eget initiativ opp problemstillinger som gjelder forvaltningen. Difi tilbyr kompetansetiltak, metodeutvikling, veiledning, rådgivning, analyser og informasjonsformidling innenfor sitt ansvarsområde.

- *videreføre arbeidet for døgnåpen forvaltning med tilgang til elektronisk informasjon og tjenester fra det offentlige basert på brukernes premisser*

Publiseringstjenesten Offentlig elektronisk postjournal – OEP – skal effektivisere forvaltningens gjennomføring av offentlighetsprinsippet og styrke forvaltningens demokratiske tilgjengelighet. OEP vil presentere offentlige postjournaler fra alle departementene og SMK, fylkesmennene samt sentrale direktorater og tilsyn. OEP vil gi tilgang til elektroniske postjournaler via Internett til alle, i stedet for den gamle tjenesten, som kun var tilgjengelig for utvalgte medieredaksjoner. OEP som vil være hjemlet i offentlighetsforskriften, vil bli lansert etter at den nye offentlighetsloven med forskrift trer i kraft. Løsningen er basert på fri programvare.

Regjeringen har tatt initiativ slik at offentlige virksomheter i større utstrekning kan tilby tilgang til offentlige tjenester på nett. Tilgjengeligheten skal også økes ved at flest mulig kommuner sørger for at det finnes i det minste ett sted der folk uten egen pc kan få hjelp til å bruke elektroniske tjenester. Statlige etater skal legge ut mer informasjon på sine nettsider om resultater, rapporter og evalueringer av virksomheten de driver, foruten styringsdokumenter og annen informasjon som bidrar til en mer tilgjengelig og åpen forvaltning.

- øke satsingen på ny universell utformet teknologi og gjennomføre en offensiv IKT-politikk i offentlig sektor

Det er et mål at IKT-løsninger utformes universelt. Regjeringen har i den nye diskriminerings- og tilgjengelighetsloven en bestemmelse om at all IKT rettet mot allmennheten skal utformes universelt. For ny IKT vil dette gjelde fra 1. juli 2011 og for eksisterende IKT vil dette gjelde fra 1. januar 2021. Det er nå satt i gang et prosjekt som skal operasjonalisere kravene stilt i lov ved at det skal etableres standarder, retningslinjer mv. I tilknytning til kravene til universell utforming av IKT vil det bli utviklet indikatorer.

Det er startet opp et pilotprosjekt for innføring av elektroniske resepter for riktigere utskriving av resepter og effektivisere oppgjørsordningen i NAV.

Åpne standarder er viktig for å oppnå god elektronisk samhandling i og med offentlig sektor og skal videre motvirke uheldige leverandørbindinger, slik at den enkelte bruker selv kan velge hvilken programvare hun vil bruke ved kommunikasjon med offentlig sektor. Regjeringen har intensivert arbeidet med bruk av åpne standarder, og utarbeider obligatoriske krav og anbefalinger om IKT-standarder som skal legges til grunn i forvaltningen. Slike retningslinjer samles i en egen referanse katalog. Fra 1. januar 2009 vil det være obligatorisk for statlig sektor å bruke åpne dokumentformater ved publisering på nett. Krav til åpne standarder vil kunne gjøre det lettere å ta i bruk løsninger basert på fri programvare.

Regjeringen ønsker at fri programvare i større grad blir tatt i bruk i offentlig sektor. Økt bruk av fri programvare kan åpne for gjenbruk av løsninger på tvers av offentlige virksomheter og kan danne grunnlag for økt kompetanseutvikling i samfunnet. Sommeren 2007 ble nasjonalt kompetansesenter for fri programvare åpnet med støtte fra Fornyings- og administrasjonsdepartementet og Kunnskapsdepartementet. Over tre år er senteret finansiert med over 10 millioner kroner. Hensikten er å fremme offentlig sektors bruk av fri programvare, og stimulere til innovasjon og nyskaping i IKT-næringen.

Regjeringen har lansert den første helhetlige stortingsmeldingen om IKT-politikk, St.meld. nr. 17 (2006-2007), *Eit informasjonssamfunn for alle*. Meldingen favner bredt og dekker tema som digital kompetanse, IKT-forskning, IKT-næringene, døgnåpen forvaltning, personvern og IKT-sikkerhet.

Samtidig som politikken må ta inn over seg og reflektere den ekspansive bruken av digitale tjenester og medier i befolkningen og samfunnet som helhet, og tilpasse seg denne, må den også ta høyde for og motvirke sosiale ulikheter som IKT-bruken kan gi. Regjeringen har igangsatt flere studier om trender og utviklingstrekk ved IKT-bruk, særlig med tanke på utviklingen innen det som betegnes som Web 2.0 eller sosial web der Facebook, YouTube, Wikipedia og blogging er viktige elementer. I denne sammenheng er det også viktig å være oppmerksom på de personvernutfordringer som

ligger i stadig større spredning av personlige opplysninger på web og i andre digitale kanaler. En har også igangsatt prosjekter som ser på hvordan arbeidsplassen kan utvikles som læringsarena mht. digital kompetanse, og da særlig blant eldre ansatte. En ser også på spørsmål knyttet til å utvikle barns medie- og IKT-bruk der også barnehagene er viktige arenaer for å utvikle digital kompetanse. Det er også gitt støtte til et prosjekt i regi av Oslo kommune som retter seg mot kvinner med minoritetsbakgrunn, og da særlig med tanke på den betydning digital kompetanse har i forhold til å kunne følge med på barns skolegang og mediehverdag, arbeidsliv og i forhold til tilgang til offentlige tjenester.

- *arbeid med kvalitetsmål som både tar hensyn til faglig kvalitet, folks tilfredshet, helsefremmende arbeidsmiljø, kostnadskontroll og kontinuerlig kompetanseoppbygging*

Regjeringen har tatt initiativ til en ny nasjonal innbyggerundersøkelse om offentlige tjenester, der målet er at både innbyggerne og de offentlige virksomhetene får bedre kunnskap om tilfredsheten med tjenestene. Mange virksomheter foretar allerede i dag egne undersøkelser, men koordinerte undersøkelser vil gi en felles referanseramme og vise samlet utvikling over tid. Statistisk sentralbyrå har, på oppdrag fra Regjeringen, lansert StatRes (Statlig Ressursbruk og Resultater) på www.ssb.no/statres. Dette er et system der man via Internett enkelt skal få oversikt over statlig ressursbruk og relevante indikatorer for aktivitet, tjenesteproduksjon og andre resultatmål - både innen ulike sektorer og for spesifikke virksomheter. KOSTRA (Kommune-stat-rapportering) inneholder fra og med 2007 også indikatorer for kvalitet.

- *stimulere til arbeidsformidling og aktiv omskolering for eventuelle overtallige*

Regjeringen har gjennom sitt arbeid redusert antall overtallige i staten. Dette har gitt seg konkret utslag i en betydelig reduksjon av antall ventelønnsnettakere. Dette har særlig skjedd ved at antall nye overtallige er minimalt, som en følge av en politisk bestemt endring fra fristilling og konkurranseutsetting av statlige virksomheter til fornyelse innad i statsforvaltningen. Antall personer med ventelønnsrettigheter er redusert fra over 3000 til drøyt 1700. Av de 1700 som i øyeblikket har rett til ventelønn, er vel 1300 aktuelle mottakere. Ca. 2/3 er over 60 år. Som en følge av dette har også antall søkere med fortrinnsrett til statlige stillinger som følge av overtallighet, blitt vesentlig redusert.

- *fortsette arbeidet med å redusere antall skjemaer, korte ned behandlingstiden og saksbehandlingsrutiner for å sikre et enklere Norge*

Regjeringens innsats for forenkling av offentlige tjenester er i hovedsak rettet mot nye elektroniske tjenester og selvbetjeningsløsninger. Disse innebærer at alle parter kan bruke mindre tid og ressurser på rutinemessige og ukompliserte henvendelser, og etablering av nye og bedre IKT-baserte tjenester skjer nå i hele forvaltningen, fra store tverrsektorielle prosjekter som Altinn II og elektronisk ID, til større og mindre

prosjekter i de enkelte virksomheter, som for eksempel elektronisk og ferdigutfylt selvangivelse. Regjeringen har også igangsatt et større arbeid for å forenkle språket i skjemaer fra det offentlige, bl.a. med bistand fra Språkrådet. Forenkling og samordning av skjemaer, regelverk m.m. rettet mot næringslivet pågår bl.a. som en del av arbeidet med Altinn og i et eget prosjekt i regi av NHD, hvor målet er å gjøre det mindre kostnadskrevenende for private virksomheter å følge offentlige lover og regler. Det pågår også et omfattende arbeid med å gjøre det enklere for utenlandske arbeidstakere å arbeide i Norge, noe som innebærer både regelforenkling, enklere prosedyrer og kortere saksbehandlingstid i UDI.

- *stimulere til endrings- og utviklingsarbeid i kommunal sektor i samarbeid med de ansatte*

Det gjøres et omfattende arbeid fra mange instanser for å utvikle kvalitet i kommunesektoren. Hovedsatsningen i departementets arbeid med kvalitetsutvikling i kommunene er *Kvalitetskommuneprogrammet* hvor kvalitet i møtet med innbyggeren og reduksjon av sykefravær står i sentrum. 138 kommuner er med i programmet pr. mai 2009.

- *legge til rette for at frivillig sektor kan videreutvikle sin funksjon i å løse samfunnsoppgaver*

Regjeringen er opptatt av å styrke frivillig sektor, og har iverksatt en rekke tiltak for å styrke de frivillige organisasjonene. Les mer om dette i kapittelet "En ny og helhetlig frivillighetspolitikk".

Det er gjennomført en overordnet kartleggingsstudie av kommunenes samhandling med frivillig sektor. Kartleggingen er gjennomført av IRIS (International Research Institute of Stavanger). Rapport IRIS 2007/047. Dette arbeidet er videreført i et forskningsoppdrag vinteren 08/09 om kommunenes arbeid med samfunnsutvikling.

- *gå imot konkurranseutsetting og privatisering innenfor viktige velferdsområder som utdanning, helse og omsorg*

Dette er omtalt i i St.meld.ing nr. 19 (2008-2009) Ei forvaltning for demokrati og fellesskap og i Kommuneproposisjonen for 2007 hvor det heter at regjeringen har betenkeligheter med konkurranseutsetting innenfor kommunesektorens tunge velferdsoppgaver. Det er ikke aktuelt å endre regelverk som regulerer kommunenes adgang til å konkurranseutsette. Forsøk med friere brukervalg er ikke videreført.

- *arbeide for at arbeidstakeres lønns-, arbeids- og pensjonsvilkår ikke svekkes som følge av konkurranseutsetting av offentlige tjenester*

Statlige sektor har i svært liten grad benyttet konkurranseutsetting under Regjeringen Stoltenberg II. De statlige omstillingene som har vært gjort har vært gjennomført for å

sikre verdiskaping, og for å bidra til at det offentlige tjenester er av høy kvalitet samt at ressursene utnyttes med de beste arbeidsmetodene og den beste teknologien. De statlige omstillingene skal ikke føre til at ansatte skyves ut av arbeidsmarkedet på passive trygdeordninger, noe Regjeringen har lyktes i. Det har skjedd en reduksjon i antallet overtallige. Omstillingene i staten har vært gjennomført i god dialog med de ansattes organisasjoner, og det har vært gjennomført medvirkning og medbestemmelse for de ansatte og deres organisasjoner.

- *øke terskelverdien for anbudskonkurranser ved offentlige innkjøp opp mot EU-nivå*

Fornyings- og administrasjonsdepartementet har innhentet en undersøkelse for å utrede om det bør gjøres endringer i nivået på nasjonal terskelverdi i forskriften for offentlige anskaffelser. Asplan Viak, som fikk utredningsoppdraget, har evaluert hevingen i nasjonal terskelverdi fra 200.000 kroner til 500.000 kroner som fant sted i 2005 og analysert konsekvensene av en eventuell ytterligere heving. Rapporten ble overlevert sommeren 2008. Spørsmålet om heving av terskelverdien er omtalt i St. meld nr. 36(2008-2009) Det gode innkjøp, som ble lagt frem 8. mai 2009. I meldingen konkluderes det med at en heving av terskelverdien ut over 500.000 kroner ikke synes å være samfunnsøkonomisk lønnsomt. Ro og stabilitet rundt regelverket har også vært viktig i vurderingen av nivået på terskelverdien. Regjeringen vil derfor ikke nå heve terskelverdien videre.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *satsing for å styrke rettsikkerheten både i forhold til forvaltningen og i samfunnet generelt*

Regjeringen har hatt økt oppmerksomhet på den enkeltes personvern. Kampanjen www.dubestemmer.no er blitt gjennomført sammen med Datatilsynet. Personvernkommisjon ble opprettet i mai 2007 og avgav sin utredning i januar 2009. Kommisjonen anbefalte blant annet å opprette slettehjelp på Internett, nye rutiner for å styrke personvernet i helsesektoren og ytterligere grep for å hindre at "storebror" skal se deg når du er på reisefot. Kommisjonens utredning er på høring. Det er iverksatt forskrift som setter klare grenser for arbeidsgiveres adgang til ansattes e-post. FAD utgav i 2008 en veileder som skal sikre at statlige etater på en god måte kan utrede de personvernmessige konsekvensene av sine forslag og før vedtak fattes.

Regjeringen har tatt initiativ for å bidra til bedre rettssikkerhet ved varsling. Det er utarbeidet nye retningslinjer/veileder i forbindelse med innføring av regler i arbeidsmiljøloven vedrørende varsling av eventuelle kritikkverdige forhold i virksomhetene. Nye varslingsrutiner for å styrke rettssikkerheten for varslere om kritikkverdige forhold ble lansert høsten 2007.

Ulike initiativ er tatt for å bedre informasjonssikkerheten. FAD lanserte høsten 2007, sammen med JD, FD og SD, nye Nasjonale retningslinjer for informasjonssikkerhet.

Retningslinjene har gyldighet fra 2007 til 2010. FAD bevilger både i 2008 og 2009 en halv million kroner til sikkerhetsmiljøet Security Valley. Midlene skal gå til å styrke næringslivets kompetanse på informasjonssikkerhet.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

Forbrukerpolitikk

- *revisjon av markedsføringsloven*

Regjeringen har gjennomgått markedsføringsloven med tanke på å styrke forbrukervernet. Den nye loven, som trådte i kraft den 1. juni 2009, inneholder blant annet regler som gir bedre beskyttelse for forbrukerne ved telefonsalg, bedre adgang til reservasjon mot slikt salg og regler som forbyr enkelte former for markedsføring rettet mot barn og unge. I den nye loven er det innført et uttrykkelig forbud mot direkte kjøpsoppfordringer til barn, og mot oppfordringer til barn om å mase på foreldre eller andre voksne om å kjøpe en vare eller tjeneste. Loven skal dessuten tolkes strengere dersom barn og unge er målgruppe for markedsføringen

- *etablering av internettbasert finansportal*

Regjeringen har etablert en internettbasert portal med informasjon om finansielle produkter (*www.finansportalen.no*). Portalen skal hjelpe forbrukerne til bedre å kunne sammenligne de mange og ulike produktene som finnes innenfor markedene for sparing, lån og forsikring. Portalen ble lansert i en første versjon i januar 2008. I 2009 er portalen blitt utvidet med en løsning som skal hjelpe brukerne til enklere å komme i gang med bankbytte. For tiden arbeides det med løsninger for vilkårs- og prissammenlikninger innen forsikring, samt oversikt over kredittkort og forbrukslån. Det planlegges også å utvikle en modul som skal gjøre det mulig å sammenligne betingelsene til ulike institusjoner for pengeoverføringer til utlandet. Bevilgningen til prosjektet er på 10 millioner kroner i 2009. Utviklingsarbeidet ledes av Forbrukerrådet, som samarbeider med berørte tilsyn og finansnæringens organisasjoner.

- *lovutvalg for å utrede regelverk for tilstandsrapport mv. ved boligsalg*

Regjeringen nedsatte i 2007 et lovutvalg (Takstlovutvalget) for å utrede hvordan kjøp og salg av bolig kan bli tryggere. I sin utredning (NOU 2009:6) anbefaler utvalget flere lovendringer for å øke bruken av tilstandsrapporter ved salg av boliger i forbrukerforhold. Utvalget foreslår også en offentlig autorisasjonsordning for dem som skal utferdige slike rapporter. Målet er å sikre bedre informasjon om boligens tekniske tilstand, slik at kjøpsbeslutninger kan bli truffet på best mulig grunnlag, og at etterfølgende konflikter kan unngås.

Nettportalene for boligannonser er blitt åpnet slik at også privatpersoner kan annonsere der.

- *forbrukerpolitisk handlingsprogram*

Regjeringen la i juni 2008 fram et forbrukerpolitisk handlingsprogram. Handlingsprogrammet gir en systematisk oversikt over utfordringer, mål og tiltak som skal ivareta interessene til forbrukerne i deres hverdag, og innenfor ulike sektorer. Våren 2009 er det gjort en statusgjennomgang av aktivitetene og tiltakspunktene i programmet.

- *Forbrukerundersøkelsen 2008*

En undersøkelse for hvor tilfredse forbrukerne var med 40 ulike markeder ble publisert i juni 2008. Undersøkelsen var resultat av et samarbeid mellom Barne- og likestillingsdepartementet, Forbrukerrådet, Forbrukerombudet og Statens institutt for forbruksforskning (SIFO). I etterkant av undersøkelsen har Forbrukerrådet og håndverkerbransjen satt i gang et arbeid for å øke bruken av skriftlige avtaler mellom forbrukere og håndverkere, og bedre forbrukernes tilfredshet med håndverkertjenester.

- *styrking av Forbrukerrådet*

Forbrukerrådets budsjett ble i 2008 styrket for å sette rådet bedre i stand til å utrede aktuelle problemstillinger som er viktige for forbrukerne, og å dekke kostnader forbundet med å bringe viktige saker inn for domstolene for å få en avklaring av hva som er gjeldende rett. Eksempel på en problemstilling av denne typen kan være den aktuelle saken om finansinstitusjoners salg av lånefinansierte strukturerte spareprodukter, der mange kunder ikke har forstått risikoen ved produktet, og har opplevd å tape penger. Intensjonen er at Forbrukerrådet skal ha anledning til å følge opp denne typen viktige prinsipsaker, slik at det oppnås en rettslig avklaring.

- *endringer av gjeldsordningsloven*

Et forslag om endringer i gjeldsordningsloven ble sendt til høring i 2008. Formålet med endringene er blant annet å gi mer rom for fleksibilitet i forhold til den enkelte skyldner og få til en enklere og mer effektiv behandling av gjeldssakene.

Kapittel 12: Norge som miljønasjon

Norge skal bli et foregangsland i miljøpolitikken. For at framtidens generasjoner skal ha tilgang til et godt miljø og ren natur, må hensynet til miljø være gjennomgripende i alt vi foretar oss.

Fra Soria-Moria-erklæringen

Regjeringen prioriterer miljø og bærekraftig utvikling og er en aktiv pådriver i det internasjonale miljøarbeidet. Regjeringen presenterte sin bærekraftstrategi i Nasjonalbudsjettet for 2008. Regjeringen vil bevare naturmangfoldet og sikre allmennhetens adgang til naturområder. I 2007- og 2008-budsjettet er det satt av penger til oppfølging av St. meld. nr. 14 (2006-2007) Sammen for et giftfritt miljø – forutsetninger for en tryggere fremtid, som styrker innsatsen på dette feltet.

Fra 2007 er det blant annet bevilget penger til CO₂-rensing av gasskraftverk. og fra 2008 også til andre tiltak for å følge opp St.meld. nr. 34 (2006-2007) Norsk klimapolitikk. Videre endres avgiftspolitikken i mer miljøvennlig retning. Det ble innført en CO₂-komponent i engangsavgiften på biler fra 2007, en helt ny NO_x-avgift fra 2007, og fra 2008 en årsavgift på biler som straffer dieslbiler uten fabrikkmontert partikkelfilter.

I mai 2008 ble det inngått en miljøavtale med 14 næringsorganisasjoner om å redusere de årlige NO_x-utslippene med 30 000 tonn. Avtalen vil være et viktig bidrag til Norges oppfyllelse av Gøteborg-protokollen.

Regjeringen la i desember 2006 fram en stortingsmelding der det foreslås en rekke tiltak for å redusere utslippene av miljøgifter. I juni 2007 ble det lagt fram en melding om norsk klimapolitikk. På bakgrunn av denne stortingsmeldingen ble det inngått en avtale om norsk klimapolitikk mellom regjeringspartiene og Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti.

Norge har i miljøkomiteen i den internasjonale maritime organisasjonen (IMO) tatt initiativ til strengere regler for utslipp til luft fra skip. I mars 2008 ble det enighet om et nytt regelverk som over tid vil gi en kraftig reduksjon i utslippene av svovel og partikler fordi det i praksis innebærer en utfasing av tungolje som drivstoff på skip. Utslippene av NO_x vil bli redusert med mellom 20 og 80 prosent, avhengig av skipets alder, innen 2016.

Videre har Norge lenge arbeidet for å få etablert internasjonale regler for opphugging av skip som tas ut av drift. En ny konvensjon som stiller krav både til opphuggingsstedene og til skipsfart ble vedtatt på dipolmatkonferanse i IMO 15. mai 2009.

Norge arbeider også for en streng regulering av flere miljøgifter i de internasjonale miljøgiftavtalene. Det ble enighet om en global avtale som forbyr bruk av kvikksølv under UNEPs Governing Council i Nairobi i februar 2009.

Klima

Regjeringen la i juni fram St. meld. nr. 34 (2006-2007) Norsk klimapolitikk, og presenterte der ambisiøse mål for norsk klimapolitikk. Etter klimaforliket med opposisjonspartiene på Stortinget i 2008, unntatt Frp, er det bred enighet om følgende mål:

- Norge skal være karbonnøytralt i 2030. Det innebærer at Norge skal sørge for utslippsreduksjoner tilsvarende norske utslipp i 2030
- Norge skal fram til 2020 påta seg en forpliktelse om å kutte de globale utslippene av klimagasser tilsvarende 30 prosent av Norges utslipp i 1990
- Norge skal skjerpe sin Kyoto-forpliktelse med ti prosentpoeng til ni prosent under 1990-nivå

Regjeringen har en tredelt strategi for å nå målsettingene. En bedre internasjonal klimaavtale er det første og viktigste elementet i klimapolitikken. Det andre elementet er at Norge må bidra til utslippsreduksjoner i utviklingsland og raskt voksende økonomier som Kina, India med flere. Det tredje elementet er at innsatsen for reduksjon av utslipp i Norge intensiveres.

Norge spiller en aktiv rolle i de internasjonale klimaforhandlingene. Norge har blant annet foreslått en internasjonal mekanisme for å redusere utslipp fra avskoging og skogforringelse i utviklingsland, samt fått betydelig positiv oppmerksomhet rundt forslaget til en ny, pålitelig finansieringsmekanisme under FNs Klimakonvensjon.

Basert på Statens forurensningstilsyns tiltaksanalyse, de sektorvise klimahandlingsplanene samt eksisterende virkemidler mener partene i klimaforliket at det er realistisk å ha et mål om å redusere utslippene i Norge med 15 – 17 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i forhold til referansebanen slik den er presentert i nasjonalbudsjettet for 2007, når skog er inkludert.

Dette innebærer i tilfelle at om lag to tredjedeler av Norges totale utslippsreduksjon tas nasjonalt. Det legges til grunn at en ny internasjonal klimaavtale nødvendigvis gjør en revisjon av nasjonale mål og virkemidler. Dersom utviklingen går i retning av at målene ikke realiseres, vil regjeringen vurdere ytterligere tiltak. Regjeringen har oppnevnt faggruppen Klimakur 2020 som skal vurdere virkemidler og tiltak for å oppfylle det norske klimamålet om reduserte utslipp som nevnt over.

Generelle virkemidler er sentrale i den nasjonale klimapolitikken. Sektorovergrepene økonomiske virkemidler legger grunnlag for desentraliserte, kostnadseffektive og informerte tiltak, der forurenser betaler. Etter at Norge har sluttet seg til det europeiske

kvotesystemet, vil om lag 70 prosent av de nasjonale utslippene være underlagt kvoteplikt eller CO₂-avgift. Enkelte utslippskilder kan verken pålegges kvoteplikt eller CO₂-avgift. Her må myndighetene bruke andre virkemidler for å redusere klimagassutslippene. På områder som er underlagt generelle virkemidler, er regjeringens utgangspunkt at man som hovedregel skal unngå ytterligere regulering. Samtidig vil regjeringen videreføre den muligheten vi har i dag til å benytte andre virkemidler i tillegg til kvoter og avgifter, også i disse sektorene. For eksempel vil regjeringen gjennom økonomiske virkemidler og satsing på ny teknologi sørge for at nye konsesjoner til gasskraft skal basere seg på CO₂-fjerning. Regjeringens doubling av støtten til ny fornybar energi, forslag om nye byggforskrifter og satsingen på kollektivtrafikk og jernbane er ytterligere eksempler på bruk av andre virkemidler.

Tre fjerdedeler av veksten i CO₂-utslippene framover vil komme i utviklingsland og overgangsøkonomiene. Disse landene anslås å passere de samlede klimagassutslippene fra dagens industriland innen 2030. Det er derfor avgjørende at det gjennomføres omfattende utslippsbegrensende tiltak der. I tillegg til en større klimaeffekt per krone, kan klimatiltak i utviklingsland gi betydelig utviklingseffekt ved at prosjektene gjennom kapitaloverføring bidrar til bærekraftig utvikling i vertslandet.

Regjeringen har lagt fram sektorvise klimahandlingsplaner og sektorvise mål for de sentrale utslippssektorene i Norge. Det legges fram handlingsplaner for petroleum og energi, transport, industri, primærnæringer og avfall samt kommunalt klimaarbeid og driften av statlig sektor. Hovedformålet med de sektorvise klimahandlingsplanene er å identifisere de virkemidler som gir kostnadseffektive utslippsreduksjoner for den enkelte sektor som med dagens virkemiddelbruk ikke blir gjennomført. Det er dette som er utgangspunktet for målene som er fastsatt for sektorene. Målene knyttet til sektorene er basert på anslag og vil måtte revurderes dersom endringer i framtidige prognoser, kostnader, teknologiutvikling eller andre vesentlige endrede forutsetninger tilsier det.

Regjeringen vil spesielt vurdere tiltak som er kostnadseffektive i lys av en forventet stigende karbonpris over investeringsenes levetid, og som ikke nødvendigvis utløses av dagens virkemiddelbruk. I denne sammenheng vil tiltak som bidrar til teknologiutvikling bli særlig vurdert. Særskilte tiltak kan også bli vurdert for å mobilisere befolkningen til tidligere omstilling til forbruksmønstre som gir lave utslipp, enn det som en forventet stigende karbonpris vil utløse alene.

Regjeringen vil legge opp til kontrollstasjoner og videreutvikling av nasjonal virkemiddelbruk hvert femte år. Regjeringen foreslår også at det midtveis i den første Kyoto-perioden (2010) legges fram for Stortinget en vurdering av klimapolitikken og behov for endrede virkemidler.

For å redusere forurensningene fra bilparken er bilavgiftene lagt om slik at disse blir basert på bilens CO₂-utslipp. Det innføres også en avgift på CO₂ ved innenlands bruk av gass til oppvarming. I statsbudsjettet for 2009 foreslår regjeringen en bevilgning på 715

millioner kroner til kjøp av klimakvoter. Dette vil redusere de globale utslippene av klimagasser med nesten fire millioner tonn. Utslippsreduksjonene vil skje i utviklingsland, som på denne måten også kan få overført teknologi og kapital. Regjeringen foreslår dessuten en fullmakt til å inngå avtaler om kjøp av utslippskvoter utover denne bevilgningen for inntil 6,2 milliarder kroner. I tillegg kommer kjøp av klimakvoter for statsansattes internasjonale tjenestereiser

Landbruks- og matdepartementet la i mai 2009 fram stortingsmeldingen om klima og landbruk St.meld. nr. 39 (2008-2009) *Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen*.. Dette blir et viktig element i Regjeringens samlede gjennomgang av aktuelle klimatiltak. Landbruksnæringene er avhengig av stabile klimaforhold og klimaendringene vil skape krevende utfordringer for det norske landbruket.

Landbruket kan samtidig spille en viktig rolle i det norske klimaarbeidet slik dette også framgår av Klimameldingen; skog binder karbon og kan levere mer virkesressurser til klimanøytral bioenergi samtidig som det i jordbruket er viktig å få fram tiltak som kan bidra til økt opptak og reduserte utslipp av klimagasser.

Klimameldingen angir klimahandlingsplaner og utslippsmål for sektoren ”primærnæringer og avfall”. Utslippsmålet for sektoren er reduksjon av utslipp på 1-1.5 millioner CO² ekvivalenter innen år 2020 i forhold til SFTs referansebane fra 2006. Det tekniske potensialet for fiskerisektoren (som er en ”undersektor”) er en reduksjon i utslipp på 50 000 tonn i forhold til referansebanen. Fiskerisektoren oppnådde allerede i 2006 en reduksjon på 67 000 tonn (altså mer enn det som var anslått potensial). Dette ble oppnådd gjennom bl.a. oppfølging av Miljøavtalen for NO_x, endring av regelverk for lasteromsbegrensninger og gjennom strukturordningene.

- *arbeide for en mer omfattende og ambisiøs klimaavtale som skal etterfølge Kyotoavtalen. Internasjonal skips- og luftfart må omfattes av avtalen, og den må få et eget tillegg om klimautfordringene i Arktis*

Norge er en aktiv pådriver i alle aktuelle fora for at det internasjonale klimaarbeidet skal føre fram til nye forpliktelser. Det norske internasjonale klimaarbeidet har fem hovedsatsingsområder. Vi skal være en aktiv pådriver for en ambisiøs global klimaavtale som har som siktemål å unngå en temperaturøkning på mer enn 2 grader. Norge vil arbeide for en mer helhetlig tilnærming til skog og inkludere internasjonal skipsfart i en fremtidig global klimaavtale. Vi skal trekke på opparbeidet kompetanse som verdens femte største skipsfartsnasjon og erfaringer fra det norske skoginitiativet der regjeringen har besluttet å sette av inntil tre milliarder kroner årlig for å hindre avskoging i u-land. Norge jobber videre for å oppnå aksept for og en raskere utbredelse av teknologi for karbonfangst og lagring (CCS). Arktiske strøk er særlig sårbart for klimaendringer fordi temperaturøkningen i disse områdene er den dobbelte av det globale gjennomsnittet og man ser tidlige effekter av klimaendringene. Polarområder er således både laboratorier og utstillingsvinduer for klimaendringer. Å bruke polarområdene til å forske på, samt overvåke klimaendringer og spre informasjon er derfor en viktig del av den internasjonale strategien. Regjeringen har derfor etablert et

senter for klima og is tilknyttet Norsk Polarinstitutt som har som mål å bli verdensledende i å forstå faktorer og prosesser som bidrar til smelting av snø og is i polare områder.

Vi arbeider for at et nytt globalt klimaregime skal omfatte utslipp fra internasjonal skipsfart og ser dette som en viktig oppgave fram mot klimamøtet i København i 2009. Det er viktig at Norge fortsetter det gode og nære samarbeidet med EU på dette området. Den norske delegasjonen til klimamøtene har fremmet forslag til hvordan sektoren kan inkluderes i en ny avtale, og at det må settes et utslippsmål for klimabelastningen fra skipssektoren. For å få til en god regulering av utslipp fra internasjonal skipsfart er det avgjørende å være en pådriver for å få fram et nytt regelverk, inkludert mulige markedsmekanismer i den Internasjonale sjøfartsorganisasjonen (IMO). Norge har fremmet et eget forslag om en ny finansierings-mekanisme gjennom auksjonering av internasjonale kvoter. Inntektene fra kvotesalget skal blant annet kunne brukes til tilpasningstiltak og teknologioverføring i og til utviklingsland. Denne finansieringsmekanismen vil være en av flere nødvendige mekanismer i et fremtidig klimaregime og forslaget har fått betydelig oppmerksomhet.

- *vedta en generasjonsmålsetting for reduksjon av norske klimautslipp i forbindelse med lavutslippsutvalgets innstilling*

Vedtatt i klimameldingen, oppdatert i klimaforliket: 30 prosent reduksjon i 2020; overoppfyllelse av Kyoto med 10 prosent; karbonnøytralt i 2030 under forutsetning av et globalt avtaleverk.

- *sikre at betydelige deler av Norges klimaforpliktelser fra Kyoto-avtalen skjer nasjonalt*

I henhold til klimaforliket skal 15-17 Mt 2020-forpliktelsen tas nasjonalt i forhold til referansebanen slik den ble presentert i nasjonalbudsjettet for 2007. Dette vil kreve en betydelig innstramning i den nasjonale virkemiddel-bruken i tiden fremover. I klimameldingen ble den nasjonale målsettingen bevisst lagt til 2020 på grunn av at tiltak iverksatt i dag ikke vil ha effekt før godt ute i Kyotoperioden. Norge har hatt klimavirkemidler siden 1991 og utslippene er i dag 7,4-10,5 millioner tonn lavere enn om det ikke hadde vært innført virkemidler som begrenser utslippet av klimagasser fra norsk territorium.

- *at ved en eventuell utvidelse av kvotesystemet skal sektorer som i dag er pålagt CO₂-avgift fortsatt kunne ha denne avgiften i stedet for kvoter*

Dette er ivarettatt ved at petroleumssektoren fortsatt er underlagt CO₂-avgift, selv om sektoren nå er inkludert i kvotesystemet.

- *øke klimaforskningen, spesielt forskningen på regionale effekter av klimaendringene i Arktis og etablere en nasjonal handlingsplan for klimaforskning*

Polarforskningen blir stadig viktigere på grunn av klimaendringene. Norge har lange tradisjoner som polarnasjon og høyt kvalifiserte forskningsmiljøer på feltet. Det ble i 2009 etablert et senter for klima, is og økosystemer i Tromsø med mål om at dette blir verdensledende. Verdens største polarforskningsprogram International Polar Year (IPY) representerer en verdensomspennende forskningssatsing som foregår fra 1. mars 2007 til 1. mars 2009, med deltakelse av mer enn 50.000 forskere fra minst 60 nasjoner. Norge spiller en ledende rolle i IPY og bidrar med over 320 millioner kroner over en fireårsperiode. En utredning om regionale klimaeffekter i Arktis, i regi av NorACIA, som er den nasjonale oppfølgingen av ACIA (Arctic Climate Impact Assessment) slutføres i 2009. Nasjonal handlingsplan for klimaforskning (Norges forskningsråd, 2006) følges opp. Klima21 er etablert for å utvikle en samlet strategi for klimaforskningen og gi innspill til opptrappingsplanen som ble vedtatt i Klimaforliket. NORKLIMA er det sentrale forskningsprogrammet om klimaendringer og konsekvenser for Norge. Programmet mottar vel 73 millioner kroner i 2008.

- *gjennomføre sektorvise klimahandlingsplaner, hvor det skal settes konkrete mål for hvor mye hver sektor skal bidra til at Norge når klimaforpliktelsene fra Kyoto*

Sektormål og sektorplaner er utarbeidet i klimameldingen. Dette følges opp på ulike vis, og midtveis i den første Kyoto-perioden (2010) vil det legges fram for Stortinget en vurdering av klimapolitikken og behov for endrede virkemidler. Regjeringen har oppnevnt faggruppa Klimakur, som skal utarbeide det nødvendige faglige grunnlaget for denne vurderingen av klimapolitikken og av behov for endrede virkemidler. SFT leder Klimakur og legger fram rapporten i november.

- *at hele det norske samfunnet må i større grad forberedes på å leve med klimaendringer. Økt rasfare som følge av økt nedbør og klimaendringer må kartlegges, og hensynet til å redusere konsekvensene av klimaendringer må ligge til grunn i statlig og kommunal planlegging*

Planloven er endret slik at klimahensynet kan ivaretas som ledd i statlig og kommunal planlegging. Forskningsinnsatsen er styrket og det arbeides blant annet med utvikling av høyoppløselige kart som kan beskrive de lokale konsekvensene av klimaendringene bedre (NORCLIM). Regjeringen har nedsatt et offentlig utvalg som skal utrede samfunnets klimasårbarhet og behovet for tilpasning til klimaendringene. Utvalget ledes av fylkesmannen i Sogn og Fjordane, Oddvar Flæte og skal gi en samlet oversikt over utfordringene for blant annet helse og sikkerhet, næringsliv og naturmiljøet. . Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap er gitt en rolle for å stimulere til samordning og kompetanseutvikling på tvers av de berørte samfunnsområdene.

Nettportal "klimatilpasning Norge" med informasjon, veiledning og gode eksempler fra praktisk tilpassningsarbeid ble lansert i mars 2009 på Regjeringens nettsider. Krav om utarbeiding av risiko- og sårbarhetsanalyser ved utarbeiding av planer er innarbeidet i vedtatt plandel av plan- og bygningsloven.

- *vi vil utvikle FNs miljøprogram (UNEP) til en Verdens Miljøorganisasjon med sanksjonsmuligheter*

Det er for tiden ikke politisk grunnlag internasjonalt for etablering av en Verdens Miljøorganisasjon. Derimot er det bred enighet om en skrittvis styrking av eksisterende funksjoner og strukturer, herunder UNEP. UNEPs styremøte besluttet i februar 2009 å utpeke en høynivågruppe til å fremme forslag til hvordan det internasjonale miljøstyresettet kan styrkes. Norge er medlem av gruppen som skal legge fram rapport til UNEPs ministermøte i februar 2010. Innenfor rammen av UNEP vil det fortsatt jobbes med å sette UNEP i stand til å oppfylle sitt mandat som FNs sentrale miljøautoritet med viktige kjernefunksjoner knyttet til miljøovervåking, -analyse og policyutvikling. Når det gjelder biomangfold og økosystemtjenester arbeides det for en etablering av en felles vitenskaplig plattform i regi av UNEP. For å motvirke miljøsidens fragmenterte strukturer, er det i tillegg tatt initiativ til økt kontakt og koordinering mellom tematisk beslektede miljøkonvensjoner og mellom UNEP og disse. UNEP er også i ferd med å utvikle sitt strategiske bidrag til FNs samlede innsats på landnivå i henhold til FNs mer overordnede reformprosess (One UN). Norge har vært aktive i etableringen av UNREDD (FNs program for reduserte klimagassutslipp fra avskoging og skogferringelse i utviklingsland). UNREDD blir eksempel på "Ett FN" i praksis basert på forpliktende samarbeid mellom UNEP, FAO og UNDP.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *bidra til energieffektivisering og reduserte klimagassutslipp i kommunene, gjennom prosjektet "Grønne energikommuner"*

Prosjektet Grønne energikommuner ble lansert vinteren 2007, og til sammen 22 kommuner deltar. De utvalgte kommunene skal satse på energieffektivisering, på alternativ fornybar energi og på å redusere klimagassutslippene i egen kommune. Kommunene som er valgt ut til prosjektet skal gjennom faglig og administrativ støtte gjennom egne nettverk løfte energiplanleggingen til strategisk nivå i kommunene. Erfaringene fra nettverkene skal være en inspirasjon og en kilde til læring for kommuner over hele landet.

- *bidra til energieffektivisering og reduserte klimagassutslipp gjennom utfasing av oljefyring og skjerpete krav til energibruk i byggeforskriften og gjennom støtte til kompetansebygging*

Byggeforskriftens krav til energiforsyning og energibruk i bygg skal revideres oftere. Forslag til endrede krav i byggeforskriften vil legges fram i 2009. Erfaringene med passivhus skal følges opp gjennom støtte til forskning, utredning og gode eksempler. Satsingen på Lavenergiprogrammet, som er et samarbeidsprogram mellom byggenæringen og statlige myndigheter, skal trappes opp. Både Husbanken og Enova skal ha gode støtteordninger for enøktiltak i bedrifter og husholdninger. Det skal gis

midler til kompetanseoppbygging i næringen, gjennomføring av forbildeprosjekter, forskning og utvikling på stadig mer energi- og miljøvennlige byggevarer og byggeløsninger.

- *forpliktende samarbeid med de 13 største byområdene for å redusere klimagassutslippene og forbedre bymiljøet gjennom programmet "Framtidens byer"*

"Framtidens byer" er et samarbeid mellom staten og de 13 største byene (Oslo, Bærum, Drammen, Sarpsborg, Fredrikstad, Porsgrunn, Skien, Kristiansand, Sandnes, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø) om å redusere klimagassutslippene og gjøre byene bedre å bo i. Programmet går fra 2008 til 2014. Det skal arbeides med temaene Areal og transport, Stasjonær energi, Avfall og forbruk og Tilpasning til klimaendringene. Byene har utarbeidet handlingsprogram. På basis av disse programmene har regjeringen i mai 2009 inngått avtale med byene. Det skal deretter lages forpliktende avtaler mellom staten og den enkelte by innenfor enkelttema. Det er også inngått en intensjonsavtale mellom regjeringen og hovedorganisasjonene i næringslivet om samarbeid i programmet.

- *det skal sikres en helhetlig og økosystembasert forvaltning av alle norske hav- og kystområder. Den samlede påvirkningen på miljøet skal ikke være større enn at økosystemenes struktur, funksjonsmåte og produktivitet opprettholdes og det biologiske mangfoldet bevares. Det skal også sikres en vannkvalitet som bidrar til å opprettholde arter og økosystemer og som tar hensyn til helse og trivsel for mennesker*

St.meld. nr. 8 (2005-2006) Helhetlig forvaltning av det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten (forvaltningsplan) ble lagt frem våren 2006. Dette er den første helhetlige forvaltningsplanen for et norsk havområde. Forvaltningsplanen for Barentshavet-Lofoten har gitt en modell for arbeidet med helhetlig og økosystembasert forvaltning. St.meld. nr. 8 (2005-2006) Helhetlig forvaltning av det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten (forvaltningsplan) ble lagt fram våren 2006. Dette er den første helhetlige forvaltningsplanen for et norsk havområde. Forvaltningsplanen for Barentshavet-Lofoten har gitt en modell for arbeidet med helhetlig og økosystembasert forvaltning. St.meld. Nr. 37 (2008-2009) Helhetlig forvaltning av det marine miljø i Norskehavet (forvaltningsplan) ble lagt fram våren 2009 og viderefører arbeidet med en helhetlig og økosystembasert forvaltning av norske havområder.

- *økt forskningsinnsats innenfor klima i relasjon til matproduksjon, skogbruk og bioenergi*

Gjennom forskningsprogrammene Natur og næring og Matprogrammet har Landbruks- og matdepartementet bidratt til å øke forskningen på dette området betraktelig.

I 2007 ble Norsk senter for bioenergiforskning etablert som et samarbeidsprosjekt mellom Universitetet for miljø og biovitenskap på Ås, Norsk institutt for skog og landskap og Bioforsk. Senteret skal bidra til styrket kompetanse og gjennomføringsevne når det gjelder økt bruk av bioenergi.

- *bioenergistrategien*

I 2009 la OED fram en egen bioenergistrategi. Målet er å sikre en koordinert virkemiddelbruk for økt utbygging av bioenergi med inntil 14 TWH/år innen 2020. Det sentrale målet er å bygge opp verdikjeden fra råvarene til sluttbrukerne.

Vassdrag

Arbeidet med å bedre vannkvaliteten og bekjempe forurensning i vann og vassdrag er styrket, og arbeidet med å bedre vannkvaliteten i Vansjø, Hobøl- og Jær-vassdragene er videreført.

Gjennomføring av EUs rammedirektiv for vann vil føre til mer helhetlig forvaltning av vassdragene. Direktivet er nedfelt i norsk rett gjennom vannforvaltningsforskriften. I 2009 vil det bli vedtatt regionale forvaltningsplaner for omlag 20prosent av vannområdene i Norge. Alle vannområdene skal ha vedtatte forvaltningsplaner innen 2015. Etter forslag fra Regjeringen har Stortinget vedtatt å innlemme vanddirektivet i EØS-avtalen. I den forbindelse er det forutsatt en vesentlig styrking av kunnskapsgrunnlaget for vannforvaltningen. Innsatsen mot lakseparasitten *Gyrodactylus salaris* er trappet vesentlig opp, og arbeidet for å motvirke forsuring i vann og vassdrag videreføres på et høyt nivå.

- *verne Vefsnvassdraget fra kraftutbygging ved å inkludere det i Verneplanen for vassdrag. Det opprettes et næringsfond i den berørte regionen.*

Forslag om vern av Vefsna og Tovdalsvassdraget ble lagt fram for Stortinget våren 2009. Regjeringen foreslo i revidert budsjett for 2009 at det bevilges 150 millioner kroner til næringsfond i de berørte kommunene som fordeles med 40 prosent til Hattfjelldal, 40 prosent til Grane, 15 prosent til Vefsn og 5 prosent til Hemnes.

- *gå gjennom vassdragene i Samla plan for å fastslå hvilke som skal inn verneplanen i forbindelse med gjennomføringen av EUs rammedirektiv for vann i 2006*

EUs vannrammedirektiv er nedfelt i norsk rett gjennom vannforvaltningsforskriften (fastsatt 15. desember 2006), og det arbeides med å gjennomføre forskriften. Arbeidet skal føre til en mer helhetlig forvaltning av vassdragene. Forholdet mellom vannforvaltningsforskriften, Samla plan for vassdrag og Verneplan for vassdrag er under utredning.

- *innføre strengere regler for bygging av 100-meterssonen fra innsjøer og vassdrag*

I plandelen i den nye plan- og bygningsloven blir kommunene pålagt å vurdere i hvilke vassdrag byggeforbudet skal innføres og gi bestemmelser om dette.

- *at fylkeskommunene, i samarbeid med berørte fagetater, skal utarbeide fylkesvise planer for bygging av småkraftverk, som sikrer at ikke naturmangfold, friluftsliv eller store landskapsverdier går tapt*

Retningslinjer for fylkesvise planer for små vannkraftverk er fastsatt av Olje- og energidepartementet i samråd med Miljøverndepartementet. Retningslinjene legges nå til grunn for konsesjonsbehandling..

- *at arbeidet mot forsurening av vassdrag ved hjelp av kalking skal være på et høyt nivå, slik at alle vassdrag i faresonen blir kalket og slik at frivillig innsats i form av midler og arbeids- og dugnadsinnsats blir fulgt opp fra statens side*

Kalkingsinnsatsen har de seneste årene ligget på et jevnt høyt nivå, i tråd med DN's faglige anbefalinger og handlingsplan fra Direktoratet for naturforvaltning. Bevilgningene til kalking har også gitt rom for tiltak som forbedrer effektene av kalkingen.

- *arbeide for å nå det nasjonale målet for reduserte nitrogenutslipp til vann, og sørge for interkommunale prosjekter for å forbedre vannkvaliteten i forurensa vassdrag i Norge, blant annet for opprensning av overgjødsla vassdrag som Vansjø, Hobølvassdraget, Mjøsvassdraget og Jær-vassdraget*

En ny forskrift om rammer for vannforvaltningen trådte i kraft 1. januar 2007. Her legges det opp til en mer helhetlig og økosystembasert forvaltning av ferskvann og kystnære områder, med mål om å oppnå "god tilstand" i vannforekomstene innen 2015. Det er årlig avsatt særskilte midler til ulike miljøtiltak i Vansjø/Hobølvassdraget og Jær-vassdragene

- *ferdigstille opprettelsen av nasjonale laksefjorder og -vassdrag*

Etter forslag fra Regjeringen har Stortinget nå vedtatt 15 nye nasjonale laksevassdrag og åtte nye laksefjorder. Det er dermed opprettet 52 nasjonale laksevassdrag og 29 nasjonale laksefjorder. Det arbeides for å forankre ordningen i lov om laks og innlandsfisk m.v. og i forskrifter i annet lovverk.

- *styrke tiltakene for å beskytte villaksen og bekjempe biologisk forurensing*

Regjeringen har i St.prp. nr. 32 (2006-2007) lagt grunnlaget for en helhetlig politikk for vern av villaksen. Proposisjonen legger grunnlaget for tiltak knyttet til fiskeoppdrett, bekjempelse av *Gyrodactylus salaris*, bevaring av leveområder, reguleringer i laksefisket og særskilte bevaringstiltak. Tiltak knyttet til bekjempelse av *Gyrodactylus salaris*,

rømminger og lakselus er særlig høyt prioritert og det er forutsatt at den videre utviklingen i oppdrettsnæringen ikke skal medføre økt risiko for villaksen.

Regjeringen har styrket arbeidet med å bekjempe *Gyrodactylus salaris* vesentlig. Bevilgningen i 2009 er på om lag 60 millioner kroner, som innebærer mer enn en dobling siden 2005..

- *lage en handlingsplan for å sikre elver og grøntarealer i byområdene våre, ved blant annet i samarbeid med de aktuelle kommunene åpne opp og restaurere vassdrag*

MD samarbeider med Oslo kommune om Groruddalssatsingen der en blant annet vil åpne og restaurere det 17 km lange Alna-vassdraget. Av dette lå omlag 4 km i rør, hvorav nå ca. 9 prosent er gjenåpnet. 10 av 17 prosjektforslag for gjenåpning av hele Alnaelva er igangsatt. Det forberedes også tilsvarende planer i andre byer.

Friluftsliv og naturmangfold

Natur- og friområder er i økende grad utsatt for press fra utbyggingsinteresser. Det blir stadig viktigere å sikre muligheter til friluftsliv, og leveområder for arter i naturen.

Offentlig oppkjøp og sikring av friluftsområder for allmenn bruk har vært en viktig prioritet for regjeringen. Til sammen har vi brukt nær 100 millioner kroner til kjøp og tilrettelegging av friluftsområder. Regjeringen har fremmet Ot.prp. nr. 52 (2008-2009)

Om lov om forvaltning av naturens mangfold (Naturmangfoldloven).

Regjeringen er opptatt av å minske konfliktene i rovdyrutsatte områder gjennom en rekke tiltak. Blant annet er bevilgningene til forebyggende og konfliktdempende tiltak i denne regjeringsperioden økt med hele 48,5 millioner kroner, fra 32 millioner kroner i 2005 til 80,5 millioner kroner i 2009.

- *det skal bevilges mer penger til å kjøpe attraktive friarealer og strandområder til allmennhetens bruk*

Dette følges opp i de årlige budsjettene gjennom økte tilsagnsrammer for kjøp og tilrettelegging av områder.

I perioden 2006-2009 er det i alt bevilget 127,6 millioner kroner til sikring av friluftsområder:

Fra 2006 til 2008 ble det gjennomført sikring av 151 nye friluftsområder, blant disse 36 forsvarseiendommer og 25 skjærgårdsparkområder. I tillegg kommer et titalls turveier og grønne lunger i overordnet grønnstruktur i storbyene der det pågår flerårige samarbeidsprosjekter. Hittil i 2009 er det videre gjennomført sikring av 27 områder, hvorav 5 forsvarseiendommer og 6 skjærgårdsparkområder.

Samlet har regjeringen hittil i perioden dermed sikret ca 190 friluftsområder. I forrige regjeringsperiode 2002-2005 ble det til sammenlikning sikret 121 nye friluftsområder.

Det videre arbeidet med sikring omfatter 35 nye tilsagn gitt i 2008 og 23 tilsagn for nye områder gitt i 2009. Blant disse inngår tilsagn til flerårige samarbeidsprosjekter som gjelder flere enkeltområder i byenes grønnstruktur og prioriterte kystområder. Det er også satt av midler til utvidelse av tidligere tilsagn, bl. a. for Vibrandsøy i Haugesund.

Regjeringen kjøpte tomten Schiøttsvei 8 på Bygdøy i 2005 for 30 mill kroner for å frigjøre strandlinjen til allmennheten, som en forlengelse av Huk. Boligdelen med tomt ble solgt i 2006 og inntekten med ca 25 millioner kroner ble brukt til tilrettelegging av Bygdøy sjøbad og et tiltalls andre sjønære friluftsområder i Indre Oslofjord.

For 2008 ble tilretteleggingstiltak i sikrede friluftsområder gitt økt prioritet med 27,5 millioner kroner. Nivået her lå tidligere på 8 – 10 millioner kroner årlig. I 2009 er det bevilget til sammen 57,5 millioner kroner til tilretteleggings- og skjøtselstiltak i friluftsområder.

Tiltak for drift av skjærgårdsparker og andre friluftsområder m.v. er også blitt økt, fra ca 14 millioner kroner i 2006 og 2007 til 18,2 millioner i 2008 og 22,7 millioner i 2009.

- *sikre at hensynet til allmenn bruksrett, friluftsliv og kulturminner blir ivaretatt når Forsvaret og Kystverket skal avhende eiendommer med attraktive strandområder, og at de viktigste forblir i offentlig eie*

En rekke forsvarseiendommer er overført til friluftsmål etter regjeringsskiftet gjennom et samarbeid med Forsvarbygg og Direktoratet for naturforvaltning. Forsvaret samarbeider rutinemessig med Direktoratet for naturforvaltning og Statskog for å identifisere hvilke friluftseiendommer som bør sikres i fortsatt offentlig eie, dels gjennom salg til Direktoratet for naturforvaltning, og dels gjennom salg til kommunene. Miljøinteressene vurderes i de enkelte saker etter hvert som Forsvaret klargjør områdene for frigivning. Totalt er nesten 20 100 dekar, fordelt på 69 tidligere forsvarseiendommer over hele landet, sikret som friluftsområder for allmennheten.

Avhending av fyreiendommer ble stoppet høsten 2006. Kystverket er nå bedt om å leie ut fyreiendommer som det ikke er tjenestlig behov for med siktemål å få disse åpnet for allmennheten.

- *stans nedbyggingen av strandsonen. Det skal legges opp til en sterkere geografisk differensiering i retningslinjene, der vernet gjøres strengere i områder med sterk konkurranse om strandsonen*

Ny plandel av plan- og bygningsloven, som skal tre i kraft 1. juli 2009, inneholder skjerpede regler for byggeforbudet i hundremetersbeltet og adgangen til å gi dispensasjon. Det er satt i gang arbeid med statlige retningslinjer for en differensiert strandsoneforvaltning som trer i kraft samtidig med loven.

- *ordningen med juridisk bistand til kommuner som har behov for det i arbeidet med beskyttelse av strandsonen, skal gjeninnføres*

Etter regjeringsskiftet er det hvert år stilt ca. 2 millioner kroner til rådighet for dette formålet.

- *stanse tapet av norsk naturmangfold innen 2010 og legge fram et forslag til ny Naturmangfoldlov*

Regjeringen fremmet 3. april Ot.prp. nr. 52 (2008-2009) Om lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven). Lovforslaget behandles av Stortinget våren 2009. Loven gir mål, prinsipper og konkrete regler om bærekraftig bruk og vern av all natur og skal praktiseres av alle sektorer som påvirker eller utnytter natur.

Målet om å stanse tapet innen 2010 er meget ambisiøst. Hovedutfordringene består i å ta vare på truede arter og naturtyper, bedre kunnskapsgrunnlaget gjennom kartlegging, overvåking og forskning og unngå skader av fremmede arter. Det er satt i gang en rekke tiltak innenfor disse områdene. I budsjettet for 2009 er bevilgningen til tiltak for å ta vare på naturmangfoldet i Norge økt med ca. 347 millioner kroner. For å sikre gjennomføring av nasjonalparkplanen i løpet av 2010 øker bevilgningen til erstatninger med 15 millioner kroner, i tillegg til økning i tilsagnsfullmakten. Midlene til skjøtsel og forvaltning av verneområder er økt med 65 millioner kroner. Midlene til å ta vare på villaksen er økt med 21 mill kroner hvorav hoveddelen vil gå til tiltak for å bekjempe laksedreperen *Gyrodactylus salaris*. Midler til å utarbeide, iverksette og følge opp handlingsplaner for utvalgte truede plante- og dyrearter øker med 22 millioner kroner i 2009. Det er nå 17 handlingsplaner under utarbeiding eller oppfølging. I 2009 starter Direktoratet for naturforvaltning og fylkesmennene arbeid med å lage ytterligere 22 handlingsplaner. Eksempler på arter som omfattes av handlingsplanene for truede arter er dvergås, edelkrepss, damfrosk, elvemusling og fjellrev.

Flere sjøfuglbestander har hatt en urovekkende tilbakegang. Gjennom sjøfuglprogrammet SEAPOP skal vi øke vår kunnskap om sjøfuglene. Aktiviteten i dette kartleggings- og overvåkingsprogrammet ble i 2008 utvidet til å omfatte alle norske havområder. Det er også satt i gang arbeid med en nasjonal handlingsplan for truet sjøfugl. Etter norsk forslag vedtok de nordiske miljøministrene høsten 2008 å utarbeide et prosjektforslag om å lage en nordisk tiltaksplan for å motvirke nedgangen i sjøfuglbestander i Vest-Norden. Prosjektet starter opp våren 2009.

Norge er det eneste landet i Europa som har intakte høyfjellsøkosystemer med bestander av villrein. For å sikre store nok leveområder for villreinen, ba Miljøverndepartementet i 2007 aktuelle fylkeskommuner om å utarbeide fylkesdelplaner for fjellområder som er spesielt viktige for villreinens framtid i Norge. Samtidig fikk 10 villreinområder status som nasjonale villreinområder. Fylkesdelplanarbeid er nå i gang i halvparten av de nasjonale villrein-områdene. Planarbeid for den andre halvparten vil komme i gang i 2009. Bevilgningen til sikring av villreinen er økt med 6 mill kroner i 2009. Det er etablert to villreinsentre; ett på Hjerkinna på Dovrefjell og ett på Skinnarbu på Hardangervidda.

Midlene til kartlegging av trua arter og naturtyper økes med 15 millioner kroner i 2009. I tillegg er det i 2009 bevilget 20 millioner kroner til oppstart av et norsk artsprosjekt. Arbeidet skjer i nært samarbeid med det svenske artsprosjektet, og satsingen er starten på en langsiktig kartlegging og kunnskapsoppbygging om arter i norsk natur.

- *innføre en naturindeks for Norge for å danne et bilde av utviklingstrender i naturen, inkludert kulturlandskapet*

En metode for beregning av Naturindeks for Norge ble utviklet i 2007 og testet for Nord-Trøndelag i 2008. Regjeringen har for 2009 bevilget 15 millioner kroner til utarbeidelse av den første fullskala Naturindeks for Norge. Direktoratet for naturforvaltning leder arbeidet. Landets forskningsinstitutter på biologisk mangfold er involvert i arbeidet.

- *øke den marine forskningen*

Flere departementer samarbeider om Norges Forskningsråds forskningsprogram "Havet og kysten" der Miljøverndepartementet bidrar med om lag 16 millioner kroner. MAREANO vil fullføre arbeidet med de prioriterte områdene i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten til oppdateringen av forvaltningsplanen for Barentshavet-Lofoten i 2010. Programmet omfatter kartlegging og overvåking som grunnlag for marin forskning, og bevilgningen ble økt med 18,8 millioner kroner i 2009, likt fordelt på MD, FKD og NHD. Sjøfuglprogrammet SEAPOP ble startet i 2005. Programmet omfatter kartlegging, overvåking og studier av sjøfugl. Aktiviteten i programmet ble i 2008 utvidet til å omfatte alle norske havområder. Den samlede innsatsen til SEAPOP over MDs budsjett har økt hvert år siden 2006, men bidraget fra OED har vært opprettholdt på samme nivå. Disse programmene vil styrke kunnskapsgrunnlaget, noe som igjen vil gjøre det enklere å gjøre avveininger mellom bruk og vern.

- *innføre regler for håndtering av ballastvann*

Norge har som et av de første land tiltrådt IMO-konvensjonen om kontroll og behandling av skipsballastvann og sedimenter. Konvensjonens mål er å eliminere risikoen for introduksjon av fremmede og skadelige organismer via ballastvann. Regjeringen har sendt forslag til nasjonal forskrift på høring.

- *gjøre Senter for genøkologi (GenØk) til et nasjonalt kompetansesenter for trygg bruk av genteknologi (biosikkerhet)*

Senter for genøkologi (GenØk) ble offisielt åpnet som nasjonalt kompetansesenter for trygg bruk av genteknologi (biosikkerhet) i august 2007. Det ble i budsjettet for 2008 opprettet en egen post 72 Tilskot til GenØk. Senteret fikk tildelt 12,4 millioner kroner over denne posten i 2008 – en økning på 3 millioner kroner fra 2007.

- *utrede et forbud mot import av tropisk tømmer og trevirke, inntil et troverdig sertifiseringsystem for tømmer kan garantere at trevirket stammer fra økologisk og sosialt forsvarlig uttak*

Utredninger viser at WTO- og EØS-avtalene vanskeliggjør særnorske handelsbegrensende tiltak. Tiltak som andre WTO-medlemmer iverksetter, jf. blant annet USAs nylig vedtatte forbud mot handel med ulovlig hogd tømmer, er relevante i vurderingen av handlingsrommet. Mulighetene for nye tiltak/virkemidler utforskes innenfor rammen av en samlet politikk ift. tropisk trevirke/regnskog.

- *øke barskogvernet slik at det biologiske mangfoldet ivaretas. Vern skal så langt som mulig baseres på ordningen med frivillig vern. Ved myndighetsbestemt vern skal makebytte mellom privat skog og statsgrunn brukes aktivt*

Regjeringen har i sin regjeringsperiode vernet i alt 72 skogområder med totalt ca. 227 km² produktiv skog. Vernet består i hovedsak av frivillig vern på privat grunn og vern av statsgrunn. 53 av de 72 områdene omfatter frivillig vern av privateid skog. Regjeringen har også fattet et omfattende vern i Trillemarka-Rollagsfjell. I 2008 ble det vernet totalt ca. 169 km² produktiv skog – dette er mer enn det som noen gang tidligere er vernet på ett år i Norge. Ca 1,7 prosent av det samlede produktive skogarealet i Norge er nå vernet. Regjeringen planlegger i tillegg flere omfattende skogvernvedtak i 2009 og 2010. Dette er nå mulig fordi man de siste årene har gjennomført et omfattende arbeid med kartlegginger og verneprosesser. På privat grunn foreligger det tilbud om frivillig vern av nær 100 områder, og på statsgrunn er det funnet ca. 400 km² med verneverdig produktiv skog. Dette innebærer at norsk skogvern kan økes de nærmeste årene.

Forslaget om ny naturmangfoldlov medfører forbedrede erstatningsordninger for landskapsvernområder og nasjonalparker. Det er grunn til å forvente at dette vil bidra til smidigere verneløsninger framover.

- *legge fram en handlingsplan for bærekraftig bruk og skjøtsel av nasjonalparker og andre verneområder. Det påbegynte arbeidet med å utvikle nasjonalparkene som en ressurs for lokalsamfunnene og for lokal verdiskaping skal fortsette*

En analyse fra en bredt sammensatt arbeidsgruppe viste at manglende midler til forvaltning av verneområdene var det viktigste hinderet for å gjennomføre en bærekraftig bruk og skjøtsel av nasjonalparker og andre verneområder. Budsjettet til forvaltning og skjøtsel av verneområder ble derfor økt med 22 millioner kroner i 2009. Midlene går bl.a. til styrking av forvaltningsapparatet, arbeid med forvaltningsplaner og til forvaltningstiltak som skal komme både naturen, allmennheten og de som ønsker å drive næringsaktivitet i verneområdene til gode. Regjeringen satte i 2009 i gang et fem-årig verdiskapingsprogram for naturarven, hvor formålet både er å styrke miljøverdiene i nasjonalparkene og andre verneområder, og å legge til rette for at verneområdene kan nyttes til økonomisk verdiskaping.

- *gjenreise fagkompetansen i kommunene innen natur- og miljøvern*

Etter at MIK-reformen (øremerkete tilskudd til en miljøvernleder i hver kommune – pr. juni 1996 hadde 420 av landets 435 kommuner en miljøvernleder) ble avsluttet i 1997 er den miljøfaglige kompetansen i kommunene blitt stadig dårligere. Kun et fåtall kommuner har en miljøvernleder i dag. Det pågående kommuneprosjektet (i samarbeid med KS) er positivt men det er behov for ytterligere arbeid for å styrke fagkompetansen. Det er satt i gang en undersøkelse av kommunenes plan- og miljøkompetanse. Kommunal og regional planlegging er et viktig miljøvirkemiddel, og det er store kompetanseutfordringer også her.

- *føre en restriktiv politikk i forhold til motorisert ferdsel i utmark, med tiltak for å redusere omfanget av barmarkskjøring. Prøveordningen med lokal forvaltning av motorferdsel i utmark evalueres før en gjør endringer i lovverket*

På oppdrag for Miljøverndepartementet avga Direktoratet for naturforvaltning 10. mars 2008 en tilråding med forslag om ny lov om motorferdsel i utmark. Tilrådingen har bakgrunn i oppdragsmandatet, historiske forhold, prøveordningen, prosjektet ”Motorferdsel og Samfunn”, samt en bred høring høsten 2007. Det er pekt på at motorferdsel i utmark og vassdrag bør være forbudt, men slik at samfunnsnyttig kjøring kan tillates. Regjeringen vil foreta en grundig gjennomgang av lovforslaget, og på selvstendig grunnlag vurdere de foreslåtte endringer i gjeldende motorferdselregelverk

I påvente av ny motorferdsellov vil regjeringen allerede nå modernisere regelverket når det gjelder adgangen til å bruke motorkjøretøy i utmarksnæring, og for grupper som ellers har vanskelig for å komme seg ut i naturen til fots.

Miljøverndepartementet vil før sommeren fastsette endringer i forskrift for bruk av motorkjøretøy i utmark og islagte vassdrag som utvider adgangen til å bruke motorkjøretøy i næringsvirksomhet, gir adgang for gruppeturer på snøskuter for beboere på helse- og omsorgsinstitusjoner, og medlemmer av pensjonistforeninger eller funksjonshemmede. Motorkjøretøy i forbindelse med kommunalt organiserte akuttiltak for å redusere risiko for påkjørsel av elg og annet hjortevilt ved vei eller jernbane tillates også.

Det gjøres ingen endringer i lov eller forskrift om reglene for bruk av motorkjøretøy på snødekt mark i Finnmark og Nord-Troms. Det skal imidlertid settes i gang et prosjekt for å stramme inn bruken av kjøretøy på bar mark i Finnmark. Prosjektet i Finnmark skal munne ut i forslag til tiltak for å redusere bruken og skadevirkningene av motorkjøretøy på bar mark.

Dette gjøres heller ingen endringer i regelverket for bruk av snøskuter mellom bilveg og hytte som ligger mer enn 2,5 kilometer fra brøytet bilveg. Det er fortsatt

kommunene som skal ha ansvaret for praktiseringen av denne bestemmelsen. Det betyr at det fortsatt er anledning til å søke kommunen om å kjøre snøskuter til egen hytte.

Kommunene som har hatt forsøksordningene med andre motorferdselsbestemmelser, får anledning til å videreføre dette regelverket inntil videre.

- *sørge for at kulturlandskap ikke gror igjen og forfaller. Satsing på bærekraftig bruk er viktig for landskapsvern og biologisk mangfold*

Gjennom et samarbeidsprosjekt mellom MD og LMD er 20 utvalgte kulturlandskap i landbruket pekt ut. Alle fylker er representert med ett utvalgt kulturlandskap, med unntak av Sogn og Fjordane som er representert med to. Målsettingen er å løfte fram og synliggjøre områder med svært store biologiske og kulturhistoriske verdier gjennom særskilt forvaltning. For 2009 er det satt av 8 millioner kroner til prosjektet, hvorav 5 millioner kroner over LMDs budsjett (Landbrukets utviklingsfond) og 3 millioner kroner over MDs budsjett.

- *at lokale og regionale folkevalgte organer skal gis økt myndighet i naturforvaltningen. Forvaltningsplaner skal være ferdig utarbeidet så raskt som mulig etter at vernevedtak er fattet, for å klargjøre hensikten med vernet og hvilke vilkår som skal gjelde. Dette gjelder særlig for nasjonalparker*

Arbeidet med å lage forvaltningsplaner for verneområdene er intensivert. Pr. 1. mai 2009 foreligger det godkjente forvaltningsplaner for 26 av de store verneområdene. 15 forvaltningsplaner for områder uten eksisterende plan er under utarbeiding, og 5 allerede eksisterende forvaltningsplaner er under revisjon.

- *at gjennomførte vern skal evalueres i forhold til målsettingene for vernet og for å vurdere effektene på bosetting og næringsutvikling*

Vernemyndighetene vurderer løpende om målsettingen med vernet er oppfylt.

- *at prøveordningene med lokal og regional forvaltning av verneområder videreutvikles.*

Nåværende prøveordninger er evaluert, og Regjeringen vil legge fram sin tilråding om framtidig forvaltningsmodell for Stortinget i 2009.

- *at det settes fortgang i arbeidet med å forbedre erstatningsordningene*

Regjeringen har foreslått nye, forbedrete erstatningsregler for grunneiere og rettighetshavere knyttet til områdevern, jf Ot.prp. nr. 52 (2008-2009).

- *at det kan etableres næringsfond i kommuner som omfattes av vernevedtak*

Spørsmålet utredes i ulike sammenhenger, for eksempel skal det i kommuneproposisjonen for 2010 legges fram en nærmere vurdering av kriteriene for miljøvern. Dette fordi kommunenes utgifter knyttet til ivaretagelsen av nasjonale miljømål varierer, og det kan drøftes om denne variasjonen i kommunenes utgifter kan ivaretas på en mer nyansert måte.

Regjeringen har vedtatt at det etableres et næringsfond på 30 millioner kroner for kommunene som berøres av vern av Trillemarka-Rollagsfjell. For kommunene som har områder i Naustdal-Gjengedal landskapsvernområde er det opprettet et næringsfond på 10 millioner kroner. I forbindelse med vedtak av verneplanen for Smøla er det satt av 7 millioner kroner som skal brukes til å utvikle naturbasert reiseliv.

- *at forliket i Stortinget om rovviltpolitikken i 2004 legges til grunn og følges opp på alle nivå. Norge skal ha levedyktige bestander av ulv, bjørn, gaupe, jerv og kongeørn, og det skal jobbes aktivt med konfliktdepende tiltak. Bestandstall skal kunne vurderes ut fra effekten på beiting, beitedyr og på livskvaliteten for folk i rovdyrutsatte områder*

Det nasjonale bestandsmålet er nådd for gaupe, jerv og kongeørn, mens bestandene av ulv og bjørn ligger under det nasjonale bestandsmålet. Det er utarbeidet forvaltningsplaner for rovvilt som skal ivareta både hensynet til viktige beiteområder og viktige rovviltområder.

Norge har i samarbeid med Sverige et av verdens beste overvåkingsprogrammer for rovvilt. Dette gjør oss i stand til å ha en meget presis oversikt over hvorvidt bestandsmålene er nådd eller ikke, samt å kunne iverksette presise og målrettede forvaltningstiltak. Et unntak fra dette er bestandsovervåking av bjørn, hvor det er utfordrende å dokumentere ynglinger. Det arbeides derfor nå med alternativer til dagens metodikk som tar sikte på å estimere antall ynglinger blant annet med hjelp av data fra DNA-analyser. Gode og omforente bestandstall er i seg selv konfliktdepende. Regjeringen har derfor styrket dette arbeidet med 10,2 millioner kroner siden 2005. I 2009 er det bevilget 15,7 millioner kroner til dette overvåkingsarbeidet.

Statens naturoppsyn (SNO) utfører viktig arbeid innenfor blant annet oppsyn, overvåking og skadedokumentasjon. Tilstrekkelig kapasitet og god dialog ved skadesituasjoner bidrar til å dempe konfliktnivået i slike situasjoner. SNO er derfor over flere år styrket for å bidra til et lavere konfliktnivå i rovviltforvaltningen.

Prinsippet om geografiske arealdifferensiering av prioriterte områder for husdyr og rovvilt, er operasjonalisert gjennom opprettelse av åtte rovviltregioner med ulike bestandsmål. Innenfor regionene er arealdifferensieringen nedfelt i de regionale forvaltningsplanene. Areal-differensieringen forutsettes å så langt som mulig ta hensyn til livskvalitet for mennesker, å være styrende for iverksetting av skadefellingstillatelser på rovvilt, og å styre virkemiddelbruken mht. forebyggende og konfliktdepende tiltak.

På sikt gir dette forutsigbare rammebetingelser for at bestandsmålene kan nås med lavest mulig konfliktnivå. I områder med mye rovvilt har det i flere år pågått ulike konfliktdempende tiltak, herunder utarbeiding av informasjonsmateriell m.m. Regjeringen er bekymret over det store omfanget av illegal jakt, særlig i forhold til bestandssituasjonen og måloppnåelsen for ulv. Miljøverndepartementet har derfor i samråd med Justis- og politidepartementet i 2009 økt innsatsen for å avdekke og forebygge illegal felling av rovvilt.

- *at innsatsen for forebyggende tiltak mot rovviltskade økes betydelig, også økonomisk. Dette er viktig for å opprettholde miljøvennlig utmarksbeiting over hele landet*

Bevilgningen til forebyggende og konfliktdempende tiltak, herunder godtgjøring for tapt arbeidsfortjeneste, gjerding, tilsyn m.m. er foreslått økt med 29,5 millioner kroner for 2009. Dette sikrer forutsigbarhet om økonomiske rammebetingelser for gjennomføring av effektive taksreduserende tiltak mot rovviltskader. I tillegg er satsingen på bestandsovervåking og SNOs rovviltnettverk foreslått styrket betydelig, med hhv. seks og fire millioner kroner. Økningen er et signal om at regjeringen tar på alvor omfanget av de utfordringene næringen står overfor i områder med store tap på grunn av rovvilt. Allerede i revidert nasjonalbudsjett for 2008 ble innsatsen på forebyggende og konfliktdempende tiltak og bestandsovervåking økt med til sammen 20 millioner kroner.

- *opprette en støtteordning til konfliktdempende tiltak i rovviltkommuner, der kommunene selv skal stå fritt til å velge hvilke rovviltrelaterte tiltak de vil bruke penger på*

Fra 2005 har kommuner og lokalsamfunn kunnet søke om egne midler til konfliktdempende tiltak. Prioritering og fordeling av midler skjer årlig i de regionale rovviltnemndene. I 2009 disponerer rovviltnemndene totalt 70 millioner kroner til forebyggende og konfliktdempende tiltak. Dagens ressursituasjon gir tiltakshavere og kommuner en meget god mulighet til å søke om og få tildelt midler til slike tiltak.

- *styrke samarbeidet på tvers av landegrensene, slik at forvaltningen skjer i større forståelse, først og fremst med våre nordiske naboland*

Norge har lang tradisjon for samarbeid med både Sverige og Finland i rovviltsspørsmål, og det arbeides løpende med å styrke samarbeidet. Samarbeidet omfatter blant annet informasjonsutveksling, gjensidige høringer og drøftinger av forvaltningsspørsmål omkring felles bestander, felles finansiering og prioritering av forskning, felles metodikk for bestandsovervåking og gjensidig tilgang til databaser.

- *legge vekt på å framskaffe mer pålitelig informasjon om størrelsen på rovviltbestandene til enhver tid. Her bør det i større grad brukes lokal kunnskap*

Norge har i samarbeid med Sverige et av verdens beste overvåkingsprogrammer for rovvilt. Overvåkingsarbeidet er styrket med 6 millioner kroner i 2009 noe som bl.a.

åpner for økt bruk av DNA-analyser i bestandsregistreringen. Dette bidrar til sikrere kunnskap om bestandsstørrelser og utbredelse og økt troverdighet til offisielle bestandsestimater. Metoden er også et nyttig verktøy for å identifisere art, individ, kjønn og eventuelt slektskap. I tillegg til at DNA-analyser øker kunnskapsnivået om de store rovdyra, er dette viktig kunnskap å besitte i tilfeller der skadefelling av rovdyr er aktuelt. Det er videre satt ned en arbeidsgruppe med bred deltakelse for å foreslå modeller for å få økt lokal medvirkning i bestandsregistreringene, spesielt med tanke på dyreeiernes deltakelse.

- *at Nødvergeparagrafen i viltloven skal presiseres for å klargjøre dyreeiers rett til å beskytte husdyr og hunder mot angrep*

Forslag til endringer av nødvergeparagrafen i viltloven har vært på høring. Det ble foreslått en liberalisering av adgangen til å felle gaupe og jerv, samt bjørn når bestandsmålet var nådd. Det ble også foreslått en liberalisering av adgangen til å felle rovvilt innenfor rovviltsikkert gjerde. Det ble i Miljøverndepartementets høringsutkast ikke lagt opp til at hund som angripes utenfor hegn, skulle omfattes av nødvergebestemmelsen. Dette ut ifra en totalvurdering der hensynet til ulvebestanden veide tungt. Høringsuttalelsene departementet har mottatt i saken, tillegges stor vekt. Saken fordrer avveining mellom tunge hensyn, og er krevende.

- *at det skal sikres effektivt uttak av skadedyr og iverksette felling når rovdyr utvikler truende atferd ved gjentatt oppsøking av husstander*

Påvist skade og skadepotensialet er sentrale faktorer som legges til grunn for beslutninger om felling av rovvilt. Det legges stor vekt på at fellingstillatelser gis raskt ved akutte skadesituasjoner. Statens naturoppsyn (SNO) er styrket økonomisk (1 million kroner) for blant annet å kunne øke bistanden til lokale fellingslag i beitesesongen. Personell fra SNO følger opp situasjoner med nærgående rovvilt og gjør vurderinger av aktuelle tiltak.

Med bakgrunn i erfaringer fra de siste års forsøk på skadefellinger i beitesesongen, er det innført en midlertidig ordning for 2008 og 2009 med godtgjøring for tapt arbeidsfortjeneste for jegere som deltar i skadefellingsforsøk. Det er satt av to millioner kroner pr. år til denne ordningen.

Rovvilt kan iht. viltloven § 14a felles når dette anses nødvendig for å ivareta offentlige interesser av betydning, herunder å forhindre skade på person, vesentlig skade på eiendom som ikke omfattes av § 12 og § 13, eller skade på naturlig fauna, flora eller økosystemer. Senest våren 2009 ble en bjørn med unormal atferd felt i Lierne etter viltloven § 14a.

- *dagens erstatningsordning for tap av husdyr på beite som skyldes fredet rovvilt beholdes. Det må utvikles insentiv til forebyggende tiltak*

Regjeringen nedsatte vinteren 2007/2008 en gruppe bestående av Miljøverndepartementet, Landbruks- og matdepartementet og Finansdepartementet for å gå gjennom de ulike elementene i rovviltforvaltningen og fremme forslag til hvordan tapssituasjonen kan forbedres. Gruppen har også sett på dagens erstatningsordninger med sikte på å bedre dokumentasjon og kontroll med erstatningsutbetalinger for rovviltskader. Arbeidsgruppen har utarbeidet en rapport som i løpet av sommeren 2009 vil bli forelagt regjeringen.

Miljøvern i hverdagen

Regjeringen vil legge til rette for en tettere sammenheng mellom forbruker- og miljøspørsmål og gjøre det enklere for folk å opptre miljøvennlig i hverdagen. Regjeringen har derfor foreslått å styrke miljøinformasjonsarbeidet. Vi foreslår også å videreføre grunnstøtten til frivillige miljøvernorganisasjoner og det viktige arbeid de utfører for å utbre miljøbevissthet i befolkningen. Vi ser det også som viktig å bidra til at aktørene i bygge- og eiendomsnæringen har god kunnskap om klima- og miljøvennlig bygging og forvaltning.

- *opprette et eget statsforetak for avfallsforebygging og gjenvinning under Miljøverndepartementet*

Miljøverndepartementet har startet et prosjekt hvor fokus vil være på forebygging av matavfall. Gjennom prosjektet vil man prøve ut ulike typer tiltak og virkemidler som kan bidra til avfallsforebygging.

- *styrke miljøinformasjonsarbeidet, det gjelder også arbeidet med å gjøre miljømerker bedre kjent i offentligheten*

Høsten 2008 ble det gitt 2 millioner kroner til en felles informasjonskampanje for merkeordningene Svanen/Blomsten, Debio og Fairtrade (BLD, MD og LMD). Regjeringen vil også i 2009 styrke de offisielle miljømerkene med midler gjennom Stiftelsen Miljømerking. Barne og likestillingsdepartementet viderefører grunnstøtten til frivillige miljøvernorganisasjoner og det viktige arbeidet de utfører for å bre ut miljøbevissthet i befolkningen.

Regjeringen støtter et femårig samarbeidsprogram med byggenæringen og vil følge opp det gode samarbeidet med bygge- og eiendomsnæringen om kompetansebygging og spredning av informasjon for å stimulere til en mer miljø- og klimavennlig byggevirkosomhet og forvaltning.

Regjeringen legger i 2009 fram en ny fireårig miljøhandlingsplan for bolig- og byggsektoren.

Regjeringen støtter bransjeorganisasjonen Avfall Norge sin Farlig avfall-kampanje 2008-09 med over to millioner kroner. Kampanjen vil bevisstgjøre forbrukere på hva som er

farlig avfall og hvordan det skal håndteres forsvarlig. Med kampanjen oppfyller regjeringen delmål i St.meld.nr.14 (2006-2007) *Sammen for et giftfritt samfunn*. En forsvarlig håndtering av farlig avfall er viktig for å oppnå generasjonsmålet om å stoppe utslippet av prioriterte miljøgifter innen 2020.

- *styrke det frivillige miljøvernarbeidet*

Grunnstøtten til de frivillige organisasjonene er økt i løpet av perioden fra 30 millioner kroner i 2005 til 40,2 millioner kroner i 2009. Miljøverndepartementet har også styrket tilskuddsposten til kompetanseformidling og informasjon om miljøvennlig produksjon og forbruk. Det er satt av midler til stiftelsene Bellona og Zero til arbeid med klima- og energiltak. Det er også satt av midler til prosjekter bl.a. til Regnskogfondet, Grønn Hverdag og andre frivillige organisasjoner som samarbeider med klimakampanjen.

- *arbeide for høye standarder knyttet til helse, miljø og sikkerhet innen EØS-området*

Regjeringen arbeider for å påvirke regelverksutviklingen i EU for å sikre at regelverket som angår helse og miljø skal gi høyest mulig beskyttelsesnivå.

- *det offentlige må gå foran som ansvarlig forbruker og etterspørre miljøvennlige varer og tjenester som er tilvirket med høye etiske og sosiale standarder*

Regjeringen la våren 2007 fram en handlingsplan for miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser. Planen gjelder for perioden 2007-2010. Hovedpunktene i handlingsplanen er også omtalt i St.meld. nr. 26 (2006-2007) *Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand* og i St.meld. nr. 34 (2006-2007) *Norsk klimapolitikk*. Det er et mål at miljøbelastningen fra offentlige anskaffelser minimeres, og blant annet klima og energiltak er høyt prioritert. Regjeringen ser det som viktig at alle statlige virksomheter tar et særlig ansvar for å gå foran som ansvarlige innkjøpere og forbrukere. Det er derfor utformet en egen miljøpolitikk for statlige innkjøp med konkrete krav til statlige virksomheter. Miljøpolitikken trådte i kraft fra 1. januar 2008. I tråd med handlingsplanen skal det utarbeides en rekke kriteriesett for prioriterte produktgrupper. Disse kriteriene skal gjøre det lettere for offentlige innkjøpere å kjøpe miljøvennlige varer og tjenester. Kriteriene betyr også en standardisering, idet leverandørene vil bli møtt med de samme kriterier fra alle statlige innkjøpere. De 7 første kriteriesett er allerede lansert.

Som et ledd i oppfølgingen av handlingsplanen ble det i januar 2009 lansert en veileder. Veilederen *Etiske krav i offentlige anskaffelser* skal hjelpe offentlige innkjøpere å stille etiske krav, slik at barnearbeid og andre grove brudd på arbeidstaker- og menneskerettigheter motarbeides. Veilederen ble utarbeidet av Initiativ for etisk handel (IEH) på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet.

Direktoratet for forvaltning og IKT har fått ansvaret for å følge opp handlingsplanen for miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser som omfatter miljøhensyn på nasjonalt nivå. For å gi alle offentlig virksomheter den hjelp de måtte trenge for å

gjennomføre handlingsplanen skal det i hvert fylke/region etableres en faglig støttetjeneste (knutepunkt) som skal stå til rådighet for statlige, kommunale og fylkeskommunale virksomheter. De seks første knutepunktene ble etablert høsten 2008. Knutepunktene i de resterende fylkene/regionene starter opp høsten 2009.

Barne- og likestillingsdepartementet deltar i et arbeid i regi av *International Organization for Standardization* (ISO) for å utvikle en internasjonal veiledende standard for organisasjoners samfunnsansvar (ISO 26000 - *Guidance on Social Responsibility*). Standarden skal etter planen foreligge i 2010.

Miljøgifter og atomavfall

Folks hverdag skal være fri for miljøgifter. Regjeringen har hatt på høring et forslag til et bredt forbud mot miljøgifter i forbrukerprodukter. Vi har også vedtatt et forslag til forskrift som forbyr PFOS i tekstiler og brannskum. Handlingsplanen mot bruk av PCB vil bli fulgt opp blant annet i form av kontroller og tilsyn rette mot importører og produsenter av isolerglassruter. Regjeringen har lagt fram en stortingsmelding om miljøgifter og andre helse- og miljøfarlige kjemikalier. Meldingen inneholdt forslag til nye og strengere tiltak og virkemidler for å begrense utslipp og bruk av helse- og miljøfarlige kjemikalier samt opprydding i gamle forurensninger.

- *opprette en kjemikaliedatabase der forbrukere kan sjekke innholdsstoffene f.eks. i kosmetikk og pleieprodukter*

SFT i samarbeid med Mattilsynet, Stiftelsen Miljømerking, Forbrukerrådet og Grønn hverdag holder på å utvikle et forbrukernettside, ErDetFarlig.no, som skal være ferdig i løpet av året. Nettsidet skal gi informasjon om hvilke farlige kjemikalier som kan finnes i forbrukerprodukter, hvordan disse skal kastes og hvilke produkter man bør kjøpe for å unngå disse stoffene. Målet er å øke kunnskapen til forbrukerne slik at de skal kunne ta bevisste valg ved innkjøp.

- *styrke informasjonen om og merkingen av produkter som inneholder farlige kjemikalier*

Forbrukernettsidet ErDetFarlig.no er en del av satsingen på å styrke informasjonen om farlige kjemikalier i forbrukerprodukter. I tillegg arbeider SFT med en kommunikasjonsplan for å styrke bevisstheten og kunnskap i befolkningen om helse- og miljøfarlige stoffer i forbrukerprodukter.

- *gjennomføre en handlingsplan for å gi barn et giftfritt miljø, gjennom opprydding i barnehager, lekeplasser og skoler*

Handlingsplanen ble fremmet i november 2006. I de 10 største byene og 5 store industristeder skal det gjennomføres undersøkelser av forurenset jord i barnehager og på særlig utsatte utendørs lekeområder innen utgangen av 2008. Nødvendige

oppryddingstiltak skal gjennomføres innen sommeren 2010. Arbeidet med å følge opp planen er satt i gang i barnehagene i alle de 15 involverte kommunene. Enkelte steder har man også igangsatt konkrete oppryddingstiltak. Arbeid er også igangsatt for å undersøke enkelte barnehager som ikke har vært utsatt for særlig forurensning for å muliggjøre sammenligning av data. SFT er parallelt i gang med å følge opp handlingsplanen når det gjelder undersøkelse av forurenset jord på særlig utsatte lekeområder.

- *arbeide for en rask og effektiv innsamling av miljøgiften PCB som er i bruk. Utløse ENØK-potensialet ved utskifting av lysrørarmaturer med PCB-kondensatorer, samt styrke innsamlingsordningen for isolerglass med PCB*

Arbeidet følges opp gjennom handlingsplanen mot PCB med særlig vekt på kontroll og tilsyn. Fristen for utskifting av PCB-holdige kondensatorer i lysrørarmaturer og dampplamper er nå gått ut. SFT har behandlet søknader om utsettelse og gitt utsettelse i enkelte tilfeller.

Kommunenes plikt til å motta PCB-holdige isolerglassruter er fra 1. juni 2008 utvidet gjennom en endring i avfallsforskriften. Det er også forskriftsfestet at husholdningene skal kunne levere slike ruter vederlagsfritt til kommunen.

- *utrede forbud mot bruk av kobber til impregnering av trevirke og arbeide aktivt for å gjøre miljøvennlige alternativer lønnsomme*

I St.prp. nr. 1 (2207-2008) vises det til at "Kobber er en miljøgift som kan utgjøre en alvorlig lokal miljørisiko i vann, og Regjeringen legger derfor stor vekt på å få redusert de lokale utslippene. Utslippene av kobber utgjør likevel en mindre trussel mot helse og miljø nasjonalt og internasjonalt enn utslipp av de andre prioriterte miljøgiftene. Kobber hoper seg ikke opp i næringskjedene og har ikke langtidseffekter. Ved å stå oppført på prioritetslisten har kobber ved målsetting og utforming av tiltak blitt vurdert på same måte som andre miljøgifter, der alle typer kilder og spredning er viktig. Dette vil generelt være for restriktivt for kobber. Tiltak mot kobber bør være basert på konkrete risikovurderinger av aktuell bruk og utslipp, og ikke rettet mot kobber og kobbersammensetninger generelt. Kobber er derfor tatt ut av prioritetslista.

- *lage en handlingsplan for å sikre opptrapping av arbeidet med opprydding av forurensede sedimenter i fjorder og havner, som finansieres i et spleiselag av forurenser og staten*

Arbeidet med å følge opp de 17 fylkesvise tiltaksplanene som handlingsplanen bygger på, er kommet godt i gang. Arbeidet er langsiktig og kostnadskrevenende. Det arbeides parallelt med å stanse kilder og undersøke sedimentene med henblikk på å utarbeide konkrete tiltaksplaner. SFT har pålagt 10 store trafikkhavner og 34 industrihavner å kartlegge hvordan deres virksomhet bidrar til å forurense sjøbunn, og om det er nødvendig med opprydding.

Arbeidet med å planlegge og gjennomføre tiltak i sjøbunnen er i gang i Oslo, Hammerfest, Harstad, Bergen, Grenland, Tromsø, Trondheim, Ålesund, Stavanger, Arendal, og Lister-regionen. I Oslo havn er oppryddingsarbeidet i slutfasen, mens arbeidet andre steder er i planleggingsfasen.

- *arbeide for at flere typer miljøgifter som bromerte flammehemmere, PFOS og PFAS utfases, samt arbeide for å opprette et internasjonalt juridisk rammeverk for styrking av produsentansvaret*

Det er innført utvidet forbud/regulering av den bromerte flammehemmeren deka-BDE, innført forbud/regulering av PFOS og innført regulering/forbud mot kvikksølv. Et forslag til regulering av en rekke miljøgifter i forbrukerprodukter var på høring (2007). Miljøverndepartementet arbeider videre med forslaget.

Partsmøtet under den globale Stockholm-konvensjonen vedtok i mai 2009 å inkludere ni nye stoffer i konvensjonen. Blant disse var to bromerte flammehemmere (penta-BDE og okta-BDE) og den perfluoreerte forbindelsen PFOS. Norge har vært blant pådriverne for å inkludere nye stoffer. Norge har videre foreslått at den bromerte flammehemmeren HBCDD inkluderes i avtalen. Dette forslaget ble fremmet i 2008 og vurderes av den faglige ekspertkomiteen under konvensjonen.

Forslag til nye byggeforskrifter som legges fram i 2009, vil bidra til å redusere bruken av helse- og miljøfarlige produkter og stoffer i byggevirksomheten.

- *endre kjemikalierregelverket og snu bevisbyrden slik at i stedet for at myndighetene må bevise at et stoff er skadelig, får industrien ansvaret for å bevise at det ikke er det*

Fra og med 30. mai 2008 ble det innført et nytt omfattende kjemikalierregelverk i Norge - omtalt som REACH. Det nye regelverket vil gi bedre beskyttelse av helse og miljø, særlig fordi det vil øke kunnskapen om farlige kjemikalier. Næringslivet får en konkret plikt til å dokumentere at deres kjemiske produkter er trygge for helse og miljø. Dette gjøres gjennom en registreringsordning.

- *kartlegge og sikre deponier av industrielt lavradioaktivt avfall*

Det er det lagret ca. 400 tonn lavradioaktivt avfall (scale) fra olje- og gassindustrien ved 8 anlegg langs kysten. Anleggene har midlertidig godkjenning fra Statens strålevern. Det er bygget et permanent deponi i Gulen i Sogn, som er godkjent av Statens strålevern. Avfallet fra de midlertidige lagrene skal deponeres permanent i Gulen, og lagrene omgjøres til mottaks- og forbehandlingsanlegg for scale fra offshorevirksomheten. Radioaktiv forurensning av det ytre miljø i form av utslipp og radioaktivt avfall fra kilder i Norge er en del av MDs ansvarsområde. MDs og Statens Stråleverns arbeid med radioaktiv forurensning fra norske kilder styrkes betydelig fra

2009. Det er utredet en samlet policy for håndtering av slik forurensning som omfatter juridiske, økonomiske og administrative spørsmål, og som dekker alle forurensningskilder. Viktige utfordringer er å oppfylle internasjonale forpliktelser om betydelig reduserte utslipp fra offshorevirksomheten og å sikre en miljømessig forsvarlig håndtering av alt radioaktivt avfall. Det er avdekket store kunnskapshull på området som krever styrket kartlegging, utredning, overvåking og forskning.

- *øke forskningsinnsatsen på forhold knyttet opp mot det å leve og oppholde seg i nærheten av høyspentlinjer*

Kunnskapssituasjonen i dag er mer avklart enn tidligere og omfattende forskning kan sammenfattes med at det er en mulig økt risiko for utvikling av leukemi hos barn der magnetfeltet i boligen er over 0,4 μ T, men den absolutte risikoen vurderes fortsatt som meget lav.

Kulturminner

Kulturminner er en viktig samfunnsressurs som gir grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping. Kulturminnepolitikken skal bidra til bevaring og bruk av kulturhistoriske verdier. De norske verdensarvstedene skal utvikles som forbilder for beste praksis innenfor natur- og kulturminneforvaltning. Mange kulturminner er i privat eie. Arbeidet med å sette i stand fredete og fredningsverdige kulturminner blir gjennomført i ti bevaringsprogrammer som omfatter gjennomgang av tilstand og status og tiltak for sikring, istandsetting og vedlikehold.. Det er satt i gang et verdiskapingsprogram på kulturminneområdet. Fase 1 av programmet går ut 2010 og omfatter 11 pilotprosjekt. Erfaringene er positive og prosjektene synliggjør et stort potensial for verdiskaping.

- *øke fondskapitalen i Norsk kulturminnefond*

Kapitalen er økt med 200 millioner kroner i budsjettforslaget for 2009 til i alt 1,2 milliarder kroner. For 2009 vil fondskapitalen gi en avkastning på ca. 43,7 millioner kroner.

- *sikre et forsvarlig vedlikeholds nivå for verneverdige kirker*

Med styrking av kommuneøkonomien er kommunene satt i stand til bedre vedlikehold av kirkebygg. Rentekompensasjonsordningen for istandsetting av kirkebygg ble innført i 2005 med en investeringsramme på 0,5 milliarder kroner. Investeringsrammen er utvidet flere ganger, senest i statsbudsjettet for 2009. Investeringsrammen er nå på 2,5 milliarder kroner. Pr. juni 2009 er det tildelt i alt 1,63 milliarder kroner fra investeringsrammen, fordelt på 252 kommuner og 467 kirker. I 2007 ble det etablert en tilskuddsordning fra Opplysningsvesenets fond til istandsetting av middelalderkirker og andre kirker bygget før 1650. Tilskuddsordningen foreslås videreført i 2009. Fra 2009 er tilskuddsordningen inntil videre stilt i bero på grunn av fondets økonomiske situasjon.

Middelalderkirker og andre kirker bygget før 1650 er samtidig ført inn under rentekompensasjonsordningen. Arbeidet med istandsetting av de 28 stavkirkene (MD) er videreført i perioden. 13 stavkirker vil etter planen være ferdig istandsatt ved utgangen av 2009.

- *øke tilskuddsmidlene, slik at staten i større grad dekker utgiftene til utgraving av automatisk fredede kulturminner som blir urimelig tyngende for tiltakshaveren i forbindelse med mindre private tiltak*

Forvaltningspraksis er endret slik at staten nå som hovedregel dekker utgiftene til arkeologiske undersøkelser fullt ut i forbindelse med gjennomføring av mindre, private tiltak. Tilskuddsordningen som ble opprettet i 2007, ble økt i budsjettet for 2008 og er nå på 10,5 millioner kroner. Tilskuddene er svært viktige for at privatpersoner kan gjennomføre planlagte tiltak. Denne omleggingen av forvaltningspraksis har ført til en fordobling av disse sakene. Det rapporteres inn flere arkeologiske funn og gir økt oppslutning om vernet av arkeologiske kulturminner. Den nye tilskuddsordningen må derfor kunne sies å være en suksess.

- *øke tilskuddsmidlene til fartøyvern til et stabilt og forutsigbart nivå og utarbeide en nasjonal verneplan for fartøy der det går fram hvordan en kan ta vare på et representativt utvalg fartøy*

Arbeidet med å utarbeide en nasjonal fartøyvernplan er igangsatt i 2008 Verneplanen skal svare på hvordan en kan ta vare på et representativt utvalg fartøy. Arbeidet ledes av Riksantikvaren, i samarbeid med fartøyvernorganisasjonene. Tilskuddsmidler til fartøyvern ble økt med 3,0 millioner kroner i budsjett for 2008. I 2009 budsjettet er posten økt radikalt med ytterligere 10 millioner kroner.

Tilskuddet til de tre fartøyvernsentrene er også økt med tre mill kroner i 2009, som nesten er en fordobling i forhold til 2008. Økningen skal sette fartøyvernsentrene bedre i stand til å bidra til langsiktig ivaretagelse av fartøyene.

Ett av de større, viktige enkeltprosjektene er arbeidet med fartøyet D/S Hestmanden, som er planlagt ferdigstilt i løpet av et par år.

Kapittel 13: Energipolitikk

Norge er en energinasjon. Vi har stor vannkraftproduksjon. Vi har rikelig tilgang på olje og gass. Vi har mange bedrifter og arbeidsplasser knyttet til produksjon og foredling av norske energiressurser. Vi har store muligheter for å utvikle nye lønnsomme bedrifter basert på utnyttelse av norske energiressurser. Regjeringens visjon er at Norge skal være en miljøvennlig energinasjon og være verdensledende innenfor utviklingen av miljøvennlig energi.

Fra Soria Moria-erklæringen

Regjeringen tar ansvar for å få økt kraftproduksjonen, samtidig som vi jobber for økt produksjon av ny fornybar energi, miljøvennlig energiomlegging og energieffektivisering. I statsbudsjettet for 2007 fikk regjeringen vedtatt 10 milliarder kroner i innskuddskapital til et nytt fond, Grunnfond for fornybar energi og energieffektivisering. Dette er første ledd i en kraftig opptrapping av satsingen på energiomlegging. Det ble tilført nye 10 milliarder kroner fra 2009. En ytterligere økning på inntil 10 milliarder innen 2012 er varslet i klimameldingen.

Sentralt i visjonen om å være verdensledende innenfor utvikling av miljøvennlig energi står økt satsing på forskning og utvikling av miljøvennlige energiteknologier. Regjeringen har som en oppfølging av klimaforliket, økt FoU innen fornybare energikilder og karbonfangst og -lagring med 300 millioner kroner i budsjettet for 2009.

Det ble i 2008 etablert en ny ordning for Forskningscentre for miljøvennlig energi (FME) i regi av Norges forskningsråd. Det ble bevilget 50 millioner kroner til den nye satsingen i 2008 og 125 millioner kroner i 2009. Forskningscentrene bidrar til et bredt samarbeid mellom ledende forskningsinstitusjoner og bedrifter i Norge, med et bredt samarbeid med internasjonale aktører. Sentrene skal heve kvaliteten på norsk forskning og fremskaffe anvendbar kunnskap og løsninger innen bestemte temaområder. I februar 2009 ble det offentliggjort åtte FMEer, hvorav to på karbonfangst og -lagring, to på havbasert vindkraft, ett hver på henholdsvis solceller, bioenergi og vannkraft, og et på energieffektivitet i bygninger. Økningen til FoU må ses i sammenheng med myndighetenes helhetlige strategi for forskning og teknologiutvikling innenfor energisektoren – Energi21. Olje- og energiministeren fikk i februar 2008 overrakt et omforent og godt forankret forslag til strategi fra en bredt sammensatt gruppe representanter fra energibransjen. Energi21-strategien foreslår å konsentrere FoU-innsatsen på utvalgte områder som energieffektivisering, fornybar kraft (særlig offshore vindkraft) og bioenergi. Disse prioriteringene er helt på linje med, og vil støtte opp under, de prioriteringene regjeringen har lagt opp til. Et styre for Energi21 ble oppnevnt i juli 2008. Styret skal ha ansvar for å implementere og følge opp strategien fremover.

Regjeringen fremmet våren 2009 forslag til nasjonal strategi og ny lov om fornybar energi til havs (havvindmøller). Forslaget legger til rette for en langsiktig forvaltning av disse energiressursene.

Energiforsyning

Det er et mål å sikre en stabil energiforsyning og bedre energibalansen slik at industri og husholdninger får forutsigbare og akseptable energipriser.

- *sikre en bedre kraftbalanse ved både å øke tilgangen til kraft og redusere forbruksveksten gjennom energisparetiltak. Gjennom å satse på nye miljøvennlige energiformer, opprusting av vannkraft og miljøvennlig bruk av naturgass, vil vi øke tilgangen på energi*

Regjeringen tar ansvar for å få økt kraftproduksjonen, samtidig som vi jobber for økt produksjon av ny fornybar energi, miljøvennlig energiomlegging og energieffektivisering. I årene 2006-2008 har tilgangen til kraft fra ulike energikilder økt med totalt 1700 MW, eller om lag 6 prosent. Dette er fordelt på 1118 MW vannkraft, 159 MW vindkraft og 420 MW gasskraft. Økningen er et viktig bidrag til regjeringens politikk for å bedre forsyningssikkerheten.

I statsbudsjettet for 2007 fikk regjeringen vedtatt 10 milliarder kroner i innskuddskapital til et nytt fond, Grunnfond for fornybar energi og energieffektivisering. Dette er første ledd i en kraftig opptrapping av satsingen på energiomlegging. Ytterligere 10 milliarder kroner

I 2009 ble Energifondet tilført 1 426 millioner kroner i ordinære overføringer. Gjennom regjeringens tiltakspakke ble Energifondet styrket med ytterligere 1 200 millioner kroner. Disse pengene ble brukt til finansiering av energieffektivisering for offentlige bygg og industri, utbygging av fjernvarme- og lokale varmesentraler og vindkraft.

I juni 2008 ble det utarbeidet en felles forståelse mellom norske og svenske myndigheter om å etablere et felles sertifikatmarked, for å sikre økt utbygging av fornybar energi.

- *at Norge skal bidra til større grad av internasjonalt samarbeid om utvikling av miljøvennlig teknologi, energisystem og satsing på ny fornybar energi*

Norge deltar i en rekke internasjonale samarbeidsprosjekter både i Norden, i EU og internasjonalt. Innen arbeidet med CO₂-fangst og lagring er det bl.a. etablert et omfattende samarbeid med Storbritannia. Internasjonalt samarbeid står sentralt i myndighetenes helhetlige strategi for forskning og teknologiutvikling innenfor energisektoren – Energi21.

I tråd med enigheten i Klimaforliket foreslås det bevilget mer penger til forskning på CO₂-håndtering. Climit, forskningsprogrammet som støtter forskning på fangst og lagring av CO₂ fra fossilt basert kraftproduksjon, fikk tilført 20 millioner kroner ekstra i 2009.

- *foreta en evaluering av energiloven der blant annet lovens betydning for kraftbalansen, strømprisene og strukturen i kraftbransjen skal gjennomgås, med sikte på endringer som kan sikre bedre utnyttelse og bruk av eksisterende produksjon, samt ny kraftproduksjon*

Arbeidet med evalueringen av energiloven startet opp høsten 2006. I 2007 ble det gjennomført flere utredninger av viktige tema for norsk energipolitikk. Det ble også arrangert åpne seminar og høringsmøter, og departementet mottok flere muntlige og skriftlige innspill fra berørte aktører og interesserte fagmiljø. Innspillene utgjorde et viktig grunnlag for departementets videre arbeid med evalueringen av energiloven. I april 2009 la departementet frem Ot.prp. nr. 62 (2008-2009) Om lov om endringer i energiloven. Det foreslås å innføre tilknytningsplikt for produksjon og forbruk (rett til nett), sette krav til eierskap til elektriske anlegg og fjernvarmeanlegg og innføre konsesjonsplikt for lavspente elektriske anlegg. I proposisjonen er det også et eget kapittel om nettpolitikk. Det signaliseres at regjeringen vil be NVE om å gjennomgå reguleringen av nettet for å vurdere incentivene til investeringer og effektiv drift. NVE skal også vurdere antall nettnivåer og vurdere muligheten for å innføre felles nasjonale nettтарiffer og endring av reglene om anleggsbidrag. Det skal foretas en gjennomgang av regelverket for nettleien herunder forholdet mellom faste og variable avgifter.

- *sørge for et effektivt og sikkert overføringssystem for strøm for å redusere strømtap, og arbeide for et hovednett for overføring av elektrisk kraft med tilstrekkelig kapasitet i hele landet*

Statnett arbeider med en portefølje av investeringer i sentralnettet:

- Vurderer: Oppgradering av spenningen fra 300 til 420 kV i store deler av nettet på Sørlandet og i Midt-Norge (gir økt kapasitet og mindre tap), nye utenlandsforbindelser til Sverige og Tyskland
- Meldt: Skagerrak 4 (årsskiftet 2008/2009), Ofoten – Balsfjord (årsskiftet 2008/2009), Roan - Trollheim (vinter 2008)
- Konsesjonssøkt: Balsfjord-Hammerfest, Roan – Storheia, Namsos - Roan (høst 2007, tilleggssøknad vinter 2009),
- Konsesjon påklaget til OED: Sima-Samnanger (konsesjon fra NVE sommer 2008, oversendt til OED for klagebehandling vinter 2008) Ørskog-Fardal (konsesjon fra NVE juni 2009, oversendt til OED for klagebehandling høsten 2009)
- Under bygging (besluttede prosjekter): Varangerbotn – Skogfoss (byggstart 2010), Skåreheia-Holen (påbegynt høsten 2007 forventet ferdig høst 2009) og Nea-riksgrensen (Järpströmmen) (forventet ferdig høst 2009)

Overføringsforbindelsene til utlandet er gradvis blitt forbedret. En ny kabel mellom Norge og Nederland med en kapasitet på 700MW ble satt i drift i mai 2008.

Fra 2008 og ti år framover har Statnett skissert prosjekter på om lag 18 milliarder kroner, i tillegg kommer rehabilitering, oppgradering og ombygging av eksisterende nett. Dette innebærer fortsatt høy planleggings- og investeringsaktivitet i alle deler av landet. Det foreligger også betydelige planer for re- og nyinvesteringer i regional- og distribusjonsnettet i årene fremover,

- *gjennomgå nettstrukturen for elektrisitet og regelverket for nettleie for å legge bedre til rette for strømsparing og forsyningsikkerhet. Nettleien for strøm skal utjevnes over hele landet*

Som et bidrag til å utjevne nettleien for strøm i landet, doblet regjeringstilskuddet til utjevning av overføringstariffer fra 30 til 60 millioner kroner i 2009. Utjamning vil gjøre det lettere å få investeringer i fornybar energi, samt at forbrukere i områder med høy nettleie, som særlig bor i distriktene vil få lavere nettleie.

NVE er i ferd med å gjennomgå dagens reguleringsmodell for å vurdere incentivene til investeringer og effektiv drift. NVE skal også vurdere antall nettnivå og vurdere muligheten for å innføre felles nasjonale nettariffer.

Våren 2008 ba departementet NVE starte prosessen med å avvikle ordningen med redusert nettleie for utkoblbart forbruk. Det tas sikte på at forskriftsendringen vil tre i kraft 1. juli i år, med en overgangsperiode på 3 år for at kunder som nylig har foretatt investeringer basert på ordningen ikke skal lide økonomisk tap. Endringen vil føre til at fornybar energi lettere kan konkurrere i markedet.

Ny fornybar energi

Ingen regjering har satsset så mye på utvikling av nye fornybare energikilder som denne. Regjeringen har i løpet av regjeringsperioden styrket satsingen på fornybar energi og energieffektivisering betraktelig. I år tilfører vi nærmere 2,6 milliarder kroner på arbeidet med energieffektivisering, fornybar varmeproduksjon og vindkraftutbygging. Dette er over tre ganger så mye som Enova disponerte i 2005, da den flertallsregjeringen fikk makten.

Regjeringen har etablert et fond med 20 milliarder kroner i kapital som sikrer langsiktighet og stabilitet i arbeidet.

Vårt arbeid har gitt gode resultater. På tre år (2006 – 2008) er det gitt tilskudd til prosjekter med et forventet energieresultat på om lag 6,1 TWh per år, bortimot 1,4 TWh mer enn i den forrige regjeringsperioden. Det tilsvarer det forbruket i om lag 280 000 husstander (21 600 kWh pr husstand i 2006).

Vi har inngått en ny avtale med Enova om at de skal levere energieresultater på 18 TWh fornybar energi og energieffektivisering fra 2002 til utgangen av 2011. Og vi har en avtale om at de skal levere resultater på 40 TWh innen 2020. Målet om 3 TWh vindkraft og 4 TWh varme innen 2010 står fast. Vi ligger an til å nå disse målene.

- *øke Enovas totalmål for energisparing og ny fornybar energi*

I ny avtale mellom departementet og Enova er det fastsatt et nytt mål på 18 TWh innen utgangen av 2011.

- *i større grad utnytte potensialet som ligger i opprusting av eksisterende vannkraftverk og i bygging av små- mini- og mikrokraftverk*

I perioden 2006-2008 er det ferdigstilt årlig over 50 kraftverk med en forventet produksjon på ca 450 GWh pr år med en effekt på 337 MW.

I statsbudsjettet for 2009 ble det innført en utbetalingsordning for ubenyttet negativ grunnrente. Videre har regjeringen utvidet fradragsberettigede kostnader til også å inkludere driftskostnader i byggetiden. Regjeringen har i tillegg fjernet skattemessige hindre for opprustning og utvidelser i eksisterende kraftverk. Dette innebærer blant annet en unntaksregel for samordning av negativ grunnrente mellom kraftverk som etter et opprustning- og utvidelsesprosjekt defineres som nye og gamle.

Det gis i tillegg unntak for avregning av ubalanser i produksjon og forbruk, jf. NVEs vedtak av mars 2009. Grensen for unntaksbestemmelsen ble satt til produksjonsenheter med installert ytelse på 3 MW. De minste kraftprodusentene med uregulerbar produksjon slipper dermed økte kostnader i forbindelse med de nye balansereglene. Dette bidrar til å sikre gode rammebetingelser for de minste vannkraftprodusentene.

Det er gjort tiltak for å stimulere til økt satsing på opprustning og utvidelse (O/U) av eksisterende vannkraftverk. NVE har gjennomført studier som bl.a. kartlegger barrierer og muligheter for O/U, markedet for effekt i Europa, og har identifisert konkrete prosjekter som kan egne seg for effektkjøring.

Saksbehandlingskapasiteten for konsesjonssøknader i NVE har blitt styrket betydelig gjennom regjeringsperioden, senest i RNB 2008 og i budsjettet for 2009.

Konsesjonsbehandlingskapasiteten er i 2009 doblet sammenliknet med 2005.

Dette vil bidra til å få fart på utbyggingen av fornybar produksjon som småkraft, vindkraft og fjernvarmeanlegg.

Det er utarbeidet retningslinjer for små vannkraftverk til bruk for utarbeidelse av regionale planer og i NVEs konsesjonsbehandling. Det er også utarbeidet ny oppdatert veileder for planlegging, bygging og drift av små dammer.

Konsesjonsvedtak for mikro- og minikraftverk inntil 1 MW er delegert fra NVE til fylkeskommunen.

- *innføre et pliktig grønt sertifikatmarked for ny fornybar energi og mini- og mikrokraftverk. Dersom et grønt sertifikatmarked ikke lar seg gjennomføre som forutsatt, skal andre virkemidler vurderes*

Et grønt sertifikatmarked med Sverige lot seg ikke gjennomføre som forutsatt. Derfor har regjeringen opprettet et Grunnfond for energieffektivisering og fornybar energi. Det er bevilget 10 milliarder kroner for 2007 og det ble tilført nye 10 milliarder kroner fra 2009. En ytterligere økning på inntil 10 milliarder innen 2012 er varslet i klimameldingen.

Arbeidet med et felles sertifikatmarked med Sverige ble gjenopptatt. I juni 2008 ble det utarbeidet en felles forståelse mellom norske og svenske myndigheter om å etablere et felles sertifikatmarked, for å sikre økt utbygging av fornybar energi. Frem til et slikt system er på plass gjelder Enovas investeringsstøtteordning.

- *at Enova, i samarbeid med Innovasjon Norge og Norges Forskningsråd, skal utvikle en satsing på introduksjon av miljøvennlig teknologi og utstyr for teknologier som ikke er modne*

Norges Forskningsråd, Enova og Innovasjon Norge sitt felles program for introduksjon av ny energiteknologi (Innovative energiløsninger) videreføres. Programmet har et budsjett i 2008 på om lag 10 millioner kroner. I klimaforliket ble partene enige om at det opprettes et demonstrasjonsprogram for utvikling og introduksjon av nye fornybare energiteknologier offshore med en ramme på 150 millioner kroner i 2009. Enova opprettet i februar 2009 et eget program for demonstrasjon av fornybar marin energiproduksjon.

- *øke utbyggingen av miljøvennlig vindkraft og gjennom konsesjonssystemet sørge for en god regional og nasjonal koordinering av vindkraftutbyggingen.*

Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg ble fastsatt i 2007. Fylkeskommunene oppfordres til å utarbeide regionale planer for vindkraft, og flere fylker har fullført eller er godt i gang med dette. Det er innført regionvis samordnet konsesjonsbehandling for vindkraftanlegg, hvor disse ses i sammenheng med eventuelt behov og planer for styrking av overføringsnett. Det er i 2009 fastsatt prioriteringskriterier som skal sikre at de beste og minst konfliktfylte vindkraftprosjektene blir raskere behandlet. Det vises for øvrig til overnevnte styrking av NVEs konsesjonsbehandlingskapasitet, og etterfølgende punkt om Enovas investeringsstøtteordning.

- *øke den statlige innsatsen for utvikling og kommersialisering av hydrogen som energibærer*

Hydrogenplattformen som ble lansert av forrige regjering er fulgt opp, og det er etablert et nasjonalt Hydrogenråd bestående av representanter fra næringsliv og forskning.

- *sørge for at ny fornybar energi ikke konkurreres ut av markedet p.g.a. gasskraftverk med CO₂-fjerning*

Regjeringen legger vekt på langsiktige og stabile rammebetingelser for fornybar energi. Opprettelsen av et Grunnfond for fornybar energi og energieffektivisering og et langsiktig samarbeid med Sverige om et felles marked for grønne sertifikater, er viktige elementer i arbeidet med økt produksjon av fornybar energi. Enova er regjeringens viktigste virkemiddel for å øke produksjonen av fornybar energi, både i form av kraft og varme. Enova disponerer i 2009 om lag 2,6 milliarder kroner til støtte til fornybar energi og energieffektivisering.

- *innføre vrakpant på oljekjeler som byttes inn i kjeler basert på fornybar varme*

Enova åpnet vinteren 2008 et nytt støtteprogram for lokale energisentraler. Programmet vil blant annet være aktuelt for aktører som vurderer å bytte ut eksisterende oljefyrt varmesentral med ny varmesentral basert på fornybar energi. Det er ingen nedre grense for energisentralenes størrelse og alle virksomheter i offentlig og privat sektor kan søke om støtte. I tillegg får privathusholdninger støtte til enkelte typer varmepumper, styringssystemer og pelletskaminer/-kjeler.

Vannbåren varme og ENØK

Regjeringen vil legge til rette for økt bruk av vannbåren varme og mer effektiv bruk av energi.

- *legge til rette for økt bruk av vannbåren varme, og etablere gode finansieringsordninger for fjernvarme og bioenergi*

Regjeringen har etablert Grunnfond for fornybar energi og energisparing. Dette gir en dobling av de eksisterende midlene til dette arbeidet. Se omtale under ny fornybar energi. Den nye Plan- og bygningsloven bidrar også positivt. Plandelen av loven trer i kraft 1. juli 2009. Bygningsdelen av denne loven skal etter planen tre i kraft 1. januar 2010.

- *innføre krav om fleksible energisystemer i alle offentlige bygg og ved rehabilitering av offentlige bygg på over 500 kvm*

Dette er ivare tatt gjennom revisjon av bygningsdelen av Plan- og bygningsloven med forskrifter. Forslag til nye byggeforskrifter legges fram i 2009. Bygningsdelen av denne loven skal etter planen tre i kraft 1. januar 2010.

- *innføre en langsiktig tilskuddsordning til husholdningene for å stimulere til en omlegging til oppvarming basert på fornybar varme og til mer energieffektive alternativer i forhold til utstyr i boliger. Støtteordningen skal administreres av Enova*

Det er bevilget 71 millioner kroner til en støtteordning for å begrense elektrisitetsforbruket i husholdningene. Ordningen omfatter pelletskaminer/-kjeler, varmepumper og strømstyringssystemer. Ordningen er utvidet til også å omfatte solfangere for tappevannsoppvarming. Ordningen tilføres nye 71 millioner kroner gjennom bevilgninger i 2008 og 2009.

- *øke Enovas bevilgning til bygging av infrastruktur for fjernvarme betydelig i perioden*

Innenfor Enovas forvaltning av Energifondet er det etablert et eget program for infrastruktur for fjernvarme. I årene 2006-2009 har Enova bevilget ca 1050 millioner kroner til varmeprosjekter. Fjern- og nærvarmeproduksjonen vil tilsvare ca 2,1 TWh.

- *implementere EUs bygningsdirektiv i løpet av 2006. Det skal utarbeides nye energikrav som gjør lavenergiboliger til standard. Det skal også innføres energikrav til eksisterende bygninger og renovering av bygninger*

Regjeringen har innført skjerpede energikrav i Teknisk forskrift fra 1. februar 2007 med en overgangsperiode frem til 1. august 2009. De nye kravene vil redusere det totale energibehovet i nye bygninger med om lag 25 prosent. Kravene innebærer også en omlegging av energibruken fra elektrisitet og ikke-fornybare energikilder til fornybare kilder. Ytterligere endringer vil legges fram i samband med ny plan- og bygningslov med tilhørende nye forskrifter i 2009. Husbanken har videreført sin innsats for flere nye lavenergiboliger og har inngått intensjonsavtaler med sentrale aktører i bygg- og eiendomsnæringen. Antall lavenergiboliger under planlegging, bygging eller ferdigstilt øker stadig. Husbanken har fra 2006 en særlig innsats på å stimulere til redusert energibruk i eksisterende boliger og bygg. Husbanken prioriterer prosjekter som ivaretar hensyn til miljø, energi og universell utforming i forbindelse med tildeling av grunnlån. Disse kvalitetene er fra 2009 også viktige kriterier i vurderingene for tildeling av Statens byggeskikkpris som Kommunal- og regionaldepartementet har ansvaret for.

Olje- og energidepartementet har lagt fram Ot. prp. nr. 24 (2008-2009) om endring i energiloven knyttet til innføring av energimerking av bygninger og regelmessig energivurdering av kjeler og klimaanlegg. Ordningene skal bidra til å gjennomføre EUs bygningsenergidirektiv og vil øke bevisstheten rundt energibruk i bygninger. Merkeordningen trer i kraft den 1. januar 2010

Lovendringen innebærer at det innføres krav om energimerke i forbindelse med salg og utleie av bygninger, og en energivurdering av tekniske installasjoner i yrkesbygg. I

tillegg skal yrkesbygninger over 1000 m² ha en gyldig og synlig energiattest til enhver tid. NVE har ansvaret for ordningen og vil utvikle et web-basert verktøy for energimerking av bygg.

Innenlands bruk av naturgass

Regjeringen vil gjennom økonomiske virkemidler og satsing på ny teknologi bidra til at fremtidsrettede og effektive teknologier for CO₂-håndtering kan realiseres.

- *at staten gjennom et statlig selskap deltar i finansieringen av infrastruktur for transport av naturgass, sammen med kommersielle aktører, og det gjennom dette legges til rette for CO₂-fjerning og transport*

Fra 1. januar 2008 har Gassnova SF fått ansvar for statens interesser knyttet til CO₂-håndtering (teknologiutvikling, fangst, transport, injeksjon og lagring av CO₂).

- *et statlig selskap får i ansvar å skape en verdikjede for transport og injeksjon av CO₂. Staten skal bidra økonomisk til å realisere dette*

Gassnova SF ble stiftet 3. juli 2007. Statsforetakets hovedformål er å forvalte statens interesser knyttet til CO₂-håndtering (teknologiutvikling, fangst, transport, injeksjon og lagring av CO₂) og å gjennomføre de prosjekter som blir besluttet på foretaksmøtet. Ansvaret for forvaltningen av statens interesser i forbindelse med teknologisenteret for CO₂-fangst på Mongstad (TCM), fullskala CO₂-fangst på Kårstø og arbeidet med løsninger for transport og lagring av CO₂ fra Kårstø og Mongstad er lagt til Gassnova SF.

Gassnova SF skal i samarbeid med Norges forskingsråd forvalte støtteordningen for CO₂-håndteringsteknologier, CLIMIT.

- *at konsesjonene som er gitt for gasskraft skal stå ved lag. Regjeringen vil samarbeide med utbyggerne av gasskraft om anlegg for CO₂-fangst, og bidra økonomisk til at dette kan gjennomføres så snart som mulig*

Det er bevilget 80 millioner kroner i 2006, 256 millioner kroner i 2007, 735 millioner kroner i 2008 og 2 800 millioner kroner i 2009 til CO₂-håndtering. I budsjettet for 2009 er det satt av om lag 2 800 millioner kroner til forskning og teknologiutvikling, Gassnova og arbeidet med fangst, transport og lagring av CO₂.

Staten og Statoil inngikk høsten 2006 en gjennomføringsavtale om CO₂-håndtering på Mongstad. I juni 2007 ble det inngått en samarbeidsavtale med flere selskaper om det forberedende arbeidet med et teknologisenter for CO₂-fangst på Mongstad. Formålet med teknologisenteret er å vinne kunnskap og utvikle løsninger som kan redusere kostnader og risiko knyttet til fullskala CO₂-fangst. Et betydelig planleggingsarbeid er gjennomført. Basert på dette arbeidet er investeringene for teknologisenteret for CO₂-

fangst estimert til om lag 5,3 milliarder 2009-kroner (inkl.mva). Stortinget har samtykket i at staten skal dekke inntil 80 prosent av investeringen.

I tråd med gjennomføringsavtalen av 2006 har StatoilHydro utarbeidet en overordnet plan for fremtidig fangst av CO₂ på Mongstad. Planen er et av flere innspill i det videre arbeidet med CO₂-håndtering på Mongstad.

Siden januar 2008 har Gassnova SF arbeidet med å forberede investeringsgrunnlaget for et fangstanlegg på Kårstø. Regjeringen har besluttet å stanse anskaffelsesprosessen om tildeling av kontrakt for bygging av CO₂-fangstanlegget til man har et klarere bilde av driftsmønsteret ved gasskraftverket eller av andre løsninger som vil gi større sikkerhet for en jevn kraftproduksjon og dermed CO₂-utslipp. Samtidig har regjeringen tatt initiativ til ytterligere utredning av en energimessig integrasjon mellom gasskraftverket og gassprosesseringsanlegget på Kårstø, som vil kunne bidra til å redusere de samlede utslippene.

I tillegg utredes mulige transport- og lagringsløsninger for CO₂ fra fullskala fangstanlegg på Mongstad og Kårstø. Gassnova og Gassco er sentrale i dette arbeidet.

- *at forskningen på miljøvennlig gasskraft økes og at innovasjonsselskapet Gassnova tilføres tilstrekkelige midler til dette formålet. Dette selskapet må også få ansvar for å utvikle petrokjemi og industriell utnyttelse av naturgassen*

Regjeringen har tatt initiativ til det såkalte Gassmaks programmet for forskning på industriell bruk av naturgass. Programmet ble etablert i 2007, og omfatter både grunnleggende forskning og industrielt rettet forskning. I statsbudsjettet for 2009 foreslås det bevilget 40 millioner kroner til Gassmaksprogrammet. Det nasjonale programmet for forskning, utvikling og demonstrasjon av teknologier for gasskraft med fangst og lagring av CO₂ (CLIMIT) videreføres i 2009. CLIMITs mandat ble i 2008 utvidet til å gjelde støtte til forskning, utvikling og demonstrasjon av teknologier for *kraftproduksjon* med CO₂-fangst og -lagring. CLIMIT er et samarbeidsprogram mellom Gassnova og Norges forskningsråd. Et programstyre ble oppnevnt av Olje- og energidepartementet i februar 2008. Regjeringen har tatt initiativ til å styrke CLIMIT-programmet med 20 millioner kroner som en oppfølging av klimaforliket. Programmet disponerer om lag 150 millioner kroner i 2009, hvorav 81,5 millioner kroner fra avkastningen fra Gassteknologifondet som blir disponert av Gassnova, og 68,5 millioner kroner over statsbudsjettet som Forskningsrådet disponerer.

- *øke kapasiteten for LNG-mottaksanlegg. Gjennom Enova bidra til en konvertering fra tyngre brensel til naturgass i industri, skipsfart og transport*

Enova disponerer 30 millioner kroner i 2009 til infrastruktur for naturgass som bidrar til konvertering fra tyngre petroleumsprodukter i industri, skipsfart og transport. Midlene skal bidra til å realisere regjeringens mål om økt bruk av naturgass innenlands.

Tilskuddene er rettet mot innkjøp av infrastrukturkapasitet. Både transmisjonsrør og anlegg knyttet til distribusjon av LNG og CNG kan tildeles støtte.

- *gjennomgå systemet for CO₂-avgift for å hindre at bruk av gass til energiformål utkonkurrerer mer miljøvennlige alternativer*

Innenlands bruk av gass er ikke omfattet av CO₂-avgiften. Fra 2005 ble bruk av gass til de fleste industrielle formål, gasskraftverk og ilandførings- og prosesseringsanlegg omfattet av kvotesystemet. I klimasammenheng favoriseres bruk av gass på bekostning av andre renere energikilder, som bioenergi eller fjernvarme for avfallsforbrenningsanlegg.

I budsjettet for 2007 ble det vedtatt en CO₂-avgift på innenlands bruk av gass til oppvarming mv. i boliger og næringsbygg. Iverksettelsen av avgiften er imidlertid utsatt inntil avgrensingene for avgiften er endelig avklart med ESA. Det ble i 2007-budsjettet også vedtatt å innføre en CO₂-avgift på LNG-anlegget på Snøhvit med samme sats på for petroleumsvirkningen på sokkelen. Inntektene vil gå inn i Statens pensjonsfond – Utland.

Gassco har fått i oppdrag av myndighetene om å tilrettelegge for en arena for industrielle virksomheter som vil bruke naturgass i Norge.

Det statlige selskapet Petoro fikk fullmakt til å gå inn med inntil 30 prosent i Skanled prosjektet.

Olje- og gassvirksomheten

Regjeringen vil opprettholde verdiskapingen, sysselsettingen og kompetansen i petroleumsnæringen på et høyt nivå. Olje og gass er ikke-fornybare ressurser som må forvaltes i et langsiktig perspektiv. Regjeringen er opptatt av å øke utvinningsgraden i eksisterende felt og vil opprettholde leteaktiviteten etter olje og gass. Oljeindustrien må få tilgang til interessante letearealer. Aktiviteten skal fortsatt skje på en bærekraftig måte der ivaretagelse av det ytre miljøet er en selvfølge. Petroleumsvirksomhet i Barentshavet og Norskehavet skal fortsatt være verdens fremste i forhold til oljevernberedskap og miljøovervåking.

- *sikre stabil aktivitet i norsk olje- og gassvirksomhet. Vi skal være verdensledende på teknologi og miljø. Et mangfold av statlige og private – små og store – aktører er nødvendig for å oppnå dette*

Letevirksomheten er avgjørende for å sikre stabil aktivitet i norsk olje- og gassvirksomhet. Tildeling i forhåndsdefinerte områder (TFO) for 2007 ble utvidet med 13 blokker i Barentshavet, og det ble i februar 2008 tildelt 52 utvinningstillatelser til 37 selskaper (58 tillatelser til 40 selskaper i TFO 2006).

TFO 2008 ble utvidet med 4 blokker i Barentshavet, 3 blokker i Norskehavet og 11 blokker i Nordsjøen, og det ble i januar 2009 tildelt 35 utvinningstillatelser til 40 selskaper. Den 20. konsesjonsrunde ble igangsatt. Selskapene ble invitert til å nominere blokker som de ønsker skal inngå i 20. runde i november 2007. Det var høy oppslutning blant selskapene, og 46 selskaper nominerte blokker (19 selskaper i 19. runde). Runden ble utlyst før sommeren 2008, og tildelinger til 20. Konsesjonsrunde ble kunngjort i april 2009. 21 utvinningstillatelser til 34 selskaper ble tildelt. Det ble utlyst 79 blokker eller deler av blokker. I 2008 ble 8 nye selskaper prekvalifisert for norsk sokkel (13 i 2007, 17 i 2006). Regjeringen har satt i gang en evaluering av TFO-ordningen.

- *at utvinningsgraden i feltene må økes gjennom økt forskning og også ved bruk av CO₂-injeksjon*

Det er gjennomført flere studier for å klarlegge muligheten for økt utvinning gjennom CO₂-injeksjon. Studiene viser at potensialet for dette er lavere enn tidligere antatt og at kostnadene er høyere.

- *trappe opp innsatsen for å redusere CO₂-utslippene fra norsk sokkel, blant annet gjennom økt energieffektivitet, effektivisering og CO₂-deponering*

Rapport om elektrifisering i januar 2008 viste at kraft fra land er et dyrt tiltak for eksisterende felt. For nye felt og ved større ombygginger kan situasjonen være annerledes. Eksempelvis er utbyggingsplanen for Gjøa nylig vedtatt med kraft fra land. Virksomheten på kontinentalsokkelen er underlagt kvoteplikt og i betaler i tillegg CO₂-avgift. De har således sterke incentiver til å drive energieffektivt. CO₂ fra brønnstrømmen både fra Sleipner og fra Snøhvit tilbakeføres til vannførende reservoarer dypt under havbunnen. Utbygger ved Snøhvit-prosjektet er pålagt å utrede CO₂ fangst fra anlegget.

Goliatproposisjonen som ble vedtatt i Stortinget i juni 2009, innebærer delvis bruk av kraft fra land. Det legges opp til aktive tiltak for å kunne øke elektrifiseringsgraden, så snart kraftsituasjonen på land tilsier dette. Operatøren skal melde Statnett om strømforbruket knyttet til full elektrifisering, og Statnett har sendt inn konsesjonssøknad for ny 420kV linje Balsfjord - Hammerfest.

- *bidra til fortsatt internasjonalisering av oljeselskap og leverandørindustrien*

OEDs bidrag til internasjonalisering er på 22,35 millioner kroner. Av dette går 17 millioner kroner til delfinansiering av INTSOK.

- *gjennom høye nasjonale miljøkrav og en aktiv nordområdestrategi, legge til rette for at norske selskaper får en plass i fremtidig petroleumsutvinning også på russisk side*

Høye miljøkrav til petroleumsvirksomheten i nordområdene ble fastsatt i

Forvaltningsplanen for Barentshavet-Lofoten. Tildelinger i 19. runde og 20. runde, samt i TFO-rundene innebefatter ulike utlyste områder i Barentshavet. Deltakelse i Barentshavet gir selskapene på norsk sokkel viktig erfaring for eventuell deltagelse på russisk side av Barentshavet. Det er gitt støtte til norsk leverandørindustri i Russland bl.a. gjennom INTSOK. I proposisjonen for Goliat som ble fremmet mai 2009 er det stilt omfattende krav om regionale ringvirkninger

- *at det vedtatte mønsteret for drifts- og basestruktur i oljesektoren skal ligge fast og brukes aktivt i forbindelse med nye utbygginger på sokkelen*

Utbyggingen av Skarv-feltet ble behandlet i Stortinget i desember 2007. Forsyningsbasen skal ligge i Sandnessjøen og helikopterbasen i Brønnøysund.

- *at helse, miljø og sikkerhet innen oljeindustrien skal være verdensledende*

Gjennom felles regelverk, tilsyn og annen oppfølging setter HMS-myndighetene rammene for at petroleumsvirksomheten på norsk sokkel skal være i forkant av utviklingen med hensyn til HMS. HMS-regelverket på sokkelen bygger på en uttalt forutsetning om kontinuerlig forbedring, bruk av beste tilgjengelige teknologi og et substitusjonsprinsipp når det gjelder farlige kjemikalier. Dette gjør at virksomheten på norsk sokkel oppnår gode resultater når det gjelder HMS. Strengt krav til helse, miljø og sikkerhet på norsk sokkel er svært viktig ved petroleumsvirksomhet i områder med sårbare miljøverdier. Regjeringen arbeider nå med å lage ett felles regelverk for petroleumsvirksomheten på både sokkel og lignende virksomhet på land. Dette vil innebære at de prinsippene og regelverkskravene som har styrt den gode utviklingen på norsk sokkel også får anvendelse på landsiden. For øvrig kan også nevnes at andre land med petroleumsvirksomhet etterspør informasjon om det norske systemet og ønsker å bli evaluert og få råd fra Petroleumstilsynet på HMS-området.

- *at virksomheten i Barentshavet skal baseres på mål om null-utslipp til sjø*

Prinsippet om ingen utslipp til sjø under normal drift ble slått fast i Forvaltningsplanen for Barentshavet - Lofoten. SFT stiller strenge krav til utslipp og beredskap i forbindelse med leteboringer i Barentshavet.

- *de miljøfaglige vurderingene som gjøres i forbindelse med konsesjonsrundene, skal innenfor Miljøinformasjonslovens rammer være offentlige for allmennheten. Dette gjelder også vurderingen av de enkelte blokkene som skal tildeles*

Offentliggjøring av de miljøfaglige vurderingene som gjøres i forbindelse med konsesjonsrundene praktiseres som forutsatt. Denne praksisen ble innført ved 19. konsesjonsrunde i 2006. Sist ble dette gjort ved at de miljøfaglige vurderingene i forbindelse med TFO 2008 var offentlige. I forbindelse med 20. konsesjonsrunde ble det gjennomført en åpen høring før utlysning. Det var bred oppslutning om høringsrunden, og ga nyttige innspill til prosessen.

- *slutføre den 19. konsesjonsrunde som forutsatt*

18 selskaper fikk tildeling i 33 blokker eller deler av blokker, 7 tillatelser i Norskehavet, 6 tillatelser i Barentshavet. 20. konsesjonsrunde ble fullført mai 2009.

- *at det i Nordland VI skal det ikke igangsettes petroleumsvirksomhet i perioden. Når den helhetlige forvaltningsplanen foreligger skal det for de øvrige havområdene utenfor Lofoten og nordover, inkludert Barentshavet avgjøres hvilke områder som skal åpnes, og hvilke områder det ikke skal foregå petroleumaktivitet i. Dette skal bestemmes av Stortinget*

Forvaltningsplanen har fattet beslutninger på alle disse punktene.

Petroleumsmyndighetene vil særskilt følge opp beslutningen knyttet til økt kunnskap om ressurspotensialet i Nordland VII og Troms II, og det er samlet bevilget 410 millioner kroner til seismikkundersøkelser i disse områdene. Forvaltningsplanen skal oppdateres i 2010.

Forvaltningsplanen for Norskehavet er vedtatt i 2009. Denne legger opp til sameksistens og til aktivitet i Norskehavet innenfor miljømessige forsvarlige rammer. Forbedrede miljøkrav bidrar til både å sikre miljøverdiene og å gi næringene forutsigbare rammevilkår.

- *i forbindelse med langtidsplanen vurdere om det skal sendes søknad til IMO om at Barentshavet blir gitt status som PSSA-området*

Forslaget om at Barentshavet ble gitt status som PSSA-område er blitt vurdert men ikke funnet hensiktsmessig. Det ble i stedet søkt om godkjenning for IMO om påbudte seilingsleder. Seilingsledssystemet på strekningen Vardø – Røst ble godkjent av IMO og trådte i kraft i 2007.

- *det skal lages en egen utredning som ser på konsekvensene av global oppvarming for miljøet og naturressursene i Barentshavet*

Utredningen er gjennomført.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *samling av statens skredbistand*

En rekke statlige aktører har i dag en rolle knyttet til skredforebyggende aktiviteter. Regjeringen mener det er behov for en mer helhetlig effektiv og styrket bistand til skredforebygging. En samling av statens skredbistand vil forenkle og tydeliggjøre oppgaver og ansvar i staten og bidra til å effektivisere statens bistand til skredutsatte kommuner. Det vil også styrke mulighetene for samordning ved sammensatte problemstillinger knyttet til flom og skred. Fra 1. januar 2009 får Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) ansvaret for de statlige forvaltningsoppgavene knyttet til å

forebygge skredulykker. NVEs budsjett for 2009 er økt for å bygge opp kapasitet og kompetanse til å ivareta ansvaret.

- *Antarktis*

Regjeringen satte for 2008 av penger til kartlegging av kontinentalsokkelen ved Antarktis.

- lavenergiutvalg.

Lavenergiutvalget leverer sin rapport 25. juni 2009 med forslag til hvordan samfunnet kan redusere sin energibruk.

Kapittel 14: Kulturpolitikk

Kunst, kultur, idrett og frivillighet gjør samfunnet rikere på opplevelser. Gjennom målrettede tiltak og en generell styrking av kunst-, kultur- og frivillighetsformål på statsbudsjettet, vil Regjeringen gjennomføre et løft for kulturen og for frivillig sektor. Grunnlaget for kultursatsingen er lagt gjennom Kulturloftets mål om at 1 prosent av statsbudsjettet skal gå til kulturformål innen 2014.

Fra Soria Moria-erklæringen

Vi er i god rute til å nå målet om at en prosent av statsbudsjettet skal gå til kultur innen 2014. Bevilgningene til kultur har fått et historisk løft i perioden 2006 - 2009, og det brukes om lag 1,9 milliard kroner mer på kultur enn før regjeringsskiftet.

Kunst- og kulturpolitikk

Et prioritert mål i kulturpolitikken er å sikre at alle får adgang til kunst- og kulturopplevelser, samt å sørge for at muligheten til å uttrykke seg gjennom kunst og kultur ikke skal være avhengig av geografi eller sosiale skillelinjer.

- *realisere Kulturloftet gjennom en opptrapping av kultursatsingen til 1 prosent av statsbudsjettet innen 2014*

Kulturloftet er fulgt opp. Det er i 2009 en samlet nominell økning under Kulturloftet på 748,3 millioner kroner, inkludert 13,2 millioner kroner på Utenriksdepartementets budsjett til kultur, norgesfremme, informasjonsformål. Samlet bevilgning til kultur under Kulturloftet i statsbudsjettet for 2009 er 7058 millioner kroner. Siden 2005 har kulturbudsjettene under Kulturloftet økt med om lag 1,9 milliard kroner.

Og kulturtilbud over hele landet får glede av økningene. Vi har styrket scenekunstheltet med 430 millioner, film har fått 157 millioner, musikken har fått 313 millioner, museene i det nasjonale museumsnettverket har fått 280 millioner og bibliotek- og litteraturfeltet har fått 164,5 millioner, og samisk kultur får 16 millioner bare i 2009. Operaen i Bjørvika åpnet 12. april i år, den fikk 40 millioner i 2009, bl.a. for å øke den kunstneriske kvaliteten. Vi har støttet korpene med 10 millioner til nye instrumenter, festivalene over hele landet har blitt styrket, og rocken vil få sitt eget nasjonale senter og har fått 55 millioner kroner til investeringer og 22,5 millioner til drift i 2009.

- *innføre en enkel, generell kulturlov som gir uttrykk for det offentliges ansvar på kulturfeltet*

Dette er gjennomført, jf. Ot.prp. nr. 50 (2006-2007) Om lov om offentlige styresmakters ansvar for kulturverksemd (kulturlova), som ble lagt fram 13. april 2008. Loven ble vedtatt med bredt flertall i Stortinget og trådte i kraft 1. august 2007.

- *følge opp den vedtatte opptrappingsplanen for arkiv-, bibliotek og museum og starte arbeidet med en plan for sikring og bevaring av museumssamlingene*

Statlig tilskudd til museer i det nasjonale museumsnettverket har hatt en økning på 280 millioner kroner i perioden 2006-2009, hvorav 188 millioner kroner er realvekst. Økningen tilsvarer 60 prosent. Målene i abm-meldingens opptrappingsplan for museumsfeltet på 212 millioner 1999-kroner i realvekst er oppfylt, da realveksten knyttet til museumsreformen siden 2001 er på vel 250 millioner kroner. Opptrappingsplanen er en sentral del av museumsreformen som ble initiert i abm-meldingen, og tilskuddsøkningen må ses i sammenheng med museenes resultater i tråd med reformen. Arbeidet med en plan for sikring og bevaring av museumssamlingene vil behandles i den kommende stortingsmeldingen om museumsreformen og videre utvikling av det nasjonale museumsnettverket.

I 2009 er bevilgningen til Arkivverket på nær 246 millioner kroner. Under denne regjeringen er Arkivverkets bevilgning økt med til sammen 62 millioner kroner. Økningen har gått til Arkivverkets bevaring av elektronisk arkivmateriale, opptrapping av massedigitalisering av arkivmateriale samt driftskostnader knyttet til nye bygg.

I juni 2009 tok Riksarkivet og Statsarkivet i Oslo i bruk nytt fjellmagasin på Kringsjø i Oslo. I løpet av 2009 vil Samisk arkiv flytte inn i nye lokaler i Samisk vitenskapsbygg i Kautokeino.

- *videreutvikle den kulturelle skolesekken til barn og ungdom*

Ordnningen er evaluert av NIFU STEP. Det er lagt fram en egen stortingsmelding som omhandler videreføringen av ordningen, St. meld. nr. 8 (2007-2008) Kulturell skulesekk for framtida. Fra og med skoleåret 2008/2009 er ordningen utvidet til å omfatte videregående opplæring.

- *alle barn skal ha et tilbud om plass i kulturskolen til en rimelig pris*

Med styrking av kommuneøkonomien, har kommunene fått mulighet til å satse på kulturskoler og tilbud til barn og unge. Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Kultur- og kirke departementet vil samarbeide videre om denne saken.

- *bedre Sametingets mulighet til å drive en aktiv kulturpolitikk*

Kulturpolitikken inngår i prinsippmeldingen om samepolitikken som ble lagt fram i mai 2008. I budsjettet for 2009 er bevilgningen til samiske kulturformål økt med 8,5

millioner kroner til 62 millioner kroner. I perioden 2006-2009 er bevilgningen til samiske kulturformål økt med til sammen 29,4 millioner kroner. Tilskuddet til samiske aviser økte med 3,0 millioner kroner til 21,6 millioner kroner i 2009. Dermed har regjeringen lagt til rette for to samiske dagsaviser, som utkommer på henholdsvis samisk (Ávvir) og norsk (Ságat).

Evaluering av samelovens språkregler er gjennomført. Evalueringen er et viktig grunnlag for arbeidet med Handlingsplan for samiske språk, som ble lagt fram i 2009. Samelovens språkregler vil bli gjennomgått i lys av denne evalueringen. I tillegg er forvaltningsområdet for samiske språk utvidet til å omfatte lule- og sørsamisk i tillegg til nordsamisk, samt at regjeringen i revidert nasjonalbudsjett for 2009 har foreslått å innlemme Lavangen kommune i forvaltningsområdet fra 1.10.2009.

Byggingen av Østsamisk museum i Neiden ble satt i gang sommeren 2007, og bygget sto ferdig høsten 2008. I 2009 er det bevilget 2,5 millioner kroner til inventar og produksjon av utstillinger.

Ája Samisk Senter skal utvides for å gi plass til museumsvirksomhet og det samiske biblioteket. I 2008 og 2009 er det bevilget til sammen 9,7 millioner kroner til prosjektering og byggestart.

- *synliggjøre det flerkulturelle perspektivet på alle felter i kulturlivet og bidra til å skape bedre møteplasser mellom majoritets- og minoritetskulturer*

Gjennomføringen av markeringsåret for kulturelt mangfold i 2008 hadde som langsiktig mål å sikre at stimulering av kulturelt mangfold blir et markant og gjennomgående trekk ved norsk kulturpolitikk. Markeringsåret var preget av stor aktivitet over hele landet, og regjeringen la inn 36,2 millioner kroner til flerkulturelle tiltak i 2008 som ble videreført i 2009. I tillegg ble det lagt inn en økning på 22 millioner kroner til flerkulturelle tiltak i 2009. For at markeringen skal få varig effekt, er det blant annet satt fokus på styresammensetning, rekruttering og forskning. Kultur- og kirkedepartementet har videre tatt initiativ til to forskningsprosjekter om mangfold: en undersøkelse av innvandreres kultur- og mediebruk, som legges frem sommeren 2009, og et følgeforskningsprosjekt som belyser planleggingen, gjennomføringen og kortsiktige effekter av markeringsåret for kulturelt mangfold. Sistnevnte prosjekt gjennomføres i regi av Norsk institutt for by- og regionsforskning, og rapport vil bli avlevert våren 2010.

- *utrede muligheten for et kulturkort som kan gi ungdom og studenter gratis inngang eller redusert pris ved kulturarrangementer*

I St. prp. nr. 1 (2005-2006) ble det avsatt 1,2 millioner kroner til oppstart av prøveordningen i 3 fylker. Denne satsingen ble videreført og styrket i 2007 med 2 millioner kroner og sju nye fylker i prøveordningen. I 2008 omfattet prøveordningen ti

fylker innenfor en bevilgning på 3,9 millioner kroner. Tilskudd til alle prøvefylkene er videreført i 2009.

- *legge fram en kunstnermelding som også omfatter kunstnerens levekår*

Telemarksforskning har på oppdrag av Kultur- og kirke departementet gjennomført en undersøkelse av arbeids- og levekår for kunstnere. Rapport fra undersøkelsen ble overlevert departementet i juli 2008 og har vært på høring hos kunstnerorganisasjonene. Departementet arbeider nå med å følge opp rapporten. Som ledd i dette arbeidet ble det opprettet 15 nye arbeidsstipend for 2009, og arbeidsstipendets størrelse ble økt med 10 000 kroner til 186 000 kroner.

- *utrede muligheten for å etablere en kulturbåt for hele kysten*

Muligheten for å etablere en kulturbåt for hele kysten ble i 2007 og 2008 utredet gjennom bl.a. kartlegging av behov i fylkeskommunene og i kulturinstitusjonene. Kultur- og kirke departementet har lagt fram en rapport som oppsummerer konklusjonene i utredningsarbeidet.

- *forbedre regelverk og støtteordninger for utbedring og bygging av lokale kulturbygg*

Virkingen av dagens ordning er kartlagt, og fylkeskommunenes vurdering er innhentet. Retningslinjene er revidert i samsvar med dette.

- *gjennomføre en omfattende satsing på norsk musikk*

Det er vedtatt sterke økninger til musikkområdet blant annet til orkestrene, opplevelsessenter for pop og rock, innkjøpsordningene under Norsk Kulturråd, og til musikkinstrumenter for korps. I 2007 økte tilskuddet til musikk samlet med 64 millioner kroner, mens det i 2008 økte med ytterligere 56,9 millioner kroner. I 2009 er økningen på 119,6 millioner kroner.

Musikkfeltet er samlet økt med 313,2 millioner kroner hvorav 50,7 millioner kroner til ordninger under Norsk kulturfond.

Tiltak	Økning i millioner kroner				
	2006	2007	2008	2009	Sum
Rikskonsertene 1)	13,1	10,1	4,7	17,5	45,4
Nasjonale orkestre 2)	6,0	10,2	13,4	11,5	41,1
Regionale orkestre 3)	7,3	10,2	11,3	18,2	47,0
Knutepunktfestivaler	6,7	3,6	7,0	8,7	26,0
Landsdelsmusikerne i Nord-Norge	0,3	2,5		2,0	4,8
Folkemusikk og folkedans	2,0		1,9	4,9	8,8
Jazz	5,6	3,0		1,5	10,1
Ordninger under Norsk kulturfond	17,5	3,5	8,5	21,2	50,7
Diverse andre formål (over 50 tiltak, herunder Rockefellerbundets forsøksordning med klubbstøtte, turne- og arrangørstøtte for rock, flere mindre ensembler innen flere musikkgenre, landsomfattende organisasjoner, musikkverkstedordningen m.m.)	9,6	20,0	13,8	35,9	79,3
SUM	68,1	63,1	60,6	121,4	313,2

- 1) Rikskonsertene fikk i 2006 11 millioner kroner – kommunenes egenbetaling for skolekonserter. I 2009 fikk Rikskonsertene 17,5 millioner kroner i økning over statsbudsjettet bl.a. til dekking av bortfall av bevilging til skolekonserter av spilloverskuddet fra Norsk Tipping for 2009.
- 2) I tillegg ble tilskudd husleie Oslo-Filharmonien i 2009 overført fra post 78 til post 70 med 2,5 millioner kroner. I tillegg kommer den delen av driftstilskuddet til Kristiansand Symfoniorkester og Det Norske Blåseensemble som til 2008 ble dekket av Forsvarsdepartementet er fra 2008 videreført av Kultur- og kirkedepartementet med 10 millioner kroner

Det er lagt fram en stortingsmelding om knutepunktoppdrag, St.meld. nr. 10 (2007-2008) Knutepunkt *Kriterier for knutepunktstatus og vurdering av gjennomføring av knutepunktoppdraget*. I meldingen presiseres kulturansvaret og oppdraget som følger av det offentlige tilskuddet til virksomheter med status som knutepunkt. Meldingen legger opp til ni kriterier for vurdering av knutepunktstatus og legger opp til et periodisk system for evaluering av virksomheter med knutepunktoppdrag i form av et nasjonalt sjangeransvar eller regionalt breddeansvar.

Det er lagt fram en stortingsmelding om rytmisk musikk, St.meld. nr. 21 (2007-2008) *Samspill - Et løft for rytmisk musikk*. Meldingen legger opp til en ny struktur med fire store sjangeruavhengige for innkjøp av musikk og til arrangører, musikere og utstyr. Ordningene skal forvaltes av Norsk kulturråd og skal fordeles på bakgrunn av kunstfaglig skjønn og i armlengdes avstand til departementet. Meldingen legger videre opp til samordning av den internasjonale profileringen av norsk rytmisk musikk og økt satsing på kompetanseutvikling og nettverk. Tilskudd til landsomfattende musikkorganisasjoner skal styrkes og samles i Norsk musikkråd. I tråd med meldingen er det fra 2009 etablert tre sjangeruavhengige ordninger for rytmisk musikk:

- Tilskuddsordning for musikere med 10 millioner kroner basert på en styrking på 2,1 millioner kroner og omdisponering av midler som for 2008 ble fordelt under Turné- og arrangørstøtte for rock og populærmusikk
- Tilskuddsordning for arrangører med 10 millioner kroner basert på en styrking på 4,7 millioner kroner og omdisponering av midler som i 2008 ble fordelt under Turné- og arrangørstøtte for rock og populærmusikk og til klubber og scener fra Norsk Rockforbund, Norsk jazzforum og Rådet for folkemusikk og folkedans
- Tilskuddsordning for utstyr med 36,5 millioner kroner basert på midler som for 2008 ble bevilget til Musikkutstysordningen og til NorgesNettet samt en økning på 10 millioner kroner
- Det vil i 2009 bli fordelt 3 millioner kroner til etablering av regionale kompetansesentra for rytmisk musikk. I tillegg er avsetningen til regionale jazzsentra økt

Opplevelsessenteret for pop og rock – Rockheim etableres i det gamle mellageret på Brattørkaia i Trondheim. Senteret skal formidle norsk pop- og rockehistorie. Utstillingene baseres på interaktivitet og ny formidlingsteknologi. Hjemmesiden til senteret består av en virtuell utgave av selve museet og en rockipedia - som er en kunnskapsdatabase bestående av biografier, videoer, bilder og lignende fra norsk pop- og rockhistorie. Til sammen er investeringen i utstillinger og innhold på 90 millioner kroner. I tillegg er bevilgningene til utvikling og planlegging av senteret økt med 22,5 millioner kroner siden 2005.

Nordnorsk Opera og Symfoniorkester etableres. Det nye orkesteret skal drive og utvikle et symfoniorkester i Nord-Norge, drive kjerneensemblene Tromsø kammerorkester og Bodø Sinfonietta og samt produsere og formidle ballett, opera og musikkteater av høy kunstnerisk kvalitet i landsdelen.

- *styrke dansekunsten blant annet gjennom en egen tilskuddsordning for dans*

Tilskuddsordning for dans ble innført fra 2006. Denne ordningen ble styrket til 18,3 millioner kroner i 2008. Dansens Hus åpnet i februar 2008. Tilskuddet til Dansens Hus er for 2009 på 30,1 millioner kroner. I tillegg er ballettkunsten betydelig styrket gjennom styrkingen av Den Norske Opera og ballett.

- *satse mer på utsmykking av offentlige bygninger*

I 2007 ble det lagt inn 1 million kroner til generell styrking av utsmykkingsordningene og i 2008 økte bevilgningen til Kunst i det offentlige rom (KORO) med 2,0 millioner kroner. I 2009 økte bevilgningene med 2 millioner til drift og 3 millioner til styrking av kunstordningene. KORO har gjennomgått vedtektene for utsmykkingsordningene med sikte på forenklinger og effektivisering.

- *fullføre arbeidet med en ny og strengere lovgivning mot pengespill*

Automatsaken ble avgjort av Høyesterett våren 2007, som slo fast at innføringen av et norsk monopol på spillterminaler gjennom Norsk Tipping er lovlig. Departementet innførte seddelforbud, nattestenging og påbud om advarselsmerking på de tidligere gevinstautomatene, før dette private gevinstautomatmarkedet ble avvirket helt 1. juli 2007. Svært få brudd på forbudet er påvist. Den 12. juni 2008 vedtok Kultur- og kirke departementet regelverket for Norsk Tippings nye spillterminaler. Regelverket er unikt i verdenssammenheng, ved at det bl.a. krever bruk av personlig spillerkort på terminalene og det er fastsatt grenser for maksimalt tap per dag og måned, i tillegg til automatisk spillepause etter en times spilling. Departementet har bedt Lotteri- og stiftelsestilsynet føre en mer effektiv håndheving av norsk lovgivning i forhold til pengespill som tilbys via internett fra spilltilbydere lokalisert utenfor Norge. Stortinget vedtok i desember 2008 et forslag fra regjeringen om å forby betalingsformidling for pengespill som ikke har norsk tillatelse. Forskrifter om gjennomføringen av forbudet ble sendt på høring våren 2009. Forbudet vil bli iverksatt i løpet høsten 2009.

I mai 2009 la Kulturdepartementet fram en handlingsplan mot spillproblemer. Planen omfatter både pengespillproblemer og problemer knyttet dataspill på internett.

- *begrense kommersialiseringen av det offentlige rom*

Kultur- og kirke departementet har i hovedsak fulgt opp dette punktet ved å gi støtte til Norsk Forms holdningsskapende arbeid. Departementet har oppfordret Norsk Form til å fokusere på temaet, og har også styrket institusjonen økonomisk. Norsk Form arbeider med ulike aspekter og problemstillinger som gjelder arkitektur, byggekunst, design og offentlig rom i sin løpende virksomhet.

Norsk Forms årskonferanse i 2006 hadde "Reklame i det offentlige rom" som tema. 5. september 2008 arrangerte institusjonen en uteromsfestival med tittelen "Byrom i et Portrom" der det ble invitert til debatt om eierskapet til det offentlige rom, herunder hvordan balansere forholdet mellom reklame, kunst og private uttrykk i det offentlige rom. For øvrig kan det nevnes at Norsk Form var høringsinstans da Oslo kommunes forslag til skilt- og reklameplan for Oslo ble lagt ut på høring.

Arbeidet for å begrense kommersialiseringen og øke kvaliteten på det offentlige rom fortsetter, og staten har de siste årene vist et økt engasjement for kunst i det offentlige rom (utsmykking), arkitektur og design, jf. Kulturløftet. Både Kunst i offentlige rom (KORO) og Norsk Form er styrket budsjettmessig i fireårsperioden.

- *fullføre arbeidet med å forby svartebørssalg av billetter til idretts- og kulturopplevelser*

Regjeringen fremmet i Ot.prp. nr. 29(2006-2007) forslag om forbud mot prispåslag ved videresalg av billetter til kultur- og idrettsarrangementer. Lovforslaget ble vedtatt av Stortinget i vårsesjonen 2007 og loven trådte i kraft 1. juli 2007, jf. lov 29. juni 2007 nr. 86.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *fokus på kulturvirksomheten i Forsvaret*

Regjeringens visjon er å løfte fram og videreutvikle også Forsvarets rolle som kulturbærer, kulturforvalter og kulturformidler. Regjeringen har derfor lagt frem St.meld. nr. 33 (2008-2009) "Kultur å forsvare". Om kulturvirksomheten i Forsvaret frem til 2020. Meldingen viser fram bredden og betydningen av kulturvirksomheten i Forsvaret, og beskriver hvordan Forsvarets kulturinstitusjoner vil utvikles og brukes som levende og moderne kulturarenaer, både internt i Forsvaret og i samfunnet for øvrig. Forsvarets kulturvirksomhet har et stort potensial og byr på unike kulturopplevelser for befolkningen. Det legges opp til tiltak som i årene fremover i sum innebærer en styrkning av denne virksomheten.

Språk, litteratur og media

Det er behov for en offensiv språkpolitikk, slik at norsk blir det foretrukne språk i alle deler av norsk samfunnsliv. Regjeringen er opptatt av det verdifulle mangfoldet som ligger i det å ha to norske skriftkulturer.

Regjeringen har lagt frem en stortingsmelding om språk, som har som overordnet formål å etablere en sektorovergripende språkpolitikk som sikrer norsk som fullverdig, samfunnsbærende språk. I meldingen varsles det at man vil starte arbeidet med å lage en egen språklov, etablere en språkbank og styrke språkrådet. Her sikres også tegnspråk som nasjonalt språk.

- *oppretholde innkjøpsordningen for skjønnlitteratur og gjøre innkjøpsordningen for faglitteratur permanent*

I 2007 ble innkjøpsordningen for barn og unge innen skjønnlitteratur og faglitteratur styrket med 2 millioner kroner og innkjøpsordningen for oversatt litteratur styrket med 1 million kroner. Flere av ordningene for innkjøp og støtte for litteratur under Norsk kulturråd ble styrket med til sammen 5 millioner kroner i 2008. I 2009 blir innkjøpsordningene styrket med ytterligere 14 millioner kroner. Bl.a. er innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur for voksne styrket med 3 millioner, innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur for barn og unge styrket med 2 millioner kroner, innkjøpsordningen for oversatt skjønnlitteratur er styrket med 2 millioner kroner og innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa er styrket med 3,5 millioner kroner. I tillegg er støtte til tidsskrift/ymse publikasjoner styrket med 2,5

millioner kroner og produksjonsstøtte til tegneserier er styrket med 0,3 millioner kroner.

Innkjøpsordningen for faglitteratur er gjort permanent. Innkjøpsordningen for sakprosa ble evaluert våren 2008 og gjort permanent frå 2009.

I St.meld. nr. 35 Mål og meining står ordningen omtalt som følger: "Departementet legg til grunn at denne innkjøpsordninga er ein viktig del av rammeverket for utviklinga og kvalitetshevinga av norsk sakprosa."

Innkjøpsordningene bidrar til å sikre at det blir utgitt norsk litteratur, og at litteraturen blir viderefremidlet til bibliotekene.

I St.meld. nr. 23 (2008-2009) Bibliotek står det følgende om innkjøpsordningene: "Innkjøpsordningane skal halde fram, men dei må også utviklast i takt med den teknologiske utviklinga og med framtidige endringar i etterspurnad og forbrukarmønster."

- *evaluere alle sider av den nye bokbransjeavtalen, blant annet for å sikre mangfold og tilgjengelighet av bøker*

Telemarksforsking i Bø avleverte 27. mai 2009 en rapport med evaluering av Bokavtalen. Rapporten vurderer de litteraturpolitiske virkningene av Bokavtalen i forhold til den forutgående Bokbransjeavtalen. Evalueringen vil inngå i regjeringens beslutningsgrunnlag i arbeidet med videre politikktutvikling for bokbransjen.

- *hegne om gratisprinsippet i bibliotekene og arbeide for at alle innbyggerne skal ha tilgang til gode og framtidsrettede bibliotektenester*

Departementet la frem to meldinger i april 2009: St.meld. nr. 23 (2008-2009) Bibliotek og St.meld. nr. 24 (2008-2009) Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv. Meldingene er blant annet en oppfølging av bibliotek-utredningen som ble overlevert av ABM-utvikling i september 2006. Siktemålet er å utvikle robuste og omstillingsdyktige bibliotek som kan tilby alle innbyggerne bedre bibliotektenester og at innbyggerne skal få digital tilgang til kunnskap og opplevelser representert i kulturarven. I meldingene foreslås en rekke tiltak for å underbygge dette, som felles søketjeneste, stimuleringsmidler til samarbeids- og samordningsløsninger, kompetanseutviklingsprogram, modellbibliotekordning, nasjonalt leseår 2010 og leseløft i perioden 2010-2014. Gratisprinsippet blir slått fast som et av de grunnleggende prinsippene for ideen om folkebibliotek.

Bibliotekteneste i fengsler inngår i arbeidet med rehabiliteringen av domfelte, og soningsfanger låner i gjennomsnitt langt flere bøker enn befolkningen for øvrig. Gjennom fengslene holder Justisdepartementet lokaler og inventar, mens Kultur- og kirkedepartementet dekker utgifter til lønn og utlånsmedier. Siden 2005 er tilskuddet til

fengselsbibliotekene økt med om lag 12,6 millioner kroner. Tilskuddet over statsbudsjettet er i 2009 på vel 17 millioner kroner. Fra 2008 er det tilbud om bibliotektenester ved om lag 85 prosent av soningsplassene.

- *føre en offensiv film- og kinopolitikk, blant annet ved økt satsing på norsk film*

Stortinget behandlet 12. juni 2007 St. meld. nr. 22 (2006-2007), *Veiviseren*, jf. Inns. S. nr. 277 (20076-2007) og sluttet seg i hovedsak til denne. Målsettingen er en betydelig styrking av norsk filmproduksjon med blant annet et produksjonsvolum på minst 25 filmer årlig, og at norske filmer skal ha en markesandel på minst 25 prosent. Det legges opp til en mer helhetlig filmpolitikk, noe som blant annet medførte at de tre statlige institusjonene på filmområdet, Norsk filmfond, Norsk filminstitutt og Norsk filmutvikling ble slått sammen til en institusjon fra og med 1. april 2008. Den nye virksomheten fikk navnet Norsk filminstitutt. Som ledd i oppfølgingen av meldingen har også det gjeldende regelverket for audiovisuelle produksjoner blitt gjennomgått med tanke på justeringer og forenkling, og det er foreslått noen nye ordninger. I meldingen ble det foretatt grensedragninger i forhold til privat sektor, og det ble lagt opp til en styrking av den regionale filmpolitikken, blant annet gjennom statlige tilskudd til regionale filmfond. Likestillingsaspektet er sentralt i meldingen, og det varsles om kvoteringsiltak dersom ikke minst 40 prosent av nøkkelfunksjonene i norsk filmproduksjon innehas av kvinner innen 2010. Bevilgningene til film har også økt med 157 millioner kroner siden regjeringsskiftet i 2005.

- *bidra til å opprettholde mangfoldet i avisutgivelser, både i verdiforankring, geografi og innhold. Pressestøtten skal økes*

Papiravisene har fremdeles en svært sterk posisjon i Norge. Ved utgangen av 2007 ble det utgitt 228 forskjellige aviser. Dette er like mange som året før og en tangering av toppnivået fra 1952. Norge ligger fremdeles i verdenstoppen i avissalg per innbygger. Fremdeles leser mer enn sju av ti papiraviser en gjennomsnittsdag.

Da regjeringen Stoltenberg tiltrådte i 2005 økte den bevilgningen til produksjonstilskudd med 7,5 millioner kroner i forhold til budsjettforslaget fra regjeringen Bondevik II. Postens overgang til kostnadsbasert prising i perioden 2003-2006 medførte til dels betydelige utgiftsøkninger for mange aviser. I 2006 innførte regjeringen derfor en ny tilskuddsordning rettet mot de avisene som ble hardest rammet av omleggingen. Det ble bevilget 14,3 millioner kroner til dette i 2006 og 2007. Fra 2008 er ordningen avviklet som separat tilskuddsordning og midlene lagt inn i produksjonstilskuddet til dagsaviser. I 2008 økte produksjonstilskuddet med ca. 12,7 millioner kroner.

Tilskudd til samiske aviser har i perioden økt med ca. 67 prosent fra snaut 13 millioner kroner i 2005 til 21,6 millioner kroner i 2009. Budsjettøkningen har lagt til rette for økt utgivelseshyppighet for de samiske avisene. Fra 2008 er det nå to 5-dagers aviser på samisk tilgjengelig for den samiske del av befolkningen.

- *føre en politikk for å motvirke en for sterk eier- og maktkonsentrasjon i mediene. Loven om eierskap i mediene vil bli endret i tråd med dette*

Grensen for nasjonalt eierskap i en mediesektor ble redusert fra 40 prosent til 1/3 gjennom behandlingen av Ot. prp. nr. 46 (2005-2006). Lovendringen ble iverksatt fra 1. juli 2006.

Videre behandlet og vedtok Stortinget forslaget til ny lov om redaksjonell uavhengighet i media, i april 2008. Loven slår fast prinsippet om at det – innenfor rammen av mediets grunnsyn og foremål – er redaktøren som leder den redaksjonelle virksomheten og som fatter avgjørelser i redaksjonelle spørsmål. Videre slår loven fast at verken eieren eller den øvrige ledelsen i mediet kan instruere eller overprøve redaktøren i redaksjonelle spørsmål. Loven trådte i kraft 1. januar 2009.

- *stimulere til økt bruk av nynorsk i media, og bidra til finansiering av et nettbasert nynorsk leksikon. Offentlige nettsteder skal overholde målloven*

At offentlige nettsteder skal følge målloven er understreket i KKD's rundskriv av 17.3.2006 til alle statsorganer, etter at saken først var omtalt i St. meld. nr. 7 (2005–2006). I meldingen er det lagt til grunn at alle statsorganer innen to år skal følge målloven fullt ut.

F.o.m. 2006 har Det Norske Samlaget fått 1,5 millioner kroner øremerket til produksjon av artikler om nynorsk kulturhistorie på Internett.

- *beholde NRK som lisensfinansiert, reklamefri allmennkringkaster og videreføre NRKs rolle som formidler av kultur, språk og nasjonal identitet. NRKs distriktskontor skal gis gode utviklingsmuligheter*

St.meld. nr. 30 (2006-2007), Kringkasting i en digital fremtid, konkluderer med at NRK skal opprettholdes som en statlig eid lisensfinansiert allmennkringkaster. Meldingen fastsetter de fremtidige rammene for NRKs virksomhet, og understreker at NRK må utvise særlig varsomhet overfor innhold som kan utsette seere og lyttere for kommersielt press. Særlig gjelder dette barn og unge. I meldingen legges det til grunn at NRK må kunne benytte alle relevante medieplattformer for å nå ut med allmennkringkastingsprogrammene. Kringkastingsavgiften videreføres som hovedfinansieringskilde for NRK. Avgiftssystemet er lagt om slik at NRKs regnskapsføring av kringkastingsavgiften følger kalenderåret, jf. St.prp. nr. 63 (2006-2007) og Innst. S. nr. 266 (2006-2007). Konklusjonene i St.meld. nr. 30 (2006-2007) vedrørende NRKs allmennkringkastingsvirksomhet er fulgt opp i St.meld. nr. 6 (2007-2008), NRK-plakaten og St.meld. nr. 6 (2007-2008) NRK-plakaten – NRKs samfunnsoppdrag. NRK-plakaten uttrykker på et overordnet plan de forventninger

fellesskapet har til NRKs allmennkringkastingsvirksomhet. Stortinget har sluttet seg til denne NRK-plakaten, som i sin helhet vil bli innarbeidet i NRKs vedtekter.

- *at all teknologisk utvikling inne media og IKT må bygge på universell utforming*

Stortinget vedtok våren 2008 diskriminerings- og tilgjengelighetsloven som også omfatter IKT-området. Loven vil innebære at ny IKT som ikke reguleres i annet lovverk og som er rettet mot allmennheten skal være universelt utformet fra 1. juli 2011. Minibanker, billettautomater, betalingsterminaler og informasjonsskjermer er eksempler på IKT som omfattes av loven, men også nye Internettløsninger omfattes. Fra 1. januar 2021 vil også eksisterende IKT omfattes. Loven er ventet å få store positive effekter for svært mange mennesker.

En ny og helhetlig frivillighetspolitikk

Regjeringen er opptatt av det betydelige bidraget frivillige organisasjoner yter til samfunnet gjennom tjenesteproduksjon og omfattende ulønnet innsats. I Stortingsmelding nr. 39 (2007-2008) "Frivillighet for alle" varslet regjeringen at frivillige organisasjoner tilføres 1 milliard kroner ekstra i årene 2008 og 2009 - en frivillighetsmilliard – fra Norsk Tippings fond, som kompensasjon for tapte inntekter i overgangsårene etter omleggingen av spillpolitikken. Den endringen i tippenøkkelen som Stortinget vedtok i 2003, ble iverksatt 1. januar 2009. Fra 2010 vil omleggingen av spillpolitikken ha full effekt, og de frivillige organisasjonene vil få kompensasjon som resultat av økte inntekter i Norsk Tipping.

- *formelt gi frivillig virksomhet status som egen sektor gjennom etablering av et frivillighetsregister. Dette vil åpne for enklere regelverk når det gjelder skatt, merverdiavgift og arbeidsgiveravgift*

Lov om register for frivillig virksomhet ble vedtatt i juni 2007, og Frivillighetsregisteret ble åpnet for registrering 1. januar 2009. Frivillighetsregisteret er tilknyttet Enhetsregisteret, og i underkant av 13 000 organisasjoner er registrert i Frivillighetsregisteret.

- *utrede muligheten for en varig ordning for momskompensasjon for frivillige organisasjoner*

Regjeringen ønsker å trappe opp støtten til momskompensasjon med opp mot 1 milliard kroner over noen år. I forbindelse med opptrappingen av støtte til frivillig sektor i de enkelte statsbudsjettene, vil Regjeringen også ta stilling til hvordan støtten skal fordeles mellom ulike virkemidler innenfor statsbudsjettet. Regjeringen legger opp til å etablere en momskompensasjonsordning for frivillige organisasjoner over statsbudsjettet for 2010. Det legges opp til at ordningen skal omfatte både vare- og tjenestemoms.

- *respektere organisasjonenes egenart ved å redusere bruke av prosjektmidler. En større andel av tilskuddsmidlene skal tildeles i form av frie midler*

Frifondsordningen ble økt med 15 millioner kroner i 2006, 10,6 millioner kroner i 2007, 4,4 millioner kroner i 2008 og 13 millioner kroner i 2009, slik at det statlige tilskuddet for 2009 utgjør 43 millioner kroner. Midlene fordeles til mer enn 100 organisasjoner og 4000 000 medlemmer.

- *stimulere til økt aktivitet gjennom å øke grunnstøtten til barne- og ungdomsorganisasjonene og vurderer kriteriene for tilskudd*

Barne- og likestillingsdepartementet har utarbeidet et nytt regelverk for grunnstøtte til de landsdekkende barne- og ungdomsorganisasjonene som gjelder fra 2008. I tråd med Soria Moria-erklæringen øker driftsstøtten til organisasjonene med 2 millioner kroner i statsbudsjettet for 2009. Samlet har da regjeringen økt bevilgningen med 10 millioner kroner i forhold til saldert budsjett 2006.

- *tilpasse regelverk og tilskuddsordninger til dagens organisasjonsstruktur for å inkludere nye organisasjoner, organisasjonsformer og ad hoc engasjement*

Regjeringen har etablert et forskningsprogram "Virtuelt senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor" som har som mål å øke og utvikle kunnskapen om frivillig sektors betydning og rolle i samfunnet, bidra til å videreutvikle en helhetlig frivillighetspolitikk og styrke frivillig sektor gjennom økt forskningsbasert kunnskap. Et sentralt forskningstema innen programmet er å belyse hvordan statlige finansieringsordninger og andre rammevilkår påvirker utviklingen i frivillig sektor. Barne- og likestillingsdepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet deltar i forskningsprogrammet, og den økonomiske rammen vil være nærmere 7 millioner kroner for 2009.

- *videreutvikle frivillighetssentralene*

Regjeringen har opprettet 80 nye frivillighetssentraler. I 2006 ble det etablert 11 nye, i 2007 26, i 2008 18, og i 2009 vil det i løpet av året etableres 25 nye frivillighetssentraler. Til sammen vil det da være 343 frivillighetssentraler fordelt i alle landets fylker.

- *foreta en gjennomgang av tildelingen av Frifond-midler og sikre at de frivillige organisasjonene får sin rettmessige andel av de økte tippemidlene. Økningen i overskuddet fra Norsk Tipping skal komme kultur og frivillig sektor til gode*

I tråd med Frivillighetsmeldingen er det startet opp en evaluering av Frifondsordningen blant annet med sikte på å avklare om det er nødvendig å målrette midlene ytterligere.

Det er innført en grasrotandel av spillemidlene, hver spiller kan velge hvilken frivillig organisasjon eller idrettslag som skal motta 5 prosent av innsatsen vedkommende

spiller for på Norsk Tippings spill. Slik har lokale frivillige lag og foreninger fått styrket sin økonomi. Grasrotordningen ble startet opp 1. mars 2009. Inntektene akkumuleres fra 1. januar 2009, slik at når en spiller 1. mars velger en grasrotorganisasjon vil 5 prosent av det vedkommende har spilt for i januar og februar automatisk tilkomme denne organisasjonen. Norsk Tipping har anslått at det i løpet av 2009 vil bli overført om lag 200 millioner kroner til lokale frivillige lag og foreninger gjennom grasrotordningen.

- *øke voksenopplæringsmidlene som er av stor betydning for arbeidet i frivillige organisasjoner*

I revidert budsjett for 2006, ble det bevilget 27 millioner kroner til studieforbund. Bevilgningen til studieforbund ble økt med 58 millioner kroner i 2007 i forhold til saldert budsjett 2006 og innebar at studieforbundene kunne holde samme aktivitetsnivå som i 2005. Bevilgningene ble videreført i 2008 og 2009.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *satellittregnskap for frivillig sektor*

Arbeidet med å utvikle et satellittregnskap er igangsatt i 2009. Med et slikt regnskap vil verdiskapningen i frivillig sektor synliggjøres i tillegg til å gjøre Norge mer sammenlignbar med andre land.

- *kartlegging av rapporteringskrav ifm statlig tilskudd til frivillige organisasjoner*

Som et ledd i oppfølgingen av Frivillighetsmeldingen har regjeringen etablert et prosjekt for å foreta en kartlegging av hvilke krav til rapportering og informasjon som pålegges frivillige organisasjoner i forbindelse med tilskuddsforvaltning. Prosjektet skal blant annet kartlegge frivillige organisasjoners tidsbruk i forbindelse med rapportering til statlige støtteordninger og komme med konkrete og operasjonaliserbare forenklingstiltak.

- *innsamlingsregister*

Sommeren 2009 vil et eget register bli åpnet for registrering. Formålet med registeret er å medvirke til at midler som gis til innsamlinger i størst mulig grad gir et overskudd til det oppgitte formålet med innsamlingen. Det er gitt et tilskudd på 1,5 millioner kroner til etablering av registeret.

- *samarbeid mellom frivillig sektor og kommuner på frivillig sektor*

Det er igangsatt et pilotprosjekt for å fremme samarbeid mellom frivillige organisasjoner og kommunene. Prosjektene skal synliggjøre gode kontaktpunkter mellom kommuner og frivillige lag og organisasjoner.

- *Frikanalen*

Det er inngått en avtale om investerings- og driftsstøtte til Frikanalen som sikrer et økonomisk grunnlag for kanalen i oppstartsårene, samt 1 million kroner i permanent årlig driftsstøtte. For 2009 får Frikanalen 3,5 millioner kroner i statstilskudd. Målsettingen for Frikanalen er å styrke ytringsfriheten og det deltakende demokratiet gjennom å gi flere myulighet til å ytre seg gjennom TV-mediet.

- *arbeidet med inkludering i frivillig sektor*

For å styrke arbeidet med inkludering og fattigdom er det bevilget 10 millioner kroner i perioden for å stimulere deltakelse i kultur- og organisasjonsliv blant grupper som er underrepresenterte med særlig vekt på barn og unge.

- *frivillig aktivitet for mennesker med utviklingshemming*

Det er gitt 500 000 kroner til pilotprosjekter for bedre tilrettelegging av frivillig aktivitet for mennesker med utviklingshemming.

- *lavere skatter og avgifter for frivillig sektor*

Grensen for plikt til å betale arbeidsgiveravgift ble hevet fra 2008, fra 30.000 til 45.000 for hver arbeidstaker og fra 300.000 til 450.000 per organisasjon. Skattefradraget for bidrag til frivillige organisasjoner er videreført, og grensen for fritak for lønnsoppgave og forskuddstrekk er hevet fra 2000 til 4000.

- *fremme norsk kultur i utlandet*

Regjeringen øker støtten til kultur, norske kunstners utenlandsprosjekter og omdømme i utlandet med 10,6 millioner kroner i 2007. Det siste Bondevik II-regjeringen gjorde var å kutte 40 prosent i denne bevilgningen. Vi avverget dette kuttet.

Økning til kultur på bistandsbudsjettet er 13,2 millioner kroner. Vi har utvidet støtten til kultursektoren i sør for å styrke rammevilkårene for ytringsfrihet og andre kulturelle rettigheter. Gjennom seminarrekken "Noras søstre" setter vi Ibsen og likestilling på dagsorden.

For å styrke arbeidet med omdømme og Norgesprofilering har vi etablert et eget omdømmeforum og vi har igangsatt utredningsarbeid som skal se på kulturloftets internasjonale dimensjon, herunder sammenhengen med nasjonale kulturpolitiske prioriteringer

For å bidra til økt debatt og tilgjengelighet om globalisering har vi inngått et samarbeid med Pax forlag om bokserien "Mundus", oversettelse av internasjonal globaliseringslitteratur til norsk.

Music Export Norway kom inn som fast post på statsbudsjettet fra 2008, med en bevilgning på 2 millioner kroner. I 2009 er tilskuddet økt med 1 millioner kroner til satsing for norsk musikk internasjonalt slik at totalt 3 millioner kroner er tilgjengelig for formålet.

- *internasjonal Ibsenpris*

Regjeringen har etablert Den internasjonale Ibsen-prisen med tilhørende stipendordning. Prisen er på 2,5 millioner kroner og skal deles ut årlig for å honorere en enkeltperson, organisasjon eller institusjon innenfor kunst og kultur som har gjort en ekstraordinær innsats i Ibsens ånd. Én million kroner skal utdeles som stipendier til Ibsen-prosjekter verden over. Den internasjonale Ibsen-prisen ble delt ut for første gang i 2008 og gikk til den britiske regissøren og forfatteren Peter Brook. I 2009 går prisen til Ariane Mnouchkine, fransk film- og teaterinstruktør og grunnlegger av Théâtre du Soleil.

- *styrke den immaterielle kulturarven*

Norge ratifiserte UNESCOs konvensjon om immateriell kulturarv 17. januar 2007. Konvensjonen legger grunnlaget for en mer systematisk innsats for å dokumentere og fremme immaterielle kulturuttrykk som dans, musikk, tradisjonell håndverkskunnskap m.m. i Norge. Kultur- og kirke departementet har på bakgrunn av dette igangsatt arbeidet med å utarbeide en oversikt over forvaltningen av den immaterielle kulturarven i Norge, kartlegge særlige vernebehov og definere udekkede felt.

- *frie grupper på scenekunstheltet må sikres mer forutsigbare rammevilkår*

En tilskuddsordning for basisfinansiering av etablerte scenekunstgrupper er iverksatt med 6 millioner kroner fra 2007 og for 2009 er denne tilskuddsordningen på 12 millioner kroner. I 2008 ble flere ordninger for scenekunst under Norsk Kulturfond styrket med 4 millioner kroner, og i 2009 blir det ytterligere styrking, bl.a. tilskuddsordningen for fri scenekunst med 3 millioner, tilskuddsordningen for dans med 2 millioner kroner og tilskuddsordningen for gjestespill med 1 millioner kroner.

- *St.meld. nr. 32 (2007-2008) Bak kulissene. Melding om teater, opera og dans ble lagt frem 20. juni 2008.*

Meldingens hovedfokus er tilgjengelighet til og finansiering av scenekunsten (teater, dans og opera) i Norge der målet er et profesjonelt scenekunsttilbud i alle fylker. I meldingen presenteres et bredt spekter av tiltak med sikte på å øke kvaliteten på hele scenekunstheltet landet rundt og gi et bedre tilbud til publikum.

Satsingen på scenekunstformål, inkludert opera og dans, er i perioden 2006-2009 økt med totalt 430,2 millioner kroner. For budsjettåret 2009 utgjorde den samlede økningen

til scenekunstformål alene 144 millioner kroner, herav 40 millioner kroner til Den Norske Opera. Økningen fordeler seg slik:

<i>Tiltak</i>	<i>Økning i millioner kroner</i>				<i>Sum</i>
	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009*</i>	
Riksteatret	3,1	4,8	2,6	11,3	21,8
De nasjonale teatrene	6,0	11,8	20,8	20,1	58,7
De regionale teatrene	17,4	17,5	17,6	23,0	75,5
Knutepunktinstitusjon (Per Gynt Stemnet)			1,0	0,1	1,1
Dans (utenom Nasjonalballetten)	7,9	8,0	10,5	6,6	33,0
Den Norske Opera og Ballett	22,5	34,9	49,7	40,2	147,3
Region- og distriktsopera	4,4	3,4	6,0	11,0	24,8
Ordninger under Norsk kulturfond	5,0	1,0	4,0	6,3	16,3
Diverse scenekunstformål (nærmere 40 tiltak, bl.a. Grenland Friteater, Akershus teater, Østfold Teater, Brageteatret, Nordic Black Theatre, Den Unge Scenen, basisfinansiering av fri scenekunst m.m.)	3,8	14,6	8,0	25,3	51,7
SUM	70,1	96,0	120,2	143,9	430,2

- *kunstavgiftsloven er endret (tidligere "3-prosentloven")*

Lov om avgift på omsetning av billedkunst (kunstavgiftsloven) er endret i forbindelse med innføringen av regler om følgerett i Norge. Endringene innebærer en utvidelse av avgiftsgrunnlaget til å omfatte flere typer kunstverk, samt en økning av selve avgiften til 5 prosent. De nye reglene trådte i kraft 1. januar 2007.

- *arbeid med endring av kulturminneloven*

Det er gjort endringer i kulturminnelovens bestemmelser om ulovlig utførsel av kulturgjenstander med tilhørende forskrifter. Formålet med lovendringen er å sikre behovet for å regulere og dokumentere utførsel av gjenstander som har betydning for Norges kulturarv og å lage gjennomførbare regler.

- *gjennomført en utredning om tradisjonelt håndverk*

Mandatet for utredningen var å gjennomgå eksisterende strukturer, aktører og ressursbruk på feltet og gi et grunnlag for å vurdere hvilke tiltak som vil være tjenlige for å utvikle og ivareta tradisjonelt håndverk i Norge. Kultur- og kirke departementet vurderer nå mulige tiltak for bedre kår for bevaring og utøvelse av tradisjonelt håndverk i Norge, med hensyn til dokumentasjon, utdanning, næringsutvikling og en mer tjenlig nasjonal struktur.

- *Regjeringens handlingsplan for kultur og næring*

Nærings- og handelsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Kultur- og kirke departementet utarbeidet en handlingsplan for kultur og næring i 2007. Som oppfølging av denne, er det satt i verk tiltak for å utvikle kulturnæringene og styrke kulturbasert næringsutvikling, tiltak for kunnskapsformidling og utvikling av kunnskapsgrunnlaget om kultur- og næringsfeltet samt tiltak rettet mot kultur som element i lokal og regional utvikling. I 2009 blir det gitt tilskudd på til sammen 5,5 millioner kroner til ulike kultur- og næringsprosjekter.

- *Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og designs utbyggingsprosjekt*

Staten har kjøpt tilbake Vestbanetomten fra Oslo kommune med tanke på oppføring av et nybygg for Nasjonalmuseet. Den eksterne utredningen av Vestbanealternativet har vist at en samlet løsning i et nybygg på Vestbanen er det beste alternativet både økonomisk og musuemfaglig, og Regjeringen har på dette grunnlaget besluttet å velge Vestbanen som lokalisering for et nybygg for Nasjonalmuseet. En plan- og designkonkurranse for prosjektet er igangsatt våren 2009. Nybygget forventes ferdigstilt i 2016.

- *forenkling – mer demokrati, mindre byråkrati.*

Et utvalg ledet av Lene Løken leverte sin sluttrapport ”Forenklet, samordnet og uavhengig – Om behov for endringer i tilskuddsforvaltningen for kunst- og kulturfeltet” i juni 2008. Rapporten som inneholder en rekke forslag har vært på bred høring, og departementet arbeider med oppfølgingen av rapporten. Som et ledd i dette ble det 8. mai 2009 lagt fram St. prp. nr. 65 (2008-2009) Endring av reglene om oppnevning og sammensetning av Norsk kulturråd.

Det er også satt i gang et prøveprosjekt for å utvikle felles internettportal for tilskudd fra ulike kilder som Norsk kulturråd, Fond for lyd og bilde og Ford for utøvende kunstnere.

Tidligere er statsbudsjettet gjort mer tilgjengelig ved at bevilgningen til Norsk kulturfond er fordelt på fagkapitlene. Små og sentralt forvaltede tilskuddsordninger er avvirket og midlene fordelt på de ”faste” mottakerne. En rekke mottakere av prosjekttilskudd er gitt fast, årlig statstilskudd.

- *innsats for å styrke likestillingen på kulturfeltet*

Kultur- og kirke departementet har etablert rutiner for systematisk innhenting av omfattende kjønnsstatistikk på kulturfeltet. Som oppfølging av likestillingsseminarer kulturministeren holdt på kvinnedagen i 2006, 2007 og 2008, er det nå etablert et tilbud innenfor lederutdanning for kvinner i kulturlivet.

- *opprettholde allmennkringkastere i radio og fjernsyn med klare programforpliktelser overfor brede og smale grupper*

Regjeringen la 11. mai 2007 frem St. meld. nr. 30 (2006-2007), Kringkasting i en digital fremtid. I meldingen gis det en bred omtale av allmennkringkastingen i Norge. Meldingen konkluderer med at markedet alene ikke vil kunne frembringe et bredt allmennkringkastingstilbud, og at det derfor er nødvendig med offentlige tiltak for å sikre et slikt tilbud. NRK skal opprettholdes som en statlig eid, lisensfinansiert allmennkringkaster.

- *arbeid for å fremme et mangfold av kulturuttrykk*

Norge har deltatt aktivt i utarbeidelsen av UNESCOs konvensjon av 2005 om å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk. Norge ratifiserte konvensjonen 17. januar 2007. Kultur- og kirkedepartementet deltar aktivt i oppfølgingen av konvensjonen, både på nasjonalt og internasjonalt nivå. På nasjonalt nivå har konvensjonen tjent som bakgrunnsdokument og referanse for både Mangfoldsåret 2008 og kulturloven.

Idrett og friluftsliv

Regjeringen er opptatt av å stimulere til økt aktivitet, både innen bredde- og toppidrett. Idrettsarbeidet er styrket det siste året.

- *bedre tilgangen til idrettsanlegg i nærmiljøet som stimulerer til egenaktivitet, for eksempel ballbinger, flerbrukshaller og -anlegg*

I 2009 tildelte Kultur- og kirkedepartementet 676,6 millioner kroner av spillemidler til idrettsanlegg i kommunene. I perioden 2006-2009 er det tildelt totalt 2 522,65 millioner kroner av spillemidler til idrettsanlegg i kommunene.

- *øke den relative andelen spillemidler som går til aktivitet, både gjennom idrettens organisasjoner og lokale aktivitetsmidler som tilføres direkte til i idrettslagene*

Det lokale arbeidet i Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité er styrket ved at støtten til særforbundenes arbeid lokalt er økt. Tilskuddsordningen til lokale lag og foreninger er videreført. I 2009 ble det fordelt 180 millioner kroner gjennom tilskuddsordningen. Innføringen av "grasrot-andelen" bidrar også til å styrke idrettslagenes økonomi.

- *intensivere antidopingarbeidet, også utenfor den organiserte idretten*

Norge har ratifisert UNESCOs antidopingkonvensjon. I samarbeid med berørte departementer utredes aktuelle tiltak, herunder lovregulering, som kan sikre grunnlaget for bekjempelse av dopingmisbruk utenfor den organiserte idretten. Til

antidoping-arbeid innenfor idretten er det i 2009 tildelt om lag 27,15 millioner kroner, mens det i hele perioden 2006-2009 er blitt tildelt 99,55 millioner kroner.

- *videreutvikle idrettens storbyprosjekt*

Siden 2006 har det overordnede målet med tilskudd til inkludering i idrettslag vært å inkludere nye grupper inn i idrettslagenes ordinære aktivitetstilbud, gjennom å motvirke økonomiske og kulturelle barrierer som kan være til hinder for å delta i organisert idrettsaktivitet. Tilskuddet benyttes til tiltak rettet mot barn og ungdom med innvandrerbakgrunn - med særlig vekt på jenter, og barn og ungdom fra familier med lav betalingsevne. Tilskuddsordningen utgjør 8 millioner kroner i 2009. I perioden 2006-2009 er det tildelt totalt 36 millioner kroner gjennom tilskuddsordningen.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *styrket satsingen på svømmeanlegg*

Kultur- og kirkedepartementet har i 2007 og 2008 spurt kommunene om status for svømmebassengene i kommunen for å framskaffe bedre oversikt over hvilke anlegg som er i drift og hvor stor del av året anleggene blir holdt åpne. Bare siden 2006 er over 75 svømmeanlegg gjenåpnet, planlagt rehabilitert eller nybygget. Mange av de nye svømmeanleggene er større anlegg med flere basseng som dekker behovet for mange brukergrupper. For å stimulere til ytterligere satsing på svømmebasseng har regjeringen etablert en ordning for rentekompensasjon for investering i skolebygg og svømmeanlegg over Kunnskapsdepartementets budsjett. Investeringsrammen for kommuner og fylkeskommuner vil være på 15 milliarder kroner over åtte år. Tre milliarder vil kunne brukes i 2009.

Kapittel 15: Likestilling

Regjeringen vil bekjempe all diskriminering. Alle skal ha krav på å få de samme muligheter til å utvikle seg, utnytte sine evner og leve sine liv, uavhengig av kjønn, sosial bakgrunn, religion, seksuell orientering, funksjonshemming eller etnisk tilhørighet.

Fra Soria Moria-erklæringen

Regjeringen revitaliserer likestillingsarbeidet i Norge og har i 2007 bevilget 20 millioner kroner ekstra til ulike likestillingstiltak. Det innebærer en historisk styrking av likestillings- og diskrimineringsombudet, likestillingsarbeidet i distriktene, kvinne- og likestillingsorganisasjonene, Ressurssenter for menn (REFORM) og prosjekter knyttet til menn og omsorg. I tillegg er det innført kjønnskvoltering i allmennaksjeselskapene og regjeringen har nedsatt en likelønnskommisjon. Regjeringen har innført rett til foreldrepenger for selvstendig næringsdrivende.

Regjeringen har innført en felles ekteskapslov for homofile og heterofile og en Diskriminerings- og tilgjengelighetslov for personer med nedsatt funksjonsevne.

Regjeringen har fra 1.1.2009 innført en aktivitets- og rapporteringsplikt i diskrimineringsloven (etnisitet, religion mv.) og i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (nedsatt funksjonsevne). Det vil si at arbeidsgivere, offentlige myndigheter og arbeidslivets organisasjoner er pålagt å jobbe aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og hindre diskriminering. I diskriminerings- og tilgjengelighetsloven er det i tillegg innført en plikt til universell utforming. Plikten omfatter all offentlig og privat virksomhet rettet mot allmennheten. Universell utforming er utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene slik at virksomhetens alminnelige funksjon kan benyttes av flest mulig.

Ny handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering 2009-2012

Regjeringen har lagt fram en ny handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering. Innsatsen i denne planen er rettet mot å bekjempe den diskriminering som særlig innvandrere og deres barn, samer og nasjonale minoriteter kan oppleve på grunn av etnisitet, nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge, språk, religion og livssyn.

Handlingsplanen har et særlig fokus på arbeidsliv, offentlig tjenesteyting, barnehage/skole/utdanning, boligmarkedet og på diskriminering ved utesteder.

Et av hovedmålene med den nye handlingsplanen er å bidra til en god implementering av de nye aktivitets- og rapporteringspliktene. Denne handlingsplanen styrker samarbeidet med arbeidslivets hovedorganisasjoner.

Urfolk og nasjonale minoriteter

Til grunn for samepolitikken ligger at staten Norge opprinnelig er etablert på territoriet til to folk, samer og nordmenn, og at begge folkene har den samme rett og det samme krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk.

Jøder, kvener, rom, romani og skogfinner har status som nasjonale minoriteter. Vi vil sikre minoritetenes grunnlag for egen kultur.

- *at Sametinget skal ha reell innflytelse på utforming av jordbruks-, reindrifts- og fiskeripolitikken, og på forvaltningen av avgjørende ressurser for samisk samfunnsliv*

ILO-konvensjon nr. 169 Om urfolk og stammefolk i selvstendige stater fastsetter at regjeringen har en plikt til å konsultere med samene i saker som kan få direkte betydning for dem. Regjeringen har hatt konsultasjoner med Sametinget i en rekke saker og har etablert rutiner for faste dialogmøter med Sametinget bl.a. om nordområdepolitikken. Regjeringen legger også opp til å konsultere direkte med reindriftsnæringen i saker som direkte berører reindriften. Ny reindriftslov ble vedtatt i 2007. Den nye loven vil være et godt redskap for en bærekraftig reindrift, der reintallet er tilpasset beitegrunnet. Det er lagt opp til at lovens bestemmelser bygger på kulturen og tradisjonene innenfor reindriften.

Miljøverndepartementet og Sametinget inngikk i 2007 en avtale om retningslinjer for verneplanarbeid etter naturvernloven i samiske områder. Det er inngått samarbeidsavtaler mellom Sametinget og Innovasjon Norge og mellom Sametinget og NVE. Sametinget har gjennom vedtaket om ny plandel av plan- og bygningsloven fått innsigelsesrett i planprosesser i spørsmål som er av vesentlig betydning for samisk kultur eller næringsutøvelse. Regjeringen igangsetter i 2009 et lovutredningsarbeid med sikte på å utarbeide forslag til de lovendringer som er nødvendige for at Sametinget eventuelt skal kunne etableres som et eget rettssubjekt, og for øvrig bringe loven i tråd med dagens praksis. Regjeringen vil ta stilling til spørsmålet når forslaget foreligger. Regjeringen og Sametinget er i konsultasjoner om nye budsjettprosedyrer mellom regjeringen og Sametinget.

Regjeringen la frem forslag til ny naturmangfoldlov i april 2009. Regjeringen gjennomførte i 2008 konsultasjoner med Sametinget om problemstillinger og temaer i lovforslaget som berører samiske interesser. Det er fra regjeringens side gjort tilføyelser, endringer og justeringer i lov- og proposisjonstekst for å imøtekomme Sametingets posisjoner. Sametinget har på bakgrunn av helheten i lovforslaget gitt sitt samtykke til ny naturmangfoldlov.

Finnmarkslovens bestemmelser om Finnmarkseiendommen, med overtakelse av grunnarealene fra Statskog SF, trådte i kraft 1. juli 2006. Finnmarkskommisjon som skal

kartlegge kollektive og private bruks- og eierrettigheter som samer og andre har opparbeidet seg i Finnmark ble opprettet i 2008 og er i gang med sitt utredningsarbeid. Det skal senere opprettes en særdomstol for å pådømme tvister som kan oppstå i kjølvannet av kartleggingen.

Regjeringen har oppnevnt et utvalg som skal utrede samers og andres rett til fiske i havet utenfor Finnmark. Utvalget avga sin innstilling i februar 2008, og utvalgets innstilling (NOU 2008:5) ble sendt på høring med høringsfrist 1. desember 2008.

Samerettsutvalgets innstilling NOU 2007:13 Den nye sameretten ble sendt på høring i 2008 med høringsfrist i april 2009.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet, KS og Sametinget har i 2009 blitt enige om å sette ned en arbeidsgruppe som skal se på samiske spørsmål i kommunesektoren. Dette er en viktig oppfølging av prinsippmeldingen om samepolitikken.

FNs generalforsamling vedtok 13. september 2007 erklæringen om urfolksrettigheter. Norge har, sammen med Sametinget og andre samiske organisasjoner, vært en aktiv pådriver for å få vedtatt en slik erklæring. Erklæringen er ikke rettslig bindende for statene, men representerer en viktig anerkjennelse av urfolks rettigheter.

- *sette i verk et verdiskapningsprogram for næringskombinasjoner i samiske strøk*

I statsbudsjettet for 2008 er det etablert et verdiskapningsprogram for næringskombinasjoner i samiske strøk med 6,5 millioner kroner. Sametinget har fått ansvaret for å administrere verdiskapningsprogrammet som også omfatter reiseliv. Regjeringen har imøtekommet Sametingets ønske om en fortsatt utvikling av Verdiskapningsprogrammet for næringskombinasjoner og økte bevilgningen knyttet til formålet med 2 millioner kroner i 2009.

- *utarbeide en egen stortingsmelding om samisk kultur, og bedre rammebetingelsene for samiske kunstnere og kulturutøvere og bidra til internasjonal profilering av samisk kultur*

Kulturperspektivet inngår i prinsippmeldingen om samepolitikken som ble lagt fram i mai 2008. Bevilgningen til samiske kulturformål er økt med nær 30 millioner kroner over 4 år (2006-2009) til 62 millioner kroner. Videre ble tilskudd til samiske aviser økt med 2,7 millioner kroner til 21,6 millioner kroner i 2009. Regjeringen har innfridd Sametingets betingelser for å ta i bruk Samefolkets fond.

Festivalen Riddu Riddu fikk knutepunktstatus for musikk fra 2009. Det innebærer et statstilskudd fra Kultur- og kirke departementet på 1,5 millioner kroner årlig.

Nybygg for Østsamisk museum er fullført, og vil bli åpnet når utstillingen er ferdig. Det er bevilget 5,2 millioner kroner i 2009 til utbyggingen av Ája Samisk Senter.

Kultur- og kirkedepartementet fastsatte i 2008 forskrifter om samisk menighet i sørsamisk språkområde. Gjennom dette har regjeringen styrket arbeidet med sørsamisk kirkeliv.

Regjeringens handlingsplan for samiske språk ble lagt frem i mai 2009. Handlingsplanen er utarbeidet i dialog og konsultasjon med Sametinget. Det har også kommet innspill til handlingsplanen fra en rekke ulike miljøer. Hovedmålet med handlingsplanen er å legge til rette for en trygg framtid for de samiske språkene i Norge – nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Et viktig mål er å få flere samiske språkbrukere. Handlingsplanens hovedfokus er å styrke innsatsen for de samiske språkene på ulike samfunnsområder – særlig innenfor opplæring, utdanning, offentlig tjeneste- og omsorgsyting, samt bruk og synliggjøring av samisk i offentlig sammenheng. Handlingsplanen skal ha en virketid på fem år. Det er bevilget 8 millioner kroner til oppfølgingen av handlingsplanen i 2009, hvorav Sametinget har fått 5 millioner. Regjeringen har i tillegg økt bevilgningen til Norges forskningsråd med 1,179 millioner kroner med tanke på styrket innsats for lule- og sørsamisk språk.

- *satse på samisk reiselivsutvikling som skal sikre og styrke næringslivet i samiske områder*

Samisk reiseliv er en sentral del av Regjeringens reiselivsstrategi og verdiskapingsprogrammet for næringskombinasjoner. Arbeidet med dette er i gang og vil bli sett i sammenheng med øvrig satsing på reiseliv, verdiskaping og næringsliv i det samiske området.

- *tospråklige kommuner skal få dekket sine merutgifter*

Tysfjord kommune er fra og med 1. januar 2006 innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. Snåsa kommune er innlemmet i forvaltningsområdet fra 1. januar 2008. Staten dekker de ekstra kostnadene som følger av at forvaltningsområdet er utvidet til også å omfatte Tysfjord og Snåsa kommune. Regjeringen har i revidert nasjonalbudsjett for 2009 foreslått at Lavangen kommune i Troms innlemmes i forvaltningsområdet for samiske språk fra 1. oktober 2009.

- *arbeide for at samisk høgskole utvikles til en nordisk samisk vitenskapelig høgskole*

Høgskolen har utarbeidet en langsiktig plan for oppgradering av institusjonen til vitenskaplig høyskole på bakgrunn av Stortingets behandling av St.meld. nr. 34 (2001-2002). For å bli vitenskapelig høgskole må Samisk høgskole først akkrediteres av NOKUT.

I konsultasjoner med regjeringen har Sametinget framhevet at utviklingsmulighetene for Samisk høgskole må vurderes innenfor en bredere ramme, knyttet til kunnskapsutfordringene i det samiske samfunnet. Regjeringen og Sametinget er enige

om at det er behov for å nedsette et utvalg som skal arbeide med behov og målsettinger for samisk forskning og institusjonsbygging, og som vektlegger et internasjonalt urfolksperspektiv og et nordisk, allsamisk perspektiv.

Nasjonale minoriteter

Det foreslås i 2009 bevilget henholdsvis 2 millioner kroner og 2,3 millioner kroner til Norsk Skogsfinsk museum og Jødisk museum. Dette er en økning på 0,5 millioner kroner til hvert av museene. Gjennom å gi museene en fri stilling i forhold til museumskonsolideringen, har man sikret disse minoritetenes til selv å kunne formidle egen kultur.

Regjeringen prioriterer arbeidet med å legge til rette for oppbygging og utvikling av de nasjonale minoritetenes organisasjoner. Gjennom prioriteringen av organisasjonsstøtte vil regjeringen sikre de nasjonale minoritetenes grunnlag for utviklingen av eget språk og egen kultur. Tilskudd til nasjonale minoriteter ble økt med 1 millioner kroner i 2009 til ca. 5,4 millioner kroner.

Regjeringen har i 2009 bevilget 250 000 kroner i prosjektmidler til Halti kvenkultursenter som er under stiftelse og 500 000 kroner til et språksenter i Storfjord kommune som skal ivareta kvensk/finsk og samisk språk. I tillegg har regjeringen bevilget 100 000 kroner til en utredning om etablering av et kvensk språksenter i Vadsø i Finnmark. Gjennom dette har regjeringen bidratt til å styrke arbeidet med kvensk institusjonsbygging.

- *bidra til at barn og unge i den nasjonale minoriteten rom får reell mulighet til utdanning*

Regjeringen har utarbeidet en handlingsplan for å bedre levekårene for rom i Oslo. Hovedmålsetningene med handlingsplanen er: 1) å bekjempe diskriminering av rom i det norske samfunn, og 2) sikre gruppen av norske rom bedre levekår gjennom tiltak på ulike samfunnssektorer som bl.a. utdanning og sysselsetting. Handlingsplanen er utarbeidet i samråd med representanter fra rom og Oslo kommune. Tilskuddsposten *Tiltak for rom* ble økt med 3 millioner kroner i 2009 til ca. 5,3 millioner kroner. Bevilgningen skal dekke videreføring av voksenopplæringstiltaket for unge voksne rom i regi av Oslo kommune og tiltak i handlingsplanen.

Likestilling mellom kjønnene

Regjeringen har tatt viktige initiativ for likestilling i arbeidslivet. Et av de viktigste tiltakene er kravet om 40 prosent kvinneandel i bedriftsstyrer. Videre satte regjeringen ned likelønnskommisjonen, som har levert sin innstilling. En rekke departement har utarbeidet strategiske handlingsplaner eller stortingsmeldinger for å oppnå større likestilling mellom kjønnene. Eksempler på dette er strategi for likestilling i barnehage og grunnopplæring, strategi for likestilling i landbruket, handlingsplan for kvinners

rettigheter og likestilling i utviklingssamarbeidet og en stortingsmelding om økt rekruttering av kvinner i forsvaret.

- *arbeide for å sikre flere kvinner i lederstillinger både i staten og i næringslivet*

De europeiske partene i arbeidslivet har forpliktet seg til å styrke likestillingen mellom kjønnene på arbeidsmarkedet og på arbeidsplassen. Et rammeprogram ble vedtatt i 2005 som de norske nasjonale partene har sluttet seg til. Rammeprogrammet er oversatt til norsk og lagt ut på de respektive parters hjemmesider. Fornyings- og administrasjonsdepartementet som statlig arbeidsgiver deltar i det parts sammensatte arbeidet der punktet "Støtte opp om balansen mellom jobb og privatliv" er prioritert. Partene bidrar i 2008/2009 med en kvalitativ undersøkelse der et utvalg kvinnelige ledere i offentlig og privat sektor skal intervjues om forhold som fremmer og hemmer vei til ledelse.

Regjeringen har utgitt Handlingsplan for mer entreprenørskap blant kvinner. Planen inneholder 12 tiltak som skal bidra til at flere kvinner starter egne bedrifter. Målet er at 40 prosent av nye entreprenører skal være kvinner innen 2013.

- *at det i bedriftsstyrer i børsnoterte selskaper og store selskaper og i offentlige styrer og utvalg skal det være minst 40 prosent av begge kjønn*

Det er innført en bestemmelse i allmennaksjeloven § 6-11a som stiller krav om representasjon av begge kjønn i styret i allmennaksjeselskaper. Dette kravet gjelder både i forhold til aksjonærvalgte styrerepresentanter og representanter valgt av de ansatte. Bestemmelsen trådte i kraft 1. januar 2006. Tilsvarende regler gjelder for statsaksjeselskaper, statsallmennaksjeselskap og statsforetak. Når det gjelder valg av ansatterepresentanter, gir representasjonsforskriften regler for den praktiske gjennomføringen av valget for å sikre at begge kjønn blir representert i styret. Overgangsperioden for allmennaksjeselskapene gitt ut 1. januar 2008. Tall for SSB per 1. juli 2008 viser at 40,1 prosent av styrerepresentantene (styremedlemmer, nestledere, ledere) er kvinner. I 2003 var 7 prosent av styrerepresentantene kvinner. De offentlig eide selskapene er i samsvar med loven.

- *ha et styrket vern for gravide arbeidstakere*

I samarbeid med partene i arbeidslivet og Likestillings- og diskrimineringsombudet vil det bli satt i gang en kampanje rettet mot arbeidsgivere og arbeidsplasser for å styrke gravidens posisjon i arbeidslivet. Fra 1. januar 2007 gis det rett til feriepenger av svangerskapsenger på samme måte som sykepenger. Regjeringen har i Ot.prp. nr. 79 (2008-2009) fremmet forslag om eksplisitt å forby arbeidsgivere å spørre om graviditet og familieplanlegging i ansettelsesprosessen.

- *at det igangsettes et landsomfattende program for forskning på kvinnehelse*

I revidert nasjonalbudsjett i 2006 ble det bevilget 10 millioner kroner til å etablere Nasjonalt kompetansesenter for kvinnehelse ved Rikshospitalet-Radiumhospitalet HF. Bevilgningen ble videreført med 10,4 millioner kroner i 2008. Senteret skal ha oppgaver innen forskning, kompetanseoppbygging, rådgivning og formidling av kunnskap om kvinnehelse, spesielt på områder der kvinner har helseplager som ikke fanges opp eller ivaretas godt nok innenfor den ordinære helsetjenesten. Gjennom Norges Forskningsråd videreføres finansieringen av den strategiske satsingen på forskning på kvinnehelse på vel 7 millioner kroner også i 2009.

- *kvinne- og kjønnsforskningsprogrammet videreføres utover 2007*

Regjeringen viderefører kvinne- og kjønnsforskningsprogrammet. Norges Forskningsråd er i gang med å utarbeide et nytt forskningsprogram for 2008-2012.

- *inkorporere FNs kvinnekonvensjon i Menneskerettsloven*

Regjeringen har i Ot.prp. nr. 93 (2008-2009) foreslått å inkorporere kvinnekonvensjonen i menneskerettsloven

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *fokus på mannsrollen i likestillingspolitikken*

Regjeringen har utarbeides en stortingsmelding om menn, likestilling og mannsroller. Meldingen trakk opp perspektivet for å inkludere gutter og menn i det framtidige likestillingsarbeidet og foreslo tiltak som kan bidra til å revitalisere likestillingsarbeidet. For å bidra til offentlig debatt og innspill til stortingsmeldingen, ble det satt ned et eget mannspanel, som avleverte en egen rapport våren 2008. Stortinget ga sin tilslutning til stortingsmeldingen om menn, likestilling og mannsroller i mai 2009. Denne inneholder 70 tiltakspunkter.

Personer med nedsatt funksjonsevne

Regjeringen legger prinsippet om samfunnsmessig likestilling og universell utforming til grunn for sitt arbeid. Mennesker som lever med nedsatt funksjonsevne og kronisk sykdom må sikres en livskvalitet på linje med den øvrige befolkning. Vi vil gjennomføre brukermedvirkning som prinsipp.

- *innføre en anti-diskrimineringslov for funksjonshemmede som sikrer mennesker med funksjonshemming og kronisk sykdom likestilling og vern mot diskriminering*

Loven ble lagt frem og vedtatt av Stortinget våren 2008.

- *utarbeide handlingsplan for tilgjengelighet til transport, bygg, informasjon og andre viktige samfunnsområder*

Ny handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet 2009-2013 ble fremmet 14. mai 2009. Sentrale innsatsområder i planen er bygg, uteområder/planlegging, transport og IKT. Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) har ledet arbeidet med planen. Tiltak i planen er utarbeidet i tett samarbeid med Miljøverndepartementet, som har ansvaret for den tidligere handlingsplanen på området, og andre ansvarlige departement. Blant annet er arbeidet koordinert med arbeidet med ny Nasjonal transportplan, ny plan- og bygningslov og annen lovgivning knyttet til universell utforming.. Ny handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet og er et viktig virkemiddel for å bygge opp under gjennomføringen av den planlagte nye diskriminerings- og tilgjengelighetsloven.

I sammenheng med handlingsplanarbeidet har regjeringen startet en koordinert innsats for å få opp indikatorer for tilgjengelighet og universell utforming. Deltasenteret koordinerer arbeidet, og man har nedsatt en interdepartemental styringsgruppe som skal lede arbeidet.

- *foreta forbedringer i ordningen med brukerstyrt personlig assistent (BPA)*

Spørsmålet om sterkere rettighetsfesting av brukerstyrt personlig assistanse (BPA) har vært på en omfattende høring. Høringsrunden viste at saken reiser en rekke viktige prinsipielle spørsmål, av arbeidsrettlig, tjenestemessig og økonomisk art. Derfor vil Helse- og omsorgsdepartementet vurdere saken på nytt, i lys av disse problemstillingene. Departementet har vurdert at arbeidet med et konkret lovforslag i vesentlig grad vil avhenge av innholdet i den nylig fremlagte stortingsmeldingen om Samhandlingsreformen. I det videre arbeidet med oppfølgingen av samhandlingsreformen vil regjeringen vurdere behov for endringer i dagens lovgivning. Det arbeides med sikte på at det i 2010 skal legges fram forslag til oppfølging av forslagene i NOU 2004: 18, Helhet og plan i sosial- og helsetjenestene – samordning og samhandling i kommunale sosial- og helsetjenester (Bernt-utvalget). Arbeidet med saken er blitt forskjøvet for å kunne gi forslagene til ny helse- og omsorgslov og forslagene i samhandlingsreformen en helhetlig behandling. Også spørsmålet om om lovfesting knyttet til brukerstyrt personlig assistanse (BPA) ses i sammenheng med dette arbeidet.

- *legge til rette for gjennomføring av universell utforming ved offentlige anskaffelser og utbyggingskontrakter*

Lov om offentlige anskaffelser ble endret med virkning fra 1. januar 2007. Offentlige innkjøpere ble da forpliktet til å ta hensyn til universell utforming under planleggingen av den enkelte anskaffelse. Dette er gjentatt i forskrift om offentlige anskaffelser, der det også er presisert at de tekniske spesifikasjonene, når det er mulig, skal utformes slik at det tas hensyn til kriterier for tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne og universell utforming. Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, som trådte i kraft 1. januar 2009, oppstiller krav til universell utforming for offentlig og privat virksomhet rettet mot allmennheten. Loven vil følgelig være relevant i mange offentlige

anskaffelser.

- *arbeide for at mennesker med nedsatt funksjonsevne får reell adgang til barnehager, skoler og høyere utdanningsinstitusjoner*

Regjeringen har lagt frem og Stortinget har vedtatt diskriminerings – og tilgjengelighetsloven. Personer med nedsatt funksjonsevne får med dette et lovfestet vern mot diskriminering på alle samfunnsområder. Det er innført en plikt for universell utforming for offentlige og private virksomheter rettet mot allmennheten. Loven gir også en plikt til individuell tilrettelegging i arbeidsliv, skole og utdanning og barnehager. Regjeringen la i mai 2009 fram Ny handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet.

- *arbeide for at barn med funksjonshemming og kronisk sykdom får et godt og tverrfaglig habiliteringstilbud*

Prosjektene i barnehabiliteringstjenestene er avsluttet, og de fleste er integrerte i det ordinære tilbudet. Det er satt av midler til fortsatt utvikling av området. Nasjonal strategi for habilitering og rehabilitering ble lagt fram sammen med statsbudsjettet for 2008. Et av tiltakene i strategien er at det skal utarbeides en handlingsplan for habilitering av barn og unge. Helsedirektoratet fikk i tildelingsbrevet for 2008 i oppdrag å lage en handlingsplan for habilitering av barn og unge. Planen skal ferdigstilles i 2009 og gjelder for både kommunene og spesialisthelsetjenesten, og den skal inkludere egne tiltak for ungdom og overgang barn/voksen. Likeverdighet i tjenestetilbudet skal stå sentralt.

- *gjennomgå den vedtatte handlingsplanen for familier med barn med funksjonshemming*

Regjeringen styrker omsorgstjenesten gjennom tiltak omtalt i St. meld. nr. 25 (2005-2006) Mestring, muligheter og meninger. Utfordringer for framtidens omsorg.

I 2008 blir opplæringsprogrammet i TaKT-satsingen fullført. TaKT står for tilrettelegging av det kommunale tjenestetilbudet til barn med nedsatt funksjonsevne og deres familier.

Programmet har vært en satsing for å heve saksbehandlingskompetansen i kommunene i forhold til de særlige behov funksjonshemmede barn og deres familier har, og bidra til å sikre nødvendig praktisk bistand, avlastning og støttekontakt til familier med barn med nedsatt funksjonsevne. Det er utviklet opplæringsmaterieell som kommunene kan nytte også etter at programmet avsluttes.

Det er etablert et treårig pilotprosjekt "Familieveiviser" for å utvikle modeller for mer helhetlig og koordinert tjenestetilbud til barn med nedsatt funksjonsevne og deres familier. God samhandling mellom kommuner og spesialisthelsetjenesten er et viktig

element. Modellene skal sikre brukermedvirkning og hovedansvarlig tjenesteyter til familier som ønsker det.

”Støttekontakt, kultur og fritidsdeltagelse” er et treårig prosjektsamarbeid mellom Kristiansand kommune og Helsedirektoratet. Det er etablert et nasjonalt nettsted og nettverk med kommuner.

Et betydelig kartleggingsarbeid er utført i 2008 og 2009 for å beskrive situasjonen for barn med nedsatt funksjonsevne og deres familier. Regjeringen vil i 2009 utarbeide en samlet oversikt over utfordringene som kartleggingen viser. Med bakgrunn i funnene vil det bli igangsatt nødvendige tiltak.

- *at tilgangen til idrettsanlegg og aktiviteter tilrettelagt for funksjonshemmede skal øke*

I fordelingen av spillemidlene er det en egen tilskuddsordning som skal bidra til at funksjonshemmede, og i særlig grad barn og ungdom skal få mulighet til å delta i idrett og fysisk aktivitet. I tillegg er det et krav for å få spillemidler at idrettsanlegg tilrettelegges for alle brukergrupper, inkludert funksjonshemmede. Regjeringen gir gjennom tilskuddsordningen Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn støtte til tiltak som sikrer at barn og unge med nedsatt funksjonsevne kan delta i ordinære fritidsaktiviteter. Det er tatt initiativ til en studie som skal se hva som hemmer og fremmer funksjonshemmedes deltagelse i organiserte fritidstilbud og hvilken betydning slik deltagelse har for barn og unges selvbylde.

- *utarbeide konkrete og målrettede tiltak for å følge opp kritikken fra FNs barnekomité når det gjelder tjenester til barn med nedsatt funksjonsevne*

Det vises til ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov. I tillegg er det fra 2007 lovfestet en plikt for alle kommuner og fylkeskommuner til å nedsette et råd eller en annen representasjonsordning for personer med nedsatt funksjonsevne som bedre skal sikre at utviklingen i kommunene ivaretar hensynet til personer med nedsatt funksjonsevne. Dette gjelder også idretts og fritidsaktiviteter.

- *gjennomgå og forbedre ordningen med tilrettelagt transport (TT-ordningen)*

Samferdselsdepartementet har i samarbeid med samferdselssjefenes kontaktutvalg fått utarbeidet en veileder om kollektivtransport i distriktene. Formålet med veilederen er å formidle kunnskap om ulike tiltak for å legge til rette for bedre kollektivtransporttilbud i distriktene. For å legge til rette for bedre samordning av offentlig betalte transport har videre Helse- og omsorgsdepartementet og Samferdselsdepartementet fått utarbeidet en rapport hvor det pekes på ulike tiltak som kan bidra til bedre samarbeid om slike transport mellom fylkeskommuner og helseforetak.

Videre foreslås det i budsjettet for 2009 bevilget 10 millioner kroner til å starte opp et prøveprosjekt med utvidet bestillingstransport (etterspørselsstyrt bestillingstransport) i ett eller flere fylker. I forbindelse med prøveprosjektet vil det bli lagt opp til å gjøre tilpasninger i regelverket for TT-transport, slik at flest mulig av TT-transportene blir gjennomført gjennom den ordinære kollektivtransporten, herunder bestillingstransport og serviceruter som er åpne for alle.

- *oppfylle målet om utflytting av unge funksjonshemmede fra eldreinstitutioner*

Antallet unge personer (under 50 år) som bor på alders- og sykehjem har gått ned de seneste årene. Offisiell statistikk (KOSTRA- rapportering) viste at det ved utgangen av 2005 var 130 beboere under 50 år i alders- og sykehjem. Tilsvarende tall for 2006 var 113 personer. Det er også flere som får utarbeidet individuell plan.

Fylkesmennene følger hvert år opp kommuner som har unge personer under 50 år bosatt i alders- eller sykehjem. Av de i alt 113 personene som ved utgangen av 2006 bodde i alders- og sykehjem, var det syv personer som ønsket et annet botilbud og hvor det ikke forelå plan for utflytting. I tillegg var situasjonen uavklart for enkelte personer.

Registreringen av personer under 50 år med nedsatt funksjonsevne som bor på alders- eller sykehjem er fra og med 2007 basert på tall fra IPLOS- registeret. Det er foreløpig ikke tilfredsstillende kvalitet på tallene. Helsedirektoratet opplyser at Fylkesmennene, med bakgrunn i foreløpige IPLOS- tall for 2007, har fulgt opp 100 personer. Fylkesmennes gjennomgang viser at 8 personer ønsker et annet botilbud. Av disse 8 personene er det 4 som er i en utflyttingsprosess. Det er dermed 4 personer som ønsker å flytte ut og hvor det ikke foreligger planer for utflytting.

En kontaktgruppe med representanter fra Norges Handikapforbud, Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, KS, Helsedirektoratet og Helse- og omsorgsdepartementet følger utviklingen på området.

- *styrke ordningen med omsorgslønn*

Det er iverksatt flere tiltak som er rettet inn mot å gi bedre informasjon og saksbehandling i kommunene samt tiltak for å øke kapasiteten i omsorgstjenesten. Dette er viktig både for at pårørende ikke ufrivillig skal få tunge omsorgsoppgaver og for at de som søker omsorgslønn skal få saken skikkelig utredet og behandlet.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *oppnevning av diskrimineringslovutvalg*

Det rettslige vernet mot diskriminering er i dag spredt på ulike lover. Det er en prioritert oppgave for regjeringen å styrke diskrimineringsvernet i norsk lovgivning. En samlet lov mot diskriminering vil etter regjeringens mening gi et mer helhetlig og der

igjennom styrket diskrimineringsvern. I statsråd 1. juni 2007 ble det derfor nedsatt et lovutvalg som skal utrede en samlet lov mot diskriminering. Utvalget skal også utrede spørsmålet om ratifikasjon av tilleggsprotokoll nr. 12 til Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK). Videre skal utvalget utrede spørsmålet om en grunnlovsbestemmelse om vern mot diskriminering, med mindre en grunnlovskommisjon oppnevnt av Stortinget får i oppgave å utrede dette. I tillegg skal utvalget utrede bortfall av det unntaket fra diskrimineringsforbudet som likestillingsloven og arbeidsmiljøloven i dag har for religiøse trossamfunn.

Utvalget skal avgi sin innstilling innen 1. juli 2009. En delutredning om bortfall av unntaket fra diskrimineringsforbudet for religiøse trossamfunn i likestillingsloven og arbeidsmiljøloven ble lagt frem våren 2008. Forslaget har vært på høring, og regjeringen fremmet 24. april 2009 et lovforslag som følger opp innstillingen.

- *oppnevning av et hjelpemiddelutvalg*

25. april 2008 oppnevnte regjeringen i statsråd et utvalg som skal gjennomgå hjelpemiddelområdet for personer med nedsatt funksjonsevne. Utvalget skal foreta en helhetlig gjennomgang av forvaltning, organisering og finansiering med sikte på å få en vurdering av mulige, langsiktige grep som kan gi effektive og langvarige kvalitetsforbedringer i systemet for forvaltning og formidling av hjelpemidler. Utvalget skal levere sin innstilling innen 1. juli 2009.

Homofiles rettigheter

Regjeringen har fått innført en felles ekteskapslov. Regjeringen har mer enn fordoblet støtten til arbeidet for å bedre homofile og lesbiskes levekår. I tillegg har regjeringen gjort det enklere å gjennomføre stebarnsadoptions og gitt Human-Etisk Forbund lov til å registrere partnerskap. Arbeidet mot hatkriminalitet er høyt prioritert. Skjerpelser i straffeloven vurderes, det er bevilget penger til en kartlegging av hatkriminalitet og politiet har fått beskjed om å registrere hatkriminalitet.

- *sørge for at organisasjoner som arbeider for homofiles rettigheter har økonomiske rammevilkår som setter de i stand til å gjøre et godt arbeid*

I 2007 ble det bevilget 12 millioner kroner til dette området. Støtten til Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring er økt med 1,3 millioner kroner. Bevilgningen i 2008 er på 11,05 millioner. Budsjettet for 2009 vil være på om lag 13,5 millioner kroner.

- *aktivt følge opp stortingsmeldingen om homofiles levekår*

Regjeringen bevilger mer enn 4,5 millioner kroner til oppfølging av homomeldinga og ulike prosjekter for å bedre homofile og lesbiskes levekår. Regjeringen bevilger i tillegg mer til forskning om homofile og lesbiskes levekår. Regjeringen har i tillegg lagt frem

en egen handlingsplan for å bedre levekårene for lesbiske, homofile, bifile og transseksuelle.

- *gå inn for endringer i ekteskapsloven som åpner for ekteskap mellom to av samme kjønn, med samme rettigheter som ekteskap mellom to av motsatt kjønn.*
Senterpartiets representanter i Regjering og Storting stilles fritt i dette spørsmålet

Regjeringen fikk våren 2008 vedtatt en felles ekteskapslov. Denne trådte i kraft 1. januar 2009. Loven innebærer blant annet at homofile vil få gifte seg på lik linje med heterofile. Dette gjelder borgerlig og humanistisk vigsel, siden Kirken ikke har endret sin liturgi. Kirken har kun fått en rett, men ikke en plikt til å vie to av samme kjønn.

Videre innebærer den nye loven at gifte/samboende homofile vil få rett til å bli vurdert som adoptivforeldre og at gifte/samboende lesbiske par skal få samme rett til å bli vurdert for assistert befrukting som heterofile.

Kapittel 16: Kriminalpolitikk

Regjeringen vil ha en aktiv helhetlig kriminalitetsbekjempelse. Å sørge for trygghet i samfunnet er et velferdsspørsmål og et stort offentlig ansvar. Målet er å forbygge bedre, oppklare mer, reagere raskere og rehabilitere bedre, derfor må vi ha en målrettet og balansert satsing på politiet, på domstolene og på kriminalomsorgen.

Fra Soria Moria-erklæringen

Regjeringen har i Soria Moria-erklæringen lagt rammene for en aktiv og helhetlig kriminalitetsbekjempelse. Etter tre år med rød-grønn regjering er en helt ny straffelov lagt frem. Her styrkes spesielt kvinners og barns vern mot overgrep, samtidig som vi får straffeskjerpelse for vold- og overgrepsslovedbrudd. Videre er soningskøen snart avviklet, innholdet i soningen er styrket, straffesaksavviklingen går hurtigere, restansene reduseres og kriminalitetsutviklingen går i riktig retning på flere områder. Vi er på vei mot målet om å forebygge bedre, oppklare mer, reagere raskere og rehabilitere bedre.

Regjeringens virkemidler for et tryggere samfunn er først og fremst å forebygge bedre. Det gjøres med økt satsing på kommunene og det spleiselaget som kalles velferdsstaten. Samtidig er politiet, domstolene og kriminalomsorgen satt bedre i stand til å løse sine oppgaver. Regjeringen har økt bevilgningen til justissektoren med 4,8 milliarder (inkludert pris- og lønnsjustering) i løpet av perioden. I tillegg har regjeringen økt bevilgningene på andre departementers budsjett, som også berører justissektoren.

Forebygging

Trygghet er et velferdsspørsmål og et stort offentlig ansvar. Velferdstilbud for alle kan fjerne mange av startblokkene for en kriminell løpebane. Gode tilbud innen psykiatri, helse og omsorg, i tillegg til en aktiv arbeidsmarkedspolitikk bidrar til helhetlig kriminalitetsbekjempelse. Samtidig må barnevern, skole og politi jobbe godt sammen for å reagere i tide.

- *politiet skal være effektivt, profesjonelt og serviceinnstilt i sitt forhold til publikum, ha tid og ressurser til forbyggende arbeid. Det forebyggende arbeidet i politiet må få økt status*

Regjeringen har styrket bevilgningene til politi og påtalemyndighet med om lag 1,1 milliarder.

Kriminalitet har mange årsaker. Det krever god samordning av de mange tjenestene som ytes. Regjeringen har startet et arbeid for å styrke samfunnets samlede forbygging. Justisdepartementet utarbeider i 2009 en handlingsplan om kriminalitetsforebygging. I tillegg er det satt i gang et arbeid knyttet til forebygging av voldelig ekstremisme, hvor målet er å samordne tiltak over sektorgrensene. Regjeringen har styrket bemanningen i norsk politi. Etablering av 398 nye soningsplasser har bidratt vesentlig til reduksjon av soningskøen, og reduserer press på politiet knyttet til transport i forbindelse med fremstilling og varetekt. Investeringene til våpen, verneutstyr, kjøretøy og et nytt felles digitalt nødnett for nød- og beredskapsstatene (politi, helse, brann) vil bidra til økt trygghet for ansatte i politiet. Sentral finansiering av prøvetaking og utvidelse av DNA-registeret reduserer utgiftene for politidistriktene og gir mulighet for å oppklare flere saker. Dette styrker den samlede politikraften i hele landet.

- *videreutvikle samarbeidet mellom ulike etater om kriminalitetsforebyggende tiltak (Samordning av lokale tiltak) og vurdere innføring av Politiråd i kommunene*

For å forebygge kriminalitet, vil regjeringen styrke samarbeidet mellom kommunene og politiet ved å opprette lokale politiråd over hele landet. Nærpolitiet og lokalpolitikere kjenner mennesker og lokalmiljø best, og kan i samarbeid løse konflikter tidlig og forebygge kriminalitet og utrygghet. Politirådet videreutvikler det etablerte SLT-samarbeidet i mange kommuner. Politidirektoratet har utarbeidet veilederverktøy for arbeidet. Det er per 31.12.2008 etablert 276 politiråd, som omfatter 309 kommuner.

Regjeringen har etablert politipost i Moelv, og besluttet at politiposten på Oslo S skal gjenåpnes sommeren 2009. I tillegg har vi en mobil politipost på Holmlia, og mobile politiposter i Oslo. Det vurderes også om det skal opprettes en tredje mobil politipost i Oslo Vest. Regjeringen vil gjøre politiet mer tilgjengelig for publikum gjennom samlokalisering med offentlige servicekontorer. Det er etablert en prøveordning i Hordaland politidistrikt for å prøve ut grensereguleringer, deltakelse i offentlige servicekontorer og politiråd. Regjeringen vil i løpet av høsten komme tilbake til spørsmålet om prøveordning i Follo politidistrikt.

- *endre plan- og bygningsloven slik at kommunene forpliktes til å ta kriminalitetsforebyggende hensyn i sin planlegging*

Dette er fulgt opp i plandelen av ny plan og bygningslov (Ot.prp. nr. 32 (2007-2008)). Der slås det fast at et mål for samfunnsplanleggingen må være å sette klare grenser mot kriminalitet. Arealplanleggingen skal så vidt mulig skape fysiske rammer som gjør det vanskeligere å begå kriminelle handlinger, særlig hvor det er fare for at ofrene eller en uskyldig tredjepart kan bli utsatt for kriminelle hendelser. Dette er hensyn som må tillegges vekt ved utformingen av bolig og sentrumsområder, og ved tilrettelegging for aktiv bruk og tilhørighet til områder.

- *sørge for gode rutiner for varsling av barnevernet og vurdere hvordan ordningen barnevernskonsulenter kan spres til flere politistasjoner*

Gode rutiner for varsling av barnevernet er utarbeidet og bidrar til å sikre at barn får nødvendig hjelp når politiet identifiserer en risikosituasjon. Når det gjelder akutte kriser utenfor ordinær arbeidstid, har NOVA kartlagt samarbeidet mellom politiet og de ulike barnevaksordningene. Rapporten foreligger våren 2009 og vil bidra i utviklingen av samarbeidsstrukturer og rutiner. Regjeringen har også opprettet et offentlig utredningsutvalg om bedre samordning av tjenester for utsatte barn og unge.

- *opprettholde en restriktiv ruspolitikk*

Regjeringen har gjennom perioden opprettholdt en restriktiv ruspolitikk. Regjeringen har avvist forslag om legalisering av narkotika. Politimesterne i flere av landets store byer har vært svært tydelige overfor kommunale myndigheter om behovet for en restriktiv ruspolitikk for å forbygge vold knyttet til alkoholserving. Dette er også tydelig kommunisert fra Justisdepartementet, og er et viktig tema mellom politiet og kommunale myndigheter i politiråd eller knyttet til SLT-samarbeidet.

- *fremme opplæringstiltak med sikte på konfliktløsning og ikke-voldelig atferd som kan forebygge kriminalitet*

Regjeringen satser på tiltak som er gjenopprettende og forsonende (restorative justice) for alle som er berørt av kriminelle handlinger. Vi ønsker økt kunnskap om tiltak som fremmer dialog, gjenoppretting og forsoning. Derfor har vi satt i gang et 3-årig forskningsprosjekt som blant annet skal undersøke virkningene ved bruk av meglings og stormøter i mer alvorlige straffesaker. Prosjektet skal være avsluttet 31.12.2009. Det ble i 2008 satt i gang et toårig pilotprosjekt i regi av konfliktrådet i Sør-Trøndelag. Prosjektet prøver ut frivillig bruk av tilrettelagte samtaler og/eller stormøter for voksne og barn som er berørt av vold i nære relasjoner.

Konfliktløsningsprogram og sinnemestringsprogram er sentrale punkter i stortingsmeldingen om alternative straffereaksjoner overfor unge lovbrøyttere. Det er opprettet oppfølgingsteam for unge lovbrøyttere i Oslo, Kristiansand, Trondheim og Stavanger. Konfliktrådene er styrket. Regjeringen vurderer å endre loven for å gjøre overføring til konfliktråd obligatorisk for påtalemyndigheten når gjerningspersonen er under 18 år.

For å stoppe vold er det ikke nok å styrke tilbudet etter at volden har funnet sted - volden må forebygges. I tråd med Soria Moria-erklæringen vil regjeringen etablere et landsdekkende hjelpe- og behandlingstilbud til voldsutøvere.

Politiet

Regjeringen har styrket bevilgningene til politi og påtalemyndighet med om lag 1,1 milliard kroner siden vi tiltrådte: 460 millioner i 2009, 245 millioner i 2008 og om lag 260 millioner i løpet av 2006 og 2007. Politiet ble også styrket med 73,5 millioner kroner i revidert nasjonalbudsjett for 2008 og 30,7 millioner kroner i revidert nasjonalbudsjett for 2009. Satsingen på politiet inkluderer blant annet 103 millioner kroner i 2009 og 64 millioner kroner i 2008 til økt og utvidet bruk av DNA fra 1. september 2008.

Regjeringen vil ha et nært og sterkt politi med lensmannskontorer over hele landet. Vi vil gjøre etaten mer synlig og effektiv, slik at politiet utnytter sine ressurser på en måte som skaper mer politikraft. For å skape mer trygghet har vi styrket politiet med utstyr, kompetanse og metoder – og vi har økt opptaket til Politihøgskolen. Sett i sammenheng med innføring av DNA-reformen, første trinn av nytt digitalt nødnett for nød- og beredskapsstatene (politi, helse, brann) og etablering av 398 nye soningsplasser, vil dette bidra til å øke tryggheten for ansatte i politiet, øke muligheten for å oppklare flere saker og bidra til en mer effektiv ressursbruk. Dette styrker den samlede politikraften i hele landet.

- *styrke mannskapssiden i norsk politi slik at politireformens intensjoner oppfylles*

Regjeringen vil ha en mer effektiv straffesakskjede, og øker derfor opptaket både til politiet og til fengselsutdanningen. I 2009 gjennomfører vi tidenes største opptak ved Politihøgskolen, med 552 studenter. I 2007 og 2008 er det tatt opp 432 studenter - det største opptaket siden 1998. I perioden 2001-2005 under regjeringen Bondevik II ble det til sammen tatt opp 1 128 studenter. De lave opptakene i denne og tidligere perioder har resultert i at etaten ikke har tilgang på tilstrekkelig antall politiutdannet personell. Med de høye opptakene som er satt i gang under regjeringen Stoltenberg II vil vi til sammen ta opp 1 776 studenter i perioden 2006-2009, det vil si 648 flere studenter enn under Bondevik II. I 2008 fikk vi også det høyeste antall søkere med minoritetsbakgrunn til Politihøgskolen noen gang. Budsjettet for 2009 gjør det mulig for politi og særorgan å øke antall årsverk med omlag 250. I tillegg ble det i regjeringens tiltakspakke mot arbeidsledighet gitt tilleggsbevilgninger slik at det kunne opprettes hele 460 nye sivile stillinger. Ved å tilsette flere sivile, kan polititjenestemenn raskt frigjøres fra oppgaver som ikke krever politifaglig utdanning. 460 nye sivile stillinger fører til at om lag 280 polititjenestemenn kan frigjøres til operativt arbeid. Det gjelder blant annet polititjenestemenn i stillinger som arrestforvarer, transportør, grensekontrollør og revisor, men også oppgaver som krever annen spesialkompetanse. Det er også behov for flere sivile stillinger for å dekke en økende saksmengde når det gjelder utleggsforretninger, gjeldsordningssaker, utstedelse av politiattester, utlendingsforvaltningen m.m. Flere ansatte i politiet gjør at vi kan nå målene om å forebygge bedre, reagere raskere og oppklare mer.

Gjennom rekordopptakene på Politihøgskolen og bemanningsøkningen, følger regjeringen opp anbefalingene i Politidirektoratets rapport "Politiet mot 2020". Der

foreslås det blant annet å øke bemanningen i politiet med 1 000 sivile stillinger innen 2020. Med budsjettet for 2009 er vi allerede halvveis til å oppfylle målene i rapporten.

Gjengkriminalitet. Etablerte gjenger som begår kriminalitet bidrar til å skape utrygghet. Regjeringen vil derfor videreføre innsatsen mot alvorlig gjengkriminalitet. Gjengprosjektet i Oslo-området har bistått og vært involvert i om lag 200 saker som kan klassifiseres som gjengrelaterte, og kan vise til gode resultater. Prosjektet, som ledes av Oslo politidistrikt, ble evaluert i 2008, både med sikte på å vinne erfaring og for å vurdere videreføring av innsatsen. Etter evalueringen er det besluttet at prosjektet videreføres i alle fall ut 2011. Det vil i løpet av sommeren 2009 foreligge en forskningsrapport fra Institutt for samfunnsforskning som oppsummerer nasjonal og internasjonal forskning om gjengkriminalitet. Rapporten vil kunne danne grunnlag for videreutvikling av tiltak.

- *bedre vaksamarbeidet slik at responstiden for publikum reduseres*

Regjeringen vil ha et nært og sterkt politi over hele landet, med tilfredsstillende responstid. Vi ba derfor politiet gjennomgå responstiden. Responstiden for akutte oppdrag er i gjennomsnitt 9-10 minutter, relativt uavhengig av befolkningstetthet, geografi og distriktsorganisering.

- *sørge for investeringer til utstyr*

For å møte dagens trusselbilde og beskyttelsesbehov er tjenestetilpasset verneutstyr (TTV) utviklet. En planmessig utskifting av verneutstyr har blitt gjennomført. I løpet av 2008 ble det anskaffet nye pistoler og gitt opplæring i bruk. I løpet av 2008 fikk alle politidistrikter nye vernevester og våpen, samt opplæring i bruk av disse.

- *ha et fortsatt ubevæpnet politi med mulighet for effektiv fremskutt lagring av våpen*

Regjeringen har fastholdt at vi skal ha et ubevæpnet politi, med mulighet til effektiv fremskutt lagring av våpen. I 2008 ble det investert i vernevester og våpen for å ivareta tryggheten til ansatte.

- *at politiet skal gis mulighet til økt bruk av DNA som bevis når dette er hensiktsmessig. Vi ønsker sentral finansiering av DNA-analyser, og vil utvide DNA-registeret. Dette må følges opp med en videre debatt om politimetoder, kompetanseutvikling og utstyr. Det er viktig å ivareta sentrale rettssikkerhetsprinsipper og personvern hensyn*

Nye regler for økt bruk av DNA under etterforskning og i straffesaker er vedtatt av Stortinget og trådte i kraft 1. september. Regjeringen har satt av 103 millioner i 2009 og 64 millioner i 2008 til arbeidet. Dette omfatter flere ansatte i politiet, utstyr og styrking av Rettsmedisinsk institutt (RMI). Politiet har fått midler til å øke bemanningen tilsvarende 27 årsverk til DNA-satsingen. RMI har fått seks stillinger og lønnsmidler til

en prosjektleder på engasjement. Sentral finansiering av DNA-prøvetaking fjerner økonomisk belastning på de enkelte politidistriktene samtidig som DNA-registeret utvides. Tall fra Storbritannia viser at DNA kan gi en mer effektiv etterforskning, slik at flere saker kan oppklares på kortere tid. Oppklaringsprosenten ved innbrudd i Storbritannia økte fra 14 til 45 prosent der DNA-registeret kunne brukes. Regjeringen vil også sørge for oppstart av et nytt offentlig analyseinstitutt for DNA-prøver ved Universitetet i Tromsø.

- *vurdere å innføre frister for behandling av straffesaker, deriblant tiltale*

Det er en positiv utvikling i straffesaksbehandlingen, både i politiet og domstolene, og på mange områder går kriminaliteten ned. Regjeringen har vurdert spørsmålet og har besluttet at vi ikke vil innføre nye eller endrede frister for behandling av straffesaker deriblant uttak av tiltale.

- *intensivere innsatsen mot økonomisk kriminalitet og styrke det etterforsknings- og forvaltningsmessige arbeidet for å avdekke svart økonomi, deriblant hvitvasking. Kompetanse hos lokale politimyndigheter, og samarbeidet med skattemyndigheter, trygdeetat og sosialmyndigheter skal prioriteres. Økokrim skal settes bedre i stand til å avdekke og straffeforfølge aktører som har økonomiske ressurser til å skjule sin kriminalitet*

Regjeringen prioriterer kampen mot den økonomiske kriminaliteten høyt. I 2009 har Oslo politidistrikt fått tre nye team som skal styrke oppfølgingen av straffbare forhold avdekket av skatteetaten, og annen økonomisk kriminalitet. Regjeringen har sørget for flere bistandsrevisorer i politidistriktene, og fra 2007 er dette blitt en landsdekkende ordning. Økokrim er tilført betydelige ressurser for å styrke arbeidet mot hvitvasking av utbytte av straffbare handlinger. Det er blant annet etablert et eget hvitvaskingsteam (2006) med 11 nye stillinger, og det er utviklet et avansert dataanalyse-system (ASK) for mottak og behandling av meldinger om mistenkelige transaksjoner og annen etterretningsinformasjon, og som er fullt operativt siden sommeren 2008. Gjennom tiltakspakken i februar 2009 er Økokrim tildelt enda 12 nye sivile stillinger. Til behandlingen av en bestemt skattesak har Økokrim fått en ekstraordinær tildeling på til sammen 30 millioner i 2007 og 2008.

- *gå imot privatisering av myndighetenes strengeste tvangsutøvelse og ikke konkurranseutsette politi- og fengselsvesen*

Regjeringen har utviklet forsøk med privat fangetransport, gjennomgått lovverket rundt private vaktsselskaper og gitt tydelige signaler om at maktutøvelse er og skal være et politiansvar. Det er av viktig prinsipiell betydning at det å utøve tvang på vegne av statlige myndigheter skal være et offentlig ansvar og oppgave. Dette er slått fast i behandling av Politirollemeldingen i Innst. S. nr. 145 (2005-2006).

- *videreutvikle ordningen med arrestforvarere og gjennomgå ordningen med fangetransport for å frigjøre ressurser for politiet. Avvikle forsøksordningen med privat fangetransport*

Politiet bruker mye ressurser til transport av varetektsinnsatte til fremstillinger for retten, lege/tannlege og andre fremstillinger og transporter. Regjeringen er opptatt av alternative offentlige løsninger, slik at politiet får frigjort ressurser til prioriterte politioppgaver. At soningskøen er nær avviklet gir en vesentlig økning i tilgjengelig varetektskapasitet, og frigjør også ressurser for politiet.

Den forrige regjeringen igangsatte et prøveprosjekt i Vestfold, Telemark og Søndre Buskerud med fangetransport utført av vektere fra et privat firma. Regjeringen har avviklet prøveprosjektet da vi mener det er av viktig prinsipiell betydning at utøvelse av makt er og skal være et offentlig ansvar. I tillegg viste evalueringen av det private fangetransportprosjektet at en ordning innenfor det offentlige ville kunne gjøres billigere og mer effektivt. Ordningen ble derfor erstattet med et samarbeid mellom ansatte i politi-, domstol og kriminalomsorgen.

Ordningen er etablert for distriktene Vestfold, Telemark og Søndre Buskerud. Det tas sikte på å etablere en samarbeidsordning for fangetransporttjenesten innenfor politi og kriminalomsorg også for regionen Østfold, Follo og Romerike knyttet til en nyetablering av fengsel i Halden. Videre vurderes en mulig utvidelse av prosjektet til andre politidistrikter og kriminalomsorgsregioner, med en lokal tilpasning slik at ressursene kan utnyttes på en best mulig måte.

- *gjennomgå lovverket med sikte på en klarere regulering av private vaktelskaper*

I Soria Moria-erklæringen har Regjeringen lagt til grunn at regelverket om vaktvirksomhet skal gjennomgås. Intensjonen bak gjennomgangen har vært å bidra til å heve nivået på vektertjenestene, styrke den offentlige kontrollen og sørge for at rettssikkerheten til de som kommer i kontakt med vekterne ivaretas i tilstrekkelig grad.

Regjeringen har nå fremmet et lovforslag om endringer i vaktvirksomhetsloven, jf. Ot. prp. nr. 49 (2008-2009). Det er her bl.a. forslått å innføre skjerpede vandelskrav til vektere, bedre grunnutdanning og strengere kontroll av selskaper som tilbyr vaktjenester.

Formålet er å ivareta rettssikkerheten til publikum, sikre god kvalitet på tjenestene, legge til rette for effektiv offentlig kontroll, samt hindre vaktvirksomhet som på grunn av sin militære eller annen sikkerhetsmessige karakter er uforenlig med vaktvirksomhetsloven og for øvrig er ulovlig eller i strid med internasjonal rett, jf. lovforslaget § 1.

Regjeringen foreslår å:

- utvide virkeområdet for loven til også å gjelde egenvakthold og foretak som driver opplæring knyttet til vaktvirksomhet. I dag er det kun selskaper som driver salg av vektertjenester, som omfattes.
- innføre strengere krav til kontroll av vekterbransjen
- utvide grunnutdanningen til vektere
- sikre tilstrekkelig opplæring på arbeidsplassen
- innføre tydeligere krav til legitimasjon, tjenestenummer og uniformering av vektere
- presisere grensen for maktbruk
- presisere at arbeidet skal utføres ubevæpnet
- innføre et register over vaktelskapene som politiet skal bruke i sin kontroll av bransjen
- stille vandelskrav til både vektere og andre som har vesentlig innflytelse på vaktvirksomheten
- innføre årlig vandelssjekk av vektere
- innføre meldeplikt for politiet til bransjen hvis det fremkommer opplysninger om alvorlig kriminalitet knyttet til ansatte. Slik vil det bli lettere å få luket ut kriminelle.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *ny våpenforskrift*

Det er viktig å hindre at uegnede personer får tak i skytevåpen. En ny, omfattende forskrift til våpenloven trer i kraft 1. juli 2009. Den strammer inn enkelte av bestemmelsene om skytevåpen og ammunisjon, og gir strengere kontroll med skytevåpen i privat eie. Dette gir økt sikkerhet og mer trygghet.

- *billigere pass*

Passgebyret ble redusert fra 990 til 450 kroner fra 1. januar 2008. Reduksjonen er et ledd i regjeringens arbeid med å tilpasse gebyrene til produksjonskostnadene. Prisen på barnepass ble redusert med 150 kroner fra 15. juni 2007.

Domstolene

Rask straffereaksjon mot lovbrøtere er avgjørende for den alminnelige rettsoppfatning og for å hindre at lovbrøtere begår ny kriminalitet. Overfor unge lovbrøtere er det særlig viktig med rask, målrettet og effektiv reaksjon.

- *ha raskere straffesaksbehandling i domstolene for å få balanse i straffesakskjeden. For å få raskere straffesaksbehandling er bedre organisering mellom aktørene, samt mer aktiv bruk av avskjæringsregler for bevisføring, større grad av skriftlighet og krav til aktørene i straffesaker om oppmøte viktig*

Forslag med sikte på å oppnå en hurtigere behandling av straffesaker har vært på høring. Etter forslag fra regjeringen ble det i 2009 vedtatt at de minste foreleggssaker kan behandles uten meddommere, noe som vil bedre effektiviteten og redusere kostnadene i domstolene. Andre forslag som har vært på høring vil bli vurdert i en proposisjon om endringer i straffeprosessen høsten 2009.

- *ha økt bruk av konfliktråd for unge lovbrøyttere*

Regjeringen har styrket konfliktrådene. Konfliktråd og andre alternative reaksjonsformer gir større sjanse til å få lovbrøyttere tilbake til samfunnet. Regjeringen vurderer å endre loven for å gjøre overføring til konfliktråd obligatorisk for påtalemyndigheten når gjerningspersonen er under 18 år. Et eventuelt pålegg må imidlertid være avhengig av samtykke fra både fornærmede og gjerningsperson. Samtidig utredes en generell revisjon av konfliktrådsloven med det mål å gjøre bruk av konfliktrådenes tilbud enda mer tilgjengelig.

I NOU 2008:15 foreslås det å innføre en ny straffereaksjon særlig tilpasset barn, som et alternativ til ubetinget fengsel. Reaksjonen vil innebære at den domfelte skal gjennomføre et ungdomsstormøte, som igjen skal munne ut i en ungdomsplan om for eksempel kompensasjon til fornærmede, ulike kriminalitetsforebyggende tiltak og restriksjoner. Organiseringen av ungdomsstormøtet og gjennomføringen av ungdomsplanen er foreslått lagt til konfliktrådet. Regjeringen arbeider nå for å sette i gang pilotprosjekter for å prøve ut den nye reaksjonsformen ved konfliktrådene.

Konfliktrådene har hatt økning i antall saker de senere årene og har blitt en mer synlig samfunnsaktør. I 2008 mottok konfliktrådene totalt 8 960 saker. Regjeringen vil styrke utviklingen ytterligere ved å legge til rette for økt bruk av alternative konfliktløsningsmetoder både i sivile saker og i straffesaker. Regjeringen ønsker å utvide bruken av stormøter. Erfaringer viser at stormøtene i større grad ivaretar ofrenes behov og utvider rollen til pårørende og andre berørte. I stormøtet deltar også personer som indirekte er berørt av konflikten. Ved at flere enn de tradisjonelt definerte partene i en konflikt tas med, blir også de involverte i nettverket eiere av konflikten og prosessen. Dette kan være nødvendig for å finne en løsning. For å styrke bemanningen og legge til rette for ytterligere bruk av stormøter i konfliktrådene bevilget Regjeringen 6 millioner kroner til konfliktrådene i 2009. Alle landets konfliktråd skal i løpet av 2009 ha kompetanse til å ta i bruk stormøtemetodikken.

- *heve inntektsgrensene for fri rettshjelp. Rettshjelpsordningen skal gjennomgås og forbedres*

Fri rettshjelp er viktig for å ivareta rettssikkerheten. Regjeringen har gjennomgått dagens rettshjelpordning, og lagt frem St.meld. nr. 26 (2008-2009) Om offentlig rettshjelp - rettshjelp. Meldingen foreslår en ny førstelinjetjeneste der alle, uavhengig av inntekt, kan få inntil én times gratis juridisk bistand hos advokat eller rettshjelper uavhengig av sakstype. Videre foreslås en oppjustering av inntektsgrensene slik at flere

omfattes av rettshjelpsordningen og innføring av en ny, gradert egenandelsmodell. Meldingen anbefaler også en utvidelse av rettshjelpsordningen med enkelte nye saksområder. Det foreslås å kvalitetssikre advokater og andre rettshjelpere som arbeider med rettshjelpssaker.

Videre har Regjeringen med virkning fra 1. januar 2009 hevet inntektsgrensene for fri rettshjelp fra 230 000 kroner til 246 000 for enslige, og fra 345 000 til 369 000 for ektefeller og andre som lever sammen med felles økonomi. Denne økningen har gjort at ordningen omfatter 60 000 flere husstander enn tidligere. Sammen med stortingsmeldingen om offentlig rettshjelp, er dette en viktig del av regjeringens bekjempelse av fattigdom.

Det gis også tilskudd til en rekke lavterskeltiltak, herunder studentrettshjelpstiltakene, rettshjelpskontorene i Oslo og indre Finnmark, samt gatejuristprosjektene i Oslo, Trondheim og Tromsø. Videre er det bevilget midler til oppstart av ytterligere tre nye gatejuristtiltak. Det er satt av midler og tatt initiativ til å utvide ordningen med fri rettshjelp i offentlige servicekontorer til flere kommuner. Det er også opprettet et prøveprosjekt med advokatvakt i tilknytning til krisesentre og Dixi-sentre (sentre for voldtektsutsatte). Det er tatt initiativ til å utvide denne ordningen til å omfatte samtlige krisesentre og Dixi-sentre i landet. Erfaringer viser at disse lavterskeltilbudene bidrar til å løse juridiske problemer raskt og effektivt.

Det er også innført en rett til kostnadsfri konsultasjon med advokat for å vurdere anmeldelse i saker om voldtekt og menneskehandel. Dette ble innført i 2007. Fra 01.07.08 ble imidlertid retten til slik kostnadsfri konsultasjon lovfestet i lov om fri rettshjelp og gjelder nå også for fornærmede i flere andre sakstyper, blant annet de fleste seksuallovbrudd, vold i nære relasjoner, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

- *i dialog med interesseorganisasjoner utrede en ordning der domstolene fastsetter maksimaltimepris eller stykkprissats i utvalgte sivile saker som barnefordeling og forbrukersaker*

Regjeringen anbefaler i rettshjelpsmeldingen å øke inntektsgrensene slik at flere skal kunne få offentlig støttet rettshjelp. Antallet husholdninger som faller inn under inntektsgrensen vil øke fra ca. 675 000 til ca. 1,2 millioner. Flere gis dermed tilgang til juridiske tjenester til offentlig salærsats. Tiltaket vil i praksis føre til en makspris på advokattjenester i de saksområdene som dekkes av rettshjelpsordningen, eksempelvis barnefordelingssaker og utvalgte forbrukersaker.

- *arbeide for å skjerme mennesker med gjeldsproblemer fra høye gebyrer på tvangsinndrivelse og utleggsforretning*

Regjeringen vil skjerme mennesker med gjeldsproblemer mot høye gebyrer ved tvangsinndrivelse av misligholdt gjeld. De usosiale og høye gebyrene på fattigdom ble innført under regjeringen Bondevik II. I januar 2007 reduserte denne regjeringen

gebyret for utleggsbegjæringer fra 2,1 ganger rettsgebyret til 1,85 ganger rettsgebyret i saker der det tas utlegg. Dette er betydelige reduksjoner i gebyrene. Samlet betyr dette en nedgang i gebyrinntektene for staten på over 230 millioner. Dette er et viktig tiltak for å redusere fattigdom.

I samsvar med regjeringens forslag er det lovfestet en frarådingsplikt i kredittkjøpsloven. Frarådingsplikten innebærer en plikt til å fraråde forbruker fra å ta opp kreditt som kan være en for stor økonomisk belastning for forbrukerens økonomi. Lovendringen trer i kraft 1. januar 2009.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *oppfølging av Fritz Moen-saken*

Et granskningsutvalg har undersøkt hvorfor Fritz Moen ble uriktig domfelt og vurdert behov for endringer for å forhindre uriktige domfellelser i fremtiden (2007). Flere tiltak er iverksatt, og Justisdepartementet sendte forslag til videre oppfølging på høring i juli 2008. Justisdepartementet arbeider fortsatt med oppfølging av forslagene i granskningsutvalgets rapport.

Noen av tiltakene som er satt i gang:

- Riksadvokaten har utarbeidet midlertidige regler og rutiner for lyd- og bildeopptak av politiforklaringer.
- Riksadvokaten og Politidirektoratet har blitt enige om å nedsette en arbeidsgruppe som skal se på sikring av biologisk spormateriale.
- Rapporten "Rett til tolk - Tolking og oversettelse i norsk straffeprosess", har vært på høring. Justisdepartementet arbeider nå med videre oppfølging.
- Den rettsmedisinske kommisjon har igangsatt flere tiltak for å styrke opplæringen av sakkyndige. Det er en rekke utfordringer knyttet til rekruttering og utdanning av rettspsykiatrisk sakkyndige. Departementet ser nå nærmere på dette. Departementet arbeider med en proposisjon om lydopptak under hovedforhandlingen i straffesaker.

Moen-saken viser at det er behov for forskning om hvilke deler av strafferettsapparatet som kan innebære en risiko for uriktig domfellelse. I statsbudsjettet for 2008 har regjeringen styrket forskningsbudsjettet med tre millioner som blant annet skal gå til forskning for å forebygge uriktige domfellelser. Det pågår flerfaglig forskning om temaet ved Politihøgskolen. Det pågår også et forskningsprosjekt for å belyse svakheter i strafferettskjeden med utgangspunkt i en analyse av klager til Gjenopptakelseskommisjonen. Videre vil forskningsprosjekter om bruk av DNA og et forskningsprosjekt om personer med læringsvansker i strafferettskjeden også belyse rettssikkerhetsproblematikk.

Kriminalomsorg

Vi vil ha en kriminalomsorg som utvikler mennesker. Som hindrer tilbakefall til ny kriminalitet og skaper mer trygghet for samfunnet. Hovedutfordringene og ett av hovedpunktene i Soria Moria-erklæringen er å avvikle soningskøen og videreutvikle kvaliteten i straffegjennomføringen.

Regjeringen la høsten 2008 fram St.meld. 37 (2007-2008) "Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn". Meldingen fikk en god mottakelse både i media og i Stortinget. Den trekker opp hovedlinjene i straffegjennomføringspolitikken de neste 10 årene. For å få ned tilbakefallet til ny kriminalitet beskriver meldingen blant annet en kunnskapsbasert kriminalomsorg, mer bruk av straffegjennomføring utenfor fengsel og en vesentlig styrking av rehabiliteringsarbeidet.

Soningskøen er snart avviklet. Innholdet i soningen styrkes nå for å hindre at straffedømte begår ny kriminalitet etter endt soning. Vi legger til rette for mer bruk av alternative former for soning. Regjeringen vil ha en individuelt tilpasset kriminalomsorg med fokus på at hver enkelt skal tilbake til samfunnet. Det er bygget 398 nye fengselsplasser. Det er etablert utdanningstilbud i alle fengsler og bibliotek i 24 fengsler. Flere fengselsbetjenter utdannes. Regjeringen har økt opptaket ved Kriminalomsorgens utdanningssenter til om lag 200 aspiranter i 2006 og 2007, 250 i 2008 og 170 i januar 2009. I tillegg tas det opp ca 20 nye aspiranter fra september 2009. Det er et stort behov for fengselsfaglig personell på vestlandet, og utdanningen vil derfor bli gjennomført desentralisert i Bergen, i regi av Kriminalomsorgens utdanningssenter (KRUS). Regjeringen har økt bevilgningene knyttet til kriminalomsorgen med om lag 1, 5 milliarder i perioden 2006-2009.

- *utarbeide en konkret plan for avvikling av soningskøene, bygge flere fengsler og utvide soningskapasiteten i flere eksisterende fengsler*

Vi er nær målet om å avvikle soningskøen. Det er i løpet av perioden opprettet 398 nye fengselsplasser og igangsatt bygging av Halden fengsel med 251 plasser med høy sikkerhet.

Vi har opprettet flere soningsplasser:

- Bruvoll fengsel i Nord-Odal (ny) - 70 plasser - åpnet
- Bjørgvin fengsel utenfor Bergen (ny) - 90 plasser - åpnet
- Ravneberget fengsel i Sarpsborg (ny) - 40 plasser - åpnet
- Lyderholm overgangsbolig (ny) – 16 plasser - åpnet
- Drammen fengsel (utvidelse) - 14 plasser - åpnet
- Oslo fengsel (utvidelse) - 17 plasser - åpnet
- Ilseng fengsel (utvidelse) - 6 plasser - åpnet
- Bredtveit fengsel (utvidelse) - 5 plasser - åpnet
- Åna fengsel (utvidelse) - 24 plasser - åpnet

- Ullersmo fengsel (utvidelse) - 10 plasser - åpnet
- Vik fengsel (utvidelse) - 21 plasser - åpnet
- Hof fengsel (utvidelse) - 4 plasser
- Fauske (ny) - 18 plasser - åpnet
- Trondheim fengsel (utvidelse) - 10 forvaringsplasser (5 midlertidige forvaringsplasser i byggeperioden)
- Ila fengsel, forvarings- og sikringsanstalt (utvidelse) - 11 plasser
- Vestoppland fengsel (utvidelse) - 7 plasser
- Arendal fengsel, Evje avdeling (ny) - 20 plasser
- Overgangsbolig i Kristiansand (ny) - 15 plasser

Regjeringen er godt i gang med byggingen av Halden fengsel. Fengselet, som skal stå ferdig i 2010 med plass til 251 innsatte, har en kostnadsramme på 1,4 milliarder kroner.

Slutt på bruk av fremskutt løslatelse. Siden soningskøen er nær avviklet er bruken av fremskutt løslatelse avviklet fra 1. juni 2009. Videre er det nå slutt på dublering, det vil si at to innsatte deler celle beregnet på én person.

Raskere overføring av utenlandske innsatte. Det er en målsetting at utenlandske innsatte raskere kan overføres til fortsatt soning i hjemlandet. Kriminalomsorgen har intensivert arbeidet med soningsoverføring innenfor gjeldende regelverk. Det pågår et nordisk samarbeid for å revidere den nordiske loven om overføring av domfelte.

Hjemmesoning med elektronisk kontroll. For å gi en enklere overgang til livet utenfor fengsel, ble hjemmesoning med elektronisk kontroll innført som et prøveprosjekt fra 1. september 2008. Den innsatte kan overføres til soning med elektronisk kontroll fire måneder før prøveløslatelse. For dommer opp til fire måneder kan hele straffen sones med elektronisk kontroll. De fleste dommene i soningskøen er under 90 dager. Ordningen betyr at soningen kan starte raskt, og at den domfelte enklere kan gjennomføre vanlig skolegang eller arbeid. Hittil har over 1000 domfelte søkt om å få sone på denne måten. Ordningen forventes å tilsvare 130 plasser på sikt.

Flere utdannes. Flere dyktige fagfolk i strafferettspleien gjør at regjeringen kan nå målene om å forebygge bedre, reagere raskere, oppklare mer og rehabilitere bedre. For å sikre kriminalomsorgen tilgang til fengselsfaglig arbeidskraft, styrker regjeringen utdanningen av fengselsbetjenter. Opptaket ved Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS) var under Bondevik II på om lag 630 aspiranter. I perioden 2006-2009 blir opptaket på om lag 820 aspiranter.

Styrket bemanning ved friomsorgskontorene. Bevilgningen til friomsorgskontorene ble i 2007 økt med 15 millioner og friomsorgen har fått rundt 30 millioner til etablering av elektronisk kontroll. Målet om å redusere køen av samfunnsstraffdommer og forhindre ytterligere kø, er for en stor del oppnådd.

- *at det skal etableres forpliktende samarbeidsstrukturer mellom kriminalomsorgen og kommunale og statlige etater ved løslatelse for å redusere gjengangerproblemene. Vi vil innføre en tilbakeføringsgaranti for tett oppfølging fra ulike etater ved løslatelse med sterkt fokus på å få folk i jobb eller videre utdanning med strenge krav til rehabilitering og adferdsendring*

Vi er nær å nå målet om å få bort soningskøen. Nå ønsker regjeringen et økt fokus på køen ut av fengsel. Undersøkelser viser at innsatte i norske fengsler som regel har langt dårligere levekår enn befolkningen for øvrig. Så lenge disse levekårsproblemene består, vil tendensen til tilbakefall til ny kriminalitet være stor.

Regjeringen foreslår å innføre en tilbakeføringsgaranti i stortingsmeldingen om kriminalomsorg. Denne innebærer ikke nye rettigheter for domfelte, men dreier seg om å målrettet bistå innsatte og straffedømte med å få tilgang til de rettighetene de allerede har som norske borgere. Det gjelder blant annet tilfredsstillende tilbud om bolig, jobb og/eller utdanning, sosiale tjenester og helsetjenester.

De såkalte KrAmi-prosjektene i Sverige har vist positive resultater når det gjelder å forhindre tilbakefall til kriminalitet. Hovedstrategien er tett samarbeid mellom fengslene, sosiale myndigheter og arbeidsformidlingen. Regjeringen etablerte to pilotprosjekter i 2008, ett i Årdal og ett i Rogaland.

Tilskuddet til WayBack, som bistår løslatte, Kirkens sosialtjeneste og Foreningen for fangers pårørende er styrket.

- *utvide bruken av samfunnsstraff særlig for yngre lovbrytere. Vi vil styrke rusbehandlingstilbudet i og utenfor fengslene, styrke ettervernet og gjennomgå situasjonen for nye domfelte under 18 år*

Mens halvparten av alle straffedømte faller tilbake til ny kriminalitet i løpet av fem år, gjelder det bare en femtedel av dem som gjennomfører samfunnsstraff (KRUS). Reglene for deldom i straffeloven § 28 a er derfor endret for å øke domstolenes mulighet for å kombinere ubetinget fengselsstraff med samfunnsstraff. Lovendringen trådte i kraft 1. november 2007.

60 prosent av innsatte har et rusproblem. Å vinne kampen mot rusavhengighet er tvingende nødvendig for et bedre liv etter soning. Det forebygger ny kriminalitet og gjør samfunnet tryggere. Regjeringen har opprettet rusmestringsenheter i ni fengsler. Hensikten er å styrke det tverrfaglige samarbeidet i forbindelse med rehabilitering av innsatte. I tillegg er det satt i gang prosjekter ved Oslo fengsel og Bredtveit fengsel, forvarings- og sikringsanstalt (Stifinner'n).

Regjeringen ønsker å øke antall overføringer til soning i behandlingstilstand. Dette gjelder for innsatte med blant annet rusmiddelproblemer, lettere psykiske problemer, atferdsforstyrrelser og tilpasningsproblemer. Regjeringen har igangsatt en

prøveordning i Oslo og Bergen som innebærer at enkelte motiverte rusmisbrukere dømmes til å gjennomgå et rehabiliteringsprogram som vilkår for betinget dom. Siden oppstart i 2006 er det iverksatt totalt 90 slike dommer. Erfaringene så langt er gode, og regjeringen vil utvide ordningen til flere steder i landet.

I tillegg blir ordningen med promilleprogram permanent og utvides til å gjelde personer som er dømt for overtredelse av vegtrafikkloven § 31 jf. § 22 første ledd, og som har problemer med alkohol eller andre rusmidler.

For å gi en enklere overgang til livet utenfor fengsel, skal soning med elektronisk kontroll prøves ut fra 1. september 2008. Spesielt for unge lovbrøyttere, er det en fordel at soningen kan starte raskt. Han/hun unngår negativ påvirkning i fengsel og kan fortsette vanlig skolegang eller arbeid. Samtidig kan han/hun ha kontakt med hjelpeapparatet og får mindre mulighet til kontakt med negative nettverk på fritiden

Regjeringen ønsker målrettet oppfølging av unge lovbrøyttere. Det er oppnevnt et offentlig utvalg som skal se på reaksjoner og tiltak for ungdom mellom 15 og 18 år som begår alvorlig eller gjentatt kriminalitet. Oppnevningen er et av regjeringens forslag i stortingsmeldingen om alternative reaksjoner overfor unge lovbrøyttere. Utvalget kom med sine forslag i oktober 2008 i NOU 2008:15. Regjeringen tar i mellomtiden sikte på å etablere forsterkede overgangsboliger for barn, slik at færrest mulig barn sitter i tradisjonelle fengsler. En ny kriminalitetsforebyggende handlingsplan blir lagt frem i løpet av 2009.

Det er lite forskning om unge lovbrøyttere. Regjeringen stimulerer derfor forskning, inklusive på bruken av straff og tvang og effekten av dette. Forskningen omfatter også unge lovbrøyttere med minoritetsbakgrunn, som er en særlig utsatt gruppe.

- *styrke fengselopplæringen og fengselsbibliotekene*

Regjeringen har økt bevilgningene til opplæring, bibliotek, fengselsprestetjeneste og helsetjenesten for innsatte med om lag 80 millioner kroner. Alle som gjennomfører fengselsstraff i Norge skal tilbake til et liv ute i samfunnet. God opplæring er et viktig virkemiddel for å mestre livet etter soning.

I løpet av 2007 ble det, som følge av regjeringens satsing på utdanning for innsatte, etablert undervisningstilbud i alle landets fengsler hvor dette er hensiktsmessig. I 2006 og 2007 ble det etablert opplæringstilbud i følgende fengsler:

- Bjørgvin fengsel
- Bruvoll fengsel
- Indre Østfold fengsel, avd. Eidsberg og avd. Trøgstad
- Hof fengsel
- Ilseng fengsel
- Kragerø fengsel

- Mosjøen fengsel
- Ravneberget fengsel
- Sandefjord fengsel
- Sandeid fengsel
- Ullersmo fengsel, avdeling Kroksrud
- Verdal fengsel
- Vestoppland fengsel, avd. Vestre Slidre
- Vik fengsel

Nytt opplæringscenter på Ila fengsel ble offisielt åpnet i september 2007. Nybygget, som har kostet 33 millioner kroner, huser både skole og programvirksomhet. Innsatte innenfor samme bygning ambulerer mellom arbeid, skole og ulike programmer.

Det er i løpet av 2006-2008 etablert bibliotek i følgende fengsler:

Drammen, Ringerike, Berg, Skien, Tromsø, Ila, Åna, Bastøy, Bjørgvin, Ullersmo, Stavanger, Trondheim, Kongsvinger, Bodø, Bruvoll, Ravneberget, Vestoppland (avdelingene Gjøvik og Vestre Slidre), Vik, Indre Østfold (Eidsberg og Trøgstad), Vadsø, Larvik, Sandeid, Hustad og Evje.

I tillegg ble det bevilget én million til kulturtiltak i kriminalomsorgen over Kultur- og kirkedepartementets budsjett for 2008, blant annet til Musikk i fengsel og frihet, samt Vardeteateret.

- *forske mer på årsaker og sammenhenger i kriminalpolitikken og effekten av tiltak må evalueres*

Det pågår et forskningsprosjekt for å styrke kunnskapen om restorative justice og konfliktråd. Det er videre tatt initiativ til forskning som kan bidra med kunnskap for å forebygge uriktige domfellelser. Det er i 2008 gitt fire millioner til Stiftelsen Signo, Fritz Moens arvinger, som skal gå til et fond for forskning på og opplysningsvirksomhet rundt funksjonshemmedes stilling i strafferettspleien. Det er videre igangsatt forskning for å utvikle og evaluere DNA-reformen. Regjeringen stimulerer til mer forskning om innhold og virkninger av straff. Departementet har fortsatt kontakten med Norges forskningsråd for å legge til rette for forskning innen juridiske fag. Innsatsen foregår nå i regi av handlingsrettede forskningsprogram.

Justisdepartementet har gitt økonomisk bidrag til videreføring av en rekke ulike forskningsprosjekter og -program. Blant disse er prosjekter knyttet til samfunnssikkerhet og beredskap, menneskerettigheter, Norges forskningsråds velferdsprogram, forskning innen økonomisk kriminalitet, internettkriminalitet og etterforskningsmetoder og et prosjekt om norske SS-soldaters handlinger under den 2. verdenskrig. FAFO har gjennomført en kartlegging av prostitusjonsmarkedet i Norge. Denne danner grunnlag for å evaluere forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester etter at dette har virket noen år.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *innsatte foreldre får mer kvalitetstid med egne barn*

I løpet av ett år opplever om lag 4 000 barn at mor eller far blir fengslet. Det kan få alvorlige konsekvenser for livssituasjonen og utviklingen til et barn, både i form av skam, sorg, utrygghet, angst, savn, risiko for mobbing og foreldrekonflikter.

Vi har åpnet et eget besøkshus i Ringerike fengsel. Ved Bredtveit fengsel er det etablert foreldreleilighet. På Bastøy fengsel og Trondheim fengsel, avdeling Leira, har foreldrehus vært et tilbud for de innsatte og deres barn i flere år. Det skal også bygges besøksleilighet og familiebesøksrom i Halden fengsel, for å legge til rette for at innsatte får god mulighet til å ha kontakt med barn og familie.

I Regjeringens tiltakspakke for arbeid ble det bevilget 150 millioner til kriminalomsorgen. Innenfor disse midlene blir det satt av 80 millioner til vedlikeholdstiltak ved en rekke fengsler og 30 millioner kroner for å modernisere fengslene ved å utbedre lokaler til blant annet skole og besøksrom. I tillegg blir midlene benyttet til oppstart bygging av nytt aktivitetsbygg ved Oslo fengsel og til IKT-utstyr i fengslene, blant annet videokonferanseutstyr i fengslene.

Vold og overgrep

Ofre for alvorlig kriminalitet, og særlig voldskriminalitet, skal sikres bedre oppfølging. Regjeringen har satt i gang flere tiltak. Vi vil sørge for en bedre koordinering av hjelpeapparatet, slik at berørte mennesker lettere kan få den hjelpen de trenger. Regjeringen har utarbeidet en ny handlingsplan mot vold i nære relasjoner, "Vendepunkt", med 50 konkrete tiltak som gjennomføres i 2008 – 2011.

- *styrke koordineringen av hjelpeapparatet for ofre for kriminalitet og vil videreutvikle ordningen med rådgivningskontorer for kriminalitetsofre*

For å styrke stillingen til ofre for kriminalitet ønsker regjeringen å videreutvikle ordningen med Rådgivningskontorene for kriminalitetsofre (RKK). RKK ble i 2007 og første halvår 2008 styrket gjennom opprettingen av to nye rådgivningskontorer - ett i Nord-Trøndelag (Steinkjer) og ett Vestfold (Tønsberg). Det er i dag 14 kontorer rundt om i landet.

Regjeringen etablerte 1. september 2008 en landsdekkende gratis støttetelefon for kriminalitetsofre. Støttetelefonen driftes av Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre.

- *bedre erstatningsordningene for volds- og kriminalitetsofre, deriblant pårørende. Både juridisk og medisinsk bistand må sikres*

Barn som er vitne til vold, etterlatte og søsken til drapsofre og mennesker som får personskade på grunn av alvorlige trusler, har nå rett til voldsoffererstatning. For å styrke voldsopfrene stilling, ble voldsoffererstatningsloven endret fra 1. januar 2008. Det ble gjort en viss liberalisering og klargjøring av hvilke straffbare voldshandlinger som skal omfattes av voldsoffererstatningsordningen, slik at blant annet flere alvorlige trusselhandlinger, mishandling i nære relasjoner og menneskehandel omfattes. Pårørendes rett til erstatning er også utvidet. Kontoret for voldsoffererstatning og Erstatningsnemnda for voldsopfre, som behandler søknadene, gis en skjønsmessig adgang til å dekke utgifter til innhenting av dokumentasjon for å minske antall saker som må avslås på grunn av manglende dokumentasjon. Regjeringen har doblet maksimumsbeløpet for voldsoffererstatning fra 20 G (grunnbeløpet i folketrygden) til 40 G fra 01. januar 2009.

Stortinget har vedtatt regjeringens forslag om å styrke rettighetene for ofre i straffesaker. Fra 1. juli fikk fornærmede og etterlatte i straffesaker rett til bistandsadvokat i større grad enn tidligere, gratis konsultasjon med advokat før anmeldelse inngis, bedre muligheter til å bli hørt og krav på mer informasjon.

Regjeringen har sørget for å utvide retten til bistandsadvokat:

- før anmeldelse inngis når det gjelder voldtekt, vold i nære relasjoner, menneskehandel, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse
- generell utvidelse av bistandsadvokatorordningen når det gjelder voldtekt, vold i nære relasjoner, menneskehandel, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse, seksuell handling mot barn under 16 år. I tillegg foreslås det at etterlatte skal få bistandsadvokat i flere saker, samt rett til kontaktperson i politiet og møte med aktor før hovedforhandling i visse saker.
- *lovfeste krisesentertilbudet, styrke tilbudet til incestofre og intensivere arbeidet mot vold mot kvinner og barn*

Ot.prp. nr. 96 (2008-2009) Om lov om kommunale krisesentertilbud ble oversendt stortinget våren 2009.

Lovforslaget innebærer at kommunene gis ansvaret for å sørge for et krisesentertilbud til innbyggerne – kvinner, menn og barn - som har behov for det. Ved å gi kommunene ansvar for å sørge for et slikt tilbud vil regjeringen oppnå at hjelp til personer utsatt for vold i nære relasjoner blir prioritert og integrert i kommunenes tiltaksapparat på en forpliktende måte.

Lovforslagets krav til tilbudet bygger i stor grad på det tilbudet dagens krisesentre gir voldsopfrene, men stiller også krav med sikte på å forbedre og gi jevnere kvalitet i forhold til i dag. Dette vil kreve økte bevilgninger til krisesentertilbudet. Kommunene vil bli kompensert for merutgiftene, samtidig som dagens øremerkete statstilskudd legges inn i kommunenes rammebevilgning.

Regionalt ressurscenter om vold og traumatisk stress (RVTS) Øst startet våren 2009 opp et kompetansehevingsprogram for krisesentermedarbeidere.

Høsten 2008/våren 2009 har Nordlandsforskning gjennomført en evaluering av incestsentrene og incesttelefonen, med fokus på incestsentrenes tilbud, organisering og samarbeid med det offentlige hjelpeapparatet. Evalueringsrapporten gir viktige innspill i arbeidet med å styrke tilbudet til incestutsatte. Regjeringen har gitt økonomisk støtte til gjennomføringen av en internasjonal konferanse om seksuelle overgrep mot gutter og menn i januar 2009. En faglig rapport fra konferansen vil foreligge sommeren 2009. Incestsentrenes paraplyorganisasjon Stiftelsen Felleskap mot seksuelle overgrep (FMSO) og Blålys, landsforeningen for seksuelt misbrukte, har mottatt økonomisk støtte.

Regjeringen har utarbeidet en ny handlingsplan mot vold i nære relasjoner, ”Ventepunkt”, med 50 konkrete tiltak som gjennomføres i 2008-2011. Ett av tiltakene er et pilotprosjekt i regi av konfliktrådet i Sør-Trøndelag, som prøver ut bruk av tilrettelagte samtaler og/eller stormøter for voksne og barn som er berørte av vold i nære relasjoner. Innsatsen mot vold i nære relasjoner er styrket gjennom å øke kompetansen og videreutvikle ordningen med familievoldskoordinatorer i politidistriktene. Alle politidistrikter er pålagt å ha minst én familievoldskoordinator i fulltidsstilling. Koordinatoren har også fått utvidet stillingsfunksjon til å omfatte koordinering av seksuelle overgrepssaker.

I de største politidistriktene etableres egne team for etterforskning av vold og seksuelle overgrep. Teammodellen skal være landsdekkende i den forstand at distrikter uten egne team skal sikres kompetanseoverføring og bistand der det er behov for det. Det er nå etablert slike team i tolv politidistrikter.

- *det skal etableres et landsdekkende hjelpe- og behandlingstilbud til voldsutøvere. Alternativ til vold (ATV) er sentrale i en slik etablering*

For å stoppe vold er det ikke nok å styrke tilbudet etter at volden har funnet sted - volden må forebygges. I tråd med Soria Moria-erklæringen vil regjeringen etablere et landsdekkende hjelpe- og behandlingstilbud til voldsutøvere. Stiftelsen Alternativ til vold (ATV) er sentral i en slik etablering. I 2009 er det lagt opp til etablering av fire nye ATV-tilbud i Tromsø, Bergen, Hamar og Bodø. I tillegg etableres det et hjelpe- og behandlingstilbud i Finnmark for voldsutøvere som et samarbeid mellom familievernnet og ATV. I 2008 ble det etablert tre behandlingstilbud i ATV-regi i Stavanger, Arendal og Kristiansand. Disse kom i tillegg til tilbudene som allerede var etablert i Oslo, Drammen, Telemark, Vestfold og Asker og Bærum. Nasjonal spredning av tilbud om sinnemestringsmodell fra St. Olavs hospital, avdeling Brøset videreføres i tråd med handlingsplan mot vold i nære relasjoner.

- *styrke voldtektsofres rettssikkerhet, gi voldtatte kvinner rett til bistandsadvokat uavhengig av om saken anmeldes, sørge for tilgjengelig voldtekts- og voldsmottak over hele landet, samt at legevakt/akuttmottak har kompetanse og utstyr til å sikre bevis. Vi vil sette ned et bredt sammensatt offentlig utvalg for å utrede stillingen for kvinner som har vært utsatt for voldtekt og annen seksualisert vold.*

Regjeringen har blant annet oppnevnt et eget voldtektsutvalg som som leverte sin rapport i januar 2008. Utvalget foreslår tiltak for å bedre situasjonen for kvinner og menn som har blitt utsatt for voldtekt og annen seksualisert vold. Regjeringen vil i 2009 etablere en egen gruppe med fire etterforskere ved Kripos som skal arbeide spesielt med voldtektssaker. Tiltaket er i tråd med voldtektutvalgets forslag om en landsdekkende spesialenhet.

Regjeringen er opptatt av å styrke voldtektsofres rettssikkerhet. Den som blir utsatt for voldtekt har fått rett til bistandsadvokat, også før saken anmeldes. Helsetjenestens behandlingstilbud til personer som er blitt utsatt for voldtekt og andre seksuelle overgrep er styrket. Regjeringen fikk i 2008 på plass tilgjengelige voldtekts- og voldsmottak over hele landet og sikret at legevakt/akuttmottak har kompetanse og utstyr til å ivareta ofrene og sikre bevis. DNA-reformen er et viktig tiltak for å oppklare voldtekt.

- *intensivere innsatsen mot overgrep mot barn. Vi vil arbeide videre med å forhindre Internettrelaterte overgrep mot barn ved å pålegge nettleverandører filter og vurdere innføring av en "grooming-paragraf"*

Nytt straffebud for å beskytte barn mot seksuelle overgrep trådte i kraft våren 2007 (grooming-paragrafen). Kort og noe forenklet betegner grooming det å bygge opp et tillitsforhold med et barn, typisk via chatte-kanaler på internett, med tanke på senere å begå overgrep mot barnet. Norge har også sluttet seg til Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk.

Som et ledd i arbeidet har Kripos intensivert patruljeringen på Internett. Internettbrukere skal kunne rapportere direkte til politiet i form av en lett identifiserbar knapp ("Rød knapp") når det gjelder seksuell utnyttning av barn og bilder som viser overgrep mot barn på nettet. Utviklingen av en direkte tipslinje til Kripos gjøres i samarbeid med nettstedene "Rød knapp" og nytt tipsmottak på Kripos ble igangsatt i september 2008. Kripos fortsetter arbeidet med å utvikle filterteknologi og identifisering av barn utsatt for seksuelle overgrep på Internett.

Regjeringen er pådriver for at de andre nordiske landene skal innføre "Rød knapp", samtidig som den oppmuntrer nettleverandører til å operere med filter mot sider med barnepornografisk innhold. Tiltakene er i tråd med Faremo-rapporten, som la frem anbefalinger for å forebygge internettrelaterte overgrep mot barn.

- *arbeide for å få opp straffenivået for voldtekt, drap, vold og sedelighetsforbrytelser*

Regjeringen har økt straffenivået for voldtekt, drap vold og sedelighetsforbrytelser i forbindelse med ny straffelov som ble lagt frem i 2008, og vedtatt av Stortinget 28. mai 2009. For grove volds- og seksuallovbrudd går regjeringen med tilslutning fra et samlet Storting inn for at straffen økes med om lag 1/3. Forarbeidene inneholder svært klare og konkrete anvisninger på hvor mye straffen i ulike typer saker skal skjerpes. Det legges opp til at straffskjerpingen skal gjennomføres umiddelbart etter at loven er vedtatt.

- *utrede et prøveprosjekt med omvendt voldsalarm, der brudd på besøksforbud medfører tvungen bruk av alarm som varsler fornærmede ved nærvær*

Regjeringen ønsker å gi bedre beskyttelse for personer som utsettes for vold eller trusler om vold og i større grad stille voldsutøveren til ansvar. Justisdepartementet har fremmet et lovforslag der elektronisk kontroll (omvendt voldsalarm) vil kunne ilegges i forbindelse med et ilagt kontaktforbud jf. Ot.prp. nr. 25. Politiets data og materieltjeneste (PDMT) arbeider med å utvikle en teknisk løsning, slik at et pilotprosjekt kan igangsettes.

Voldsalarmer er ett av flere tiltak for å hindre vold. Utviklingsarbeidet med de nye og forbedrede alarmer blir ferdigstilt i løpet av våren 2009. Implementering av de nye alarmene vil skje fra sommeren 2009. Nærmere 1500 personer har fått tildelt mobil voldsalarm.

- *styrke politiets arbeid for å nedkjempe såkalt trafficking, og gjøre det lettere for kvinner og barn som er utsatt for trafficking å få midlertidig opphold i Norge*

Regjeringen har lagt fram handlingsplanen "Stopp menneskehandel" med 37 tiltak for å bekjempe alle former for menneskehandel nasjonalt og internasjonalt. Antatte ofre for menneskehandel kan blant annet nå få midlertidig opphold i inntil 6 måneder, etter utvidelse av den såkalte refleksjonsperioden. Det er innvilget inntil tre timer fri rettshjelp for ofre som vil ha hjelp til å vurdere om anmeldelse skal inngis. Det er etablert en egen STOP-gruppe hos politiet i Oslo for å bekjempe menneskehandel.

Regjeringen har fremmet lovforslag om å kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester i Norge og i utlandet. Loven trådte i kraft 1. januar 2009. Bøter eller fengsel inntil seks måneder er nå som straff for den som skaffer seg seksuell omgang eller handling mot betaling.

Forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige er beholdt som en separat bestemmelse med strengere strafferamme (Straffeloven § 203). For begge straffebudene foreslås en høyere strafferamme dersom handlingen er begått på en særlig krenkende måte, og handlingen ikke rammes av andre bestemmelser.

Regjeringens ROSA-prosjekt, som skal sikre bosted for antatte ofre for menneskehandel, ble i 2008 vurdert av forskere ved NTNU Samfunnsforskning. Konklusjonen var at tilbudet er viktig, og det anbefales videreført. I tillegg åpnet våren 2009 Lauras hus, som sikrer et mer langsiktig botilbud med oppfølging til ofre for menneskehandel.

- *sikre et bedre helhetlig og samordnet tilbud til barn som har vært utsatt for overgrep gjennom blant annet å vurdere opprettelse av et "Barnehus"*

Barn utsatt for vold og seksuelle overgrep opplever ofte at hjelpen uteblir eller kommer for sent. For å sikre bedre hjelpe- og behandlingstilbud har regjeringen fått på plass en landsdekkende ordning med barnehus i løpet av 2008 og 2009, der dommeravhør, undersøkelser og behandling av barnet skjer på ett og samme sted. Barnehusene er etablert i Kristiansand, Bergen, Trondheim, Tromsø og på Hamar, og finnes dermed i alle landets helseregioner. Regjeringen legger også til rette for etablering av barnehus i Oslo i 2009.

I tillegg har regjeringen blant annet arbeidet med:

- *bekjempe hatkriminalitet*

Etter forslag fra regjeringen blir hatkriminalitet en skjerpene omstendighet i straffeutmålingen for ethvert lovbrudd som er forårsaket av slike forhold. Forslaget er vedtatt, men ikke trådt i kraft. Det omfatter kriminelle handlinger som har bakgrunn blant annet i andres religion eller livssyn, hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, leveform eller seksuell orientering eller funksjonsevne. Regjeringen har bedt politiet prioritere etterforskning av hatkriminalitet. Politiet arbeider med å forbedre kartleggingsverktøyet for registrering av hatkriminalitet. Internettbrukere kan nå rapportere direkte til politiet i form av en lett identifiserbar knapp ("Rød knapp") når det gjelder rasistiske ytringer på Internett. Regjeringen har gitt Menneskerettighetsalliansen og Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring midler til et prosjekt for å kartlegge hatvold mot homofile.

- *ny straffelov – nye bestemmelser om terror og krigsforbrytelser*

Fra 7. mars 2008 trådte nye lovbestemmelser mot folkemord, krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten i kraft. De groveste handlingene kan straffes med fengsel inntil 30 år, og foreldes aldri. Lovbestemmelsene sørger for en effektiv straffeforfølgning. Dette er en del av den nye straffeloven som regjeringen arbeider med, og som vil erstatte dagens straffelov fra 1902. Arbeidet med ny straffelov er nå slutført, og ble vedtatt av Stortinget 28. mai 2009.

Kripos har fått doblet etterforskningskompetansen i arbeidet med krigsforbrytelser. Åtte nye stillinger er opprettet for å følge opp de nye lovbestemmelsene. Det er også

opprettet én ny statsadvokatstilling til krigsforbrytelsessaker ved Det nasjonale statsadvokatembetet.

Samfunnssikkerhet

En viktig oppgave er å forebygge kriser. Dersom kriser likevel oppstår, skal disse håndteres raskt og effektivt ved bruk av samfunnets nasjonale ressurser og tilstrekkelig kompetanse på alle nivåer. Bruk av øvelser og opprettelsen av en krisestøtteenhet bidrar til at beredskapen styrkes. Et nytt nødnett bidrar til økt trygghet for sikker kommunikasjon mellom de ulike aktører og etater med ansvar for samfunnssikkerhet. I tillegg har regjeringen sikret alle redningshelikopterbasene i Fastlands-Norge døgntilstedevakt.

Regjeringen har økt bevilgningene til redning og beredskap med om lag 340 millioner i perioden 2006-2009. I tillegg kommer bevilgningene til nødnett.

- *foreta en gjennomgang av Beredskapsloven for å avklare og kartlegge beredskapsmessige gråsoner*

Regjeringen arbeider kontinuerlig med å løse eventuelle uklarheter i rollefordelingen mellom politi og forsvar, samt å vurdere strukturen i beredskapslovgivningen og eventuelle endringer i denne. Infrastrukturutvalget reiste forslag til en sektorovergripende beredskapslov. Dette er fulgt opp i stortingsmeldingen om samfunnssikkerhet fra 2008.

Stortingsmeldingen slår fast klare rammer for samfunnssikkerhetsarbeidet. Justisdepartementets samordningsrolle i arbeidet med samfunnssikkerhet styrkes og tydeliggjøres gjennom følgende:

- *Krisestøtteenheten*
- *Regjeringens kriseråd*
- *Styrket tilsyn med fagdepartementene*
- *Regelmessige fellesmøter mellom justisministeren og underlagte etater*
- *Egen sikkerhetskoordinator i Justisdepartementet*
- *Flere tverrsektorielle øvelser og styrket informasjonsberedskap*
- *Tydeliggjøre forventningene til det enkelte departements beredskapsforberedelser*
- *Tilrettelegge for trussel-, risiko- og sårbarhetsvurderinger*
- *Identifisere gråsoner og avklare ansvarsforhold*
- *Kompetansehevede tiltak*

I tillegg klargjøres prinsippet om at det departement som har ansvaret i normalsituasjon også har ansvar for å håndtere ekstraordinære situasjoner på området (lederdepartement).

Stortingsmeldingen om samfunnssikkerhet legger også opp til en kommunal beredskapsplikt, som gir kommunene plikt til å gjennomføre sektorovergripende risiko- og sårbarhetsanalyser og til å utarbeide en beredskapsplan for håndtering av ulike typer kriser. Lovforslaget er nå oversendt Stortinget (Ot.prp. nr. 61 2008-2009).

Et program om samfunnssikkerhet og risiko (SAMRISK) i regi av Norges forskningsråd er et ledd i å styrke det tverretatlige samarbeidet innen dette feltet. Justisdepartementet bidrar med midler.

- *bedre det sivil-militære samarbeidet når det gjelder samfunnssikkerhet, inkludert beredskap i forhold til natur- og miljøkatastrofer*

For å tilpasse kapasiteten til behovet og sørge for et robust sivilforsvar vil Justisdepartementet styrke, modernisere og omstille sivilforsvaret som statens forsterkningsressurs. Gammelt utstyr skal skiftes ut og materiell tilpasset dagens og fremtidens beredskapsutfordringer anskaffes. Det arbeides med en ny lov om Sivilforsvaret og sivile beskyttelsestiltak, hvor blant annet varsling og evakuering blir viktige elementer.

Samarbeid og samvirke på tvers av sektorer er helt nødvendig for å ha et godt beredskap med tanke på natur- og miljøkatastrofer.

Døgnkontinuerlig tilstedevakt. Regjeringen opprettet døgnkontinuerlig tilstedevakt ved Banak høsten 2006. Tiltaket ble utvidet til også å gjelde redningshelikopterbasen i Bodø fra 1. oktober 2007. Tilstedevakt på Rygge og Ørland ble innført 1. juli 2008. Regjeringen mener redningshelikopterberedskapen på Nord-Vestlandet bør bedres, og har besluttet å opprette en egen redningshelikopterbase i Florø i 2009. Regjeringen har også styrket driften av redningshelikoptrene. Tidligere var det kun tilstedevakt ved redningshelikopterbasen på Sola. Med dette har Regjeringen sikret døgnkontinuerlig tilstedevakt ved alle basene på fastlandet, hevet kvaliteten på tjenesten og redusert responstiden betydelig over hele landet.

Nye redningshelikoptre: Regjeringen viderefører arbeidet med å erstatte dagens Sea King-flåte gjennom et eget prosjekt for anskaffelse av nye redningshelikoptre. Island samarbeider med Norge om anskaffelsen, men deltar ikke i utredningsarbeidet. Prosjektet er underlagt statens kvalitetssikringsregime for store investeringsprosjekter. Regjeringen vil i første omgang ta stilling til valg av konseptuell løsning i 2010, og i 2011 blir et kvalitetssikret beslutningsgrunnlag forelagt Stortinget. Dagens Sea King-flåte er i god driftsmessig stand og vil dekke Norges redningshelikopterbehov inntil nye helikoptre er på plass.

Frivillige organisasjoner. Vi må bevare viljen til frivillig innsats. Gjennom å doble tilskuddet fra seks til om lag tolv millioner, øke refusjonssatsene og tegne yrkesskadeforsikring gir regjeringen et klart signal om at arbeidet i den frivillige

redningstjenesten er verdifullt. Redningstjenesten i Norge er organisert som et samvirke mellom en rekke offentlige etater, private og frivillige organisasjoner.

Det er viktig at erfaringene fra store hendelser blir systematisert og gjort kjent for andre, slik at vi kan forebygge at lignende ulykker skjer i fremtiden. Kommunal- og regionaldepartementet satte derfor sammen med Justisdepartementet ned et utvalg for å gjennomgå skredulykken i Ålesund 26. mars 2008. Utvalget fremla sin rapport 17. november 2008. Rapporten fremhever en rekke tiltak som kan iverksettes for å redusere risikoen for at lignende hendelser inntreffer, herunder endringer i regelverket. Ålesundutvalgets rapport er fulgt opp i arbeidet med ny plan- og bygningslov og i arbeidet med endringer av forskrifter til brann- og eksplosjonsvernloven.

I etterkant av skogbrannen i Froland nedsatte Justisministeren en arbeidsgruppe som skulle gjennomgå håndteringen av skogbrannen i Froland og skogbrannberedskap generelt. Arbeidsgruppens presenterte sin rapport 4. november 2008. Rapporten fremhever en rekke tiltak som kan redusere risikoen for å unngå skog og utmarksbranner, tiltak for å sikre at små branner slukkes før de blir store, og tiltak rettet inn mot effektiv og sikker håndtering av store branner. Tiltakene er omtalt i St.meld. nr. 35 (2008-2009) Brannsikkerhet, utgitt av Justisdepartementet i mai 2009.

- *økt bruk av øvelser på alle nivå i offentlig forvaltning*

Regjeringen har økt antall øvelser på alle nivå i forvaltningen. Det har aldri tidligere blitt gjennomført så mange øvelser på departments- og direktoratsnivå som i vår periode. Det har blitt gjennomført øvelser både for lokale redningssentraler og samvirkeøvelser. Flere steder er det etablert samarbeids-/øvelsesutvalg med representanter fra nødetatene, Sivildforsvaret, frivillige organisasjoner og andre aktører.

- *styrke beredskapen mot terror og sabotasjeaksjoner. Justispolitiske og forsvars- og sikkerhetspolitiske ansvarsområder skal avklares. Antiterrorstrategien i fredstid skal bygge på justispolitiske prinsipper og virkemidlene følge av det*

Regjeringen jobber kontinuerlig med å løse eventuelle uklarheter i rollefordelingen mellom politi og forsvar. En arbeidsgruppe har vurdert samarbeidet mellom forsvaret og politiet i forbindelse med antiterroraspekter, jf. St.meld. nr. 42 (2004-2005).

Samhandling mellom politi og forsvar var et øvingstema under Øvelse Oslo.

Regjeringen har etablert en nasjonal krisestøtteenhet som skal bidra med støttefunksjoner til departementene og Regjeringens kriseråd. Krisestøtteenheten har lokaler i Regjeringskvartalet, og består av 6-8 heltidsansatte medarbeidere med et budsjett på 28,4 millioner kroner. Enheten er døgnkontinuerlig tilgjengelig.

Regjeringen har vurdert de forslag som er reist av Infrastrukturutvalget (NOU 2006:3 Når sikkerhet er viktigst), og fulgt disse opp i stortingsmeldingen om samfunnssikkerhet.

Det er også etablert et tettere samarbeid mellom Etterretningstjenesten og Politiets sikkerhetstjeneste, gjennom en felles analyseenhet som arbeider med trusselen fra internasjonal terrorisme.

- *følge opp arbeidet med nytt felles digitalt nødnett for beredskapsstatene*

Stortinget har besluttet utbygging av et nytt felles digitalt radiosamband for nød- og beredskapsstatene. Utviklingen av et avlyttingssikkert digitalt nødsamband vil være et viktig verktøy for sikkerheten til personell i nød- og beredskapsstatene, og gjøre samfunnet bedre i stand til å håndtere kriser og større hendelser. Justisdepartementet har inngått kontrakt om leveranse, og utbyggingen av første byggetrinn er påbegynt. Første byggetrinn omfatter seks politidistrikter rundt Oslofjorden. Direktoratet for nødkommunikasjon (DNK) ble etablert 1. april 2007. DNK har ansvaret for oppbyggingen av det omfattende telekommunikasjonssystemet, og skal eie og forvalte det nye nødnettet på vegne av staten.

Ett felles nødnummer. Regjeringen tar sikte på at det innføres ett felles nødnummer (112) og at det etableres felles nødesentraler for brann, helse og politi. Innføring av ett felles nødnummer vil være en forenkling for alle som skal melde om en nødssituasjon. Samsvar mellom norsk nødnummer og det felleseuropeiske nødnummeret er en fordel både for utlendinger på besøk i Norge og for nordmenn i Europa. En interdepartemental arbeidsgruppe har utredet hvordan en ordning med felles nødnummer og felles nødesentraler kan gjennomføres. Arbeidsgruppen leverte sin rapport 15. juni. Rapporten vil bli sendt på høring. Med bakgrunn i arbeidsgruppens rapport og høringsuttalelsene vil regjeringen ta stilling til om det skal gjennomføres et pilotprosjekt for å prøve ut en modell med ett felles nødnummer og felles nødmeldesentral.

Kystradio. Infrastrukturutvalget har identifisert nød- og redningstjeneste som kritisk samfunnsfunksjon. Kommunikasjon er en forutsetning for en effektiv redningstjeneste, herunder kystradionettverket. Regjeringen har derfor besluttet å utrede nærmere muligheten for at Telenor Maritim Radio (kystradioen) overtas helt eller delvis av staten.

Tomtefestelov

- *regjeringen vil instruere statlig styrte fond og statlige eiendommer til å innrømme innløsningsrett annet hvert år til 30 ganger konsumprisregulert opprinnelig leie. De som ikke ønsker innløsning tilbys videre leie regulert med konsumprisindeks*

Regjeringen har i samsvar med Soria Moria-erklæringen lagt frem en tomtefesteinstruks som trådte i kraft 1. juli 2008. Rundt 8500 tomtefestere vil etter instruksjonen kunne løse inn eiendommene sine til en rimelig pris, dvs. 30 ganger opprinnelig normaleie regulert i samsvar med endringen i pengeverdien. De som ikke ønsker innløsning, tilbys videre leie regulert med konsumprisindeks. Det skal også skje

en nedregulering av festeavgift som etter 1. januar 2002 har blitt fastsatt på annet grunnlag enn etter endringer i pengeverdien, for eksempel etter tomteverdi. Instruksjonen omfatter boligeiendommer som festes bort av staten, statsforetak og fond som staten eller statsforetak kan instruere. Overfor Opplysningsvesenets fond kunne instruksjonen ikke gjøres gjeldende før det var foretatt en nødvendig endring i lov 7. juni 1996 nr. 33 om Opplysningsvesenets fond er satt i kraft, jf. Ot.prp. nr. 60 (2007–2008). Loven ble vedtatt høsten 2008 og trådte i kraft 1. januar 2009. Fra samme tidspunkt tok instruksjonen til å gjelde for Opplysningsvesenets fond.

- *regjeringen vil ta initiativ til å endre tomtefesteloven slik at boligfestere gis innløsningsrett annet hvert år, i motsetning til i dag hvert tiende år*

Dette er gjennomført ved lov 30. juni 2006 nr. 52 om endringer i lov 20. desember 1996 nr. 106 om tomtefeste mv. Loven trådte i kraft 1. juli 2006.

- *det gis ikke innløsningsrett for hytter i statsallmenning*

Dette er gjennomført ved lov 30. juni 2006 nr. 52 om endringer i lov 20. desember 1996 nr. 106 om tomtefeste mv. Loven trådte i kraft 1. juli 2006.

- *det gis ikke innløsningsrett for hytter knyttet til landbruk og hvor festeinntektene utgjør mer enn fem prosent av gårdens nettoinntekter*

Dette er gjennomført ved lov 30. juni 2006 nr. 52 om endringer i lov 20. desember 1996 nr. 106 om tomtefeste mv. Loven ble satt i kraft 1. juli 2006.

- *det gis ikke innløsningsrett for hytter knyttet til landbruk og hvor festeinntektene utgjør mer enn fem prosent av gårdens nettoinntekter*

Dette er gjennomført ved lov 30. juni 2006 nr. 52 om endringer i lov 20. desember 1996 nr. 106 om tomtefeste mv. og ved endring av tomtefesteforskriften, jf. forskrift 30. juni 2006 nr. 728.

Tomtefesteloven § 38 er dessuten endret ved lov 30. juni 2006 nr. 52 slik at en fester som har krevd innløsning av tomten, har angrerett dersom det viser seg at innløsningssummen blir for høy. Festeren kan da si fra seg innløsningskravet. Angrefristen er fire uker fra tidspunktet da innløsningssummen er endelig fastsatt.

I tillegg har regjeringen lagt frem Ot.prp. nr. 42 (2008–2009) Om lov om endringer i tomtefestelova. Proposisjonen inneholder forslag til endringer i tomtefestelovens regler om innløsningssum for å oppnå samsvar med Grunnloven § 105. Forslaget går ut på at festeren skal kunne kreve innløsning til 25 ganger oppregulert festeavgift. Ved tidsbegrensede kontrakter skal bortfesteren likevel kunne kreve at innløsningssummen blir satt til 40 prosent av råtomtverdien med fradrag for verdiøkning som festeren har tilført tomten.

Kapittel 17: Innvandring og integrering

Regjeringen vil føre en helhetlig innvandringspolitikk forankret i våre internasjonale forpliktelser.

Fra Soria Moria-erklæringen

For innvandrerbefolkningen har Regjeringen som mål at personer med innvandrerbakgrunn raskest mulig skal bidra med sine ressurser i samfunnet, og at det ikke utvikler seg et klassesdelt samfunn der personer med innvandrerbakgrunn har dårligere levekår. Innvandrere og deres etterkommere skal ha de samme mulighetene som andre. Regjeringens hovedstrategi er nedfelt i Handlingsplan mot fattigdom og Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen, som ble lagt fram for Stortinget i forbindelse med statsbudsjettet for 2007. Samlet utgjorde satsingen mot fattigdom og for integrering nær 1,6 milliarder kroner i 2007 og over 2,2 milliarder kroner i 2008. I 2009 utgjør den samlede satsingen i overkant av 3,6 milliarder kroner.

Regjeringen vil føre en human, solidarisk og rettssikker asyl- og flyktningpolitikk, hvor det vektlegges at Norge har en klar moralsk forpliktelse til å ta sin del av et felles internasjonalt ansvar. Regjeringen bygger flyktning- og asylpolitikken på internasjonale rettsprinsipper uttrykt gjennom menneskerettighetene og flyktningkonvensjonen. Norge var blant landene med den største økningen i antall asylsøkere i Europa i 2008. I tillegg fikk 60 prosent av søkerne avslag, fordi de ikke hadde krav på beskyttelse.

Regjeringen varslet og igangsatte arbeidet med en rekke innstrammings tiltak ifm. revidert nasjonalbudsjett 2008 og tidlig på høsten 2008 for å redusere antallet asylsøkere som ikke oppfyller vilkårene for beskyttelse. Søkertallene stabiliserte seg mot slutten av året, men er fortsatt på et høyt nivå. Regjeringen følger utviklingen nøye og vurderer fortløpende behovet for nye tiltak. Det er nylig vedtatt flere tiltak for å redusere antallet enslige mindreårige asylsøkere som kommer til Norge. Blant annet har Regjeringen besluttet at man skal ta kontakt med utvalgte land med tilbud om norsk støtte til omsorgstilbud/internatskoler for barn og ungdom som har søkt asyl i Norge.

Innstrammings tiltakene Regjeringen har iverksatt har bidratt til at antallet asylsøkere fra land der det i liten grad foreligger et beskyttelsesbehov har gått ned i 2009. Det kommer i dag flest asylsøkere fra land preget av en vanskelig sikkerhetssituasjon.

Regjeringen vil verne om retten til asyl for mennesker på flukt, og sikre at de som får beskyttelse i Norge raskt blir integrert og en del av det norske samfunnet.

Regjeringen vil redusere saksbehandlingstidene i utlendingsforvaltningen og styrke returarbeidet av asylsøkere som har fått avslag på sine søknader. Det er viktig med

størst mulig åpenhet i utlendingsforvaltningen, for å sikre brukervennlighet, service og tillit til de beslutningene som fattes. God politikkutøvelse forutsetter godt samarbeid. Kommunene er viktige aktører når det gjelder mottaksetablering, bosetting og integrering.

Regjeringen la våren 2007 fram forslag til ny utlendingslov (Ot.prp. nr. 75 (2006-2007)). Loven ble vedtatt av Stortinget april 2008, og skal etter planen tre i kraft 1.1.2010 sammen med ny utlendingsforskrift som nå har vært på høring. Loven og forskriften vil styrke og tydeliggjøre den enkeltes rettigheter, og legger opp til lovregulering av flere spørsmål enn i dag.

Behandlingen av asylsøknader/hensynet til mindreårige asylsøkere

Barns rettigheter og situasjon må ivaretas på en betryggende måte, i samsvar med Barnekonvensjonen. Det skal ikke være en høyere terskel for å vurdere opphold i en omgjøringsbegjæring enn ved ordinær søknad.

Staten tar gjennom ordningen med ventemottak sitt ansvar for asylsøkere med endelig avslag, slik at kommunene ikke belastes for disse utgiftene.

- *øke hjelpen til internt fordrevne flyktninger*

Norge er sterk pådriver for at UNHCRs arbeid også inkluderer beskyttelse av internt fordrevne. Av det humanitære budsjettet går hoveddelen til tiltak for internt fordrevne. Både gjennom UNHCR, andre FN-organisasjoner, Røde Kors og frivillige organisasjoner har Norge lenge prioritert støtte til internt fordrevne. Dette har blitt styrket, bl.a. ved særskilt støtte på over 60 millioner kroner til FN nye koordineringstiltak for hjelp til internt fordrevne.

- *øke ressursene og gjennomgå regelverk for å sikre en bedre kontroll med og oppfølging av utlendinger som oppholder seg ulovlig i Norge*

Det er i 2007 og 2008 gitt støtte til to FoU-prosjekter om ulovlig opphold. Det ene så på muligheter for å beregne omfanget av ulovlig opphold i Norge, og det andre fokuserte på motiver for ulovlig opphold og hvilke problemer migranter som bor her ulovlig møter. Prosjektene er en del av kunnskapsgrunnlaget for videre innsats mot ulovlig innvandring og opphold.

- *delta i internasjonalt samarbeid når det gjelder felles tiltak knyttet til visum, grensekontroll og asyl og flyktningpolitikk i Europa og gjennomgå norsk praksis når det gjelder behandling av visumsøknader*

Norge deltar aktivt i Schengen-samarbeidet og har god dialog med EU om mulige samarbeidstiltak omkring migrasjon og utvikling. Regjeringen vil fremme en stortingsmelding om norsk flyktning- og migrasjonspolitik i et europeisk perspektiv i

2009. Her vil også norsk praksis holdt opp mot andre europeiske land bli omtalt. Det foretas en fortløpende nødvendig implementering i norsk rett av regelverk vi er forpliktet til. Den norske praksisen på visumområdet følges løpende. UDI har redegjort for visumpraksis på noen sentrale land, herunder vurdert behovet for eventuelle endringer i praksis. Innspillene er nå til vurdering i AID

- *gjennomføre en evaluering av ordningen med en utlendingsnemd for å sikre større åpenhet i behandling av klagesaker*

En ekstern utreder gjennomførte våren 2008 en gjennomgang av praksis og regelverk når det gjelder valg av avgjørelsesform i Utlendingsnemnda. Rapportens anbefalinger er bakgrunnen for at det er iverksatt en ny forskriftsbestemmelse som gir nemndleder adgang til å avgrense temaet for nemndmøtets avgjørelse til de bestemmelser som byr på vesentlige tvilsspørsmål. Videre er det i ny utlendingsforskrift foreslått bestemmelser som klargjør begrepet "vesentlige tvilsspørsmål" som er avgjørende for når en sak skal avgjøres i nemndmøte.

- *sørge for samsvar mellom FNs barnekonvensjon og utlendingsforvaltningen.*

Forholdet til FNs barnekonvensjon ble drøftet og vektlagt i forbindelse med utformingen av ny utlendingslov. I forslag til ny utlendingsforskrift er det foreslått bestemmelser om barns rett til å bli hørt etter Barnekonvensjonen art. 12 før det treffes avgjørelse i saker som vedrører dem etter utlendingsloven.

- *øke kvoten for overføringsflyktninger fra FN til i første omgang 1500*

Kvoten ble økt fra 1000 til 1200 plasser i 2007. Denne kvoten er videreført i 2008 og 2009. Norge er det europeiske landet som tar imot flest overføringsflyktninger i forhold til folketall.

- *senke terskelen for anmodning av omgjøringsbegjæringer slik at det igjen innvilges opphold når det foreligger "sterke menneskelige hensyn"*

Gjennom en lovendring som trådte i kraft 1. juni 2007, ble det igjen tilstrekkelig for omgjøring av gyldige vedtak til gunst for utlendingen at det foreligger "sterke menneskelige hensyn".

- *forbedre vilkårene for enslige, mindreårige asylsøkere som kommer til Norge og overføre ansvaret for disse til barnevernet*

Omsorgsansvaret for enslige mindreårige asylsøkere under 15 år ble overført til barnevernet i desember 2007. For gruppen over 15 år er overføringen av omsorgsansvaret utsatt. Dette skyldes at ankomstene av enslige mindreårige asylsøkere økte betraktelig fra høsten 2007. I 2007 kom det 403 asylsøkere som oppga å være enslige mindreårige asylsøkere. I 2008 ble dette tallet mer enn tredoblet til 1374,

og det har hittil i år kommet neste like mange som i hele 2007. Utviklingen har medført utfordringer både med henblikk på anskaffelse av tilstrekkelig boligmasse og kvalifisert personell. Det har vært viktig at også tilbudet den eldste gruppen enslige mindreårige asylsøkere får tilfredsstillende barnefaglige krav og standarder, - og dette tar tid å få på plass.

Mottakstilbudet for enslige mindreårige asylsøkere er i 2009 styrket med totalt 243 millioner kroner. Midlene vil i hovedsak bli benyttet til å styrke bemanningen og aktivitetstilbudet, og da særlig den barnevernfaglige og den psykologfaglige kompetansen, men det kan også være aktuelt å styrke barnevernet i vertskommuner med spesielle utfordringer.

- *gjeninnførte norskundervisning for asylsøkere som venter på å få behandlet sine søknader*

Norskopplæring for asylsøkere ble gjeninnført med virkning fra 1. september 2007. Asylsøkere kan få inntil 250 timers norskopplæring. Mindreårige asylsøkere (16-18 år) kan imidlertid få inntil 850 timers norskopplæring hvis de har tilsvarende norsk grunnskole og inntil 3 000 timer hvis de har lite eller ingen opplæring fra før. Det er vertskommunen for asylmottaket som skal sørge for at asylsøkere får norskopplæring. Staten yter tilskudd til kommunene til dette formålet. UDI sørger for gratis skyss for beboere til opplæringsstedet.

- *etablere ventemottak med en nøktern ordning som sikrer mat, bosted og tilgang til nødvendig medisinsk hjelp for de som har fått endelig avslag, men foreløpig ikke har returnert*

To ventemottak er nå etablert med til sammen 200 plasser. Beboerne ved mottakene får servert tre måltider mat per dag. Helsepersonell er til stede ved mottakene tre dager per uke. Beboerne blir gjennom individuelt tilpassede informasjonsprogram realitetsorientert om at de må returnere til hjemlandet frivillig eller ved tvungen retur i regi av politiet. Ved Lier mottak er det opprettet et prøveprosjekt som er ment å øke beboernes formelle kvalifikasjoner og dermed forutsetninger for å lykkes ved retur til hjemlandet.

- *opprettholde underholds kravet for familiegjenforening, men vil vurdere å nansere omfang og innhold i plikten bl.a. knyttet til de som er under utdanning og som har opphold på humanitært grunnlag*

Etter den nye utlendingsloven vil flere av dem som i dag får opphold på humanitært grunnlag, bli anerkjent som flyktninger. For disse vil det dermed også bli gjort unntak fra underholds kravet ved søknad om familiegjenforening. kravet til underhold ble i juli 2008 hevet fra inntekt tilsvarende lønnstrinn 1, til lønnstrinn 8. I forslag til ny utlendingslov (Ot.prp. nr. 75 (2006-2007)) annonserte regjeringen at den ville skjerpe underholds kravet i den nye utlendingsforskriften. Forskriftsbestemmelser om dette er

under utarbeidelse. Det ble i høringsforslaget lagt opp til visse lempninger i det skjerpede underholdskravet for personer under utdanning. De foreslåtte endringene planlegges iverksatt i gjeldende forskrift.

- *forebygge at utenlandske kvinner utsettes for vold i ekteskap med herboende og gi støttetiltak til dem som rammes*

Det er satt i kraft en bestemmelse om at oppholdstillatelse og visum kan nektes ved fare for mishandling eller grov utnyttelse. Samtidig arbeides det med forskrifter om vandelskontroll av herboende. Regjeringen har utvidet retten asylsøkende kvinner som lever i voldelige forhold har til å bytte bokommune for å bli beskyttet mot ektefellen.

- *styrke arbeidet med utsendelse av utlendinger med ulovlig opphold og intensivere Innsatsen for å få til returavtaler med flere land*

I 2006 og 2007 trådte avtaler med Makedonia, Moldova, Vietnam, Bosnia- Herzegovina og Hongkong i kraft, mens en trepartsavtale med UNHCR og Afghanistan ble fornyet for to år i 2007. I 2008 trådte avtale med Russland i kraft, mens avtale med Ukraina ennå ikke har trådt i kraft. Våren 2009 trådte avtaler i kraft med Albania og Burundi. Forhandlinger er ført med Armenia, Georgia, Macao, Tanzania, Montenegro og Serbia og det er forventet undertegnelse i løpet av 2009. Det er videre våren 2009 undertegnet en avtale om returer til Irak mellom Norge og Irak. Utenriksdepartementet er i 2008 gitt et overordnet ansvar for koordinering og fremdrift av avtaleinngåelser. Videre er det sendt anmodning om returavtale med ytterligere 13 land i 2008. Det er gjennomført et retureffektiviseringsprosjekt, initiert av arbeids- og inkluderingsministeren og justisministeren. Her foreligger det forslag til tiltak som gjennomgås og implementeres med sikte på å effektivisere arbeidet på retursiden. Det er til sammen bevilget 13 millioner kroner i 2008 til å styrke returarbeidet ved norske utenriksstasjoner med spesialutsendinger fra utlendingsforvaltningen, herunder 3 millioner kroner i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2008. I 2009 er bevilgningen økt med 10 millioner kroner i forhold til saldert budsjett for 2008, slik at det i 2009 totalt er bevilget 20 millioner kroner til slike spesialutsendinger. Det er nylig besluttet at det skal knyttes to ambulerende spesialutsendinger til Hellas og Italia, og til aktuelle transitt og/eller opprinnelsesland. Eventuell utplassering av spesialutsendinger før 1. januar 2010 vil bli dekket innenfor gjeldende budsjetttramme.

Reglene i utlendingsloven om tvangsmidler er sentrale for utlendingsmyndighetenes kontroll med utlendingers identitet og muligheten for retur/utsendelse. I den nye utlendingsloven er det vedtatt nye bestemmelser som gir utvidet adgang til å beslaglegge penger og dokumenter for å sikre iverksetting. Det er også vedtatt en utvidelse av den maksimale fengslingstiden i saker om iverksetting. Det er også gitt nye hjemler for at fotografi og fingeravtrykk skal kunne innhentes med tvang i identifiseringshensikt. Videre kan utlendinger som ikke fyller vilkårene for opphold i Norge men som ikke kan returneres til hjemlandet som følge av vernet mot utsendelse etter internasjonale forpliktelser, pålegges meldeplikt og bestemt oppholdssted.

- *føre en flyktningpolitikk som i større grad tar hensyn til anbefalingene fra FNs høykommissær for flyktnings (UNHCR) anbefalinger*

I forslag til ny utlendingsforskrift har Arbeids- og inkluderingsdepartementet foreslått en ny bestemmelse som innebærer at praksis i strid med anbefalinger fra UNHCR om beskyttelse, som hovedregel skal vurderes av Utlendingsnemndas stornemnd, med mindre praksis følger av instruks fra AID til UDI. Regjeringen har videre, gjennom den nye loven, styrket flyktningkonvensjonen i norsk rett. Dette har blant annet skjedd ved at det er foretatt en tydeligere lovregulering av hvem som er flyktninger etter konvensjonen. I tillegg skal alle som har rett til beskyttelse etter internasjonale forpliktelser, få status som flyktninger. Videre har AID gitt retningslinjer for behandlingen av saker som gjelder kjønnsrelatert forfølgelse. Norske myndigheter ønsker i tillegg en bedre og mer regelmessig dialog med UNHCR rundt praksisspørsmål og UNHCRs anbefalinger, og har jevnliges kontaktmøter med UNHCR i Genève. Det er videre regjeringens politikk at norsk flyktning- og asylpolitikk fastsettes av norske myndigheter. Både i dag og fremover skal norsk praksis i hovedtrekk samsvare med praksis i andre sammenlignbare land.

- *særlig fokus på barns rettigheter og livssituasjon*

I ny utlendingslov styrkes barns rettigheter. Det er blant annet tydeliggjort at terskelen for oppholdstillatelse på humanitært grunnlag skal være lavere for barn enn for voksne.

Gjennom en forskriftsendring som trådte i kraft 1. juni 2007, ble det fastsatt at barns tilknytning til riket skal tillegges særlig vekt ved vurderingen av opphold på humanitært grunnlag. Bestemmelsen er foreslått videreført i ny utlendingsforskrift.

For 2007 bevilget Regjeringen 5,5 millioner kroner til aktivitetstilbud til barn i mottak. UDI forvalter midlene og organisasjoner kan søke UDI om støtte. I 2009 er bevilgningen til formålet økt med ytterligere 6,7 millioner kroner. I tillegg er tiltak for enslige mindreårige asylsøkere i mottak styrket med 243 millioner kroner i 2008/2009.

I tillegg arbeider regjeringen blant annet med:

- *tiltak som hindrer utnyttelse av og overgrep mot kvinner*

Det er opprettet egne mottaksplasser til mulige ofre for menneskehandel. Tilbudet er åpent også for menn i denne situasjonen. Refleksjonsperioden for ofre for menneskehandel er utvidet til seks måneder, eller på nærmere vilkår opp til ett år. Ordningen er utvidet til også å omfatte EØS-borgere og personer med oppholdstillatelse til annet Schengen-land. Det er opprettet et eget sosialt program som skal sikre ofrene god oppfølging. Bakgrunnen for tiltaket er Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel 2006-2009. Det ble 1. november 2008 gitt en instruks til UDI om permanent oppholds- eller arbeidstillatelse til ofre for

menneskehandel som har avgitt vitneforklaring som fornærmet i straffesak om menneskehandel.

- *oppfølging av granskingen av UDI*

Som følge av granskingen av UDI våren 2006, jf. NOU 2006: 14 og kontroll- og konstitusjonskomiteens Innst. S. nr. 237 (2005-2006), ble det opprettet et prosjekt i AID for å gjennomgå og forbedre departementets styring av direktoratet. Det ble også opprettet et oppfølgingsprosjekt i UDI. Både gjennom departementets prosjekt og i den løpende etatsstyringen av UDI ble det fokusert på ledelse, styringsdialog, saksbehandling, rolleforståelse og kultur. Prosjektene avleverte sine konklusjoner og anbefalinger sommeren 2007, og resultatene fra prosjektene er fulgt opp i departementet og direktoratet.

Regjeringen ønsker en bedre utlendingsforvaltning og som en videre oppfølging har det blant annet vært en bred gjennomgang av saksflyten i og budsjetteringen for hele utlendingsforvaltningen. Stortinget er orientert om dette arbeidet i St.prp. nr. 1 (2008-2009).

Riksrevisjonen har hatt en bred gjennomgang av UDI, jf. Administrativ rapport nr. 2 2009 Riksrevisjonens virksomhetsanalyse av Utlendingsdirektoratet, avlagt 26. mars 2009. Riksrevisjonen fant ingen vesentlige kritikkverdige forhold og rapporten ble fremlagt som en administrativ rapport. I sin vurdering skriver Riksrevisjonen bl.a. at undersøkelsen viser at AID har gjennomført flere tiltak for å bedre etatsstyringen av UDI og at det formelle grunnlaget for styringsdialogen er forbedret. Videre viser undersøkelsen at UDI har iverksatt flere tiltak for å bedre den interne styringen og at det er innført kvalitetsmålinger som over tid vil kunne brukes til å følge opp kvaliteten på vedtakene. Riksrevisjonen viser også til at det er iverksatt flere tiltak for å øke effektiviteten og redusere saksbehandlingstiden i UDI.

Inkludering og deltakelse

Alle barn bør kunne snakke norsk før de begynner på skolen. Da er mulighetene for å lykkes i utdanningsløpet langt større. Det er et mål at flest mulig kommer ut i arbeid og utdanning så raskt som mulig etter ankomst til Norge. Derfor vil vi satse på språk og arbeidsrettede tiltak.

Likestilling mellom kvinner og menn er en viktig forutsetning for å lykkes i integreringspolitikken. Det er et mål at innvandrere skal få innpass i yrkes- og samfunnslivet så raskt som mulig. Vi ønsker å ta i bruk innvandrernes egne ressurser og erfaringer, og vil i større grad involvere frivillige organisasjoner i dette arbeidet.

Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen i 2007 inneholdt til sammen satsinger for i overkant av 300 millioner kroner. Satsningene videreføres og styrkes med over 280 millioner kroner i statsbudsjett for 2008, inkludert

styrking av integreringstilskuddet med 50 millioner kroner i RNB 2008. For 2009 foreslås en ytterligere styrking tilsvarende 125 millioner kroner, bla annet for å øke satsene for integreringstilskuddet. De fire innsatsområdene fra handlingsplanen i 2007, arbeid, oppvekst, utdanning og språk, likestilling og deltakelse, videreføres. I 2008 prioriteres tiltak innenfor norskopplæring, økt deltakelse i arbeidsmarkedet, arbeidet mot tvangsekteskap og gratis kjernetid for fire- og femåringer i Groruddalen og Søndre Nordstrand.

Regjeringen har i 2007 satt i verk kartlegging av diskriminering i statlig sektor. På bakgrunn av kartleggingen vil Regjeringen vurdere om og innenfor hvilke sektorer det er behov for mer analyse og kunnskap om forekomsten av diskriminering av personer med innvandrerbakgrunn utøvd av statlige myndigheter. Kartleggingen vil også danne grunnlag for en ny handlingsplan mot etnisk diskriminering som regjeringen tar sikte på å legge frem våren 2009. Man vil invitere hovedsammenslutningene til et samarbeid om planen. Regjeringen planlegger å sette av 4 millioner kroner til arbeidet med planen i 2009.

- *foreta en bred gjennomgang av språkopplæringen for minoritetsspråklige barn*

Revidering av strategiplan for minoritetsspråklige (likeverdig opplæring i praksis) er startet opp. Nivåbasert læreplan i grunnleggende norsk er sendt på høring. Læreplan i morsmål er under arbeid. Midler er gitt til oppfølging av helsestasjonenes språkkartlegging av minoritetsspråklige barn.

- *gi flere ressurser til grunnskoler og videregående skoler med mer enn 25 prosent minoritetsspråklige elever*

Regjeringen vil stimulere skoler med mange minoritetsspråklige elever til å håndtere de spesielle utfordringene som disse skolene har. Målet er å bedre elevenes utbytte av opplæringen. I budsjettet for 2007 ble det vedtatt et eget utviklingsprogram på 6 millioner kroner, halvparten forbeholdt tiltak i Groruddalen i Oslo. I 2008 ble det bevilget 7 millioner kroner til dette, inkludert styrking på 1 millioner kroner til tiltak i Søndre Nordstrand i Oslo. Tiltaket videreføres på samme nominelle nivå i 2009.

- *forsterke innsatsen mot at barn tas ut av norsk skole uten skolemyndighetenes godkjenning*

Høgskolen i Oslo la i 2006 fram rapporten «Skolegang i Pakistan – barn med innvandrerbakgrunn som går på skole i foreldrenes opprinnelsesland». På bakgrunn av anbefalinger av rapporten, har Utdanningsdirektoratet utarbeidet veilederen ”Minoritetsspråklige barn og unge på skole i foreldrenes opprinnelsesland”.

- *etablere tilbud om gratis kjernetid i barnehagene for alle fire- og femåringer i områder med en høy andel av minoritetsspråklige barn*

Det ble i 2007 bevilget 26,5 millioner kroner for at ordningen med gratis kjernetid i barnehage i områder med en høy andel innvandrere kunne bli utvidet til flere bydeler i Groruddalen i Oslo, og til Søndre Nordstrand bydel. Ordningen er en videreføring av forsøket i Stovner bydel i Oslo som Regjeringen bevilget 10 millioner kroner til i 2006. Ordningen ble styrket med 23,5 millioner kroner i 2008, slik at det totalt er satt av 50 millioner kroner til tiltaket. Forsøket omfatter fra 2008 alle fire- og femåringer i bydelene, både barn med norsk som morsmål og minoritetsspråklige barn. Midlene er brukt til rekruttering av de som i dag ikke har søkt om barnehageplass, til systematisk språkstimulering i barnehagene og kompetanseheving av de ansatte. Forsøket har også medvirket til tettere samarbeid mellom barnehage og andre tjenester. Tiltaket videreføres i 2009. En kartlegging av forsøket gjennomført av FAFO presenteres i juni 2009.

- *gjøre det enklere og raskere å få godkjent utdanning tatt i andre land*

Regjeringen endret høsten 2008 Universitets- og høyskoleloven slik at det skulle bli lettere å få godkjent utdanning tatt i andre land. Som en konsekvens av lovforslaget blir det opprettet et informasjonskontor under Norsk organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT) som skal bidra til dette i praksis. Med lovendringene vil det bli lettere å starte eller fortsette i studier eller arbeid mens søknad om å godkjenne utdanning blir behandlet. Det er igangsatt et prosjekt for å få oversikt over autorisasjonsordninger i staten med sikte på å gjøre ordningene mer gjennomsluttelige og lettere tilgjengelige.

- *utvide ordningen med at kvalifiserte søkere med innvandrerbakgrunn blir kalt inn til intervju i statsforvaltningen til å gjelde alle virksomheter som er eid av staten, og utvikle virkemidler for å øke andelen ansatte med innvandrerbakgrunn i staten og statlige eide virksomheter*

Ordningen med å innkalle minst én kvalifisert søker med innvandrerbakgrunn til intervju til stillinger i statsforvaltningen er videreført. Ordningen praktiseres for søkere med ikke-vestlig bakgrunn. Heleide statlige virksomheter er oppfordret til å iverksette konkrete tiltak for å få flere med innvandrerbakgrunn i arbeid i disse virksomhetene. Blant annet er de oppfordret til å praktisere intervjuordningen og å ha stillingsannonser som oppfordrer personer med innvandrerbakgrunn til å søke. Alle virksomheter innenfor det statlige forvaltningsområdet og helseforetakene er fra og med 2007 pålagt å utarbeide planer og sette mål for rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn.

Regjeringen har hatt en arbeidsgruppe med partene i arbeidslivet for å vurdere tiltak og strategier for økt rekruttering av personer med ikke-vestlig bakgrunn. Som en oppfølging av rapporten ble det i 2008 satt av 5 millioner kroner til tiltak som styrker koblingen mellom arbeidsgivere med behov for arbeidskraft og aktuell arbeidskraft blant personer med ikke-vestlig bakgrunn. Regjeringen startet våren 2008 forsøk med moderat kvotering av personer med innvandrerbakgrunn i utvalgte statlige virksomheter. Rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn er også et tema i St. meld. nr. 13 (2006-2007) Et aktivt og langsiktig eierskap.

- *forsterke samarbeidet med arbeidslivets organisasjoner og utvikle virkemidler for å bekjempe diskriminering og rekruttere flere innvandrere til stillinger i privat og offentlig sektor*

I Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen – styrket innsats 2008 er et av tiltakene samarbeid med partene i arbeidslivet om økt rekruttering av personer med ikke-vestlig bakgrunn. I statsbudsjettet for 2008 er det avsatt 5 millioner kroner til tiltaket.

Et av tiltakene – Mangfoldsløft – innebærer at Arbeids- og velferdsetaten, i samarbeid med Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, kommuner, lokale arbeidsgivere og partene i arbeidslivet, skal iverksette prosjekter på utvalgte satsingssteder for bedre samarbeid og samordning av rekrutteringsarbeidet. Andre tiltak har som mål å legge til rette for bedre informasjon til arbeidsgivere som ønsker å rekruttere personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn, eller som ønsker å tilrettelegge for arbeid med mangfold på sin arbeidsplass. Tiltakene er en oppfølging av forslagene som en partssammensatt arbeidsgruppe under Arbeidslivspolitisk råd fremmet i februar 2007. Samtlige tiltak er nå iverksatt.

- *målrette og utvide integreringsarbeidet overfor flertallet av nyankomne innvandrere som ikke får ta del i introduksjonsprogram*

I Ot.prp. nr. 23(2005-2006) foreslo regjeringen å ta familiegjennforente til personer med opphold på humanitært grunnlag etter søknad om asyl, jf. Utlendingsloven § 8 annet ledd inn igjen i personkretsen som har rett og plikt til deltakelse i introduksjonsprogram. Bakgrunnen var blant annet et ønske om å legge til rette for at kvinner får mulighet til å delta i kvalifisering, slik at de lettere blir i stand til å delta aktivt i yrkes- og samfunnsliv.

Regjeringen har utredet igangsetting av et program for kvalifisering etter samme modell som introduksjonsprogrammet, men uten introduksjonsstønning, til personer som ikke omfattes av introduksjonsprogrammet. Utredningen er en oppfølging av St. meld. nr. 9 (2006-2007) Arbeid, velferd og inkludering. Kvinner fra ikke-vestlige land vil være hovedmålgruppe. Et mål vil være å sikre at kvinnene får informasjon, språkopplæring, kvalifisering og arbeid.

Regjeringen sender på høring følgende forslag:

- Krav om bestått statsborgerprøve for å få norsk statsborgerskap
- Innføring av obligatoriske prøver i norskopplæringen
- Utvidet rett og plikt til norskopplæring fra 300 til 600 timer
- Innføring av statlig tilsyn og plikt for kommunen til å føre internkontroll med norskopplæringen og introduksjonsordningen

- *utvide det obligatoriske norsk- og samfunnskunnskapskurset for personer som kommer til Norge gjennom familiegjennforening og gjennomgå finansieringsordningen*

I budsjettproposisjonen for 2005-2006 ble det fremmet forslag om utvidelse av personkretsen som har rett og plikt til deltagelse i introduksjonsprogram ved at familiegjennforente til personer som får opphold på såkalt humanitært grunnlag på grunnlag av søknad om asyl, tas inn i personkretsen. Som følge av lovendringen ble integreringstilskuddet til kommunene økt med 100 millioner kroner. Endringen trådte kraft 1. januar 2006.

Finansieringen av opplæringen i norsk og samfunnskunnskap er gjennomgått. En arbeidsgruppe ledet av Arbeids- og inkluderingsdepartementet, med representanter fra kommunene og KS har i 2007 sett på tilskuddsordningen. I tillegg har Rambøll Management AS på oppdrag fra AID vurdert ordningen. Rambølls rapport forelå høsten 2007. Tilskuddet er i 2008 styrket med 100 millioner kroner. Styrkingen blir brukt til et basistilskudd på kroner 370 000 til kommuner som har 4-150 personer i målgruppen for opplæring. Kommuner med færre personer i målgruppen kan søke skjønnstilskudd. I tillegg er fem millioner kroner avsatt til kvalitetsheving i opplæringen gjennom etterutdanning for ledere og lærere.

- *sikre deltakere på introduksjonsprogram en tiltakskjede i forlengelsen av programmet*

I regjeringens handlingsplan mot fattigdom er også nyankomne innvandrere som har gjennomført introduksjonsprogram en prioritert målgruppe. Regjeringen har i handlingsplanen for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen for 2007 styrket innsatsen overfor innvandrere med 1300 tiltaksplasser, rettet både mot deltakere i introduksjonsprogram og innvandrere med særskilte bistandsbehov. Tiltaket er videreført i statsbudsjettet for 2008 og 2009.

- *fastlegge at tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er straffbart i Norge. Kartlegge omfanget av tvangsekteskap og kjønnslemlestelse og iverksette nye, langsiktige og målrettede tiltak i samarbeid med berørte og fagmiljøer*

Regjeringen la den 29. juni 2007 frem en fireårig handlingsplan med 40 videreførte og nye tiltak mot tvangsekteskap. Tiltakene rettes både inn mot forebygging og beskyttelse av dem som utsettes for slike overgrep. Myndighetene har et hovedansvar for å bekjempe tvangsekteskap, og en overordnet målsetning i handlingsplanen er å styrke den offentlige forankringen av dette arbeidet. Handlingsplanen har et særlig fokus på skolens rolle, utenriksstasjonene, behovet for trygge bosteder og en styrket offentlig samhandling og kompetanse. Regjeringen vil bruke over 70 millioner kroner til tiltak mot tvangsekteskap pr. år i planperioden

Midlene brukes til minoritetsrådgivere ved videregående skoler (30 millioner kroner), integreringsrådgivere ved utenriksstasjoner (10 millioner kroner), støtte til frivillige organisasjoners holdningsskapende arbeid mot tvangsekteskap (10 millioner kroner) og å etablere ytterligere botilbud for unge over og under 18 år (20 millioner kroner).

Det finnes ingen sikre opplysninger om hvor mange jenter og gutter i Norge som utsettes for tvang for å inngå ekteskap. Det er grunn til å anta at det er store mørketall. Omfanget av tvangsekteskapsaker og relaterte problemer i deler av hjelpeapparatet er kartlagt i rapporten "Tvangsekteskapsaker i hjelpeapparatet. Omfang og utfordringer", utarbeidet av Senter for kvinne- og kjønnsforskning, Universitetet i Oslo, 2007. Det fremgår av rapporten at barnevernet i perioden 2005-2006 hadde befatning med 63 barn i saker om tvangsekteskap, hvorav 83 prosent var jenter. Saker knyttet til autoritær oppdragelse og kontroll av jenters seksualitet talte i samme periode 276 barn. Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF) registrerte 64 "krisekriser". Røde Kors-telefonen hadde 172 konkrete henvendelser. Kompetanseteam mot tvangsekteskap registrerte 114 saker, hvorav Røde Kors var involvert i 49 av dem. Antall henvendelser til Kompetanseteamet, Røde Kors og Seif har økt i 2007 og 2008.

Regjeringen la i februar 2008 fram en handlingsplan mot kjønnslemlestelse. Handlingsplanen omfatter 41 tiltak. Hovedformålet med handlingsplanen er å forhindre at unge jenter blir kjønnslemlestet og for 2009 er det satt av 18 millioner kroner til gjennomføring av tiltak i handlingsplanen. Det fokuseres på å forankre arbeidet i offentlig sektor og holdningsendring hos de som praktiserer skikken.

Regjeringen har opprettet en 4-årig tilskuddsordning på 3 millioner pr. år til frivillige organisasjoners forebyggende og holdningsskapende arbeid. Kunnskap om tematikken er viktig og Nasjonalt kompetansesenter mot vold og traumatisk stress (NKVTS) er opprettet som nasjonal kompetansefunksjon. NKVTS har utarbeidet et forskningsprogram for kjønnslemlestelse og skal videreutvikle informasjonsmateriell. Spørresiden ung.no er utvidet til å omfatte kjønnslemlestelsesfeltet og det er utarbeidet og distribuert en veileder om aktuelt regelverk, roller og ansvar knyttet til kjønnslemlestelse.

Videreutdanningstilbud til ansatte i barnevernet, veiledere i minoritetsprogrammet (ICDP) og familievoldkoordinatorene i politidistriktene er utarbeidet. Helsedirektoratet er i gang med å revidere veileder for helsestasjons- og skolehelsetjenesten. Det er vedtatt at foreldelsesfristen skal utskytes, slik at foreldelsesfristen i kjønnslemlestelsessaker begynner å løpe fra den kjønnslemlestedes er 18 år.

I tillegg til handlingsplanarbeidet er det vedtatt at alle jenter og kvinner med bakgrunn fra områder der forekomsten av kjønnslemlestelse er 30 prosent eller mer skal få tilbud om underlivsundersøkelse. Nyankomne skal få tilbudet innen ett år etter ankomst til landet. Allerede bosatte barn skal få tilbud om undersøkelse gjennom skolehelsetjenesten ved skolestart, i 5. klasse og i ungdomskoletrinnet. Forslaget medfører

en styrking av risikogrubbas mulighet for rask helsehjelp og barneperspektivet i innsatsen øker.

Norge har også en internasjonal handlingsplan og gir støtte til internasjonal innsats mot kjønnslemlestelse i nært samarbeid med nasjonale og lokale myndigheter, samt sivilt samfunnsorganisasjoner.

Institutt for samfunnsforskning (ISF) foretok en kartleggingsstudie av omfanget av kjønnslemlestelse i Norge i 2007/08 og innhentet opplysninger fra 2006/07. ISF mener flere forhold tyder på at omfanget av kjønnslemlestelse i Norge er langt mindre enn det den offentlige debatt gir inntrykk av og begrunner dette blant annet med at flere som offentlig har uttalt at omfanget er stort, vurderes å ikke ha kjennskap til saker de to siste årene. Omfanget av gjennomførte kjønnslemlestelser på jenter med tilknytning til Norge (15 totalt), er etter ISF oppfatning lite i forhold til størrelsen på den aktuelle aldersgruppen hvor kvinnelig omskjæring er vanlig i opprinnelseslandet (3800). Sannsynligvis foreligger det mørketall og antall kjønnslemlestelser er nok noe høyere enn det ISF har fått opplyst. ISF har fått innrapportert om totalt 111 bekymringsmeldinger til barnevernet for 2006/07. Tre ganger så mange omfatter avverging sett i forhold til utført omskjæring. Det er en betydelig økning fra 2006 til 2007 i bekymringsmeldinger som gjelder avverging. Dette er trolig et utslag av fokus på temaet sommeren 2007. Antall bekymringer om gjennomført omskjæring er likt for de to årene. En økning i antall mistanker vitner om en større bevissthet hos instansene, men ikke om størrelsen på omfang. De aller fleste sakene ble avsluttet etter undersøkelse.

- *iverksette nye og målrettede tiltak som sikrer at kvinner med innvandrerbakgrunn blir behandlet som selvstendige personer med egne rettigheter til informasjon, språkopplæring, utdanning og arbeid*

I St.meld. nr. 9 (2006-2007) Arbeid, velferd og inkludering sier regjeringen at det er viktig å øke sysselsettingen blant kvinner fra ikke-vestlige land. Regjeringen vil framskaffe mer kunnskap om hvordan man skal bygge ned hindringene for innvandrerkvinnens yrkesdeltakelse med sikte på å iverksette tiltak. Regjeringen vil videre satse på arbeidsmarkedstiltak som kan bedre kvinner med innvandrerbakgrunns deltakelse i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig. Kvinner fra ikke-vestlige land vil også være en prioritert gruppe i videreføringen av forsøksvirksomhet for å vinne ytterligere kunnskap om tilrettelegging av etablerervirksomhet blant innvandrere. I 2007 ble 19 millioner fordelt på 27 Ny sjanse- prosjekt i de 12 kommunene med størst innvandrerbefolkning og felleslokalisering av trygd-, arbeids- og sosialkontor. I perioden 2005 til 2007 har 453 personer gjennomført eller avbrutt programmet. Prosjektene har en overvekt av kvinner som deltagere (57 prosent). 48 prosent som av de som gikk ut av forsøket gikk til arbeid eller utdanning. 136 personer gikk til ordinær fulltidsjobb. 80 prosent av deltagerne har flyktningbakgrunn. De største gruppene kommer fra Somalia, Irak, Iran og Afghanistan.

Regjeringen har utredet igangsetting av et kvalifiseringsprogram etter samme modell som introduksjonsprogrammet, men uten introduksjonsstønning, til personer som ikke omfattes av introduksjonsprogrammet. Kvinner fra ikke-vestlige land vil være hovedmålgruppe. Et mål vil være å sikre at kvinnene får informasjon, språkopplæring, kvalifisering og arbeid.

Regjeringen vil sende på høring forslag om å utvide rett og plikt til deltagelse i introduksjonsprogram til personer som gis tillatelse til opphold i Norge på grunnlag av mishandling i samlivet eller urimelige vanskeligheter ved retur til hjemlandet grunnet sosiale og kulturelle forhold.

Regjering vil sende på høring forslag om at det innføres en fedrekvote på ti uker for deltagere i introduksjonsordningen.

- *vurdere endringer i innretningen på integreringstilskuddet for å stimulere til aktive integreringstiltak i kommunene*

Det ble i 2006 gjennomført en evaluering av integreringstilskuddet. Rapporten fra evalueringen konkluderer med at det har skjedd flere omlegginger på området de senere år som ikke er fullt ut implementert, og at det derfor ikke tilrådes å gjøre store endringer i integreringstilskuddet nå.

- *styrke tilskuddet til frivillige organisasjoner som arbeider med inkludering*

Bevilgningene til innvandrersorganisasjoner og annen frivillig virksomhet som bidrar til inkludering ble økt med 2 millioner kroner i 2007. I 2008 ble tilskuddet styrket med 12,3 millioner kroner. 2,3 millioner ble satt av til informasjons- og veiledningstiltak i regi av frivillige organisasjoner, tilpasset ulike innvandregrupperes behov. 10 millioner kroner ble satt av til en ny tilskuddsordning til frivillige organisasjoner til holdningsskapende arbeid mot tvangsekteskap, i tilknytning til Handlingsplan mot tvangsekteskap.

I revidert nasjonalbudsjett for 2009 er det foreslått å styrke bevilgningen med 5 mill til frivillige organisasjoner som lokale aktører i integreringsarbeidet.

Kapittel 18: Kirke-, religions- og livssynspolitikk

Trosfrihet og religionsfrihet er grunnleggende verdier som samfunn og lovverk må styrke og beskytte. Alle kirker og religiøse grupper må fritt kunne utøve sin virksomhet ut fra egne verdier og selvforståelse.

Fra Soria Moria-erklæringen

Den norske kirke og staten

En hovedsak på det kirkepolitiske området de siste årene har vært relasjonen mellom staten og Den norske kirke. 10. april 2008 ble det inngått avtale mellom de politiske partiene på Stortinget om å endre de grunnlovsbestemte relasjonene mellom staten og Den norske kirke. Etter avtalen skal det gjøres endringer i alle de sju grunnlovparagrafene som omhandler statskirkeordningen. Avtalen, som gjelder ut stortingsperioden 2009–2013, lå til grunn for St.meld. nr. 17 (2007-2008) Staten og Den norske kirke, som behandlet spørsmålet om videreføring, avvikling eller reform av statskirkeordningen. Endringene vil gi løsere bånd mellom stat og kirke, men har som mål å videreføre og styrke Den norske kirke som folkekirke.

Et hovedelement i den politiske avtalen er at det skal igangsettes en kirkelig demokratireform som gir kirkens valgte organer en sterkere demokratisk legitimitet og forankring hos kirkemedlemmene. Demokratireformen er igangsatt fra 2009, med bakgrunn i Ot.prp. nr. 34 (2008-2009) og St.prp. nr. 39 (2008-2009). Det er etablert et lovgrunnlag for nye regler om de kirkelige valgene høsten 2009, i tråd med forutsetningene i den politiske avtalen. Til gjennomføring av demokratireformen og de kirkelige valgene er det bevilget i alt 73 millioner kroner. Det er dermed lagt til rette for økt deltakelse og engasjement omkring de beslutningsprosesser som angår folkekirkens framtid.

I tilknytning til demokratireformen utredes også spørsmålet om styrking av Bispemøtets presesfunksjon.

- *understreke at det norske samfunn skal være åpent og tolerant for alle livssyn*

Regjeringen ser Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn som et viktig organ når det gjelder å skape forståelse for og kunnskap om ulike tros- og livssyn. Regjeringen har derfor økt tilskuddet til Samarbeidsrådet for tros- og livssynsorganisasjoner. For 2009 får Samarbeidsrådet et tilskudd på 1,7 millioner kroner, inkluderer 0,4 millioner kroner til lokale dialoggrupper. I budsjettet for 2009 er det også satt av 1 millioner kroner for å styrke lokale dialogprosjekter mellom ulike frivillige organisasjoner på tros- og livssynsområdet. Islamsk råd Norge får fra og med 2007 et årlig grunntilskudd på 0,5 millioner kroner for å bidra som brobygger og for å skape gjensidig forståelse og respekt mellom muslimer og ikke-muslimer.

Ved årsskiftet 2005/2006 tok vi initiativ til å etablere *Forum for religion og utenrikspolitikk*, en møteplass for ressurspersoner fra forskning og organisasjonsmiljøet i Norge og medarbeidere i Utenriksdepartementet som arbeider med interreligiøs dialog. I tillegg er det satt ned en prosjektgruppe iUD som drøfter utfordringer og erfaringer med interreligiøs dialog.

I budsjettet for 2008 ble det bevilget 0,5 million kroner til å styrke Den norske kirkes arbeid med religionsdialog. Bevilgningen er videreført i 2009.

- *bevare Den norske kirke som en åpen, romslig og inkluderende folkekirke*

Statistiske data viser stabil oppslutning om Den norske kirke. St.meld. nr. 17 (2007-2008) *Staten og Den norske kirke* og den politiske avtalen 10. april 2008 om statskirkeordningen har som forutsetning at Den norske kirke videreføres som en åpen, romslig og inkluderende folkekirke.

Et kjennetegn ved folkekirken er at det i alle menigheter kan holdes oppe et regelmessig gudstjenesteliv og at det er prester tilgjengelige for kirkelige handlinger som dåp, konfirmasjon, vigsel og gravferd der folk er bosatt. De siste årene er det gjennomført en prostereform som sikter mot en bedre organisering og ledelse av tjenesten. Vel 25 millioner kroner er bevilget til dette formålet i perioden 2006-2009. Til å styrke rekrutteringen i prestestillingene er det i revidert budsjett for 2009 bevilget 2 millioner kroner til strakstiltak.

I 2009 er det bevilget 5 millioner kroner for å styrke det kulturskapende arbeidet i kirken i samarbeid med kulturfeltet for øvrig.

- *legge opp til en bred debatt om stat og kirke på grunnlag av stat-kirke utvalgets innstilling*

St. meld. nr. 17(2007-2008) *Staten og Den norske kirke* er basert på høringen av NOU 2006: 2 *Staten og Den norske kirke*. 2 500 høringsinstanser var invitert til å uttale seg.

- *videreføre og evaluere trosopplæringsreformen*

Reform av trosopplæringen i Den norske kirke ble iverksatt fra 2004, med bakgrunn i Innst. S. nr. 200 (2002-2003) og St.meld. nr. 7 (2002-2003). Tidsperspektivet for gjennomføringen av reformen er ti år. De første fem årene (2004-2008) var en forsøks- og utviklingsfase og det er gjennomført flere evalueringer av reformens første år. Fra 2009 går reformen over i en gjennomføringsfase, basert på de erfaringer og evalueringer som er gjort. I 2009 er bevilgningen til reformen trappet opp med 25 millioner kroner og har nå et budsjettgrunnlag på 150 millioner kroner. Bevilgningene til reformen er økt med nær 100 millioner kroner i inneværende periode.

- *legge økonomisk til rette for styrket vedlikehold av kirkebygg*

Rentekompensasjonsordningen for istandsetting av kirkebygg ble innført i 2005 med en investeringsramme på 0,5 milliarder kroner. Investeringsrammen er utvidet flere ganger, senest i statsbudsjettet for 2009. Investeringsrammen er nå på 2,5 milliarder kroner. Pr. juni 2009 er det tildelt i alt 1,63 milliarder kroner fra investeringsrammen, fordelt på 252 kommuner og 467 kirker. Rentekompensasjonsordningen kommer i tillegg til tilskuddsordningen fra Opplysningsvesenets fond til middelalderkirker, jf. nedenfor.

- *utrede framtida for Opplysningsvesenets fond*

Den framtidige eiendomsretten til Opplysningsvesenets fond ble omtalt i St.meld. nr. 17 (2007-2008). I meldingen heter det at "*spørsmålet om den framtidige eiendomsretten til fondet må vurderes dersom statskirkeordningen avvikles*", og at "*dette spørsmålet da vil bli avklart politisk.*"

- *staten skal i økt grad bidra til vedlikehold av middelalderkirker*

I 2007 ble det etablert en tilskuddsordning fra Opplysningsvesenets fond til istandsetting av middelalderkirker og andre kirker bygget før 1650. Tilskuddsordningen foreslås videreført i 2009. Fra 2009 er tilskuddsordningen inntil videre stilt i bero på grunn av fondets økonomiske situasjon. Middelalderkirker og andre kirker bygget før 1650 er samtidig ført inn under rentekompensasjonsordningen.

- *i samarbeid med kirken videreutvikle Trondheim og Nidaros som kirkelig tyngdepunkt*

I 2006 ble det åpnet et nytt besøkssenter ved Nidaros domkirke. En permanent utstilling av riksregaliene i Erkebispegården ble åpnet samtidig. Nidaros pilegrimsgård ble åpnet i 2008, som bl.a. finansieres gjennom statstilskudd. Tilskuddet er på 1,1 millioner kroner i 2009.

Et prosjekt for utvikling av en nasjonal satsing på pilegrimstradisjonene, med grunnlag i Olavsarven og Nidarosdomen som pilegrimsmål, ble ferdigstilt ved årsskiftet 2008/2009 i samarbeid med Trondheim kommune og Sør-Trøndelag fylkeskommune. En nasjonal pilegrimskonferanse ble arrangert i Trondheim i mai 2008. En strategi for pilegrimssatsingen er under utarbeidelse.

- *støtte det forebyggende og miljøskapende arbeidet for barn og ung, som tros- og livssynssamfunn driver lokalt*

Styrking av barne og ungdomsarbeidet er fulgt opp gjennom trosopplæringsreformen i Den norske kirke.

- *legge til rette for at tros- og livssynssamfunnenes sosiale og diakonale arbeid kan styrkes*

En generelt bedret kommuneøkonomi de seneste årene er det viktigste bidraget for en styrket kirkeøkonomi og dermed også for styrking av menighetenes sosiale og diakonale arbeid.

- *gjennomføre reformer i kirken som styrker demokratiet, og en bedre koordinert forvaltning i samspill med sentrale kirkelige instanser*

Demokratireformen i Den norske kirke er igangsatt med bakgrunn i den politiske avtalen 10. april 2008 om statskirkeordningen og St.meld. nr. 17 (2007-2008) *Staten og Den norske kirke*, se ovenfor.

For å stimulere til forsøks- og utviklingsarbeid som kan gi en bedre koordinert og organisert lokal kirkeforvaltning er det de senere år bevilget 4 millioner kroner årlig. Bevilgningen til formålet er videreført i 2009.

- *utrede bortfall av unntaksbestemmelsene i Likestillingsloven og Arbeidsmiljøloven*

Regjeringen satte i juni 2007 ned et lovutvalg som skal utrede en samlet og helhetlig diskrimineringslovgivning. Lovutvalget har lagt frem en egen delutredning om unntaksbestemmelsene i likestillingsloven og arbeidsmiljøloven. Forslaget har vært på høring, og regjeringen fremmet 24. april 2009 et lovforslag som følger opp innstillingen.

- *bidra til at det opprettes flere livssynsnøytrale seremonilokaler*

I tråd med St.meld. nr. 17 (2007-2008) *Staten og Den norske kirke* er det satt i gang et arbeid med å utrede spørsmålet om lovfesting av et kommunalt ansvar for at livssynsnøytrale seremonirom er tilgjengelige for gravferd og ved ekteskapsinngåelse.

Utgitt av:
Statsministerens kontor

Publikasjonen finnes også på:
www.regjeringen.no/smk

Foto:
Berit Roald/Scanpix

Trykk: Departementenes servicesenter - 06/2009 - 120

